MIHAIL SADOVEANU

OPERE

ACEASTA EDIȚIE APARE SUB
SUPRAVEGHEREA AUTORULUI

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURA ȘI ARTA

MIHAIL SADOVEANU

OPERE

18

NICOARĂ POTCOAVA ★ AVENTURA
ÎN LUNCA DUNĂRII

ITURA DE STAT PENTRU LITERATURA ŞI ARTA

NICOARĂ POTCOAVĂ

1952

I

La hanul lui Goraşcu Haramin

De la adormirea bătrînului Ştefan-Voievod, părintele Moldovei, trecuseră şaptezeci şi doi de ani. Urgii felurite se abătuseră asupra ţării: foametea şi ciuma se dovedeau tot aşa de cumplite cît şi războaiele pentru stăpînirea ţării. Ca şi cu un veac mai nainte, se perindaseră feciori legiuiţi ori copii din flori ai Domniei, care rîvneau să ia puterea, stîrnind tăieri, pustiiri şi pojaruri, cu ajutor de la munteni, leşi ori tatari, şi gloabele le plăteau bieţii pămînteni. Aceştia de mult scorniseră vorba potrivită pentru asemenea împrejurări despre schimbarea domnilor şi bucuria nebunilor. Sărăciţi şi prigoniţi de poghiazuri şi bulucuri de pradă, se îngreţoşau şi moldovenii de asemenea viaţă; puneau şi ei mîna pe sabie şi se amestecau în războaiele timpului. Ajutau la ieşirea în asemenea treburi şi asupririle cnejilor care îşi sporeau tot mai mult lăcomia de a apuca silnic ocinile răzăşilor şi storceau fără nici o cumpătare pe ţăranii plugari.

În acea vreme s-a stîrnit o altă zicală a norodului:

Lăcomia
Vinde neamul și moșia...

Către sfîrșitul primăverii anului 1576, la hanul lui Gorașcu, poreclit Haramin, se găsea, ca într-o zi de sărbătoare ca aceea a Rusaliilor, adunare de oameni în trecere.

Hanul lui Haramin se afla așezat la o răspîntene de drumuri care apucau spre Roman și Piatra, spre Baia, spre valea Siretului și scaunul țării. La Tuchilați, unde era și pod pe șăici la apa Moldovei, fusese în acea zi iarmaroc; și unii dintre oamenii de prin sate făcuseră popas la Gorașcu Haramin, în calea întoarcerii; deshămaseră caii de la căruțe și stăteau la sfat, unii în soarele amiezii, alții sub niște nuci vechi ce împodobeau dîmbul oblu de la cotitură. Hanul, care era în același timp și cinstită crîșmă, fusese bine adăpostit și dinspre miezul nopții și dinspre răsărit: îl durase, din bîrne și vălătuci, bunicul lui Gorașcu — unul popa Ilie. Îi mai zicea Popa-lui-Vodă, pentru că ieșise c-o bute de vin în calea alaiului lui Ștefan-Voievod și-o închinase măriei sale și curtenilor săi. Atunci măria sa i-a mulțămit zîmbind și l-a bătut pe spate. Gorașcu Haramin se fudulea că seamănă la vrednicia băuturii cu bunicul său Popa-lui-Vodă.

În adunare petreceau, cu minciuni înțelepte culese de la iarmaroc, vreo zece-doisprezece gospodari; și, pe lîngă minciuni înțelepte fără de care nu poate fi divan în țara Moldovei, nu uitau să-și împărtășească veștile din primăvara aceea despre năcazurile țării, pomenind și patimile din altă vară ale lui Ion-Vodă, cel ce se prăpădise în războiul cu ismailitenii.

Gorașcu Haramin închinase a treia oară ulcica lui cu vin acru, vărsînd încă o picătură întru pomenirea Voievodului Ion. Picăturile închinate i se prelingeau pe barbă și apoi în sîn pe pîntece, căci era un bătrîn mare, spătos și gros. La a treia închinare, cu picăturile de vin i s-au prelins și lacrimile aduceriiaminte. Gospodarii l-au împresurat și au ridicat spre el ulcelele de lut.

Moș Leonte Spînu de la Miroslăvești, ștergîndu-și cu mînica ochii înroșiți de alean și obrazul uscățiv, a gîngăvit cu jale:

— Măria sa Ion-Vodă a fo-fost Domnitorul norodului. Dumnezeu să-să-l ierte pentru cîte va fi păcătuit; că multor asupriți le-a dat carte dreaptă de judecată și pe mulți sărmani a miluit. Un an și nouă luni s-au petrecut de la pieirea lui. Îl mai pomenesc popi la biserici ferite.

— Numai la domnia lui Ștefan-Voievod a fost tot astfel, s-a împieptoșat, foindu-se cu mărire, Haramin. Sabia lui Vodă a ocrotit pe mișei. Dar eu aș putea spune cu dreptate că a lui Ion-Vodă sabie a tăiat mai mulți boieri decît a bătrînului. Căci în vremea bătrînului, boierii n-au cutezat să facă atîtea blăstămății cîte se văd săvîrșindu-se în zilele noastre.

— De-drept, drept cuvînt, a gîngăvit mazîlul de la Miroslăvești.

— Bun și drept! au încuviințat alți gospodari trăitori pe lîngă apa Moldovei.

Savu Frăsinel de la Mitești a bătut cu talpa ciubotei în pămînt. Pe cît era de mic și de tupilat, pe atît mai tare i se zbîrlise ariciul bărbii pe care i-l tușina baba Cireașa în fiecare săptămînă.

— De aceea mi s-au dus în pribegie doi feciori ce-am avut! Se mai afla pe lume un capăt de răzășie

din partea bătrînului nostru Ipate. Şi toţi ceilalţi răzăşi Ipăteşti fiind împresuraţi şi călcaţi de cneazul Bîrlădeanu, vornicul lui Petru-Vodă, numai eu am stat în picioare. Şi cînd a venit şi asupra mea cneazul Ursu Bîrlădeanu cu poruncă şi călăraşi de la vornicie ca să mă scoată din ocina părintească, feciorii mei Gavril şi Naftanail au ieşit la codru. Toată lumea ştie de pătimirea mea. Şi plîngea baba mea Cireaşa de cîte ori îşi aducea aminte că feciorii noştri trăiseră împăcaţi în pămîntul rămas de la bătrînul nostru Ipate, iar acuma umblă prin lume cîştigîndu-şi pînea cu baltagul. Amară pîne în ţară străină, oameni buni. Ş-au umblat ei, în vremea lui Bogdănuţ-Vodă, să-l răpuie cu puterea pe cneaz; dar erau să-şi piardă capetele. Pînă ce, iaca, a adus Dumnezeu stăpînitor în ţara Moldovei pe Ion-Vodă al nostru; el ne-a fost frate; la dînsul am găsit ascultare. S-au sculat feciorii mei şi l-au pîrît pe Bîrlădeanu, şi ne-a venit poruncă să ne ducem tot satul la Domnie; şi ne-am înfăţişat la scaunul lui Ion-Vodă toţi Ipăteştii. Aşa că a ieşit pentru noi dreptate şi pieire pentru cneaz. Dacă n-ar fi fost atunci pieirea lui, apoi s-ar fi întors iar acel Bîrlădeanu asupra Ipăteştilor. Căci acuma nu mai avem cu noi puterea săbiei lui Vodă Ion; căci Vodă Ion al nostru şi-a pus capul pentru ţara Moldovei.

— Ş-acuma unde ţi-s feciorii, Săvule? a întrebat Haramin privind de sus, din trufia lui, pe răzăşul cel mărunţel.

— D-apoi unde pot fi? S-au pustiit prin Ţara-de-Jos, unde l-au urmat pe măria sa Ion-Vodă. Poate s-or întoarce, poate nu s-or întoarce. Dacă s-or întoarce, bine ne-a părea mie şi babei Cireaşa. Dacă nu s-or întoarce după război cum a fost acela de

anțerț, apoi pomeni-i-va și pe dînșii norodul, alăturea cu toți credincioșii care s-au prăpădit cu măria sa.

— Fost-a mare cumpăt, creștinilor... s-a dezumflat crîșmarul, clătindu-și fruntea pleșuvă la dreapta și la stînga.

— Într-adevăr, cum spui... s-a umilit bătrînelul de la Miteşti. Spune baba mea Cireașa că așa i-i dat țării aceștia și norodului din țara asta, să aibă hodina vîntului și tihna valurilor. Dacă nu ni s-or mai întoarce feciorii, ne-om duce și noi, eu și cu baba Cireașa, unde se duc toate... unde se duc ș-aceste frunze de frasin zburate de vînt...

Moș Savu a privit cu mîhnire pe fratele său copacul, care își scutura în boarea vîntului de asfințit frunzele pălite de seceta acelei primăveri. Privirea lui s-a dus mai departe, spre oglinzile rîului, care scînteiau printre lunci, și spre munții încununați de cețuri albăstrii.

Coborîseră de sub nuci și ceilalți gospodari, ascultînd tînguirea bătrînelului de la Miteşti.

Moș Savu Frăsinel a oftat și a rămas tăcut; apoi, ridicînd nasul, a zîmbit cu blîndețâ oamenilor din jurul său, frecîndu-și cu palmele negre și arse ariciul bărbii.

— Mă îndeamnă azi baba Cireașa, a urmat el, să mai ies la iarmaroc, ca s-aud ce vorbe mai umblă prin lume. Eu știu că, în lipsa mea, baba îi boceşte în voie pe feciori. Din cîte am auzit la Tuchilați, nu-i pot duce nici de data asta veste bună. De un an și nouă luni tot așteptăm.

Oamenii păstrau tăcere; se auzea numai susurul frunzelor arse pe care vîntul le purta în vîrtej spre culmea dîmbului.

— Zice baba mea Cireașa, a suspinat moș Savu: cine oare ne-a putea spune nouă cîte s-au petrecut acolo unde au picat feciorii noștri și țara, cu măria sa? Nu s-a găsi nimene să ne spuie, se tînguie ea; — nu s-a găsi nimene să ne spuie cum s-au petrecut toate! A trecut atîta vreme și noi tot ne întunecăm, fără a ști.

S-a auzit răspuns de la un bărbat, după cîte se vedea, străin:

— Ba, dacă este întrebare, se va răspunde.

Acel bărbat înalt, bine legat și cu mustața porumbă nu vorbise pînă în acea clipă cu oamenii din partea locului. Ținuse tainic sfat cu tovarășul său, om mai tînăr decît el, sprinten, smead la față și cu puf creț de barbă neagră. Nu se depărtaseră de căruța ferecată și de cei doi cai roibi bine hrăniți cu care sosiseră la vremea prînzișorului. Păreau a duce marfă și se înțelegea că aveau pentru paza ei arme la îndămînă.

Oamenii din popas au întors ochi holbați către acel drumeț străin care vorbise.

— Prietine drumeț, s-a umflat din foale Gorașcu Haramin, dacă știi, nu ne pedepsi; spune, ca să ne izbăvești de neștiință. Om umplea iar ulcelele și te-om asculta ca pe un proroc. Poate ai trecut prin acele locuri din Țara-de-Jos și ai culeș vorbe.

— Ba am fost cu acest soț al meu la Roșcani și la Cahul și am văzut cu ochii toate cîte s-au întîmplat.

— Fost-ați poate chiar în oastea lui Ion-Vodă?

— Fost, și Dumnezeu a binevoit să nu ne prăpădim.

— Și-acuma unde vă duceți?

— Acuma ne ducem la ale noastre. Să nu întrebați unde.

— După cît bag samă, s-a poticnit cu voce mai moale Haramin crîșmarul, domnia ta nu ești moldovan de-ai noștri; după viersul vorbirii, pari muntean.

— Ai ureche bună, nene Grigoraşcule, a zîmbit străinul. Ești cîntăreț la biserică?

— Sînt și nu mă laud. Glas ca al meu nu se află în nouă hotare.

— Ai ghicit; sînt de subt Întorsătura Buzăului, mă chiamă Radu Sulițâ și am stat ucenic la episcopie. Iar după aia, umblînd după procopseală prin lume, am fost oștean în leafă la Domnia Moldovei, și am ajuns în vremea lui Ion-Vodă diac la logofeția cea mare. Ascultați, oameni buni, povestea mea adevărată.

— Spune-ne, prietine străine, a mai strigat un glas subțiratic; însetați sîntem, ca cerbii depărtați de izvor.

Cel care strigase a venit la Radu diacul și s-a părut că vrea să-l împungă cu nasul; dar numai l-a cuprins de după grumaz și l-a sărutat pe tîmplă.

— L-ai sărutat pentru noi to-toți, bade Ghiță, a gîngăvit Leonte răzășul de la Miroslăvești.

A făcut rînduială Goraşcu Haramin:

— Bine este, înainte de toate, să bem vinul. Să curgă picușul pentru măria sa și luptătorii măriei sale, care toți se află acum în loc de verdeață și tihnă, cu sfinții. Al doilea, să-i spunem prietinului nostru drumețul că acest vrednic barbat care l-a sărutat la tîmpla stîngă sub cușma domniei sale brumărie are nume Ghiță Botgros și trăiește singur ca un monah schivnic în sat la Dăvideni subt aripa unui mazîl. Badea Ghiță n-are nici casă, nici jupînească. Și vine uneori la mine și-mi spune unde ar vrea el să se ducă, să se oștească cu Alisandru Machidon în țara lui Por-

Împărat. Să se știe că e mare viteaz, dar nu s-a urnit mai departe decît tîrgu Romanului.

Bărbatul deșirat cu numele Ghiță și-a mîngîiat puțina barbă balaie; zîmbind, după aceea, a apucat în palmele lui mîna dreaptă a străinului drumeț.

După ce rînduiala închinării vinului s-a săvîrșit, străinul a stat un timp parcă privind cu ochii deschiși o nălucă. Apoi a grăit astfel:

— Să știți domniile voastre că Ion-Vodă a fost dintre acei viteji care ies rar în lume și apoi îi pomenesc în veac noroadele. Dar măria sa n-a ținut numai sabie în mînă; ci a fost vrednic și cu înțelepciunea. Ani și ani, chibzuind să agonisească aur cu neguțătorie de pietre scumpe, a ținut să ajungă stăpîn în moșia Moldovei nu pentru vinovat folos al său, ci ca să dea țării slobozenia ei cea veche și ca să scoată de sub sabia boierimii pe birnicii și credincioșii săi. Uitați de Dumnezeu, asemenea obijduiți numai la un voievod al lor puteau găsi milă.

«Cei mulți care robotesc sînt sarea pămîntului», a zis măria sa la praznicul cel mare de Sfîntu-Ion Botezătorul în mitropolia de la Iași. Iar la ospățul de la palatul domnesc din aceeași zi ar fi spus rîzînd o prorocire, cum că va veni o vreme cînd va să schimbe Domnul Dumnezeu oaspeții raiului, și vor fi acolo numai boieri, iar mișeii se vor bucura aicea pe pămînt de bunurile acestei vieți.

«Sula de aur zidul străpunge», mai spunea măria sa în pofida turcilor. Le-a vărsat aur și a încăput la domnie. Și cum a venit în țară n-a avut stare pe loc nici cu stăpînirea dinlăuntru a boierilor, nici cu stăpînirea dinafară a ismailitenilor.

Dădea tot ce avea la sine năimind oșteni, și degetul său amenința pe gîdea să nu ostenească, să-i fie

paloșul totdeauna gata și cu tăiușul ager. Pe unii cneji i-a scurtat, pe alții i-a surghiunit. Averile lor le-au scris diecii vistieriei în condicile țării. Și astfel, în doi ani a dobîndit puterea ce rîvnise. Și cînd a adunat oștenii în leafă și țara în jurul său, și cînd a alungat beii și beglerbeii și a închis vadurile Dunării, s-a cunoscut că s-a ridicat un leu la miază-noaptea Împărăției.

— ...un leu la marginea Împărăției... a mormăit cu înfiorare moș Savu bătrînelul.

— Ion-Vodă își punea nădejdea în norod, care se sculase de pretutindeni la chemarea măriei sale. Ion-Vodă avea o credință și o socotință: că țara-i mai tare decît oștile năimite. Acestea se împrăștie ca pulberile; țara rămîne statornică, știind că-și apără ale sale. Astfel măria sa a biruit multe oști ale asupritorilor, albind cu oasele lor cîmpurile de bătălie de la Jiliște, Bender, Brăila și Cetatea Albă.

Dar Împărăția ridica alte puhoaie de oști din Rumelia și Anadol, îmbulzindu-le la noi în Țara-de-Jos. Ahmed-pașa aducea o sută de mii de ismailiteni și Adel Ghirai altă sută de mii de crîmleni, și măria sa cu aceiași luptători, mai puțini și mai îndîrjiți, legase tabără între codri și smîrcuri, într-o pustie, în domnia zimbrilor.

Moșnegelul a șoptit iar:

— ...babă Cireașă, în domnia zimbrilor au stătut și feciorii noștri...

— Mai era cu măria sa și un steag de călărime a boierilor de țară care juraseră credință; și șaptesprezece sotnii de zaporojeni de la Pragurile Dniprului. Cu aceștia venise și Nicoară Potcoavă hatman, frate de mamă al măriei sale, viteaz tare, căruia îi stîrnise cîntece de slavă căzăcimea. Au venit și alte

săbii vestite de la Praguri, ca să se bată împotriva păgînilor asupritori.

Înaintea bătăliei de la Cahul, Vodă chemase la sfat de război căpiteniile și au stat alături față de măria sa «neamurile» cot la cot cu vatamanii țărănimii.

A șoptit la urechea lui Ion-Vodă reimentar Buzenchea :

— Potrivit ar fi fost, mărite stăpîne, să nu ne pui alături de acești țărani cu mînile ciotoroase.

— Într-adevăr ciotoroase, a răspuns măria sa ; dar bine mînuiesc sulița și coasa, și dacă n-ar fi țara, n-ar fi nici boierii.

Poate de la aceste vorbe ar fi luat aminte pîrcălabul Irimia să se ajungă prin solii ascunse cu păgînii ; și cînd a pălit Ahmed-beglerbei tabăra legată a creștinilor dinspre partea Cornului Dumbrăvii, călărimea boierilor a trecut cu flamurile fîlfîind la năvrapii Împărăției.

Cu mare mînie atunci măria sa, numai cu zaporojenii și răzășii, a pălit din săbii pe năvălitori, despicîndu-i, iar pedestrimea a protăpit sulițele într-o parte și-n alta, stropșind bulucurile și dîndu-le îndărăt. Cînd s-a făcut seară, Domnul s-a găsit cu ai săi mai împuținați, iar în zare s-au aprins focurile ordiei, clipind ca stelele cerului.

— ...babă Cireașă, focurile ordiei erau ca stelele cerului...

— Așa-i, Savule unchește ; ș-atunci a poruncit măria sa credincioșilor săi să se tragă către Roșcani.

Cînd s-au oprit în Fința, la parcane de mai nainte pregătite, au venit la Vodă Ion prietenii săi asaulii zaporojeni și țăranii și l-au sfătuit să-și scape capul, pe cărări ascunse, știute de ei.

— Doamne, du-te și ne lasă, au zis. Oșteni ca noi se mai găsesc; voievod ca măria ta, ba.

— Ba cu voi am să mor, fraților. Cadă capul meu unde vor cădea capetele voastre!

Așa, ordiile au legat împresurare de pretutindeni.

Șase zile și șase nopți a stătut oștirea creștinilor fără pită și mai ales fără apă. Oamenii își întindeau, noaptea, cămășile pe iarbă, ca să se moaie de rouă, să-și poată umezi buzele arse.

Vodă a încercat ieșiri năprasnice. N-a izbîndit. Ș-atunci, la soliile ce-i tot trimetea beglerbei Ahmed, s-a înduplecat, ca să-și scape pe credincioșii săi.

Pe măria sa Ion-Vodă să-l ducă viu la Impărăție, în fața lui Sultan Selim.

A intrat măria sa în cortul lui beglerbei.

— Ai jurat, Ahmed-bei, să-mi lași viața.

— Am jurat să nu te ating, viteazule... a zîmbit Ahmed, pe cînd Cigala turcitul, blestemat să fie în veci, îl pălea pe la spate cu jungherul.

— ...blăstămat să fie în veci și să nu mai putrezească; atunci vor fi pierit și feciorii noștri, babă Cireașă...

Răzășul bătrînel de la Mitești lăcrăma cu fruntea plecată pe umărul stîng, ca un răstignit.

— Astfel a pierit Ion-Vodă al nostru, și Ahmed-beglerbei a poruncit să-i fie legat leșul cu patru odgoane și patru cămile să tragă în patru părți, sfîrtecîndu-l.

Cînd glasul străinului drumeț a contenit, oamenii din popasul lui Haramin au rămas un răstimp tăcuți, ascultînd parcă din fundul ființii lor un vechi cîntec al întristării.

S-a auzit o muiere suspinînd și bocind mai la o parte.

Badea Ghiță cel spînatic a sughițat cu amar și, cuprinzînd pe străin de după grumaz, l-a sărutat pe umărul drept; părea scăzut și cu neputință de a ajunge mai sus.

— Atîta-i? a întrebat el cu glasu-i subțiratic.

Diacul a tăcut, cu sprînceana nouroasă.

— Dar noroadele, și zaporojenii, și fratele lui Ion-Vodă ce-au făcut?

— Au petrecut fiecare după norocul său; mulți și-au lăsat acolo capetele. Cele șaptesprezece sotnii au ajuns în bună stare la Pragurile Dniprului; cu ele a hălăduit și Nicoară, fratele lui Ion-Vodă, și celălalt frate mai mic, Alexandru; au ajuns acolo și alți puțini credincioși ai măriei sale.

— Apoi stăi, frățioare dragă, a răsărit zbîrlindu-și ariciul bărbii Savu Frăsinel. Ce zvonuri am auzit eu în iarmaroc la Tuchilați? Că Nicoară Potcoavă, fratele măriei sale, a pălit acum patru zile la Iași...

— Se poate... a răspuns diacul, zîmbind subțire.

— Ar fi pălit la Iași cu multă oaste.

— Știu eu?

— Ar fi tăiat străjile palatului domnesc, și au căutat pe Petru-Vodă, care ar fi uneltit la împăratul turcesc pieirea lui Ion-Vodă al nostru.

— Poate fi și asta. Se vede că Vodă, oricît de șchiop ar fi, a scăpat și nu l-au putut ajunge; a intrat la cetățuia Galatei, speriind din somn bulucul de ismailiteni care-l păzesc. Dar poate să fi căutat Nicoară Potcoavă pe domnia sa pîrcălabul Irimia.

— Numai asta poate fi! s-a dezumflat cu uimire crîșmarul Haramin; căci pîrcalabul Irimie a vîndut pe Domnul său.

— Întocmai precum spui, nene Goraşcule, a lămurit străinul. Pîrcălabul Irimia l-a vîndut pe Dom-

nul său turcilor pe treizeci de pungi... ca Iuda, carele a vindut pe Hristos fariseilor pe treizeci de arginți. Dar nu s-aude să fi fost prins Irimia, cum n-a fost prins nici Vodă Șchiopul.

— Atuncea cum? s-a mirat crîșmarul cu măreție; n-a pălit Nicoară, fratele măriei sale, cu oaste la Iași? De șase săptămîni umblă zvon cum că va să vie voievod de la Praguri...

— N-aș putea să-ți răspund bine, neică Haramine... și-a încrețit fruntea diacul.

— Nici tovarășul domniei tale nu știe? Poate să fi oblicit el ceva.

Crîșmarul băgase de samă că tînărul cel smead scăpăra de neastîmpăr în chilna de dinapoi a căruții căzăcești, unde stătea ascultînd.

— Cine-i dumnealui și cum îl chiamă? stărui Haramin.

— Asta-i Ile Caraiman de la Runc, tovarăș de căraușie cu mine. Dar el cunoaște mai mult cîntări din gură și strune, decît vești care vă trebuiesc domnilor voastre.

— Apoi de ce nu spui așa? Dacă nu ne poate spune veștile de care avem nevoie, macar să ne zică din alăută.

Bărbatul cel tînăr din căruță a părut a alunga o muscă supărătoare de dinaintea ochilor.

— Ba! a îngînat el c-un glas dulce de cîntăreț. Nu mi-i inima a cînta, mi-i inima a plînge. Să nu spun minciună: știu că a pălit la Iași măria sa Nicoară cu puțini tovarăși.

Adunarea a ciulit urechile, ascuțindu-și auzul.

— Ei? l-a îndemnat crîșmarul.

— Atîta știu.

— Cît de puțini tovarăși?

— Apoi cam cîți ar fi mers în petrecere, la o vînătoare.

— Ce spui, omule? a strigat cu spaimă Haramin.

— Spun ce-am auzit, a urmat Caraiman cu același viers de blîndețâ; zice că la Praguri s-ar fi aflînd voinici care uneori se mînie că nu le-a izbîndit bine o treabă, și apoi trag cu săgeata în nouri.

— Împotriva pajurilor?

— Ba împotriva lui Dumnezeu.

— Maică-măiculiță, așa de păgîni să fie?

— Ba nu-s păgîni; îs drept-credincioși; fac cruce ca mine și ca dumneata; da-s aprigi ca sănețele care au ieșit acuma la curțile crailor și împăraților: iau foc dintr-o scînteie.

— Am auzit. Să fie adevărat? Ai văzut dumneata cu ochii dumnitale?

— Văzut.

— Au cumva și cazacii asemenea meșteșuguri?

— Au. Dobîndite cînd au fost cu dubasurile lor dincolo de mare, la Anadol.

— Măi, măi — poznă mare! Dacă au venit cu sănețe de acelea, cine să le steie împotrivă? Și după ce-au pălit la Iași ce isprăvi au mai săvîrșit?

— N-aș putea nici eu spune.

— Apoi dacă n-au găsit ce căutau, s-or fi întors înapoi, și-or veni altădată.

— Așa socot și eu.

Sfatul a contenit un răstimp la popasul de la Haramin și gospodarii cei mai grăbiți au măsurat vremea trecută privind chiorîș soarele de amiază. S-au scîrbit, socotind cît e de scurtă acea zi a vieții lor. Toate trec ca ceasurile, toate curg ca apa Moldovei, numai codrii rămîn în putere pe opcina zării.

Bătrînelul de la Mitești a prins a se foi.

— Mai stau un pic, a hotărît el, ș-apoi mă duc la surul meu să-i strîng chinga tarniței.

Leonte de la Miroslăvești a rîs:

— Da' acel pi-pic de ce-l mai zăbovești?

— Mai zăbovesc, căci vreau să mai întreb ceva pe aist prietin drumeț. Vreau să-l întreb dacă Ion-Vodă, Domnul nostru, fost-a au ba arman.

— Asta-i o vorbă, a răspuns diacul cel străin. Maica măriei sale a fost pămînteancă.

— Așa e, după cum spune și baba mea Cireașa: că feciorul e drept al mamei, iar pe tată îl cunoaște numai ea și ades lunca înflorită.

Badea Ghiță Botgros a dat și el semn că vrea să se ridice, cumpănind în sinea lui graba. Diacul i-a atins umărul cu palma.

— Aș vrea să te întreb ceva, prietene.

— Întreabă-mă cît de multe, ca să mai pot sta.

— Aș vrea să știu dacă este în acest colț de lume un loc care se chiamă Boura.

— Este; îl vezi în piscul codrului, cînd ajungi drept semnul de hotar al Păstrăvenilor, pe acest drum mare, care duce la Baia și la Gura-Humorului.

— Mulțumesc frumos, prietene, și rău îmi pare că ne despărțim. Eu și tovarășul meu Ile ne-om duce spre Boura.

— Apoi, dacă n-aș avea treaba blăstămului, m-aș întoarce cu domnia ta, să-ți arăt calea. Căci și eu mă aflu trăitor în acele locuri cătră care te duci. Pe lîngă treaba blăstămului, mai am de adus și anafură de la vlădica Istatie. De ce aduc anafură, știu unii dintre gospodarii de față. Căci popa nostru Ciotică e oprit de vlădica Istatie să săvîrșească taina împărtășaniei, fiind neștiutor de carte. Bun slujitor popa nos-

tru, nu avem ce spune; știe pe de rost toate slujbele: le-a învățat la mănăstirea Neamțu; însă nu cunoaște buchile. Pentru evangheliile duminicilor și sărbători, mai ales cele schimbătoare, se duce să ia învățătură de la o presviteră bătrînă, Olimbiada văduva, care trăiește în satul Filipenilor, frați cu noi. Pe lîngă împărtășanie, mai are nacaz popa nostru Ciotică cu cazania: asta n-a mai putut-o dezbate și învăța pe de rost. Sînt atîția sfinți cîte are cerul stele. Așa că popa nostru Ciotică ne-a întrebat dintru început, cînd a venit să slujească la noi: «Oameni buni, creștinilor, știți domniile voastre ce scrie în cartea asta groasă? Poate știți unii, iar alții nu știți. Apoi faceți bine și cei care știți spuneți celor care nu știu. Și pe mine să mă iertați că n-am putut dovedi atîta lioță de sfinți părinți ai ortodoxiei. Dac-oi învăța pe de rost și asta, apoi crăp și mă duc la Belzebut!» Nu zîmbi a rîde, prietine drumeț; povestea asta o știe o lume, mai ales lumea care vine în petrecere la Haramin. Iar de blăstăm, ți-oi spune și de blăstăm și n-ai să mai rîzi. Mă duc să-l poftesc pe vlădica Istatie de la Roman să mai strige o dată anaftima împotriva ginerelui nostru, cel care și-a lepădat soția, fiică a mazîlului nostru, de s-a prăpădit. Și să întărească blăstămul vlădica Istatie arzînd treizeci și trei de făclii de ceară pe care i le duc la ciochine, ca să se prăvale acel treclet în gura balaurului Ghehenei. Așa că eu mă despart acum de domnia ta poftindu-ți sănătate. Poate ne-om mai întîlni; dacă nu în rai, unde s-or îmbulzi boierii după prorocia lui Ion-Vodă, batîr pe lîngă parcanele raiului, unde se găsesc turme de berbeci, izvoare cu ape reci, și cad mere domnești din pomul cel vechi de la începutul lumii.

II

Sfat în doi și întîlnire cu mai mulți

Cînd s-au văzut singuri în căruța lor, sub coverga de papură împletită, diacul Radu și Ile Caraiman s-au uitat cu zîmbete mîhnite unul la altul. Nu îndrăzneau a grăi, le erau inimile apăsate de jale. Le părea totuși rău că se despărțiseră de adunarea acelor oameni buni de la popas. Dar ei nu se aflau singuri pe lume, și aveau datorie de împlinit către tovarășii de la care primiseră porunci anumite.

Caii mergeau spornic pe drumul cel mare al Humorului. Moldova curgea la vale de la munții din miazănoapte prin stînga pe undeva, prin locuri acoperite de lunci bătrîne. Ei se duceau în sus spre obîrșie, dar nu aveau a umbla prea mult, după îndreptările ce dăduse badea Ghiță Botgros la popas și după alte socoteli ce le făcuse unul dintre soțiile de care se despărțiseră în ajun — Alexa Totîrnac, băștinaș din partea locului, luptător dintre puținii rămași lui Nicoară Potcoavă, după întîmplarea cea năprasnică de la Iași.

Căruța ușoară pe roate nalte, sunînd ca din clopote din obezile ferecate, era alcătuită în depărtate locuri, de meșteri de la Kiu; însă caii erau înhămați la oișteu cu șleauri și guri de ham după rînduiala moldovenească, spre a nu fi bănuială pentru nimeni că ar veni din ținutul cazacilor.

— Soarele încă-i sus, a grăit într-o vreme diacul Radu; și codrii merei, unde se află într-un pisc pleșuv crucea care se chiamă Boura, se văd spre dreapta cam la un ceas de cale. Socot că măria sa Nicoară cu ai săi n-or fi avut nici o sminteală pe cale, căci

îi poartă om cuminte, pe poteci ferite. De la Căpoteşti au ţinut tot pe sub poală de pădure, prin singurătăţi, umblînd cu fereală. Alexa îi duce bine; de asta n-am grijă.

— Pentru asta nu-i îndoială, diece, şi-a dat răspunsul Caraiman, întorcîndu-şi albul ochilor; mie nu mi-i în grijă decît de pălitura de sabie cu care a ieşit măria sa Nicoară din fiertura ce am avut sub Galata.

— Da, a încuviinţat diacul. Norocul oştenilor e de obşte schimbător, între viaţă şi moarte. Puţintel, puţintel mai aveam şi-l prindeam pe Şchiopu-Vodă.

Şi diacul şi Caraiman au avut nălucirea acelei nopţi.

...Şchiopul fugea iepureşte cu pieptul pe coama calului. Rămăsese răzleţ de curteni într-o latură; Alexandru, fratele măriei sale Nicoară, îşi şi pregătise arcanul. Ieşise luna din nour cu lucire prielnică. Numaicît năvrapii din Galata fuseseră înştiinţaţi. Tocmai atunci au năboit din cetăţuie dînd glas — şi curtea, nădăjduind sprijin, a chiuit punînd pinteni cailor, iar o slugă de la grajd a dat cu harapnicul, şfichiuind şi harmasarul şi pe Vodă. În clipă, Potcoavă şi ai săi s-au aflat în primejdie...

— Am rămas puţini, a oftat Caraiman.

— Asta zic, a adaos diacul; în primăvara asta ne-a secătuit norocul.

...După ce au prăpădit pe Ion-Vodă, se poate spune că au rămas orfani... N-au găsit nici pe Maria Săsoaica, ţiitoarea măriei sale, ca să-i apere copilul ce-l avea de la măria sa. Os domnesc, de la Ştefan bătrînul, şi de la Ştefăniţă. N-au avut parte; n-au găsit nici pe maică, nici pe copil. Pierit-au în furtuna acelor zile. După aceea de două ori s-au pus pe urmele lui Irimia hainul. Nu l-au putut vîna.

Iar acuma, la Iași, s-au prăpădit cincisprezece feciori; patru dintre căruțe le-au prăvălit în Bahlui, ș-au rămas numai cu căruța în care se aflau...

În căruță aveau baltagele și sănețele cu cinci sute de încărcături pulbere.

— Cu asta, și-a făcut socoteală diacul, avînd de partea noastră iscusința, cred c-om răzbi. În partea în care am apucat nici nu se gîndesc curtenii lui Șchiopu să ne urmărească; ei aținn vadurile răsăritene, iar noi, dacă răzbim în munte, nu ne mai temem de nimic. Numai să nu se învenineze rana măriei sale Nicoară. Asta-i grija mea cea mare.

Ile Caraiman țiganul a oftat cu mare sîțiere a inimii:

— Cînd a dat măria sa Ion-Vodă slobozenie satului nostru Runcu, a cîntat el, l-am urmat de bunăvoie pe măria sa și, slobod, i-am fost cu credință mai mare decît cînd erau ai noștri robi domnești. Acu dragostea și credința mea le-am mutat către măria sa Nicoară, fratele lui Ion-Vodă. Zic eu, diece, că nu se cuvine să cadă cei vrednici și să rămîie pe lume numai răi...

Nicoară Potcoavă, cu tovarășii ce-i avea pe lîngă sine, se oprise în ajun pentru odihna omului și calului, cîteva ceasuri, la o pădurărie părăsită. După noaptea cea cu năcaz, rupseseră legătura cu năvrapii. Veniseră nouri asupra lunii, ocrotindu-i. Ocoliseră prin Bîrnova; apoi apucaseră calea întîmplării, spre asfințit. Umblaseră feriți ziua, cu mare pază. La pădurăria părăsită din Căpotești, aflaseră și apă, la o fîntînă cu cumpănă. Găsiseră și fîn vechi pentru dobitoace. Aflaseră și un sac de orz într-o camară. După

ce au prins caii putere, au ospătat și oamenii puțină pită și brînză.

După porunca lui Potcoavă și sfaturile lui Alexa Totîrnac, căruța de preț pe care o mai aveau s-a dus nainte pe căi umblate, ca să iasă dincolo de Siret, în calea Romanului.

Au umblat și de la odihna asta noaptea întreagă, pe potecile știute lui Alexa ; și trecînd vadul Siretului la Cozmești, tot pe sub pădure, tot pe sub pădure, s-au furișat în piscurile de unde se vedeau ici și colo, clipind, oglinzile Moldovei.

De-acolo s-au văzut nevoiți a umbla în pas. Lui Potcoavă îi luceau ochii de arșița ce-avea în el. Se părea că rana ce primise nu merge bine. «Bubă ce se cătălește», cugeta în sine cu mare spaimă unchesul Petrea, care era cel mai bătrîn dintre toți.

— Să mai poposim, să deslegăm rana, măria ta ?

— Să nu poposim și să nu deslegăm... a mormăit Potcoavă.

Bătrînul Petrea Gînj urma a cugeta : «Cum se poate ca un barbat ca acesta, care s-a bătut în multe locuri și a fost de șapte ori rănit, să slăbească într-atîta ? Adevărat este cum glăsuiește o vorbă veche, că omul e tare ca fierul și slab ca oul.»

Unchesul Petrea călărea alăturea de Potcoavă și-l ispitea cu coada ochiului. Își trăgea către urechi mustățile și-l cumpănea cît mai poate răbda. «Cînd te gîndești că-i barbat care rupe potcoava în două...»

— Sînt asemenea barbat, a zîmbit Nicoară, întorcîndu-se spre unchesul său. Vorbești singur, moș Petrea.

— Să fiu iertat, măria ta. M-am spăriet și eu că-mi sună vorba fără voie.

— Sînt barbatul care spui, moș Petrea, și rup potcoava, dar numai cu amîndouă mînile. Altfel nu pot.

— Mă aflu mulțămit de răspuns, măria ta. Șaga măriei tale îmi dă nădejde. Mai pune și soarele care strălucește și miroazna care adie de cătră apa Moldovei... E vremea cînd înflorește sulfina.

În afară de unchеș și de Alexandru, fratele mezin, care călărea de cealaltă parte a lui Potcoavă, se mai aflau cinci tovarăși oșteni în plaiul unde umblau domol în pasul cailor.

Alexa Totîrnac înainte, călăuză. Om ager și priceput, ceilalți îi ziceau «Vulpea».

Patru — doi cîte doi, veneau în urma lui Nicoară: Ștefan a Mariei și Gheorghe Stîngaciu, frați de cruce din ținutul Sorocii; Toader Ursu și Crăciun Harbuz, mustăcioșii; alții întrebuințau arme ușoare, — ei nu-și lepădau de la oblînc buzduganele.

După îmbrăcăminte, nu se vedea a fi străini. Pentru vînătoarea lor, intraseră în Moldova ca niște negustori ori răzăși mai înstăriți. Numai pintenii le erau la vedere; dar pinteni de fier purta pe vremea aceea orice călăreț. Pe lîngă pinteni, era nevoie de sabie, ca să nu le cate pricină oarecare oameni ce se uită pe sub sprînceană. Iară jungherele cele lungi și agere le țineau sub dulamele de noaten. Numai Nicoară purta încălțări de marochin pînă la genunchi, ca unul ce părea stăpîn; iar ceilalți aveau ciubote de rînd. Căciula de pielcea de Crîm o aveau toți, fără surguci și fără pană. Erau vînători dibaci; dar se întorceau înșelați în nădejdile lor.

Nici chiar unchеșul Petrea, care era mai bătrîn, nu purta barbă. Se rădea și el c-o custură de coasă, ca să fie în rînd cu tinerii. Așa se alintau pe atunci băr-

baţii şi în Moldova. Sămînţa lor se împuţinase de atîtea războaie.

Către amiază au prins a pogorî pe un drumeag ce se strecura în cîrjoaie pe sub muncele. Ici-colo pîraie pe sub sălcii încremenite în mîhnirea singurătăţilor.

Soarele de primăvară pîrjolise cu putere, iar sub streşina codrului căldura prindea a se potoli. La dreapta şi la stînga se înălţau fagi uriaşi care deasupra îşi împreunau cununile, într-o pace de biserică. Lumina tremura printre trunchiuri ca umbrele schiţelor unei roate. Granguri galbeni speriaţi săltau din ţîhlişuri; se auzea mai încolo frîntura lor de cîntec fluierat.

Totîrnac descălecase şi-i aştepta într-un ponor. Potcoavă strînse frîul şi opri.

— Ce este, Alexa?

— Pînă acu e bine, măria ta. Ia uitaţi-vă: se vede de-aici în piscul cel mare crucea de la Boura. Acolo, zice-se, a doborît Dragoş-Vodă vaca sălbatică. Pe urmă a pus stăpînire pe moşia părinţilor săi.

— Da. Locuri tari, care au rămas neschimbate de la începutul Zidirii... zise mişcat Nicoară. Aici trebuie să ne întîlnim cu Radu diacul?

— Aici, măria ta: înţelegerea a fost să ne aştepte la drumul Păstrăvenilor. Soarele scapătă către chindie, coborîm şi noi din ponor şi dăm glas de înştiinţare.

— Bine, aşa să facem. Socoţi tu, Alexa, că găsim la Dăvideni, după prepusurile tale, pe cel pe care îl căutăm?

— Ştiu eu, măria ta? Poate să fie numai închipuire. Dar dacă îl găsim la socrul său pe Irimia pîrcalabul, cum prepun eu, atunci socot că asemenea întîmplare fi-va leacul cel mai bun pentru măria ta.

— Să i-l plecăm măriei sale la picioare, mormăi cu mînie uncheşul Petrea, şi să-l judece măria sa cu paloşul, pentru vînzarea şi pieirea Domnului său.

— Mă îndoiesc, uncheşule, că va fi aşa. De la o vreme ne ies toate împotrivă.

— Ba, măria ta, şi întîmplările neprielnice au sfîrşit. Se sfîrşesc ciumele, puhoaiele, secetele. Vine şi ceasul boierilor haini. Doar în cer să se suie, ori să se cufunde în pămînt; dar în această viaţă ne-om întîlni, aşa-i cu dreptate.

— Îmi spui bune vorbe, uncheşule, şi vreau să le cred. Iar dacă nu-l găsim, ce facem?

Alexa Totîrnac puse piciorul în scară şi se zvîrli pe cal; apoi îşi plecă nasul ascuţit spre Domnul său:

— Dacă nu-l găsim aici, măria ta, zîmbi el, căutăm un loc tainic pentru hodina măriei tale şi pînă ce te faci sănătos întindem mreajă şi-l chemăm cu răvaş. Trăieşte, măria ta, aicea, un neam de oameni care au fost călcaţi în ocina lor, loviţi şi săraciţi de acel Irimia. Chiar dac-or afla de fiinţa noastră, nu vor da pe faţă taina. Răzăşii de aici se stăpînesc cu fălcile încleştate şi aşteaptă ceas potrivit ca să plătească duşmanului după cuviinţă. Cum vor avea sprijinul nostru, nu se mai tem de slujitorii Şchiopului.

— Ai dreptate, Alexa, murmură Potcoavă trudnic. Alcătuirea ta e bună pentru un braţ care nu mai poate ţine paloşul.

Uncheşul Petrea Gînj îşi întindea mustăţile albe spre ureche, cînd de-o parte, cînd de alta.

— Fi-vom noi vrednici să facem judeţ cu braţele noastre, măria ta. Dar dacă nu va fi nici azi, nici mîni, apoi în trei zile vei putea ridica singur, măria ta, paloşul judecăţii.

— Bine, să coborîm! hotărî Nicoară.

Cînd au coborît, pînă ce au prins să zărească printre lunci gîrlele Moldovei pline de jaraticul apusului, Alexa Vulpea a dat chiot prelung care a hăulit pe vale și a sunat din rîpă în rîpă pînă la Boura.

S-au oprit și au așteptat răspuns.

A hăulit undeva glas cîntat care li s-a părut celor ce coborau viers al bucuriei.

— Încep a se jîmba spre noi întîmplări plăcute, a fost de părere unchesul.

— Să vedem, să vedem, a răspuns Totîrnac. Popriți, pînă ce mă reped și mă întorc.

Întoarcerea Vulpei n-a fost cu întîrziere.

— Se întoarce rînjind și lingîndu-se pe bot ca de bunătăți... s-a veselit ca un copilandru unchesul.

— Se vede că l-a găsit pe diac, a rîs întăia oară în ziua aceea fratele mezin Alexandru.

— Domnilor și fraților, după mine! a repezit îndemn Totîrnac. Stăpîne, s-a tînguit el spre Nicoară, cînd om ajunge la drum, cată să facem săritura căprioarei; și apoi în lunca Moldovei poposim și ținem sfat. Am aflat de la diac vești nouă.

Pornind cu mare însuflețire, cei opt drepți judecători și-au uitat oboseala, foamea, setea și au rupt painjenișul de aur către luncile Moldovei, intrînd ca într-un basm.

III

Popas la apa Moldovei

Mai întăi s-a întîmplat minunea care bucură pe călătorii singuratici de mii și mii de ani. Dintr-o bucată de criță cît degetul cel mic și dintr-o zburătură de cremene neagră, Caraiman a prins o scînteuță în-

tr-un firișor de iască, și cu acea scînteuță, mult mai mică decît semincioara de mac, c-un meșteșug pe care puțini muritori îl cunosc, a aprins focușor slăbuț din cîteva vreascuri mărunte și mușchi uscat, după care au izbucnit limbile de aur ale pojarului, cel dintăi Dumnezeu al oamenilor.

La vatra pe care or spulbera-o vînturile și în puțină vreme nu și-or mai aduce aminte de ea, pribegii și-au petrecut înserarea. Lunca de sălcii vechi deschidea bolți în jur; pe subt ele unii din ei duseseră caii la păscut. Pe cei rămași, pîlpîirile focului îi descopereau cînd și cînd, apoi umbra îi cufunda ca într-un necunoscut. Venea pînă la foc sunet de ape de la un vad al Moldovei. Sub malul nalt, rîul sclipea lin într-o bulboană, în care dintrodată și-a oglindit globul luna în scădere, răsărită deasupra piscului Bourei.

Diacul Radu își isprăvea istorisirea către măria sa Nicoară despre întîlnirea de la hanul lui Haramin, cu acel bărbat ciudat și spînatic, cu nas ascuțit cît și al lui Alexa Totîrnac. Slujitorul acela al mazîlului din Dăvideni ducea la episcopia de Roman blăstămuri împotriva Irimiei pîrcalabului.

— Poate om găsi aici prietinie, a zis Potcoavă cu glas de trudă.

— Dar dacă acel om al mazîlului, s-a împotrivit uncheșul Gînj, e un barbat care grăiește în dodii ? Moldovenii au acest obicei la băutură : spun și văd închipuiri.

— S-ar putea; de aceea, cu învoirea măriei sale, fratele Alexa și cu mine om intra chiar în seara asta în sat la Dăvideni ș-om iscodi printre oameni.

— Bun cuvînt; așa să fie, ca să-mi iau de-o grijă. Nu-mi plac ochii măriei sale Nicoară. M-aș teme să-i dezvălesc rana; nu mai avem scamă la căruță. Chiar

în noaptea asta, cînd gospodarii dorm, trebuie să-l vîrîm pe măria sa într-o casă și s-aducem pe vrăcița de care s-a vorbit.

— Bădiță Nicoară, a șoptit mezinul Alexandru, să facem cum zice uncheșul.

— Într-adevăr, e bine cum spune uncheșul, a încuviințat Potcoavă; așa să se facă.

— Apucăm în taină satul, fără știința nimănui, a urmat bătrînul; străji or veghea; despre cine sîntem, de unde venim și unde ne ducem, să nu se afle nimic. Iar pînă la acel ceas tîrziu, măria ta, cînd ne-om mișca de aici, îți pregătim așternut în căruță, pe iarbă și flori. Hodinește-te; te-om duce și te-om scoate în taină, la casa pe care om alege-o.

— Să se facă precum spui, uncheșule, s-a învoit Nicoară, și pleoapele i s-au coborît pe arșița ochilor.

Bătrînul, Alexandru și diacul au sărit, sprijinindu-l și l-au călăuzit la căruță. Caraiman, din chilnă, l-a apucat cu fereală de subsuori pe stăpînul său și l-a ajutat să se așeze pe pologul pregătit, acoperindu-l cu poclada. Înainte de a-l lăsa singur pe măria sa, slujitorul cel oacheș a scos cu grijă din lada sănețelor o straiță, a strîns-o subsuoară și s-a tras cu luare-aminte din căruță în bătătura focului.

— Am scos ornicul, a rînjit Caraiman, ca să nu-l supere pe măria sa.

S-a furișat sub sălcii destul de departe de căruță și a aninat straița cît mai sus, într-un clomb de răchită. Apoi a venit iar la vatră, furiș, ca o dihanie a umbrei.

Mezinul și Radu s-au vîrît sub căruță, ca să prindă în gene un crîmpei de somn. Au rămas la foc uncheșul Petrea și Caraiman. Au lăsat să se potolească jarul. Ascultau de departe, din fundul poienii, pufniturile cailor la pășune, care se tot depărtau pînă ce nu s-au

mai auzit. Lumina lunii a fugit de deasupra bulboanei de sub malul nalt. S-au uitat către Boura. Se ridicase în fundul răsăritului o sprînceană de nour.

Era așa de mare tăcerea serii, încît, o clipă, cei de la foc și-au auzit inimile bătînd.

Moș Petrea și-a scos beșica de porc în care își ținea tutunul și a tras din tureatca ciubotei luleaua scurtă. Caraiman îi urmărea toate mișcările, mirîndu-se ca totdeauna de îndeletnicirea aceea ciudată a bătrînului. Nimeni dintre ceilalți tovarăși ai lui Potcoavă nu întrebuința doftoria lui moș Petrea pentru alinarea năcazului și adormirea gîndului. Numai el își aprindea astfel pipa și sta neclintit în capul oaselor, trăgînd din cînd în cînd «iarba dracului» și slobozind pe nări fum. Era ca o minune a vremurilor nouă, care îi dădea lui moș Petrea un fel de putere asupra celorlalți muritori. Căci tutunul, arăta el, curăță măruntaiele omului; cu fumul, ies din trup toate răutățile. Folosește la răceli, te apără de frigurile de baltă, potolește tusa de dimineață. Acest tutun, în păpuși de cîte un sfert de ocă, moș Petrea îl dobîndea de la un ovrei de la Brațlau, căruia i-l aduceau negustători bătrîni tatari tocmai de la Baccè-Sarai din Crîm.

— Ce s-aude? a șoptit într-o vreme bătrînul. Are de gînd să se schimbe vremea?

Parcă se înfiora în afundul luncilor un susur de vînt.

— N-aș crede... a adăogat tot el. Căci avem treabă în noaptea asta.

A tras iar adînc din pipă. Apoi a pufăit fumul înafară, învăluindu-se în nouri, ca Savaot.

— Ba tot s-aude ceva, a șoptit și Caraiman. Caii noștri îs către amiază, în curgerea apei; s-aude ceva din sus.

Și-au ațintit urechile cu luare-aminte în susul apei. Au înțeles curînd ce era acel zvon de glasuri subțirele : au ieșit băieți în prundul Moldovei cu caii. De cînd e lumea, la noi moldovenii, asta e plăcerea cea mai mare a copilandrilor.

Unchește a zîmbit la lucirea domolită a jarului, aducîndu-și aminte de petrecerile tineretului, în nopțile de vară, cînd se afla și domnia sa prunc fericit în ținutul Fălciului, pe valea Ialanului.

Au stat tăcuți, așteptînd oaspeți ; căci de bună-samă copiii simțiseră că se mai află cineva în sara aceea în poienile lor. S-au furișat pași în preajmă.

Doi copii au cutezat să intre în poiana bulboanei. Au pășit cu băgare de samă spre foc. Au văzut oameni stînd neclintiți ca două stane de piatră la vatră.

— Buna sara, bădică.

Cel mai tînăr le-a făcut semn tainic de tăcere cu degetul la gură, arătîndu-le apoi căruța. Hodineau acolo oameni. Au venit mai aproape, șoptind :

— Avem nevoie de un cărbune, s-aprindem și noi foc. Am prăpădit scăpărătorile. Ne-a trimes bădița Costin, care-i vataman peste toți...

Caraiman, în tăcere, a mișcat brațul, a tras din vatră un tăciune și l-a întins. Cînd unul din cei doi țînci, păzitori ai tabunului, a pășit să ia focul, dinspre Boura a scăpărat fulger. Bătrînul s-a mișcat ducînd mîna la obraz, după care a zlobozit pe nas un nour de fum. Copiii au apucat-o la goană cu tăciunele, fără a mai întoarce capul.

O suflare de vînt a spulberat spuza de pe jar, luminînd dinții albi ai stanelor care rîdeau una la alta.

Nu tîrzie vreme după întîmplarea asta, din straița aninată în clombul de răchită, cucoșul a cîntat, vestind

straja întâia a nopții. Diacul a ieșit de sub căruță strîngînd pe sine brîul.

— Mă duc să-l caut pe Totîrnac, a șoptit el către cei de la foc; încălecăm, trecem dincolo și intrăm în sat. Îndemn și pe ceilalți să vie aici cu caii.

— Nu întîrziați, diece, a grăit moș Petrea. Căci către miezul nopții poate să vremuiască.

Diacul a privit cerul întunecat de pîlcuri de nouri și și-a încătărămat mai tare dulama. Îi era foame. Uncheșul a înțeles, s-a jîmbat și i-a făcut semn cu luleaua să se ducă. Căruța a rămas iar singură, cu focul și cu cele două momîi neclintite.

Cînd s-au simțit pașii cailor și ai celorlalți tovarăși intrînd în poiana bulboanei, Caraiman a crescut cu găteje vîlvătaia.

Lunca a început a suna de zvonul unui vînt grabnic. Într-un sfert de ceas s-a auzit freamătul ploii, au clipit fulgere, au detunat trăsnete în rîpele dealului Bourei. Nourii repeziți de furtună s-au scuturat cu grăbire și, apoi, după asemenea lucrare, s-au dus către asfințit, lăsînd cerul spălat curat și iarăși luminat de lună.

Cei din poiană s-au adăpostit sub streșina luncii.

Diacul și Alexa s-au întors cu dulamele sclipind de apa cerului. Au descălecat, s-au apropiat de foc. Uncheșul i-a întrebat numai cu ochii.

— Vestea-i bună, a rostit diacul; omul acela al mazîlului nu s-a spurcat cu nici o minciună. Am intrat întîi la Iorgu Samson, logofătul, și i-am spus că sîntem cîțiva oșteni, care ducem cu noi un rănit de sabie, mai-marele nostru; și căutăm un loc de odihnă și tămăduire. Să se știe însă că ne-am supăra foarte dacă am cădea între oameni care nu ne sînt cu priință.

— Da' ce fel de oameni nu vă sînt domniilor voastre cu priință ? a întrebat Iorgu Samson.

— Apoi, creștin bun, nouă nu ne sînt cu priință trîntorii și șchiopii de la Domnie. Dacă boierul dumnitale mazîl e încleștat de curtea lui Vodă acesta, carele asuprește acuma țara Moldovei, ne-om lipsi de bunătatea domniei sale... Cu toate acestea mai-marele nostru are nevoie de popas și de milă. Noi știm că boierul dumnitale e socrul acelei Iude blestemate cu numele Irimia.

— Apoi dumneavoastră veți fi știind ; dar eu vă duc chiar în acest ceas la stăpînul meu mazîlul, ca s-auziți cu urechile domniilor voastre cît i-i de drag Iuda.

Așa că a intrat numaidecît în casa cea mare și cît am fi rostit Tatăl nostru de douăsprezece ori, s-a întors și ne-a poftit la stăpînul său. E un om cuvios, cu barbă albă și ne-a îndemnat să aducem pe mai-marele nostru. Că-i bucuros să ne primească frățește. Iar dacă nouă nu ni-i drag pîrcălabul Irimia, să se știe că acel pîrcălab e otrava vieții mazîlilor.

— Socot, am răspuns cu, că nu-i casă mai potrivită decît aceea, ca să se pribolească stăpînul meu. Numaicît m-aș ruga să nu se afle că și-a căutat adăpost acolo, ca să nu se ducă vreo vestire unde nu trebuie. Iar noi, tovarășii măriei sale Domnul nostru, ne-om așeza pe unde s-o putea, la logofăt, ori la odaie, unde sînt căruțele și caii mazîlului ; și nu ne vom arăta la vedere decît prea puțin ; însă vom fi cu ochii deschiși asupra Domnului nostru. Pentru măria sa avem în mîinile noastre tunete și fulgere.

I-a plăcut mazîlului cîte i-am spus.

— Unde-i bolnavul domniei voastre ? a întrebat.

— Aproape, cinstite frate, și noi aduce-l-am chiar în noaptea asta ; nu te supăra, căci numai așa e bine ca

să nu se simtă intrarea noastră aici şi ca să-i putem da cît mai degrabă îngrijirile de cuviinţă.

Diacul a tăcut ; Alexa şi-a scuturat de ploaie dulama.

— Multe s-au schimbat în sat la noi, a grăit Vulpea. Iorgu Samson nu m-a cunoscut pînă ce nu m-am vădit cine sînt. Atunci mi-a spus că acum doisprezece ani, cînd am ieşit eu din Dăvideni, oamenii mîncau pită ; iar acum se nevoiesc cu terci de mei. Unii boieri detreabă au ajuns mazîli, iar răzăşii s-au vîndut bogătanilor şi au intrat în şerbie. Eu zic, uncheşule Petrea, să nu mai pregetăm. Chiar în această clipă să ne sculăm şi să-l ducem la Dăvideni pe măria sa.

— Plecăm, a strigat de sub căruţă un glas bucuros, şi fratele mezin a ieşit lîngă vatra focului.

— Numaidecît, numaidecît... a mormăit bătrînul, bătîndu-şi de un pinten luleaua, ca s-o descarce de scrum. Şi te-aş pofti pe domnia ta, Alexandre, să-l rogi pe măria sa, din partea noastră a tuturora, să nu coboare din căruţă. L-om duce cu băgare de samă, ca într-un leagăn, scutindu-l de trudă.

Moş Petrea a mormăit poruncă de încălărare ; mezinul a cercetat căruţa şi s-a întors.

— Bădiţa Nicoară doarme... a zis el ; dar pare că-l chinuiesc visuri. L-am văzut cu obrazul pălit în lucirea lunii.

— Să mai adăstăm ?

S-a auzit din căruţă glasul lui Potcoavă :

— Nu, uncheşule. Poruncesc chiar în această clipă plecarea. In noaptea asta, se alege între viaţă şi moarte.

Oştenii au rămas tăcuţi de uimire, pînă ce Caraiman s-a mişcat ca să-şi caute ornicul în clombul de răchită. Asta a fost semnul plecării.

IV

Casa mazilului

Vulpea și diacul au fost călăuză, călărind înainte, pe drumeagul luncii, către vadul Sasului. Caraiman purta de dîrlogi, în pas, roibii căruței. Mezinul se suise în polog lîngă Nicoară. Uncheșul și Toader Ursu umblau în laturile Domnului lor. Ceilalți trei, în urmă. Cu asemenea rînduială și cu armele la îndămînă, s-au strecurat printre ostroavele de verdeață sub luciul lunii. Cînd apăreau, cînd dispăreau. În negura munților, deasupra asfințitului, fluturau în răstimpuri fulgere, ca naframe de aur. Tunetul nu se mai auzea.

Acea vale a Moldovei fusese pentru pămîntenii care se statorniciseră aici de veacuri un fel de rai al lumii, așa era de înflorit pămîntul și de luminat văzduhul. O vreme, localnicii trăiseră întru desmierdare, pînă ce au venit asupra lor năcazuri fierbinți de le-au opărit bucuria, și amărăciuni de le-au otrăvit dulceața.

— De aceea am fugit eu de-aici, zicea Alexa Totîrnac diacului. Dacă s-or îmblînzi vremile, tare m-aș întoarce, să-mi sfîrșesc la apa Moldovei zilele. Dar eu știu că mi-i dat să mor aiurea.

— De unde știi ? s-a mirat diacul Radu.

— Știu de la presvitera Olimbiada. Acea bătrînă cuminte are învățătură veche. Alină durerile trupului, descurcă mîhnirile inimii.

Diacul a rîs :

— Va fi fiind o filosoafă, cu învățătură de la Eghipet și de la Bizanț.

— Nu rîde, diece, căci e întocmai așa. Soțul ei a fost preot, spune ea, ucenic al părintelui Amfilohie arhimandrit, mai-marele cămării de taină a lui Ște-

Ian-Voievod bătrînul. Prea învățat preot s-a dovedit Dionis Filipeanul în zilele lui, și de la acest soț al său a deprins presvitera Olimbiada meșteșugul scrisorii și al cetitului în cărți. E de mirare s-o asculți cum spune întîmplările de demult. Și mai de mirare cum poate pătrunde gîndul omului și sorții lui de viață.

Diacul a luat aminte și rîsul i s-a stîns:

— Spune-mi, frate Alexa, cum ți-a prorocit domniei tale?

— Eram tînăr și zbrehui atuncea, diece; abia plinisem douăzeci și cinci de ani, și pe tatăl meu, jude la Filipeni, îl oborîseră cu buzduganele vorniceii Sucevii, căci se împotrivise a primi în hotarul nostru om străin. După datina noastră a pămîntenilor, partea de ocină rămasă stearpă n-o poate cumpăra decît tot un răzăș din același bătrîn, și, numai după ce se leapădă toți ceilalți răzăși de cumpărătură, poate fi vorba să fie primit în obște răzăș străin — însă tot de neam, coborîtor din frații vechi, bătrînii de la început. Atunci, la acea moarte a părintelui meu, a fost răzmiriță și vornicei au stropșit pe Filipeni și au pus pe un bătrîn slăbănog să înfieze cu de-a sila pe Scîrlat Neamțu, omul lui Eraclid-Vodă Despota; și așa mai toți Filipenii au intrat în șerbie la acel căpitan de lefegii la Domnie. Atuncea m-am dus eu la presvitera Olimbiada și m-am mărturisit ei tînguindu-mă; și presvitera Olimbiada s-a uitat lung la mine cercetîndu-mă cu ochii, pînă în măruntaiele ființii mele. Și m-a întrebat:

— Ai aici o dragoste, Alexa?

— N-am, cuvioasă presviteră. Și chiar de-aș fi avut, aș lepăda-o.

— Și te duci în răzvrătire și la pieirea capului?

— Mă duc.

— Cu jurămînt ?

— Cu jurămînt, între douăzeci și nouă de feciori ai Filipenilor, care se pustiesc și ei în lume. Toți am rămas sărimani și nu mai avem nimic.

— Atunci du-te, Alexa ; cetesc în ochii tăi că ești neînduplecat, și să știi că ai să trăiești ani șaptezeci și, măcar că te vei mai întoarce la cuib, popasul morții îl vei avea în altă parte de lume.

— Văd că, în adevăr, te-ai întors, Alexa.

— Da, diece, dar mă duc iar cu Domnul nostru Nicoară. Pînă la plinirea vieții mai am mult, și mormîntul îmi va fi aiurea.

— Poate.

— Asta e credința mea, diece. Și cineva trebuie numaidecît să aducă, în răsăritul soarelui, pe presvitera Olimbiada, la căpătăiul măriei sale Nicoară.

Grăind așa domol prin pacea nopții, s-au apropiat de prunduri pustii și în fund s-au văzut licărind solzii de valuri ai vadului.

— Drumul nostru dintăi, în sara asta, zicea Alexa, l-am făcut prin altă parte, tăind de-a dreptul cursul Moldovei. Căruța numai pe dincoace poate trece ; și, de la vad, în pas, să tot avem un ceas pînă la Dăvideni. Aici, la acest vad, s-a petrecut cea dintăi ispravă a noastră, a celor douăzeci și nouă de feciori ce ne însoțisem. Am împresurat carăle cu poveri ale căpitanului Scîrlat și le-am îngrămădit mînîndu-le la vale, pînă într-o bulboană nouă a Moldovei pe care o cunoșteam numai noi. Iar pe vatamanul carălor, Ferenț, l-am tăiat cu topoarele chiar pe loc, în vad. Acest sas fusese gîdea părinților noștri. Multe capete căzuseră sub paloșul lui. De acum doisprezece ani vadul îi poartă numele.

— Dar căpitanul Scîrlat mai trăiește ?

— N-a fost chip să-l prindem decît după pieirea lui Eraclid Despota. Iar după aceea, oamenii Filipenilor nu s-au mai putut scula din mișelie ; și noi cei douăzeci și nouă ne-am risipit prin lume...

La vad s-au oprit. Alexa Vulpea a rămas cu ochii ațintiți în licărirea undelor.

Apa zvonea domol ca într-o somnie. Răzbeau din înaturile de dincolo de apă cîrîirile acelor paseri sălbatice sfioase care se chiamă cristei.

De tăcerea plină de gînduri a lui Alexa, diacul Radu stătea oarecum deoparte, simțindu-și inima jalnică. Și el era un pribeag și un străin în oricare colț al lumii se ducea, ca și acest moldovean ; și tot pentru aceleași urgii și neașezări ale Țării Romînești, unde noroadele se aflau îngenunchiate în aceleași suferinți ca și în Moldova.

Căruța cu bolnavul sosi din urmă, sunînd din obezi ca din clopote. Cei doi călăreți înaintași îndemnară caii și străbătură pînza largă a apei, avînd adîncime nu mai mult decît două palme domnești. Căruța și ceilalți călăreți îi urmară și, cînd ajunseră în mijlocul vadului, ornicul lui Caraiman, din straița pe care acesta o ducea pe umăr, dădu vestirea pentru miezul nopții. Între oamenii încălărați la urmă, veneau și caii fraților : murgul lui Potcoavă și surul lui Alexandru. Își purtau șăile și tărhatul cu capetele plecate ca într-o umilință.

— Caraiman nu mai are viers de cînd măria sa e bolnav, clătină din cap diacul. Acum s-ar potrivi acele stihuri pe care uneori le îngîna la popasuri.

Vulpea zîmbi cu mîhnire. După un răstimp de trap, ca să fie iarăși la depărtarea de pază ce se cuvenea,

stăpînire caii în pas, și Alexa ascultă cu același zîmbet de mîhnire îngînarea dulce a diacului:

Murguleț, murguleț, căluțul meu,
Ce-mi oftezi așa de greu?
Ori ți-i foame, ori ți-i sete?
Ori ți-i greu de trupul meu?

Nu mi-i foame, nu mi-i sete,
Holteiaș stăpînul meu,
Nici mi-i greu de trupul tău,
Dar mi-i greu de ce văd eu...

— Socoți domnia ta, diece, că acel cal, pe care măria sa Nicoară îl încalică de patru ani, nu înțelege că ce se petrece nu-i bine?

— Ba socot că înțelege.

In aceeași clipă, cînd călăreții din urmă, străbătînd vadul, au ajuns la malul Dăvidenilor, calul lui Nicoară a slobozit un nechezat prelung.

— Acum el bate cu copita în prund și întreabă... a zis uimit Vulpea către diac.

Deodată s-a auzit, dintr-un pîlc de sălcii de aproape, glas gros care căuta să pară grozav:

— Care-i acolo, oamenilor? Cine bate cu copita în prund și întreabă?

S-a auzit și un dulău mormăind cu învierșunare și scheunînd ca să se smulgă din lanțug.

— Dar tu, care întrebi, cine ești? Pas la drum și-ți dă sama!

— Eu îs Iorgul Samson, prietinul dumneavoastră.

— Să fii sănătos!

— Bine-mi pare că sînteți acei pe care-i aștept. Dacă era cumva un neprietin, apoi dădeam drumul acestei haite Vidra de-l rupea!

Omul ieșise din păpuriș, c-o bîtă mare în dreapta, trăgînd cu stînga după sine în lanțug o cățea mare ciobănească, împodobită cu ragilă la grumaz.

A dat drumul bîtei la pămînt, sprijinind-o în umăr, și a bătut palma cu oaspeții ce-i căzuseră la înserat.

Era un bărbat nu prea nalt, însă lat în spete. Purta sub cușmă plete pe care și le scutura de bucurie, rînjind prin mustața-i zbîrlită.

— Îți mulțumesc că ne întîmpini, a zis Radu diacul.

— Vă întîmpin, ca să vă arăt calea cea mai bună după sfatul nostru de-asară. Ca să nu intrăm printre casele oamenilor, vă rog să îndrumați căruța dumilorvoastră după mine pe un drumeag care ocolește prin țarină, pe la capetele ogoarelor, și dă de-a dreptul la hambarele stăpînului nostru mazîlul. Altfel s-ar fi putut să stîrniți un răzăș și s-ar fi făcut numaidecît laie în jurul dumilorvoastră.

— Ai dreptate și așa vom face, cinstite logofete, a încuviințat diacul Radu.

Diacul și Alexa au făcut semnele de înștiințare cu mîna ; căruța și călăreții ei au ocolit și au mers lung răstimp în tăcere, pe dincolo de casele răzlețe ale răzășilor dăvideni. Tocmai în fund, departe, cei doi din frunte călăreau cîte-o toană și se opreau, iar între ei și căruță logofătul Iorgu întindea de lănțugul Vidrei și înălța bîta, ca un duh păgîn al acelor locuri.

Astfel, la un ceas după miezul nopții, au ajuns. S-au tras zăvoare, s-au deschis porți, căruța și călăreții au intrat ; porțile s-au închis și au sunat zăvoarele iar. Într-o minută de ceas soții lui Nicoară Potcoavă au descălecat și și-au dus caii la locurile lor cu fîn proaspăt și grăunțe, în vreme ce li se slobozeau chingile și se luau de pe ei tarnițile de cătră doi oameni tăcuți ai logofătului. Căruța a cotit la casa mazîlului, unde ar-

deau în ferestre candele și făclii. Mezinul l-a sprijinit pe fratele său pe trepte: au pătruns prin uși deschise de mîni nevăzute. Intr-o chilie au găsit pat așternut, apă într-o covată, pe o laiță, și ștergare. Uncheșul Petrea Gînj a ajutat pe stăpînul Nicoară să se descingă, să se dezbrace, să se spele. Nu se zărea nimeni; nu s-auzea nimic; făcliile și candelele s-au tras de la ferestrele dinspre ogradă. Două făclii de ceară luminau de pe o masă chilia bolnavului. Uncheșul Petrea Gînj se mira de asemenea casă fermecată și, ieșind în tindă, scotocea cu ochii prin colțuri, trăgea cu urechea, aștepta pe logofătul Iorgu. Cînd, deodată, s-a deschis o ușă chiar lîngă tîmpla lui, și stăpînul locului a ieșit ca o umbră. Ii era încununat obrazul de barbă și plete ca neaua.

— Dumneata ești mazîlul? l-a întrebat uncheșul fără prietinie, punîndu-i mîna grea în piept.

— Eu sînt, cinstite oștene, și vă poftesc tuturor celor care ați intrat subt acoperămîntul meu sănătate și pace. Am așteptat să vă faceți rînduielile, și doresc să cunosc pe mai-marele dumilorvoastră, care se zice că-i rănit.

— Intăi să vie domnia sa Lixandru.

Mezinul a ieșit în prag cu mîna întinsă:

— Poftește, cinstită gazdă, și ne iartă pentru tulburarea ce-ți pricinuim.

— Mă bucur de oaspeți și mai ales că vă pot fi de folosință, a răspuns cuviincios bătrînul Andrei Dăvideanu.

Avea ochi negri și ageri. Uncheșul se trăsese mai la o parte, cercetîndu-l furiș și cercînd, cu clipiri de gene, să atragă luarea-aminte a lui Alexandru.

— Eu și cu domnia sa Lixandru stăm strajă aici, în pragul mai-marelui nostru, a grăit el cu glasul cel

neprietinos. Și afară avem și alte străji. Să nu fie cu supărare dacă înștiințăm pe cinstita gazdă să nu treacă slujitori ai săi prin tinda asta.

— Din ceasul acesta, casa mea e a dumneavoastră, a răspuns zîmbind bătrînul.

Mezinul l-a apucat de mînă și l-a tras după sine poftindu-l la divanul pe care zăcea, obosit și cu ochii închiși, Nicoară Potcoavă.

Făcliile îi luminau fața pălită de trudă. După bîzîitul de bondar al vorbelor schimbate la pragul chiliei, se făcuse deodată tăcere. Ca lovit de ceva, bolnavul a deschis ochii învăpăiați, și obrazul i s-a rumenit.

— Mărite Doamne, a șoptit el cu glas de rugă, cercînd să întoarcă fruntea spre arătarea cu plete și barbă ca neaua ; nu fi aspru cu umilit robul tău ce se înfățișează la scaunul dreptului județ. Legămîntul ce-am făcut către măria sa Ion-Vodă nu l-am putut îndeplini, și vrăjmașii țării sînt încă tari... Iartă-mă, Doamne, că am fost lovit înainte de vreme ; anii vieții mele nu sînt decît patruzeci.

Bătrînul nu s-a înfricoșat decît în clipa întăia de nedumerire.

— Aiurează... a șoptit el către Alexandru.

Uncheșul Petrea își ridicase cu spaimă pumnii la tîmple și simțea ghiață în locul inimii.

— Doamne, luptat-am după puterile mele, a urmat cu glas mai slab rănitul. Am apărat pe sărmanii lumii și am ridicat sabia împotriva nedrepților diregători ai țării aceștia, după cum a fost diata bătrînului Ștefan-Voievod... Și am fost hatman la Dnipru, purtînd război împotriva dușmanilor creștinătății...

Rănitul s-a oprit, privind înfricoșat la fantasma nălucirii sale. Apoi a oftat și a închis ochii.

— Trebuie să trimet înainte de a se face ziuă după presvitera Olimbiada, a șoptit gazda.

— Cinstite mazîl, s-a trezit din uimirea sa uncheșul, iartă-mă pentru slăbăciunile mele de oștean bătrîn, care vede numai dușmani și primejdii în toate, căci numai dușmanii și primejdiile au fost partea vieții mele.

Bătrînul Dăvideanu i-a apucat mîna dreaptă strîngîndu-i-o și arătîndu-i cu fruntea către rănit, care deschisese iar pleoapele. De data asta ochii îi erau senini.

— Bun găsit, cinstite domn... a vorbit el către stăpînul casei surîzînd. Am visat vis de mîhnire, că murisem. De-acuma nădăjduiesc să mă fac sănătos.

— Să nu te îndoiești de asta nici o clipă, măria ta, i-a răspuns bătrînul Dăvideanu.

V

Presvitera Olimbiada

Cînd sună la urechea noastră istorisiri din vechime ori din locuri depărtate, noi moldovenii petrecem ca într-o clipă nopțile. Astfel unii dintre oștenii lui Potcoavă, dintre cei mai tăcuți, cum erau cei doi soroceni și Toader Ursu, găzduiți la logofătul Iorgu, parcă nici n-au avut vreme să se șteargă la ochi și numai ce-au văzut în răsărit, deasupra codrilor, revărsîndu-se zorile.

Întîmplările ce povestea, Iorgu Samson le avusese, cu ani în urmă, sub privirile domniei sale în spătăria domnească, la scaunul țării, cînd Alexandru-Vodă a slobozit slujitorii curții asupra boierilor, de le-au tăiat capetele și le-au clădit apoi ca pe o movilă pe masa ospățului.

— Așa a gîndit măria sa Lăpușneanu-Vodă să stîrpească din țară lăcomia cătră norod și viclenia cătră Domn. Tot astfel la Moldova s-a iscat de la o vreme o buruiană îndărătnică și păgubitoare, căreia îi zice chir. Greu s-o stîrpească plugarul, oricît ar tăia-o. Ba, de ce o tai, de ce odrăslește mai vîrtos. Odată și odată poate tot s-a cunoaște un meșteșug ce l-or scorni filosofii lumii să facă din chir buruiană bună și din boier om ; ori să facă să nu mai fie. Mult pătimește această țară de răul lor. Iară pînă atuncea să ne mîngîiem, fraților, cu nădejdea și cu acest vin cam acru din viile ceangăilor, de la ținutul Bacăului. Iaca, bine trăim noi cu acești ciangăi de lege și limbă străină. Și ei plugari, și noi plugari, sîntem ca frații. Dar boierul, limbă și lege cu noi, e dușman norodului și Domniei. Cînd se scoală Țara împotriva lui, apoi și ciangăii se adună cu noi ca să-l dezbatem din rădăcină. Iar noi le plătim ciangăilor pe două vedre de vin un ban de arămă, ca acesta care a ieșit la domnia lui Ion-Vodă, cu chipul măriei sale.

Iorgu Samson a scos din chimir un bănuț de la Ion-Vodă și l-a aruncat pe masă.

— Au acolea cîștig bun ungurenii, a întîmpinat Toader Ursu ; dar la noi în Țara-de-Jos, la ținutul Tecuciului, ies oamenii din podgorii la vremea culesului și poftesc pe trecătorii creștini de la drumul mare să vie să beie fără parale, de pomana răposaților părinți. Așa era cînd am ieșit eu în lume ; iar de atunci am auzit că au intrat unii boieri în vii, cotropindu-le, ca să nu se mai facă atîta risipă, lipsind de darea vinăriciului vistieria.

Iorgu Samson a rîs :

— Căci podgorenii țărani plătesc dajdie, însă boierii nu.

Logofeteasa și-a arătat în pridvor obrazul oțărît. Atunci se sculase și era cam înourată. Și-a ridicat în brîu poala catrinței, s-a frecat la ochi ca s-alunge aburii somnului neîmplinit, potrivindu-și apoi pe frunte casînca de borangic.

— Dumneata, Iorgule, a zis ea c-un glas ce părea blînd, ai uitat că am hotărît să tăiem un viței pentru prînzare?

— N-am uitat, a răspuns logofătul. Să fii dumneata sănătoasă, logofetească Marie; vițelul e jupuit și spînzurat în chiler.

— Și n-ai uitat că aveai a te duce în vremea asta să aduci de la Filipeni pe presvitera Olimbiada?

— Ba asta am uitat, Marie, și văd că-mi ești nevastă cu priință.

— Dumnealui, diacul Radu, e gata. Pavăl Potronic grăjdarul a înhamat cei doi cai bătrîni la căruță. N-aș înțelege ce mai aștepți domnia ta, Iorgule; ori fără poveștile domniei tale nu înfrățește și nu dă spic grîul, și rămîn fără frupt oile, și nu pot roi albinele din prisacă?...

Logofeteasa Maria rîdea și-și arăta dinții frumoși. Era o muiere care își mai păstra încă tinerețea. Dăduse domnului său patru feciori: cel mai micuț de doi ani și cel mai mărișor de zece.

— Las' că de cinstiții oaspeți am eu grijă să nu le lipsească nimic. Gătește-te. Ia-ți pe dumneata ilicul cel albastru cu căptușală roșă. Poftim; ți l-am adus eu.

— Într-o clipală îs gata, logofetească Marie.

— Iaca, chiuie de la grajd Pavăl Potronic. Pînă ce trage aici căruța, vreau să-ți spun o întîmplare minunată. Astă noapte, Corniță al nostru, fiind cu alți copii și cu tabunul de cai în lunca bulboanei peste Moldova, a văzut pe Sîntilie.

— Ascultați, oameni buni, a rîs Iorgu logofătul. Poveștile nevestei sînt mai presus decît ale mele.

— Nu rîde, logofete, l-a amenințat femeia cu fruntea. A fost cu băietul nostru și Coman al surorii mele Aglaia; soră-mea a sărit mai nainte pîrleazul ș-a venit să-mi spuie. Scotea fum prin ochi și prin nări.

— Cine, dragoste?

— Sfîntu-Ilie, cine putea fi altul? Și cînd a venit asupra luncii norul cel negru din Boura cu fulgere și trăsnete, el s-a suit cu căruța în nouri și s-a dus. Nu s-a mai știut de urma lui. Cînd s-au apropiat copiii ceilalți, după vîrtejul ploii, ca să vadă și ei ce văzuseră Corniță și Coman, n-au mai găsit nimic.

Logofătul Iorgu nu s-a mirat, cum s-aștepta femeia.

— Marie, a grăit el, minunile sînt ale nopții și, la lumina zilei, se dovedesc a nu mai fi minuni.

— Așa socoți domnia ta, Iorgule?

— Așa socot eu, dragoste.

— Atuncea nu mai spun nimic, s-a oțărît mulerea; și iaca diacul Radu; du-te cu el unde ți-i poruncit.

Cînd s-au aflat singuri, în căruța ușoară, pe drumeagul drept care ducea în lungul hotarului Dăvidenilor spre colțul de moșie ce fusese odinioară devălmășia Filipenilor, diacul Radu Suliță și logofătul Iorgu au căutat sămînță de vorbă, adică de prietinie. Și logofătul, înțelegînd că ascuțimea diacului tinde să afle toate cîte se petrec în acele locuri, l-a îndestulat cu prisosință.

Era cel mai de mirare lucru la Dăvideni că mazîlul nu ajunsese cel mai înstărit dintre toți răzășii și vecinii din acel hotar. Stînjenii bătrînului Andrei din ogoarele hotărnicite îi lucrau vecinii, cei mai mulți fugari din alte locuri și oploșiți în această moșie cu pă-

mînt roditor, și dădeau mazîlului stăpîn numai zeciuială. Îi mai curgea mazîlului mertic de la moară, brînză de la oi și venit din ceara de la trei prisăci. Și vecinii îl ocroteau pe mazîlul lor în toate împrejurările, umplîndu-i cămările la Crăciun și la Paști, ca să se cunoască prietinia lor față de un stăpîn care avea mai puțin decît ei, fiind singur, cu puține brațe de ajutor. Astfel munca se cumpănea bine cu stăpînirea, mazîlul fiind jude al Dăvidenilor, după rînduielile cele vechi de la Ștefan-Voievod. Casa lui Andrei judele umbla destul de bine și răzășii toți îi căutau cinste, fiindu-i nu numai neamuri, ci și cumetri și fini. Apoi, în pădure, fînațuri și pășune, care se aflau în devălmășia răzășească, mazîlul își avea și el vitele, caii și oile.

— Pot zice că la noi viața încă se poate trăi, mai spunea Iorgu Samson; dar în alte părți s-au risipit răzășiile cum se risipesc cuiburile pitulicilor, cînd aduc în ele cuculesele ouă ale lor. Cînd s-a oploșit în asemenea cuib ou din care a ieșit cuc, acesta s-a înfoiat într-atît, după firea lui, încît a prăvălit puii drepți ai cuibului; și-a rămas cucul singur, iar pitulicile cuibului n-au încetat de a-l hrăni, agonisind pentru el de dimineață pînă în sară.

Astfel s-au prăpădit Filipenii. N-au mai rămas în acea răzășie decît două curți slobode: a presviterii Olimbiada, la care ne ducem noi, și a lui Sandu Gîrbovu, care-și are ograda pînă în apa Moldovei și și-a tras gîrlă, clădind moară. Să nu crezi dumneata, diece Radule, că boierul de la Filipeni, care-i pîrcalab la Roman, nu umblă să-l poprească pe Sandu Gîrbovu de a avea moară.

Grăind astfel unul, iar celălalt ascultînd, a lucit deasupra ogoarelor și livezilor acelui cuprins soarele. Logofătul a cîrnit caii într-o vălcea, apoi i-a îndemnat

să suie un pripor unde se afla o curte singuratică. Cînd au oprit, au și văzut, în vale de pripor, moara Gîrbovului.

— Cum răsare soarele, a dat lămurire logofătul după ce-au coborît din căruță, presvitera noastră iese și ea în prag să se-nchine luminii. Toți copiii dumnisale o așteaptă cu ochii boldiți. Copiii cuviosiei sale sînt jigănii ale codrului și văzduhului: un vătui de căprioară, un ursuleț, un lupan, o bufniță cu niște ochi ca ai presviterei, și altele pe care nu le știm, deoarece, cînd intră om aici în curte, toate se duc în ascunzișuri, nesuferind pe străini. Unora din prietinii stăpînei lor le primesc mîngîierea. Nu vorbesc de ucenica presviterei, o filipeancă ce vrea să învețe meșteșugul tămăduirii bolilor. Mai intră aici cînd și cînd Ilinca, nepoata noastră a mazîlului. O copilă care nu se mai află de isteață.

Vorbind, Iorgu Samson rînduia loc și pentru vrăciță, alcătuindu-i maldăr de fîn strîns în pocladă și așezat în fundul căruței. Sfătuind caii cei bătrîni să aștepte liniștiți, a făcut zece pași pînă la zaplazul nalt, cu diacul după el, și a bătut în portiță.

Indată s-a auzit lătrînd cu îndîrjire cățelușa «cu dinții de fier și cu măselele de oțel», cum o poreclea șoptit logofătul.

— Cine-i? s-a auzit un glas fără frică și fără blîndețe.

— Noi sîntem, sfîntă Vineri, finul cuviosiei tale, a răspuns Samson.

— Așteptați un pic, vine Safta să deschidă.

Au așteptat un pic, ascultînd tropăitul mărunt al jigăniilor mînate la tainițile lor. A sunat zăvorul; portița s-a deschis; s-a arătat întăi o bătrînă cît un mal, cu gura suptă și cloțul nasului adus spre băr-

bie. S-a ploconit și a lăsat pe oaspeți să treacă. În cerdacul înălțat pe două trepte, presvitera Olimbiada sta dreaptă în strai sur și broboadă neagră. Era uscată și subțiratică, privind drept cu ochi ce păreau rotunzi, și soarele îi încununa frumusețea anilor ei tîrzii.

— Te-am cunoscut, fine Iorgule, după vorbele tale șăgalnice, a zîmbit ea dintrodată, și diacul, la sunetul nou al cuvintelor ei și la zîmbetu-i dulce cu dinți curați, a simțit în ființa lui roua evlaviei.

Finul Iorgu a sărutat mîna întinsă, albă și subțire. Diacul, de și nu-i era fin, a făcut la fel, simțind în nări mireasmă de busuioc.

— Acesta-i Radu Suliță, diacul.

— Să fie sănătos. Spune-mi, Iorgule, la ce nevoie voiți să mă duceți cu căruța mazîlului? La o durere a trupului, ori a sufletului? Pe mazîl îl știu sănătos. Atunci pentru un străin, stăpînul acestui diac?

— Întocmai, nînașă. Și te-am pofti să mergi cu noi în clipă. Mai-marele acestui diac așteaptă într-o chilie la casa mazîlului meu.

Bătrîna cu broboadă cernită a dispărut, parcă ar fi sorbit-o umbra chiliei deschise.

Diacul n-a mai văzut-o și s-a uimit.

— A intrat ca să ia toate de cîte are nevoie pentru un oștean rănit; acesta e cel mai mare meșteșug al ei, dădea lămurire logofătul.

— De ce-i spui «sfînta Vineri»? a șoptit diacul.

— Căci vineri e ziua cînd presvitera ajunează și se duce să se închine în biserica Filipenilor pe lespedea sub care hodinește soțul său preotul Dionis.

Presvitera Olimbiada a ieșit din umbră tot pe neașteptate, cum intrase, și avea într-o corfă de mlajă petrecută în cotul mînii stîngi cele de trebuință lucrării sale. A făcut un semn cu arătătorul mînii drepte

către ucenică. Safta și-a închinat cu smerenie trupul ei greoi, fără a grăi cuvînt.

Cățelușa cu dinți de fier și măsele de oțel și-a scos botul subțire dintr-un cotlonaș și a adulmecat o clipă spre străini.

Au ieșit; poarta s-a izbit în urma lor în clanță. În clipă a fost fiecare la locul său în căruță; și, cînd au purces, au ieșit oameni de la moară din rîpă, care i-au petrecut cu ochii un timp.

«Aceia-s străjerii presviterei», a gîndit în sine, cu plăcere, diacul Radu.

S-au mișcat cu repejune pe drumeagul țarinii; le-a tăiat calea un popîndău ce-și aduna grîne în saraiul său subpămîntean; un mierloi a trecut fluierînd spre livezi; se vedea aproape codrul de peste Moldova. Au ajuns.

Cu pași nesimțiți, în conduri moi de cordovan, presvitera Olimbiada a pătruns pe unde i se deschideau ușile pînă la căpătăiul lui Nicoară, unde s-a oprit. A țintit ochii bolnavului. Acei ochi o așteptau avînd lumina unui rîmnic liniștit, dar într-o zi fără soare. Presvitera Olimbiada a zîmbit bolnavului și în același timp căutătura ei ageră a trecut fulgerat peste dreapta lui Nicoară, odihnită pe cerga mițoasă cu care era învălit pînă la subsuori. În degetul cel mic ea a băgat de samă pecetea cu bour pe verigă de aur. Jos, lîngă căpătăi, se afla șaua cu boturile de argint. Tot în acel loc a tărhatului domnesc, unchesul Petrea și mezinul aduseseră un burduf de piele neagră ca o pungă țărănească, însă mult mai mare, legat strîns în băierile lui. Acolo nimeni nu putea ști ce se află; dar presvitera, urcînd și coborînd cu repejune scara înțelegerilor ascunse, a socotit că acolo s-ar afla vistieria de război a răposatului în sîngele său Ion-Vodă, și măria sa ră-

posatul a lăsat-o în mînile fratelui său după mamă. Acolo poate se află și punga de matasă cu rubinurile și smaragdele din care Ion-Vodă, schimbînd pe bani unele, la Liov, a putut acoperi cheltuiala oștilor țării.

Vrăciţa şi-a încrucișat pe piept brațele, închinîndu-se. Apoi, cu degetele-i subțiri, a ridicat ușor mîna mare a bărbatului; și-a pus buzele uscate pe semnul bourului și a așezat brațul în lungul trupului. Descoperind pieptul, a pipăit la coasta stîngă legătura rănii, veche de trei zile.

Bolnavul a tresărit. A închis pleoapele. La pipăirea vrăciței, se simțea în trupul lui crîncenă suferință.

După rînduielile știute, și-au făcut loc bătrîna, stăpîna casei, ajutată de nepoată-sa Ilinca și logofeteasa Maria, aducînd o măsuță joasă cu trei picioare, cu fața de in atunci tăiată din val. Pe acea măsuță aburea o oală nouă de lut, cu apă neîncepută, atunci fiartă. Lîngă oală se înșirau trei puici ale ei de-un sfert de ocă, tot nouă ca și maica lor, și tot nesmăltuite.

Ajutoarele femeiești s-au tras puțin mai la o parte, fără a privi dincolo de prag, în tindă, unde se aflau mazîlul, uncheșul, mezinul și diacul Radu.

Totuși copila a strecurat o ochire pe care a primit-o în inimă Alexandru. Balaie și pieptănată lins. Subt întristarea pe care i-o poruncea în acea clipă cuviința, se bănuia clocotul vieții; pe cînd bunica ei, mazîlița Zenovia, era cu găvanurile ochilor istovite de bocet pentru o singură fiică ce avusese.

Presvitera Olimbiada a tras din corfă cu mîna cealaltă, care-i era slobodă, scamă pe care a lepădat-o în una din ulcele. La îndemnul ei mut, logofeteasa Maria a turnat uncrop peste scamă. Alegînd cu aceeași mînă, și tot din corfă, o lopățică ascuțită de criță, a prins a

tăia și a desface legătoarea veche a rănii, năclăită în sînge uscat. Lucrînd cu grabă și luare-aminte, îndată a descoperit locul pătruns de fier în coastă, puțin deasupra deșertului. L-a muiat cu scamă udă din ulcea; și atunci ajutoarele femeiești au auzit-o întăia oară suspinînd ușurată, și au întors unele către altele priviri luminate.

Presvitera și-a urmat lucrarea ei cu liniște, însoțind-o de șopot ca de un descîntec.

— Acuma, fină Ilincă, scoate din corfă gărăfioara verde.

Floare de pojarniță uscată la umbră, plămădită cu undelemn de candelă și ținută la soare nouă săptămîni de vară.

Strecurată după aceea prin pînză de borangic.

Și-n acest oleu, draga mamei, am picurat, de pe un vîrf de ac, venin de doamnă-mare mătrăgună.

Să-i fie leacul de folos măriei sale.

Să doarmă somnul cîmpului.

Să-i cînte adierea vîntului.

Să intre în domnia sa puterea pămîntului.

În vreme ce șoptea, vrăcița trecea pe sub mijlocul rănitului fața de in, înfășurînd de două ori legătura nouă.

— Dragele mele, a șoptit ea din nou, rana-i curată.

Să-l lăsăm liniștit pe domnia sa.

Ne ducem și pregătim o fiertură de buruieni pe care le știu eu, îndulcite cu miere.

La al treilea ceas al dimineții se trezește.

Băutura, copilița noastră Ilinca i-a aduce-o în mîna stîngă, iar cu dreapta i-a închina o floare, ca să-i bucure ochii.

Presvitera Olimbiada și-a contenit vorbele șoptite și a suspinat iarăși adînc. A privit somnul lin al

pribeagului străin, zîmbind, ca să se amestece acel zîmbet cu raza de soare strecurată prin perdele și să pătrundă la inima lui întristată.

Zîmbetul și soarele au străbătut și la bărbații din tindă. Alexandru mezinul era, însă, în acel ceas, cercetat de un demon al neliniștii. Se simțea vinovat că n-are ochi numai pentru bădița său Nicoară. Ochii lui aprigi căutau întruna pe nepoata mazîlului, socotindu-i mișcările, prețuindu-i boiul și dorind dintrodată o singurătate în care s-ar afla numai el cu ea.

— Să lăsăm pe bădița meu singur... a zis el mai mult în neștire, văzînd pe presviteră că vine asupra sa.

— Îl lăsăm, a încuviințat ea.

Lui i s-a părut că-i prinsese într-o capcană nevăzută privirea și că avea mustrare în glas.

— Să intrăm, a hotărît ea, în ceastălaltă odaie, unde mazîlul ține cîteodată divan al înțelepciunii.

— Cu cine?

— Cîteodată singur; cîteodată eu și cumătra mea Zenovia ne punem împotriva lui. Vin și oameni care nu mai sînt, vin cînd ne aducem aminte de ei...

Diacul zîmbea ascultînd-o. Mezinul s-a înfiorat.

— Să vie și căpitanul Petrea, a urmat presvitera punînd mîna pe umărul uncheșului și îndemnîndu-l către un divan. Așează-te și domnia ta, diece Radule. Și tu, fină Marie, dă-te mai lîngă mine. Stăpînii casei să stea în jîlțurile în care îi văd totdeauna, cînd vin aici. Ilinca rămîne dincolo, să păzească somnul bolnavului nostru. Domnia ta, brad verde, stai cu noi, ca să-ți sporești învățătura.

«Baba asta îmi cunoaște taina», s-a mirat mezinul și a înțeles că i-i frică de zîmbetul ei.

Uncheșul Petrea Gînj își punea și el o întrebare, îngrijorat: «De unde mă cunoaște de-mi spune după

numele de altădată?» Presvitera i-a raspuns ca și cum i-ar fi auzit glasul:

— Căpitane Petreă, i-a cîntat ea blînd, eu te cunosc pe domnia ta de acum treizeci și șapte de ani, cînd te aflai la Ștefan-Vodă Lăcustă și erai maimarele curții sale în cetatea Sucevii.

Bătrînul Gînj s-a cutremurat de amintiri. Ștefan-Vodă Lăcustă era drept icoana Voievodului celui bătrîn Ștefan, fiind copilul său. Era mic de stat și aprig, și punea ușor mîna pe sabie.

— Adevărat este... a mormăit unchețul. Văd că vracii sînt cîteodată și vrăjitori...

— N-ai de ce te teme, căpitane Petrea; te cunosc de-atunci; deoarece mă aflam și eu la curtea lui Lăcustă-Vodă, ducînd viața alintată de curteancă. Nu-ți aduci aminte?

— Ba mi-aduc aminte, a răspuns unchețul, cu glas dintrodată tulburat. Fost-a la acea domnie foamete în țară; iar boierii măriei sale petreceau fără grijă.

— Da, căpitane Petrea. Îți mai aduci aminte că Ștefan-Vodă a dobîndit de la boieri porecla lui după urgia acestor jivine care au pustiit pămîntul Moldovei, într-o vară de secetă. Și Ștefan-Vodă îi îndemna pe boieri să aibă milă de noroade; cei cu stare să deschidă jitnițile; iar alții să ușureze macar de datorii pe sărmani. Ei s-au pus împotriva măriei sale, și Ștefan-Vodă a început a-i tăia, după pilda ce-o avea de la Bogdan-Vodă și de la Ștefăniță-Vodă. Atunci cei mai apropiați dregători ai curții, în noaptea Crăciunului, după ce-au ieșit din paraclis de la vecernia Nașterii Domnului, l-au dus cu ei pe măria sa, zugrumîndu-l și astrucîndu-l într-un loc pe care nu l-a mai aflat nimeni.

Unchesul tăcea cu fruntea plecată, împovărat de vedenia aducerilor-aminte.

Glasul presviterei s-a coborît, ochii cu sprîncene încă negre i s-au înfierbîntat:

— Îmi spunea soțul meu preotul, ucenicul lui Amfilohie arhimandrit, că a aflat de la învățătorul său taina blăstămului acestui pămînt. Legea domniei lui Ștefan-Vodă a fost împuținarea puterii boierilor: dreptățile poporului să fie mai presus de îndîrjirea lor.

Deci Bogdan-Voievod cel Orb a făcut de tînăr precum i-a fost învățătura; și a fost grozav față de nesațul dregătorilor. Acestui voievod i-a dat duhovnicul său anafură otrăvită în noaptea Paștilor anului 1517 de la Hristos.

Ștefăniță-Vodă, feciorul legiuit al lui Bogdan-Vodă, a cutezat să taie pe cel mai cu putere dintre boierii săi, jertfindu-i și feciorii, ca să nu se mai ridice în țară alți lupi, tot așa de colțați ca lupul cel bătrîn. Și după Arbore, portarul Sucevii, gîdea s-a trudit cu paloșul și asupra altor boieri. Doamna și cu neamurile ei i-au dat lui Ștefăniță otravă.

Pe Alexandru Cornea, copil din flori al lui Bogdan, boierii l-au înjunghiat la o vînătoare.

Lui Lăpușneanu-Vodă i-a dat pocal de otravă chiar Doamna sa, sub binecuvîntarea părintelui mitropolit Teofan.

Aceste lucruri, căpitane, le-am văzut cu ochii noștri. Boierimea nesătulă a țării aceștia a avut și ea cuvînt și diată să stîngă neamul acelui Ștefan-Vodă, de care ea s-a înfricoșat patruzeci și opt de ani.

Acum doi ani, a pierit, prin viclenia boierilor, și Ion-Vodă, os domnesc, feciorul lui Ștefăniță-Vodă.

Astfel s-a săvîrșit stîngerea celor din osul lui Ștefan-Voievod bătrînul, și fiarele lăcomiei mînîncă moșia.

Din locul său de unde nu se clintise, vorbi gros și mormăit uncheșul Petrea :

— He-he ! Dar de ce Rareș-Vodă a adormit cu pace în crivat lîngă paraclisul cetății Sucevii ?

Presvitera a zîmbit :

— Căci Petru-Vodă avea sabia duhului, care-i mai tare decît cea de fier. Și la curtea lui Petru-Vodă mai erau și altele, după cum știi și domnia ta, căpitane Petrea.

— He-he ! așa este, s-a bucurat uncheșul. La Cetatea Sucevii se aflau două căpitănii ale străjerilor : patru sute de dalmați sprîncenați și muți, căpitanul lor fiind Batiște Negru ; și patru sute de moldoveni adunați de pe unde îi împrăștiase desnădejdea...

He-he ! Rareș-Voievod era un bătrînel hîtru, care se arăta numai cu această putere lîngă sine !

Presvitera Olimbiada și-a înăbușit glasul într-un suspin :

— Of ! domnilor și fraților, fiecare își poate găsi Tebaida, întru care să-și așeze sufletul său. Eu am găsit-o aici, unde a închis ochii soțul meu. Dar aud încă furtunile și valurile...

Am cunoscut oameni vrednici pe care i-au copleșit răii. Văd în jurul meu căzînd și pustiindu-se satele pămîntenilor.

Acest mazîl Andrei Dăvidean, văr de-al doilea cu noi, a fost în vremea lui staroste de Putna și pe urmă de Neamț, avînd cîrmă a corabiei sale dreptatea. Cei tari l-au surghiunit în acest mormînt înflorit.

Iarăși s-a oprit.

— Nu vă mirați că am avut acest ceas de nebunie, vorbind fără oprire. Dar am cunoscut pe cel care are de împlinit și el o diată. Și mi-am adus aminte de toate. Nicoară va ajunge poate voievod al acestui pămînt; și paloșul lui va sluji dreptatea. Poate fi-va și el unul dintre cei jertfiți, dar după jertfe vine răscumpărarea și biruința celor buni.

Întorcîndu-și privirea în locul unde stătuse mezinul, presvitera a aflat scaunul gol și a văzut în închipuirea sa că în umbra pardosului scheaună un lupan de rînd.

— Vai, cumătră Zenovie, a îngînat ea către mazîliță. N-ai dreptate cînd îți stîngi ochii pentru cei duși. Țeasta fiicei tale e așezată în gropnița chinoviei de la Agapia din Deal; nu mai ai de ce-o plînge. Păstrează-ți lacrimile ce ți-au mai rămas pentru tinerețile ce înfloresc acum.

Bătrînă mazîliță a ațintit-o cu spaimă pe presviteră, fără a înțelege asprimea vorbelor ei și primejdia acelei primăveri.

— Să mergem, i-a zis presvitera, să pregătim băutura de liniște pentru bolnavul nostru.

VI

Vorbe, la casa logofătului Iorgu

Cînd badea Ghiță Botgros și-a oprit calul lîngă foișorul casei logofătului Samson, a clipit din pleoape și s-a holbat cu mirare.

— Minune! a strigat el cu viers înalt și voie bună.

Masa din foișorul casei lui Iorgu Samson era împresurată de oaspeți și acei oaspeți ospătau. Printre

dînșii badea Ghiță a cunoscut numaidecît pe prietinul său nou, Radu diacul de la popasul lui Haramin. A văzut și pe Caraiman, lîngă logofăt, în capătul celălalt. Dar dincoace, în istalalt capăt, diacul se afla așezat la dreapta unui ostaș vechi și cu înfățișare aspră.

— Minune! a strigat a doua oară badea Ghiță, descălecînd grabnic. A ridicat brațele, și-a lepădat cușma, și s-a dus cu pași mari întru toată înălțimea și uscăciunea sa, ca să cuprindă pe după grumaz pe diac, ce-i ieșise întru întîmpinare. L-a sărutat pe prietinul său de trei ori, l-a depărtat de sine ca să-l cunoască mai bine; l-a mai îmbrățișat o dată și numai după aceea s-a potolit.

— Vra să zică te-ai adunat cu soțiile domniei tale și ați nimerit aicea, la curtea mazîlului nostru! Asta-i după o rînduială mai presus de oameni, diece. Căci eu socoteam să nu te întîlnesc decît în altă viață. Așa, n-a trecut decît ziua de marți la mijloc. Am săvîrșit toate cîte-mi fuseseră poruncite de către mazîlul nostru. Și astăzi, miercuri, am purces de la episcopia Romanului după slujba utreniei; am primit anafura și, încălicînd, am umblat fără popas. N-am mai oprit la Gorașcu Haramin, ca să nu întîrzii.

Mă uit la acești barbați și-i cunosc că-s oșteni. Cine să fie? Cum îi chiamă?

— Sînt cei pe care m-am dus să-i aștept sub piscul Bourei, prietene Ghiță.

— A! așa-i pricina... păru el a se dumiri. Dar nu știa încă nimic și obrazul lui spînatic se încrețea de nerăbdare.

Ascultînd numele acelor oșteni, badea Ghiță a poftit numaidecît să bată palma cu ei. La uncheș s-a oprit

mai mult, cuprinzîndu-i palma cu amîndouă mînile, însă moș Petrea nu-și îmblînzi deocamdată ochii.

— Mai sînt unii lipsă, a dat lămurire diacul.

— Cine ?

— Lipsește de la această masă mai-marele nostru, a grăit Radu Suliță, și lîngă el se află domnia sa Alexandru.

— Mă duc atuncea să mă închin și domniilor lor la casa mazîlului.

— Ba mai îngăduie, om bun, i-a zis pe neașteptate și cu blîndețe unchesul. Înțeleg că ești barbat cu libov și cu inima ca pînea ; îți fac loc lîngă mine și te îndemn să cinstești cu un oștean bătrîn o ulcică de vin.

— Numaidecît ! și din clipa asta-s robul dumnitale, a strigat badea Ghiță.

A venit la uncheș, pupîndu-i dreapta și a băut după el din aceeași ulcică istovind-o și apoi aruncînd-o peste parmaclîcul foișorului, în ogradă, între găini, unde pocnetul ei a stîrnit mare spaimă.

— Iată, se întorc de la mai-marele nostru, a răsărit din locul său uncheșul, cei doi tovarăși ai noștri care au făcut la chilia domniei sale strajă. Care vi-i vestea, prietinilor, și cum îs ochii stăpînului nostru astăzi ?

— Vestea-i bună, uncheșule, a răspuns Toader Ursu.

A lămurit mai bine Alexa Totîrnac :

— L-am văzut pe măria sa rîzînd, cînd a primit din mîna copilitei stebla de zburătoare adusă de la pădure. A rîs și a întrebat-o :

— Cum te chiamă ?

— Tot Ilinca, a îndrăznit ea a răspunde și a ieșit în fugă, fluturînd într-o parte cu fruntea.

Cum și-a sfîrșit Alexa vorba, s-a ridicat întru toată înălțimea sa uscată badea Ghiță Botgros, s-a apropiat și și-a pus mîna dreaptă pe un umăr al osteanului.

Totîrnac s-a întors, privindu-l. Părea că nu-și mai aduce aminte de nimic din trecut.

— Cine ești domnia ta? a întrebat el nedumerit.

— Nu mă mai cunoști?

— Nu.

— Nici după chip, nici după glas?

— Nici după una, nici după alta.

— Uită-te bine.

— Mă uit.

— Și nu?...

— Iaca nu. Ori, poate, nu-i fi dumneata Ghiță pe care l-am lovit odinioară cu bîta, și l-am brîncit în bulboana Moldovei?

— Tocmai acela sînt și mă bucur că te văd.

— Dar de ce te bucuri? căci eu te-am ucis...

— Mă bucur, dușmane, căci am fost frați și am trăit ca în sînul lui Avram, cum spune popa Ciotică, și numai iată piază-rea asupra frăției noastre: muierea lui Anania, cel care a fost tăiat de năvrapi în războiul lui Vodă Eraclid. Dragă mi-a fost și tu mi-ai luat-o, și eu am ieșit cu baltagul la potică în cararea ta și tu bine ai făcut lovindu-mă și prăvălindu-mă în bulboană. Mai bine să-ți fie ție oprită intrarea raiului, iar eu să spun lui sfîntu Petru: lasă-l și pe Totîrnac să intre aice, că eu l-am iertat.

— Apoi dac-ai scăpat, a răspuns Alexa, bine-mi pare; și că m-ai iertat, deasemenea îmi pare bine. Să știi că Mîndra lui Anania mi-a fost și mie necredincioasă.

— Cunosc. S-a prăpădit pe cînd tu nu mai erai în sat. Ș-am îngropat-o în cornul țintirimului spre miază-noapte, sub bradul cel vechi. Am plîns-o, căci mi-a bucurat zilele și am iertat-o și pe dînsa.

— Tu ești mai bun decît mine, Ghiță. Eu în locul tău aș fi ars-o și i-aș fi risipit în vînt cenușa.

— Nu te cred, Alexa. Intru pomenirea muierii care ne-a fost dragă amîndurora, să bem din ulcica mea.

Totîrnac a gustat din ulcica lui badea Ghiță. Vinul i s-a părut prea acru.

Amîndoi prietinii și-au strîmbat nasurile unul către altul. S-au îmbrățișat fără să-și puie buzele pe ragilele obrazurilor. După care badea Ghiță s-a tras la o parte, lăcrămînd singur și stînd la sfat șoptit cu sufletul său.

A intrat în foișor logofeteasa Maria, îmbujorată la obraz și purtînd un chersin de plăcinte poale-n brîu, chiar atunci scoase din cuptor. Badea Ghiță i s-a închinat, și-a primit partea și s-a așezat, mai domolit, între uncheșul Petrea și diacul Radu.

Avea în acel timp trecere în țara Moldovei o vorbă de la turci:

> Dacă vrei treaba să-ți iasă,
> Nu grăi la lucru, nu grăi la masă.

Cu rînduiala asta — «nu grăi la lucru, nu grăi la masă», ismailitenii cîștigaseră Bizanțul și multe țări și ostroave ale creștinătății.

Așa că acei moldoveni de la ospățul logofătului au ținut samă de rînduiala osmanlîilor și au stăpînit în ei toate vorbele, toate întrebările și răspunsurile, un pătrar de ceas. După aceea au lăsat turcilor lumea și ei s-au bucurat în țara lor cu multă zvoană de glasuri.

Mai au ismailitenii o rînduială: că nu beau vin. Ca să-și aibă mintea limpede, cînd cîștigă cu sabia hara-

ciurile și plocoanele sultanului precum și dobînzile de război ce li se cuvin lor.

— Ba nouă nu ne trebuie, zic moldovenii, nici război, nici dobînda săbiei; noi cu dulceață trăim în țara noastră de podgorii.

In sfîrșit, mai au ismailitenii și a treia rînduială: că la ei femeile îs ca găinile împrejurul cucoșului; și ei nu știu ce-i dragostea. Apoi de la asta are să le vie lor pieirea, că fiii lor sînt fiii roabelor, și sămînța vitejilor se va stînge. Pe cînd moldovanul se închină dragostei ca Făt-Frumos împărătiței din poveste.

Diacul Radu Suliță s-a ridicat, cu ulcică nouă:

— Eu zic așa, a rostit el cuvînt, că-s bune rînduielile domniilor voastre de care a grăit fratele Alexa, pentru vorbă, vin și dragoste; și întocmai la fel sînt ale noastre, ale moșnenilor din Țara Romînească; deci să ne înfrățim. Să ne bucurăm un ceas. Scurtă-i bucuria, de aceea s-o prețuim. Bună-i vestea noastră de azi, că mai-marele nostru s-a odihnit bine și s-a trezit cu ochii înseninați, zîmbind unei flori și unei copile.

Logofeteasa Maria s-a strecurat furiș lîngă el și l-a sărutat pe tîmplă, fără a se rușina.

— Asta-i de la o răzășiță din Dăvideni, a rîs ea, pentru vestea bună ce ne dai, Radule vorbă-dulce. Închinați domniile voastre și pentru presvitera noastră Olimbiada, care dă celor întristați bucurie și celor slăbiți putere.

Sfatul s-a oprit o clipeală, ca să se uite toată lumea din foișor la intrarea pe poarta deschisă a unui fecioraș de răzăș care aducea cîrdul de gîște de la păscut.

— Iaca și Corniță al nostru cel viteaz! s-a fudulit răzășița. Ce-i, dragul mamei?

Corniță a ridicat ochii de sub streșina de păr bălan care-i umbrea fruntea.

— Mămucuță, a răspuns el; am adus gîștele și bobocii să le dau codină.

— Bine, dragul mamei; scoate cu căușul, din lădoiul din chiler.

Dar Corniță rămăsese cu ochii rotunzi ațintiți la lumea din toișor.

Lepădînd varga, a venit fuguța, a pășit treapta în toișor, a apucat-o pe logofeteasă de după gît, trăgînd-o înspre clonțișorul lui.

— Mămucuță, i-a șoptit el la ureche: văd aicea, în capul mesei, pe Sîntilie de as'noapte.

— Vai, dragul mamei, s-a crucit logofeteasa mîngîindu-l, nu mai spune asemenea vorbe, să nu ți se întîmple vreun nacaz. Aista-i unchețul Petrea. Du-te de-i pupă mîna, și vezi-ți de gîște.

Bătrînul a mîngîiat creștetul copilului și s-a îndouplecat a zîmbi cînd acesta și-a ridicat spre el ochii albaștri ca floarea de in.

— Iaca ș-o plăcintă, Corniță, s-a aplecat cu dragoste logofeteasa Maria spre fiul său. Să-i spui și lui Coman să-și ție gura. Înțeles-ai?

— Înțeles, a răspuns copilul coborînd spre varga lui. Dar se vedea că nu-i bine dumerit.

Logofătul a clătinat din cap, în pofida logofetesei:

— Ce-i și cu copiii noștri, a zîmbit el; întocmai ca și cu oamenii mari! Am spus și am vorbit să nu se facă zvoană în sat despre oaspeții noștri. Nu-i îngăduit să se împrăștie știri prin lume, nevastă!

— Dar nu mai împrăștie nimeni știri, barbate, a întors cuvînt logofeteasa Maria. Despre cinstiți oaspeții noștri nu știe nimenea nimic în Dăvideni; iar Corniță nu stă de vorbă decît cu bobocii. Deasemenea

Coman al surorii mele, care, după cum știți, e mai domol și mai adormit decît Corniță al nostru.

— Dar Bujor, cel mai măruț dintre feciorii ce avem ?

— Apoi acela nici n-a fost cu caii în prund as' noapte. Nu l-ai trimes oare dumneata, ieri, la stînă, cu Cercel ? Încă nu s-au întors și mi-i mai mare grija să nu li se fi întîmplat ceva.

— Da' nu li se mai întîmplă nimica, a liniștit-o logofătul pe soția sa.

Apoi s-a întors spre oaspeți, îndemnîndu-i să nu uite dajdia dințăritului, pe care au a o plăti în acea zi cu soare.

— Socot, a adăogit el, că lumea din Dăvideni are altă grijă. Doar încolo, peste o săptămînă, dacă va răsufla ceva.

Abia își arătase logofătul Iorgu încredințarea asta, și la foișor s-au arătat, sosiți prin altă parte a ogrăzii, doi bărbați : unul nalt, cu plete cărunte, cu torba de piele la șold și baltag în mîna sa dreaptă, iar al doilea, mai scund, dar mai vîrstnic, purtînd ilic cu bumbi rotunzi de argint și ciubote roșii.

— Aista-i vornicul nostru, a strigat de sus logofeteasa ; moș Evghenie, fratele mamei, Dumnezeu s-o ierte... De ce-o fi aducînd pe badea Nastasă pădurarul ?

— Dar nu-l aduc eu pe dînsul, nepoată Marie ; m-a adus el pe mine. Mai întăi, a urmat îndată vornicul, mă închin cătră cinstita adunare.

— Poftește la masa noastră... l-a îndemnat logofătul, din fundul foișorului.

— Om pofti, nepoate Iorgule ; dar nu pentru asta am venit. Eu dis-de-dimineață am aflat că avem oaspeți în sat la noi niște vrednici oșteni. Dar badea

Nastasă, pădurarul din Urlătoarea, a oblicit mai dimineață decît mine, de la fecioru-său, vatamanul tabunului de cai; a venit la mine acasă; am stat noi și ne-am sfătuit; și acum să vă spuie el nacazul ce avem. Eu îi stau mărturie și sprijin. Spune, bade Nastasă!

Uncheșul Petrea a rînjit:

— Într-u mare taină ne aflăm noi aicea...

Vornicul Evghenie a ridicat fruntea, cu oarecare măreție:

— Este cumva pricină de supărare? a întrebat domnia sa.

— Ba nu, ba nu, s-a grăbit a răspunde uncheșul.

— Ei, atuncea-i bine. Bade Nastasă, spune ce ai de spus.

— Apoi eu ce să spun alta, a început pădurarul sprijinindu-se în baltag, decît că au pornit asupra noastră vajnic război niște mistreți din codru. Jale mare la ogoarele Dăvidenilor dinspre apa Moldovei. Vin la mine, la Urlătoare, neveste și se tînguie că porcii sălbatici le calcă mazărea și bobul. Tot la două nopți răzbesc acolo și clefăiesc în păstări. Mai mult împrăștie și strică decît mînîncă.

Acu eu i-am pîndit la luna plină pe acești vrăjmași, să-i văd de unde și cum vin.

Se află o rîpă în margine de codru pe unde coboară. Stau buluc în gura rîpei și ascultă; stau, parcă ar fi bolovani. Și numai unul, cel mai bătrîn și mai cuminte, se mișcă spre apă. Cînd și cînd se oprește, ascultă, adulmecă vîntul. Numai ce trece apa, nu departe de poiana bulboanei. Cum a ajuns dincoace iar stă, ca să-și ieie încredințările. Și odată poruncește: broh!

Cum a poruncit, turma de dincolo intră în Moldova și vine buluc dincoace, înotînd lin.

Iar se opresc și stau o vreme. Apoi mistrețul cel mare se mișcă înainte singur, domol, cu opriri și cu mare fereală. Trece la mazărea și la bobul de care v-am spus. Mai face un pas; rupe din păstări, clefăiește, iar se oprește și ascultă. Ceilalți nu se clintesc din prund. Îi luminează luna. Sînt vreo patruzeci de porci, scroafe și godini.

Dintrodată iar s-aude porunca bătrînului: broh! Și turma se duce la el. Rup, mînîncă, mai ridică sfîrlele și-ascultă; iar mînîncă.

Apoi, înainte de a se arăta zările zilei, se întorc pe unde au venit, avînd căpitan și călăuz tot pe bătrîn. Se năruie deodată în baltă, duruie după aceea în prund, și cît ai scăpăra au ajuns în rîpa de unde au ieșit.

Asta am văzut, fraților oșteni; și noi n-avem ce le face. Dacă se sparie de om ori de foc, contenesc de a veni cîteva zile; apoi pălesc în altă parte. Așa că noi le lăsăm lor stricăciunea începută, ca să nu mai avem pagube și aiurea.

Pădurarul s-a oprit, s-a îndreptat de șale, a ferit baltagul, și-a mîngîiat mustățile cărunte.

— Ce zic eu, domnilor și fraților, a urmat la cuvînt vornicul Evghenie, mișcîndu-se un pas înainte. Ajutați-ne domniile voastre cu sculele ce aveți și ne scăpați de acești hoți vicleni. Numai cîțiva să cadă, ori să doborîm pe călăuzul cel bătrîn, și nu se mai întorc aici; își caută loc de pradă în altă parte, peste șapte văi și șapte pîraie.

— Și cînd ai vrea domnia ta să ieșim la asemenea vînătoare? Chiar acuma?

— Nu, cinstite oștene, ci cînd va fi bunăvoința dumilorvoastră.

— Apoi, întâi trebuie sfat; și după asta alegem ziua.

— Tot asemenea părere am și eu. Prea mult să nu ne grăbim. Iar domniile voastre vă luați îngăduința care-ți socoti-o.

— Însă nici de întîrziat nu putem întîrzia.

— Ba mai zăboviți, vă rog, cinstite oștene, s-a rugat vornicul, scoțîndu-și cușma bălțată de miel. Grija c-or afla oameni străini, lepădați-o. Răzășii noștri de la Dăvideni sînt ca albinele care nu sufăr în știubei fluturele cu cap de mort și-l străpung la urdiniș cu acele lor. Parcă numai cu acești mistreți avem noi luptă? Avem multe altele; iar dăbilarii și jăcmănitorii de la Domnie nu-i putem suferi între noi, cum nu pot suferi albinele fluturii cap-de-mort. Cum s-arată, cum ridicăm asupra lor boldurile! Să zicem c-om rîndui vînătoarea sîmbătă ori duminică înainte de leturghie.

— Pînă atuncea, noi pădurarii, s-a amestecat Nastasă, împresurăm locurile și le aflăm mistreților mocirla unde hălăduiesc. În ziua hotărîtă, o împresurăm cu oameni și mai ales cu cîni vrednici. Îl rugăm și pe logofătul Iorgu să ne deie atunci pe Vidra domniei sale cu cei patru.

— Care patru? s-a mirat unchești Petrea.

— Asta-i altă poveste, căpitane Petrea, pe care ți-oi spune-o mai pe urmă. Se ridicase în aceste părți de lume, căpitane Petrea, un lup sur, cu părul aproape ca măgara. Și trăind el în preajma stînilor noastre, își lua de la turmă dobînda, cum e obiceiul acestei fiare. Nici păstori, nici zăvozi nu l-au putut birui. Și fiind acu patru ani la o cîșlărie haita noastră Vidra,

pe care ați văzut-o, iată că s-a pustiit o vreme cu acel lup sur; ș-apoi după aceea, cînd i-a venit vremea, a fătat patru căței care toți au avut părul fiarei, numai capul le era negru și sprîncenele roșcate ca ale mamei lor. Cînd s-au ridicat cățelandri, s-a văzut că «cei patru» — cum le spunem noi — au să fie mai mari și mai voinici decît mama lor. Trăiau bine la ciobani și păreau blînzi. Cînd au ajuns vîrstnici, au ieșit cu haita, ascultînd-o și bătîndu-se cu dînsa împotriva vrăjmașilor sărmanelor oi. Ciobanii le-au pus ragili și i-au mîngîiat pe ochi pentru isprăvile ce săvîrșeau. Iar în iarna care a trecut, cei patru au prins pe lupul cel sur în preajma haitei și l-au rupt.

— Ciudată poveste... s-a mirat diacul.

— Apoi, s-a înălțat de la locul său uncheșul Petrea, după vestea pe care ne-a adus-o Alexa despre mai-marele nostru, nu se poate să nu dăm răspuns bun acestui cinstit vornic și pădurarului. În două zile binevoiți a împlini cele de cuviință, iar noi ne-om struni arcele, ne-om ascuți săgețile, ș-om scoate întru slava măriei sale și alte meșteșuguri, de care se va pomeni la Dăvideni după plecarea noastră.

Toate cîte se petrecuseră la acel prînz, le privise diacul Radu, și toate cîte se vorbiseră, le ascultase. Și-i era sufletul luminat, căci încetase a fîlfîi în ființa lui fluturele negru al neliniștii.

Cucoșii ogrăzii au cîntat ceasul al nouălea al zilei și ornicul lui Caraiman, din straița pe care o avea el atîrnată pe umăr, a dat deasemenea mărturie de trecerea timpului și împuținarea vieții noastre.

— Eu zic, diece, a grăit uncheșul sculîndu-se din scaun, să nu-l lăsăm pe măria sa fără strajă.

Cei doi oșteni s-au retras în colțul foișorului ca pentru o vorbă tainică. După aceea s-au dus la chilia lui Nicoară, în casa mazîlului.

Nicoară ațipise. Mezinul Alexandru nu se vedea nicăieri.

Uncheșul Petrea a rămas neguros într-un jîlț din tindă. În ființa lui încă nu se domoliseră neliniștile.

Diacul s-a întors pe treptele intrării. I s-a părut că vede ceva într-un colț singuratic de grădină? Parcă ar fi trecut prin soare, o clipă, fruntea lui Alexandru. Poate să fi fost o părere; a auzit pași pe sub teii înfloriți și a așteptat să se arate cel pe care îl căuta. Dar nu era decît părintele Ciotică, îmbrăcat cuviincios cu rantie neagră și cu potcap cum purtau clericii la Bizanț. Avea ciubote roșe pe care și le privea umblînd. În stînga ținea crucea cu mănunchi de busuioc, și la subsuoara dreaptă strîngea un terfelog nefolositor.

— Domnul Dumnezeu să te binecuvinteze, a zis el diacului. Și-a adunat după urechi pletele și și-a vîrît la ceafă, sub rantie, coada împletită. Dumneata ești strajă la măria sa?

— Întocmai cum spui, părinte.

— Și te chiamă Radu? Adică Bucurie?

— Și asta-i adevărat și aș vrea să cunosc pe cine cauți sfinția ta.

— Îl caut chiar pe măria sa bolnavul. Nu m-a chemat, dar am socotit să vin singur, cu puterea mea, ca să-i cetesc măriei sale molitfele cele de cuviință.

— Socot că n-ai făcut rău, părinte Vasilie.

— Ba spune-mi, diece, cum îmi spun toți. Eu îs popa Ciotică, cel cu faimă în răzășia Dăvidenilor. Și eu de carte n-am nevoie, Maica Domnului înzestrîndu-mă cu har de a ști toate pe de rost ca apa. Cînd

am făcut slujbele de încercare în fața preasfințitului Istatie, îmi mergea gura de nu mă putea opri nimene; iar călugării și popii ce erau de față numai crăpau de ciudă și de demonul zavistiei care-i muncea.

Uncheșul a poruncit gros din pragul chiliei lui Nicoară:

— Lasă-l să intre, diece, măria sa îl primește.

Atunci, părintele Ciotică s-a bucurat și, vîrînd mîna dreaptă sub rantie, a tras din sîn patrafirul. A lepădat pe-o măsuță potcapul. Trecîndu-și după grumaz patrafirul, s-a poticnit la prag, închinîndu-se adînc spre fața luminată a lui Nicoară. A deschis terfelogul, a pus în el crucea mică de lemn de chiparos, adunînd o parte a terfelogului cu alta, și a prins a murmura cu grăbire rugăciunile cele de obște. Își făcea des semnul crucii, poposea și pornea iarăși. A isprăvit degrabă.

— Căci oamenii în ziua de azi n-au vreme, s-a dezvinovățit el. Și rugăciunile cuviincioase pe care le-am rostit măriei tale, a urmat sfinția sa, nimene nu le putea spune mai repede decît popa Ciotică în toată lumea asta. Și te rog pe măria ta să-mi slobozi pentru treaba ce-am săvîrșit un firfiric de argint. Iar împărtășania, măria ta, nu-s volnic a o săvîrși. La urma urmei, ce nevoie poate fi de împărtășanie? Dumnezeu vede și cercetează pe om pînă în rărunchi, și gata!

Nicoară ascultase pe gînduri și a căscat cu lacrimi.

— Mi-i somn, părinte, și aș vrea să dorm.

— Tare bine, măria ta, somnu-i sănătate. Așa că mulțămesc pentru banul de argint pe care-l văd pe masă și-ți poftesc măriei tale ușurare grabnică.

— Popa ista vorbește ca unei lehuze... a mormăit unchesul.

— Și-aș mai sta, a urmat popa Ciotică, dar mai am de făcut două rugăciuni la țigani, și trei la vecinii mazîlului nostru, și încă una la o babă care trage să moară și se ține cu cîngile de viață, pînă ce-oi veni eu s-o izbăvesc — s-o îndrum în loc de bucurie, în loc de verdeață, c-un dărăb de pită în fiecare dimineață.

VII

Povești vechi

Se află o priveliște încîntată cum nu e alta pe lume. Nu departe de locul unde puhoiul Sucevii intră ca un palos de steclă în apa domoală a Siretului.

Acolo, la domnia lui Ștefăniță-Vodă, și-a fost clădit curte cu turn de strajă un cneaz, cu numele Iurg Litean. Nu era cneaz, dar așa-i zicea lumea pentru pohfala ce arăta.

Totuși curtea lui, afară de turn, n-avea nimic deosebit. Casa era clădită din bîrne de stejar, lipită cu lut și apoi stropită cu tencuială de var. Împrejmuire de șipci înalte. Numai la odăi și la saraiuri erau parcane. Chilii cu îndestulare pentru oaspeți și petreceri. De cîteva ori pe an aici se afla desfătarea boierilor curteni ai măriei sale.

Avea acest Iurg Litean părul creț în cap și în barbă, și ochii mari. Umbletul îi era greoi, fiindu-i picioarele arcuite înafară; drept care viața lui, cît nu stătea în casă, era mai mult în șa. Lumea îl vedea numai îngemănat parcă pe un cal alb, de aceea

îi și scornise porecla cu care era de obște cunoscut, Iurg Calalb. Așa ca el erau schiții cei vechi care-și făceau viața călări, iar cînd coborau pe pămînt, umblau legănat ca rațele.

Pămînt și turme avea numai pentru hrana curții. Îndeletnicirea lui era să iasă de două ori pe an, cu învoirea Domniei, dincolo de hotare, luînd cu el slujitori pașnici și două chervane de cele mari. Încărcătura era mai slabă la dus; iar la întors chervanele erau bucșite de blăni de sălbătăciuni rare de la miazănoapte, mai ales soboli, și de postavuri de Veneția. Cît stătea la Liov și cît umbla în împărăția nemțească cumpăra și vindea de două și de trei ori cît aducea în țară; așa că-i era umflat chimirul, după o vorbă pe care o spunea el, uneori, prietinilor puțini ce avea: «Nu-i negoț bun, dacă nu cumperi ieftin și nu vinzi scump». Și totuși, nu mărturisea acelor prietini tot negoțul său. Căci cîștigul lui cel mare îl aduna în pietre scumpe; și nu era în țară om mai priceput decît el în asemenea negoț. Cu dibăcia lui ascunsă, n-aducea aur de la leși și de la nemți, ci rubinuri și smaragde. Aurul e primejdie. Iar pietrele rare le ții într-o punguță cît un ou, și aceea o amistui într-un cotlon sfredelit în chervan, de n-o află și nici n-o caută nimeni.

Cînd a ajuns la patruzeci și cinci de ani ai vîrstei sale, acel Iurg Litean, poreclit Calalb, s-a gîndit să facă cel mai plăcut popas al vieții sale. A căutat și a găsit o fecioară orfană, surghiunită la o mănăstire de maici de către frații săi, care au prădat-o de zestrea ei părintească. Fiind acea fecioară frumoasă și înaltă în boi, după gustul său, a scos-o din mănăstirea Adam, unde se afla, plătind-o stăreției c-o icoană ferecată în argint, și s-a cununat cu ea la

Suceava, în vederea curtenilor și a măriei sale, și apoi a adus-o cu alai la așezarea sa cea cu turn de piatră.

Numai ce-a înflorit acea orfană și i s-au dezvălit frumusețí ce stătuseră pînă atunci ascunse în ființa ei. O chema Calomfira și-i pusese soțul său Iurg verigă de aur la degetul cel mijlociu al mînii stîngi, cu piatră de opal cît un ou de pitulice. Și-i închina straie scumpe. Numaicît acea însoțire a rămas cîțiva ani stearpă.

Erau locurile acelea din preajma curții lui Iurg Litean nu numai ca o vedenie fericită. În oglinda sură a Siretului își plecau crestetele sălcii vechi, în care huruiau, vara, turturele. Și în stecla creață a Sucevii năluceau cleni. Și sub poalele codrului umblau cîrduri de căprioare. Se afla ș-o poiană veche, ce-i zicea Poiana Ursului, unde făceau obișnuit sobor vînătorii, toamna.

In toamna anului al treilea după nunta acelui cneaz negustător, măria sa Ștefăniță-Vodă a venit cu alai, la vînătoare. Au înțesat tăriile codrului de dincolo de Siret cu voloc de oameni, au hăituit domol sălbătăciunile tot mînîndu-le spre locul unde aștepta măria sa cu curtea și vînătorii săi. Și-n ziua întăia, sara, au rămas cerbii împresurați, și toată lumea pe loc, la ospăț, urmînd ca a doua zi pe la amiază să se sloboadă sălbătăciunile bulucite pe o vale, unde s-ațínea curtea.

Iată că, la cea dintăi strajă a nopții, s-a auzit în Poiana Ursului freamătul grăbit al codrului, ca o viitură de ape mari. Huhurezii cu ochi de om au huhuit cu spaimă, și potopul ploii n-a întîrziat.

Curtea s-a sculat de la focuri, fugind pe cai și-n căruțe la așezarea lui Iurg Calalb. Acolo măria sa

a ajuns cu șiroaiele curgîndu-i din plete. Și i-au ieșit înainte cu făclii jupîneasa Calomfira și slujitoarele ei, călăuzindu-l pînă la chilia gătită în pripă pentru măria sa.

S-a făcut haz și s-a băut vin vechi în cupe de cleștar. Iar măria sa Ștefăniță, de și era băutor vrednic din fire, s-a simțit prea devreme cuprins de trudă și a poftit să se ducă la culcare, îndemnîndu-și însă curtea să nu-și lese îndeletnicirea cea bună decît atunci cînd va conteni ploaia.

Noaptea aceea și-au însemnat-o în mintea lor trei ființi: Ștefăniță-Vodă, jupîneasa Calomfira și sotnicul Petrea, care era de strajă cu paloșul la ușa măriei sale.

Apoi Domnul a mai făcut cinste curții lui Iurg și la Anul Nou, cînd a găzduit în acea albă priveliște a codrilor trei zile, avînd cu sine pe slujitorul său prea iubit Petrea sotnicul. Era tinerel acest oștean, însă vrednic și cu credință.

La șase luni după vînătoarea din toamnă, cînd huhurezii cu ochi de om chemaseră furtuna, au pornit dezghețurile unei ierni cum nu se mai pomenise din bătrîni. Atît omăt s-a topit și atîta s-au umflat Suceava și Siretul, împreunîndu-se în lunci, încît s-a întemeiat o vedere de la casa cneazului Iurg cum n-a mai fost într-un veac vechi și cum nu va mai fi decît într-o mie de ani. Într-acea mare spumată a revărsării, se adunaseră, din zborul lor de primăvară către miazănoapte, toate sălbătăciunile aripate, de la lebădă, babiță și gîscă pînă la cele douăsprezece soiuri de rațe și rățuște; bîtlani, cocori și stîrci și țigănuși de la Eghipet și mărunței cu pliscul lung care strigă chi-vi, chi-vi; și alte paseri ce grăbeau la cuibarele

lor de baștină din ostroavele dezghețate de la marea albă.

Atunci a venit iarăși măria sa Ștefăniță și s-a bucurat de acea vedenie, de care se desfătează poate și în somnul său veșnic; și a aflat, la ceasul de dragoste cu Calomfira, că i se va naște copil și poate fi-va bărbat, moștenitor din osul său.

I-a spus așa Ștefăniță Calomfirei:

— Ascultă ce-ți spun eu, prea iubito, și ia aminte: La ceasul ușurării tale, soțul tău Iurg nu va fi aici; îi voi da slobozenie să se ducă cu chervanele lui în Lehia. Și voi trimete o moașă iscusită de la curtea mea, să primească pruncul. Va veni cu ea credinciosul meu, sotnicul. Și de va fi fecior, apoi credinciosul meu sotnicul îl va însemna cu foc, punîndu-i la umărul stîng pecete, ca să-l cunoască pe urmă norodul că-i din osul meu.

Așa s-a făcut. Și fiind la iulie în 21 nașterea pruncului domnesc, maica lui i-a pus numele Ion.

Iar cînd s-a întors Iurg din negoțul său, jupîneasa Calomfira i-a înfățișat pruncul îngenunchind și mărturisindu-și păcatul.

Fiind om înțelept, Iurg Litean și-a închinat fruntea și a primit darul de preț ce-i înfățișa nevasta și a rostit și domnia sa aceste cuvinte:

— Ascultă ce-ți spun eu, prea iubito, și ia aminte. Nu-s taine care să nu se deslege și lăcăți care să nu se deschidă. Asupra acestui copil domnesc stă primejdia din clipa cînd a deschis ochii pe lume. Și acea primejdie poartă într-o mînă sabie și în alta jungher înveninat. Vrăjmașii lui Ștefan-Vodă, ai lui Bogdan-Vodă și ai lui Ștefăniță-Vodă sînt și vrăjmașii acestui prunc. De aceea trebuie să-l depărtăm

și să-l ascundem și, cînd va împlini zece ani, îl trimetem la Liov, dîndu-i dascăl bun și învățătura ce se cuvine s-o aibă voievozii. Să-i văd semnul. Acest prunc fi-va poate, cîndva, Domn țării.

Desfăcînd pruncul din scutece, jupîneasa Calomfira a arătat soțului său semnul, și Iurg Litean și-a închinat asupra acelui semn fruntea.

Iar după aceea mult n-a trecut și Ștefăniță-Vodă a pierit, adăogindu-se la strămoșii săi.

Și cînd a sosit ceasul hotărît, Iurg și jupîneasa Calomfira au căutat pe oșteanul care cunoștea taina și i-au încredințat pe pruncul Ion. L-au legat, cu jurămînt și blăstăm, să-l ducă în casa lui Mati Harian, negustător de pietre scumpe la Liov, văr de-al treilea al lui Iurg.

Astfel a fost dus în țară străină copilul pe care Ștefăniță-Vodă îl făcuse jupînesei Calomfira.

Trecînd iar vreme, între valuri care bîntuiau țara după alte valuri, într-o primăvară, după întoarcerea sa cu chervanele de la Liov, Iurg Litean, poreclit Calalb, a slăbit și, simțindu-și aproape ceasul sfîrșitului, a chemat pe doamna sa Calomfira și i-a grăit astfel:

— Ascultă, prea iubito, și ia aminte. Bine am trăit cu tine în această viață și acum vine vremea să te părăsesc. Să știi că-ți lăs ție o parte din tot ce-am agonisit, aur și pietre scumpe. Partea ta se găsește în tainița turnului și cheia tainiții e în tașca de sub perina pe care îmi zace fruntea în acest din urmă ceas al meu. Vei mai găsi în tașca de piele și însemnarea pentru rubinuri, olmazuri și smaragde ce se află în păstrarea vărului meu Mati Harian. Acelea sînt zestrea măriei sale Ion, fiul răposatului Ștefă-

niță-Vodă. Și tu să nu te temi, prea iubito, că Mati Harian e viclean cuvîntului său, căci Mati Harian e cel mai detreabă om din țara Craiului și a înfiat pruncul în fața lui Dumnezeu și a judecătorilor de la Liov.

Contenindu-și vorba, Iurg Litean și-a contenit și răsufletul vieții.

După ce l-a îngropat cu cinste în paraclisul curții pe soțul său iubit, jupîneasa Calomfira a stat să cugete cum să se ducă să-și vadă fiul la Liov.

Prin slujitorii săi credincioși, s-a ajuns cu sotnicul Petrea, care trăia în Suceava, sub cetate, depărtat de la slujba Domniei. Căci sotnicul Petrea slujise la Ștefăniță-Vodă, iar Vodă Rareș slobozise din leafă pe toți slujitorii nepotului său Ștefăniță.

S-a sfătuit jupîneasa Calomfira cu sotnicul Petrea și s-au înțeles s-o ducă sotnicul Petrea la Liov să-și vadă feciorul. S-au pregătit în vremea primăverii, au mai întîrziat o parte din vară pentru rînduielile curții de lîngă apa Sucevii și a Siretului; și pe la Sîntilie s-au dus la Liov, punînd subt ochii domniei sale Mati Harian hîrtiile din tașca cneazului Iurg.

Tare s-a bucurat domnia sa negutătorul Harian de vederea jupînesei Calomfira, și a înfățișat-o fiastrului său ca pe sora maicii lui drepte. Și jupîneasa Calomfira a plîns îmbrățișîndu-l, iar Ion-Vodă copilandrul n-a știut că acea jupînească frumoasă e chiar maica lui.

Apoi în anul celălalt jupîneasa Calomfira nu s-a putut duce la Liov, căci a fost lehuză, din dragostile ce-o amețiseră, cu prietinul său sotnicul Petrea. Însă în anul celălalt care a urmat, s-a dus iar la Liov și a îmbrățișat pe copilandrul Ion-Vodă, mai marele său

născut. Și s-a tot dus așa în toți anii, pînă la domnia lui Lăcustă-Vodă, cînd prietinul său oșteanul Petrea era căpitan la curte și a însoțit-o pe doamna sa cu doisprezece călăreți pînă în Lehia. Iar cînd a pierit Alexandru Cornea în luna lui faur la o vînătoare, jupîneasa Calomfira a mai fost o dată lehuză în curtea cea veche dintre apa Sucevii și Poiana Ursului.

Lucruri vechi, lucruri uitate, vorbe duse de faimă...

Presvitera își amintea de unele, stînd în scaun, la căpătăiul lui Nicoară. Era o dimineață leșietică și vîntul zvonea în grădină cu înmlădieri jalnice, împroșcînd stropi în geam.

Rănitul dormea adînc sub puterea băuturii de capete de mac pe care o primise la miezul nopții. Se răsucise sub pocladă. Gemea încet; avea un vis tulbure.

A deschis deodată ochii:

— Presviteră Olimbiadă, am visat o întîmplare de demult.

— Și eu deasemeni, măria ta, stînd trează.

Însă Nicoară o privea țintă fără s-o vadă. Și-a lăsat iar ceafa în perină, închizînd strîns pleoapele.

— Am visat un vis... a bolborosit el.

A tăcut scurt răstimp; după aceea a rostit limpede:

— Se făcuse că mă aflam la Bar în Lehia, cu Alexandru. El de doisprezece ani, eu de douăzeci. Și iată, m-am spăimîntat de o veste venită ca o pajură asupra noastră.

A șoptit mai încet:

— Că pe maica noastră au tăiat-o lotrii. Să le spuie unde i-s comorile. Ea nu le-a spus și-au tăiat-o.

Și noi ne-am dus s-o vedem...

Nu ne-am dus, că era pierită și îngropată... și curtea arsă...

Slujitorul de credință al mamei, unchesul Petrea, ne-a înfățișat fratelui nostru Ion-Vodă la Liov.

Atuncea a aflat Ion-Vodă că sîntem frați drepți dintr-o mamă...

Și măria sa a poruncit unchesului să ne ducă în ostroavele zaporojenilor, să învățăm meșteșugul războiului.

Pribeagul rănit se frămînta, se frămînta, căutînd prin somn o așezare mai prielnică.

Presvitera Olimbiada s-a plecat asupra lui, suflîndu-i peste pleoape.

Nicoară s-a răsucit pe coasta dreaptă. A deschis deodată ochii limpezi și s-a liniștit.

— Vorbeam prin somn, presviteră, cum am uneori narav. Ce-am spus?

— Că te-a trimes Ion-Vodă la zaporojeni.

— Da, se poate; însă dumneata să știi, presviteră, că-s numai niște năluciri.

— Nici nu le-am ascultat. Mă uitam la ploaia asta care nu mai stă de asară și-ți dă truda neliniștii. Dormi; mai ai pînă ce-ți vei împlini somnul, ș-ai să uiți visul rău.

— Da, a șoptit Nicoară, ș-a adormit iarăși.

Presviterei i s-a părut că somnul i-i lin, ș-a oftat, așezîndu-se iarăși în scaun, cu brațele încrucișate pe sîni.

În tindă s-au auzit un răstimp mormăind străjile: Ștefan a Mariei și Stîngaciu. După aceea se vede că au căzut iar cu capetele în culcușuri, căci presvitera a început a auzi prin părete bîzîit straniu.

VIII

Vînătoare sub Piscul Bourei

Tot la a patra săptămînă e orînduit de la episcopie să vie la biserica Dăvidenilor un cuvios ieromonah de la schitul din codru, să facă slujbă împreună cu părintele Ciotică și să cetească și cazania.

Numai ologii nu se îngrămădesc atunci la leturghie; altfel vine tot satul aducînd multe daruri. Și preotul și ieromonahul se întrec în cîntări, biruindu-l mai des popa Vasile pe călugăr, deoarece popa nostru Vasile are vlers tare frumos. Iar la cetanii popa Ciotică spune fără să se uite în tipic și iese la capăt mai repede decît cărturarul. Dar la cazanie, ieromonahul e întru toată puterea și slava, și înșiră poveștile sfinților domol și cu rînduială și unii ascultă, iar alții se uită la zugrăvelile de pe pereți.

A cetit anul trecut, la sărbătoarea Sfîntului Spiridon, ieromonahul Diomid de la Boureni, minunile acelui vraci și filosof iscusit, care a biruit pe necredinciosul Arie în fapte și întrebări.

Las' că a poruncit să se lipească la trupuri capetele cailor săi, tăiate de către sluga necuviosului. Dar sfîntul nostru părinte Spiridon a dovedit lui Arie cum e cu Treimea cea de o ființă. A luat în mînă o cărămidă și a zis: una este! și, cînd a cuvîntat astfel, focul s-a aprins pîlpîind în sus, apa a curs în jos, iar lutul a rămas în pumnul sfinției sale.

La un an după aceea, părintele Vasile Ciotică s-a aflat singur în biserică în fața poporănilor săi, nefiind rîndul călugărului să ajute la leturghie.

Părintele Ciotică băgă de samă că răzășii și răzășițele, după rugăciunile și cîntările sale, mai așteaptă

ceva. Și-a adus aminte de cazanie și de isprăvile sfîntului din celălalt an.

— Eu știu ce așteptați domniile voastre, a zis sfinția sa ieșind la altar. Eu am să vă spun, fraților mei, că nu s-a aflat să mai fi săvîrșit sfîntul Spiridon alte isprăvi decît cea cu caii și cu cărămida, așa că rămînem tot la cele știute. Dac-a mai săvîrși alte minuni pînă la anul, vi le-oi spune atuncea.

Răzășii noștri de la Dăvideni, fiind hîtri din fire, s-au bucurat de cele arătate de preotul lor și le-a plăcut cazania popii Ciotică mai presus decît cazania ieromonahului Diomid.

Istoria asta o spunea o căpitănească a unor neveste îndrăznețe care suiseră, în număr de paisprezece, în foișor la logofeteasă și cînd colo, în foișor găsiseră pe unchești Petrea, pe diacul Radu și pe badea Ghiță Botgros.

Acești doi bărbați din urmă se stricau de rîs. Unchești avea mai multă stăpînire de sine și se uita pe sub sprînceană la muieri. Cine știe ce-or fi punînd ele la cale!

— Este vreun drac la mijloc, a mormăit el către soții săi. Să chemăm pe logofeteasa Maria, să ne deie ajutor.

S-a întors spre căpitănească:

— Mă rog dumnitale, care ți-i numele?

— Marga mă chiamă, a răspuns ea, și nu mă lua domnia ta, oștene, cu blîndeță și cu șireclic. Nu socoti că ai să ne îmblînzești. S-ar fi putut întîmpla asta în dalba tinereță. Dar acum avem nacaz de crapă inima-n noi.

— Ce este, mă rog dumnitale, jupînească Margă? Cazania a fost, se vede, un tîlc împotriva noastră...

— Apoi tot om îndrăzni și ți-om spune, unchește. Am părut noi cutezătoare, dar să știi că de domnia ta ne sfiim. Aceste paisprezece neveste de răzăși care ne aflăm aici sîntem din partea cealaltă de sat, și nouă ne farmă porcii mistreți toată munca din primavara asta.

— Bobul și mazărea ?

— Întocmai precum spui, cinstite oștean : bobul și mazărea. Ne-am tînguit vornicului Evghenie și pădurarilor și ne tot poartă cu vorba. I-am mînat să vie la niște barbați pricepuți ca domniile voastre, dar ne-au mărturisit că n-au primit răspuns bun.

— A plouat trei zile... s-a amestecat diacul.

— Lasă dumneata asta ; știm c-a plouat ; am văzut c-a plouat. Dar ploaia stă, că nu-i potopul lui Noia. Și dacă a stat ploaia, socotim că se poate pune la cale prigoana împotriva sălbătăciunilor. Nu ne lăsați, rogu-vă ; au săvîrșit acei mistreți o batjocură de ne-am pus mînile în cap. Popa zice că să ne facă rugăciuni și sfeștanii. Că de asta grăiam mai nainte de el. Cu sfeștania sfinției sale ni se îngroașă și mai tare paguba, că porcii sălbatici nu știu de Dumnezeu și sfinți. Așa că tot la domniile voastre cădem cu rugăminte. Altfel, dacă ne lasați și nu întindeți către noi mînă de ajutor, apoi nici nu ne mai primim barbații acasă. Iasă ei singuri împotriva dihăniilor, facă ce-or ști.

De la casa cea mare a mazîlului a venit în fugă, cu cosițele înflorite și ochii aprinși, Ilinca ; a trecut de-a dreptul prin adunare și a cerut leliței Maria ceva, șoptit.

A intrat după logofetească la cuhne și a ieșit îndată cu o ulcică de lut aburind, pe-un fundișor de lemn. Umbla cu băgare de samă, fără a zîmbi neves-

telor. Numai o dată a aruncat în treacăt o căutătură de ochi cît paharele. Negri erau ? Albaştri erau ? Nevestele şi-au dat coate. Doar anume şi pentru asta veniseră, ca să iscodească ce se petrece la curtea mazîlului.

Mai încolo, Ilinca a rupt o crenguţă cu trei flori de răsură şi s-a suit în cerdacul de la casa mare. Mezinul Alexandru i-a ieşit înainte aţinîndu-i calea. S-a ferit de el, cu fruntea plecată, ş-a intrat. Adunarea şi-a contenit un răstimp sfatul. După aceea iar s-a stîrnit vorbă şi căpităneasa nevestelor s-a întors spre unchesul Petrea, cu obrazul îmbujorat de întărîtare.

Tot atunci a intrat pe poartă vornicul Evghenie, cu toiagul vorniciei lui în mîna dreaptă, şi cu pădurarii după dînsul.

După ce au intrat pe poartă, vornicul Evghenie şi pădurarii s-au oprit şi au întors urechile, să deslueşească ce este.

— Dar paguba domniilor voastre, nevestelor, a zis unchesul încreţindu-şi coada pleoapelor, paguba domniilor voastre poate s-o fi făcut altcineva. Nu ştiu să le placă mistreţilor mîncarea de bob şi de păstări de fasole.

— Apoi, cinstite oştene, a răspuns căpităneasa, la asta ne-am gîndit şi noi şi am prepus întăi pe Şeptelici, care îşi au răzăşiile mai la vale de noi, departe de-o fugă de cal. Gîştele lor le vedem de la noi zburînd pe sus cînd se întorc de la Moldova. Şi crapă de ciudă muierile Şepteliciior, că avem grădini frumoase. Adevărat că acuma nu le mai avem ! Ş-atuncea, ne-am sfătuit noi să şedem cu rîndul la pîndă — cîte trei, cîte patru, să nu ne fie urît. Şi-am stat vreo cîteva nopţi la pîndă şi n-a venit nimeni. N-au venit nici mistreţi.

Din ogradă a ridicat întrebarea cu glas înalt moș Nastasă pădurarul. Toată lumea s-a răsucit către el.

— Dar mă rog să-mi spuneți, nevestelor, dacă la acea pîndă ați tăcut?

— Cum să tăcem? Har Domnului, că doar nu sîntem mute.

La aceste vorbe, pădurarii s-au întors către vornicul Evghenie și vornicul Evghenie către pădurari, ș-au prins a rîde, cîrligîndu-se din șale și bătînd cu brațele împrejurul lor, parcă ar fi lepădat ceva din mînă.

— Dar de ce vă hliziți, mă rog? a țipat cu mirare căpităneasa.

Nu s-a mai dat nevestelor răspuns.

— Ascultă, nepoată Margă, a ridicat iar glas din ogradă pădurarul cel bătrîn, după ce s-a potolit rîsul; noi am venit aici să le spunem dumilorsale oștenilor, după sfatul ce-am avut, că am împresurat locurile și știm unde se țin mistreții — în bahna de la mestecăniș. Și mîni-dimineață om ieși toți barbații și feciorii să-i ocolim.

— Apoi de aceștia mi-ați fost? s-a încruntat cu mînie prefăcută căpităneasa Marga, arătînd pumnul către oșteanul cel bătrîn. Noi cerșim cu lacrimi și domniile voastre rîdeți pe sub mustață. Amarnic om trebuie să fi fost domnia ta în tinerețe!

Ochii lui moș Petrea s-au încețoșat:

— Tinerețe ce-am avut
Cu amar le-am petrecut...

a îngînat el și adunarea de la casa cea mică a tăcut și s-a întristat un răstimp. Apoi pădurarii au suit în pridvor la sfat, iar cele paisprezece neveste s-au dus la treaba lor, vorbind și rîzînd.

— Mai repegior, mai repegior! le-a strigat vornicul Evghenie, amenințîndu-le cu toiagul. Barbații voștri așteaptă prînzișorul, pruncii vi s-au răsturnat din covățele, găinile s-au suit în vîrful șurii!

Duminică, a doua zi, dis-de-dimineață, cînd se îngîna ziua cu noaptea, dar mai luceau stele, a sunat un bucium dincolo de Moldova și răzășii cu feciorii lor au prins a se aduna și îndruma spre vaduri. Icicolo se mai prevedeau prin geamurile de steclă ale unora dintre case luminile opaițelor.

Asta era una din mîndriile pe care răzășii din acest sat le moșteniseră de la străbunul lor David Călărețul. Ș-a doua mîndrie era că purtau ciubote de piele. Și cînd încălecau la slujbele domnești ce datorau, puneau pinteni.

Suna în tăcerea faptului zilei bocănitul ciubotelor pe hudiți și cărări.

Cînd a crescut geana de foc a răsăritului, steaua ciobanului a mai fîlfîit o dată ca o naframă și apoi s-a stîns. Atuncea au trecut vînătorii de la Dăvideni vadul Sasului, călare. Iar hăitașii s-au arătat mai la vale, ieșind cu podul umblător în dreptul unor rîpi oable unde se afla bahna mestecănișului.

Doi dintre oșteni, mezinul și Alexa, rămăseseră strajă la casa cea mare lîngă chilia lui Nicoară. Ceilalți șapte se aflau toți în drum spre valea de la Budăie, și Caraiman ducea, în căruța lui cu cei doi cai roibi, sculele de trebuință.

Oștenii erau în șa; pădurarii umblau pe jos în urma lor; iar după căruță unii dintre bătrînii satului veneau pe căluți harnici, călărindu-i de-a dreptul pe păr.

Încălărat și mai semeț decît Alexandru Machedon, sălta în tarniță badea Ghiță Botgros, purtînd pe umăr o suliță cu bold de fier; iar la ciochine îi atîrna în partea stîngă o pavăză de lemn pe care o avea rămasă între cioveiele din pod din vremea veche, cînd era tînăr strămoșul David. Badea Ghiță își bătea iapa cu călcăiele ca să nu rămîie în urma unui oștean ca Suliță, pe care îl socotea cel mai bun prietin al său din acele zile îmbielșugate în mîncări și băutură.

— Cum crezi c-o să meargă vînătoarea noastră? l-a întrebat diacul Radu.

— Bine; dacă nu ne-om întoarce cu plin, să-mi razi mustața.

Uitîndu-se la obrazul spînatic al lui Botgros, diacul nici n-a zîmbit.

— Ai mai fost, frate Ghiță, la asemenea vînători?

— Fost.

— Prins-ai mistreți?

— N-aș putea spune decît că am ajutat, diece Radule. Dar acum mi-am luat suliță și dacă n-oi izbîndi să dobor batîr unul, nici să nu te mai uiți la mine.

— De ce să nu mă uit? Ești bărbat mîndru și în putere.

— Da; am eu o prietinie și aș vrea ca aceea să-mi spuie la ureche asemenea vorbe.

— Atunci doboară mistrețul.

— Să știi că am să-l dobor!

— Cunoști meșteșugul? Să-i repezi suliția drept în spata de dinainte, ca să-l îngenunchi. Tragi suliția spre dumneata și-l proțăpești la ii; dacă se culcă, înfigi suliția pînă în pămînt.

— Nu-i lucru ușor; așa am să fac. Numai să nu mă înfior, îți spun drept, de acea groaznică arătare, cu colții belciugați și cu ochii crînceni de sînge.

— Nu te teme; te sprijin și eu de-alăturea.

— Așa da. Am și pavăză.

— Eu te-aș sfătui, bade Ghiță, pavăza s-o lepezi la căruță. S-o scoți la focul vînătorilor, cînd om pune pe dînsa inima friptă a mistrețului dumnitale.

Se lumina de soare piscul din Boura. Căruța s-a oprit la Budăie. Caii au forăit pe oglinda apelor bînd prelung din izvoare.

La scara uncheșului s-au înfățișat pădurarii și au arătat care-i meșteșugul lor.

Mistreții numaidecît trebuie să pogoare pe unde le-au alcătuit pădurarii cale. Trebuiesc cuprinse bine laturile poienii, mai în sus de Budăie, și arcași dintre cinstiții oaspeți i-or așeza pădurarii cei bătrîni pe unde se știe că numaidecît dau aceste sălbătăciuni. Se mai află cu suliți bărbați tari, cu cîni de la stînă, la anume țiitori. Iar Vidra și cu cei patru au să dea atîta dezbin dihăniilor, pînă ce i-a prinde spaima; în acel ceas mistreții nici nu văd, nici n-aud. Năboiesc pe unde apucă, dînd cu colții; atuncea-s mai cu primejdie.

Badea Botgros asculta pe gînduri.

— Ce zici, bade Ghiță? l-a întrebat diacul.

— Zic bine și nici nu-mi pasă! Acuma, gîndindumă, parcă mi-i mai frică de acea bală fioroasă; dar atuncea știu eu că-mi vine puterea spaimei. Asta mi s-a întîmplat la multe harțuri, în războaiele Domniei.

De la izvoare mai sus au dat de goruni uriași care întindeau, în laturi, brațe mari, și, după un somn de un veac, parcă abia acuma în acea dimineață se deșteptau în bătaia luminii răsăritului. Ciocănitori și alunari își luau zborul tăcut și furiș către sihla de-aproape.

Chihaia Nastasă, cel mai vechi dintre pădurari, s-a oprit și s-a uitat în jurul său cu semeție, făcînd semn.

Acolo, între goruni, le-a fost descălecatul. Caraiman a scos din căruță, pentru oștenii măriei sale Nicoară, arcele — fiecare arc avînd cucura sa, și pădurarii s-au bucurat. Iar apoi a scos șapte țevi lungi cu condace și pădurarii s-au mirat, socotindu-le trîmbiți de buciumat. Însă nu erau trîmbiți. Ce-or fi, că acei oșteni le înfundă cu cărbune! Să fie acel cărbune iarbă de pușcă? Or fi aceste buciume sănețele despre care se vorbește că le poartă de-o vreme ienicerii sultanului?

Ce-or fi se va vedea îndată, căci, pe lîngă arce, oștenii le-au luat cu sine. Iar căruța, Caraiman a întors-o iar la vale către izvoare, cu caii. Și acel Caraiman oacheș, fiind, se pare, slujitorul celorlalți, nu s-a mai întors sus. Dar cum să se întoarcă cînd el are de priveghiat acea căruță cu zestrea lor de război?

Pădurarul cel bătrîn, chihaia Nastasă, numai ce-a pus la gură cornul și a buciumat în trei răstimpuri pînă ce i-a venit răspuns jalnic și stîns din adîncurile înrourate ale codrului. S-au înălțat îndată, din depărtări felurite, și alte răsunete care se desfășurau pipăind ponoarele și costișele.

N-a trecut decît scurt răstimp ș-au prins a răzbi din depărtări chiotele hăitașilor. Se auzeau mai deslușit din culmi și mai înfundat din văile pîraielor. Apoi, la urechea vînătorilor din țiitorile poienii, au ajuns hămăiturile dulăilor. Dintrodată au chefnit plîngînd Vidra și cu cei patru pui. Ce pui? Că erau mai nalți în picioare decît haita. Și s-a înțeles deslușit că ciurda mistreților coboară pe valea socotită de pădurari, și că o prigonește cățeaua vînătoare și corcii de lup.

S-au văzut din locul vînătorilor, prin luminișuri depărtate, săgetînd o clipă și mistuindu-se în bungeturi, pîlcuri mici de căprioare cu țapii lor. La vremea aceea cornițele căprioriior au încă blăniță. Au trecut două-trei vulpi cu blana înfoiată și cu coada tîrîită.

Apoi s-a auzit sosirea: grohăituri întărîtate, pîrîiri de vreascuri, scheaunele cînilor vînători. Și asupra celor care s-au arătat mai întăi și mai aproape, cu coamele zbîrlite, cu ochi crunți și spumă în colți, au bătut din crăcăni sănețele, stîrnind duruiri de tunete și spăimîntînd singurătățile și pe oamenii din acele singurătăți.

Cînd grosul turmei s-a învîrtejit în poiană, vînătorii cu arce le-au trimes săgeți, cei cu sulițile au repezit suliți. Îndată cînii, sosiți cu limbile atîrnînd, au adulmecat urmele sîngelui și oamenii s-au luat după ei, cu furci și topoare.

Sălbaticii doborîți de plumbii sănețelor zăceau în poiană. Doi se trudeau încă; pădurarii i-au pălit cu baltagurile. Căzuseră cinci dihănii. Era unul mai mare, cu platoșă de slim.

— Aista-i tata celorlalți, se bucura badea Ghiță Botgros. Am zvîrlit și eu în unul sulița.

— Dacă-i pălit unde trebuie, îl găsesc cînii, i-a zis ca pentru mîngîiere chihaia Nastasă. Dar s-a dovedit după aceea că suliția lui badea Ghiță Botgros nimerise bine, și pădurarii au găsit într-o rîpă și porcul lui badea Ghiță, luîndu-se după urma de sînge. Era un godin, dar Botgros a părut a se sui pînă în naltul cerului și era în stare să facă și pentru acest vînat mai mic un chef de o mie de zloți...

— Dacă i-aș avea... a adăogit el, cîrnind din nasu-i ascuțit.

Cu godinul lui, se făceau șase mistreți. S-au mai adus doi, tîrîiți la vale, din alte țiitori, pe unde căutase cale de scăpare turma. Făceau în totul opt.

Cînd s-a umplut poiana de mai multă zvoană și nimeni nu se aștepta, numai iaca iese, dintr-un tufăriș ca peria, un lup sur. A zbucnit de la zece pași și oamenii au stupit spre el chiuind. Alții au zvîrlit după dînsul cu ciomegele. Diacul Radu a tras din cucură săgeata și-a încordat-o în arc, pălind dihania după ceafă. Lupul a căzut pe loc, ridicînd în sus, tremurat, coada.

— Apoi așa pălitură îmi place și mie, diece, a zis uncheșul Petrea. Dacă n-aș fi încredințat că mistrețul cel mare e al meu, aș avea asupra domniei tale zavistie. Parcă tot mai frumos cade vînatul din săgeata unui arc decît după trăsnetul săneței. Condacul era cît pe ce să-mi scoată o măsea de minte, din fundul gurii. Alții și-or fi mușcat limba. Nu ne lăsăm noi lesne, diece, de arc și paloș, ca-n vechime...

Cornul lui chihaia a buciumat contenirea vînătorii și răzășii strînși în poiana de la Budăie au îngrijit să deșerte vînatul de măruntaie și să-l atîrne în părîngă pe trunchișori de carpăn. Apoi au strîns cînii, hrănindu-i din sîngele jertfelor; și, dînd din răstimp în răstimp glas de cornuri, au purces pe la vremea amiezii cătră Dăvideni.

IX

Badea Ghiță și căpităneasa

În sat, a fost în acea zi de duminică mare bucurie pentru izbînda împotriva unor sălbătăciuni stricătoare; iar badea Ghiță Botgros a arătat trufie, nu

pentru că ar fi prăvălit și el cu sulița un godin, ci pentru ca să-i cunoască vrednicia unii care nu o cunoșteau.

— Am să-ți spun eu mai pe urmă o taină, prietine Radule, se tînguia el către diac. Dacă-ți aduci aminte, ieri dimineață s-au înfățișat în foișor la logofătul Iorgu paisprezece neveste mărginence, cu mare vîlvă împotriva mistreților. Și s-ar fi părut că Marga căpitănească n-avea pe lumea asta laudă mai mare decît acea laudă a biruitorilor de mistreți.

— Mi-aduc aminte, a zîmbit diacul. Acea căpitănească e muiere cu draci.

— E văduvă, a băgat de samă badea Ghiță; barbatul ei s-a întîmplat să fie un om gubav care tot tînjea primavara, și acu doi ani, la Sîntu-Gheorghe, s-a prăpădit de-o tusă otrăvită.

— Ei?

— Fii cu răbdare; ai să cunoști numaidecît ce vreau să-ți spun.

— Ce vrei să-mi spui, înțeleg eu...

— Ce-nțelegi, diece? Poate că înțelegi că eu și acea căpitănească ne avem bine?

— Cam așa, bade Ghiță.

— Cum ar putea fi așa, diece, cînd eu n-o slăbeam din ochi și ea nu s-a uitat macar o dată la mine? Iar astăzi i-am dus un but de godin, și am întrebat-o dacă-i place. — Cum să nu-i placă? — Dar știi dumneata, cumătră Margă, cine l-a doborît pe acest godin? — Cum să nu știe? căci vuiește tot satul de isprava cumătrului Ghiță. — Și nu-l lauzi? — Ba-l laud. — Numai atîta, cumătră Margă? — D-apoi ce mai poate fi alta? — Ce zici de una ca asta, prietine Radule?

— Ce pot spune alta, decît că așa-i feleșagul muierilor.

— Da, da, s-a muiat cumătrul Ghiță; așa-i feleșagul acestei tagme. Cînd socoți că-i bine, atunci e mai rău. Și eu am socotit că dacă i-am alintat gușa o dată, de două ori, apoi se va bucura și a treia oară. Și cînd colo, în foișor la logofătul Iorgu, ea nici nu se uită la mine. Am oblicit eu din unele zvonuri femeiești ce poate fi; și asta-i taina pe care ai s-o afli cînd a veni vremea, nu mai departe decît desară. Și dacă nu ți-a plăcea, să-i razi lui badea Ghiță mustața. Ai înțeles ce spun eu, diece?

— Înțeles, prietene Ghiță. Se cunoaște c-ai mîncat inimă de mistreț pîrpîlită în jar de pe scutul strămoșului dumnitale David Călărețul.

— Ehei, diece, vulpoiul nu umblă de multe ori la pătul. Din pricina acelui vulpoi nu-i pasă căpitănesei de-o vrednicie care nu s-a mai pomenit în sat la Dăvideni. Atîta-i, alta nu mai spun. Numaicît să ne ridicăm din chilia asta a logofătului și să ieșim în priveliște, unde se aude zvon de strune și au scos credincioșii mazîlului nostru o bute de vin. În cinstea cui crezi domnia ta, diece, că s-a dat sfredel acelei buți de vin? S-a dat sfredel acelei buți de vin în cinstea oștenilor măriei sale Nicoară.

Radu Suliță s-a oprit în prag și l-a privit cu mirare pe Botgros.

— De unde știi dumneata, bade Ghiță, că-l chiamă așa pe mai-marele nostru? Asta-i o taină pe care nu trebuie s-o pătrundă nimeni.

— Apoi iaca o pătrund căpitănesele și alte treisprezece neveste. La asemenea viclenii se pricep, dar să bucure pe-un barbat ca mine nu se pricep. Așa că s-a adunat tot neamul Dăvidenilor ca să cinstească pe

acei oșteni, aflîndu-mă cu vrednicie în mijlocul lor și eu, carele am doborît mistreț.

— Godin, bade Ghiță.

— Godin, mistreț, nu-i tot atîta ?

— Ba da, precum sărbătoarea de ieri e tot una cu cea de azi.

Badea Ghiță a clătinat fruntea desfășurîndu-se în sus :

— Oi, viclene, viclene, nu-mi mai aduce aminte că azi nu mai samănă cu ieri. Pogorîm pe colea și ne aflăm la un loc cu cei care petrec cu inima bucuroasă. Dar inima mea, sărmana, e neagră ca tina...

Grăind, badea Ghiță și diacul au intrat în adunarea din laturea casei mici, lîngă un gîrlici de pivniță. Cuparii logofătului împărțeau în oale nouă nesmăltuite vin din butea sfredelită. Acolo se adunaseră bărbații cărunți ai satului, precum și cei care nu erau cărunți. Iar tinerii fără griji luaseră cu ei în pajiște, mai la o parte, doi lăutari țigani, întocmind o horă, ca să li se vadă suratelor catrințele, hurmuzurile și cununile.

Lăutarul cel bătrîn avea pe el cele mai umilite straie, lepădate în dar de strănepoții Călărețului, ilic fără bumbi și nădragi cusuți cu petece roșii, ș-un comănac sur de lînă împletită cu iglița.

Părea amărît de anii ce-l împovărau, ca unul care fusese și rob la Crîm. Dar știa să tragă arcușul, cînd mîngîind, cînd zădărînd strunele. Cînta poate mai mult pentru sine, ademenit de aduceri-aminte de pe cînd era în floare, ca cobzarul ce-i ținea ison. Acest nepot se ținea mîndru în felendreșul lui, dăruit de mazîl. Scărpinînd cobza, se socotea vataman și maistru pentru horă. Erau Ilie și Iliuță de la șatra de lîngă moara Gîrbovului, cu faimă în ținut ; dar această faimă nu le ținea nici de foame, nici de sete. În țara

Moldovei aveau trecere mai mult cîntecele decît cîntăreții.

Și adunarea de la bolta gîrliciului, și hora, erau privelișteе depărtată pentru Dăvideanu și mazîlița sa, pentru Ilinca și Alexandru mezinul, care se aflau în scaune sub streșina cerdacului. Intr-un răstimp a ieșit lîngă ei presvitera Olimbiada, ca un duh al timpurilor trecute. Și atunci pe unde ieșise presvitera a intrat Ilinca.

S-a arătat la un geam ce se deschidea lunecînd în sus și se închidea coborînd chipul pălit și posomorît al lui Nicoară. Și-a răsucit grumazul către cineva care se ținea îndărătul său, apoi obrazul i s-a întors în deschizătura geamului și părea luminat ca de un asfințit de soare.

«Îndărătul măriei sale stă și grăiește fata», s-a gîndit diacul Radu.

La bute, șipotul de vin s-a împuținat.

— Vine o secetă, a fost de părere părintele Ciotică. Să ne ținem cu ulcelele cît mai curge picuș și să mai închinăm o dată pentru cinstiți oaspeții noștri.

S-a apropiat cu ulcica lui și badea Ghiță:

— Da' pentru mine nu închini, părinte?

— De ce nu? Eu închin pentru tot creștinul.

— Nu așa, părinte Vasile, s-a îndîrjit slujitorul mazîlesc. Eu te întreb pe sfinția ta dacă închini anume pentru mine...

— Dar de ce să închin anume pentru dumneata?

Era și părintele cu chef.

— Apoi să închini anume pentru mine, căci eu am săvîrșit azi o ispravă, împreună cu cinstiții oșteni.

— Bine, bade Ghiță, eu nu mă pun de pricină; închin și pentru dumneata.

— Nu așa, nu așa, părinte Vasile.

— Dar cum ?

— Să închini numai pentru mine și să-mi faci o urare, să mă adun cînd oi pofti eu cu cineva care mi-i drag.

— Bade Ghiță, a grăit blînd popa Ciotică, eu văd că dumneata ai o leacă de harțag. Dar dacă îmi spui cine-i anume, ți-oi face urarea.

— Nu spun.

— Atuncea nici eu nu închin.

Badea Ghiță Botgros a chemat cu mîna pe prietinul său diacul.

— Poftește aicea, diece Radule, și fă-ne judecată. Eu l-am prețuit pe părintele Vasile ca pe-un frate și văd că tare m-am înșelat. Eu îl rog să se închine lui Dumnezeu pentru o bucurie a mea, și sfinția sa m-ar vinde Diavolului.

— De ce spui o vorbă ca asta, bade Botgros ? s-a tînguit preotul.

— O spun pentru c-au stat ploile, ș-am dăruit un but din purcelul pe care l-am vînat, și pentru că de-sară are să se întîmple poznă mare.

— Ce vorbe-s acestea ?

— Ți-oi spune altă dată, părinte Vasile. Acuma te poftesc numai să te uiți la horă și să-mi spui dacă vezi pe cineva care-o știu eu.

— Nu văd nimica.

— Ți-s tulburi ochii, părinte Vasile. Îți doresc sănătate. Eu și cu diacul ne ducem în treaba noastră.

Badea Ghiță a vărsat vinul și a trîntit ulcica de pămînt ; apoi a luat de grumaz pe diac, pornind încolo. S-a dus să ciugulească din masa pe care o întinsese în pridvor logofeteasa Maria. Dar nici acolo

n-au stat decît pînă ce s-a cufundat soarele în pîcla munților. În acel pătrar de ceas cînd se cufunda soarele, a ieșit din răsărit, de pe codrii Bourenilor, luna plină.

— Ia acu-i vremea să ieșim noi la altă vînătoare, i-a șoptit la ureche badea Ghiță diacului. Ca să afli și taina de care ți-am spus. Dacă nu ți-a plăcea, să-mi razi mustața.

Badea Ghiță se «chiurluise», cum se spunea în sat la Dăvideni, dar nu prea mult. Și-n aceeași stare plăcută se afla și diacul Radu.

— Unde ne ducem, frate Botgros ?

— Nu ne ducem mai departe decît la Mărgineni, diece, la casa căpitănesei de care ți-am vorbit ; și să mergi cu mine ca să nu creadă dumneaei cine știe ce. Cît facem drumul pînă acolo, se ridică luna de o suliță, Radule, și satul se liniștește și i-i somn. Numai cînii mai zăpăiesc ici-colo ; după aceea se alină și ei.

Nu-i macar o adiere de vînt. Iată, trecem puntea la pîrăul Plopilor și s-aude cum cîntă apa.

S-au stîns toate opaițele în Mărgineni.

Numai la cumătra mea căpităneasa Marga mai arde o făclioară, pe care i-am adus-o eu de la tîrg de la Roman. Se vede că m-așteaptă. Hm !

Cotim pe hudiță și intrăm. Portița-i bine unsă, cu untură de la godinul meu ; nu scîrțîie. Și dulăul mă cunoaște. Vino-ncoace, Tărcuș, să vadă diacul cum știi tu să-ți porți coada, ca un steag.

Badea Ghiță a bătut cu bîta în ușă și a dupăit la prag. A strigat :

— Acasă ești, cumătră căpitănească ?

N-a venit îndată răspuns. Poate femeia se gătea de culcare și dezvălea straiele patului.

— Aicea ești, cumătră ? a strigat iar badea Ghiță.

Glasul căpitănesei s-a auzit nu prea tîrziu de după ușă :

— Care-i acolo ?

— Eu, cumătră Margă.

S-a tras zăvorul ; cumătra a deschis ușa, luminînd tinda și ușa de la chiler cu făclioara de la Roman.

— Poftește, mă rog. Nu ești singur.

— Nu ; l-am adus și pe diac, să fie martor...

— Cum grăiești dumneata, cumătre Ghiță... Îl cunosc pe domnia sa diacul și-mi plac ochii lui.

— D-apoi mie ; așa ochi zic și eu ! Nu fără sprîncene ca ai unui oarecare popă, cel cu barbă roșă ca un măturoi.

— Lasă-l pe părintele Vasile, cumătre Ghiță, că nu ți-a făcut nici un rău, și intră în casă cu prietinul dumnitale.

— Intru. Dar mai întăi eu aș pofti să văd cît grîu ai în camară.

— Doamne, cumătre, mi se pare c-ai închinat cam multișor la gîrliciul pivniței.

— Cît îi trebuie unui barbat viteaz, după o ispravă ca aceea pe care am săvîrșit-o. Iaca intrăm și ne așezăm.

Văd că ai întins masă, cu două străchini și două linguri.

Căpităneasa a rîs, alintîndu-se.

— Apoi tot te așteptam, cumătre Ghiță. Acum pun și-al treilea talger și aduc plăcintele ; încă-s calde. Poftiți.

— Mulțămesc frumos. Dar eu mă duc să văd cîți saci de grîu mai ai în camară.

— Ba gustă din ce ți-am gătit, cumătre.

— Numaidecît! Dar eu vreau să văd întâi cîți saci de grîu mai ai în camară.

Badea Ghiță Botgros s-a zvîrlit în sus ca dintr-un arc, a făcut doi pași mari; a deschis smuncit ușa de la tindă, cu stînga, apucînd în dreapta bîta de lîngă horn; a repezit în clampă ușa și a dat dintrodată glas. Căpităneasa a rămas ca o icoană a uimirii fără să aibă timp a mișca măcar un deget.

— D-apoi, cumătră, noi stăm cuminți aici, a zis badea Ghiță intrînd din tindă și pălind cu bîta întâi în dușamea și pe urmă în bagdadie, noi stăm cuminți aici și la dumneata în camară — hoțul. M-am pălit piept în piept cu dînsul.

— Doamne, ferește și apără! s-a crucit căpităneasa.

— L-am împuns cu bîta, l-am apucat de barbă; deschisese ușa de afară și s-a tot dus. La lumina lunii, parcă-parcă l-aș fi cunoscut.

Căpităneasa Marga își cuprinsese pleoapele ochilor în palme.

— Mie mi s-a părut c-ar fi părintele Vasile, a urmat badea Ghiță, fără să arate supărare; și descoperă-ți ochii, cumătră Margă, of! ochii cei căprii care mi-au fost dragi, și uită-te la smocul de păr din ghiara mînii mele stîngi. Așa păr roș și aspru n-are nici o barbă din sat decît barba părintelui Vasile.

Cumătră Margă, mai bine mîncam astăzi friptă inima lupului decît a unui biet purcel sălbatic, ca să urlu și să te rup cu colții. Căci noi ne-am avut bine ș-am strîns în inimă ca o comoară, ș-acuma văd că ești căpităneasa înșelăciunilor.

Ba cumătra Marga era căpitănească adevărată. A ridicat fruntea și a privit fără teamă pe badea Ghiță Botgros.

— Ghiță, a zis ea cu glas limpede, am martor și pe diac și pe Dumnezeu și mă jur că n-am știut de popă, cum nu știu cînd îmi va veni ceasul morții. Poate s-a furișat el de bună voia lui, ca să-mi facă o spaimă, ca unul ce s-a întors băut de la petrecerea vînătorilor.

Cum s-ar putea să mă leg eu c-o față bisericească și să fac supărare cuvioasei preotese?

Dar cine-mi ajută mie să lucrez răzășia, să samăn, să culeg? Nu-mi ajută oare un cumătru ce-l am? Dacă nu-i cumătrul, ar putea oare popa să m-ajute într-același fel, în vederea satului, a fiicei mele măritate Ileana și a ginerelui meu Tudose?

Fac cruce, am jurat și acum mînîncă-mă!

Adevărat că atunci cînd întorceai ochii spre mine ieri dimineață, în foișor la Iorgu, eu mă uitam în altă parte. Dar n-ai calcat aici în casa asta de douăsprezece seri și femeile își au meșteșugul lor să-i facă a-și aduce aminte pe cei care uită.

Botgros a clătinat din cap și s-a uitat cu jale la prietinul său:

— Ce fac eu cu smocul ista de barbă, diece Radule?

— Îl zvîrli pe foc, prietene Ghiță. Ș-odată hotărăște-te, ca un viteaz ce ești, să nu-ți mai aduci aminte de nimic. După care să mîncăm plăcintele și să poftim sara bună căpitănesei. Mă petreci pînă la curtea mazîlului, unde am slujbă după straja a treia, și, după ce mă petreci, vei face ce-i ști.

Era liniște deasupra grădinilor de la Mărgineni și cîntau privighetorile.

Într-o vreme, badea Ghiță a rostit, ca și cum ar fi venit de departe:

— Acum dragostile stau boldite la stele, ascultă și tac.

Pe urmă, după alt răstimp, a bolborosit din guștер:

Nopți cu lună,
Bată-vă pustia,
Eu cu voi mi-am prăpădit pruncia!

Aceste vorbe deșănțate se desprindeau chiar atunci din el, ca niște scîntei de suflet. In starea în care se afla, le-a îngînat și le-a uitat.

Numai diacul și-a adus mai tîrziu, cîndva, aminte de ele.

X

Nicoară Potcoavă și visurile nepoatei

Într-a zecea zi de cînd schimba scama, presvitera Olimbiada a socotit că nu mai are nevoie de irul său. A acoperit buzele închise ale rănii c-o legătură ușoară de in și a bătut ușor pe umăr cu mîna-i uscată pe Nicoară.

— Acuma îmi ești fin, măria ta, a zis ea; și doresc să-ți cîștigi cît de degrabă toată puterea ce-ai avut.

I-a sărutat mîna cea cu inel domnesc.

În apa ochilor lui Potcoavă se aprinsese o rază a soarelui său lăuntric.

— Mi-a fost dat să nu mor, presviteră, a zis el încet.

Și-a tras pe el straiul, fără a încinge brîul.

Nepoata mazîlului a intrat aducînd ulcica de lapte și felia de pîne de grîu. I-a închinat și floarea, după porunca ce avea dintru început. Acuma, cînd îl vedea pe bolnavul său într-o stare în care încă nu-l cunoscuse, fata înțelegea, c-o strîngere de inimă, că dimine-

ţile ei se ofileau. Florile pe care i le aducea acelui Făt-Frumos cam cărunt puteau să nu mai înflorească; nu mai avea ce face cu ele. A privit cu sfială noua înfăţişare neaşteptată a celui care trebuia curînd să plece, fără să ştie de dragostea ei. Aşa credea ea. I s-au aburit ochii de lacrimi.

Presvitera o privea cu luare-aminte; i-a dat o învăţătură pe care o socotea înţeleaptă.

— Draga mea copilă, i-a spus ea, poţi plînge. Măria sa Nicoară nu se duce la petreceri şi ospeţe, ci la datorii grele.

Ilinca şi-a acoperit ochii şi a ieşit cu grabă.

— Se duce să vestească pe bătrînii ei, a suspinat presvitera. Visuri, ca fluturii... Am fost şi eu aşa. Care fecioară nu crede că cel dintăi barbat care-i zîmbeşte nu-i ursitul său? Nepoata asta te iubeşte, măria ta, şi-ţi închină plocon inimioara.

— Am băgat de samă, presviteră, dar noi avem altele.

— Se-nţelege. Oamenii sînt de două feluri: cei care rîd şi cei care se-ntristează. Cei care rîd trec mai lesne prin viaţă, a urmat bătrîna gîndindu-se la mezin; iar cei care se-ntristează se chinuiesc în nelinişti. La douăzeci de ani, pe cînd erai la Bar, ai avut poate şi măria ta o nălucire a bucuriilor trecătoare. Ştiu, ştiu; să nu ţi se înoureze ochii, căci viaţa fiecăruia dintre noi înfloreşte o dată; şi nu te ruşina, măria ta, că înflorirea asta a fost scurtă; aşa-s primaverile.

— Nu mă ruşinez, presviteră; mă întristez. Iar de atunci, din tinereţă, piază-rea m-a prigonit.

— Căci erai sortit să porţi cunună şi schiptru.

— Poate. Unii din dascalii mei aveau şi ei scrisă în obraz amărăciunea. Mă învăţau elina şi latina, ca aceste limbi să nu-mi fie de folos. Şi numărau împăraţii zadarnic, căci din toţi rămăsese numai pulberi

ori mumii. Ne îndopau cu filosofiile lui Plato și Aristotele iar la urmă s-a dovedit că avem nevoie mai ales de învățătura săbiei.

— Voievozii, măria ta, trebuie să mînînce fructele amare ale științii, ca să li se îndulcească anii cei tîrzii.

— Dintre cei pe care i-am știut în vremea noastră ajuns-au oare mulți la ani tîrzii ?

Presvitera Olimbiada n-a răspuns.

— Cînd eram ucenic la Bar, a urmat Nicoară, mi-a fost drag un învățător al nostru leah, care aș putea zice că vîntura dinaintea ochilor noștri împărățiile vechi și nouă. Au fost faraonii și împărații persieni, care aveau sub toiagul lor pămînturi întinse și furnicar de popoare ; și totuși cu puțini oșteni a ieșit de la cetatea Filipopol un fecioraș fără barbă, Alexandru Machedoneanul, care s-a dovedit mai destoinic decît toți. Tot astfel în vremurile ce-am trăit eu, spunea acel dascăl, am apucat un voievod de la Moldova care a ridicat sabia sa împotriva padișahilor ismailiteni, cotropitorii lumii de azi. Fost-a acel voievod stăpîn pe o țară mică, oștile lui erau puține ; dar el s-a dovedit mai semeț și mai vrednic decît împărații și craii de atunci. Căci măria sa Ștefan de la Moldova lupta împotriva robiei și cotropirii, și la războaiele sale îl sprijinea întreg norodul.

Și de la Ștefan bătrînul, spunea fratele nostru Ion, ne-a rămas nouă poruncă să ne dezrobim de păgîni și de cneji.

Cînd s-a pregătit măria sa Ion-Vodă să se ducă jertfă în tabăra beglerbeiului, m-a sărutat pe frunte în cortul său, și a lepădat sabia. Eu m-am aplecat și am ridicat-o. Măria sa mi-a spus : S-o porți tu ! Fii vrednic.

Nepoata mazîlului, fiind o copilă neștiutoare, îndată ce ieșise din chilie, se șterse cu grăbire la ochi; și în loc să înștiințeze pe bunicii săi, cum socotise presvitera, despre însănătoșirea măriei sale, ea se oprise lîngă ușorul ușii, ca s-asculte ce spun cei doi rămași singuri.

«Ce spune iubitul meu de dascali și împărați? se oțărî ea ascuțindu-și urechiușa. Plăcut e s-asculți istorisiri de războaie care au fost; dar ce-mi pasă mie de domni și împărați?

Cum va fi fost oare cu acea amețeală de la douăzeci de ani? Măria sa era atunci ieșit din pruncie, dar era tot viteaz fără frică. Mă înfior cînd m-apropii de el. Iar atunci îi va fi ieșit în cale frumoasa frumoaselor, nu ca mine care am păr de fuior și pistrui ca oușorul de codobatură... Mătușa Anghelina, dadaca ce-am avut, m-a vestit că va să vie și pentru mine un Făt-Frumos, iar eu să făgăduiesc cît cele trei fete la un loc: mîncări pipărate, și pînză să-i îmbrac oștenii, și doi pruncușori cu părul creț, cum e și părul măriei sale Nicoară.

Ce-avem noi cu noroadele?» s-a mirat ea urmînd să asculte.

Jupînița Ilinca a stat nedumerită auzind ce spunea iubitul său Nicoară despre sabia lui Ion-Vodă. Acum măria sa cugetă la plecare și nu se gîndește că eu rămîn jalnică și amărîtă. Dar nînașa presviteră i-a spus ceva, și poate măria sa Nicoară s-a întoarce după ce va bate războiul pe care-l pregătește...

Un glas de aproape a cutremurat-o.

— Ce face aici jupînița noastră?

Era uncheșul Petrea. O privea zîmbind, dar în ochii lui aspri nu era prietinie.

— Ce să facă ? Se pregătește să ducă bunicului și bunicăi veste bună.

— Care veste ?

— Măria sa Nicoară s-a sculat. Dar încă nu și-a încins sabia.

— Are să și-o încingă.

— Dar poate că va lasa de-acuma războaiele.

— Ce știu copiii ? și-a clătit cu neîncredere fruntea unchețul.

— Ba știu, unchețule ; n-a trece mult și fi-vor bătrîni și ei.

— Așa este, s-a îmblînzit unchețul. Du-te și spune bunicilor vestea, dar mai întăi spală-ți obrazul cu apă rece, ca să nu ți se cunoască lacrimile.

Copila s-a dus. Unchețul a ciocănit la ușă, a auzit dinlăuntru glas îndemnîndu-l și a ridicat clampa.

Măria sa avea alt glas. Pieptul bătrînului s-a umflat de bucurie.

— Mă închin ca la răsăritul luceafărului... a zis el intrînd. Am aflat vestea bună de la nepoțica mazîlului. Om mai întîrzia poate cîteva zile, după cum vei porunci măria ta.

— Om mai întîrzia, unchețule, dar nu mult.

— Bine, măria ta ; iar pînă atunci dă poruncă să fie încălicați și purtați caii, deoarece la această curte se îngrașă de lene. Și să le batem la copitele de dinapoi potcoave nouă. Poate va trebui să intrăm în locuri tari.

— Dau poruncă... a încuviințat Nicoară.

— Să fie porunca măriei tale cu noroc, s-a plecat din șale oșteanul cel bătrîn. Și mă duc să-l aduc pe domnia sa Alexandru, să afle poruncile din gura măriei tale.

Nicoară se juca cu floarea de căldărușă pe care i-o adusese jupînița Ilinca. Îi păștea cînd frunzișoarele, cînd florile albastre, le mesteca pe gînduri și le scuipa ușurel într-o parte.

— Ies și eu în cerdac, presviteră, a zis el, ca să-mi văd soții. Am fost pierit pentru dînșii.

— Ba nu, măria ta, a mormăit unchesul Petrea. Toți te-am priveghiat și am așteptat să te ridici în scări. Și sărutăm dreapta cuvioasei presvitere Olimbiada, că ne-a scurtat nacazul.

I-a sărutat vrăciței mîna dreaptă.

— Să fii sănătos, căpitane Petrea, i-a mulțămit ea, privindu-l stîns ca din depărtarea trecutului.

Peste un pătrar de ceas Nicoară se afla în cerdacul casei mari, împresurat de credincioșii săi și de gazde. Jupînița Ilinca începuse a urî din dimineața aceea adunările oștenilor și se depărtase către singurătatea livezii, unde o tot năcăjea un grangur. După socotința ei acel grangur îi arunca două stihuri fluierate, care pluteau în soare.

Întăiul stih îi plăcea :

Zîna zînelor ! zîna zînelor !

Al doilea, nu :

Urîta urîtelor ! urîta urîtelor !

— Străpungă-te săgeata soarelui ! îl amenința ea c-o vărguță. Rogu-te, frățioare grangur, nu mă amărî !

Cu acea vărguță, făcînd botișor, îl alungase din preajma ei și pe Alexandru ; altădată îi plăcea să-l vadă păun în jurul ei. Acuma voia să fie singură.

— Lasă-mă, că-s supărată !

— Dar de ce, Ilincuță ?

— Pentru că plecați.

— Cum să plecăm ? Nu se poate.

— Suie în cerdac ș-ai să afli și domnia ta, chiar din gura măriei sale.

Indată a intrat în adunare gîfîind și mezinul.

A ascultat vorbele ce se spuneau și nu i-a plăcut mai ales lipsa de stăpînire a unchеșului. Fără îndoială că acest moș se întoarce cătră anii copilăriei.

— Dacă-i în picioare măria sa, nu mai așteptăm ! amenința el cu pumnu-i mare cît un buzdugan. Călărim trei zile caii ca să-i facem sprinteni și-i potcovim la copitele dinapoi ca să poată prinde în suișurile oable.

Mezinul a ieșit la vedere și s-a uitat la bătrîn cu oarecare milă.

— Oștene, a zis el, de cînd știi că numai în trei zile caii grași se fac iar vitioni ?

— Oștenii vechi știu cum să-i și hrănească de drum, a răspuns bătrînul fără a-l privi. Dacă nu în trei zile, apoi în cinci. Zi de amînare, zi de supărare.

— Însă mai află, moșule, că breazul lui Toader Ursu alicnește.

S-a amestecat mazîlul :

— Pentru asta ușor aflăm leac. Poprim aici breazul și dăm în schimb alt cal din tabunul nostru.

— Să zicem că va fi așa. Însă trebuiesc strînse șinele și fiarele căruței noastre. Dac-o mai purtăm așa cum este, se hîrbuiește de istov.

— Și oala asta are capac, a rîs bătrînul Andrei Dăvideanu. Trimetem pe trei zile căruța la meșterul faur Bogonos, lîngă moara Gîrbovului.

Mezinul s-a bucurat, dar bucuria îi era acră.

— Toate se potrivesc bine, ca și cum cinstita gazdă ar pofti să-i plece oaspeții mai curînd.

S-a făcut o clipă tăcere. Nicoară și-a încruntat sprînceana și a zis, închinîndu-se cuviincios spre mazîl:

— Iartă-i pe cei care aiurează, cinstită gazdă. M-ai iertat întâi pe mine, al doilea iartă-l pe fratele meu prea iubit.

Mezinul și-a mușcat limba și a cerut pe loc iertare, mai mult bîlbîită, de la stăpînul casei.

Presvitera Olimbiada îl privea subțire și batjocoritor din scaunul ei.

Moș Petrea Gînj mai avea cuvînt și în sfatul de război, nu numai în cel diplomaticesc. Și-a umplut pipa, a scăpărat aprinzînd tutunul, afumîndu-i atît pe cei bucuroși cît și pe cei mînioși, și s-a ploconit către adunare.

— Fraților și măria ta, a chibzuit el; dacă nu mai avem nici o pricină de întîrziere și putem porni către ținta pe care o avem, atunci ieșirea noastră nu se va face cu alai, nici ziua, și chiar dac-ar ști-o prietinii gospodari de la Dăvideni, apoi află că noi poftim să nu fie dumnealor de față cînd ne-om încălăra.

— Asta o înțelegem tare bine, a răspuns cu limpezime și voie bună logofătul Iorgu. Noi n-am știut cînd veniți și nu știm cînd plecați.

— Tare bine, a urmat moș Petrea; asta-i una la mînă. Și măria sa Nicoară știe singur unde facem cele cinci popasuri. Nu le are scrise pe izvod, ci le are însemnate în mintea măriei sale.

Nicoară se bucura în jîlțul său de șiretlicul bătrînului.

Nu se știa încă nimic de nici un popas, căci calea pribegilor e calea întîmplării. Totuși Nicoară hotărîse în taina inimii lui să nu ocolească locul unde trăise și-și dăduse obștescul sfîrșit biata sa mamă Calomfira.

Numai presviterei Olimbiada îi mărturisise Nicoară acest gînd, cît sfătuiseră singuri în chilie, și acum măria sa primea, de la privirea ei ațintită, încă o întărire.

«Du-te, parcă-i spunea acea privire neclintită de sibilă. Poate nici nu vei mai găsi acel mormînt; și-n locul unde acel mormînt a fost, nu te vei mai întoarce.»

Nepoata mazîlului se tot ducea la vale, printre mesteceni și scorușI. Codri înainte, în zarea răsăritului, munți sub ceață, îndărăt în zarea asfințitului, și soarele în putere la amiază; iar către miazănoapte o boltă de nouri. Un buratic verde cere ploaie la o tufă de smeură zbătîndu-și gușa albă. La pasul copilei s-a oprit. O șopîrlă cu ochișori de neghină a ieșit într-o rază.

«De ce ești supărată, șopîrlă?» a întrebat în gînd Ilinca.

Șopîrla s-a strecurat sub flori albastre de bărbănuc. Acolo, sub foile tari și lucii, veșnic verzi și iarna și vara, se afla o piatră veche cu semne dăltuite. Acolo spune bunicul Andrei că ar fi dormind bătrînul satului, strămoșul David.

— Cine știe cine a fost și cînd a trăit...

— Sărutu-ți ochii frumoși, jupîniță... îi răspunde gropnița cea veche; și de sub marginea ei de către vale se ridică stafia livezii.

Dar nu-i stafia livezii, ci țiganca lui Bogonos faurul, cu traista de cîlți lungă de la umăr pînă la glezne, în care încarcă daruri de la gospodinele din Dăvideni.

Desculță și cu catrință roșă.

Îi rîd dinții între salba de la gît și cununa de la frunte.

Amîndouă din bani de argint, din comoara pe care a găsit-o faurul în hotarul Filipenilor.

Acolo unde a fost țintirimul răzășilor.

Acuma acolo-i cocină și îngrașă boierul mascuri.

Fata cunoaște locul : trece pe lîngă el cînd se duce să dea mîncare copiilor presviterei.

— Să-ți gîcească baba... o îndeamnă chiranda lui Bogonos pe copilă.

Nu-i babă, e încă tînără și cu ochi iscoditori.

— Să-ți gîcească baba în ghioc... o îndeamnă iar țiganca ; pune în ghioc bănuț nou... poate fi și vechi, numai să-l dai cu dragă inimă.

— N-am bani, rîde jupînița.

— Dă-mi ceva, ce-o fi.

— N-am, Mură dragă, decît floarea de căldărușă de la ureche.

— Aceea ține-o, că șade bine ochilor albaștri. Ți-aș spune că te caută doi, unul blînd iar altul mînios ; și inima ta e împărțită și la îndoială. Norocul tău fi-va cel blînd, dacă hărăzești babei ceva, că te-oi legăna, și ți-oi descînta, și de rău te-oi apăra.

— N-am ce-ți da, Mură, că n-am decît sufletul.

— Acela e al celui căruia îi ești dragă. Dar macar dăruiește-mi o învățătură.

— Cum nu, dacă m-oi pricepe.

— Spune-mi unde să-l găsesc pe barbatul sprinten, oacheș și cu barba creață.

Ilinca a rîs, puțintel rușinată.

— Nu-l cunosc, Mură.

— Ba-l cunoști, jupîniță ; nu-i cel la care te-ai gîndit ; dar și-al meu trăiește la Dăvideni de zece zile cu stăpînul lui, la odaia mazîlului ; ș-a trimes răspuns faurului Bogonos pentru o căruță, care are nevoie să fie desferecată și iar ferecată, să nu se mai hrentuiască niciodată.

— Caraiman.... a tresărit Ilinca.

— Așa taman, a încuviințat țiganca. Unde-l găsesc ?

— La logofătul Iorgu.

Țiganca a privit-o țintă.

— Cum aș putea, jupîniță frumoasă, să-i trimet răspuns fără a mă arăta, să înțeleagă făr-a întreba ; la mine să vie cu bucurie ; să mi s-agațe de gît, să uit de cel urît...

— D-apoi ce-ar zice faurul ?

— Bătrîn și urît soțul meu faurul Bogonos, jupîniță dragă ! Cînd vei cunoaște ce știu eu, abia atunci ai să afli bucuria. Ți-oi spune și altele despre ursitul tău. Ia aminte și fii cuminte.

Ce spui tu, Mură ?

- Spun bine. Uită-te la mine. Te pîndește zburătorul...

Fata începea să simtă o amețeală de descîntec.

Mura i-a desprins ușor căldărușa de la ureche, mîngîindu-i tîmpla.

— El nu s-a sfiit să vie la mine. Și mi-a poruncit să te vestesc că te-așteaptă...

Jupînița Ilinca a auzit dinspre deal o chemare. O striga dădaca ei cea bătrînă, Anghelina.

S-a uitat în juru-i. Era singură, lîngă bărbănucul înflorit albastru și lîngă piatra cea veche cu slove dăltuite.

XI

Judeţul lui Alexandru mezinul

Mezinul Alexandru ştia că, vinerea, presvitera Olimbiada se duce obişnuit la biserica Filipenilor, ca să-şi facă datoria pomenirii către soţul său preotul, de multă vreme adormit. Cel care fusese ucenic al arhimandritului prea învăţat şi iscusit Amfilohie, logofătul de taină al bătrînului Ştefan-Voievod.

În acea zi, presvitera ajuna pînă la asfinţitul soarelui, fără pîne şi fără apă. Îşi lua cu sine, ca să-i ţie de urît în pustia singurătăţii, pe ucenica cea grasă şi greoaie, Safta. Căci cuvioasa Olimbiada în acele ceasuri păstra rînduiala tăcerii şi filipenii aveau faţă de ea sfială. Erau şi prea umiliţi şi trudiţi, de cînd nu mai erau socotiţi neamuri şi căzuseră în şerbia vornicului Vartic, care acuma îşi spunea bivel-vornic Filipeanu. Dar el era dintr-o sămînţă de venetic străin în ocina filipenilor. La urechea presviterei, cît privegheau în biserică la lespedea preotului, în dreapta naosului, Safta şoptea din cînd în cînd cîte văzuse, cîte auzise în acea săptămînă şi măcina în gingiile ei toate întîmplările oamenilor pe care îi ştiuse şi-i ştia.

În acele vineri ale pomenirilor, îi da cuvioasei ajutor, la curtea ei rămasă fără stăpînă şi fără slujitoare, finuţa Ilinca. De vreo doi ani era această copilă la ascultare, îngrijind puii cuvioasei, adică dihăniile şi lighioile adunate de mila ei. Aceste dihănii şi lighioi, chiar dacă erau din soi de fiare crunte, trăiau cu pace. Vrăciţa le împrietinise şi o învăţa pe finuţă că din firea lor dobitoacele sălbatice nu-s rele şi pot fi îmblînzite. Dar amestecîndu-se omul care le prigoneşte şi foamea

cea fără istov, au ajuns că în singurătățile lor nu mai sînt înfrățite ca în raiul de la începutul vieții.

După întîmplările din a zecea zi a popasului măriei sale Nicoară, mezinul a avut cu sine însuși un sfat viclean, ca să-și agonisească, în acea puțină vreme cît mai avea a petrece la Dăvideni, o bucurie pe care o visa în toate nopțile, și treaz, și în somn.

A unsprezecea zi era o vineri. Și i s-ar fi otrăvit ziua dacă n-ar fi văzut-o pe Ilinca ; dacă n-ar fi ocolit cărările livezii, ca să-i iasă undeva pe neașteptate în cale, dacă n-ar fi oprit-o ca să-i spuie vorbe șăgalnice de dragoste.

Copilei îi plăcea să-l vadă în preajma ei, să-l zădărască alintîndu-se, să-l împungă cu ochii ; însă pe urmă rămînea cu gîndul dus în altă parte, parcă ostenită.

Mezinul avea înțelegerea vîrstei și știa unde zboară gîndul fetei. Era gînd fără noimă. Oștenii își schimbă locul necontenit ; îi bate vîntul către zarea furtunilor. Cei isteți își cată în grabă ceasul bucuriei. Și tinereță cu tinereță găsindu-se, fiecare își agonisește un dram de plăcere în puțina și trecătoarea noastră viață.

Smintit ar fi el să nu-și agonisească dramul. Cei care se însoțesc cu mărirea și puterea, cum sînt voievozii, și cum e bădița Nicoară, își găsesc mulțămirea de multe ori în visuri deșarte. Dar mai bine-i să te ții lîngă cele omenești și să te bucuri întăi pentru tine însuți. Spunea un dascăl filosof de la Bar că măsura eroilor e una, iar a înțelepților epicurei alta.

Știind-o deci în altă parte pe Ilinca, mezinul s-a hotărît s-o caute acolo.

Caraiman ducea faurului Bogonos căruța, să-i tragă șinele și să-i strîngă ferecătura. În șatra faurului Bogonos trăia și Mura, cu care mezinul se ajunsese, că-

tînd amîndoi aceleași ciuperci bune de mîncat, prin aceleași locuri ferite. De la lelea Mura ar fi putut avea răspuns, după solia ce-i încredințase, și dacă nu răspuns, cel puțin sfat. A îndemnat pe diacul Radu să vie cu el, ca să-și potcovească și ei caii după porunca ce slobozise măria sa Nicoară. La al treilea ceas al dimineții a ajuns cu Caraiman la șatra lui Bogonos, acolo unde gîfîiau foile și băteau ciocanul și barosul în preajma jarului.

Meșterul nu-și vedea capul de atîta năvală de trebi. Dar rînjea mușteriilor, nădăjduind cîștig bun.

— Buna dimineața, moșule! a strigat din ușa covăliei diacul Radu.

— Bună să-ți fie inima cum ți-i căutătura, oștene.

— Ne potcovești caii au ba?

— Potcovesc cu potcoave de-o ocă, a rînjit faurul Bogonos.

Era un bătrîn șpanchi de un ochi, cu vînturătură de paie amestecate în păru-i zbîrlit; straiele de pe el ferfeniță, cum se cuvine să fie straiele unui meșter; desculț și cu brațele goale pînă la umăr. Cămașa îi era scurtă numai pînă la buric și nădragii tare puțini. Straiele cele de îudulie le avea în ladă. Chiranda Mura n-avea vreme să-i cîrpească; cum a zărit obraz străin, numaidecît și-a tras ghiocul, căci era și ea meșteriță, cum era Bogonos meșter.

— El nu poate gîci cu ciocanul și eu nu pot coase cu ghiocul... a rîs ea, privind goliciunea soțului său. Apoi cunoscînd pe Alexandru, s-a închinat și a tăcut, strecurîndu-se afară, pe după umărul diacului.

Faurul făurea potcoave. Îl ajuta cu barosul un lungan care s-a bucurat peste samă cînd a văzut pe domnia sa Alexandru. S-a bucurat mai puțin privind pe diac, deoarece pînă atunci nu-l mai văzuse. Iar pe

domnia sa Alexandru îl mai văzuse; măria sa îi dăduse ș-un pitac; deci îl socotea prietin al său.

Caraiman, afară, legase de belciuge căpestrele cailor de pe care descălecaseră tovarășii săi, apoi se întorsese la căruța goală. O descălțase de roate, așezînd-o pe butuci.

Chiranda Mura a dat ocol, ș-apoi a venit de cealaltă parte a ușii. Foile conteniseră, un răstimp; băteau ciocanul și barosul; săreau scîntei pînă în prag; domnia sa Alexandru s-a ferit poticnindu-se în șoldul țigăncii.

— Milostivește-te, stăpîne... a îngînat Mura, chemîndu-l cu o clipire de geană.

El s-a scobit în chimir, căutînd un bănuț. Ea s-a gudurat către măria sa.

— Slăvite, i-a șoptit ea, cînd s-au aflat la o parte; ieri i-am spus mîndruței cele cuvenite, și să știi că-i ești drag. Dacă sui în dîmb, găsești la curtea preotesei portița deschisă. Intri fără teamă și găsești pe nepoata mazîlului singură.

Cu știrea și voia ei?

Intră ș-o să vezi... a rînjit Mura. Îți iei calul. Dar după aceea nu te depărta singurel prin lunca Nacului.

— De ce?

— Mai este ceva; ți-oi spune pe urmă; poate greșesc și nu vreau să-ți stric ceasul cel bun al măriei tale. De la curtea preotesei cobori tot într-acoace.

Cu ochii lucind de nădejde, mezinul s-a dus la cal, deslegîndu-l din belciug.

— Nu-l potcovești, stăpîne? s-a mirat Caraiman.

— Ba pînă ce faurul potcovește roibii căruței și pintenogul diacului, eu sui în dîmb.

Diacul ieșise din covălie și auzise aceste vorbe.

— Te duci să vezi copiii de suflet ai sfintei Vineri... s-a jîmbat el cu haz.

— Mă duc, dar nu întîrzii și mă întorc îndată.

— Te-aștept, domnia ta Alexandre...

Domnia sa mezinul Alexandru a încălecat și s-a dus.

— Se duce pe-o urmă de căprioară... a mormăit diacul, dîndu-și dintr-o clătinare a frunții cușma pe urechea stîngă. Noroc că sînt și cărunțețe pe lume! Dar la ce-i bună toamna, a urmat el oftînd, dacă s-a petrecut fără întoarcere primăvara. Arată-mi oglinda, Iele Mură, să văd dacă mai pot face umbră pămîntului.

— Oglinda ta îs ochii mei, oștene, și ți-aș arăta ce poftești, numai îngăduie pînă la amiază.

— Ce este?

— Nu știu; e încuiată încă ușa, dar socot că m-oi pricepe s-o descui, ș-atunci om vedea ce drac s-a arătat iar la moară. Să nu te duci departe, — după tocmeala ce avem cu oglinda.

«Țiganca asta are diavoli, zîmbea oșteanul, și mă face s-aștept. Diece, diece, unde-s căile înțelepciunii tale?»

S-a așezat subt un arțar, cu ceafa rezemată pe șa. Luminile și umbrele frunzișului îi jucau pe pleoapele închise.

Mezinul, în vremea asta, descălecase sus, în dîmb. A aninat frîul de botul șelei dîndu-i lungimea trebuitoare, ca să poată paște calul. «Ca să aibă și el, saracul, petrecere în umbra zaplazului»... Locul era singuratic; nu se vedea țipenie de om; pe ogoare se coceau pînile în cuptorul verii.

Cînd a pășit la portiță, a dat glas ascuțit cățelușa. Nu cu multă mînie.

Mezinul a apăsat clanța ș-a deschis, bucurîndu-se că poate i se lăsase anume slobodă calea dorită. Că-

țelușa a tăcut, trăgîndu-și botul ascuțit în covru, după ce adulmecase la străin flori de sînziene.

Zburătorul a pășit cu fereală și a văzut ațintiți asupra sa ochii lighioilor și jigăniilor sfintei Vineri. S-a dus de la el către ele adierea dulce a florilor. Se afla acolo, subt umbrar, tolănită la picioarele Ilincăi, o mistreață tînără. Lîngă mistreață, ursulețul cu capu-i de catifea pe coapsa ei aspră. Și vătuiul de căprioară a întors capul de sub brațul drept al Ilincuței, petrecut pe după grumazul lui. Șoimul a fîlfîit în sus și a venit lin asupra oaspetelui, așezîndu-i-se pe umăr. Pe urmă a fîlfîit iar și s-a pus pe streșina fîntînii. Oi țigăi dormitau cu picioarele subțiri subt ele. Cucoșul ogrăzii a vestit om străin ; dar nepoata mazîlului n-a mai avut cînd întoarce fruntea ; bărbat îndrăzneț a cuprins-o strîns ; i-a presărat din mănunchiul de flori pulbere de aur, rîzînd numai din gușă ca un hulub.

Din spaima dintăi, jupînița Ilinca a tresărit numaidecît cu mînie, încordîndu-se ca împotriva unui dușman. I-a pus mînile în piept, apoi în frunte ; a țipat :

– Am să te spun mînașei Olimbiada.

El a rîs. N-o credea și își vedea aproape biruința.

O clipă, neliniștite, jigăniile și lighioile îmblînzite ale presviterei parcă priveau cu plăcere această joacă a prietinei lor.

Fata și-a stăpînit plînsul ce sta gata s-o înece. S-a descordat și a avut o tristeță înfricoșată ; dintrodată a apărut umbra ei însăși, cu smocuri de păr fîlfîindu-i în ochi.

Mezinul a șovăit.

Și dintrodată, în tăcerea acelei curți, a acelor cîmpuri și livezi și a soarelui copleșitor, s-a auzit o chemare.

Părea depărtată ; însă oșteanul, desmeticit din mînia lui de dragoste, a ridicat fruntea, a mai auzit-o o dată și a înțeles că vine de aproape, de sub dîmb, de la moara Gîrbovului ori de la coliba faurului.

S-a repezit spre portiță, fără să bage în samă zbuciumul împotriva lui a cățelușei celei cu dinți de fier și măsele de criță ; a deschis, a apucat frîul, a sărit în șa și în cîteva clipite a fost deasupra priporului.

A văzut că de la moara Gîrbovului veneau împotriva lui Caraiman, cu tesace scurte, doi bărbați spătoși și rînjiți, tot cătînd să-l taie. În bătătură la moară nu se afla decît Gîrbovu bătrînul care împungea în toate părțile cu nasul căutînd ceva : un bolovan, un lemn, ca să vie într-ajutorul celui încolțit. La covălie în față nu se vedeau nici lelea Mura nici diacul Radu. De vuiet de nicovală și ciocane, faurul și ajutorul lui nu putuseră auzi nimic. Abia atunci cînd se arătase mezinul Alexandru în pisc, ieșeau și ei în priveliște la covălie. Au lepădat ciocanele, au ridicat brațele goale în sus și parcă și-au luat vînt să săvîrșească ceva. Au stupit în palme și au rămas pe loc.

— Ciocanele ! Ciocanele ! a strigat de la jumătatea coborîșului Alexandru, repezind din tălpi scările și sărind din șa. Calul s-a proptit în picioarele de dinainte și a rămas ca o stană pe cînd călărețul se năpustea la vale. Caraiman, cu ochii aprigi, îl zărea că-i vine în sprijin ; deodată s-a oprit, desfăcînd în sus cu brațul un băț de corn pe care-l avea totdeauna cu sine la căruță.

Iată că deasupra acelei priveliști de sub dîmb, dintre moara Gîrbovului și covălia faurului Bogonos, a plutit șoimul presviterei. Tocmai sus, nu departe de poarta curții, se arătase, ca să vadă ce se întîmplă,

Ilinca împreună cu jivinele și lighioile, așa cum ies mărginașii satului de răzăși cînd se întîmplă să fie un harț de război în preajmă.

Alexandru mezinul a chiuit prelung deasupra văii :

— Unde ești... Raduleee !

S-a auzit răspuns din luncă :

— Hai-hai ! Hai-hai !

Două răspunsuri. Unul îl cînta lelea Mura.

Caraiman nu-și făcuse zadarnic oprirea și nu sta numai în apărare. A prins a da cu bîta cînd în tesace, cînd în oamenii cei spătoși și bine hrăniți.

— Dacă are Caraiman în mînă bățul de corn, zicea diacul către chirandă, care fugea înaintea lui, nu mai am grijă ; și am cînd apuca sabia pe care am spînzurat-o în arțar.

— Ți-am spus eu să mai așteptăm o țîră, pînă ce s-or da pe față tăunii, bodogănea cu mustrare lelea Mura.

— Hai-hai ! îndemna diacul pe tovarășul său.

Caraiman pălea bine. Unul din grăsuni a scăpat tesacul. S-a plecat și, cînd se ridica, slujitorul lui Nicoară l-a șters cu bățul la tîmplă și l-a umplut de sînge. Îndată l-a pălit și pe al doilea.

— Aman ! a strigat cel umplut de sînge, îngenunchind.

Mezinul trăsese paloșul, dar se oprise lîngă omul fratelui său. Diacul își desprinsese din arțar sabia și venea și el la județ.

Gîrbovu morarul își găsise bucata de lemn de care avea nevoie ca să se amestece și el în bătălie și se înfățișase șchiopătînd. Faurul Bogonos și cu ajutorul lui întindeau oșteanului acela tînăr și falnic ciocanele, neînțelegînd ce poftește domnia lui să facă cu ele.

Mura a venit asupra lor cu ghiare și țipet:

— Să le spargeți capetele, păcătoșilor și nevolnicilor ce sînteți!

— Aoleo! că nu m-am priceput... s-a dezumflat într-o tînguire lunganul, săltînd barosul.

Diacul a făcut doi pași înainte:

— Închideți gurile și clonțurile. Domnia sa ține scaun de judecată.

— Da' cine-i domnia sa? a întrebat fără sfială grăsunul ce se afla în picioare. Că noi am venit aicea cu răvaș de la domnia sa vornic Filipeanu și cu împuternicire de la stărostia Neamțului.

Caraiman l-a pălit numaidecît cu bățul de corn la grumaz:

— În genunchi, lingăule; și răspunde numai cînd te-o întreba.

Mezinul a întors paloșul cu vîrful în pămînt. A privit în sus; vedenia de pe dîmb dispăruse.

— Să-mi spui, moș Gîrbovu, a poruncit el, de ce-l prigoneau pe slujitorul nostru acești nemernici, de cătră moară? Căci pe slujitorul nostru l-am lăsat la căruța descălțată, nu-i de-atuncea decît cel mult un ceas.

— Acești străini, a mărturisit moș Gîrbovu, se aflau la mine la moară, sosiți de dimineață. M-au rugat să-i lăs să mestece la vatra mea o fiertură de malai. I-am îngăduit, le-am dat și-o măsură de malai, și i-am întrebat cu ce treabă-s în trecere.

— Dă-ne, moșule, ș-un talger de brînză, s-au rugat ei, și după ce ne-om pune pîntecele la cale, ți-om spune.

Pînă ce a fiert ceaunul, că lor le-a plăcut să fiarbă mult; pînă ce-am gătit brînza ș-am prins cu crîsni-

cul și șase scobai la lăptoc, și pînă ce am fript scobaii a trecut bună bucată de vreme. Zice unul:

— Să se ducă cei doi feciori s-aducă o leacă de băutură. Unul de la orînda Filipeanului, rachiu; și celalalt de la crîșma Dăvidenilor, vin. Iar cel care se duce la crîșmă să întrebe ce oșteni străini s-au poprit acolo în sat.

Eu am răspuns că n-a poposit nici un oștean.

— Tu să taci, moșnege, a răspuns acesta mai pîntecos, și să faci cum poruncesc eu. Iată o grivnă pentru rachiu, iată o grivnă pentru vin.

— Dar unde-or pune atîta băutură pentru două grivne? m-am mirat.

— Or lua cît le trebuie și mi-or aduce cusur, a poruncit acesta mai pîntecos.

Cum au purces băieții, ei au dat mîncarea deoparte.

— Ia acuma ai să afli tu de ce am venit noi aicea, zice pîntecosul. Întăi am venit ca să tăiem și să oprim lăptocul morii tale. Așa-i porunca boierului, ca în hotarul Filipenilor să nu se afle altă moară.

— Nu vă îndurați de un moșneag bătrîn? mă rog eu. Sînt răzăș adevărat, cu uric de la bătrînul nostru Filip.

— Dar boierul nu-i Filipean?

— Nu-i Filipean, zic.

— Cînd ți-o fărma fălcile cu buzduganul, atuncea ai să-l cunoști.

— Ba n-am să-l cunosc nici atuncea.

— Vedem noi acuși cînd ți-om scurta limba. Și feciorii tăi, cînd or veni, pe rînd îi cetluim, le punem căluși și-i dăm pe baltă. Dar ne-om milostivi să te iertăm, cum ai mai fost iertat și altă dată, dacă ne-i spune ce te-om întreba noi. Stăpînirea care ne-a tri-

mes te întreabă dacă-i cunoști și i-ai văzut pe oștenii de care am vorbit mai înainte.

— Nu-i cunosc, nu i-am văzut pe acei oșteni.

— Nici pe cei care stau de vorbă cu faurul?

— Care? să mă uit și eu, zic. Ies în prag și-l văd pe domnia sa, pe acesta cu bățul de corn. Om bun, strig eu, ia vină încoace și răspunde acestor dregători ce te-or întreba.

Atuncea burduhosul m-a tras de pulpană în moară și m-a plesnit peste gură. M-au trîntit jos și m-au pălit în coaste cu ciubotele. M-au sîngerat și m-au ferchezuit cum făcuseră și alți slujbași de aceștia în alte rînduri, după ce, tot așa, întâi i-am hrănit cu malaiul meu și cu peștele meu. Dar cum mă chinuiau ei ca pe Hristos, iaca și oșteanul de la căruță s-a arătat la ușă, jucîndu-se în degete cu bățul lui.

Acești doi i-au poruncit să intre în moară. El a rîs; apoi s-a uitat peste umărul lor la mine, și n-a mai rîs, văzîndu-mă în starea în care mă aflam. A chiuit și a strigat pe unul Alexandru. Atuncea ei s-au dat la el cu tesacele.

— Moșule, a rînjit mezinul, eu sînt acel unu Alexandru.

— Să fii sănătos, s-a tînguit moș Gîrbovu...

— Și acest unul Alexandru poruncește lingăilor acestora ai Filipeanului și ai stărostiei de Neamț să-și plece frunțile și să-și primească plata.

A răspuns cu jumătate de glas pîntecosul:

— Sîntem oameni domnești. N-om răbda să ne bată nimene cu toiegele.

Mezinul și-a sclipit iar rînjetul:

— Ba nu te-om bate. Acest slujitor cu bățul va să vă fărîme întâi dinții. După aceea vă vor cădea ca-

petele, unde ați vrut să faceți voi judecata acestui bătrîn și feciorilor lui!

— Să le dau eu cîte una cu barosul? a întrebat lunganul.

— Să le dai, așa poruncesc, ca să fie pecetluite gurile. Și-i veți lega în saci cu bolovani, prăvălindu-i într-o bulboană. N-a ști nimene afară de noi și de șoimul presviterei, care se uită țintă de pe-o creangă de arțar.

Acest județ s-a săvîrșit în pripă și dumnealui Alexandru și-a întors de către el fața spre soarele cel strălucit al zilei. Iar lelea Mura privea la el cu frică, judecîndu-l în mintea ei ageră că bună dreptate face acest tinerel, dar pesemne că nu i-au mers bine în acea dimineață treburile dragostei.

XII

Ospăț de plecare

În chilia măriei sale Nicoară se adunaseră, chemați la sfat, unchеșul Petrea Gînj, mezinul și diacul. Era după ceasul al patrulea al nopții; cucoșii cîntaseră de mult întăia oară; afară, sub cerul posomorît, juca un vînt dinspre munte, sunînd ușurel în cercevelele ferestrei.

Trei făclii de ceară ardeau pe masa cu fața albă de in. Lucea un sîmburaș de aur și la candela de subt icoane. Pașii lui Potcoavă, care se plimba gînditor, de la ușă la perdeaua geamului, n-aveau răsunet, între pereții căptușiți cu scoarțe de lînă.

Însfîrșit, măria sa Nicoară s-a așezat în scaun; ceilalți au rămas în picioare, cu spatele spre ușă.

— Întîmplarea pe care o aflu grăbește plecarea noastră, Lixandre, a rostit încrețindu-și fruntea Nicoară. După cît am înțeles din ce mi-a mărturisit și diacul, nu se putea face altfel.

— Așa gîndesc și eu, măria ta, a încuviințat mezinul. În acel pătrar de ceas, am avut vreme numai pentru faptă. Iar de gîndit, nu m-am gîndit decît la apărarea măriei tale de toate cîte ar fi pricinuit amestecul acelor iscoade.

— Așa este, Lixandre. Atunci cugetul nu era de față; iar acuma iată-l între noi, și el spune ce urmări poate avea întîmplarea.

— Morții n-au grai, măria ta.

Nicoară a ridicat ochii spre fratele său.

— Lixandre, nu-i faptă, ca asta pe care ai săvîrșit-o, care să nu se vădească.

— Pînă ce se vădește, noi ne-am dus; sîntem departe. Toate sînt gata de plecare.

Nicoară și-a clătit fruntea.

— Fapta n-o știu alții, dar e destul că o cunoaștem noi... Capetele noastre n-au asupra lor nici o primejdie, dar rămîn oamenii de acolo, de la moara Gîrbovului, și faurii care au ajutat la împlinirea județului.

Potcoavă a privit spre diac.

— Să-mi îngăduie măria ta, a răspuns acesta, să arăt că, din cît am înțeles, feciorii au de gînd să se apere împreună cu bătrînul lor, într-o singurătate. Iar țiganii nici ei nu vor mai fi acolo, atunci cînd s-o face vreo cercetare.

— Oamenii își mută locul nacazurilor, a încuviințat Nicoară, zîmbind cu mîhnire, cu pleoapele pe jumătate închise. Acel Vartic vornic va intra în stăpînirea morii și a peteculuí de răzășie a moșului, destulă gloabă după socotința lui, pentru pieirea slu-

torilor stărostiei. Dar stărostia poate va să scurme ceva mai departe, aflînd că sînt amestecați în treaba asta și alții. Neliniști-se-va curtea cuvioasei noastre presvitere, și curtea mazîlului nostru Andrei.

— Așa este, a încuviințat mezinul, toate acestea n-am avut cînd le socoti.

— Se-nțelege; județul tău e bun și nu te mustru pentru județ. Ci caută să luăm aminte la cele ce rămîn după noi.

S-a făcut tăcere scurt răstimp.

— Cine ar putea stîrni stărostia? a întrebat apoi mezinul. Ce-i pasă dregătorului de la Piatra de doi slujitori puturoși pe care i-a trimes, la rugămintea acelui vornic Vartic?

A dat și diacul alte lămuriri:

— Acei slujitori, a adaos el, ca și alții care au mai fost și pe care țiganii și țiganca Muna i-au văzut în alte rînduri, au venit, la stăruința lui Vartic, pentru răzășia Gîrbovului, pe care de mult vrea să-l alunge, să-i răpească vadul de moară. Îndemnați numai de Vartic, acei slujitori au întrebat de noi, ca să-l înfricoșeze și mai mult pe bătrîn.

— Atuncea dacă-l pălim și pe Vartic, a mormăit cu mînie unchețul Petrea, apoi starostele va sta în pace într-ale sale, gîndindu-se numai la cîștiguri, la plocoane și la toate cîte sînt de folos ființii sale. Slujbași ca cei care s-au prăpădit se găsesc cît lumea asta. Iar județul domniei sale Alexandru drept a fost cu atît mai vîrtos cu cît asemenea păcătoși se aleg dintre răzăși care-și vînd slujba pe-un blid de linte, împotriva fraților lor.

— Cum să-l pălim și pe Vartic? a zîmbit iar cu înfățișarea-i de mîhnire Nicoară. Nu socoți domnia ta

că atuncea aprindem în urma noastră un pojar, care într-adevăr ar amenința pe iubiții noștri?

— Măria ta, eu am săvîrșit asemenea trebi, și socot c-oi izbîndi și-acuma.

Sîmbătă, logofătul Iorgu Samson a împănat căruța lui Caraiman cu de toate, merinde pe-o săptămînă, grăuncioare pentru cucoșul cel isteț carele intra iarăși în straiță; dohot amestecat cu seu, ca să nu sufere de uscăciune osiile, și alte multe de trebuință la o gospodărie pe roate ca cea a pribegilor. În sara de sîmbătă logofeteasa Maria a copt pită.

Diacul Radu a căutat pe badea Ghiță Botgros și a stat cu el la sfat pînă într-un tîrziu.

Jale îi era lui badea Ghiță că rămîne singur.

Diacul l-a cuprins de după umăr, strîngîndu-l către sine.

— Dar ai pe căpităneasa Marga, frate dragă, este cine să te mîngîie.

— O am; și deocamdată este; dar dragostile îs cu ace și cu cîrlige, precum se știe, diece; și într-o bună zi mi-oi lua de-o samă și-oi porni în lume să-mi caut prietinii, și nu mă lăs pînă ce nu l-oi găsi mai ales pe Radu diacul. Văd eu că trec anii, se surpă domniile și împărățiile, se învăluiesc în războaie vitejii; numai eu rămîn aici pe loc. Am de gînd să mă smulg din rădăcină și să mă duc pe furtună unde se bat munții în capete.

— Nu te-aș sfătui.

— Ba să mă sfătuiești, diece, căci altă viață decît asta n-am; și dacă nu săvîrșim nimic, nevrednici vom fi, nevrednici vom pieri!

Badea Ghiță și-a șters genele umede cu coatele, întăi din dreapta și apoi din stînga.

— Să-mi razi mustața, diece Radule, a smîrcîit el, dacă n-oi veni și eu unde vă duceți domniile voastre. Și cînd oi veni, să vă fie milă de mine și să nu m-alungați.

Radu Suliță îl privea pe prietinul său în tăcere și dus pe gînduri.

A doua zi, mult înainte de al patrulea ceas al dimineții, dăvideanul cel nalt și cu nas ascuțit s-a aflat călare la căruța lui Caraiman, care potrivea cu grijă pînile în chilna de dinapoi.

— Buna dimineață, frate Caraiman, și să nu-ți fie niciodată inima așa cum mi-i mie acuma.

— Înțeleg, bade Ghiță, a răspuns cu blîndețe slujitorul, dar n-avem ce face; așa-s trebile oștenilor. Ne bate vîntul cătră miazănoapte. Degrabă, degrabă fi-vom la Praguri.

— Unde să fie asta?

— Apoi în ținuturile căzăcești, bade Botgros.

— Ehei! după cîte am auzit povestindu-se, acolo ar fi de mine, în locurile unde vitejii își dobîndesc slobozenia. Iaca, eu nu mai am ocină în acest pămînt al Călărețului, strămoșul meu; dar mă socot tot răzăș. Iar Filipenii au prăpădit tot, n-au rămas buni decît de sapă lată!

Caraiman, la aceste vorbe ale lui badea Ghiță, s-a pălit cu palma peste frunte.

— Să te uite relele, bade Botgros, cum am uitat eu porunca de la uncheș în privința dumnitale.

— Da' ce poruncă? Că eu pe domnia sa am venit să-l caut, la ceasul al patrulea.

Fără a-i răspunde deocamdată, slujitorul cel oacheș a început a cotrobăi într-o latură a căruții; și, după ce a găsit ce căuta, a întins lui badea Ghiță un paloș lat, în teacă de piele.

— Porunca mea e să-ți dau acest paloș, să-l porți cu domnia ta, calare.

— Și după ce l-oi purta, ce să fac cu el?

— Nu tîrzie vreme, vei vedea. Mai întăi cată să te aduni cu Alexa Vulpea. După aceea vine diacul. Și la urmă vă caută unchesul pentru o socotință a dumnisale tainică.

Botgros a primit palosul, mîndrindu-se; l-a tras din teacă și l-a cercetat și pe o parte și pe alta, cercîndu-i tăiusul cu degetul.

— Paloș din vremea veche, s-a mirat el, scînteindu-l. Te-aș întreba dacă i-ai dat unul la fel și lui Alexa.

— Nu. Vulpea își are sabia lui. Acesta-i paloș.

— Ce să fie pricina că mi-l dă în mînă? Poate pentru isprava unde ne ducem? Am a tăia cumva o căpățînă de dușman?

— Nu rîde, bade Ghiță, și nu șăgui. Că, de vreme ce unchesul Petrea îl pune în mîna dumnitale, apoi însamnă că ești un om al său de încredere, în care se bizuie.

— He-he! Eu socot că tot m-a pune să zbor căpățîna cuiva.

— Vei vedea numaidecît, n-ai grijă, după ce te-a duce unchesul Petrea la hart.

— Toate bune, a răspuns cu mulțămire badea Botgros; să-mi razi mustața dacă nu i-a plăcea unchesului cum învîrt acest paloș. Da-i greu, măi omule!

— Ca pentru un brat ca al dumnitale.

— Greu; dar cînd m-oi pune, nici n-am ce face cu el.

— Ba, după cît înțeleg, ai să ai ce face cu el.

Cum șăguiau ei astfel, slujitorul lui Potcoavă și omul mazîlului, fiind amîndoi înveseliți de băutură

pentru supărarea plecării, iată s-au arătat, încălărați gata, unchesul Petrea Gînj, diacul Radu și Alexa Totîrnac. Și-aceștia aveau privirile aprinse. Diacul Radu, pe lîngă sabia de la oblînc, purta o sîneață în curmezișul tarniții, și, la ciochine, arcul lui cel scurt și cucura de săgeți.

— Buna dimineață! a răspuns unchesul la urarea slujitorului mazîlesc, și să-mi dai dumneata, bade Ghiță, palosul.

Slujitorul mazîlesc s-a supus cu părere de rău; dar n-avea ce face. Se uita cu sfială la încruntarea fioroasă a mosneagului.

— Apucați înainte, Ghiță și tu Alexa; dați pinteni cailor, tăceți, nu întrebați, și apucați de-a dreptul, pe unde știți, la biserica Filipenilor. Trebuie să tragă îndată clopotele de încheierea slujbei. Cum ajungeți, cum vă opriți. Om fi în clipă lîngă voi, eu și diacul.

«Ce-o fi? se minuna în sine Botgros. S-o fi ducînd să-i sfințească palosul popa de la Filipeni? Să vedem ce face unchesul cînd e cu chef...»

· A pus pinteni balțatului său, ținîndu-se scară la scară lîngă Totirnac. Ar fi întrebat ceva pe Alexa, și tot întindea spre el gîtu-i lung. Alexa l-a fulgerat cu ochiul și a încruntat la el sprînceana — să tacă. Nici Alexa nu dusese la ureche în dimineața aceea...

Au apucat pe un șanț de hotar între Dăvideni și Filipeni. Omul mazîlului simțea că din urmă vin cu repejune ceilalți doi — unchesul și diacul. Și de ce-i simțea mai aproape, de ce mai des bătea în balțat cu pintenii.

Biserica! Destul de sărăcuță; oamenii de azi din Filipeni nu mai au cu ce-o griji, ca să fie cum era de demult, ca o mireasă. Prind a suna clopotele, parcă ar boci vremuri trecute.

— Stăi, Ghiță! a icnit înăbușit Alexa Vulpea; vrei cumva să intri în pridvor?

Botgros a strîns zabala. Amîndoi, el și Totîrnac, s-au oprit, încremenind ca niște stane.

I-a privit pîclîș din grăsimea sa Vartic vornic, carele ieșea întru toată fudulia boieriei sale din biserica cea săracă a Filipenilor. Ghiță și Alexa n-au ferit caii, după porunca ce aveau să aștepte pe uncheș și pe diac, care au și sosit închizînd calea. Vartic a dat să ocolească prin cealaltă parte. Dar dintrodată l-a oprit pe loc porunca înfricoșată a uncheșului:

— Să steie pe loc boierul. Îi aduc domniei sale solie.

Vartic s-a oprit în blana-i pînă în pămînt, s-a uitat piezîș în laturea de unde venea porunca; a stat o clipă în cumpănă și și-a pus peste pletele-i cărunte cușma de miel negru.

— Poate-i poruncă de la Domnie? a întrebat domnia sa, nedumerit.

Uncheșul a întors fața-i aspră către norod, care se bulucise în preajmă.

— Feriți, oameni buni, a grăit domnia sa. Dați-vă către gropnița bătrînului vostru Filip și nu încurcați aicea treaba noastră.

Poporul s-a dat cu grabă îndărăt, pînă într-un loc unde nu putea auzi, dar putea vedea.

— Boier Vartic, a urmat uncheșul cu glas mai domolit dar tot întărîtat. Nu sîntem soli de la păpușa ismailitenilor. Am venit c-o solie de la alt Domn și stăpîn. Teme-te de el și scoate-ți cușma.

Vartic vornic s-a supus. Și-a tras de deasupra pletelor cărunte cușma. Ochii uncheșului îl ațînteau crunt.

— Ce poftești domnia ta? a îngînat el.

— Poftesc să nu se știe nimic de întîmplarea unor slujitori care au avut poruncă de la domnia ta să bată pe Gîrbovu, răzășul ce-a mai rămas în Filipeni, și să-l alunge de la moară împreună cu cei doi feciori ai săi.

Vornic Vartic își frămînta palmele.

— Acei slujitori care s-au dus la Gîrbovu nu s-au mai întors și eu le-am dat poruncă să nu asuprească pe Gîrbovu.

— Să se uite tot, și de ce s-au dus și de ce nu s-au mai întors; și nimeni, nici din partea domniei tale, nici din partea stăpînirii, să nu se atingă de oamenii trăitori astăzi la Filipeni și Dăvideni. Să nu-i supere nimeni c-o vorbă, să nu-i păgubească de un fir de păr.

Uncheșul a tras paloșul și l-a ridicat către nouri.

— Dacă nu te supui poruncii, atunci vei pătimi. Căci spune stăpînul meu că din pricina unora ca domnia ta nu mai are norodul nici bob de grîu să-și hrănească pruncii, nici loc de mormînt să-și îngroape bătrînii, nici lacrămi să-și plîngă robia. Dacă boier Vartic poftește să-și păstreze capul pe umeri, atunci s-asculte porunca ce-i dau. Iar dacă va cuteza boier Vartic să nu asculte porunca ce i se dă, îi va cădea capul! Iar starostii să cunoască încă o dată că la Moldova domniile se schimbă lesne. Să ia aminte și ei de primejdia căpățînei. Cunoaște, rogu-te, acest paloș și teme-te de el.

Vartic a îngenunchiat; și în acea clipă s-a surpat văzduhul de tunetul sănetei care a bufnit asupra nourilor. Vornicul și-a lipit fruntea de pămînt, cutremurat pînă în rărunchi. Uncheșul a întins lui badea Botgros paloșul:

— Bagă de samă! a grăit uncheșul cu sprînceana coborîtă. Uită-te la el; ține-l în pumn și cumpănește-l.

E îngust la strajă; se lățește la vîrv. Cînd trebuie, te duce după dînsul; se cere el singur la județ.

Ghiță a primit cu smerenie paloșul și a sărutat uncheșului mîna.

Cei patru călăreți au pus pinteni și s-au dus învăluiți în pulberi. Abia atunci a îndrăznit popa Florea să scoată capul din pridvor. Sfinția sa auzise toate — și se înfricoșase ca de un sfîrșit al lumii.

Cînd au ajuns la casa cea mică a lui Iorgu Samson, cei patru au găsit prînzarea gata; și sta în capul acestei mese de despărțire însuși măria sa Nicoară, cu mazîlul Andrei la dreapta sa. Era o adunare de bărbați. Slujea Caraiman mîncările, iar logofătul dregea băutura.

Intrînd ca să-și ia locul la stînga lui Nicoară, uncheșul și-a pălit cușma pe-o sprînceană și a avut zîmbet șăgalnic pe care arar i-l vedeau tovarășii săi.

— Jucăria asta, a grăit el, am mai făcut-o cîndva, la domnia lui Despot Eraclid; dar nu se găsește pe lume tagmă ca cea boierească, mai fără dreptate și cuvînt. Pentru că nu mi-au ascultat sfatul, multora le-au zburat capetele la domnia Lăpușneanului-Vodă. Să nu socoată acest Vartic că noi nu ne-om aduce aminte, cînd ne-om întoarce cu măria sa Nicoară. De aceea lăsăm paloșul nostru într-o mînă vrednică.

— Ai auzit? a întrebat diacul, făcînd lîngă el un loc înghesuit lui badea Botgros. Această unealtă, a spus și măria sa Ion-Vodă, fi-va izbăvirea asupriților.

Slujitorul mazîlesc s-a făcut mai mic în umilința bucuriei sale. Ochii lui arzători căutau cu evlavie spre acel bărbat viteaz care sta în capul mesei cu nume mare și vîlvă între noroade. Umblau și cîntece în lume despre el, Sta cuviincios și fără semeție, cu pletele-i

creţe pieptănate cu cărare în moalele capului, ca sfinţii.

Abia cînd s-a descoperit şi şi-a aşezat sub scaun cuşma, uncheşul Petrea a băgat de samă că alăturea de el locul mezinului era gol. Chiar în acea clipă Alexandru venea înfierbîntat şi pălit de soare, cu mare grabă. S-a aşezat lîngă Nicoară, rugînd pe bădiţa lui de iertare. Ochii lui Ginj bătrînul s-au umbrit de asprimea lor obişnuită.

Logofătul Iorgu a umplut cupa cea mare de ospeţe şi, după ce-a luat după datină credinţa, a întins-o capului mesei.

— Vă închin vouă, credincioşilor mei, acest vin, a grăit Nicoară înălţîndu-se din scaun. Nădăjduiesc, cînd ne-om întoarce, să plinim diata fratelui nostru, spărgînd pe mulţi răi din ţara Moldovei.

S-a plecat uşor către fraţii săi şi a trecut uncheşului Petrea cupa. Au băut pe rînd ceilalţi nouă şi le erau privirile însorite.

— Dacă a mai rămas un pic, a cutezat a grăi şi badea Ghiţă, milostiviţi-vă şi mi-l daţi mie ca să-l închin şi eu măriei sale.

Şi dacă nu ne-om mai vedea, a şoptit el diacului, dacă nu ne-om mai vedea în această lume şi în această viaţă, apoi să-mi radeţi mustaţa.

Măria sa Nicoară a privit cu mirare la slujitorul mazîlesc şi i-au plăcut vorbele lui.

Bucurată a fost plecarea aceea pentru unii şi întristată pentru alţii. Mai stăruia încă la asfinţit pe munţi o lumină de aur, cînd, deschizînd pleoapele din lacrimi, jupîniţa Ilinca n-a mai văzut în pajişte nici căruţa cu cei doi roibi şi cu Canaiman sub covergă, în chilna de dinainte, nici pe ceilalţi călăreţi străini

care acuma se îndrumau pe căile negre ale întîmplării. Pulberea purcesului lor se potolea. Își ridicaseră cușmele, închinîndu-se; apoi nu mai întorseseră frunțile, și acum în locul lor era ca o pustie, mormînt al visurilor unei copile.

Bătrînul Andrei Dăvideanu se întorcea cu pași înceți spre casa mare, cu mazîlița lui împovărată de tristețe. De mult tăceau acești doi bătrîni cînd se aflau împreună, ne mai avînd ce-și spune.

În cerdac, lîngă nașa Olimbiada, fata își stăpînea suspinele și-și culegea cu degetul cel mic de la mîna stîngă lacrimile.

Presvitera Olimbiada o cerceta cu vorbe iscusite.

Să-i spuie nepoata mazîlului:

N-a ademenit-o cumva tînărul cel îndrăzneț? Nu-i presăra în cale glume, ca licurici?

Nu, n-a ademenit-o, se împotrivea ea cu cornițele, suspinînd.

Nu i-a șoptit cumva vorbe fierbinți la ureche?

N-a ridicat-o de subsuori trăgînd-o spre el, sufletul să-i soarbă?

N-a îndemnat-o la jocuri primejdioase între căpiți de fîn și ierburi necosite?

Nu și nu!

Fățărnicia vîrstei o îndemna pe Ilinca să tăgăduiască pe cînd o ardeau încă simțurile răscolite, adică demonii — cum spuneau oamenii de altădată.

Presvitera o sfredelea cu ochii ei negri.

— N-ai nimic a mărturisi?

Copila avea de mărturisit — minunea vieții ei, dar nu atunci. A plecat fruntea și presvitera a mîngîiat-o cu milă.

XIII

Sfat de drum

Drumul cel mare din stînga rîului era de pe vremea cînd moşnenii s-au întors din bejenie cu trei veacuri în urmă, după ce se astîmpărase viscolul urgiei tatarilor. Pomenirea lui Behadîr mai-marele lor nu se stînsese; o mai aduceau aminte copiilor bătrînii, în poveşti de groază. Dar călăreţii cei negri ai pustiei trecuseră, întorcîndu-se împuţinaţi la hanul lor de la Karacorum; şi soarele a lucit iar asupra cîmpiilor şi apelor acestui rai din valea Moldovei. Monahii şi-au căutat altarele risipite, gospodarii cei bătrîni, vetrele; Dragoş-Vodă a coborît din Maramureş cu soţii săi, întocmind iar domnie şi dreptate cu sabia. Căci dreptatea, în acest pămînt îmbielşugat, a putut fi ţinută numai cu sabia, aşa erau de ademeniţi cei tari să asuprească pe cei slabi. Şi atunci, cînd s-a întemeiat scaun domnesc la Baia şi pe urmă la Suceava, au ieşit noroadele să sape drumul cel mare ce se află şi astăzi în fiinţă, şi s-au înşirat satele ca mărgăritarele în lungul acestui drum, de la cetatea nouă a Romanului pînă la Humor, şi de acolo către altă cetate nouă a Sucevii.

— Toate aşezările omenirii sînt aicea mîndre şi la vedere, zise unchesul Petrea către domnia sa Nicoară şi către mezinul Alexandru.

Unchesul Petrea călărea în stînga lui Nicoară, iar mezinul în dreapta.

— Mîndre şi frumoase... Le cunosc de cînd am slujit la curţile voievozilor. Pe măriile lor îi petreceam la mănăstirea Neamţu cu pohfală, la parastasele adormiţilor domni care se află astrucaţi acolo. Se mai văd

aceste sate de răzăşi cît mai ţine lumina, pînă într-un amurg. Pe urmă le părăsim şi apucăm la dreapta, ca să ne depărtăm de priveliştea lor. Mîni ne-ar întîmpina şi ne-ar întreba răzăşii la fiecare han şi crîşmă, căci oamenii de aicea sînt prea doritori să afle cine-s drumeţii şi-i roagă să le spuie toate veştile cîte se aud din om în om. Pentru această pricină m-am rugat măriei tale să ne dai poruncă a trece pe calea codrului de la dreapta, care ne scoate către valea Şomuzului şi a Siretului.

— Porunca e în inima mea, a răspuns Nicoară, căci vreau să facem popas la locul unde a fost curtea Liteanului.

— Răsfăţată curte; măria ta erai plăpînd cînd ai părăsit-o ca să te duci la şcoală în Ţara Leşască. Te-am călăuzit eu la Liov, şi după aceea nu te-ai mai întors.

Nicoară a suspinat. A plecat prunc şi acuma-i cărunt...

— Să nu-mi uit vorba, măria ta. Pe calea codrului nu mai întîlnim decît rar sate. Omenirea s-a tupilat în văgăuni după o socotinţă veche că bine este a te feri de lotri, atît domneşti cît şi de ceilalţi. In valea Moldovei satele se ţin de mînă şi se pot apăra la nevoie. Aici, în codru, năcăjiţii ocolesc silnicia, ferindu-se în ascunzişuri, şi pălesc şi ei cînd le vine la îndămînă. Aicea trăiesc ca vai de ei pămînteni mai vechi, care au stat lipiţi de pîmînt în vizuniile lor la vremuri grele; pe cînd în valea Moldovei s-au aşezat bejenarii sosiţi cu Domnia, ca rîndunele în primavară.

Mezinul s-a amestecat fără pricină în poveste:

— Frumos le spui domnia ta, uncheşule, pe toate. Numaicît mă gîndesc că, dacă-s satele rare şi ferite de oameni, n-om găsi popas cînd ne va trebui. Bag

de samă că la asfințit s-au așezat nouri și poate să vremuiască la noapte ori mîne.

— Ba eu și cu uncheșul avem alte semne, l-a dojenit Nicoară pe mezinul său. Soarele a privit înapoi din zarea munților, pe sub sprînceana acelui nour ca să nu ne uite. Lostunii fulgeră hăt sus, în înălțime, după gîze. Iar acuma, la înserare, rațele au prins a umbla în stol cu grabă, depănîndu-se și încrucișîndu-se. Vin și peste codru la Moldova, din bălți depărtate. Nu-s semne de vreme rea.

— Dacă asta-i astronomia măriei tale, mă închin.

— Iartă-mă, Alexandre, a zîmbit Nicoară întorcînd o privire piezișă spre fratele său; eu n-am avut ca tine dascal pe vestitul Inovroțiavski, ucenic al lui Copernic. Ca și uncheșul nostru, și ca și prostimea, am învățat din nacazurile noastre schimbările vremii. Adevărat că la Moldova și vremea umblă fără noimă ca multe altele; încă nu simțesc înțepătură în coastă, și asta îmi pare alt semn prielnic.

— Acesta e cel mai bun semn, s-a bucurat uncheșul.

— Însă, a întîmpinat fără voie bună mezinul, în codru și-n întuneric cum ne-om călăuzi?

— Eu ți-oi răspunde domniei tale, Alexandre, că, de și nici n-am auzit pînă acuma de acel dascal vestit, cunosc din învățătura prostimii ceasul cînd răsare în noaptea asta luna, și ea ne va fi călăuză la vreme. Pe urmă, avem cu noi și pe Alexa Vulpea, care cunoaște locul unde trebuie s-ajungem. Și mai pe urmă, a adăogat uncheșul uitîndu-se pe deasupra codrului, bună, rea, vremea fi-va cum va binevoi, noi n-avem putere s-o schimbăm dacă va fi să fie rea. Nu mai puteam întîrzia la Dăvideni, cu toate că unii și alții ar fi poftit altfel.

— Care-s aceia, unchește? Ai putea oare să mi-i spui pe nume?

— Cum nu? Eu și cu măria sa Nicoară. Măria sa pentru că i s-ar mai fi cuvenit hodină, după ce s-a războlit; iar eu, ca să-mi mai hodinesc ciolanele bătrîne.

— Aha!

— Apoi da!

Mezinul a tresărit, gata să repeadă un cuvînt necugetat. Nicoară l-a potolit strîngîndu-i brațul.

Inainte, călăreau diacul și Alexa. Au și ocolit la dreapta pe un drumeag de țărînă pe cînd se schimba împunsătura de vorbe dintre bătrîn și mezin.

— De-acu am apucat calea dreptății, a mormăit moș Gînj.

— De ce-o fi fiind asta și nu alta? s-a mirat mezinul.

— Se va vădi cînd va sosi ceasul.

Părea o vorbă cu două înțelesuri. Mezinul a lăsat-o totuși să treacă, scrîșnind.

In urmă venea sunînd din obezi căruța, cu Ile Caraiman mînînd roibii, și cu ceilalți slujitori, doi dinainte și doi dinapoi.

Nemulțămirea și mînia mezinului erau pricinuite de fierbințeala gîndurilor ascunse. Nu cuteza să se rupă de lîngă Nicoară și să se întoarcă unde i se părea că și-a găsit raiul visat. In el se scutura, cătînd să rupă lanțurile, fiara patimii lui. Și totuși înțelegea nesăbuirea unei asemenea întoarceri și batjocura unei datorii pentru care junase. In ființa lui era de mult intrată și frica de fratele său mai mare. Acuma, la cărunție, firea lui Nicoară se mai potolise; dar Alexandru cunoscuse înfricoșatele salturi ale hatmanului Potcoavă de altădată, și se cutremura de amintirea lor.

Acest bărbat blînd ridicase ca în furtună căzăcimea de la Praguri, pregătise de război patruzeci de dubasuri negre cu cîte patruzeci de lopeți, și numai cu aceste vase ușoare intrase în mare și, cu vînt norocos în pînze, ajunsese la Sinope, în țara necredincioșilor. Se întorsese de acolo cu pradă, dar cum se întorsese? biruind vîrtejurile și talazurile...

S-ar putea să-i calce voia? Și apoi cu ce scop și cu ce urmări? Cînd lumea-i plină de dobîndă, de flori și de muieri... Să-și plece fruntea la mila unor răzăși săraci? Să vie să-l culeagă slujitorii domnești pentru o faptă care poate s-a și vădit?

Cu ce ochi de mîță îl privea acea presviteră la plecare și cum mîna pe care i-a sărutat-o a pus-o în creștetul lui mîngîindu-l... Iscusită și înțeleaptă bătrînă. Poate l-ar îmblînzi și pe dînsul între jigăniile și lighioile ei...

Departe de el ispitele nebune! Departe de el pornirile nesăbuite! Sorții vieții lui sînt legați de hotărîrea lui bădița Nicoară de a dobîndi scaunul Moldovei. De asta fac acest drum către taberele zaporojenilor, unde vor afla prietini și ajutor. Nicoară va năimi oastea de care are nevoie. Și cînd va păli a doua oară, țara va fi a lui. Pînă atunci nu-i departe, și Dăvidenii nu fug din locul unde se află.

Covrul ascuns sub lespedea cu pisanie a Călărețului, vorbele care s-au rostit acolo, dintrodată s-au umbrit și s-au stîns în întuneric și-n murmurul înfiorat al codrului.

— La ce te gîndești, Alexandre?

— Mă gîndesc că am făcut bine plecînd grabnic, bădiță Nicoară; așa, repede vom ajunge la prietinii noștri și curînd ne vom întoarce.

Uncheșul a pus cu glasul amar întîmpinarea sa:

— Trebile pripite de război aduc mai multă pagubă decît dobîndă! Se vede asta și din ce ni s-a întîmplat la Iași. Eu cunosc și pe vinovați, stăpîne Nicoară și Alexandre. Vinovat e un moșneag neînțelept care a crezut zvonuri și vești cum că s-ar găsi la curtea domnească din Iași Irimia pîrcalabul, fiind ziua și noaptea cu Domnul său ca sfetnic de taină. Și acel moșneag se jurase și se blăstămase pe sine însuși ca să n-aibă tihnă și pace pînă n-a lua cu sabia țeasta acelui cîne vînzător.

— Lucruri trecute, uncheșule... a rînjit mezinul.

— Lucruri viitoare, uncheșule Petrea, a mîngîiat Nicoară pe slujitorul său. Pe lîngă acel bătrîn, am fost nebăgător de samă și eu, punîndu-mi în primejdie ființa. Dacă aș fi pierit, rămînea în veci neîmplinită diata fratelui nostru Ion-Vodă.

— Povești trecute, bădiță Nicoară.

— Povești viitoare le-om face să fie mai iscusite, a mormăit uncheșul.

— Știi ce, Alexandre? a zis Nicoară, întorcîndu-se către fratele său; hai să ne împăcăm și să ascultăm ce spune pădurea.

Mezinul dintrodată a fost mișcat pînă la lacrimi. Cuvintele din urmă ce rostise bădița său Nicoară erau cuvinte vechi de pe cînd petreceau amîndoi în unele seri la Bieloveț în Ucraina, aflîndu-se ucenic la Bar. Se certau pentru învățăturile și filosofiile dascălilor lor, și la urmă bădița Nicoară rostea cu voie bună acele vorbe:

— Hai să ne împăcăm și să ascultăm ce spune pădurea.

Ca și atunci demult, a închis ochii, ascultînd tăcerea. Cînd și cînd sunau șuiete; după aceea pornea un

zvon ca valuri de departe la scocul morii. Nu se mai auzea nimic o clipă, pînă ce dintrodată chema buha din adîncimi cu glas de spaimă. Și apoi se împietrea iarăși mutenia, cu ochi rotunzi neclintiți.

Totuși, în acest răstimp, în sufletul amînduror fraților care ascultau, se împletea un cîntec stîns, abia auzit ca în somnie, cîntec al poveștilor și al aducerilor aminte a rîndurilor de oameni care s-au petrecut ca florile fără roadă, sub robii mute, în viață fără bucurie, în moarte fără răscumpărare...

Poveștile și doinele iubiților care nu mai sînt au strecurat în sufletul lor asemenea înțelegere tainică.

Intr-un răstimp, s-a prefirat prin cununile copacilor lucirea pătrarului de lună, și calea s-a luminat ușor. Dar din cînd în cînd treceau prin văzduh perdele de nouri, întunecînd-o.

— Acuma ce-or fi spunînd astronomiile? a întrebat unchesul pe mezinul Alexandru.

A zîmbit Nicoară, deșteptat din aduceri aminte:

— Acuma, unchesule Petrea, astronomiile trebuie să-și facă socotelile și după aceea s-aștepte.

— Ba socotelile mele-s de față, a răspuns unchesul. Noi, prostimea, ne uităm la cupa lunii zugrăvită pe cer. Și dacă o vedem cum e acuma, aplecată, însamnă că nu poate ține apă și o varsă; așa că e semn de ploaie.

— Atuncea vremea ne este împotrivă, unchesule. Ce-om face?

— Om face ce-am făcut totdeauna la asemenea nevoie. Ne dăm sub poala celui mai vechi fag și-l rugăm: fagule, bătrînule, primește-ne în popas. Și el ne primește. Ploaia trece și noi ne vedem iar de drum. Dar pînă ce s-or strînge nourii vremii rele ș-or ține

sfat mormăind din tunete și clipind din fulgere, noi ajungem.

— Unde? a rîs mezinul. Unde putem ajunge prin aceste singurătăți?

— Ajungem la jumătățile de om.

— Astăzi îți place să șăguiești, căpitane.

— Căci îl văd zîmbind și în putere pe stăpînul nostru. Jumătățile de om, Alexandre, trăiesc între ziduri și sub clopote. Sînt monahii de la Pobrata, măria ta, s-a întors el către Nicoară. Vulpea știe calea; n-avem grijă. Cînd a cîntat de-al doilea cucoșul lui Ile, am ajuns.

— Dar pînă va cînta de-al doilea cucoșul lui Ile Caraiman, trebuie să cînte dintăi.

— Apoi domnia ta, Alexandre, nu cunoști sama pădurii? Afară, se îngînă noaptea cu ziua; iar aici sîntem parcă în tăriile nopții. Dacă ajungem la un izvor însamnă că începem a coborî către valea Siretului. Atuncea adăpăm caii și ne potolim și noi arșița. Și atuncea socotește vremea ornicul lui Ile, întăiia oară. Nu mai stăm mult lungiți pe iarbă verde; caii au păscut o toană și stau din rontăit. Atunci e vremea să încălicăm iar.

Vorbind astfel au mers ș-au mers, și nourii tot goneau unii după alții, către soborul lor din miază-noapte la un munte.

— Îi zice Deleleu, dădea lămurire Vulpea. Și sub nourii care s-adună acolo, viețuiește un sihastru și se roagă. Numai la viforele iernii intră în peștera lui și se hodinește pe pat de mușchi; însă vara stă numai afară în izbeliștea vîntului și a ploii și se roagă pentru toți oamenii păcătoși de pe lumea asta.

— Bine face că se roagă și pentru noi, a dat încredințare unchești Petrea. Dar ruga-s-ar mai bine pen-

tru cei pe care îi plouă nevoile și grijile și nu mai pot răsufla de clăci și dabile. Ruga-s-ar să cadă trăsnetele nu pe Deleleu, ci la curtea de la Iași unde doarme acuma Șchiopu-Vodă. Și cînd a tuna, înainte de a trăsni, săgețile fulgerului să-i arăte semn către locul unde a pierit măria sa Ion.

— După ce ajung nourii la acel munte, a urmat a da lămurire Alexa Vulpea, apoi se învîrtejesc și vîntul se întoarce. Acuma vîntul curge într-acolo, cătinel; dar cum va sta, prinde-va a suna mai tare căutîndu-și urma.

— Atuncea sus! a poruncit măria sa Nicoară. Frate Alexa, treci iar înainte cu diacul și arată-ne calea.

— Mult nu mai este, măria ta. Cum dăm în vale, iaca și mănăstirea, chiar în margine de codru.

Vîntul curgea acum din crivăț, cu zvonuri încă depărtate care se tot apropiau. Într-un răstimp s-a făcut liniște; atuncea au văzut, pe zarea depărtată a văii Siretului, turlele bisericii mănăstirești. Chinovia era împresurată cu zid ca o cetate.

Drumeții s-au oprit la porțile ferecate. De-a călare, Alexa a bătut cu straja săbiei. Diacul a dat chiot.

— Frate portar! Hei, frate portar, ieși la meterezul cuviosiei tale.

N-a dat nimeni răspuns. Vulpea a bătut iar și diacul Radu s-a întărîtat iar a striga. Ar fi putut părea locul pustiu, dacă nu s-ar fi văzut prin ferestruicile turlei lucirea făcliilor.

— Care-i acolo, oamenilor? a strigat un glas supărat la meterez.

— Creștini care cer găzduire, a răspuns cu aceeași supărare uncheșul Petrea. Dă-ne drumul, și ți-om fi mulțămitori.

— Cîți sînteți? Aud glasuri amestecate și tropot.

— Zece sîntem, nu mai mulți, părinte portar, a glăsuit mai blînd unchesul.

— Domnul cu voi! Duceți-vă și căutați gazdă în altă parte! Noi nu primim oșteni!

Alexa ascultase cu luare-aminte aceste cuvinte de amenințare. A poprit c-un semn pe unches de la răspunsul pe care acesta îl pregătea. A strigat:

— Ascultă ce-am să-ți spun eu, frate portar...

— Acesta-i altul?

— Altul, frate portar; și te întreb eu pe tine, puturos călugăr, cum cutezi a necinsti casa Domnului tău Hristos? Căci Domnul tău a miluit străinii, iar tu îți batjocorești jurămîntul ce-ți poruncește să fii ca stăpînul la care te închini! Atunci ne-om duce la creștinii mireni! Aice-i vizunia lui Belzebut.

Călugărul de la metereze a tăcut o clipă, cutremurat, se vede, de mare uimire. Diacul scăpărase și aprinsese lumină dintr-o funioară de fîn. Cînd și-a grămădit călugărul barba în gura meterezului ca să vadă și să răspundă, funioara de fîn s-a stîns.

— Cine-i cel care grăiește? a strigat el cu alt glas. Parcă aș cunoaște asemenea viers.

— Cunoaște-l și te rușinează, Agatanghele! Eu sînt, fratele tău de cruce de la Dăvideni; amîndoi ne-am pustiit acum zece ani din pricini știute, iar tu te-ai așezat aice unde te-am și cercetat într-o vară la Sînpetru.

— Tu ești, Alexa? Mă miram de ce-mi sună dulce blăstămul tău. Cum să fac?

— Să faci bine. Să deschizi porțile și să dai drumul la hodină stăpînului nostru măria sa Nicoară. Noi om dormi pe-afară.

— Unde se află una ca asta? Pentru prietini avem

loc, frate al meu Alexa, creștini sîntem și urmăm pildele învățătorului nostru.

— S-a și văzut.

— Vă cer iertare tuturor! a strigat cu putere fratele portar; și-mi iau canon patruzeci de *Tatăl-nostru* și patruzeci de mătănii sara și dimineața, patruzeci de zile!

— Lasă ispășirea și deschide porțile!

— Numaidecît!

Cum a deschis porțile cuviosul Agatanghel și a îmbrățișat pe fratele său Alexa, astupîndu-i obrazul cu barba lui cît un măturoi, s-a și auzit huruitul tunetului pe deasupra codrului. Ridicînd deasupra capului făclia închisă în fînar, fratele portar a băgat de samă numaidecît care-i mai-marele. Tocmai atunci descăleca, și cuviosul Agatanghel i s-a închinat cu smerenie.

— Poftiți în cerdac la stăreție, fraților creștini, și chem numaidecît pe prea cuviosul nostru Paisie starețul, ca să vă cunoască. Acuma-i în biserică, la racla domniței. Tot la o săptămînă, duminica, îi facem rugăciuni și pomenire. Vă rog grăbiți-vă; aduc frați să puie caii la adăpost și creștinul de la căruță a priveghia rînduiala lor ș-a dormi la odaie. Vă rog iertați-l pe păcătosul și nevrednicul Agatanghel și să nu-l pîrască măria sa cuviosului stareț.

Fără multă întîrziere, arhimandritul Paisie s-a înfățișat și a poftit la lumină, în odaia cea mare a stăreției, pe oaspeți.

Era un bărbat tînăr încă, sprîncenat și cu ochi pătrunzători, parc-ar fi privit din haiducie.

I-a plăcut lui Nicoară că nu și-a început vorbăria cu tînguiri, și numai se silea să înțeleagă dacă acel oștean nalt și cărunt e dintre cei cu duhul vredniciei, ori un moștenitor de averi și fală.

— Mă închin și vă poftim bun venit, a zis el către Nicoară. Doriți să vă hodiniți, ori doriți să gustați ceva, vă rog porunciți.

— Ba noi ne-om duce să ne facem întâi datoria ce nu ne iartă, a hotărît Nicoară.

Arhimandritul Paisie s-a închinat și a dus pe acel om ales cu duhul — după a sa înțelegere de oameni — în biserica mănăstirii, în lumina naosului, la cîntările soborului.

Nicoară s-a oprit sub policandelon și și-a făcut plecăciunea înspre cele patru părți ale navei sfinte cu semnul care arăta că nu-i păgîn. Slujba pomenirilor s-a oprit numai o clipă, cît clericii au răspuns închinării străinului.

«Cine să fie? Cine să fie?» își măcina gîndurile prea cuviosul Paisie; cînd Agatanghel, sosit pe furiș în stînga stranei starețului său, i-a șoptit numele acelui călător.

Îndată prea cuviosul, pășind către înfățișarea de voievod, și-a dus dreapta pînă la lespezile de piatră, umilindu-se mai îndelung și mai adînc și l-a poftit în strana cea mare. Dar în acel loc cuvenit domnilor, măria sa Nicoară n-a stat decît cîteva clipe.

Înțelegînd că oaspetele domnesc e nerăbdător ori trudit, prea cuvioșia sa Paisie l-a îndemnat cu supunere să treacă înainte de-a ieși din biserică, pe la mormîntul cu lespede al domniței căreia i se făcea pomenirea. Nicoară s-a plecat cetind slovele săpate.

— Cine-i această cuvioasă monahie Maria? a întrebat mai apoi Nicoară pe arhimandrit.

Se aflau intrați din nou la stăreție în sala oaspeților.

— Noi am moștenit-o pe această cuvioasă Maria la pomelnicul domnilor, a răspuns Paisie, și de la anul

de la Hristos 1540, monahii cei bătrîni știu că e maica bătrînului Ștefan-Voievod.

Nicoară a plecat fruntea. Afară veneau vîntul și ploaia, învăluindu-i-se cu gîndurile.

— Măria sa Oltea a răposat aici ?

— Nu, a răspuns starețul ; ci a adus-o în acest sfînt lăcaș Ștefan-Vodă Lăcustă, nepotul său, copilul lui Ștefan bătrînul. În cel din urmă an al vieții și domniei a adus-o aici, întovărășit de curte și de boieri. Și era în acea vreme tulburare între boieri pentru strășnicia lui Lăcustă-Vodă împotriva lor. Era acest Lăcustă-Vodă, precît se spune, un bătrîn cu barbă albă și sămăna părintelui său. A stat în picioare toată vremea la privegherea bunicii sale și stătea și curtea împrejurul lui, după rînduiala neînduplecată ce o statornicise măria sa. Spun bătrînii monahi care mai trăiesc că au luat aminte la unele uneltiri ce se săvîrșeau între boieri. Purtau cu ei arme în biserică și la praznicul de pomenire se hotărîseră să-l jertfească chiar atunci pe Vodă, pe osemintele bunicii lui. Nu l-au omorît atunci ; l-au omorît puțin mai tîrziu, la sfîrșitul anului, cînd a fost sărbătoarea Nașterii, la Crăciun.

La pomenirea cuvioasei monahii Maria, a rămas aicea la Pobrata obicei de cetim anatemă asupra acelor făptași.

XIV

Mănăstirea cea din pustie

Cînd cuviosul Agatanghel a intrat la odaie, ca să stea de vorbă cu fratele său de cruce, oștenii lui Potcoavă se aflau treji, într-o încăpere mare, cu obloane

de scînduri la ferestre. Stăteau pe niște scăunașe cu trei picioare împrejurul vetrei, iar sub hoarnă ardea foc mare în care se învăluia cînd și cînd vîntul de afară. Din acel foc, Ile adunase jar la marginea vetrei și pîrpîlea bucăți de slănină, în țăpușă. Cînd socotea el că bucata cea mai aproape de jar s-a rumenit, o lepăda într-o strachină. Și cel care se credea mai flămînd apuca cu două degete slănina și o așeza pe o lespede ce-și tăiase dintr-o pîne coaptă de logofeteasa Maria. Degetele fripte de untura fierbinte și le zbătea scuturîndu-le, ca să se răcorească, și apoi începea să muște fără grabă cînd dintr-un colț al slăninei, cînd dintr-un colț al pitei.

— Bună îndeletnicire aveți domniile voastre aicea, a zis călugărul, așezîndu-se pe vine, lîngă Alexa Vulpea. Dacă îmi veți face și mie parte, apoi n-am să vă uit în rugăciunile mele.

— Ți-i foame tare, părinte? a întrebat rîzînd Ile Caraiman.

— N-aș putea minți, a răspuns monahul; nu mi-i foame. Dar cînd văd ce fel de ospăț ați iscodit, nu pot sta deoparte. Bună tovărășie cu vorbe și povești; afară e potopul părintelui Noe cel cu corabia; nouă nici nu ne pasă de dușmani subt apărarea cetății. Intăi m-am înfricoșat cînd v-am auzit chiuind și bătînd cu buzduganele; iar pe urmă foarte m-am bucurat ascultînd viersul fratelui meu Alexa. Cine chiuia?

— Eu, a răspuns diacul.

— Strașnic glas! l-or fi auzit și zimbrii din tăriile codrului. Dar eu nu m-am înduplecat de înfricoșarea dumnitale, ci de vorbele plăcute ale fratelui meu Alexa. Am să vă povestesc o întîmplare. Dar, mai întăi, s-aduc de la camara cuviosului nostru părinte Paisie un ulcior de vin, ca să ne pară mai bună frip-

tura. Și să întreb pe Alexa dacă a mai îndrăznit a călca în satul unde am petrecut noi odată, ori dacă a mai aflat de acolo vești.

— Părinte Agatanghele, a răspuns Alexa Vulpea, la noi nu s-au schimbat decît nacazurile. Mulți oameni s-au prăpădit nu de binele lumii aceștia; încep a se înfiripa pruncii, tot pentru pedeapsa vieții.

— Ah! Ah! frate Alexa, bine era cîndva la noi la Filipeni, după cît spuneau bunicul și bunica; atuncea oamenii mureau zîmbind. Iar la vremea noastră mor mînioși, suduind pe Dumnezeu. De aceea ne-am și depărtat noi de locul prunciei noastre. Ai trecut poate pe acolo?

— Trecut.

— Și ai mai auzit cumva că s-ar mai fi aflînd pe lume o fată fecioară, Irinuța Grecului?

— Nu mai este nici fecioară, nici bătrînă, părinte Agatanghele.

— A murit poate ș-o soră a ei mai mare, una Safta?

— Ba aceea mai trăiește, ucenică la presvitera Olimbiada, și nu ți-aș dori să înserezi cu dînsa într-o chilie, părinte Agatanghele.

— Și alții, frate Alexa, cu care ne-am aflat subt același soare?

— N-am găsit pe nimeni, a mărturisit cu întristare Alexa. Cît am stat cu măria sa Nicoară prin acele locuri, aș putea spune că n-am avut cu cine mă aduna la sfat și tot supărat umblam de colo-colo. Numai pe Ghiță Botgros l-am găsit, acel pe care-l ucisesem.

— Mai trăiește badea Ghiță?

— Cum îți spun, trăiește, și-i tot cu capul în nouri. Nu te teme, n-avem să-i mîncăm noi lui din colivă.

— Oi, Alexa, a strigat părintele Agatanghel, înălțîndu-se în straiul negru ca un corb și fîlfîind din aripi. Amar ți-i viersul și tare mi-i jele. Mă duc s-aduc ulciorul, ca să cinstesc pe dragii oaspeți și pe urmă nu uit să vă spun povestea făgăduită.

După ce s-a întors în grabă părintele Agatanghel și a înfățișat un ulcior burduhos, rugînd pe toți cei de față să-l îmbrățișeze, cuvioșia sa n-a întîrziat să spuie ce avea de spus.

— Aflați, creștini buni, că avem și noi cîteodată nacazuri în cetatea noastră. Ne-am adunat aicea nu atît ca să postim întru slava sfințeniei — iertați-mă pentru vorbe adevărate! — ci ca să ne agonisim o viață mai ușoară. În țara asta unde curge miere și lapte, după slova Scripturii, noi sărmanii n-avem rînd la ospăț. Ci numai boierii cloncani și-au găsit acolea Canaanul și pe noi, ia, numai așa, ne dau la o parte cu sabia. Răzășii am fost și-am rămas la sapă de lemn și pentru o pită ne-am dat robi. Așa că, ajungînd țărani șerbi, nu putem ieși din starea asta decît hălăduind la o mănăstire, ori intrînd în cinul preoției de mir. De aceea aici noi trăim întru bună înțelegere și frăție, ca unii ce-am scăpat de iad și ne aflăm lîngă poarta raiului. Nu ne lipsește nici mîncarea, nici somnul. Și nici iscusința, fraților, ca să ne strecurăm pe lîngă schimbătoarele vremi. Facem rugăciuni și pomeniri fețelor domnești, dar noi știm că mulți dintre aceștia cărora ne închinăm au stropșit pe părinții și pe frații noștri. De aceea nu ni-s dragi nici slujitorii stăpînirii, care bat și asupresc. Iar știindu-vă că sînteți cu fratele lui Ion-Vodă, mă pot mărturisi fără grijă, ca unor frați.

Iată ce mi s-a întîmplat mie de cînd mă aflu portar aicea la Pobrata. Tot așa, într-o noapte cu trăsnete și

fulgere, au bătut în poartă niște străini, cerînd găzduire. Iar eu nu i-am numărat și nici nu mi s-a părut că poartă săbii. Am deschis și i-am lăsat să intre, ca pe niște călători trudiți.

Le-a întins părintele econom masă; a poruncit părintele stareț vin; li s-au gătit douăsprezece crivaturi. Iar la miezul nopții, cînd au trecut cuvioșii părinți la rugăciune, acei călători s-au sculat și au închis biserica cu acei care se rugau, proțăpind ușile. Iar pe părintele stareț l-au apucat de grumaz și i-au poruncit să aducă cheile vistieriei și să deschidă lada de fier din tainița ei. Numaidecît să le mărturisească unde-s cheile, și unde-i tainița... Au dat și cu mînerul săbiei și cu latul săbiei în prea cuvioșia sa și l-au împuns mînîndu-l înaintea lor.

Se tînguia prea cuviosul nostru stareț:

— Oameni ai stăpînirii sînteți domniile voastre? Dumnezeu vede și vă prăpădiți sufletele. Să nu cutezați a prăda sfînta mănăstire!

— Ba cutezăm! a rîs căpitanul acelor slugi ale stărostiei.

— Ucideți-mă, nu vă duc și nu vă dau. Mai bine faceți-mă mucenic decît proclet. Iată, nici unul din sfinții părinți care au mai rămas la slujbele celelalte nu va mărturisi cine ține cheia și unde-i lada obștei. Iar după ce-i căutați pe toți aceștia, părintele Agatanghel vi-i poate aduce pe rînd și pe ceilalți. Bateți-ne cu vergi de fier, străpungeți-ne cu strămurare înroșită în foc, noi nu ne supunem unor asemenea păgîni ca domniile voastre!

Pe cînd cei doisprezece slujitori se dădeau din colț în colț suduind, bătînd și împungînd cu tesacele, eu, umilitul Agatanghel, am luat aminte la vorba «strămurare», pe care o rostise prea cuviosul stareț

uitîndu-se la mine. «Strămurare» era numele unui om, prietin al nostru, care-și avea sălaș într-o rîpă stearpă ce-i zice Pietrăria. Și el venea acolo cu tovarășii ca să-și împartă vămile de la vadurile lor, fiind de meserie hoți. Și noi monahii trăiam în prietinie cu dînșii. Iar ei scuturau numai bărbi de oameni bogați și spintecau chimiruri grele.

Cum aud eu vorba aceea «strămurare», mă gîndesc că părintele stareț e om cu glagore la cap și că ne aflăm într-o noapte spre duminică; iar prietinii noștri vor fi venit de bună-samă la peștera Pietrăriei. Căci a doua zi fiind sfîntă sărbătoare, nu se cade să lucreze și se hodinesc.

Mă strecor mai la o parte, dau fuga aici la odaie și încalic un căluț flocos în care aveam încredere că m-a duce fără sminteală unde voiam eu. Îl îndemn numai din frîu și nu-i pun în coaste pinteni; și ajung într-un ceas de vreme la Pietrărie și mă rog de Strămurare și de hoți să vie să ne scape. Ca oameni cuviincioși, unde au încălicat toți cu suliți și ghioage s-au coborît la sfînta Pobrata, și i-am vîrît prin portița pe unde ieșisem. Și s-a nimerit să trăsnească din nouri, cînd am pătruns la stăreție. Și cînd a trăsnit, noi de colo am și fost asupra acelor oaspeți, pălindu-i unul după altul. Părintele stareț era întins pe podele și-l ardeau cu făclii aprinse la tălpi și pregăteau și țăpușe să i le bată subt unghii. Trei dintre cuvioșii monahi pieriseră în chinuri. Strămurare și cu ai lui i-au prăvălit pe toți fără nici o cruțare și ne-a rămas nouă numai să cerșim iertare pentru sufletele lor de la Domnul Dumnezeu.

Acum gîndiți-vă și domniile voastre, fraților, a urmat cu mirare monahul, cum să cerșim noi iertare pentru unii ca aceia care au ridicat viețile călugărilor

și au ucis pe starețul nostru, încît nouă săptămîni a stătut în umbra morții?

S-au sfătuit bătrînii soborului nostru și deocamdată s-a hotărît așa.

Am dezbrăcat de straie pe acei păcătoși și le-am cules și săbiile cu celelalte unelte ale răutății lor și le-am dat în mînă lui Strămurare, drept dobîndă de război ce i se cuvenea.

După aceea, pe acei păcătoși, goi cum au ieșit din pîntecele maicii lor, i-am așezat la rînd într-o groapă, cu fața în jos, ca să se uite către părintele lor Tartorul.

Iar mie mi s-a poruncit să încalic și să mă duc fără întîrziere la vlădica Istatie, care-i mai mare peste noi, și să-i cerem deslegare și poruncă în privința iertării.

Deci am încălicat pe căluțul meu cel flocos în care aveam încredere, și m-am dus; și am ajuns în ziua de luni către sară la episcopia Romanului. Am îngenunchiat la vlădica în camara lui de taină unde primește mărturisirile și i-am spus preasfințitului: iaca așa, iaca așa.

S-a înfiorat preasfinția sa și s-a sculat asupra mea cu uimire, că poate îi înșir basme.

Am bătut metanie și m-am plecat către icoane.

— Acesta-i adevărul adevărat, preasfințite Istatie; fac cruce. Ostenește-te pînă la Pobrata, să vezi cu ochii însuți preasfinția ta!

— Au belit pe cuvioșii monahi și le-au pus țăpușe?

— Mai rău, preasfințite. Le-au răpit ce nu le puteau da: viața.

— Și pe starețul vostru Paisie l-au ucis?

— Trupul prea cuviosului Paisie e desfăcut ca la căsăpie, preasfințite părinte Istatie, și numai mila lui

Dumnezeu îl poate întoarce în starea în care s-a aflat mai nainte.

— Atuncea cum să cerșiți voi iertare de la Dumnezeul nostru pentru asemenea fapte? Căci slujitorii aceia haini au săvîrșit o lucrare mai crîncenă decît a păgînilor ismailiteni. Ei sînt lepădați de către oameni și asemuiți fiarelor. Ar fi fost mai bine să-i fi cunoscut în ceasul nașterii lor moașele că sînt sămînță a Diavolului, să le sucească beregățile și să-i lepede la umblătoare. Să știi, cuvioase Agatanghele, că lotrii care v-au ajutat în asemenea nacaz vor avea bună primire la scaunul Împărăției. Mai îngăduie, cuvioase Agatanghele, zice vlădica, pînă ce ți-oi da poruncă scrisă, cu pecetea episcopiei; să nu faceți altfel decît cum poruncesc. Pînă atunci pune-ți inima la cale în trapeză, prinde putere și roagă-te sfîntului Dimitrie ostașul, și după aceea încalică și du-te cu bine. Și altfel să nu faceți!

Eu am sărutat mîna preasfinției sale și am așteptat poruncă scrisă; și m-am gîndit că noi anahoreții de la Pobrata am făcut bine ce-am făcut, fără a fi vlădici și fără a avea suflare de la Sfîntul Duh.

Acuma, pe gropnița păcătoșilor, stau gunoaiele sfîntului nostru lăcaș.

Diacul își însemna toate în mintea lui, cuprins de spaima răutății oamenilor.

— Și cu Strămurare ce s-a mai întîmplat? a întrebat el.

I-a răspuns rîzind Alexa:

— Strămurare stă la ospăț cu sfîntul Dimitrie.

— Ba tu, frate Alexa, l-a dojenit pe oștean monahul, să nu șăguiești cu cele sfinte. Strămurare se află încă în această lume ticăloasă și plină de strîmbătăți. Și-a schimbat locul din acest codru, și s-a

aflat, prin oameni de departe, că a ieșit prin părțile scaunului nou al Domniei, la Bîrnova și la Căpotești, care-s codri mai adînci decît acesta al nostru.

În odaia Galatei lîngă Iași, stau și se împuțesc beșlegii ismailiteni, pînă ce s-or încheia părerii bisericii. Acolo se află și aga dăbilarilor Porții. Se duc dăbilarii și adună de la oameni, cu îngăduința lui Vodă, peșcheșuri sultanatului, le pun la poalele agăi și, după aceea, cărăușii creștini le duc pînă la vadul Obluciței, și de acolo ceamuri turcești le plutesc pe Dunăre și pe lîngă țărmul mării la împărăția neagră.

Strămurare și-a găsit acolo o treabă ce nu s-a mai pomenit.

A întocmit pînde, ba la văi rele, ba la vaduri de ape, ș-a prins din acei dăbilari, scrijelindu-i la beregată. Dar pe bani și peșcheșuri n-a pus mîna, soco-tind să dea numai înfricoșare păgînilor. Însă de fapta luî nu s-au folosit decît slugile domnești care și-au însușit zloți și plocoane, dînd cu piciorul în rîpă le-șurile turcilor. Văzîndu-și greșala, Strămurare a luat asupra sufletului său și pe slugile acelea. Iar noroa-dele abia atunci au băgat de samă că se află în preajma lor o voinicie. Li se întorc cele luate cu hapca și li se mai îndulcește amărăciunea.

Nu știu ce-o fi adevărat din toate cîte se spun. Dar într-o sară din toamna trecută, la vecernia Sfîn-tului Andrei, iaca bate la poartă însuși prietinul nos-tru Strămurare cu doi din oamenii lui și cere găz-duire. Numaidecît i-am deschis și l-am primit ca pe un frate al nostru. Și înainte de a-l ospăta, a intrat în biserică și s-a închinat cu smerenie; iar după ce l-am ospătat, s-a dus la starețul nostru, prea cuviosul Paisie. Și fiind și noi unii dintre monahi de față, Strămurare a zis așa:

— Fraților monahi, aflați că, după atîtea strădanii ale mele, cărările de scăpare mi s-au împuținat; dacă mai întîrzii mult făptuind cîte făptuiesc în folosul fraților mei sărmanii obijduiți, apoi mi se va atîrna țeasta în prăjină, la poarta curții domnești, și pe trupul meu se vor încăiera cînii. Deci am ținut sfat cu soțiile mele și ne-am gîndit să ne pustiim la o sfîntă mănăstire, nici de monahi zidită, nici de vlădici știută, unde cîntă apele laudă Ziditorului, și stau pădurile în odăjdii și se închină cînd bate vîntul. Această sfîntă mănăstire se află peste nouă hotare. Și după ce ne-om închina acolo ș-om dobîndi pentru sufletele noastre alinare, om păși la ostroavele unde trăiesc oștenii crucii, zaporojenii, ș-om intra la ei la ascultare, slujind mai cu folos pe frații noștri creștini. Acuma-i vremea asupra iernii și nu mă pot bizui împotriva viscolelor din miezul nopții și gerului celui nemilostiv și foamei. Dar cum se va încheia în primăvară cel codru verde, m-oi duce să caut pe Nicoară Potcoavă de care povestesc noroadele cum că s-ar găti s-apuce domnia Moldovei. Ce zice de asta prea cuvioșia sa Paisie?

Cuvioșia sa Paisie a zis: Bine! și l-a sfătuit să se ducă.

— Avea-voi putere?

— Vei avea, frate Strămurare, după aleanul sufletului tău.

Acuma unde-i binevoitorul nostru Strămurare, ca să afle că, sub policandelon la Pobrata, a stat măria sa Nicoară! Socot că l-om vesti printr-un om bun și l-om îndruma unde rîvnește. Acel om bun oi fi eu, fraților, și nu știu dacă m-oi mai întoarce la Pobrata. M-oi duce mai bine cu Strămurare la mănăstirea din pustie.

XV

Curtea lui Iurg

A doua zi dimineață, soarele a răsărit în senin și, după ploaia nopții, codrul a lucit de mii și mii de nestemate ca flori fără nume și degrab trecătoare.

Văzduhul era curat. Călătorii cît și localnicii îl simțeau intrînd în ei ca pe un vinaț bun. Soborul monahilor ieșise cu starețul înafara porții fereçate, ca să fie de față la plecarea măriei sale Nicoară. I-au urat cale fericită și lui și oștenilor, și au rămas o vreme privind cum se duc.

De lucirea biruitoare din ochii călătorului domnesc, pe care o băgaseră de samă acei monahi, se bucura mai ales unchețul Petrea, care amesteca aducerile lui aminte cu anii de pruncie ai lui Nicoară, la curtea lui Iurg Litean. Într-acolo el și cel ce fusese prunc umblau acum fără grabă, ca într-o lene a unei plăceri. Căpitanul Petrea era acum bătrîn, iar pruncul cărunt.

În asemenea bună stare a spiritului, au umblat prin valea îngustă a Șomuzului, pe lîngă niște lunci bătrîne rămase în stăpînirea Domniei după moartea lui Șendrea hatmanul; căci acele pămînturi și lunci de la Dolhești, unde se afla gropnița lui Șendrea, cumnatul lui Ștefan bătrînul, fuseseră, împreună cu toată valea, zestrea surorii Voievodului. Și din acel timp rămăseseră uitate; Domnia nu le socotise vrednice a fi dăruite boierilor celor mari.

Călătorii băgau de samă o rînduială a satelor deosebită decît în alte părți pe unde umblaseră. Gospodarii își vedeau fără grijă de prisăci și livezi și se închinau cu voie bună la trecerea acelor străini. Vite albe pășteau pe lunci; numaicît dealurile care stră-

juiau din dreapta și din stînga păreau a copleși valea. Astfel au ajuns la prînzișor, cu rînduiala știută, la un pod de peste Șomuz și la o moară, pe unde drumul începea să suie un holm înalt, către valea largă a Siretului, departe, spre curtea veche a amintirii.

Moara umbla numai pe-o piatră, zvonind ușor. Și sub streșina morii, la drum, sta pe o laiță morarul. Impotriva tuturor datinilor și poveștilor, morarul nu era un chiag împovărat de ani și slăbie, ci bărbat tînăr, cu înfățișare veselă.

— Îți poftesc buna ziua, morarule, și noroc! a strigat moș Petrea, mai mult ca să-l stîrnească la vorbă de petrecere în popas.

— Vă mulțămesc frumos domniilor voastre, a răspuns morarul ridicîndu-se de pe laviță și descoperindu-și pletele.

— La moara asta nu-i adunare? Te văd singur, a urmat uncheșul. Îngăduie să poposim sub streșina dumnitale.

— Cu dragă inimă, a răspuns morarul, privindu-i cu ochi verzi ca luciul iazului.

Ceilalți călăreți au înaintat; s-a apropiat și căruța lui Ile. Morarul a dat lămurire:

— Mușteriii mei cu tăbîltoacele, cinstiților drumeți, se adună mai pe sară, după ce se întoarce lumea de la cîmp și de la alte treburi. Macină rîșnița grăunțe; măcinăm și noi vorbe, punînd țara la cale. Asta-i moara lui Barbacot.

— Cine a fost creștinul cu asemenea poreclă?

— Strămoșul nostru; după ce-a trăit ani nouăzeci și nouă, a lasat strănepoților moștenire moara și mai ales învățăturile sale.

— Atunci va fi fost filosof? a rîs mezinul Lixandru.

— Cu voia domniei tale, da.

— Şi pe dumneata cum te chiamă?

— Domnilor, numele meu din botez e Tudorică, iar porecla Prepelea.

Adunarea a făcut mare haz.

— Hai să descălicăm la moara lui Statu-Palmă Barbacot, a zis Nicoară cu voie bună, şi Prepelea să ne vîndă poveşti.

— Asta nu se poate, a zis Tudorică arătîndu-şi dinţii şi privindu-i pe toţi cum sar din tarniţi. După învăţătura bătrînului nostru, poveşti nu vînd, ci schimb. Aicea în valea Şomuzului, cinstiţilor drumeţi, noi vieţuim întru singurătate şi neştiinţă. Vrem să aflăm ce se petrece la curtea lui Vodă şi-n Ţara-de-Jos. Fost-au războaie şi cutremur ; poftim să ştim ce mai este şi ce se mai pregăteşte. Am auzit unele, dar nu toate. Pe la noi nu se află, ca-n alte ţinuturi, salaşuri boiereşti, unde să se cuibărească minciunile. Să iertaţi domniile voastre acei care veţi fi fiind boieri. Dar eu, afară de săbiile ce purtaţi, după straie vă socot negustători.

— Negustători care nici nu vindem, nici nu cumpărăm, a răspuns Nicoară punîndu-şi mîna sa cu inel şi pecete pe umărul morarului.

Acesta a tras cu coada ochiului şi a luat aminte, fără să se tulbure.

— Mare cinste să poposească în sărăcia de la noi măriri de la scaunul Domniei.

— Nu sîntem boieri, meştere Tudorică, şi nu venim de la Iaşi.

— Eu socoteam altfel, măria ta, avînd ochi şi văzînd.

Potcoavă s-a întors cu bunăvoinţă:

— Nu sînt decît un oştean, prietine morar.

— Mă bucur, măria ta, s-a tulburat morarul, fulgerat de înțelegere deplină, că te văd bine cumpănit pe amîndouă picioarele.

Tovarășii lui Nicoară au rîs cu hohot.

— Imi place că ești meșter hîtru, Tudorică.

— Ca unchesul meu Barbacot, măria ta. El ne-a învățat să ne ferim de tagma boierilor. Nici noi să ieșim către ei, nici ei la noi să nu vie, ca să nu ne întarte și să le sărim în cap.

Am oblicit de la niște neamuri de-a noastre, care au căutat pămînt mai bun la lărgime, în șesul Siretului, cum că în partea aceea de țară ar fi ieșit cu putere mare boieri vistiernici să împlinească dări nouă, scornite acuma. Noi aceștia de la Șomuz, mai puțini și mai săraci, am rămas uitați. Dar acolo, lîngă Ruginoasa, au intrat într-un sat ș-au împlinit pe gospodari, luînd șaptesprezece boi de la toată obștea. Dar satul datora optsprezece. Atuncea, acei dregători, neputînd găsi încă un bou, au apucat pe-un prunc al unui om și l-au dus cu ei zălog, pentru boul lipsă. Să fie adevărat? Domniile voastre n-ați auzit de una ca asta?

— De asta n-am auzit, dar cunoaștem altele... a mormăit moș Petrea.

— Eu aș zice așa, a urmat Tudorică ațintind pe Nicoară, că pentru așa dregători i-ar folosi lui Vodă leacul babelor de la Șomuz: alior plămădit cu vin pe care-l dau pe apă ca să amețească peștii și să-i prindă. Să-și hrănească și măria sa lighioile de la curte cu alior, să se ducă pe apa sîmbetei, să ajungă la Dunăre, pe urmă în marea și în fundul tartorului.

Diacul a privit cu mare plăcere pe strănepotul lui Barbacot.

— N-oi uita să spun asta măriei sale cînd l-oi întîlni, i-a zîmbit el, pe cînd Nicoară și oștenii încălecau.

Cînd au purces, lucea soarele în iazul cel întins, scurmînd cuibare de foc. Ceata călăreților umbla în buiestru, pătrunsă de duhul de voie bună a unui meșter leneș la treabă și harnic la vorbă. Clipele acelui popas se risipeau ca fulgii de păpădie în adierea vîntului.

Așa au umblat cu spor pe sub biruința soarelui de amiază și au ajuns într-un pisc unde se legănau fînațuri înflorite. De-acolo au văzut valea cea largă a Siretului, unde curge o apă domoală, scriind cotituri între lunci vechi.

Au mai făcut un popas, hrănindu-se oameni, cai și cucoși.

Cînd uncheșul Petrea Gînj i-a călăuzit în acel colț încîntat unde puhoiul limpede al Sucevii rupea tulbureala Siretului, Nicoară și-a simțit inima bătînd mai grăbit. Acolo era curtea copilăriei lui cu turnul de piatră, și livezile între parcane înalte, și prisaca de care avea grijă moșu Voicu, și odăile cu cai și carîte, și ocolul vitelor albe, și cuhnea zvonind de robota țiganilor, și slujitoarele cele tinere lucrînd la stative în pridvor, și cneaghina Calomfira trecînd din cămări la cerdac în straiul ei cernit. Căci în acel timp al copilăriei, cneazul cel bătrîn Iurg Litean hodinea sub lespede, în grădină, lîngă altarul paraclisului. Toate le-a părăsit cînd abia se ridicase mărișor, și căpitanul Petrea l-a dus peste hotar, într-o țară străină. De atunci nu s-a mai întors.

Iar acuma, într-o clipă ca de spaimă, a privit și și-a plecat fruntea. Din toate nu mai era nimic. Turnul se prăbușise și-l învăluiau iederi sălbatice. Din curte nu mai era nimic; trecuse peste ea pojarul. Acoperișul paraclisului se dărîmase.

Zece oșteni cu capetele descoperite așteptau parcă totuși, ca și la sfîrșitul poveștilor mîhnite din copilărie, să le nălucească palatul scufundat de o vrajă. Însă pădurea dimprejur fremăta lin; se alungau în zbor măcălendri între lumini și umbre și minunea nu se săvîrșea, căci mormintele rămîn morminte.

Nicoară și-a strîns pleoapele, ca să lepede două lacrimi, pe urmă a suspinat și a înălțat fruntea.

— Oare osemintele maicii mele au fost adunate și așezate la veșnică odihnă?

Căpitanul Petrea a tăcut.

Și-au îndemnat caii spre paraclis. Lespedea ce adăpostise pe Iurg era prăvălită, gropnița deschisă, ca să i se prade cneazului mort podoabele.

Nici mormintele nu rămîn morminte. Crudă întristare, căci nu-i muritor care să fie apărat de asemenea umilință.

Totuși sînt bărbați care pot sta deasupra vieții și a morții, păstrîndu-și cumpăna inimii în urgii, pentru că au de împlinit aici pe pămînt, în timpul lor scurt, o datorie. Așa patruzeci și opt de ani măritul Ștefan-Voievod a stat cu sabia apărător al moșiei și norodului său. Cunoscînd zădărnicia silinților sale, măria sa a stat totuși în picioare pînă la sfîrșit, ca să fie pildă altora care vor veni după el. Acea pildă a urmat-o Ion-Vodă și s-a pus și măria sa Ion jertfă. Cît sînt încă dușmani, trebuie să le stăm împotrivă, pînă la acel ceas cînd va veni dreapta izbăvire. Vor cădea vitejii cei juruiți? — se vor scula mișeii pînă la cel din urmă, cît frunzele și cît năsipul, pentru slobozenia lor și pentru dreptate.

— Așa că să ne avem sus inimile, dragă frate, și să ne urmăm calea.

— Da, bădiță Nicoară, a suspinat cu amar Alexandru. Mă gîndesc unde-om poposi la noapte.

— Trecem în poiana cea veche, a răspuns unchesul. Alcătuim acolo colibă de frunzar, și nu ne-om prăpădi cu firea.

Mezinul i-a aruncat moșneagului o privire înveninată.

— Om face foc, a urmat căpitanul Petrea, ș-avem toate cîte ne trebuie pentru trupul nostru.

— Da, moș Petrea, a răspuns îmblînzit mezinul.

Dar Poiana Ursului nu era singură. Avea oaspeți, vetre de foc și colibe de frunzar. Își făcuse acolo, vremelnic, oprire o tabără de rudari.

Cînd judele lor a văzut larma ce se stîrnise la cele patru căruțe ale sălașului și și-a dat sama că vin împotrivă călăreți cu arme, a slobozit mare strigăt și a poruncit să se așeze toți cei douăzeci și opt de supuși ai săi pe brînci și cu fruntea plecată. Glasul său repezise porunca într-o limbă necunoscută, pe care un singur om dintre slujitorii lui Nicoară o putea pricepe.

— Pas, Ile Caraiman, a zis blînd măria sa, și întreabă cele de cuviință pe acești sărmani.

Potcoavă cunoștea că acei sărmani pe jumătate goi nu pregetau să mintă și să prade, ba chiar, la nevoie, să întrebuințeze buzdugan și cuțit împotriva cui se nimerea, numai să aibă cîștig. Poate ei să fi desfăcut gropnița cneazului Iurg. Dar acești robi aduși de tatari tocmai de la India și vînduți boierilor pămînteni n-au cunoscut decît urgii în rătăcirile lor, decît hrană de cîini și biciul; nimene nu i-a învățat altfel de viață, nimene nu i-a miluit și sînt cei mai mișei dintre toți mișeii pămîntului. Dar trupul lor e bine alcătuit și au muieri frumoase. Au darul cîntecului și al meșteșugurilor. Și cînd găsesc milă, sînt cu credință tare, cum se

vede că s-a ales acest Ile Caraiman, tovarăș de nădejde. Sălașul lui Ile a primit de la măria sa Ion-Vodă slobozenie, și iată îl are alături pe Ile ca pe un frate om.

Au prost obicei cnejii moldoveni de poruncesc la ospețe acestor robi să se suie în copaci și apoi se pun asupra lor la întrecere cu săgețile. Și pe fetele lor le aduc la iatacuri. Le prețuiesc ca pe niște flori de o clipă, ș-apoi le aruncă în glod. Vor fi fost fericiți în țara lor. Se spune că la India viața e blîndă și îmbielșugată. Chiar de-ar fi fost cei din urmă paria acolo, n-ar fi fost mai nefericiți. Tatarii, care au domnie în Asia și bat războaie la India și au întemeiat și acolo împărăție, îi aduc marfă vie, în țările noastre, și de două veacuri s-a iscat și la noi asemenea rînduială neomenească a robiei. Ș-apoi, de la asta, domnii lumii se întartă și asupra băștinașilor, să-i calce în picioare și să-i socoată șerbi. «Binecuvîntat fie dascalul meu Ian Savițki de la Bar — și-a amintit Nicoară — care mi-a deschis ochii asupra acestui adevăr. Dar boierii leși l-au osîndit în Seim pentru cele ce ne învăța pe noi, ucenicii, și gîdea l-a tăiat pe podină înaltă, în mijlocul Liovului, în zi de tîrg.»

Potcoavă nu apucase a descăleca și Ile Caraiman s-a întors cu ochii spăriați, să-și deie sama de solie.

— Măria ta, a strigat el, și și-a pus fruntea pe teltia de sub șaua murgului. Măria ta, a suspinat după aceea, ridicînd o privire înfricoșată. Acest Zailic, judele rudarilor opriți aici în Poiana Ursului, îi de loc tot de la Runc, unde se afla taica meu Fedeleș mai mare peste toți rudarii care au dobîndit slobozenie de la slăvitul Ion-Vodă. Dar i-a spart domnia nouă a Șchiopului-Vodă ; și pe taica al meu l-a oborît cu buzduganul armașul Ciornei. Și toți ai mei s-au prăpădit și s-au

împrăștiat; și pe cîți i-au apucat de grumaz armășeii, i-au supus iarăși robiei. Iar Zailic a apucat a fugi cu aceste patru corturi. Ș-au nimerit aicea și au început a lucra alvii și căușe de plop și salcie, pentru satele din partea locului. Dar bieții aceștia mișei stau cu frică și de aceea s-au înspăimîntat de vederea noastră. Ce să fac cu ei, măria ta?

— Să-i îmblînzești, Ile, și să-i lăsăm în pace. Și inimile noastre sînt negre ca tina de supărare, ca și ale lor.

Măria sa a mîngîiat fruntea țiganului; Caraiman a cuprins acea mînă prietină și a sărutat-o. Apoi, hîrîindu-și în gîtiță lacrimile, s-a dus la Zailic judele, să-i împărtășească porunca stăpînului său.

— Numai atîta mai stă măria sa în Poiana Ursului, cît om îmbuca cina, a dat de veste judelui slujitorul lui Potcoavă.

— Da' de ce, frate Ile?

— Căci măria sa a găsit casa părinților săi dărîmată și arsă, și din toate cîte au fost ale unui cneaz n-a rămas un par de care măria sa Nicoară să se apuce cu mîna. Așa că le lasă toate pustiei și vouă. Domnia sa își scutură încălțările, încalică iar și ne-om tot duce.

— Vă veți tot duce fără întoarcere?

— Ba măria sa Nicoară s-a întoarce, ca să facă dreptate în țară!

Judele Zailic s-a închinat către măria sa, și a poruncit sălașului său să intre în colibele de frunzar, să steie acolo cu ochii stecliți și să tacă. Căci măria sa descalecă la ospăț. Totuși în acel asfințit de soare, cînd pribegii s-au așezat la cină lîngă căruța lor, a pornit un murmur moale și blînd în colibe, și poporul lui Zailic s-a îndemnat a cînta.

La glasuri s-au adaos strune de cobză și viers de alăută. Rudarii cîntau pentru inima lor, dar și pentru inima acelor călători pribegi.

Nicoară și cu ai săi erau cu luare-aminte să înțeleagă vorbele, dar acele vorbe erau într-o limbă veche de la împărăția lui Por-Împărat, pe care numai Ile Caraiman o putea deslușì.

— Cîntă și moldovenii acest cîntec în limba lor... a dat el lămurire lui Potcoavă. Cum contenesc rudarii, vi-l spun așa cum l-am auzit de la niște ciobani megieși cu Runcul nostru.

Ile a rostit încet măriei sale vorbele acelui cîntec:

Maică, măiculiță,
Maică, dorul de la tine
Peste munți și ape vine,
Și nu-l poate opri nime:
Nici cioban cu fluierul,
Nici popă cu cîntecul,
Numai eu cu sufletul...

XVI

La Siret și la Prut

Chiar în aceeași zi de luni, înainte de amurgul serii, drumeții pribegi s-au înfățișat la malul Siretului pentru trecere, la un pod ce se afla în hotarul Vercicanilor, nu prea departe de curtea răposatului cneaz Iurg.

Era un pod cunoscut și vechi, de la un mal la celălalt mal, pe șăici, și cu odgon legat de amîndouă țărmurile în șarampoi de stejar cît buțile.

La acel pod erau brudnici doi bătrîni, tatăl și feciorul, amîndoi cu ochii streșiniți de sprîncene albe, iar

bărbile lor erau împuţinate şi păscute, ca suhatul oilor. Nepoţii lor trăiau în două case aproape şi le erau într-ajutor, la o nevoie de trecători certăreţi, ori la o viitură de ape.

— Cît e brudina, uncheşilor? a întrebat căpitanul Petrea. Tot ca acum treizeci de ani?

— Se vede că domnia ta ai mai trecut pe-aici, oştene, a răspuns cel mai bătrîn. Dar eu nu te mai ţin minte, macar că nu-i aşa de mult de-atunci. Va fi fost la domnia lui Rareş-Voievod. Ori poate greşesc. Tu nu ţii minte, măi băiete?

— Apoi va fi fost cum spui dumneata, tătucă.

— Aşa. Nu ştiu ce să fac cu tine, măi Andriuşa, că uiţi toate. Cît îi brudina? Spune acestor oşteni! De cînd se uită la noi ş-aşteaptă!

— Apoi brudina îi tot aceea, oameni buni, a răspuns cel cu ani mai puţini. Un om cît trei dobitoace, adică o para; iar dobitoacele cîte un ban. Şi oile zece la un ban şi ciobanul un ban, că el e stăpînul oilor. Nu se socotesc cînii, deoarece ei îs păzitorii oilor.

— Cam scump şi încurcat, a zîmbit Potcoavă.

— Apoi dă, a zis tot fiul moşneagului; scump, da' şi cheltuiala obştei Vercicanilor nu-i puţină. Că noi avem poruncită brudina de la Domnie de cînd ne-am aşezat aice.

S-a amestecat tatăl; fiul a contenit.

— Nu uita să spui, Andriuşa, că pe noi ne-a adus aici slăvitul Ştefan bătrînul şi ne-a aşezat la apa Siretului, dîndu-ne ocină şi uric.

Am venit din porunca măriei sale cînd a bătut război în olatul lui Crai şi a ajuns la Peremîsla-cetate. Şi fiind măria sa voievod pravoslavnic de lege răsăriteană ca şi noi, apoi am venit aici la porunca măriei

sale și ne-am așezat la loc deschis unde ne aflăm și astăzi.

Bine-am petrecut noi aice la Moldova, fraților oșteni, un rînd de oameni mai vechi, după aceea noi, și iaca, azi se arată greutăți asupra nepoților noștri. Se află un boier Coșovei, la un ceas de cale de aici, și a așezat și el un pod peste Siret, și ne tot trimete răspuns că să desfacem podul nostru. Ne-a despăgubi. Iar el, dac-a rămînea singur, să crească brudina. Dar noi nu putem face asta avînd poruncă și de pod și de brudină de la sfîntul Ștefan-Voievod.

Potcoavă a întrebat, în limba ucraineană:

— Și mai țineți minte domniile voastre, bătrînilor, limba neamului de care v-ați deslipit? Că de la războaiele lui Ștefan bătrînul trecut-a multă vreme.

Foarte s-au bucurat bătrînii auzind pe acel bărbat mîndru că grăiește limba lor.

— Cum nu, prea cinstite, grăim ș-acum limba de la baștina noastră ș-am învățat și moldovenește, și ne-am încuscrit cu pămîntenii de la apa Siretului, trăind cu ei în pobratanie, adică în frăție, avînd biserică și țintirim laolaltă.

— Dar iată Coșovei poftește să desfacem podul... s-a mirat fiul, scărpinîndu-se cu mîna stîngă la subsuoara dreaptă.

— Tu, Andriușa, stai cuviincios și nu grăi fără întrebare, l-a mustrat bătrînul.

Andriușa s-a dat cu sfială mai la o parte.

Potcoavă a întrebat iar:

— Cum te chiamă pe dumneata, moșule?

— Mă chiamă Stepan, cinstite negustător, căci m-a ținut în brațe Ștefan-Vodă bătrînul, cînd a venit cu alai să vadă pe vercicanii săi, ș-atuncea m-a botezat măria sa.

— Dacă-i așa, primește de la mine altfel de vamă pentru pod, a grăit Nicoară în limba vercicanilor, și-a tras de la brîu punga de pelcică neagră, desfăcîndu-i băierile.

Moș Stepan și-a scos căciula, și, de sus din șa, Potcoavă i-a aruncat în ea un taler de argint. Brudnicul cel vechi s-a mirat de asemenea plată cum nu primise niciodată într-un veac de om, de cînd trăia la acel vad.

Și-a scuturat fruntea și s-a uitat zîmbind la călător prin tufele sprîncenelor lui.

— Domnia ta vei fi fiind negustător cum sînt eu sultan Soliman. Află, slăvite, că mai am un zgriptor tot asemenea, dărușag de la botezul meu. Pe amîndoi am să-i las bisericii de la noi, ca să facă preoții pomenirile cele de cuviință. Mă rog, binevoiește a rosti numele măriei tale, să-l scrie popa nostru și să nu se uite niciodată la proscomidie.

— Ion-Nicoară, bătrînule, a suspinat călătorul.

Bătrînul și-a ridicat sprîncenele cu toiagul și a stat privind pe străin, cu gura căscată.

— Acu știu, măria ta, al cui frate ești, și slăvite să vă fie numele în veac, și al Voievodului Ion și al măriei tale. Acuma știu că te duci unde ai mai fost și de acolo au sunat pînă la noi cîntări, de le cîntă cobzarii.

Și-a ridicat cușma:

— Măi Andriușa! și-a schimbat el glasul; dă o fugă pînă în capul podului și chiuie de ceea parte să ferească tot omul, și muierea, și pruncul, și dobitocul, că trece măria sa și să nu i se încurce calea.

Moșul cel mai puțin bătrîn a dat fuguța, cu pași scurți; dar chiotul pe care l-a repezit s-a dus departe, pînă peste luncile de dincolo.

Călătorii au trecut cu caii tropăind și căruța s-a dus după ei huruind peste undele tulburi ale Siretului. Moș Stepan a rămas lungă vreme cu căciula cu taler în brațe, uitîndu-se după ei.

— Ai văzut, Andriușa ? a întrebat el, după aceea.

— Văzut, a răspuns c-o îngînare de uimire feciorul.

Altă întîmplare, de care și-a adus aminte măria sa după aceea, s-a petrecut la Prut, la un vad din sus de Ștefănești, în ziua de miercuri, la amiază. Apa acelui rîu mare și larg se umflase de ploile din sus și măturase ca pe nimic podul umblător. Podarii fugeau cu căruțele la vale, în lungul malului, ca să prindă șăicile oprite prin scruntare și grinzile risipite de pe unde le aruncaseră talazurile.

— S-a trezit leneșul din lenevie... au zis niște oameni din partea locului, care stăteau cu brațele încrucișate ori cu palmele vîrîte în chimiruri și se uitau în sus și-n jos, la vîrtejurile undelor ducînd căpiți de fîn ori cioveie de pe la gospodăriile creștinilor.

— Cînd vin nahlapi, s-a întors un pădurar către călărețiі opriți în prund, apoi parcă au ghiare, așa apucă și duc cu ei. Domniile voastre vreți să treceți, oștene ?

— Vrem, dar nu știm cum om face, a răspuns uncheșul Petrea. Om căuta mai în susul apei. Știam eu un vad de-l treceam cu caii pînă la glezne.

— Va fi fiind la vadul Ionașcului ; dar acel vad de șapte ani s-a stricat ; apa și-a schimbat cursul, de intră acuma în fundul bulboanelor. Altă întinsură mai bună decît aici nu se află prin partea locului. Dacă vă uitați bine, printre sălciile de pe cela mal, apoi vedeți o colibă. Acolo s-au așezat pascari la prutețul lui Axinte. De trei săptămîni au închis balta cu gard, ca să nu iasă crapul ce a intrat la boiște în primavara

asta. Au început a-l prinde cu năvoadele. Dar trei-patru zile trebuie să steie pe loc, cu carăle cu boi goale. Pînă ce s-a întemeia din nou podul umblător, nu pot ieși cu peștele de la pruteț, să-l neguțeze la tîrguri și sate. Iar în partea cealaltă a apei, două poște de cale, tot înainte, îs locuri goale. Pasc numai cirezi de vite, prin singurătăți, cu cîni și haidăi.

Oamenii călări se înălțaseră în scări și priveau către prutețul lui Axinte.

— Se văd oameni, a zis mezinul, cu palma streșină la frunte.

— S-ar putea să-i chemăm, a zis pădurarul privind spre Potcoavă ca înspre călăuzitorul acelor neguțători, mai mult oșteni decît neguțători. Am eu un corn de bour, la o colibă de aproape, însă cine-a fi vrednic să scoată sunet? Trebuie putere de răsuflet, ș-apoi parcă se scoală și mugește bourul cel vechi. Tătuca, în vremea lui, putea să sufle în el; dar eu nu pot, fiind mai slab de piept.

— Adă-l domnia ta, irate creștine, aicea, și ți-om fi mulțămitori.

— Nu-i vorba de asta, a dat din mînă pădurarul, dar cine să buciume?

— S-a găsi, a răspuns cu umilință prefăcută Caraiman.

— Apoi asta n-aș crede, negustorașule. Și dacă buciumezi dumneata cu acel corn de bour, apoi ți-l dăruiesc.

— Adă-l dumneata, pădurarule.

— Îl aduc doar să facem haz.

Pădurarul a încălecat vesel și s-a dus iepurește pînă-ntr-o vălcică. Și s-a întors purtînd un corn bărbat în care vor fi sunat oameni vechi la ospățul lui Verde-Impărat.

— Iaca, a zis el, oprindu-se și descălecînd în fața lui Nicoară.

Ile Caraiman a întins mîna.

— Chiar nu șăguiești, a zîmbit pădurarul, și vrei să-l cerci domnia ta?

— Apoi altul nu poate, a zîmbit Potcoavă, căci numai Ile e meșter cîntăreț.

— Ile îl chiamă? Să fie sănătos; și cu cuvîntul dat nu-l uit.

Caraiman a mîngîiat cornul, i-a cercetat doaga subțire și îmbucătura cu meșteșug rotunjită la vîrf. Și cum l-a pus la gură a început a scoate din el cîntare cu înmlădieri domoale și creșteri de muget, și-apoi alinări cu bătăi de limbă, parcă atunci s-ar fi trezit la lumea nouă din moarte bourul cel vechi.

— Halal să-ți fie și te rog să mai suni o dată, frate Ile, s-a uimit pădurarul. Dacă-i mai suna și a treia oară, apoi numaidecît vin aicea cu luntrile pescarii de la pruteț. Și mă dau bătut; acest corn, moștenit de la părintele meu, al domniei tale să fie.

— Mulțămește-i, Ile, pădurarului...

— Mă chiamă Pavel Vavel, negustorule.

— Mulțămește-i pădurarului Pavel Vavel, a urmat Nicoară; și scoate, Ile, pentru acest om detreabă un cuțit dintre acele cu care facem noi negoț.

Caraiman a scos numaidecît de la căruță un cuțit lung de război, cu mîner îmbrăcat în corn de cerb.

Pădurarul Pavel Vavel l-a primit cu smerenie, înroșindu-se pînă în albul ochilor.

— Acesta-i dar domnesc, măria ta, a îngînat el, sărutînd prăselele și închinîndu-se adînc spre Nicoară. Acu mai zi o dată, frate Ile, din cornul dumnitale, a adăogat el venind la Caraiman.

Slujitorul lui Nicoară a sunat iar către luncile de dincolo de întinsura Prutului.

— Mîndru zici! și-a scuturat fruntea Pavel Vavel, și a stat dus, cu urechea aplecată, ascultînd. Acu să vezi dumneata, frate Ile, s-a înălțat el, cînd cornul n-a mai sunat; cînd vei zice mai scurt și a treia oară, ca o poruncă, să vezi dumneata ce-au să facă păscarii.

Cînd a tutuit a treia oară Caraiman din cornul de bour, ca o chemare și ca o poruncă, s-au văzut trei oameni ieșind la arătare în capătul luncii, dincolo de apă. Alți doi s-au suit în niște sălcii vechi ca să vadă mai bine.

— Haidem drept lîngă apă, a dat sfat pădurarul. Oamenii de dincolo au să ne întrebe ce vrem.

Cum s-au tupilat la mal, a pornit de dincolo zvon care venea lin în tăcerea zilei ca o vietate, peste creturile apei.

— Aveți nevoie cumva de dubasuri, ca să treceți?

— Avem nevoie; și veți primi bună plată de la măria sa, a dat răspuns pădurarul Pavel Vavel.

— Am auzit și venim... a fîlfîit din capătul luncii paserea tainică a glasului.

Drumeții străini s-au bucurat de bunăvoința unor frați necunoscuți pe care nu-i văzuseră și poate nu-i vor vedea decît în această clipă de întîlnire. Meșteșugul vorbirii pe întins de ape e altfel decît al păstorilor, care detună cu glasuri înalte de pe culmi. Potcoavă își aducea aminte de zavodurile pescarilor de la Dnipru. Aceștia de aici erau din aceeași breaslă cu cei de acolo. Și erau tot așa de săritori la nevoia trecătorilor, între ape și pustietăți.

Trecerea de un mal la celălalt a întîrziat pînă către asfințitul soarelui. Oamenii de la prutețul lui Axinte și-au pornit mai din susul apei două dubasuri îngemă-

nate, legate strîns unul de altul, pe care au aşezat pod. Şi au venit opt, şase cu lopeţi şi doi cu ghiondere, aducînd pieziş acea plută prin sforul apei. Au ieşit mult mai la vale decît locul unde aşteptau străinii. Apoi au tras la edec pluta în susul apei şi au oprit-o într-un loc potrivit, unde s-au dus şi călătorii. Au grămădit pe podină căruţa, caii şi oamenii, au chibzuit plecarea şi au pornit întăi lin; apoi lopătarii din crivacele dubasurilor s-au încordat odată toţi la porunca vatamanului lor, bătînd cu lopeţile de o parte şi de alta, ca din aripi.

— Rămîi cu bine, Pavel Vavel!

Pădurarul îşi scînteia în soare cuţitul cu mănunchi de corn de cerb, minunîndu-se încă o dată de oţelul lui. Pe urmă a încălecat pe căluţ şi s-a dus. Cînd dubasurile au ajuns la celălalt mal, trîmbiţa de corn de bour a sunat căutîndu-l pe Pavel Vavel, dar el nu mai era în privelişte, şi asculta dintr-o singurătate a luncilor.

— Bine-aţi venit la noi, fraţilor, s-a închinat vatamanul de la prutetul lui Axinte.

Era un bărbat abia intrat în cărunţie, înegrit de soare şi vînturi. Îi luceau dinţii în mustăţile cît vrabia.

— Dacă aţi avut mînie din lipsa podului, socot că acuma v-a trecut.

— Vă mulţămesc, vrednicilor păscari, a dat răspuns Nicoară. Bunătatea dumneavoastră ne-a îndulcit inima.

— Apoi aflaţi, fraţilor drumeţi, că numele meu e Agapie Lăcustă, de la răzăşia Lăcustenilor, dincolo de Prut, hăt la vale.

— Să fii bucuros în toate zilele vieţii dumnitale, cum sîntem bucuroşi noi acuma.

— Bucuroşi, dar flămînzi, a rîs plăcut cu dinţii lui albi vatamanul Agapie. Iaca, îndată om găsi leac şi la

asta. Mîndru suna din corn un slujitor de-al domniei tale. Parcă am mai auzit undeva asemenea viers.

— N-aveai cum, vatamane, a rîs Ile, căci cornul acesta de bour abia acuma l-am cîştigat de la Pavel Vavel pădurarul.

— Cunoscutul şi prietinul nostru... a încuviinţat Agapie Lăcustă. Cornul va fi el de bour, că tot se lăuda Vavel cu el; şi acuma înţeleg că s-a găsit pentru acel corn vechi stăpîn nou. Dar eu vorbesc de viers, care mi-a mai sunat o dată la ureche: unde, nu mai ştiu.

Potcoavă a zîmbit:

— Vei fi umblat poate prin Ţara-de-Jos?

— Am umblat, a răspuns cu glas scăzut vatamanul Agapie, aruncînd o privire ageră asupra lui Potcoavă. Focu-i alcătuit, fraţilor năvodari? s-a întors el către soţii săi pescari. Văd că-i alcătuit. Şi cazanele-s pregătite cu cele de cuviinţă? Văd că-s pregătite! Atuncea daţi zăgneată focului, ca să ospătăm pe măria sa şi pe slujitorii săi.

Nu te mira, măria ta, că te-am cunoscut. Întăi m-am mirat eu de vorba lui Pavel, cînd a grăit cu noi peste baltă. Va fi primit un ban de argint, îmi făceam socoteală, şi cel care plăteşte cu argint pare domn şi mărire. Văd că Pavel nu s-a înşelat şi a nimerit cuvîntul drept. Măria ta nu mă cunoşti pe mine?

— Pînă acuma nu mi se pare.

— Nu-ţi aduci aminte?

— Nu; dar de astăzi am să-mi aduc...

— Bucură-mi-se inima de asemenea cuvînt! Apoi de ce am ciulit eu urechea, măria ta, la cîntarea cornului? Căci am auzit-o la Jiliştea şi la Catlabuga şi în alte părţi, unde ne-am oştit, noi răzăşii lăcusteni, sub mîna lui Vodă Ion, slăvit să-i fie numele în veac!

Au rămas în picioare, neclintiți și uimiți, cei zece pescari de la vatra focului. Au rămas uimiți, cu capetele plecate, slujitorii străini.

Nicoară n-a răspuns, ci a privit țintă lacrimile vatamanului Agapie. Apoi a păşit pînă la el şi l-a îmbrățişat.

— Măria ta te duci tot către soare-răsare ? a întrebat încet Lăcustă, apucînd mîna cu inel a lui Nicoară şi lipind-o de inima sa. O auzi cum se zbate, măria ta ?

— O aud.

— Asta-i inima norodului măriei sale Ion ! Rămas-am nemîngîiați şi fără părintele nostru. Nu ne părăsi, măria ta ! căci te-am văzut cine eşti în furtuni şi primejdii. Şi dacă te duci să pregătești altă oaste, primeşte-ne şi pe noi. Las obştei satului şi bătrînilor peştele închis în pruteț. Şi noi cei care am mai fost la oaste, cum şi alții care încă nu s-au oştit, ne gătim de cale şi mergem după măria ta.

— Nu vă grăbiți, prietine Agapie, a răspuns Nicoară.

— Cum poruncești măria ta, aşa vom face. Dar primeşte-ne şi pe noi.

— Asta se poate. Faceți-vă în voie pescuitul şi negoțul. Petreceți în pace pînă la primavară ; iar la primavară, veniți la Ostrovul Moldovenilor. Diacul meu Radu are să vă scrie pe toți în tablele lui şi are să vă ție socoteală de leafă din ziua cînd veți descălica acolo. Atunci e şi mai lesne pentru hrana cailor, căci înfloreşte stepa. Iar după zăpor, puteți pescui peşte în Dnipru, pentru îndestularea dumneavoastră. Şi după ce s-a isprăvi pescuitul, vom pune la cale vînători cu bună dobîndă.

— Măria ta, a răspuns Agapie, sfatul ce ne dai e înțelept. Greu ne vine să mai stăm aici, cînd te ştim

pe măria ta acolo. Greu ne vine să întîrziem, ca să mai vedem răutățile vremii și scăderea țării. Dar oftăm și n-avem ce face; sîntem datori ascultare Domnului nostru. Ne rugăm numai să mai stai cu noi două zile să ne aducem caii din ceair și tarhatul din sat, să te petrecem pe drum macar o parte dintre noi, acei care au fost la Vodă Ion. Te-om duce prin pustietățile acestea pînă la Nistru; acolo ne-om închina măriei tale și ți-om ura cale bună. Măria ta te vei duce la Praguri, iar noi ne-om întoarce la pruteț și Axinte și pe urmă la Lăcusteni, așteptînd pînă ce-or începe a trece paserile călătoare. Atunci purcedem și noi cătră răsărit.

— Nici întîrzierea asta n-o pot primi, prietine Agapie, a răspuns Potcoavă. Mulțămesc pentru mîncare și hodină; dar plec. S-a strînge Țara în jurul meu nu acuma, ci cînd mă voi întoarce. Dar tovărășia ce binevoiți a-mi pregăti îmi place.

— Cum facem atunci, măria ta?

— Să ne sfătuim cu unchesul Petrea, prietine Agapie. Domnia sa cunoaște locurile. Mă călcați pe urmă din popas în popas și ne sprijiniți trecerea la un vad, cerînd ajutor de la altă frăție pescărească, dacă și apa Nistrului vine mînioasă.

— Se poate, a intrat în sfatul de război căpitanul Petrea. Calea noastră e pîrtie veche, din corhan în corhan, pînă la Lipșa. Avem de poposit la trei hanuri, iar la Lipșa căutăm a trece...

— Vorbim la masă, a încuviințat vatamanul Agapie, și ne-om însemna în minte toate cîte ne porunciți; vă găsim, fiți fără grijă; și sîntem mulțămitori măriei tale.

Iubiților frați și stăpîne, a urmat vatamanul pescarilor; poftiți cu noi la masă și ne iertați că nu vă putem

sta înainte cu toate cele de cuviință. Vinars avem; e mai bun decît apa din baltă. Talgere n-avem; veți mînca, după datina noastră a pescarilor, pe masa de lemn de-a dreptul. Sarea în scoici, fiind mai scumpă; felia de mămăligă pe o frunză de lipan. Cu dragostea noastră a tuturor împrejur.

XVII

Căprioara

La răsăritul soarelui, cînd pribegii erau gata de plecare, s-a înfățișat Agapie vatamanul la măria sa Nicoară.

— Stăpîne, a grăit el descoperindu-și fruntea, să-mi fie cu iertăciune dacă vin și eu cu măria ta o bucată de loc. De porunca măriei tale țin socoteală, ș-om veni după măria ta la primavară acei care ne vom putea alcătui aice. Țin de asemenea socoteală că măria ta nu vrei să întîrzii, și bine faci. Dar nici noi nu se cuvine să întîrziem, acei cîțiva care ne-am juruit să vă călcăm pe urme și să vă ajungem la vadul Lipșei.

— Asta nu mă supără, prietine Agapie, a răspuns Nicoară; îți mulțămesc chiar; ți-a fost cumva sfătuitoare noaptea?

— Ba femeia, stăpîne. Două ceasuri dusul acasă, două pe loc, și două întorsul. Am mînat calul de aici hoțește; și la întors am luat altul — acesta pe care mă aflu. Pot să mă laud cu nevasta pe care o am, fraților, s-a întors el către ceilalți pribegi, steclindu-și de rîs albul dinților. Ageră ca o coasă; duh al înțelepciunii.

Cum să vă despărțiți voi de măria sa, zice. Măria sa înainte, și voi pe urmă. Potrivit e să fiți voi înainte, ca să-i limpeziți drumul. Potrivit e să fiți și-n laturi și-n urmă, dar înaintea măriei sale numaidecît.

In ținutul în care intrați sînt puțini oameni, adevărat. Oameni ca noi, care nu vor răul măriei sale — zice tot nevastă-mea. Dar sînt în acel ținut și străini, mai ales de cînd l-au adus pe Șchiopul-Vodă la domnie, — așa zice tot nevastă-mea. Și de bine ce i-au făcut slujba asta de l-au adus la domnie, Vodă le-a dat slobozenie să-și agonisească unele cîștiguri. Dar mai este una, — zice tot nevasta mea. Acei năvrapi și beșlii care neguțează folosul lor sînt totodată ochii și urechile lui baș-buluc-baș de la Galata. Și acel baș-buluc-baș nu stă cu mîna în sîn, după pățania de acu trei ori patru săptămîni. Și ca să-și spele vina de atunci, a dat poruncă beșliilor și năvrapilor din ținut să privegheze ieșirea din țară a oricăror neguțători străini. Să-i caute și să-i cerceteze cu grijă — zice tot nevasta mea.

— Înțeleaptă nevastă, a zis fără mirare Potcoavă, gîndul meu nu e departe de al ei. Dar noi, prietine Agapie, nu sîntem muieri, ci barbați cu îndrăzneală. Hotărîți sîntem să trecem cu pază, dar și cu puterea, de va fi nevoie.

— Asta i-am spus și eu nevestei mele, măria ta. O chiamă Căprioara.

— Și ce ți-a răspuns nevasta domniei tale Căprioara?

— Apoi, barbate — zice — noi nu ne îndoim de îndrăzneala măriei sale și de puterea brațului său. Acestea s-au dovedit la Iași acu trei ori patru săptămîni. Dar potrivit este să treacă măria sa Nistrul fără pagubă și, mai ales, fără întîrziere, cum zici dumneata că a arătat însuși măria sa.

— Înțelepciunea muierilor a sprijinit și a dărîmat împărățiile... a zîmbit Potcoavă.

— Așa-i, stăpîne. Și, zice tot nevasta mea, ia-ți, barbate dragă, pe moș Mitrea, fratele mamei, care s-a oștit în bătăliile lui Vodă Ion, și a învățat și turcește pe unde-a umblat vreo doi ani, în preajma Dunării și a Bugeacului ; mai ia și vreo doi feciori cu vîrtute, dar și cu minte ; și privegheați în tot lungul drumului, vestind în satele răzășilor noștri că trece măria sa Nicoară la Praguri. Și să nu care cumva să aibă măria sa sminteală din partea beșliilor și năvrapilor stăpînirii. Căci după căderea lui Vodă Ion, a rămas Domn al nostru măria sa Nicoară.

— Rostit-a într-adevăr nevasta dumnitale Căprioara asemenea vorbe ?

— Rostit, măria ta, tot zădărînd-o și eu de colo...

— Cînd te vei întoarce, cît de degrabă, s-o săruți din partea noastră, prietine Agapie...

— Am sărutat-o din partea mea acuma, a răspuns cu grăbire vatamanul Lăcustă, dar voi mai săruta-o și pe urmă.

Oștenii lui Potcoavă s-au uitat unii la alții, zîmbind.

Potcoavă a tăcut un răstimp. Apoi s-a întors către ai săi și către vatamanul pescarilor.

— Asemenea sfetnic îndrăzneț a fost și gîndul meu, a zis el. Dacă nu ne ajută norodul nostru pentru care ne punem capul, atuncea de ce mai purtăm sabie și de ce ne mai trudim ? Și l-ai găsit pe Mitrea ?

— L-am adus, măria ta, ș-am luat și doi feciori de la tamazlîcurile noastre ale lăcustenilor. Cum azvîrl aceștia măciuca de-a calare și o culeg cu măciucărița — e minune. Acu-i vremea s-o pornim, măria ta ; iar eu cu moș Mitrea intrăm prin satele răzășilor noștri dînd o veste în taină din sat în sat, pînă la vadul Lip-

șei. Or rîvni unii vornici bătrîni să te vadă : nu-i lipsi de bucuria asta, măria ta. Iar ceilalți să steie ca mrejele, încurcînd pe ismailiteni și pe slugile stăpînirii. Dacă fi-va nevoie — zice tot nevasta mea.

— Atunci să lăsăm pruteț̦ul lui Axinte și pescarii Lăcustenilor cu pace, a cuvîntat, înălțîndu-se în scări, Potcoavă. Să ne-nchinăm răsăritului și să purcedem în calea noastră.

— Cale bună, măria ta, au răspuns pescarii, și după aceea au intrat iar în coliba lor. Nu prea păreau mulțămiți de vatamanul lor.

— Și să iasă la vedere căpitanul Mitrea, a adaos Potcoavă, să văd și pe acest prietin.

— Aicea sînt, măria ta, a răspuns răzășul, înaintînd călare între cei doi feciori de la tamazlîcuri, care n-aveau alte arme decît măciucile de carpăn și măciucărițele.

Căpitanul Mitrea era un om stătut și blînd la înfățișare, îmbrăcat cu straiele sure ale tagmei lui și peste plete cu pălărie neagră scufundată în creștet. Feciorii, cu mînicile cămeșoaielor suflecate pînă la cot și cu plete revărsate pe umeri. Căciulile, pentru vreme de ploaie, și le țineau aninate la ciochinele tarniții, lîngă măciucărițe ; iar dulamele de pănură dinapoia tarniții.

Călătorii au pornit dintrodată ș-au mers cu repejune pînă ce nu s-a mai zărit în urma lor priveliștea luncilor Prutului.

Lumina soarelui de vară le bătea din față. În acea zare înflăcărată a răsăritului, fulguiau ușoare pîcle, din care se înșurubau cînd și cînd în sus vîrtejuri posomorîte.

Căpitanul Mitrea sfătuia cu unchesul Petrea, ca s-audă și măria sa Nicoară, despre acele fulguiri ușoare și vîrtejuri întunecoase.

— Acolo, în fundul zării, mai mult către ochiul drept decît către ochiul stîng, au fost odinioară codri merei de stejar. Erau cine știe de cînd, de la zidirea lumii. Și cînd s-au așezat o vreme hoardele aicea, atunci cînd au bîntuit Țara Moldovei și Lehia, și Țara Ungurească, au dat foc stejărimii. Ș-a ars acolo codrul toată vara și toată toamna, pînă-n luna lui răpciune, cînd au pornit ploile cele lungi și, după ploi, ninsorile. Au rămas stejarii cei bătrîni în picioare ca niște tăciuni stînși și pămîntul era acoperit de zgură de un stat de om. Ș-apoi cu anii s-a măcinat zgura, ș-acuma o poate purta vîntul ca pe un năsip negru în tăriile văzduhului. Acolo unde se văd vîrtejurile, suflă vîntul.

Iar în stînga se vor arăta sate în poienile de la marginea pădurilor rămase. Răzășii au curățit locul, întemeind ogoare și grădini, iar sate numai colo și colo.

Și au oamenii așezări și în sihlă, la vremile de nevoie, cînd se iscă război și pojar. După ce trec războiul și pojarul, sărmanii oameni se întorc la satele lor.

Departe în stînga, dincolo de sihlă, nu mai viețuiește om. Acolo au domnia lor fiarele. Las' că sînt urși ca-n alți codri, dar pe lîngă aceștia se arată cîteodată pămîntenilor și zimbri, care acuma ies cu greu din singurătățile cele mai pustii.

În locuri fără poteci, se mai află păduri de mesteacăn și mlaștini, unde își alcătuiesc iaz și-și durează colibe niște jivine care se chiamă brebi. Li se mai spune și cîni de apă. Au iscusință ca meșterii de iazuri și ca lemnarii de la noi.

Ş-apoi se mai rătăcesc de către miazănoapte prin acele păduri ialanii, despre care se vorbeşte ca de năluci înfricoşate, cu copaci în loc de coarne.

Iar către luncile Nistrului trăiesc mistreţi mii de mii, cum nu se mai află aşa de mulţi nicăieri pe lumea asta.

Cînd călătorii s-au oprit în cel dintăi popas de prînzişor, vatamanul Agapie a venit iar în preajma măriei sale, la sfat de drum.

— Stăpîne, a zis el, îngăduie să mă amestec iar cu vorbele mele. După sfatul nevestei mele Căprioara, moş Mitrea are rînduit să umble prin sate şi să steie de vorbă cu gospodarii. Umblă, adicătelea, cercetînd rubedenii şi cuscri. Spune el, spun alţii; din vorbă în vorbă se pot afla multe... Iar feciorii de la tamazlîcuri, Cosoroabă şi Viţelaru, caută, să zicem aşa, nişte boi fugiţi de la păşunile lăcustenilor. Stau la vetre de foc, în sfat cu bouarii satelor de aici. Azi bate vîntul către Vadu Raşcului: zboară şi veştile ca nişte paseri măiestre într-acolo. Mîni bate vîntul de către Vadu Raşcului încoace; aduce veştile către noi, Cosoroabă şi Viţelaru stau, ascultă şi ţin minte. Iar noi tot mergem spre vadul nostru al Lipşeî, lîngă Codreni.

Potcoavă asculta vorbirea încurcată a vatamanului de pescari şi ar fi poftit o limpezire.

— Ascultă, prietine Agapie, a zis măria sa; deocamdată aud vorbe şi eu sînt deprins cu faptele. Am înţeles de la căpitanul Petrea, unchieşul nostru, că vadul Lipşei nu-i departe de tîrgul Movilăului, care se află de ceea parte de Nistru.

— Întocmai aşa este, stăpîne. Tuşeşti la Lipşa, s-aude la Moghilău.

— Apoi eu aş vrea, prietine Agapie, să trimet o veste la Movilău, unde am nişte prietini.

— Se poate. Vor fi așteptînd prietini ai măriei tale și la alte vaduri. Dacă vrei măria ta să dai veste la Moghilău, numai pînă mîni s-aștepți și eu ți-aduc om potrivit pe cumnatu-meu Cozmuță din Negreni.

— Unde dormim în sara asta, prietine Agapie?

— Nu se poate ști, măria ta; după cum va zbura paserea măiastră.

Moș Mitrea, răzășul cel domol de la Lăcusteni, a clătinat din cap și s-a încruntat către nepotul său.

— Se vede, Agapie, că n-ai sfătuit toate sfaturile.

— Ba, moș Mitrea, a rîs vatamanul, la noapte vine la mine Căprioara și mai spune și altele. Nu-mi încape inima în piept de bucurie, moș Mitrea. Aș vrea să-i aștern măriei sale pat într-o chilie albă, la o curte domnească, să doarmă somn lin și la porți să steie străji rezemate în suliți, să nu-l tulbure nimeni...

— Bine-ar face să se depărteze acest vataman limbut, a mormăit uncheșul.

Dar vatamanul s-a părut că nici nu-l bagă în samă pe uncheș.

S-a oțărît și moș Mitrea la Agapie:

— Ei, spune unde-a dormi măria sa! Socot că nu te-ai gîndit să-l vîrîm la hanu Pintilioaei, unde hoții își scutură lețcăile și purecii.

— Cum grăiești dumneata, moșule, în fața măriei sale! s-a mîhnit vatamanul.

— Apoi să-mi răspunzi, Agapie, dacă ai acea chilie în curte domnească.

— N-o am și de aceea mă rușinez să-i spun măriei sale că masul ne va fi la o tîrlă a negrenilor. Am și trimes înainte pe Cosoroabă și Vițelaru să mute în sara asta oile, ciobanii și baciul.

— Măi băiete, baciu-i mai mare decît Vodă în stîna lui.

— Să se mute de voie, moșule, nu cu sila.

Potcoavă a zîmbit:

— Să nu călcăm dreptul oilor, frate Agapie, cum calcă cei mari dreptatea norodului.

Vatamanul și-a clătit fruntea și s-a scărpinat la ureche.

— Nici în sat nu-i chip?

— În care sat? Înserăm pe drum, cum știi...

— Apoi atuncea dar, cu toată rușinea, om poposi în vale la Budăile Negre.

— Bun. Așa spune. Socot că măria sa, ca oștean, e deprins să doarmă și sub stele.

— Se-nțelege! a răspuns cu voie bună Potcoavă. Îmi pun gîndurile pernă și mă-nvălesc cu grijile.

Au purces iar, în pojarul amiezii. De o parte și de alta a drumului de țărînă, pînă în fundul zării, cătră amiază, se întindeau pășuni înflorite. Și ici-colo vedeau de departe vitele albe mișcîndu-se domol și auzeau tălăngi care cîntau lenea zilei.

În stînga — margine de pădure, pînă în rîpa unui pîrău.

«De la acel pîrău pînă la drumul pe care mergeau, cît poate să fie?» își făcea socoteală diacul, care călărea înaintea stăpînului, lîngă Alexa. Cum îl copleșea zăduful amiezii, i-a venit așa, fără noimă, să afle și părerea lui Totîrnac în privința depărtării.

Chiar în clipa aceea, cînd voia să întrebe, s-au arătat în cotitura drumului cei doi feciori Cosoroabă și Vițelaru de la tamazlîcul lăcustenilor, călărind în goană și alungînd cu chiote un lup. Fiara le ieșise înainte dintr-un dudău des. Acuma fugea cu coada tîrîiș, amestecîndu-se în lumina orbitoare cu pîlcurile de năgară a cîmpiei. Unul din feciori cu mare putere a zvîrlit măciuca după lup, din fugă, și l-a lovit. C-un

scheaun, animalul sur s-a scuturat și a încetinit. Diacul a tras arcul ș-o săgeată, oprind calul. Atunci i-a trimes sălbatecului măciuca și celălalt fecior, doborîndu-l. După ce și-au cules lemnele ghintuite, feciorii au descălecat și au pălit pe dușmanul lor pînă ce l-au văzut întins și neclintit, rînjindu-le. După aceea și-au repezit în sus pletele, greblîndu-se cu degetele pe lîngă urechi, și s-au apropiat de măria sa.

— Ei, ce-ați făcut la stîna negrenilor? a întrebat moș Mitrea. Și tot el a răspuns îndată: N-ați făcut nimica.

— Așa-i, a încuviințat feciorul cel mai sfătos, Cosoroabă; n-am făcut nimica.

— Am spus eu.

— Ce puteai ști domnia ta? că nu erai acolo... a grăit cu buze late și groase Cosoroabă. Moș Nichita a strigat cătră noi că de ce-i mai aducem un rînd de oșteni? că iaca, chiar as' dimineață au venit asupra stînii slujitori de-ai stărostiei și turci și i-au făcut mare pagubă, răcnind la el să le spuie numaidecît dacă n-au trecut niște oșteni ori neguțători pe care-i caută ei... Ce să răspundă baciul? Nimica! S-au supărat atuncea slujitorii aceia și l-au sfătuit să se mai gîndească. Deocamdată îl lasă; dar au să vie în puține zile cu spor de săbii de la Vadu Rașcului și atuncea vai și amar de stînă și de vite, și vai de sat, dacă n-or găsi ce caută. I-au luat baciului tot cașul din comarnic și dumilorvoastră nu v-am putut aduce nimic.

— Se-ncurcă treburile... a fost de părere moș Mitrea.

— N-avea grijă, că le descurcăm noi, a dat încredințare vatamanul Agapie, cu ochii fierbinți.

— Nu știu ce zice măria sa.

— Măria sa zice bine, a răspuns tot Agapie. Deocamdată să-l ducem la Budăile Negre.

La locul de care se rușina vatamanul Agapie, subt o sprînceană de deal împădurit mărunt, curgeau șapte izvoare. Șapte budăie negre, scorburi de la pădurea arsă de stejar, deschise într-o parte, erau cufundate numai de doi coți deasupra izvoarelor; și apa din fund forfotea jucînd năsipiș mărunt și se revărsa în pîrău, printre flori de sovîrv și mintă. Stăteau tussapte fîntînelele la rînd, cu painjenișul soarelui scînteind în unda lor rece.

Mai la o parte, se dezvălea o pajiște aproape de un șir de brazi vechi, aduși de la munte și răsădiți cîndva deasupra izvoarelor, spre pomenirea celor șapte feciori ai lui Negrea, bătrînul satului.

Acolo a descălecat îndată Nicoară, și după el toți ceilalți au pus piciorul pe iarbă verde. Caii au fost deschingați și lăsați un răstimp să se desmeticească de arșiță, înainte de a fi adăpați. Oamenii au alcătuit stăpînului odihnă pe cetină și pe cergi, apoi au căutat fîntînelele și umbra.

Numai Agapie Lăcustă n-a scos tarnița. Și-a tras de urechi calul, mîngîindu-i ochii, și l-a ținut de frîu, stînd și el în picioare, gînditor.

S-a apropiat de moș Mitrea și s-a închinat către măria sa.

— Eu, moșule, mă duc după căpitan Cozmuță, la Negreni. Îl aduc în sara asta, căci îi face măriei sale trebuință.

— Du-te, nepoate Agapie, i-a răspuns blînd moșul.

Agapie n-a mai așteptat. A încălecat și s-a dus.

Moș Mitrea s-a întors către Nicoară, clătinîndu-și fruntea.

— Are două ceasuri de umblet pînă-n sat.

Măria ta, a adaos el după o gîndire scurtă ; îl vei ierta pe acest băiet al nostru pentru unele vorbe încurcate și nesăbuite. Cînd îi vine lui ziua pustie, apoi o duce așa numai într-o aţîţare, parcă ar fi băut.

— Ce vrei să spui, moș Mitrea ? s-a mirat Potcoavă.

— Apoi uite cum s-a întîmplat, măria ta, și să-l ierți pe Agapie. Om vrednic și de credință ca el nu socot să se găsească. Numaicît îi vine așa cîte o toană, parcă au suflat asupra lui ielele. Vorbește de Căprioara lui, cu care a fost însoțit cinci ani, și acuma, din milosîrdia lui Dumnezeu ori răutățile oamenilor, nu se mai află între noi. Poate nu-i nici în această viață... Cînd îi vine lui Agapie ziua pustie, apoi socoate că dragostea lui Căprioara e cu el și stă la sfat cu dînsul. Asta-i vine lui la o tulburare mare. Acuma-i a treia oară. După aceea-i trece. Rămîne liniștit, dar umbrit de mîhnire.

A fost în războiul lui Vodă Ion la Jiliște. Și după biruința oștilor noastre, Agapie dobîndește învoire să se repeadă acasă pe două săptămîni. Și el și Căprioara se doreau ca și în vremea cînd așteptau cununia.

Se-ntîmplă, măria ta, că chiar în zilele războiului de la Jiliște, Căprioara lui Agapie, într-o zi, nu s-a mai întors acasă. Va fi prăvălit-o furtuna într-o rîpă ; ori a apucat-o un pogheaz de mazuri din Țara Lesască, ori un ceambul de tatari de la Bugeac. Căci în zilele cînd se afla măria sa cu oastea la Jiliște, lîngă Focșani, au bîntuit asupra noastră și furtuni, și pogheazuri, și ceambuluri.

S-a prăpădit Căprioara. N-am mai aflat nimica despre dînsa.

Vine de la Jilişte Agapie. Ne găseşte în spaimă. Cînd îi spunem ce şi cum, — numai o dată a răcnit şi s-a dărîmat la pămînt. Ş-apoi a zăcut opt săptămîni, cufundat în arşiţă şi tulburare a minţii. Pe urmă şi-a venit în ori, numaicît îl durea lăuntrul său, ca şi cum ar fi băut un venin.

Ş-apoi, la pieirea lui Ion-Vodă, cînd s-a vestit în ţară că l-au rupt în patru cămilele turcilor, numai ce-i vine băietului nostru nebunia asta. Spune de sfaturile lui cu Căprioara, ş-o laudă... şi-i bucuros. E o nebunie, măria ta. Nu înţeleg din ce i-a venit astăzi; dar de trecut îi trece. Mai mult de o zi nu-l ţine.

Cei care ascultau povestea aceasta a lui moş Mitrea au rămas cu sufletele secate de milă. Măria sa a stat tăcut, cu ochii aţintiţi în freamătul argintiu al fîntînelelor negre, şi parcă simţea în palmă bătaia nebună a inimii vatamanului.

În clipa aceea dorea numaidecît să-l vadă, să-i ceară iertare pentru mustrări şi să-i spuie o vorbă de mîngîiere...

XVIII

Răzăşi moldoveni

La al treilea ceas al serii, a sosit pe neaşteptate la Budăile Negre căpitanul Cozmuţă cu doi răzăşi negreni. Amurgul încă lumina pădurile şi cîmpiile din urmă şi răsfrîngea în nourii din înălţime, deasupra răsăritului, o lucoare stînsă trandafirie. Dedesubtul acelor nouri se întuneca zarea de prevestire de furtună. Dar pajiştea de la fîntînelele popasului era paşnică.

Căpitanul de răzăşi a vestit de departe că vin la măria sa prietini. Slujitorii lui Potcoavă totuşi s-au ridicat după rînduială, strîngînd pe ei săbiile. Caii erau închingaţi.

Înainte de a intra în vălcea, acei care-şi vesteau sosirea s-au oprit, aşteptînd răspuns.

— Să descalice şi să coboare, a poruncit Nicoară.

Străjerii de sus, diacul şi Vulpea, au adus la Budăie şi apoi către pajiştе pe căpitanul negrenilor, călăreţ cu faimă.

Era un bărbat mărunt, încă mlădios şi sprinten, de şi împlinise cincizeci de ani. Avea barbă neagră scurtă, sprîncene îmbinate, ochi îndrăzneţi. Şi-a lăsat calul la Budăie, cu soţii lui; a păşit către pajiştea unde se afla Potcoavă. S-a oprit.

— Îl cunosc, a dat mărturie moş Mitrea; e omul nostru.

Potcoavă a încuviinţat cu fruntea.

— Apropie-te, vere Cozmuţă! a adăogit răzăşul de la Lăcusteni.

Călăreţul cel sprinten şi negru a făcut cei din urmă paşi cu repeziciune şi s-a închinat. A primit dreapta pe care măria sa, în picioare, i-o întindea, şi şi-a pus pe ea fruntea descoperită.

— Am înţeles, slăvite, a grăit el cu voce lină şi blîndă, că trebuie să mă grăbesc. Prietinul nostru Agapie, însă, nu s-a mai putut întoarce aici. I-au asfinţit ochii pe cînd îmi spunea porunca măriei tale şi a adormit în şa, de trudă.

— Ziua lui cea rea s-a isprăvit, a îngînat moş Mitrea, privind ţintă pe Cozmuţă. Mîni dimineaţă se scoală înseninat.

— Da, a răspuns domol negreanul. Am dorit tihnă bietului suflet și am încălicat. Slăvite, s-a întors el cu mișcări repezi spre Nicoară, binevoiește a porunci plecarea. Te-așteaptă cină, acoperământ și pat, la noi, la Negreni. Deasemeni cerneală și pană, ca să alcătuiești cartea pe care am a o duce la Moghilău.

— Îl știu și eu pe acest călăreț, de la domnia lui Petru-Vodă, a mormăit uncheșul Petrea. El nu mă mai poate cunoaște, căci am îmbătrînit.

— Glasul ți-i tot acela, căpitane Petrea, i-a întors cuvînt negreanul.

— Și domnia ta ești tot îndrăzneț, Cozmuță.

— Sînt îndrăzneț, căpitane Petrea, numai lîngă ce mi-i drag.

Potcoavă a zîmbit:

— Moș Petrea, pe cel pe care nu-l cunoști din clipa dintăi, nu-l vei cunoaște nici după nouăzeci și nouă de zile. Plecăm fără zabavă, moș Petrea.

— Sîntem în sama lui Dumnezeu și la porunca măriei tale, a răspuns uncheșul.

— Ba eu, moș Petrea, sînt în sama iubiților mei.

După ce-au purces, cu ceilalți doi răzăși negreni călăuză, moș Petrea i-a făcut loc lîngă sine lui Cozmuță, în umbra măriei sale Nicoară. Au călărit un răstimp la umblet repede; după aceea, pe sub dumbravă, au suit o culme la pas.

Uncheșului i se trezise în acea înserare plăcere de vorbă și aduceri aminte. Îl întreba pe negrean și Cozmuță îi răspundea.

Își mai aduce aminte căpitan Cozmuță Negrea de domnia Lăpușneanului-Vodă?

Cum nu? La acea domnie, o dată, căpitanul Petrea a dus o poruncă a lui Vodă suind calare în pălimar la vel-medelnicerul Vancea și apucîndu-l de barbă.

S-au mai făcut de acestea și la alți domni, a mărturisit unchesul. Dar Cozmuță Negrea mai poate oare umbla și astăzi în picioare, în șa, din fuga calului?

Cum nu? Mai poate, macar că nu-i mai ardea de asemenea zburdăciuni. În vremea cînd era mai tînăr, apoi din șa se înălța la gratiile unei ferestre. Cneaghinelor le plăceau mai mult căpitanii decît boierii cei bărboși. Boierii coborau greoi pe scări, legănîndu-se ca niște jîlțuri; iar căpitanii săltau în același timp pe prichiciurile ferestrelor din grădină. Cînii își băteau de garduri fălcile încleștate de cîlți cu smoală; roabele prielnice băteau în pumni la chiliile lor și pîndeau pe cneaghină cum întinde brațele printre curpeni de rouruscă.

Fost-a la Iași o vreme cînd înfloreau altfel primăverile.

— Însă, iubiții mei, le-a răspuns Potcoavă întorcînd fruntea prin întunecime, se aflau și atunci în țară, cum se află și astăzi, oameni fără primavară și fără bucurie...

— Asta o vedem noi abia acum, măria ta, cînd ni s-au trecut tinerețele și libovul, a șoptit ca într-un fel de alintare căpitan Cozmuță.

Unchesul l-a mustrat c-un mormăit neînțeles. Iar măria sa, întorcîndu-și fruntea-n vînt, a văzut urcînd îmbulzirea nourilor de la răsărit, și a purces iarăși la umblet grăbit.

La alt pas domol, întorcîndu-se oarecum din visurile tinereții la stradaniile unei vîrste mai tîrzii, amîndoi căpitanii s-au întristat de pomenirea muceniciei Domnului Ion. Ș-apoi s-au bucurat că se ridică alte săbii tari pentru izbăvirea lumii. Una din aceste săbii o poartă bărbatul care călărește dinaintea lor și-și înalță cînd și cînd ochii spre steaua sa.

N-au făcut pînă la răzășii negreni mai mult decît două ceasuri.

Într-o curte ardea foc, ș-un moșneag îl tot zădăra și-l creștea.

La lumina acelui foc, s-a văzut casa cea mică întunecată și fără nici o mișcare. Iar casa mare avea ușile deschise, scoarțe pe trepte și făclii de ceară în ferestre. Privegheau femei bătrîne sosirea călătorilor. Cînd s-au arătat călărețiі la poartă, femeile bătrîne au intrat în umbră și nu s-au mai arătat. Dar toate erau gătite: și pat cu așternut și masa întinsă.

Au intrat la lumină Nicoară Potcoavă și mezinul său. Pe oștenii măriei sale căpitan Cozmuță Negrea i-a dus la casa cea mică într-o încăpere din fund, unde se lumina întunericul de ochii candelelor de la icoane. Se aflau și acolo merinde, în vatra largă; și pe lavițe perne și poclăzi, așteptînd trupuri trudite. Într-un colț își găsise de cîteva ceasuri alinare Agapie vatamanul. Dormea adînc, întins drept ca o scîndură, pe pîntece, fără pernă, cu fruntea pe brațe. Nu s-a mișcat la intrarea celorlalți călători, nu i se auzea răsuflarea.

Unchеșul Petrea s-a oprit o clipă în dreptul acelui frate năcăjit, privindu-l lung.

În preajma celor două case au ieșit din întuneric străjeri muți. Focul din ogradă s-a stîns.

Căpitanul Cozmuță Negrea a intrat la măria sa Nicoară, pășind cu fereală. Mezinul sta la măsuța cu trei picioare pe un scăunaș scund, cu coatele pe genunchi și cu obrajii în palme. Poate îi era foame, însă trebuia să aștepte pe bădița său. Poate ar fi fost mai bine, se gîndea, să lese butul de miel fript în țăpușă, urda proaspătă și cana de vin, și să se întindă pe-o

coastă, cu tîmpla în palmă, pe patul de lîngă sobă. Căci Nicoară mai avea a zăbovi înainte de-a băga de samă la cele hărăzite ticăloasei noastre ființi de carne și sînge.

Diacul se afla lîngă măria sa pregătind firul de matasă și ceară verde. Nicoară și-a tras din deget inelul cu semn domnesc și a apucat pana de gîscă, muind-o în cerneală. Diacul a potrivit dinaintea măriei sale, pe măsuță, foaia, și măria sa a scris astfel carte pe slovenie către un prietin al său de dincolo de Nistru.

«Ion Nicoară din mila lui Dumnezeu străin în țara Moldovei. Scrie Domnia mea la al meu iubit și de multă nădejde prietin, pan Tadeus Kopițki, căpitan de oaste al scump răposatului nostru frate Ion-Voievod. Și-ți dăm știre domniei tale...»

Măria sa a ridicat ochii către căpitan Cozmuță care aștepta în picioare lîngă ușă, încins, dar cu fruntea descoperită.

— Cînd socoți domnia ta, căpitane Cozmuță, c-om fi noi la vadul Nistrului ?

— Duminică dimineață. Oamenii noștri au înștiințare ; vatamanul Agapie va fi călăuza măriei tale. Dinspre partea unor dușmani care s-ar putea arăta în preajmă, fie turci, fie slugi ale lui Vodă Șchiopul, să știi, măria ta, că acum aici locurile-s ghimpoase, anevoie de răzbit.

— Atuncea pot înștiința pe prietinii mei că voi fi la Nistru duminică ?

— Duminică dimineață, măria ta, întocmai.

«...Și-ți dăm știre domniei tale că voi fi la vadul Lipșei pe Nistru, împotriva Movilăului, duminică di-

mineață. Și te rugăm să dai de știre prietinilor noștri; și să repezi carte credinciosului nostru pîrcalabul Țopa, romașcanul, care acuma se va fi aflînd la Brațlau după înțelegerea ce am avut.

Pun pentru încredințare semnul meu cu ceară și cu fum. Să fii sănătos.

Domnul Dumnezeu să adaoge verile și anii domniei tale.

Ion Nicoară»

Diacul a păturit și a închis răvașul, pecetluindu-l. Nicoară a mai scris pe dos:

«Căpitanul Cozmuță aduce această carte la al meu bun și prea iubit prietin Tadeus. La casa domniei sale în tîrgul Movilăului.»

Răzășul negrean a primit hîrtia închinîndu-se.

— Dai cartea asta, căpitane Cozmuță. Dacă este vreo pricină de împotrivire...

— Nu poate fi nici o împotrivire, măria ta. Cartea o pun în mîna lui pan Tadeus. Dar dacă, din pricina smreduitoarelor vremi, pan Tadeus nu va mai fi fiind în această viață...

— S-ar putea, căpitane Cozmuță: viața noastră e ca un zbor de rîndunică; dar eu îți spun c-ai să găsești pe Tadeus. Noi sîntem dintre cei îndărătnici, și mai stăruim în această lume, deoarece avem de împlinit jurăminte. Dar dacă prietinul meu nu-i, cartea trebuie să ajungă la Brațlau, în mîna domniei sale pîrcalabul Țopa. Caută om care s-o ducă și te întorci la mine.

— Am înțeles, măria ta. Mi-am luat măsuri și pentru întoarcere. Iar după ce pun scrisoarea în

palma lui pan Tadeus, eu te aștept pe măria ta sîmbătă sara la vadul Lipșei. Aicea la noi negrenii, nu poate fi nici o sminteală. Și încrede-te în răzășii lăcusteni, care or să te însoțească. Rămîi cu bine, măria ta.

— Fii sănătos, căpitane Cozmuță.

Negreanu a ieșit cu pașii lui ușurei în ogradă. Acolo îl așteptau doi slujitori călări, soții săi, cu calul pe care trebuia să-l încalece el însuși. Alți doi cai de schimb, numai cu căpestrele, îi țineau alăturea de dînșii acei slujitori.

O umbră mare i-a acoperit lui căpitan Cozmuță vederea. Uncheșul Petrea Gînj i-a pus pe umeri palmele grele.

— Să știi, căpitane Petrea, i-a zis el domol, cu glasu-i repede, că toate-s puse la cale.

— Ne cunoaștem, a răspuns oșteanul cel bătrîn, strîngîndu-l lîngă sine. Nu am a-ți da învățăminte. Cu toate acestea, fiind mai vîrstnic decît domnia ta cu vreo doisprezece ori cincisprezece ani pe cît știu, îngăduie-mi, frate Cozmuță, să te socotesc frate mezin și să te sfătuiesc unele și altele.

— Ascult, bădiță.

— Intăi cruță calul ca să nu poticnești cînd ți-a fi lumea mai dragă. Am văzut schimbașii. Cînd ți-a părea că trupul dumnitale începe a fi greu calului pe care umbli, pui șaua pe cel ce-a mers slobod, numai cu frîul. Bună rînduială, dar mai rămîne soarele verii și lipsa de apă a pustietăților goale.

— M-oi pricepe eu cum să fac, bădiță. Dacă-i pustie, ocolesc și beau zer de la stîni.

— Nu te supăra. Și mai sînt două hanuri pe care trebuie să le ocolești și cîteva sate în care să nu intri.

La han ți-a ieși înainte împungîndu-te cu zîmbet și cu bourii sînilor o muiere, și ești încă tînăr, Cozmuță.

— De han și de băutură mă feresc, bădiță. Dar de satele răzășilor noștri, nu. Eu nu caut la răzăși nici prînzare, nici cupă cu vin. Ci caut prietini pe care să-i vestesc și să-i pun la cale pentru trecerea măriei sale.

— Da, căpitane Cozmuță, aicea ai dreptate, căci noi păzim un odor rămas de la Domnul nostru Vodă Ion, și acel odor se cuvine s-ajungă cu pace și în bună stare în pămîntul unde stăpînul nostru își are prietinii și unde a slujit cu cinste legea seminției creștinești, fiind hatman la Praguri. Acolo-i pămînt slobod al vitejilor.

— Bădiță, a răspuns cu supunere negreanul, nu beau, nu mînînc, nu cunosc muiere. Îmi țin ceasurile numai cu pădurețe uscate și malai din traistă și cu apă de la izvoare. Și sîmbătă, prietinul măriei sale va ceti cartea aceasta pe care i-o duc.

— Am priceput; să-ți ajute sfîntu Gheorghe călărețul, cel care străpunge balaurul.

— Rămîi cu bine, bădiță, și să știi că Mitrea și Agapie sînt oameni cu nume frumos în părțile noastre, iar pentru domniile voastre sînt scumpi, avînd cuvînt și suflet ca pe haruri ale credinții. Deci nu fi cu bănuială asupra lor.

Uncheșul a tăcut.

— Nu fi cu bănuială, bădiță, crede în ei. Cînd nu-i vezi, să știi că-s între oameni prin sate. Caută acolo numai pe cei vrednici și nici o vorbă n-o cheltuiesc în zadar. Așa! Dusu-ne-am! Hai, flăcăi!

XIX

Solia căpitanului negrean

Cînd a început a-i bîzîi pe la ureche adiere din lărgimea cîmpiilor, căpitan Cozmuță a văzut geană de ziuă în fundul răsăritului.

Spunea cîte o vorbă feciorilor, mîngîia fugarul bătîndu-l ușor cu frîul pe gît și chemîndu-l pe nume; se ducea în buiestru lin și grăbit. Nu călărea pentru că așa-i era poruncit, nu se trudea cu supărare, ci în el era o plăcere ca a apelor care fug rîzînd zilelor și nopților.

De mult căpitanul negrean doarme în țintirimul satului său; dar pomenirea încă nu i s-a șters, iar vînturile și valurile îl mai așteaptă, să-i cînte și să-l oglindească...

Bărbatul de credință s-a tot dus cînd în lumină, cînd în umbră, cu puține opriri, cu puțin somn, schimbînd tarnița cînd și cînd de pe un cal trudit pe unul mai puțin trudit; a străbătut locuri goale și păduri, pe la opusturi de heleșteie, pe povîrnișuri de livezi, ațintind ochiu-i vulturesc tot înainte, pînă ce s-au văzut talgerele verzi ale Nistrului într-un asfințit de soare.

Era ziua hotărîtă, de vineri.

Căpitanul Cozma și cei doi feciori au ocolit drumul deschis către vadul Lipșei ș-au coborît rîpa Nistrului într-o luncă pustie. Au cotit pe o potecă, la o pădurărie unde au aflat pe un moș pădurar, prietin al negrenilor, care avea acolo sihăstrie. Tocmai își închidea vitele în ocolul de răzlogi, avîndu-și pe lîngă sine dulăii de pază.

— Moș Mîndrilă! a strigat căpitanul Cozmuță.

— Ha? Cine-i acolo?

— Moș Mîndrilă, eu sînt, prietinul domniei tale, căpitanul! Închide cînii și dă-ne drumul.

— Iaca, ia! dumneata ești, nepoate Cozmuță?

— Eu sînt.

— Ce vînt te aduce?

— Ți-oi spune, dacă dai din picioare mai repede.

— Apoi, măi băiete, picioarele cele din tinereță le-am schimbat ș-acu mă slujesc numai de niște hleaburi.

Iaca, ia! să-nchid zăvozii! Iaca, ia! să deschid poarta! Greu mă împovărează cele pustii bătrînețe! Iaca, ia! să zădărăsc focul. Că n-am muiere să-mi ajute și nu pot împrumuta de nicăieri, că n-am cu ce-o ține, nu din mîncare, că de asta — slavă Domnului! dar din altele. Iaca, ia! să umplu ceaunul cu apă și să-l anin la cracană.

Ușurat-ați dobitoacele de tarniți? Dat-ați jos tarhaturile? Îndemnați caii la iarbă grasă.

Iaca, ia! niște capete de butuci. Lepădați hamurile ce mai aveți; dați din picioare și din brațe cum dă moara din speteze cînd o umflă vîntul, ca să vă desmorțiți. Ici lîngă foc e șipot. Stropiți-vă ochii, să vă răcoriți.

Da' ce treabă ai domnia ta, nepoate Cozmuță, prin aceste părți de lume?

— Ți-oi spune cît îmbucăm ceva, moș Mîndrilă.

— Apoi iaca-i bine. Ori mi-i spune, ori nu, tot atîta-i; bucuria mea-i că te văd și ochii tăi mi-aduc aminte de ochii bietei mele surori Anastasia, biată să fie de pacate. De mult s-a prăpădit prin cele străinătăți la Negreni. După ce s-a dus de la părinții noștri,

îi-am mai văzut-o decît de două ori: la nuntă și la îngropăciune.

Cînii cei mari au prins a hăuli prelung.

— Iaca, ia! ce v-a apucat, măre dulăilor?

S-a dus pînă la închisoarea cînilor și-a pălit de două ori c-o bîtă în scînduri.

Zăvozii au tăcut.

— Li-i foame și lor, a rîs cu gura știrbă moșul, că și ei îs făpturi de suferință, ca și omul.

Vorbele bătrînului și tînguirile lui despre biata soră-sa Anastasia erau aceleași și aceleași ori de cîte ori căpitanul Cozmuță nimerea aici, la pădurăria ascunsă, cu felurite trebi. Răzășul sta gînditor, luminat de foc, și aștepta răstimpul cînd «clopotul moșneagului», cum îi spunea el, contenește. Era ceasul cinci. Atunci moș Mîndrilă molfăia în tăcere mîncarea-i puțină.

— Moșule, i-a grăit în acel răstimp negreanul, după ce ți-ai mînat toate treburile cu grăbire, așa cum știi domnia ta, acuma să m-asculți și pe mine. Am nevoie să trec Nistrul chiar în sara asta.

— Ihî, cogîlț! a înghițit moșul cu greutate.

— Nu te bucura prea tare, moș Mîndrilă, căci nevoia mea nu privește, ca-n alte dăți, boii; de data asta nevoia mea privește oamenii.

Moșneagul s-a holbat, mai înghițind o dată greu, după ce mestecase îndelung cu moara-i hîrbuită.

— Altădată veneam să caut cumetri de ceea parte, ca să trecem boi în Țara Leșască. Adevărat că boii noștri, de care au nevoie neguțătorii de la Moghilău să-i vîndă la împărăția Neamțului, au acuma preț bun: un taler părechea, bani curați puși în palmă fără alte angării și fără vama boierilor leși. Îi trecem prin vadul știut al boilor și-i scoatem într-un loc sin-

guratic. Îi numărăm, îi dăm pe samă, primim talerii și atît. Acuma-i alta, mai greu. Am de trecut o carte, cătră un căpitan de oaste de-ai noștri.

— Ihî!

— Acuma cată să trec singur-singurel și nu voi să mă întîlnesc cu straja. Nici cartea și nici viața să nu le pun în primejdie. Nici un străin nu pot trimete. Trebuie să mă înfățișez eu singur în tîrg, să caut ulița, să găsesc casa și pe stăpînul casei. Iaca, e mai anevoie să duci o hîrtie de nimica decît un tamazlîc de boi. Da; însă hîrtia aceea cît palma privește viața unui barbat iubit al nostru. Noi răzășii de la Negreni și din alte părți nu vrem ca acel barbat iubit al nostru să treacă de la un mal la celalalt mal ca un năcăjit, într-o luntre, prin întunericul nopții. Îl poate oricine apuca de grumaz, căci capul lui are preț la turci și la Domnia Moldovei. Deasemenea nici nu se poate înfățișa cu ușurință în vederea lumii, ca să nu-l poprească străjile Moghilăului și să-l întoarcă spre Bugeac, ori spre Hotin, ori spre Iași — pentru un cîștig mai mare decît prețul a o sută de tamazlîcuri. Cartea mea agonisește celui care o trimete puterea prietinilor săi de dincolo de Nistru. Care putere îl sprijină să se ducă unde are treabă. Asta-i. Se poate trece chiar în sara asta?

— Se poate! a putut însfîrșit răspunde moșneagul, scuturîndu-și barba de fărmături.

— Cum?

— Bine; cu pescarii, căci breasla asta umblă la amîndouă malurile. Iaca, ia! Doar ai mai avut de-a face cu dînșii, nepoate. Nu-i cunoști?

— Ba-i cunosc. Unde să-i găsesc la vremea asta?

— Îi găsești unde trebuie. Cu schimbările vremii s-a mutat și munca lor. Altădată pescuiau ziua;

acuma pescuiesc noaptea. Atuncea, făceau negoț cu somn, îl prindeau cu oriile în vederea tuturor ; acuma îl prind noaptea, cu cîrlige, în cotloane afunde. Dar cîrligele stau singure și ei fac un negoț mult mai bănos — ducînd negustorași de marfă mărunță în tîrg la Moghilău. Acei negustorași de la noi caută lucruri ușoare și scumpe ; le poartă cu ușurință și le trec fără nacaz. Iaca, ia ! mărgele ; iaca rumenele ; iaca afion ! Ba pentru cneaghine, ba pentru țiitoarele măriei sale, ba pentru țigăncușele de la palat. Gătelile părții femeiești îs la fel și la stăpîni și la robi.

— Ș-apoi cum oi face, moș Mîndrilă, să-i găsesc pe acești pescari cumsecade ?

— Iar bine. Te duci pe unde te duceai și altădată în lungul pîrăuașului istuia. Iaca, ia ! zăvoaiele, iaca și bulboanele. Ca și altădată, nu iei cu tine unelte primejdioase ; nu-ți face trebuință decît un ispol, pe care-l găsești la luntrea mea din gura pîrăului. Ș-apoi celelalte socoteli le cunoști.

— Mulțămesc, moș Mîndrilă ; lăs caii și feciorii și m-am dus. De-acu, dacă va fi să ne mai vedem, asta s-a întîmpla mîni dimineață.

— Dar mai stăi, măi nepoate Cozmuță. Spune întăi cine, ce și cum.

— Îți spun mîni, moș Mîndrilă ; acuma n-am vreme.

— Ptiu ! acu a fost aici acest nepot și iaca nu-l !

Căpitanul negrean s-a dus rîzînd singur pe cărarea din lungul pîrăului. A ajuns la un povîrniș unde curgea apa duruind între sălcii. În balta de sub povîrniș, a găsit dosit între rogozuri, ca și-n alte rînduri ale negustoriilor lui, ciobaca lui moș Mîndrilă, fără lopată și fără ghionder. Ispol de scos apă din ciobacă însă avea,

A luat acel căușel de lemn și s-a dus pînă la bulboana de aproape a Nistrului. Sub zarea cea din urmă a înserării, apele veneau posomorîte, clătinîndu-se ca lespezi fumurii și clipotind ușor la țărm. Căpitanul Cozmuță s-a lăsat pe vine, și, întorcînd spre undă cupa ispolului, a bătut o dată: clonc! ca și cum ar fi sărit o broască din cele mari în bulboană. Ș-apoi iar, de trei ori, clonc-clonc-clonc! Și a așteptat.

Or fi fiind cei de la celalalt mal la locul lor? Și-a plecat urechea, ascultînd cu luare-aminte prin pacea adormită și somnia luncilor.

A mai bătut de trei ori.

Atunci a auzit răspuns. Și nu mult după aceea a zărit, încă departe, luntrea ca o gînganie de acelea care fug cu labele pe deasupra luciului. Atunci a răsuflat pe nas aerul pe care îl ținea în plămîni, s-a ridicat în picioare și s-a liniștit. S-a dus și a pus ispolul în ascunziș, după aceea s-a întors la țărm.

Cînd a venit luntrea aproape, i-a ieșit înainte.

— Buna sara, om bun, i-a șoptit unul din cei doi luntrași.

— Buna sara.

— Care ți-i voia?

— Aș avea trebuință de un somn de vreo zece ocale pentru un praznic. Plata pe loc.

— Cum nu, om bun? Se poate; sui și mergi cu noi să-l scoatem din cîrlig ori vîrșă. Dar parcă ne-am cunoaște noi... Ehe! bucuria noastră nu-i proastă. Cum îți mai merg treburile, căpitane Cozmuță?

Cine nu-l cunoaște pe căpitanul de la Negreni? Toți pescarii, toți neguțătorii de boi în susul apei și în josul apei.

— La noi, la Moghilău, șoptesc pescarii prin întunecimea serii sprijinindu-se cu putere și lin în lopeți, au mai scăzut afacerile cele bune; s-aude că boierii noștri și șleahticii s-au înțeles cu beii; și turcii s-așează în ținutul Hotinului; și-această înțelegere este ca șleahticii s-asculte, iar păgînii să poruncească. Și s-au mai înțeles șleahticii noștri cu păgînii să ridice prigoană împotriva zaporojenilor. Să-i strunească șleahticii pe zaporojeni, să-i taie și să-i împuțineze. Așa că noroadele-s supărate.

— Au dreptate noroadele, bagă de samă căpitanul.

— Ei, da! Om vedea ce-a mai fi!

Ce treabă are căpitanul în tîrg la Moghilău?

Căpitanul Cozmuță are treabă în ulița săidăcarilor, la meșterul Miloslav Cișca. Se duce la el pentru o șa nouă.

— Nu cumva se gătesc răzășii de dincolo să se oștească iar în Țara-de-Jos?

— Va fi și asta, răspunde căpitanul negrean, atunci cînd se va ridica voievod nou Nicoară Potcoavă... Ne-om duce cu el cum ne-am dus cu Ion-Vodă...

Luntrașul cel de lîngă negrean a murmurat:

— Cu alt noroc, căpitane, căci de pieirea lui Ion-Vodă s-a cutremurat lumea.

Au mai plutit un timp în tăcere. Acuma, prin balta domoală de la celălalt mal, pescarii întorceau luntrea cu botul în susul apei și lopătau ca s-ajungă în cotlonul de unde plecaseră, la o colibă tupilată. După ce-au ieșit pe năsip, pescarii au pipăit banii de brudină și s-au arătat mulțămiți de mușteriul lor.

— De-acu mîni, pe la prînzișor, mă veți întoarce de unde m-ați luat, le-a spus Cozmuță.

— Se poate, au rîs ei. Te ducem cu două ciobăci și cu oria; poate tot încurcăm un somn.

— Somnul pe care-l încurcăm, a răspuns răzășul de la Negreni, stă în scaun și se chiamă judele Moghilăului.

Căpitanul Cozmuță a trecut ca un tîrgovăț grăbit pe străzi înguste și întortochiate; cîni n-a stîrnit, colb însă destul; ș-a ajuns destul de degrabă la casa meșterului săidăcar.

A bătut într-o poartă; au mormăit întrebări și răspunsuri; i s-a dat drumul chiar de către meșterul cel de la Praha, Miloslav, decît care mai bun săidăcar nu se află în toată lumea. El meșteșugește frîiele cu ținte și teltiile înflorite care au bun preț în Zaporojă. De și e așa de bun meșter și cîștigă destul, n-are liniște în acest tîrg al Moghilăului, căci domnia sa e pribeag husit și-l tot împung popii catolici, și șleahticii se potrivesc popilor, și pîrgarii ascultă de șleahtici; așa că meșterul Miloslav nu putea dovedi decît împingînd unde trebuia zgripțori de argint.

În camara sculelor și pielăriei, meșterul Cișca se tînguie prietinului său răzășul un ceas de vreme, greblîndu-și cu degetele barba balaie stropită cu fire argintii și-l mai întreabă ș-acuma, cum l-a mai întrebat și-n alte dăți, dacă n-ar fi cumva cu putință să se așeze într-o țară mai blîndă din partea popilor papistași. Poate-i Moldova țara aceea.

— Este, îi răspunde căpitanul, dar mai îngăduie, meștere Miloslav, pînă ce-a veni la noi un voievod după inima noastră. Atuncea are să fie și mai mult de lucru pentru meșteșugul dumnitale. Iar de papistași ai a te teme la noi ca de Sisoie cel mare.

Meșterul Cișca rîde. Domnia sa nu știe cine-i sfîntul Sisoie. Socoate că va fi fiind un bărbos cumsecade și blînd de la Ierusalim ori de la Bizanț.

— Noroc că n-am copii nici de la Ana, nevasta mea de-al doilea, adaose el, urmînd a-și scărmăna barba; și noroc că Ana e vrednică nevastă, cu care mă înțeleg; și cînd lucrez eu, ea cîntă parcă n-am avea griji. Mulțămesc, căpitan Cozmuță, pentru plata zlotului datorit. Și nu te vei supăra pe mine, dacă nu-ți pot da pat de hodină decît între scule și piei.

Cînd l-a lăsat meșterul, Cozmuță și-a așezat bine ciolanele pe patul vîrtos, a pus tîmpla pe pumnul drept și-a adormit numaidecît.

Dimineața, cînd a vîrît capul în cuhnea strîmtă a gospodinei, căutînd apă, pana Ana Cișcova cînta, potrivindu-și în spelci de sîrmă cozile și privindu-și fața albă în oglindă, cînd din dreapta, cînd din stînga.

— Jesus Maria! a' strigat ea lepădînd oglinda și pocnindu-și palmele; de unde ai ieșit, căpitane Cozmuță?

— Dintre sculele și pieile meșterului. Bine te găsesc sănătoasă și veselă, doamnă Ana, și te-aș ruga să mă îndrepți la careva care cunoaște în Moghilău casa unui fost căpitan de oaste cu numele Kopițki.

— D-apoi îl pot îndrepta eu pe prietinul nostru căpitanul Cozmuță. Casa lui pan Kopițki se află în a treia uliță la stînga, peste drum de biserica Uspeniei. Și trebuie să fie astăzi la pan Tadeus mare năvală de popor. Căci mîni, duminică, se face judecata lui Barbă-Roșă, cel gras, episcopul Uspeniei. Închipuiește-ți, căpitane, că un boier mare cu opt moșii, cum e Roman Barbă-Roșă, s-a apucat și-a pus amanet biserica Uspenia la un cămătar venetic, Costa Luli,

și neplătind Barbă-Roșă la soroc nici capete, nici dobîndă, Costa Luli a pus lacată și a poprit intrarea preotului și a poporănilor la sfînta leturghie.

Vai, Doamne, s-a mai auzit pe lume asemenea blăstămată faptă? A împrumutat procletul bani, pentru nunta unei fiice, și nici nuntă n-a făcut, nici douăzeci și cinci de taleri nu i-a întors lui Luli.

— Ce dracu o fi făcut cu atîtea parale? s-a mirat negreanul.

— Le-a bătut la cărți, căpitane Cozmuță! Înflorire-ar pe el lepra! Și n-ar mai ajunge la duminica cealaltă acest varvar mai rău decît ismailitenii...

— Ce fel de judecată?

— Nu știu, că-l judecă tot corbi de cei mari, neamuri cu el. De aceea s-adună poporul ca să facă răzmeriță și să-i ceară capul. Unde te duci, prietine al nostru? La prînz nu te întorci?

— Nu pot și-mi pare rău, doamnă Ana... Îmi place să te aud rîzînd și cîntînd.

— Acuma nu mai rîd și nu mai cînt.

— Îmi place să te aud rîzînd și cîntînd și împărțind mîncare în farfurii înflorite. Dar eu am o slujbă poruncită, doamnă Ana; și slujba mea în dimineața asta numaidecît trebuie s-o isprăvesc.

— Și pe urmă te duci?

— Da, tot cu slujba.

— Și de la soțul meu Miloslav luatu-ți-ai rămas bun?

— Luat.

— Bine, atunci ia-ți și de la mine și nu ne uita.

Cozmuță a pornit repede, pipăind la brîu cartea stăpînului său. La poartă a stat, ascultînd dacă nu se aude în urma lui cîntec. Nu s-auzea nimic; nevasta meșterului se uita după dînsul din prag. Căpi-

tanul a oftat, a deschis, a trîntit portița în clampă și s-a dus.

Cum a văzut în ulița a treia biserica Uspenici și adunare de norod la casa de peste drum, s-a destins, simțindu-se la capătul urcușului său. S-a uitat la învăluirea mulțimii și a văzut că-i ca și la Negreni cînd răzășii se supără. A ocolit o grămadă de oameni ici, a cotit pe după alții, și a băgat de samă că de la poartă și pînă la ușa casei oamenii îmbulziți nici nu mai pot răsufla.

Cine-i acest străin?

Pan Kopițki n-are vreme astăzi și mîni decît pentru urgia ce s-a abătut asupra sfintei noastre Uspenii. Să-l lese în tihnă cei de peste Nistru. Pentru străini va scrie pan Kopițki jalbe poimîni.

Căpitanul Cozmuță s-a făcut mititel și a întrebat cu umilință pe cei ce se aflau mai aproape de dînsul, dacă pan Kopițki e singur.

— Ba e cu vatamanii noștri. De ce întrebi? Asta se știe și se vede!

— Ba eu socoteam că s-ar fi aflînd în sfat cu Ion Nicoară Potcoavă, hatmanul.

— Da' de unde! Hatmanul Potcoavă e la Moldova.

— Eu știam că a pornit într-acoace. L-am și petrecut o bucată pe cale.

— Da' de unde vii dumneata și cine ești?

— Sînt un căpitan de răzăși de la Negreni.

— D-apoi nu-l cunoașteți, lume dragă? Acesta-i căpitanul Cozmuță, carele a fost cu unii din noi și cu zaporojenii în războaiele lui Vodă Ion de la Moldova.

— Auzi, creștinilor! Și ce poftește, mă rog?

— Zice că s-ar fi aflînd la pan Kopițki în cancelarie Potcoavă hatmanul.

Din gură în gură, din zvon în zvon, lumea strînsă dinaintea sfintei Uspenii s-a încredințat că nu este altă veste mai adevărată decît asta. Apoi acuma este cine judeca pe Barbă-Roșă pentru hoția lui!

Strigăte și chemări; mulțimea îl copleșea pe negrean. Cei din bulzul de la intrarea casei s-au revărsat spre poartă. Căpitanul Cozmuță a sărit din doi pași cele patru trepte; mulțimea a început a urla la el și a-l sudui rîzînd pentru asemenea viclenie. Dar domnia sa a tras de la brîu cartea lui Nicoară și-a tremurat-o deasupra capului său descoperit.

— Domnilor și fraților, aflați că nu v-am viclenit; măria sa hatmanul Potcoavă nu se află în casă și nu vorbește cu pan Kopițki, dar cuvintele lui sînt scrise aicea, pentru prietinii săi din această țară!

S-a făcut tăcere.

— Fraților oameni buni, a grăit cu liniște căpitanul de la Negreni, eu sînt sol și aduc lui pan Tadeus această carte scrisă chiar de mîna măriei sale Nicoară.

La tumultul de glasuri care a cutremurat ulița după asemenea mărturisire, în fereastra de alăturea intrării s-a deschis o portiță și a ieșit capul lui pan Kopițki întrebînd numai cu ochii holbați și schimonositura obrazului ce-i asemenea tăcere, ce-i asemenea freamăt, ce-i asemenea glas străin? Căci căpitanul negrean grăia limba localnicilor cu destulă ușurință, însă și cu destule greșeli și amestecuri de moldovenie.

Acel cap al fostului căpitan de oaste avea rase cu briciul bărbia, obrajii și tîmplele, după felul de a se purta al zaporojenilor, mustățile cărunte îi erau lungi învăluite mărunt cu drotul. Obrajii rași îi atîrnau. Ochii, după ce s-au holbat, au rămas mici și cu

pleoapele încreţite, aţintiţi asupra cărţii pe care solul o ţinea în crăcana a două degete, întinzînd braţul cît mai sus cu putinţă.

Repede se arătase acel cap în portiţa ferestrei, repede s-a tras îndărăt. Şi prin uşa intrării numaidecît a venit şi prelungirea în jos a fiinţii celui mai cu faimă bărbat din Movilău. Fostul căpitan Tadeus Kopiţki era de două ori mai înalt şi mai spătos decît răzăşul. A repezit mîna-i groasă către acea carte sau acea minciună; deoarece se putea ca omuleţul care o tremura între două degete să nu întrebuinţeze decît un tertip.

Căpitanul Cozmuţă s-a ploconit spre stăpînul casei întrebînd dacă are cinstea să vadă înainte-i pe vestitul căpitan Tadeus Kopiţki.

— Da! El este! În fiinţă! a răspuns cu glas gros şi răsunător stăpînul casei, şi-n palma lui groasă răzăşul a lăsat să cadă cartea.

Fostul căpitan de oaste a cetit ce era scris deasupra, a desfăcut-o şi i-a cercetat pecetea.

— Dumneata eşti căpitanul Cozmuţă? a întrebat răstit.

— Da, el este, a răspuns cuviincios negreanul.

Pan Tadeus s-a cufundat dintrodată în cetirea cărţii. A ridicat numai o clipită ochii spre biserica Uspeniei, luînd martor parcă pe Dumnezeul închipuirii sale, un Dumnezeu al răzbunării în vifor de nouri, a bătut cu dosul palmei stîngi foaia pe care o ţinea în dreapta şi-apoi cu foaia a ameninţat lumea îmbulzită în juru-i.

— Vină după mine, a zis el către sol.

Cu o sprinteneală de mirare la un om atît de gros şi destul de vîrstnic, pan Kopiţki l-a dus pe căpitanul Cozmuţă la o camară deosebită de cantelarie.

L-a așezat pe oaspete pe un divan, s-a așezat și el într-un jîlț pe care l-a rostogolit întâi dinaintea divanului; s-a mai uitat o dată la cartea deschisă și iar a bătut-o cu dosul palmei stîngi. Dintrodată solul a auzit un glas blînd în care tremurau lacrimile.

— ...Din mila lui Dumnezeu străin în țara părinților săi...

Căpitane Cozmuță, spune-mi toate cîte știi despre sosirea prietinului meu Potcoavă.

Negreanul i-a povestit în cîteva cuvinte tot ce știa.

Pan Tadeus și-a sprijinit fruntea cu palmele; apoi a înălțat încet-încet ochii și i-a ațintit asupra căpitanului negrean, ascultînd în același timp zvonul norodului de-afară.

— Iubitule, a spus el după aceea răzășului, zîmbind; avem mîni în tîrgul Movilăului frumoasă adunare de popor. Toată această adunare va întîmpina pe prietinul nostru care trece la prietinii săi din Zaporojă. Oricîte cîrcote și supărări vor fi, nimic nu-l va putea opri pe Potcoavă. Luăm noi cei de-aici toate măsurile.

— Înțeleg; măria sa hotărăște ziua trecerii sale mîni.

— Am văzut din cartea ce mi-ai adus. Dar Tadeus Kopițki hotărăște și ceasul. Să fie al patrulea ceas al dimineții.

— Se va face întocmai, a dat încredințare răzășul. Mă întorc fără întîrziere la măria sa.

— O, barbat prea harnic! nu pleci înainte de-a bea cu mine paharul prietiniei noastre; și de-a te sfătui cu Tadeus și despre alte lucruri ce privesc intrarea la noi a slăvitului nostru Nicoară hatman.

XX

Mezin cel viteaz

Înainte de a intra în hotarul Costeștilor și Olărenilor, Potcoavă a mai poruncit un popas de amiază, după sfatul lui moș Mitrea și al vatamanului Agapie, cei doi lăcusteni.

Depărtarea pînă la apa Nistrului se împuțina cu repeziciune, totuși popasurile erau mai dese Ieșeau în calea măriei sale călăreți din sate, cu care se schimbau închinări și vorbe bune; îl petreceau pînă dincolo de hotarul moșiei lor și apoi rămîneau într-un dîmb, lungă vreme, pînă ce depărtările se încețoșau atît pentru cei duși cît și pentru cei rămași.

Această rînduială lăcustenii o pregăteau umblînd cale de un popas înaintea lui Nicoară. Iar alții, dintre cei vestiți de lăcusteni, umblau și mai departe către zarea Nistrului, înștiințînd neamuri și prietini. În lungul drumului se simțea această mișcare și umblau necontenit călăreți și vestitori.

Deasemenea se dăduse înștiințare și ciobanilor care aveau tîrle ici-colo, în acele largi întinderi. Și după învățămintele vechi, dobîndite din suferința rîndurilor de oameni, ciobanii vesteau satele de către pădure, cu focuri, despre umbletele înainte la calea Lipșei și îndărăt la Vadu Rașcului ale slujitorilor lui Vodă Șchiopul și ale lui ceauș-baș de la Iași.

La Vadu Rașcului, unde cumpănea mai mult puterea slujitorilor domnești și ismailiteni, se iscase pesemne o tulburare grabnică la vestea iscoadelor, cum că fugarii apucaseră alt drum.

Fugarii erau așteptați într-un loc; și dintrodată răsăriseră la o mare depărtare. De ce puterea dom-

nească fusese încredințată că la Vadu Rașcului trebuie așezată capcana, nu se știe. Era o încredințare din vînt, din pămînt, din nălucirea minților. La Vadu Rașcului le era mai la îndămînă oamenilor domnești, din numărul săbiilor și mai ales din odihnă și mîncare. Acuma se mișcau spre valea Lipșei pipăind, cotind, înaintînd și trăgîndu-se îndărăt, ca unii ce nu se bizuiau încă pe o izbîndă ușoară. Lor mai mult le trebuiau căpățînile lor sănătoase pe umeri, decît să le ducă la Iași pe ale fugarilor. Se mișcau mai ales din îmboldirea oștenilor turci, care arătau vrednicie și semeție, ca trimeși ai celui mai mare și mai temut padișah stăpîn al lumii. Semeția le era sporită de scîrnava lăcomie a dobînzii pe care o rîvneau de la pămînteni. Răzășii din acea latură a țării fuseseră pînă atunci scutiți de bîntuirile boierești și putuseră agonisi tamazlîcuri și turme. Făceau și negoț cu boii și oile în Lehia, și la Vadu Rașcului se spunea că acea răzășime cuprinsă are îngropate comori de zloți și taleri.

Ciobanii de la tîrle privegheau de departe mișcarea iscoadelor. Cum le vedeau, aprindeau pe corhane mai multe focuri decît aveau stîni ; și răzășii, din depărtarea la care se aflau, numărau șfară de fum după șfară de fum și înțelegeau că de la oamenii lor se dă vestire de apropierea inorogilor. Iar noaptea, focurile ciobanilor ardeau ca niște luceferi mari în vîrful movilelor, și răzășii, de pe hotarul lor, băgau de samă cum se astupă și cum se deschid luminile. Ciobanii ridicau asupra focului saricile, apoi le lăsau să cadă. Era semn că nu-i liniște în pășuni, că zăvozii se arată neliniștiți și mînioși ca la apropierea fiarelor. Atunci străjile satelor sporeau, și cete înarmate ieșeau în larg pe după lunci și rovine de pîraie fără apă.

În acea zi de vineri, vatamanul Agapie a călăuzit la măria sa pe vatamanul Costeştilor şi Olărenilor într-o vălcea împresurată de făgeţel tînăr şi mesteceni. Potcoavă şi ai săi erau descălecaţi. Cînd au auzit tropot, au pus piciorul în scară. Îndată ce s-a arătat Agapie, Nicoară s-a încălărat şi a strîns zăbala murgului. Au săltat în tarniţi şi soţii săi.

Agapie aducea şase răzăşi, fruntaşii celor două sate.

Lăcusteanul şi-a descoperit fruntea închinînd-o spre măria sa; ceilalţi şase călăreţi au făcut la fel.

— Slăvite, a zis Agapie, arătîndu-şi prin mustaţă albul dinţilor, aceşti gospodari de la două sate megieşe au poftit să se înfăţişeze la trecerea Domnului lor.

— Mi se bucură inima, a răspuns Potcoavă, ducîndu-se mai aproape de răzăşi.

Şi-a tras de deasupra pletelor cuşma. Acest obicei de la taberele zaporojenilor, cînd sînt întîmpinaţi hatmanii şi asaulii de credincioşii lor, nu era cunoscut moldovenilor. În aceste zile cînd vedea cum se deşteaptă şi se ridică în juru-i poporul, împresurîndu-l c-o dragoste care-i mîngîia pribegia, Potcoavă simţise nevoia să se închine puterii pămîntului, tovarăşilor de restrişte ai lui Vodă Ion. Îi era inima plină de milă şi avînt. Vatamanii de la Costeşti şi Olăreni au fost fulgeraţi de privirea înaltă şi în acelaşi timp frăţească a celui pe care îl socoteau Voievodul lor.

— Să trăieşti întru mulţi ani, măria ta, şi să te întorci degrabă, a zis cel mai vîrstnic dintre cei şase.

— Alătură-te lîngă scara măriei sale, moş Comane, l-a îndemnat lăcusteanul.

Răzășul cel cărunt, pieptănat ca în zi de sărbătoare, s-a apropiat cuprinzînd mîna pe care i-o întindea Potcoavă.

— Slăvite stăpîne, a cuvîntat el punîndu-și palma stîngă pe piept; ce-avem aici în inimă, avem și pe buze. Ca pe un Domn al nostru dorim să te primim cu pîne și sare, după datină, și să te așezi în scaunul țării cu sabia, fără beșlii și năvrapi ismailiteni, cum au ajuns de fac alții care n-au rușine.

S-au apropiat și ceilalți răzăși ca s-atingă mîna lui Nicoară. Apoi au descălecat toți, stînd la sfat și răzășii de la Costești și Olăreni au tras merinde din desagi și ploște de vin.

A intrat în vălcea și moș Mitrea și a descălecat din învăluirea umbletului.

— Vine din urmă și domnia sa diacul cu vești de mirare, a cuvîntat el.

— Ce este, omule? s-a supărat unchesul Petrea. Dacă ai veste rea, care să ne amărască pînea, mai întîrzie-o. Ori mai degrabă spune, a adăogit el îndată cu dezgust, lepădînd pita. Nu cumva s-arată iscoadele și ismailitenii? Tot asta aud de trei zile.

— Asta nu poate fi supărare pentru răzășii noștri, căpitane Petrea, a răspuns cu blîndețea-i obișnuită moș Mitrea. Pîlcurile noastre i-au tot hărățît, pînă ce i-au apropiat. Oamenii noștri s-au bulucit în trei locuri și așteaptă numai poruncă de la măria sa; i-or împresura și i-or stropși cu furcile.

Unchesul Petrea a tăcut, fără a se însenina. Mezinul a ieșit înainte:

— Bădiță, dă-ne voie să tragem și noi săbiile.

Unchesul a încuviințat, dînd în sus cu coarnele ca un zimbru.

— Să vedem ce are să ne spuie diacul, care-i om cuminte, a grăit cu liniște Nicoară. Din ce se petrece, eu înțeleg că n-am a mă îngrijora de nimic, deoarece prietinii noștri care ne priveghează de trei zile stau pavăză. Țara-i cu noi!

A intrat și diacul în vălcea, descălecînd fără grabă.

— Stăpîne, a dat el lămurire, bulucul lui Sefer-ceauș stă poposit în Valea Oilor. Năvrapii și-au trudit caii adunînd pe armășeii lui Șchiopu-Vodă. Prietinii noștri răzășii le-au dat ocol... Am limbă: am prins pe unul din armășei. De la el cunosc numele ceaușului, iar pe vatavul armășeilor îl chiamă Iov Buzatu. L-a bătut Sefer-ceauș cu toiagul. Mult nu zăbovim; cît vă pregătiți, eu îi voi spune măriei sale întîmplarea de la Costești.

— Ce întîmplare? a rostit uncheșul. N-avem nevoie de povești.

— Ba e o întîmplare ce se leagă de buluc și de harțul în care intrăm și noi, cu voia măriei sale.

— Lehamite! a mormăit bătrînul, făcînd semn cu palmele că leapădă de la sine toate și nu mai are nevoie de nimic pe lumea asta.

— Nu te supăra, diece, și spune-mi întîmplarea domniei tale... a îndemnat cu liniște Nicoară.

Uncheșul Petrea s-a potolit dintrodată și diacul a povestit întîmplarea gospodinelor de la Costești.

Se vede că cei doi dintre armășei, care băteau laturile, au ademenit cu ei și pe doi oșteni anadoleni mai bătrîni.

Se satură și unii dintre năvrapi de atît omor și prădăciune prin toate țările creștinești. Nu le mai trebuie nimica, numai să-și întindă ciolanele într-un loc tihnit. Cîteva ouă și-o lumînare de seu, ca să-și pripească la foc o papară; și-un braț de fîn ca să-și

plece fruntea și să doarmă. Alah i-a avea după aceea în sfînta sa pază.

Iar armășeii își spun că dacă duc cu dînșii doi oșteni turci, apoi răzășii s-or teme și i-or primi bine, pe lîngă asta vor arăta că dînșii nu vor să bată război cu nimeni; se duc în lumea lor; s-au săturat de-atîta trudă! Dar gîndul lor ascuns era că — văzînd și făcînd, în vremea harțului celorlalți și a pojarului, să apuce niscai zloți, dac-or găsi, ori niște icoane ferecate, și să se întoarcă iar la Domnie, împăunîndu-se cu isprava celorlalți.

Se strecoară tuspatru călărețiì prin marginea Costeștilor. E un ceas cînd toată munca de dimineață a satului s-a alinat. Răzășii au ieșit în hotar; moșnegii s-au întins la umbră; cînii clămpănesc după muște; numai răzășițele se dau în vînt cu treaba lor neistovită. După rînduiala de dimineață au intrat un răstimp la stative; acuma au ieșit de la țesut și-au aprins foc în cuptor; apoi au opărit niște alivenci, ca să le coacă și să aibă cu ce ieși înaintea bărbaților cînd s-or întoarce flămînzi.

Cînd scoate răzășița lui Frunză cel tînăr capul pe ușa tinzii, să vadă de ce s-au întărîtat așa cînii, iaca vede pe cei patru oșteni că se uitau la ea de peste gard. Se întîmplase că armășeii și năvrapii, descălecați, cercau să intre în gospodăria ce li se părea mai arătoasă în colțul de sat unde nimeriseră.

— Vai! a țipat Fira și i s-au aprins obrajii. Da' cine sînteți voi și cum cutezați a intra nechemați la o gospodărie de creștin, aducînd cu voi și spurcăciune păgînească?

— Jupînească dragă, a răspuns unul dintre armășei; primește-ne, ca să ne hodinim ca niște oșteni ce sîntem.

— Ferească Dumnezeu! a țipat femeia; să nu puneți mîna pe poartă că ia foc. Slobod cînii, chem oamenii.

— Oamenii sînt în hotar, i-am văzut eu. Și noi doi sîntem oamenii Domniei, iar aceștialalți doi sînt oșteni împărătești. Teme-te și dă-ne drumul!

— D-apoi așa și pe dincolo în flendurile voastre și ale oștenilor împărătești! Venit-ați să tulburați lumea și să spărieți copiii?

— Taci din gură că intru la tine! a suduit-o armășelul.

Atuncea Fira lui Frunză a răcnit ca s-audă vecinătatea.

— Săriți, doamnelor și suratelor; dau peste noi spurcăciunile pămîntului! Puneți mîna pe furci! Să-i prigonim pînă ce le-om smulge păr, s-avem cu ce afuma pe prunci, să le treacă spaima. Nu-i lasați; sloboziți cînii! Moș Irimie, dă drumul și buhaiului, că unul dintre dînșii are strai roș — să-l ieie în coarne și să-l zvîrlă în rîpă!

A fost o zarvă cum nu s-a mai pomenit la Costești de la vremea cînd au dat nohaii. Ca și atuncea au ieșit femeile cu cociorvele aprinse; unele au apucat furcile; dulăii s-au înșurubat pe sub porți; buhaiul lui Frunză a prins a boncălui, împungînd c-un corn în pămînt și s-a luat după năvrapul cu strai roș; oștenii domnești și cei împărătești nu s-au mai putut cățăra pe cai.

— N-aveau cu ei pe Alexandru împăratul de la Machedonia și i-au biruit amazoancele, măria ta... și-a sfîrșit povestea slujitorul lui Nicoară.

Cînd i-au scos femeile din sat cu asemenea alai, cei patru au dat peste răzăși, între care se afla și Radu, diacul. Atunci i-au prins dar n-au putut apăra

decît pe unul din armășei; pe ceilalți trei muierile i-au ucis, lepădîndu-i subt un gard, unde abia mai suflă.

— Asemenea poveşti îmi plac, a zis uncheşul cu aţîţare, de-acu hai în Valea Oilor după bulucul lui Sefer-ceauş. Ş-ar trebui să aduceţi pe jupîneasa Fira a lui Frunză s-audă laudă de la măria sa.

— Am vrut s-o aduc, a răspuns diacul, dar se ruşinează şi nu vrea să vie, căci asemenea faptă — zice ea — nu se cuvine s-o săvîrşească femeile. Şi nici acasă la ea să nu intre nimeni; nu-şi vede capul de trebi şi pruncul de ţîţă i-i bolnav.

— Aşa-s muierile, cu nazuri, a dat încredinţare uncheşul. Şi nici n-avem vreme să le căutăm în coarne; hai unde-i treaba noastră.

Cei şase vatamani de la Costeşti şi Olăreni s-au amestecat între ceilalţi răzăşi care-şi alcătuiau cu grabă cetele.

Agapie de la Lăcusteni a adus la scara lui Nicoară Potcoavă pe armăşelul prins, cu capul gol şi descins. Era boţit şi pălit în cap de cociorve, dar se ţinea bine, bucuros fiind că i s-a cruţat viaţa.

— Închină-te măriei sale, i-a poruncit vatamanul lăcustean, şi spune-i tot ceea ce ne-ai spus nouă.

Adică mie şi diacului, stăpîne.

Prinsul s-a umilit, mărturisind cu vorbe pe care şi le rînduise cu înţelepciune, ca să nu uite nimic.

— Mărite Doamne, baş-ceauş Sefer mai aşteaptă un buluc pe care-l are tot sub mîna lui. Poate desară ori mîne dimineaţă să fie adus tot aici acel buluc.

Măria ta, noi am intrat cam departe şi acum nu ni-i tocmai bine. Dacă-s răzăşiţele aşa cum le-am cunoscut, apoi ce trebuie să fie răzăşii... Iar Sefer l-a bătut cu toiagul pe Iov Buzatu vatavul. Acuma are

să cunoască și el ce-i aici și de ce armășeii umblă de-a-scapare. Căci noi sîntem deprinși cu creștini flămînzi și slabi. Iar aicea oamenii îs fără frică. Baș-ceauș Sefer își prăpădește capul. Ori aici, ori la Iași. Aici pentru că n-a putut răzbi, iar la Iași pentru că mai-marele său, pentru neizbîndă și rușine, îl va pune sub paloșul gealatului.

— Spune măriei sale, a îndemnat Agapie, ce fel de oștean e baș-ceauș ?

— Drept mărturisesc măriei tale că-i oștean bun, dar aprig. A intrat, în noi armășeii, nu numai cu toiagul ci și cu sabia.

Drept am mărturisit, măria ta, și-mi fac cruce.

Nicoară Potcoavă a poruncit ieșirea deasupra văiugii.

Îndată ce s-au arătat în cîmpul prăvălatic, au prins a săgeta ca dintr-un viespar năvrapii. S-au împrăștiat o samă pe culmea din laturi ; iar bulucul s-a mișcat domol, ținîndu-se strîns călăreț lîngă călăreț, spre un corhan ce se-nălța dincolo de vale.

Diacul da lămurire uncheșului :

— Sefer nu vrea să primească harțul.

— Atuncea să-l hăituim fără întîrziere, s-a mîniat uncheșul. Îi ațin calea trei cete ale noastre.

Potcoavă și-a oprit murgul :

— Ne-așteaptă totuși, după cît mi se pare, a zis el, luînd aminte la mișcarea năvrapilor. N-au tras săbiile. Au pornit într-acoace doi călăreți. Trimet solie.

Au înțeles îndată ce vrea Sefer-ceauș. Cei doi călăreți au oprit la o sută de pași ; s-au închinat cuviincios. Unul era năvrap, celălalt armășel domnesc.

A grăit întăi turcul și după aceea a tălmăcit armășelul. Ș-au rămas neclintiți.

— M-aşteptam la asta, a murmurat Potcoavă.

Crainicul domnesc tălmăcea:

— Baş-ceauş Sefer înştiinţează că azi e zi sfîntă; vinerea, moslemii drepţi nu taie şi nu varsă sînge.

Lăcusteanul a şoptit:

— Trebuie să fie o viclenie a turcului, măria ta.

A urmat a striga întâi năvrapul, după aceea armăşelul, tălmăcind:

— Baş-ceauş Sefer cunoaşte că se află în faţa unui viteaz, cu duhul dreptăţii. «Dacă noi nu primim harţul acum, domnia sa va îngădui pînă la asfinţitul soarelui, cînd avem deslegare de a trage săbiile.»

«Iarăşi spune baş-ceauş că mai bine ar fi să nu stricăm oamenii nici dintr-o parte nici din alta, şi să iasă la luptă dreaptă unul dintre ai domniei voastre care se bizuie pe vrednicia lui. Să se lupte cu baş-ceauş fără săbii, numai în vîrtutea trupului, şi Dumnezeu va alege.»

«Dacă, precum nădăjduieşte, va birui Sefer baş-ceauş, apoi să fie volnic a lua capul celui căzut şi să se ducă fără nici o stricăciune din partea domniilor voastre.»

La porunca lui Nicoară Potcoavă, a ieşit în privelişte moş Mitrea Lăcusteanul şi a pus întrebările de-a dreptul în limba năvrapilor, ascultînd întâi vorbele măriei sale.

— Nu cumva Sefer-ceauş n-are altă cale de întoarcere?

— Ba are, s-a răspuns. Sefer aşteaptă spor de săbii.

— Dar noi nu vrem s-aşteptăm întărirea neprietinului nostru.

S-a răspuns:

— De aceea Sefer-ceauș îndeamnă la luptă numai în doi. Iar dacă nu cutează nimeni, atunci s-așteptați domniile voastre pînă după asfințitul soarelui. Maimarele domniilor voastre Potcoavă știe că lupta dreaptă, unul și unul, e vechi obicei al vitejilor, și creștini și moslemi.

Uncheșul Petrea nu-și putea birui mînia și mormăia împotriva măriei sale că nu este altă lege de război decît să tragă toți acuma săbiile și să-i prăvale pe necredincioși din lumina soarelui în întunericul morții.

Nicoară a făcut semn de tăcere. Gîndul lui era să dea altfel de răspuns. Nu se cuvenea, își făcea el socotință, să jertfească atîția oameni ai căror ochi se uitau la el cu prietinie și încredere. De acei răzăși ai săi avea nevoie și la întoarcerea sa în țară. Între acei vrednici răzăși nu se mai socotea pribeag și alungat. Mai bine să dea răspuns lui baș-ceauș Sefer că-i dă învoire să se tragă îndărăt.

«Domnia mea îi îngăduie să-și cruțe căpățîna»... a îngînat el în sine.

Dar tocmai cînd vroia să încredințeze crainicului lăcustean răspunsul cu vorbe potrivite, dintre călărețîi de lîngă sine a izbucnit Alexandru mezinul făcînd trei sărituri largi cu calul. S-a oprit, s-a întors către Nicoară închinîndu-se, apoi și-a desfăcut de pe el sabia și a venit s-o înfățișeze mai-marelui său.

— Îngăduie, bădiță, să mă lupt eu cu Sefer, a zis el cu hotărîre.

Era aprins la obraz și-i scînteiau privirile de nălucirea unei fapte măreție.

Inima lui Nicoară s-a strîns de îngrijorare. Mezinul lui era în una din acele stări primejdioase de

aţîţare, pe care i le mai cunoscuse cînd se avînta nestăvilit în furtuni năprasnice.

— Însă tu n-ai sulița lui sfîntu Gheorghe... a încercat să glumească Nicoară.

— Îngăduie, bădiță, a stăruit cu răguşală de mînie în glas mezinul.

Nicoară a oftat, dîndu-i învoire c-o mişcare a mînii drepte.

— Fii băgător de samă, Lixandre, c-un viclean ca Sefer.

Mezinul a pus pinteni calului, pipăindu-şi sub strai jungherul.

— Opreşte-l, măria ta, a gemut unchesul Petrea. Oricare dintre noi se poate pune jertfă, dar pe băiet cruță-l!

— Băietul e de mult barbat, a aruncat în urma sa răspuns trufaş mezinul.

— E prea tîrziu, unchesule, a grăit Nicoară. Nu uita că ți-a fost ucenic, ca şi mine. Să avem încredere în vrednicia lui.

Răzăşii din preajmă urmau în pasul cailor pe măria sa Nicoară, ținîndu-şi gata săbiile şi sulițile.

Lîngă corhanul care se zugrăvea pe zarea răsăritului, moşiroi uriaş, bulucul lui Sefer baş-ceauş se înşirase strîns într-o parte. Călărind cu repeziciune, răzăşii s-au îmbulzit, apoi s-au deşirat de partea cealaltă a movilei.

Sefer a descălecat şi a ieşit întru întîmpinarea mezinului. În bulucul năvrapilor s-au şoptit vorbe de mirare şi bucurie.

— Acesta e fratele lui Potcoavă! Frumos cap va primi baş-buluc-baş de la Galata!

Alexandru a pus piciorul în pămînt. Apoi a atins cu palma sa dreaptă mîna dreaptă a ismailiteanului.

După aceea, Sefer-ceauș s-a dus pînă în laturea corhanului de lîngă năvrapii săi, s-a lăsat pe vine și și-a spălat cu colb de la temelia movilei dovada bărbăției sale. Apoi s-a răsucit și s-a ploconit către Meca, pînă ce fruntea înfășurată cu turban a atins pămîntul.

Mezinul sta în acest răstimp drept, cu fața către răsărit și către curgan. El știa de la dascălii săi cei învățați de la Bar, că, în acea movilă nestricată încă, veghează calare, în zale și arme, un războinic schit de odinioară, cu credincioși ai săi împrejur.

Închinarea lui a fost către acea umbră a trecutului. S-a întors și a mai căutat o dată cu ochii pe Nicoară și pe ceilalți tovarăși. Apoi a pus piciorul în scară și a săltat în șa, jucîndu-și calul împotriva lui Sefer care se încălărase și el în același timp.

Întăi a fost o goană în jurul corhanului, Sefer urmărind pe potrivnicul său numai pînă într-un loc. Deodată și-a răsucit calul, strunindu-l îndărăt. Și a ieșit asupra mezinului, cercînd a-l lovi cu pumnul, în trecere. Alexandru s-a ferit în laturea dreaptă, ridicînd piciorul stîng cu pinteni asupra obrazului întunecat al ceaușului.

S-au hărățit așa pălindu-se cu umerii, apoi îngrămădindu-se învîrtejit și cercînd a se smulge unul pe altul din șa.

S-au desfăcut într-un umblet liniștit și s-a văzut că amîndoi suflă trudnic. Sefer se stăpînea. Mezinul, cu brațele înălțate, primea pînă-n fundul plămînilor adierea de pe florile mormîntului străvechi.

Cînd s-au repezit pe după corhan din nou și au venit unul asupra altuia năprasnic, Sefer și-a smuls de pe țeastă turbanul subțire vîrîndu-l în sîn și scoțînd de acolo, cu mișcare fulgerată, un buzdugan cu

măciucă de plumb și mîner scurt. Mezinul l-a văzut ș-a strunit scurt calul repezindu-l în sus și ținîndu-l pe picioarele dindărăt. Aceeași mișcare a fost nevoit s-o facă și Sefer, căutîndu-și clipa cînd să arunce buzduganul ori cînd să pălească de aproape cu el. Înălțat în scările scurte, el își căuta potrivnicul sub mîna dreaptă. Dar potrivnicul s-a răsucit în partea lui stîngă, a lepădat scările lunecînd la pămînt, ș-a primit toată greutatea ismailiteanului în jungher. Străpuns prin coaste, Sefer s-a răstignit în sus, apoi s-a prăvălit pe spate.

Feciorii Costeștilor și Olărenilor au sărit stăpînind calul.

— Nu-i pe dreptate! au răcnit glasuri în tumultul năvrapilor.

— Ba-i pe dreptate! strigau feciorii Costeștilor și Olărenilor, înălțînd deasupra capetelor buzduganul mortului.

Năvrapii și armășeii au încălecat în pripă și au pus pinteni fugarilor. Răzășii de la Costești și Olăreni s-au încălărat și ei ș-au prins a-i fugări chiuind.

XXI

Amintiri de la apa Moldovei

Pe cînd se apropia de cel din urmă popas, Potcoavă a fost întîmpinat, în preajma Lipșei, de căpitanul Cozmuță. Venea singur de cătră răsărit în pasul calului; ieșise de sub streșina unei lunci de sălcii și arini și-l bătea pieziș soarele ceasului al patrulea al după-amiezii.

Negreanul a strîns frîul și a oprit numai o clipă, ca să privească alaiul de răzăși ce-l urma pe hatman. I s-a umflat de trufie pieptul. A pus pinteni și a venit în cîteva salturi către cel care-i era și lui Domn; a oprit iar și și-a tras de pe plete cușma închinîndu-se.

— Să trăiești întru mulți ani, măria ta!

Dar acel Domn al lor nu venea, ci se ducea. Trufia negreanului s-a potolit cînd a văzut ațintite asupra sa privirile umbrite ale răzășilor.

— Treci lîngă mine, căpitane Cozmuță, și spune, i-a poruncit Nicoară.

Negreanul și-a alăturat fugarul de murguț; și-a acoperit fruntea, și-a strîns cătărămile cingătorii.

— Cum ai umblat?

— Am umblat bine, măria ta. Am găsit pe dumnealui pan Tadeus. Se bucură că va vedea iarăși pe prietinul său iubit. Iar intrarea la Moghilău se va face în priveliștea norodului, mîni duminică, după cum ai poruncit măria ta, cu două ceasuri înainte de amiază.

— Căpitane Cozmuță, a zîmbit Potcoavă, porunca e a prietinului meu Tadeus, nu-i a mea.

— Așa a socotit domnia sa că e bine. Are o socoteală diplomatică.

— Știu, Tadeus e menit de la naștere să ajungă la sfîrșitul vieții sale mare postelnic.

Negreanului i-a părut bine că Domnul său e luminat de voie bună în acel ceas. Și-a întors privirile, rîzînd, și spre mezin. I s-a tulburat bucuria. Tinerețea lui Alexandru părea ofilită ca la o îngropăciune a părinților săi. Uncheșul sta cufundat în vechea lui posomorală. Nici ceilalți tovarăși de pribegie ai lui Nicoară n-au răspuns negreanului după inima sa. Poate erau trudiți de drum.

Căpitan Cozmuță s-a întors cu vioiciune spre Potcoavă:

— Am a cere iertare, a zis el, că la popasul cel din urmă din țară nu te putem găzdui pe măria ta după cuviință.

Potcoavă a ridicat din umeri.

— La Lipșa nu se găsesc decît cîteva colibe sărace de pescari.

— Prietine, a răspuns Nicoară, știi că oșteanului nu-i trebuiesc palate. Viața lui e sub vînt și sub furtună. Iar aici, oricît de umilit mi-a fi masul și oricît de sărac, îl plătesc scump. Imi rămîne zălog sufletul.

Cozmuță a tresărit. Deci Domnul său nu se veselește de plecare. Așa sîntem noi toți moldovenii; ne place cînd ne ducem, dar mai bucuroși sîntem cînd ne întoarcem. Nicoară va veni iar la ai săi.

— Toți acești răzăși care sînt lîngă măria ta, a răspuns căpitanul Cozmuță acelui suflet, te așteptăm. Și să vii sănătos.

Atuncea s-a adăogat la închinarea căpitanului Negrea și glasul blînd al lui moș Mitrea de la Lăcusteni.

— Măria ta, întoarce-te, ca să ne izbăvești de haraciul ismailitenilor, de prădăciunile dăbilarilor Domniei, de pojarurile nohailor; ca să putem trăi în tihnă zilele ce le petrecem în astă lume.

In toate satele și în toate popasurile numai de asta grăiesc răzășii noștri, a urmat moșul lăcustean. Măria sa Petru-Vodă nu e al nostru. E al turcilor și al boierilor. Turcii, boierii și Vodă belesc țara ca ciobanii oaia cînd o jertfesc pentru cină. Nu ne trebuie voievod vrăjmaș; ne trebuie voievod al nostru, cum a fost măria sa Ion.

Ascultînd acel glas al norodului, Nicoară zîmbea cu ochii duși în nălucirea vieții lui.

Dar bucurie adevărată, cugeta în sine negreanul, are acest frate mezin Alexandru, cînd aude că s-or întoarce, el și bădița său, în țara Moldovei. Bucuria lui e de sînge și foc. Acest Alexandru e faptă năvalnică. Va fi fost cîndva ca el și hatmanul Nicoară; dar acum la Nicoară gîndirea înlătură necumpătarea și se adîncește într-o jertfă voită. In el hotărîrea statornică roade ca viermele rumeneala mărului. Sufere că-i pribegit de țară, că se va duce tot pribeag în țara prietinilor lui, sufere că nu știe care-i taina zilei de mîni, care-i va fi ceasul întoarcerii și în ce chip va dobîndi izbînda. La oameni ca el viața-i luminată de hotărîrea cea neșovăitoare, dar zilele-s umbrite de truda gîndurilor.

Agerimea negreanului pătrundea și mai adînc în acel suflet tulburat. Acest bărbat domnesc a lepădat de la sine bucuriile trecătoare și-n el stă mai presus de toate lumina cea fără de amurg a unei iubiri către cei pe care răposatul Vodă Ion i-a numit «sarea pămîntului». In acea clipă căpitanul Cozmuță a întîlnit ochii diacului și și-a adus aminte de vorbele schimbate cu el la un popas. Și-a strunit calul și a rămas puțintel mai în urmă, lîngă acel om cu privirea înțeleaptă, care-și avea locul de naștere sub Întorsura Buzăului și acum era călător în locuri depărtate, la neamuri străine. De la diac înțelesese cheia vieții lui Nicoară și i se muia inima de milă aducîndu-și aminte de felul cum rostise diacul Radu vorba «jertfă», privind și el cum privește acum măria sa spre viitorul ce ne rămîne pururi ascuns.

După ce căpitanul Cozmuță și Radu diacul și-au spus unul altuia cîteva vorbe de prietinie, au băgat de samă că unchesul Petrea se întoarce în șa și pri-

veşte posomorît spre alai, cuprinzîndu-i şi pe dînşii în privirea-i grea.

— Mă mir de acest bătrîn oştean, a zis negreanul; încă nu l-am văzut luminîndu-se. Rămîne hojma nouros. Aţi avut dreptate, diece Radule, cînd l-aţi poreclit «zimbrul cel vechi».

— Căci, a răspuns diacul, ca şi acea fiară înfricoşată, bătrînul înfăţişează puterea acestui pămînt; ca şi acea fiară are multă virtute şi mai puţină înţelegere. Însă viaţa lui atîrnă de viaţa fiului său, aş putea zice. El i-a pus în mînă sabie şi l-a aşezat în şa. Şi are pentru el atîta dragoste încît, dacă s-ar prăpădi Nicoară, ar cădea fulgerat şi el în aceeaşi clipă.

Au coborît în albia Nistrului la colibele de nuiele şi lut, acoperite cu şovar, ale pescarilor. Năvoadele şi oriile erau întinse la vînt, pe pari strîmbi de salcie, ca să se usuce. Ciobăcile şi luntrile erau pironite la ţărmul cu apă lină. Dincolo se vedeau scruntare între sălcii bătrîne şi-un drumeag ce suia din rîpa rîului la malul înalt. Luciul lin trecea ca o oglindă întinsă răsfrîngînd nouri de scamă din înălţime. Era o zi tihnită şi leneşă de sărbătoare; sălbătăciuni aripate zburau puţine şi cu grabă prin văzduh.

Cei paisprezece pescari aprinseseră un foc mare în cinstea hatmanului, după vestirea ce le făcuse căpitanul negrean. Două căldări de aramă fierbeau sub crăcani. Trei dintre stăpînii locului se năcăjeau, după ce-l trăseseră la mal dintr-un zăton, c-un somn pe care-l avuseseră priponit acolo. Doi îl prinseseră cu cangea bahorului stăpînindu-l, şi al treilea îl ucidea cu timleacul — buzdugan al pescarilor împotriva acelui peşte uriaş. Căci era un bătrîn din bulboanele afunde, trăgînd la cîntar cît un bivol.

După ce pescarii au întîmpinat pe măria sa cu căciulile la genunchi și cu pletele în ochi, alaiul s-a împrăștiat în lunci, rînduind hrana cailor și căutînd, cu tarniţile în braţe, loc de odihnă.

Oștenii lui Nicoară au alcătuit pentru mai-marele lor o măsuță pe picioare strîmbe, bătute chiar atunci în pămîntul năsipos, ș-o laviță. Alăturea, vatamanul pescarilor a așezat un polog de sită închis de toate părţile, pentru odihnă și pază împotriva ţînţarilor.

— Alţii or aprinde focuri și s-or apăra stînd în fum, a dat lămurire acel vataman, rîzînd. Noi îl apărăm pe hatman cît putem în sara asta; alţii l-or apăra în alte seri, nu numai de ţînţari ci și de ţăuni.

— Bine faci și bine spui, moș Barnea, a încuviinţat căpitanul negrean.

— Apoi iaca-i bun, a zis căpitenia pescarilor și s-a dus.

Dar după ce-a ajuns mai încolo, s-a întors scărpinîndu-se la ureche.

— Nu știu cum om face cu cina, s-a mirat el ca și cum abia atunci se gîndea la asemenea treabă; căci noi n-avem atîtea talgere și atîtea linguri.

— S-a vedea, moș Barnea. Știi dumneata că răzășul, cînd purcede la drum, nu uită să-și ieie lingură și scafă. Cuţit are. Sare are...

— Apoi mai cu samă dacă au sare, eu oi fi fără nici o grijă și iaca-i bine cum spui, căpitane Cozmuță. Dar aș mai spune ceva și mă sfiesc.

— De cine?

— Apoi nu de măria sa, că l-am cîntărit eu, și-l văd cine-i după ochi; dar este acolo un oștean vechi care m-a povăţuit să nu-l tulbur pe măria sa și să-mi văd de alte treburi. Dar dacă n-oi grăi cu măria sa hatmanul Nicoară acuma, cînd îl am la îndămînă,

atuncea cînd să grăiesc ? Că hatman Nicoară se duce, și noi rămînem, fără macar o mîngîiere a răspunsului său.

Nicoară a zîmbit ridicînd fruntea de la masă :

— Vină aici, moș Barnea, și spune ce te doare.

— Apoi de mine ca de mine, mărite hatmane, că mie mi s-a bătucit pielea de cîte m-au ars și m-au împuns ; dar ce-or face feciorii și ginerii aceștia ai noștri... Că se împuținează, tot se împuținează negoțurile și cîștigurile. În vremea mea, în tinereță, drumurile erau purtate și somnii de Nistru, ca acesta pe care-l închinăm măriei tale, aveau preț. Dar acuma — de ce s-au închis căile, și la deal, și la vale, și de la leși, nu m-ajunge mintea.

— Ba știi dumneata de ce, a zîmbit negreanul.

— De unde să știu eu, căpitane ? că-s un chiag bătrîn de ani optzeci și opt. În vremea tinereții mele nu erau turci la Hotin, nici tatari la Căușeni.

— Vezi că știi, moș Barnea ? Mai sînt și altele pe care hatmanul le cunoaște. Va veni vremea cînd se va limpezi zarea de cătră ismailiteni.

— Stau ca o negreață, căpitane. Ne înăbușă de ne stupim sufletul !

Potcoavă a zîmbit cu bunătate :

— Iaca, moșule, oi da poruncă vistierului meu Radu să-ți sloboadă doi taleri pentru somnul ce-mi închini.

— Ba nu, slăvite hatmane, s-a îndreptat din șale moș Barnea, acel somn e din dragostea noastră pentru măria ta. Dacă-i cu bani, dragostea noastră nu mai este dragoste.

— Moșule, fii cuminte, s-a posomorît unchesul Petrea asupra vatamanului. Doi zgriptori e preț bun de patru boi.

— D-apoi știm noi prețurile, n-ai grijă, oștene, dar dragostea noastră pentru hatman să știi dumneata că prețuiește mai mult decît patru sute și patru mii de boi. Și nici nu-i de vînzare, dacă vrei să știi dumneata, oștene.

— Moșule, mă dau bătut, a zis uncheșul Petrea strîngînd la sine trupul slăbănog al pescarului celui vechi.

Încă era soarele în putere fulgerînd pe luciul Nistrului, cînd la Potcoavă s-au înfățișat vatamanul lăcustean Agapie și moș Mitrea.

— Slăvite, s-a închinat Agapie, am venit să-mi înoiesc cuvîntul și să dobîndesc încuviințarea deplină a măriei tale. Iată, ceasul trecerii dincolo se apropie. Într-acolo rîvnesc și eu. După ce-or cădea aceste frunze, m-oi pregăti; și cînd primavara a sufla bruma din fereastră și s-or desclești din îngheț apele, numai ce-ai să ne vezi pe toți acei care ne-am înțeles și ne-am însoțit ca să venim la măria ta.

— Cuvîntul nostru rămîne cuvînt, Agapie, i-a răspuns Nicoară. Diacul are poruncă de la mine să te scrie în catastiful oștenilor mei.

Potcoavă s-a întors apoi către bătrîn:

— Am a te ruga ceva, moș Mitrea, înainte de trecerea mea peste Nistru. Întoarce-ți către mine urechea cea bună și ascultă. Șezi colea.

— Stau bine în picioare înaintea Domnului meu, ca să-i ascult porunca, a răspuns bătrînul.

— Șezi colea; nu-ți vorbește Domnul tău, ci un frate; și nu-ți dă poruncă, ci îți face o rugăminte.

A voit așa întîmplarea, să fac fără voie un popas la apa Moldovei. Am cunoscut acolo oameni care mi-au fost cu priință și mi s-a ușurat durerea sufletului. Vreau să trimet carte mazîlului unde am găz-

duit, la Dăvideni, și presviterei Olimbiada Filipeanca. În toamna asta, ori în iarna ce vine, treceți pe-acolo, dumneata ori Agapie, și poate îmi aduceți vești de la dînșii.

Cei doi răzăși lăcusteni s-au închinat.

— Cu dragă inimă vom împlini porunca măriei tale, a răspuns moș Mitrea.

Potcoavă a cerut diacului Radu pană și cerneală și pe-o hîrtie de coloarea fildeșului a început a scrie vorbe bune pentru prietinii săi.

Lixandru mezinul fusese de față la vorbele ce se rostiseră între bădița său și răzășii de la Lăcusteni. Totuși, cînd Nicoară s-a oprit un răstimp, fugind cu gîndul la locuri depărtate și întîmplări rămase în urmă, el a îndrăznit să se așeze alături și să întrebe, c-o tulburare pe care nu și-o putea stăpîni:

— Ce fel de carte scrii, bădiță?

— Scriu, Alexandre, presviterei Olimbiada, care mi-a fost ca a doua mamă. De ce mă întrebi?

— Așa. Voiam să știu.

— Scriu și mazîlului Andrei ca să aflu ce mai face acel barbat minunat de care mi-a vorbit diacul și mi-a plăcut mie cu deosebire. Dacă nu mă înșel, îl chiamă Ghiță Botgros.

Nicoară a ridicat fruntea de pe cartea începută, socotind că poate zîmbi mezinului său de gluma ce făcea; dar ochii lui Alexandru erau fulgerați de o rătăcire care îl îndepărta de tot ce era în juru-i.

— Mi-i milă de tine, Alexandre... a șoptit Nicoară.

Mezinul a rîs cu stînjenire către bădița său. Apoi privirea i-a ieșit din ceață.

— Nu știu ce am, bădiță. Sînt bolnav.

— Primaverile se veștezesc, a răspuns blînd Nicoară, vremea tămăduiește.

Mezinul a clătinat din cap, împotrivindu-se. A rămas în locul său întorcînd privirile și cetind cu luare-aminte vicleană, peste umărul lui Nicoară, vorbele pe care acesta le înșira pe hîrtie.

«...Și am dori să aflăm vești bune despre nepoata Ilinca...»

După freamătul de la vremea înserării și a cinei, otacul pescarilor de la Lipșa s-a alinat și noaptea s-a boltit înaltă pînă la stele.

Oamenii s-au odihnit un răstimp; apoi, cînd a cîntat la miezul nopții un cucoș la o căruță, s-au trezit. Zările se rumeneau. Totuși mai aveau vreme de-o toană de somn. Luna a răsărit pe-o zare pustie în fundul depărtărilor de peste Nistru, strecurîndu-și lucirea prin sita pologului sub care sta Nicoară pe spate, cu ochii deschiși.

...Un călăreț harnic venea ca în zbor de la Moldova c-o veste. Și el, Nicoară, se afla în locul de unde răsărise acuma luna, deasupra volburilor Dniprului, lîngă o pădurice de stejari și frasini, într-o curte împrejmuită cu parcane, și-n casa cea mai mare din acea curte. Acolo-i așezarea lui, nu departe de cuibarele unor vulturi pleșuvi din rîpa fluviului. Casa a clădit-o unchesul Petrea, pe cînd el Nicoară era încă tinerel. Acolo au trăit el și unchesul Petrea; după aceea a venit la ei Alexandru. Și le poartă gospodăria două schivnice văduve, Mitrodora Ivanovna și Nimfodora lui Țîbuleac, care, după ce și-au bocit bărbații de-al doilea și de-al treilea, s-au astîmpărat pe lîngă oșteanul cel vechi, subt aripa și subt ascultarea lui.

Acolo s-a odihnit și Nicoară ani și ani, după războaiele ce-a purtat și după isprăvile ce-a săvîrșit. Oricît umbla în cele patru zări, cu bucuria biruinții

sau întristarea înfrîngerii, se întorcea la urma urmei tot la Zid Negru, în Zaporojă.

Avea într-un sipet ferecat cărțile lui din vremea cît stătuse ucenic la Bar. Și-n lenea iernii, cînd suna vîntul țiuind în cercevele și focul duduia în soba înaltă, scotea acele încîntări ale prunciei și se desfăta ori de versurile vechilor poeți latini și greci, ori de istorisiri ale timpurilor trecute.

La casa de la Zid Negru din Zaporojă, a rămas deschisă pe masă, lîngă fereastra ce da spre rîpă, minunata povestire *Teaghene și Haricleea* a lui Heliodor de la Emesia, pe care a început a o ceti a doua oară.

Era o dobîndă de război, cînd, fiind ales hatman întăia oară, a dus pe războinicii de la Praguri într-o petrecere.

Și pe țărmul dobrogean, la grădinile povîrnite deasupra Dunării, în ruinile cetății Prislav, s-a aflat o comoară cu bani de aur și, împreună cu aurul, cele zece părți scrise de mînă ale povestirii lui Heliodor.

Într-acolo se duce călărețul cel harnic de la Moldova. Și hatmanul Nicoară veghează cu tîmpla sprijinită în palmă deasupra foilor. Iar răvașul pe care-l aduce acel călăreț e scris în limba poveștii celei vechi.

XXII

Domnia sa Roman Barbă-Roșă

În dimineața acelei duminici era adunare în Movilău, la casa obștească a tîrgului, și juzii fuseseră chemați să judece pîra pe care o ridicaseră cu mare zvoană drept-credincioșii Uspeniei împotriva lui

Roman Barbă-Roșă. Străjile apucaseră intrările uliților care dădeau în piața bisericii, ca să oprească prea mare îmbulzeală și să înfrîneze neorînduiala prostimii. De și bărzile cu coadă lungă ale acelor străjeri erau ruginite, totuși stăpînirea avea încredere în ele. De altminteri pan Tadeus, jăluitorul norodului, dăduse încredințare că oamenii săi nu caută tumult ci dreptate de la prea măritul șoltuz și prea cinstiții pîrgari. În adunarea judecății își purtau cu fală semnele trufiei lor cei cîțiva șleahtici, domni peste pămînturi și sate. Dar deasemeni nu se lăsau mai prejos starostii breslelor în care poporul avea mai multă încredere, mai ales după ce-i vedea purtînd cușmă și șubă de pielcele de jderi și lanțug de argint.

Se afla tot soborul împrejurul mesei celei mari, acoperită cu postav roș. La cele trei uși vegheau oșteni bătrîni cu săbii. Pan Roman Barbă-Roșă, mai la o parte într-un jîlț, aștepta fără sfială județul, avînd încredințare că altele sînt hotărîrile ce se dau împotriva mișeilor, și altele cele care privesc obrazurile subțiri ale acestui tîrg de margine, în care fusese osîndit de soartă a-și petrece și el viața.

La vîrsta de cincizeci de ani, bine hrănit și cu foalele rotunzite, plăcut tovarăș la petrecere, sabie încă tare, se socotea vrednic a înfrunta obrăznicia unui zaraf venetic.

După ce trăiesc de pe spinarea noastră, împrumutîndu-ne pe cei care avem nevoie și luîndu-ne niște camete rușinoase, apoi acești străini nici n-au măcar cuviința s-aștepte să strîngem pînile, să batem știubeiele, să se întoarcă de la Danțig oamenii de credință care au dus acolo tamazlîcurile noastre de boi grași.

Cutezarea lor merge atîta de departe încît, după cum se vede, înfruntă pînă și pe Dumnezeu. În vremurile bune, căruia dintre acești oameni de nimic i-ar fi trecut prin minte să alcătuiască asemenea zapis, întărit cu pecetea magistratului, punînd asemenea chezășie, ca poprirea unei sfinte biserici. Iată, le trece prin minte asta și nu se sfiesc, știind prea bine că enoriașii sar la nevoie ca să desrobească lăcașul dumnezeiesc.

Dar ce ziceți domniile voastre de un păzitor al legii care pune pecetea pe un asemenea zapis? Acela și nu noi să fie adus la judecată; și osîndit să plătească el, nu noi.

N-ar fi de mirare să se ceară domniei sale șoltuzului asemenea chezășie pentru o sută de zloți și să se poprească palatul tîrgului Movilău. Nu-i vorbă, casa tîrgului nu-i palat, ci o vechitură de pe vremea lui Cazimir-Crai, cu acoperișul stricat și pălimarele dărîmate; dar se chiamă că-i casa tîrgului.

N-ar fi de mirare deasemenea, cînd om avea o nevoie și le-om cere împrumut, acești papistași mai răi decît păgînii să ne ceară o mînă, ori un picior, să ni le taie dacă nu plătim capetele și dobînzile la sorocul hotărît.

«Ce vremuri de decădere!» cugeta în sine dumnealui, pîrîtul Roman Barbă-Roșă, răsfrîngîndu-și cu greață buzele și stupind într-o parte.

A intrat la scaunul judecății puțină lume, destulă ca să fie înghesuială. Niște babe, care s-au întors de la biserica Uspeniei spăriate și au intrat aici ca să fie față la o judecată ce nu s-a mai pomenit de cînd lumea și pămîntul; niște negustători de băcălii, care s-au îngrășat stînd degeaba lîngă rafturi mai mult goale; cîteva moașe care își adunau sămînță de

vorbă și povești pentru lehuzele lor; mulți meșteri nevolnici, care nici măcar nu se mirau de o faptă ca aceea pe care o săvîrșise acel semeț nepot de cneaz Barbă-Roșă; și vreo douăzeci de haholi, țărani trimeși de pan Tadeus, cu părul pieptănat, cojoacele curate și ciubotele unse cu dohot, care se uitau liniștiți și nepăsători la toți acei tîrgoveți, unii prea slăbănogi, alții prea umflați în pieile lor.

Cînd scaunul de judecată s-a adunat în păr și barbă, a intrat și pan Tadeus Kopițki, bărbierit și ras proaspăt la tîmple, cu cizme și nădragi căzăcești, cum îi plăcea domniei sale să iasă în lume. S-a închinat cinstitului scaun de judecată și a zîmbit de departe prietinului său, pîrîtul Barbă-Roșă.

— Slăvite și cinstite scaun, a început el a cuvînta, măriile voastre dreptților judecători!

Toată lumea de față a ridicat nasurile și și-a ascuțit urechile.

Pan Tadeus avea mare faimă de cuvîntăreț și-i ieșise la Movilău poreclă: Zlataust — adică gură de aur.

— N-am să lungesc vorba, a urmat domnia sa Zlataust; toți sîntem grăbiți, de și n-avem ce face acasă într-o zi de sfîntă duminică. Unii dintre fiii Uspeniei ne-am duce la sfînta leturghie, dar se cunoaște că, între noi și lăcașul Domnului Dumnezeului nostru, un oarecare Costa Luli, pripășit în tîrgul nostru, a pus rohatcă și a plecat cumpăna, închizînd drumul.

— Rușine într-o țară creștinească! a zis cu voce groasă unul dintre haholii de față.

— Intr-adevăr, vrednice gospodar, rușine! Dar am să-ți dovedesc numaidecît, și măriile lor județii vor

binevoi să asculte, că rușinea asta nu-i atît a zarafului venetic Costa Luli, care crede și el în Hristos.

— Ba mai degrabă în Satana! a mormăit haholul cel îndrăzneț.

— Ba nu, vrednice gospodar — în Hristos. De și s-ar putea spune că în zilele noastre unii dintre oameni își schimbă cu ușurință Dumnezeul, și nu fac deosebire între izbăvitorul Hristos și sfîntul zlot.

Privirile juzilor s-au luminat de zîmbete.

— Rușinea asta nu-i a zarafului Costa Luli; rușinea asta, măriților domni și fraților, e a noastră a tuturor, și mari și mici. Rușinea-i și a părinților noștri și a bunicilor noștri. Căci întăi bunicii și părinții noștri au lăsat să li se lenevească săbiile și n-au dat îndărăt de la hotarele creștinătății pe ismailiteni; iar rușinea noastră e că și noi facem ca și părinții și bunicii noștri, lăsîndu-ne călcați în picioare de necredincioși. Iată Valahia, iată Moldova, iată Ardealul și Țara Ungurească stropșite nu cu mulți ani în urmă de călărimile lui Soliman-Sultan; iată Crîmul și Bugeacul în coasta noastră; iată raia la Tighina și la Hotin; iată cetățile mării în mînile ismailitenilor; iată marea închisă pentru negoțul nostru și al împărăției nemțești și al genovezilor, iată căile oprite de la miazănoapte la miazăzi și de la apus la răsărit. Întrebați pe bacali dacă mai vînd lămîi și pomeranțuri, naramze și ananasuri, dacă mai au piper și scorțișoară și sare; întrebați pe cîrciumari dacă mai pot aduce vin de la Moldova; nu ne mai vin de acolo sloiuri de ceară, nici brînză în burduf ori păpuși afumate; să întrebe doamnele tinere de unde să ieie mătăsuri și mărgăritare, și chiar de-ar găsi, cu ce să le cumpere? Căci negoțurile au stătut, cîștigurile s-au stîns; tîrgul nostru

și-a împuținat cetățenii. Unii s-au întors la sapă; alții au fugit la Liov, dar și acolo au găsit aceeași stare de lucruri.

Cine se ridică împotriva celor care ne strîng de gît? Măriților domni, n-am să vă spun un lucru pe care nu-l știți. S-au ridicat voievozii viteji care s-au ostenit cu săbiile; au îngenunchiat unii, s-au sculat alții; și pînă în zilele noastre stau cu sabia în mînă.

— Ion-Vodă de la Moldova... a mormăit haholul cel îndrăzneț.

— Întocmai precum spui domnia ta, vrednice gospodar, Ion-Vodă care a pierit luptînd pentru semințiа creștinească. Și, ca Ion-Vodă, căzăcimea noastră de la Praguri păzește slobozenia acestui pămînt și ține strajă către unghiul mării și Dunăre. În pămîntul slobod al zaporojenilor noștri se strîng săbiile tari ale fraților creștini. De aceea acolo stă luptător fără trudă Ion Nicoară Potcoavă hatman, și alții.

Cine n-a auzit de acest războinic? Și unde n-a pătruns faima lui? Încă din tinerețe și-a pus capul pentru frații săi, pentru noi toți; și, socot că ați aflat, în această sfîntă duminică, înaintea amiezii, dumnealui hatmanul Potcoavă așteaptă dincolo de Lipșa să treacă Nistrul la noi la Movilău. Domnia sa hatmanul a avut socotelile sale cînd a intrat în Moldova, fiind moșnean în acea țară, dar iese din țara părinților săi din pricina neprietinilor. Fiind și frate al lui Ion-Vodă, Domnia de astăzi a Moldovei se teme de el și ațîță pe turci împotriva lui. Căci Moldova, altădată slobodă, acuma stă sub spaima ismailitenilor și a ceambulurilor din Bugeac. Și nu m-aș mira să aflu că și castelanii din acest olat al

nostru s-ar îndupleca să asculte amenințările slujitorilor Porții și să se poarte fără prietinie cu hatmanul.

— Asta ar fi cu neputință, pan Tadeus, a dat răspuns cel mai bătrîn dintre judecători.

— Cred și mă bucur, a urmat fostul căpitan de oaste Zlataust. Prietinul nostru hatmanul Potcoavă știe cum și pentru ce stăm noi la acest scaun de judecată și așteaptă să isprăvim ca să vie să se închine măritului sfat orășenesc. Hatmanul trece spre zaporojă, unde își are așezarea. Și aflînd pîra împotriva prietinului nostru Roman Barbă-Roșă s-a mîhnit foarte, socotind greutățile timpului și scăderea vieții de care cu durere v-am vorbit. Și mi-a trimes douăzeci și cinci de taleri, ca să deschidem intrarea sfîntului lăcaș; ș-un taler dobîndă lui Luli, ca să trăiască și el după ocrotirea ce o are de la sfîntul zlot. Și vă roagă și el, ca și mine, să sloboziți pe cel fără vină. Dacă am iertat pe părinții noștri, apoi pe prietinul meu Barbă-Roșă să-l iertăm cu atît mai vîrtos!

Atunci la această încheiere plină de patos, cînd se înturnau către retor ochii în lacrimi ai multora dintre cei de față, și-au înălțat în sus brațele doi ascultători, cerînd cuvîntul nu odată, ci unul întâi, și îndată după el, al doilea.

Cel dintâi era un bărbat cărunt și subțirel, uscat și ofilit, îmbrăcat în catifea neagră după rînduiala venețiană, cu pantofi cu cătărămi de argint și colțuni pînă la genunchi. Al doilea, înfruntîndu-l oarecum, era însuși pîrîtul, dumnealui Roman Barbă-Roșă, înălțat întru toată măreția făpturii sale, cu straiul albastru cu ceaprazuri negre atîrnat numai pe-un umăr. Părea că aruncă fulgere din ochi către bărbatul cel cărunt și subțirel; dar venețianul nu-l privea, ci

sta cuviincios, făcînd față slăvitului scaun de judecată.

— Care-i dorința domniei tale, signor Luli? a întrebat cel mai bătrîn dintre judecători.

— Mă închin onoratului scaun și cer cuvîntul.

— Curtea de judecată vă dă cuvîntul.

— Am ascultat cu plăcere, onorat scaun, vorbirea cunoscutului și iubitului nostru Tadeus Kopițki, și mă bucur că hatmanul se milostivește către enoriașii Uspeniei, dar n-aș vrea să se creadă nici o clipă că nu cinstesc credința și pe Hristos Domnul nostru. Legile țării ne îngăduie măsura pe care am luat-o fără ca cineva să aibă dreptul a ne socoti mai răi decît păgînii.

— Ba are dreptul! a strigat cu voce naltă domnia sa pîrîtul.

— Deocamdată rîndul la vorbire îl am eu, a rostit uscat venețianul, fără a privi la pîrît.

A urmat o clipă de tăcere, și judele cel bătrîn, rotunzindu-și mișcarea brațului, a îndemnat pe signor Costa Luli să-și urmeze vorbirea.

— Sinetul meu, a întrebat zaraful înălțîndu-și sprîncenele, trebuie ori nu respectat?

— Credem că da, a murmurat meșterul Tadeus; iar după primirea de către domnia ta a datoriei, acel sinet nu mai este, și să nu mai vorbim de el ca să nu înveninăm dezbaterile.

— Am ceva de spus împotrivă, a răspuns Costa Luli, stînd c-o jumătate a ființii sale întors spre scaunul de judecată și cu cealaltă jumătate către retor. Timpurile sînt aspre și grele, cum bine s-a spus. Afacerile se află în scădere; e adevărat și asta. Tocmai în asemenea nevoie nu se cade ca banul să nu-și primească dobînda cuvenită. Cunoscutul și prea

iubitul nostru Tadeus pare nedumerit. Am a-i spune că suma ce mi se cuvine, adăogind la dobîndă întîrzierea, se ridică la douăzeci și șase de taleri și un sfert.

— Acel taler și un sfert te-ar face oare să nu primești ceea ce hatmanul binevoiește a da? a întrebat retorul cu o dulceață ciudată în glas.

— Ba nu; dar vreau să se știe.

— Adaosul, a suspinat pîrîtul din cealaltă parte a sălii, ți l-aș împlini eu pe spate. Onorate scaun, cer și eu cuvîntul, a urmat cu glas solemn Roman Barbă-Roșă. Eu nu pot primi suma ce hatmanul binevoiește a depune pentru sfînta Uspenie, decît cu condiția să mă desrobesc cît de degrabă față de domnia sa. Îndată ce ne intră bani din vînzările pînii și mascurilor și din dăjdiile mișeilor, eu depun la picioarele hatmanului împrumutul ce binevoiește a-mi face. Mă va îngădui pînă atunci; iar astăzi socot că mi-ar putea fi recunoscător pentru că-i dau prilej să săvîrșească o faptă nobilă. Rămîne între mine și Costa Luli un rest pe care i-l voi servi în una din aceste zile.

— Mă mulțămesc cu ce binevoiește a da hatmanul, s-a închinat cu demnitate zarafful venețian și, scoțînd sinetul, a făcut doi pași punîndu-l pe masa județului.

Meșterul Tadeus a tras punga și a numărat, frunte lîngă frunte, zarafului, douăzeci și șase de taleri. A primit sinetul și l-a rupt în două, în patru și în opt; iar sala s-a bucurat cu mare glas, tălăzuindu-se în jurul său.

— Onorați cetățeni ai Movilăului, a zis judele cel bătrîn ridicîndu-se în picioare — și îndată s-a făcut liniște deplină și judele a sunat clopotul de pe postavul roș al mesei; onoraților domni și doamne, să

mergem întru întîmpinarea hatmanului nostru prea iubit. Să-l primim, să-i mulțămim, să-i urăm izbîndă împotriva necredincioșilor.

Ascultătorii au răspuns cu mare dragoste la această chemare; s-au grăbit chiar să iasă ei mai întăi, înaintea înaltului șoltuz și a cinstiților pîrgari. Haholii au bocănit cu ciubotele lor prin pălimarul ruinat de afară și nu s-au sfiit să mormăiască la urechea lui pan Roman Barbă-Roșă niște vorbe deșănțate despre dăjdiile mișeilor cu care vrea să-și plătească datoria către sfînta Uspenie.

Astfel trecerea hatmanului Nicoară peste Nistru, în Ucraina, s-a făcut în vederea răzășilor moldoveni înșirați la mal cu capetele descoperite și-n hăulirile de bucurie ale norodului care se strînsese în duminica aceea la tîrgul Movilăului. Luntrașii de la malul stîng au venit să ia odgonul podului umblător, ducîndu-l și legîndu-l la cea mai bătrînă salcie din scruntarul de sub rîpa Movilăului, iar moș Barnea și doi feciori ai săi au încărcat pe podină căruța de război a lui Ile și caii, și pe ceilalți negustori care nu făcuseră bune treburi în țara Moldovei, dar își păstraseră viețile și săbiile. Iar Nicoară își pusese surguci la cușmă și, înainte de a purcede podul cu scripț în lungul odgonului, măria sa a făcut semn căpitanului negrean.

— Nu uita, Cozmuță! i-a strigat el.

— Nu uit, măria ta, fii fără grijă, a răspuns de pe mal căpitanul negrean, scuturîndu-și în sus căciula.

Tumultul de sus, de pe malul nalt, a contenit cînd, după ce-au trecut apa, Nicoară și tovarășii săi au suit călări pe drumul prăvălatic.

Pan Tadeus, în fruntea norodului, a strigat bun venit hatmanului, c-un glas înfricoșat, care a răsunat departe, pînă la celălalt mal, de unde răzășii au răspuns chiuind prelung. După aceea pan Tadeus a venit cu brațele deschise către prietinul său. Nicoară a descălecat numaidecît și s-a îmbrățișat cu acel bărbat de credință. Cu moțul zbîrlit și tîmplele asudate, prietinul cel credincios a mai zvîrlit asupra hatmanului, ca o amenințare, binecuvîntări și saluturi, după care l-a călăuzit la măria sa șoltuzul și la cinstiții pîrgari, ca s-audă și de la domniile lor vorbe bune.

Această țeremonie fiind isprăvită, a prins a se îmbulzi și a hăuli norodul. Atunci Nicoară s-a înălțat iar în șa, descoperindu-se în privelișteа mulțimii și ploconindu-se.

— Hatmane, a grăit moldovenește unchеșul Petrea, apropiindu-și calul, acum trecerea mai departe rămîne pe sama mea. Prietinul nostru Tadeus ne-a pregătit oameni.

— Unchеșule, a rîs Nicoară, îmi dau ființa mea în privegherea domniei tale.

Atunci unchеșul a ridicat în sus brațul drept și, la acest semn de poruncă, s-au apropiat, strecurîndu-se prin mulțime cu caii de căpăstru, haholii de la casa tîrgului, unde se ținuse în acea dimineață scaun de judecată. Cum au împresurat pe hatman, s-au și încălărat, lărgind cercul, și au pornit în pas. Oștenii lui Potcoavă s-au adaos și ei.

Înainte se aflau șoltuzul și pîrgarii, călări și ei, cu slujitorii tîrgului. Mulțimea norodului a rămas îndărăt. Pan Kopițki a ajuns din urmă pe dregători.

— Prea onoraților domni, le-a zis el, binevoiți a vă opri aici la rohatca tîrgului; hatmanul își ia rămas bun de la domniile voastre.

— S-ar putea să ne părăsească așa de curînd? s-a mirat șoltuzul cel bătrîn. Socoteam să-l avem pe domnia sa hatmanul oaspete al tîrgului; să i se înfățișeze starostii breslelor ca unui luptător pentru dreptatea lor, și să-i închine ospăț de cinste.

— Hatmanul vrea să ajungă fără întîrziere la Brațlau, cinstite șoltuze. E așteptat acolo.

— Atuncea să-i mulțămim pentru desrobirea sfintei Uspenii. Slăvite hatmane, a cuvîntat bătrînul ieșind înaintea lui Nicoară; tîrgul Movilăului s-a bucurat în dimineața asta cum nu se mai află de vestea ce ne-ai trimes și de darul ce ai binevoit a ne face prin pan Tadeus.

Nicoară s-a închinat și a tăcut, de și domniile lor șoltuzul și pîrgarii așteptau răspuns.

S-a amestecat Tadeus:

— Măriții dregători vorbesc, slăvite hatmane, de stîngerea datoriei lui pan Roman Barbă-Roșă cătră Costa Luli venețianul, amanet fiind biserica Uspenia.

— A, da... a părut a-și aduce aminte hatmanul.

— S-ar fi cuvenit să fie de față aicea și pan Roman, a urmat dregătorul cel bătrîn, ca să mulțămească și el.

— Pentru cei douăzeci și șase de zloți și stîngerea sinetului, s-a grăbit să-l lămurească Kopițki.

— Prietine Tadeus, a zîmbit hatmanul Nicoară, dacă nu mă înșel, te rugasem ca ceea ce face mîna dreaptă să nu știe mîna mea stîngă. Să lăsăm asta și să-mi dea voie onorații dregători ai tîrgului Movilău să-i salut și să urez domniilor sale sănătate, neguțătorilor și breslașilor răbdare și norodului nădejde.

— Vorbele acestea rămîn între noi ca prorocirea unui înțelept... s-a ploconit șoltuzul.

Pan Tadeus s-a plecat și el cu pieptul pe coama calului:

— Îl urmez pe slăvitul hatman Nicoară pînă la cel dintăi popas; după asta voi avea cinstea să mă întorc la domniile voastre, domnilor dregători.

Hatmanul și pan Kopițki s-au întors cu fața spre calea Brațlaului și straja i-a despărțit de domniile lor dregătorii tîrgului. Haholii își scooseseră din desage buzdugane scurte pe care le aninaseră la oblînc, și cuțite lungi cu teacă le împodobeau chimirele; iar cojoacele le țineau pe ei numai de fudulie, aninate pe umărul stîng. Uncheșul Petrea, cu ochii luminați, se simțea domn al acelei zile, aleasă întru toate și despărțită de năcazuri trecute și viitoare.

Începea să joace un vînt ușurel dinspre miazăzi de la mările calde, și acest vînt cîntă urechilor noastre ca de pe strune îngemănate, cu sonuri felurite.

Cînd au ieșit la cîmpie, Nicoară a ascultat zvonul zărilor, a privit cu ochii pierduți în depărtare năgara care-și înflorea spicul de matasă albă, și se simțea înfiorat de amintiri și înviorat de nădejdi.

— Hatmane, i-a zis credinciosul pan Tadeus, abia aicea sîntem singuri și slobozi, ca acești vulturi ce lunecă pe unda văzduhului. Am băgat de samă că cinstiții dregători de la Movilău au stat în loc o bucată de vreme, uitîndu-se după domnia ta; mai ales Zavețki șoltuz bătrînul îmi închipui că nu-și venea în fire din pricina vorbelor ce auzise. Niciodată nu s-a întîmplat la noi ca un hatman să închine o urare prostimii, așa cum ai făcut domnia ta. A văzut și pe ucrainienii noștri alcătuindu-ți strajă, și n-a uitat atîtea răzmerițe și tăieri pe care țărănimea

noastră le-a săvîrșit împotriva șleahticilor. De aceea i-am spus că mă întorc; pentru ca să-i tălmăcesc blînd acele vorbe proroace. Oricît de împuținată i-ar fi astăzi averea, pan Leon Zaveţki e omul șleahtei și va să deie sama mai-marilor Republicii despre trecerea spre zaporojă a hatmanului Potcoavă și despre vorbele ce a rostit acel hatman. Iar eu, ca urmaș al aceleiași tagme domnești, l-oi încredința că nădejdea norodului stă în războiul vitejilor și alungarea păgînilor, și nicidecum în răscoale și neorînduieli.

— Zlataust, n-ai să faci rău încredințîndu-l de asta. Și ai să-i spui adevăr, căci hatmanul Potcoavă nu vrea tumulturi și răzvrătire.

— Nu vrea acuma.

— Nu vrea acuma, prietine Gură-de-aur; și poate nu le va mai apuca pe cele care vor fi cîndva. Nu se pot săvîrși dreptățile odată, ci pe rînd; întîi desrobirea de păgîni și după aceea ieșirea de sub pumnul de fier al altora, tot așa de răi ca și păgînii.

— Poate chiar mai răi, hatmane!

— Poate ai dreptate. M-am gîndit la asta în trecutele zile, cît am umblat prin țara Moldovei.

— Așa că, a urmat pan Tadeus Zlataust, trecînd la alte gînduri ale sale, pînă la popas la Valea Verde eu ți-oi da samă măriei tale de banii ce mi-ai încredințat și de felul cum i-am cheltuit. Nu te vei supăra de cei douăzeci și șase de taleri, împrumutați, însă fără nădejde de a-i mai vedea vreodată, lui Roman Barbă-Roșă, prietinul meu.

— Nu m-oi supăra.

— Știu că te-ai fi supărat mai degrabă dacă s-ar fi arătat dinaintea măriei tale acest adevărat coborîtor al nobililor.

— Într-adevăr.

— Însă, în schimb, s-a înfățișat la trecerea măriei tale Costa venețianul.

— Nu l-am băgat de samă.

— S-a înfățișat, dar s-a ferit să iasă la vedere, cunoscînd din faimă că hatmanul Potcoavă are uneori mînii mai năprasnice decît ale tigrului.

— Cîteodată, prietine Tadeus... Iar acel izvod lung pe care văd că-l desfaci ca să mi-l supui, mai lasă-l să aștepte; ori dă-l diacului meu Radu Suliță, pe care, după ce ai să-l cunoști, îl vei prețui după cuviință.

— Cunoaște însă, hatmane, că ce mi-ai dat s-a împuținat.

— La Brașlau voi ruga pe Iacob filosof să-ți dea ce-ți mai trebuie.

— Bine, măria ta.

Vîntul suflă cîntînd, și năgara înflorită strălucea ca argintul la soarele verii în singurătatea cuprinsului. Nicoară se gîndea la cu totul altceva decît la afaceri și zărăfii.

XXIII

Cubi Lubiș filosof

Demult, cînd el era Nicoriță, Iacob era Cubi. Trăiau nu departe unul de altul. Nicoriță în mahalaua armenilor, la margine, către piața cea mică, iar Cubi în mahalaua ovreilor, de partea cealaltă a pieții celei mici.

Asta era la Liov, acum treizeci și patru de ani.

In zilele domniei lui Petru Rareș, anul de la Hristos 1541, crai al Lehiei fiind Sigismund, căpitanul Petrea Gînj îl adusese pe Nicoriță în casa lui Mati Harian și-l lăsase acolo la învățătură.

Fiind prea crud pentru ucenicia cărții, copilul intrase deocamdată la ucenicia pieții celei mici. Moș Mati îi zicea «meidan». Acolo la meidan a cunoscut mulți tovarăși de joacă cu care a deprins lesne limba țării. Între acei mulți și-a ales un prietin care era cel mai ager la un joc ce se chiamă «ziminis». C-un bețișor de un cot, alunga alt bețișor mai scurt, teșit la capete; îl pălea într-un corn, săltîndu-l de la pămînt; nu-l lăsa să cadă și-l repezea mai departe cu bețișorul de un cot; alerga după el, îl purta, îl întorcea — și totdeauna ieșea el biruitor. Caprele care păsteau printre ciulini se uitau totdeauna prietinos la Cubi, cu ochii lor galbeni, căci Cubi în fuga lui frîntă nu le împungea cu bățul, nici le izbea cu piciorul.

— Dacă n-ar fi caprele, pruncii n-ar avea lapte; așa spune tata... îl învăța Cubi pe Nicoriță.

— Ba la noi la Moldova sînt capre mai mari care se chiamă vaci, a răspuns nepoțelul lui Mati neguțătorul.

Cubi a dat din cap:

— Se aude c-ar fi și la noi capre de-acelea, la boieri bogați. Eu n-am văzut încă.

Acolo în piața mică a avut Cubi o întîmplare neplăcută. Pentru că iar cîștigase la ziminis toți bumbii, cîțiva dintre băieții de la armeni au sărit cu vorbe de ceartă și amenințări asupra lui, și printre acele vorbe era una cu totul de mirare, privind o faptă cumplită a lui Cubi, cum că ar fi omorît și răstignit pe Domnul Hristos.

— Eu? a zis Cubi venind repede la ei cu mîna pe inimă, să n-ajung acasă cu bine dacă știu de așa ceva. Poate să-l fi omorît băieții lui Moise Lupu care-s niște

golani vestiți, dar eu — nici măcar nu-l cunosc pe acel domn de care vorbiți voi.

Anii trec, anii zboară ca fulguirile stepei.

Nicoriță a ajuns Nicoară și Cubi a ajuns Iacob. Nicoară Litean a învățat la o școală, Iacob Lubiș la altă școală. S-au mai văzut din cînd în cînd, pe urmă s-au despărțit.

Și iată că, aflîndu-se la Praguri sub mîna uncheșului Petrea, și fiind primit în *sici* la învățătura săbiei și a călăriei, Nicoară l-a văzut iar pe prietinul lui din copilărie. L-a văzut într-o stare ca și aceea de la meidan. Călăuzise la tabăra de la Pește Mort șase căruțe cu șase buți de hidromel și aștepta să se descarce băutura, ca să se întoarcă cu cărăușii haholi la Brațlau, la tatăl său, negustătorul. Nicoară l-a cunoscut. A cunoscut și Iacob pe Nicoară. Și s-au bucurat numai o clipă; căci Simion Bugski, cazac cu faimă pentru isprăvile lui, nu numai la Pește Mort ci și în alte *sici,* s-a oprit și s-a mirat de acea vedenie neplăcută a unui străin în tabăra oamenilor volnici. Simion Bugski gustase din hidromelul adus de Iacob. Simion Bugski încuviința ca să vie la oamenii săbiei hidromelul, dar fără obraz străin. A tras pe jumătate sabia din teacă.

— Ce-aștepți aicea, molodeț?

— Aștept să mă duc, a răspuns zîmbind cuviincios Iacob.

— Vrei să iei de la noi bani?

— Nu.

— Nici nu ți se cuvine, ca unuia care ai omorît pe Domnul nostru.

Iacob știa acuma de ce domn e vorba.

— Asta nu-i adevărat, a răspuns el zîmbind, totuși înfricoșat de privirea cazacului.

— Dovedește că nu-i adevărat!

— Am martor de față pe pan Nicoară.

— Ce-mi aud urechile ? s-a burzuluit Simion Bugski, lăsînd să cadă sabia și zbîrlindu-și mustața mare.

— E adevărat, sînt martor, a răspuns Nicoară ; s-ar putea să fie vinovați golanii lui Moise Lupu de la Liov, dar prietinul meu Iacob nu.

S-a vestit pe urmă în toată tabăra că Simion Bugski a băut mied cu cei doi tineri și a bătut cu dînșii palma.

Astăzi, Iacob Lubiș se află cu așezarea la Brațlau, moștenind casa și porecla tatălui său.

Iacob Lubiș filosof nu ia niciodată, ci dă numai, și anume dă sfaturi, dă sare pentru reumatisme, țintaură pentru frigurile de baltă, vinars de melisă pentru durere de măruntaie, vin de la Moldova, piper și scorțișoară, și multe altele. După ce dă cu voie bună, primește contravaloarea unor mărfuri așa de rare și roagă pe oameni să-și aducă aminte de prietinia sa.

Iacob Lubiș filosof împrumută și bani, dar așa de rar și atît de anevoie, încît s-ar putea spune că oamenii detreabă cu care are de-a face primesc de la el în dar ceea ce împrumută ; și dacă trece sorocul împrumutului, Iacob filosof tace, pînă ce omul cel detreabă vine cu grabă la el nechemat, îndată ce are putința să răspundă ceea ce datorește. Sînt și oameni care uită facerea de bine ; și acei oameni, cînd vin a doua oară la Lubiș pentru aceeași treabă, apoi bagă de samă că filosoful e tare de ureche și nu se pot înțelege cu el, menindu-l în gîndul lor tartorului și morții prin ștreang.

Una din bucuriile pe care le primește Iacob Lubiș cu recunoștință de la Dumnezeu, e vederea hatmanului. Atunci iubita lui soție Sara trebuie numaidecît să puie pe masă, la prînz ori cină, știucă umplută cu

pasat, smochine și miere. Hatmanului Nicoară nu-i place mîncarea asta dulce, iar Cubi mînîncă și pentru prietinul său Nicoriță. Hatmanului îi place vin aspru, lui Lubiș filosof — vin dulce. Fiecare bea și partea celuilalt; Lubiș, de două ori mied, și hatmanul, de două ori vin aspru de Pîhnești. Pentru asemenea sărbătoare aduce prietinul Iacob vin tocmai de la ținutul Fălciului, din cealaltă parte de Prut. Iar smochinele le aduce de la Crîm. Pasat mai mașcat și mai gustos decît în ținutul Brațlaului nu se face nicăieri în Lehia.

La sfîrșitul acestor ospețe, hatmanul îi spune filosofului pe numele vechi Cubi, iar filosoful chiamă pe prietinul său, ca din depărtarea anilor, Nicoriță.

Cînd au ajuns la asemenea stare, le mai place să sporovăiască despre împărați și neamuri vechi și chiar de încurcate treburi politicești ale timpului de față.

Cînd hatmanul a descălecat la Brațlau, dinaintea casei prietinului Iacob Lubiș filosof, amenințau nourii de ploaie care veneau învălmășiți din susul Bugului; și din cînd în cînd sfîntul Ilie, din căruța lui de pe podul cerului, alunga pe diavolul răutății cu vargă de foc, ca să-l prăvale în pustie și ploaia să rămîie curată pentru holdele oamenilor.

Nicoară aștepta ca oamenii săi și haholii să-și găsească gazdă la casele megieșe. Dar, de la o ferestruică din laturea de către uliță a locuinții lui Lubiș, a privit, prin perdeaua puțintel ferită, un ochi femeiesc. Indată s-a simțit în ograda cu împrejmuire naltă, ca de cetate, mișcare și zvon. S-au ridicat zăvoare grele și canaturile porții s-au tras înlăuntru. Lubiș, în fruntea cîtorva dintre slujitorii lui, a pășit spre uliță cu semne de mare bucurie și s-a dus pînă la hatman, închinîndu-se adînc înaintea lui; cuprinzîndu-l după aceea de

umărul drept, și-a rezemat de acel umăr fruntea; și-a petrecut apoi mîna pe după mijlocul oaspetelui său iubit și l-a dus cu sine în ogradă, între clădiri mai mici, magazii și șoproane. Doi dintre slujitorii lui Iacob au luat și calul. Au venit după măria sa și unchеșul, mezinul și diacul Radu.

— Poftiți, iubiților mei, zicea tuturor Lubiș. Mulțămesc Domnului că a pus amiaza cînd gătesc oamenii prînzarea, și că domniile voastre ați ales tocmai acum popas la mine.

S-a întors spre credincioșii lui și i-a îndemnat să-i aducă răspuns fără întîrziere dacă oamenii hatmanului se află bine la megieșii unde au fost primiți, și să nu le lipsească nimic; să li se ducă de la cuhnea sa mîncare și de la cămările sale băutură.

A venit iar spre Nicoară și l-a călăuzit, păzindu-l ca pe un vas scump, întăi în cerdac, după aceea în odaia unde, în dulapuri cu geam, își avea sulurile scrise de buni caligrafi. A făcut loc oaspeților săi în jîlțuri și pe sofale și domnia sa a ieșit puține clipe ca să dea porunci pentru gătirea prînzului.

S-a întors frecîndu-și mînile, apoi și-a ridicat palmele la înălțimea umerilor:

— Îmi pare rău, a zis el, că la amiază n-avem mîncarea ce-i place hatmanului, știucă umplută, dar pe de altă parte îmi pare bine că se pregătește pe desară. Iar pînă ce s-or așeza blidele și tacîmurile, intrați, vă rog, în aceste două cămări de alături, ca să lepădați de pe dumneavoastră colbul drumului și să vă luminați ochii cu apă rece. Și pînă ce vă întoarceți, s-a așeza pe masa asta vutcă de vișine și vinars de melisă. Vutca e făcută în casă la mine; iar melisa am dobîndit-o de la schitul Vovidenie, de la prietinul

meu egumenul Victor, ș-am ținut-o anume pentru oaspeții ce binevoiesc a mă cerceta astăzi.

Iacob Lubiș filosof era un om destul de bine legat și de înălțime mijlocie, cu obrazul alb puțin stropit de pistrui și cu părul din cap și de pe obraz roș ca blănița de vulpe tînără. Iar ochii îi erau negri ca porumbrelele și-i jucau sub streșina frunții.

Iacob Lubiș n-avea înfățișarea unui hasidim, cu toate acestea cunoscuții săi puteau găsi cu el plăcere spirituală. Intorsăturile lui de vorbire plăceau hatmanului; mai puțin lui Alexandru mezinul. Uncheșul le asculta ca pe niște sunete deșarte. Diacul ca pe un cîntec care îi odihnea ființa.

Așa că după îndeletnicirea destul de harnică de la prînz, unde s-au aflat numai Iacob cu oaspeții săi, adunarea din camara unde intraseră la început s-a întemeiat iar și hatmanul a vrut să cunoască veștile cele mai nouă pe care i le putea da Iacob.

Trecuse ploaia, conteniseră fulgerele, se înseninase afară; numai uncheșul a început a dormita de cum s-a așezat în jîlț; ceilalți se simțeau vioi, ca după trei cupe de vin bun.

— Ce știri de la Cracovia?

— De la Cracovia? s-a mirat Lubiș filosoful. Pot veni acuma știri bune de la Cracovia? E o vreme cînd acolo șleahticii mari, după ce-au jucat danțuri franțuzești, s-au lepădat de ele ș-au început a învăța ceardașuri ungurene.

— Să fie adevărat oare, prietine Lubiș, că s-au gîndit unii dintre vultanii cei bătrîni să aducă rigă pe Ștefan Batori de la Ardeal?

— N-au pe altul, a rîs filosoful. Tronul leșesc a fost părăsit de prințul Enric al Franței care s-a dus să ieie slujbă mai bună în țara lui, în locul răposatu-

lui său frate Carol. Cneazul Ștefan ar mai sui o treaptă venind în Lehia; dar la Ardeal e domn; pe cînd aici boierii vor fi întăi, și riga al doilea.

— Adevărat. De cîțiva ani s-au răsturnat rînduielile în Lehia și s-a așezat ca o stîncă peste norod legea șleahticilor. De aceea se întețesc răzmerițile, mai ales în Ucrainã, și taberile de la Dnipru sporesc.

— E primejdie, hatmane, să se înece Lehia în sînge. Să nădăjduim totuși că asemenea primejdie va trece. Este altceva și mai rău. Că șleahticii vor danța la Cracovia ca urșii, și le vor bate din dairà turcii.

— N-aș crede, Lubiș. Am aflat pe cale, de la Tadeus, că s-ar fi rostit vorba asta la Movilău și șoltuzul a strigat că-i cu neputință.

— Nu-i de mirare că șoltuzul cel bătrîn, pan Leon Zavețki, a lepădat vorba asta cu greață de la sine, ca pe un guzgan mort; însă la Dumnezeu și la boierii leși toate sînt cu putință.

— Dar mîndria lor neînduplecată și vitejia lor pe care au dovedit-o în veac? Și călăreții lor îmbrăcați în fier? Au cucerit și au stăpînit pămînturile de la marea din miazănoapte pînă cătră Marea Neagră. Se vede că acestea sînt puteri slabe și trecătoare, dacă poporul e asuprit și nefericit.

Filosof a tăcut o clipă; și-a plecat apoi fruntea.

— Hatmane, poate să fie oare un adevăr mai mare decît acel pe care l-ai rostit? Vai, am umblat și eu destul cu treburile mele în țările supuse Lehiei și cunosc ce e prigoana nemilostivilor. Da! unii din neamul meu au plătit cu sînge greșala domnilor; căci norodul e ca o stihie groaznică ce sfarmă tot. Ah! am văzut dărîmarea castelelor și pe nobili puși între două scînduri și curmați de mișei cu fierăstraiele. Șleahta a lucrat cu îndîrjire ca să-și facă dușmani. Și acuma

n-are ce pune în fața barbarilor ismailiteni. Trebuie să-și scadă trufia și să-și plece fruntea.

În răstimpul ce-a urmat, diacul Radu a rostit încet vorbe vechi din țara sa:

«Cine seamănă vînt, culege furtună...»
«Lăcomia, boală nebună...»
«Boieru-i tulpină făr' de rădăcină...»

Lubiș a ridicat fruntea și a privit cu plăcere pe acel oștean străin, întorcîndu-și apoi ochii negri spre hatman, cu clipiri de pleoape.

— Diece, diece, a zis Nicoară, cum ai deschis gura, cum ți-ai mai găsit un prietin. Socoteai vorbele acestea că le spui numai pentru mine; dar Iacob Lubiș cunoaște toate limbile acestei margini de lume.

Lubiș a rîs:

— Pentru că eu beau vin de la ținutul Fălciului, unde a trăit și a răposat bunicul meu Moișa. Acela vestit filosof în țara Moldovei! Tatăl meu a fost filosof mai puțintel, iar eu nu sînt deloc, și port numai porecla.

— Prietine Cubi, vinul de la Pîhnești numai eu îl beau cînd poposesc în casa ta.

— Oare nu-i tot atîta, prea iubite hatmane Nicoară? E ca și cum l-ar bea Cubi Lubiș. Și aș dori, diece, să-mi mai spui una: îmi place ca și un pahar dulce.

— Mai știu una de la un prietin al meu Ghiță Botgros, a zîmbit diacul Radu:

«De-atîta lup, prinde a mușca și oaia.»

Mezinul Alexandru a avut o izbucnire de rîs.

Uncheșul Petrea a deschis ochii. A mormăit și el:

— «Unde s-a adăpat boierul, rămîne otrăvit izvorul.»

Asta am auzit-o tot de la omul diacului. Cînd te uiți la acel Botgros, nu-l prețuiești nici două lețcăi. Dar scoate din el asemenea cuvinte.

Potcoavă a rămas visător și a șoptit ca pentru sine :

— ...Da — da...

— Măria ta, i-a răspuns diacul, badea Ghiță a făcut legămînt să-i radem mustața pe care n-o are dacă nu va veni și el după noi.

— Hm ! a șoptit iar Nicoară, apucînd păhărelul de vinars ; dacă trece pe aici acel Botgros, apoi Lubiș filosof nu-i mai dă drumul.

S-au veselit toți. Numai mezinul a rămas dintr-odată întunecat de mîhnire.

— Dacă binevoiești, să ne întoarcem, hatmane, la domnii Lehiei, s-a rugat Cubi Lubiș. S-au suit pe muntele semeției atît de sus, încît dumnealor socot că niciodată n-au stat devale, la foc, cu picioarele încrucișate sub șezut. Nu s-au tras oare regii lui Israel din niște ciobani ca Avram și Isac ? Și strămoșii domnilor noștri nu se îmbrăcau oare cu cojoace mînjite de sînge ? Nu răbdau de foame ? Și nu tremurau la foc, lîngă mlaștină ?

Au uitat, și se socot coborîți din cer cu hîrzobul... Cînd și-or aduce aminte de frăția de odinioară, fi-va prea tîrziu.

Hatmanul a gustat din melisa de la Vovidenie.

— Acuma ar fi fost ceasul, a zis el, să stea frățiile umăr lîngă umăr, căci ceasul căderii tiranilor ismailiteni se apropie. Băgat-ați de samă destrăbălarea dregătorilor Porții Otomane ? Bacșișul și pîra sînt ca un puroi al trupului împărăției lor. Un sultan măreț cum a fost Soliman, care a călcat cu urdiile lui țările și noroadele pînă la Buda, a stat cu tîmpla în poala

roabei de la Veneția, Roxelana, și a ascultat șoaptele ei înveninate, jertfind pentru dînsa pe moștenitorul său prea iubit Mustafa viteazul, pentru ca să se poată așeza urmaș la împărăție Selim, fiul Roxelanei. Acestea s-au întîmplat în vremea noastră și vicleniile acelei muieri au clătinat temeliile califatului.

L-am apucat și pe padișah Selim al Roxelanei, poreclit Mest, adică bețivul, care a fost stăpînul trupurilor, sufletelor și legii ismailitenilor opt ani. În opt ani n-a fost treaz o săptămînă și treburile au rămas în sama icioglanilor și viclenilor. Împărăția neagră cumpănește spre răsturnare.

Iar acuma stă pe tronul de aur stăpîn Amurat, care a poruncit muților seraiului să descăpățîneze și să zugrume pe toți frații săi ieșiți din toate roabele seraiului și pe toate neamurile celelalte, unchi și veri. Asta s-a întîmplat nu mai tîrziu decît anul trecut. De atunci, cum a spus un scriitor vechi, în dosul călărețului stă spaima. Amurat se va cufunda în mlaștina lui de sînge. Împărăția rămîne la cheremul urdiilor.

Acuma-i vremea cînd se apropie răscumpărarea, cînd neamurile robite s-ar putea scula înlăturînd de la Bizanț spurcăciunea. Dar neamurile sînt bolnave de nedreptatea și sila domnilor!

Hatmanul Nicoară se ridicase din scaun și se plimba pe dinaintea ascultătorilor săi, cu păhărelul de melisă, pe jumătate deșertat, în mîna stîngă. Cu dreapta făcea semn cătră vedeniile sale.

— Ce are să iasă de-aici, hatmane? a întrebat Lubiș, ridicîndu-se și el și venind împotriva lui Potcoavă; și tot el a răspuns. De-aici va să iasă amărăciunea lumii și sila de viață. Mai bine nu ne-am fi născut așa de tîrziu, ori mai bine ne-am afla în umbra morții și uitării.

— Liniștește-te, Cubi, a grăit Potcoavă.

Cubi s-a liniștit.

— Așează-te.

Cubi s-a așezat.

— După ce se va priboli lumea de lingoarea în care se află, a grăit hatmanul sorbind cea din urmă picătură și privind pahărelul în zarea ferestrei, apoi să știți că se vor naște oameni noi care vor clădi o lume mai bună. Înflori-vor flori și se vor pîrgui holde pe gunoaiele trecutului. Noi nu vom mai fi. Dar pînă atunci să lucrăm pentru dreptate, să împlinim poruncile pe care le-avem.

— Să fim și noi jertfă? a zîmbit amar mezinul.

— Să fim, Făt-Frumos.

— Care-i vina noastră, bădiță, să nu înflorim?

— Nu sîntem vinovați, Făt-Frumos; dar să știi că înoirea sufletului omenesc nu se face decît cu durere. Unii își trăiesc viața, alții o închină unui vis; unii rămîn singuri și se veștezesc, alții înflori-vor iarăși din moarte cu frații lor de mîne.

— Dar care-i dreptatea și care-s poruncile, bădiță?

— Făt-Frumos, vei afla cînd va veni ceasul.

Cum supărările feților-frumoși sînt ușoare și drumurile călare trudnice și masa la filosof îmbielșugată, Alexandru mezinul a nimerit nu tîrzie vreme la camara de odihnă; și cum a pus capul pe perină, paserea măiastră a visului l-a dus în clipă și lin la Dăvideni, în livada prăvălatică, lîngă lespedea de pe mormîntul lui David Călărețul.

Îl aștepta nepoata mazîlului.

Mezinul a fost fulgerat de bucurie și plăcere.

Deasupra lor amurgul se boltea ca o floare fumurie. A bătut de două ori privighetoarea în frasinul

bătrîn de aproape; cînd a contenit privighetoarea, a răspuns buraticul.

— De mult te-aștept, Făt-Frumos, i-a șoptit Ilinca, împungîndu-l cu ochii.

A întins brațele spre el. Buraticul a tăcut.

In mezin se îmbulzeau vorbele, se zbăteau fără a găsi ieșire în glas. A voit să păsească spre domniță, ca s-o cuprindă. Aștepta să se arate semnele cele dintăi ale dragostei lui, căprioara sub brațul fetei și puiul de urs cu capul de catifea pe coapsa mistreței, și lupanul, și șoimul; dar nu s-a arătat decît șopîrla verde a acelei gropniți unde sta domnița; și acea șopîrlă îl privea țintă cu ochi de topaz și gușa albă îi creștea și-i descreștea într-o mișcare domoală. Făt-Frumos nu putea rosti cuvînt, nici nu putea păși, nici nu-și putea mișca brațele; piatra dăltuită s-a ridicat ca un scut, apărînd pe domniță, și David bătrînul, schelet în cămașă de zale, a venit asupra lui Făt-Frumos cu paloșul ridicat.

Mezinul a slobozit un gemăt de spaimă; cînd s-a trezit, visul s-a stîns; s-a răsucit pe-o coastă și a așteptat ceva, cu inima bătînd; apoi a închis ochii și ceața somnului fără vise l-a învăluit.

— Unchește Petrea, scoală, îndemna Nicoară pe bătrînul adormit în camara sfatului. Du-te la hodina domniei tale.

Oșteanul cel bătrîn sforăia ușor. Și-a încetat sforăitul, dar nu s-a trezit. Nicoară, diacul Radu și Iacob Lubiș îl priveau cu puțină milă.

— Scoală, unchește, a îndemnat cu glas tare hatmanul...

Unchește a oftat dus de somn într-o adîncime mai afundă.

— E trudit! a zis Lubiș. Trudit de atîția ani de zbucium. Eu nu l-am văzut niciodată dormind.

Lubiș filosof parcă se sfia rostind aceste cuvinte.

— Totuși bătrînul e încă tare și n-a slăbit, s-a mirat Nicoară.

— Atîtea zile a umblat în tulburare și grijă... a zis diacul Radu. Am înțeles de la el că abia aici, la Iacob Lubiș nu mai are griji. De aici, de la Bug, începe domnia zaporojenilor, prietinii măriei sale.

Nicoară Potcoavă s-a așezat în scaun.

— Prietine Cubi, a grăit el, dacă n-ai înțeles pînă acuma, apoi află că pe diacul Radu, slujitor la logofeția cea mare în vremea răposatului între fericiți Vodă Ion, l-am luat cu mine să-mi fie și vistiernic, și spătar, și postelnic. Pentru vistierie, nu va face nimic fără să te întrebe pe domnia ta. Ca spătar, se va îngriji de arme și cai pentru oamenii de la Moldova care mi s-au făgăduit a veni. Ca postelnic, va umbla unde îmi va fi de trebuință. Pentru asta, cai buni și trăsuri să aibă.

— Cai aveți în Zaporojă, a răspuns Lubiș filosof; trăsuri ușoare pot aduce de la Cracovia; fauri de arme sînt pe lîngă hătmăniile de la Dnipru. Jitnicer pentru Ostrovul Moldovenilor și pivnicer pentru curtea de la Ciornaia Stenă rămîne tot Iacob Lubiș, dacă i se îngăduie de către măria ta.

— Îngăduim, a primit hatmanul, arcuindu-și într-un salut brațul către filosof. Îți închipui, Cubi, a adaos el, că după nacazul ce am avut în trecuta lună iunie, cînd era să-mi lăs căpățîna sub Cetățuia Galatei de lîngă Iași, m-am întărit și mai adînc în hotărîrile mele. Întîmplarea aceea mi-a dat înștiințare să nu mă grăbesc. Întîmplarea aceea a fost, să nădăjduim, cea din urmă

zburdăciune a înșelătoarei tinereți. Cît m-am cumpănit deasupra adîncului, am dobîndit o cumințenie: că am datoria să mă păstrez pînă la împlinirea lucrării mele, ca să nu mă rușinez la ceasul din urmă, cînd va veni asupra mea umbra fratelui nostru.

Iacob Lubiș a tăcut cu fruntea plecată.

Radu Suliță diacul a pășit pînă la Domnul său punîndu-și un genunchi pe covor. Hatmanul l-a luat de mînă și l-a săltat în sus, așezîndu-l în scaunul de alături; a împins și pe Lubiș în celălalt scaun.

— Eu mă duc acuma la Zid Negru, a urmat Potcoavă. Vreau să stau acolo ca într-o tihnă după trudnice vremi. De mine să se vorbească puțin; isprăvile mele să rămîie neștiute. Dar oștenii mei să nu se lenevească, nici să se împuțineze. Să steie alături cu războinicii de la Praguri, să-și ascută săbiile, să-și primească dobînzile, pînă ce-mi vor face trebuință mie.

Diacul Radu îi va avea scrișì în izvod. Le va plăti simbrie după nevoile ce-or fi. Iacob Lubiș va pregăti bani mărunți. Dacă va fi nevoie, Lubiș se va osteni pînă la Liov, ori mai departe, să schimbe rubinuri și mărgăritare.

— Stăpîne hatman, a vorbit Lubiș, dinspre partea asta nu va fi nici o suferință. Mai am zloți și zgripțori, mai am pietre scumpe, după izvodul ce am pregătit și pe care îl voi pune subt ochii măriei tale. Știi deasemeni că, dacă va mai trebui peste, sînt în stare să agonisesc pentru măria ta; și tot ce am e al măriei tale.

— Bine, Lubiș, a întărit hatmanul, punîndu-și mîna grea pe umărul lui Iacob filosof.

— Căci, hatmane, a răsărit Lubiș cu însuflețire, eu am a-ți spune măriei tale o taină. Asemenea inimă

care să fi rămas curată ca albumița piscurilor, așa cum a rămas curată inima lui Nicoriță în măria ta, eu n-am cunoscut. În furtuni, în înșelări, în glodul ticăloasei lumi, inima lui Nicoriță a rămas curată. Se cuvenea să fii un învățat pustiit de lume, nu să ții sabie.

— Pentru dreptate, Cubi.

— Ba, mărite hatmane, să mă ierți — pentru ca să nu fie bine potrivite lucrurile pe lumea asta! Așa că eu, ducîndu-mă pentru interesele măriei tale la Liov, nu voi înceta să caut suluri care se mai aduc din cînd în cînd de la Bizanț. Ca să ai cu ce petrece nopțile lungi. Și-ți voi însemna, ici și colo, pe dosul acelor foi, în limba ce n-o cunosc mulți cărturari în zilele noastre, vorbe pe care numai dumneata le vei deslega, și acelea-s veștile de care ai nevoie.

— Bine, Lubiș, așa să faci, precum ai mai făcut.

— Am mai avut obicei, hatmane, să trimet la Ciornaia Stenă ulcioare bine pecetluite cu vin vechi care știu că-ți place.

— Mai ales asemenea lucru să nu-l uiți, Lubiș. Și negustătorii trecători care se vor opri la curtea mea, purtînd în brațe acele ulcioare de preț, să cunoască tot ce se petrece și se spune pe lumea asta a noastră, de la taberile ismailitenilor pînă la împărăția nemților, și de la Crîm pînă la Kiev, și de la Moldova pînă la Liov și Cracovia. Să le fii bun dascal. Să fiu uitat; iar eu, de unde mă aflu, să știu toate.

— Da, slăvite hatmane, iar acum, înainte de-a purcede la singurătate, află că alt credincios al măriei tale, în afară de pan Tadeus căpitanul, pe care l-ai găsit la Movilău, se află, deocamdată, la Vadu Rașcului, Elisei Pokotilo, prietinul cel bun al unchișului Petrea; iar la Iampol, în locul lui Țopa pîrcalabul, e

un om al său pe care încă nu l-am cetit bine, unul Gavril Ciohoranu. Țopa s-a dus de aici după femeia lui, tocmai la Nemirova. Ciohoranu e la Iampol. Le trimet răspuns că măria ta ai intrat în Ucraină și te duci în Zaporojă. Mi-a mai venit aici o veste de la hatmanul Șah de la Praguri, că, dacă te întorci în bună sănătate, să binevoiești a te osteni pînă la luptătorii de acolo, la praznicul de la 29 august.

— Acestea sînt vorbele? a tresărit Nicoară.

— Întocmai. Știu și eu, slăvite hatmane, că la 29 august pravoslavnicii prăznuiesc tăierea cinstitului cap al lui Ion prorocul, care s-a săvîrșit în vremea lui Irod și a fiastrei sale Salomeea. În acea zi se ridică la Praguri panahidă de pomenire a Voievodului Ion.

— Da. Șah a fost în războiul de la Moldova, acu doi ani.

S-a făcut tăcere un lung răstimp în sfatul celor trei bărbați. Înserarea albăstrea la ferestre. O slujnică îmbrobodită pînă în ochi a intrat, punînd pe masă un sfeșnic cu trei crengi în care ardeau lumînări de seu. Slujnica a ieșit.

Nicoară stătea încă împovărat în scaunul lui. Iacob Lubiș s-a ridicat în picioare și a venit lîngă el.

— Știu, mărite hatmane, a zis el, că iubești pe oamenii care-și aduc aminte. Unul dintre aceștia, Cubi, a aflat de la acel zaporojan altă veste, că ar fi ieșit de la Seim încă o lege pentru poprirea vînatului în pămînturile de la Dnipru. Ca să se înmulțească sălbăticiunile prigonite, și mai ales căprioarele. Și să nu fie volnici a ieși la vînat, decît domnii și cnejii. Și nici pentru lupi și vulpi, ca să le dobîndească pieile, n-are voie norodul de rînd. Așa că noi zaporojenii, rîdea omul lui Șah hatman, ne-om nevoi să-i vînăm pe

domni și cneji. Socot, hatmane, că n-or îndrăzni domnii și cnejii să calce în Zaporoja.

— Cubi și diece, a zis Potcoavă, domnii vor mai găsi și altele ca să aţîţe mînia noroadelor.

XXIV

La Zid Negru

La 25 iulie, Nicoară Potcoavă a ajuns la Zid Negru cu toţi tovarăşii săi moldoveni şi haholi. De la Umani nici n-a mai întîlnit în cale semne ale puterii leşeşti. Domnii nu cutezau să intre aici decît cu sabia. Poporul se păstra cu îndîrjire liber ; Cracovia nu socotea vremea potrivită să înfrîngă asemenea cerbice. Subt ameninţarea de la miazăzi se mulţămea să păstreze asupra acelui hotar fie şi-o stăpînire şovăitoare.

După o zi de popas, mîncare şi somn, diacul Radu a îndestulat cu bani şi merinde straja pe care pan Tadeus o adăogise oamenilor hatmanului la trecerea Nistrului. Haholii şi-au strîns pe ei brîiele, şi-au aşezat în desagi buzduganele, şi au lepădat la uşa hatmanului căciulile. După ce şi-au mîngîiat creştetele, au aşteptat să se deschidă singure canaturile intrării.

Într-adevăr, s-au deschis ; şi oamenii au văzut pe hatman, cu uimire, în alte straie decît cele ale călătoriei. N-avea paloş încins şi nu-i privea cu străşnicie, cum trebuie să privească un hatman vestit. Ochii lui căutau blînd şi glasul îi suna moale.

Acesta să fie Potcoavă ? Parcă n-ar fi acesta ! E totuşi hatmanul ; căci oşteanul cel bătrîn, căpitanul Petrea, stă lîngă el cu mîna stîngă pe inimă, închinîndu-i-se.

— Oamenii lui Pan Tadeus Kopițki pleacă, măria ta, a zis el. Au venit să-și ia rămas bun.

— Li s-a slobozit simbria?

— Da, măria ta; asară au împlinit douăzeci de zile.

— Să li se adaoge mulțămită din partea mea cîte-un zgripțor la doi oameni, a poruncit hatmanul; și acest dar al meu să se știe că e pentru copii și neveste.

— Ați auzit, oameni buni și fraților? a întrebat unchesul.

— Auzit, a răspuns vatamanul haholilor; și dorim măriei sale sănătate și izbîndă la Moldova. Și dacă va mai fi nevoie de noi, să ne trimeteți veste.

Oamenii s-au tras îndărăt, și-au ridicat căciulile și s-au dus la camara vistiernicului Radu, unde puțin au zăbovit. Și s-au înfățișat iar, călări, în ogradă, închinîndu-se măriei sale, care cobora din foișorul casei numai c-un toiag alb în mîna dreaptă.

— Umblați sănătoși! le-a urat stăpînul de la Zid Negru; și a stat în loc privindu-i cum se duc în buiestru repede către miazănoapte.

După ce nu i-a mai văzut, s-a întors către ale sale, cele părăsite de atîtea săptămîni, livada cu meri și cu prisaca de douăzeci de buduroaie, și vacile în staul la adăpost de muște, și cele două bătrîne văduve Mitrodora Ivanovna și Nimfodora Țîbuleac, uscate ca niște schivnice.

Meri, știubeie și staul au părut a se veseli în tăcere sub pulberea de argint a soarelui de iulie. Dar schivnicele, dîndu-și la o parte broboadele negre ce le astupau glasul, au început a se tîngui de toate cîte se pot întîmpla năcăjiților oameni pe lumea asta.

Așa secetă n-au apucat de cincizeci de ani, de cînd au pălit tatarii de la Oceacov, umblători în pradă

după malai. Numai ce au încălecat oamenii noștri de la Praguri cum se aflau la cîmpuri, cu îmblăciile, și i-au alungat către Bug. După aceea au lepădat îmblăciile și au apucat săbiile; și din veștile satelor au aflat drumul de întoarcere al prădalnicilor, și i-au întîmpinat cine știe unde, la un vad de apă lîngă Ingulgorod, și le-a apucat carăle cu malai și celelalte dobînzi; și astfel, în vara aceea, din mila lui Dumnezeu, am avut ce mînca...

Simion Bugski spune că, dacă n-a ploua, să nu ne pese; că se duce el s-aducă malai și grîne.

— De unde, vatamane Simioane?

Știe el de unde. De unde a mai adus și altădată. De la Eghipet.

Ce tîrg va mai fi fiind și acest Eghipet, că n-am auzit de el niciodinioară!

Iar pește, dac-om prinde, om avea; dacă n-om prinde, n-om avea. Dar chiar dacă om prinde, n-avem sare să-l sărăm și să-l punem în putini.

— Nici de asta să n-avem grijă, rîde vatamanul Simion; om avea și sare.

— De unde? tot de la tîrgul Eghipetului?

— Da, tot de acolo.

— Cu asemenea isprăvi ale vatamanului Simion Bugski, rămînem și fără pește, și fără malai, și fără toate. N-avem ce-ți pune pe masa măriei tale.

— Om mînca ce-om avea, mătușă Nimfodoră.

— Doar cărți, că de-acelea sînt, slava Domnului!

— Eu mă mulțămesc și cu acestea, mătușă Nimfodoră!

— N-ai să-mi spui, măria ta, că ții de foame.

— Ba da.

— N-aș crede; am dat cu limba și au gust de colb.

— Adăogind și ce aduce vatamanul Simion Bugski, n-om pieri. Acum doi ani nu v-ați tînguit tot astfel? Și vatamanul Simion nu s-a purtat vrednic? Așa va face și acuma.

— Apoi atunci a adus de la Brațlau. De la Brațlau, nu de la Eghipet.

Amîndouă bătrînele s-au uitat una la alta și apoi amîndouă s-au întors către zîmbetul lui Nicoară, rîzînd.

Zice Mitrodora Ivanovna:

— De cînd a îmbătrînit, vatamanul nostru îndrugă verzi și uscate. Fost-a mare viteaz; dar acuma îi vine vremea să se suie pe cuptor.

Uncheșul Petrea a început a mormăi vorbe scrîșnite împotriva muierilor fără dinți și fără minte.

Amîndouă schivnicele au tăcut, scărpinîndu-se sub bărbie, și s-au dus repede să strîngă ouăle găinilor de prin cuibare.

Vatamanul Simion Bugski, scăzut și adus din șale, e în prisacă. Afumă un buduroi ca să reteze faguri pentru stăpînii curții de la Zid Negru. Căsuța lui e în vecinătate, între alte căsuțe la fel cu a sa; și prisaca asta el a întemeiat-o și el o cîrmuiește; și trage cu ochiul să vadă ce se întîmplă în gospodăria lui Petrea Gînj, cînd Petrea Gînj și cu ai săi lipsesc de la Zid Negru. El îngrijește șoimii de vînătoare, și cei patru cai de schimb ai hatmanului. Măcar că vecinii sînt tot așa de scăzuți din semeția lor și aduși din șale ca vatamanul Bugski, caii li-s acasă, și săbiile, aninate la tarniți, gata, ca la orice zaporojan.

— Mai este pînă ce fi-vor aninate în grindă pieile unor berbeci ca aceștia... rîde moș Petrea glumind cu ei. Mai am și eu vreo zece ani și intru în tagma lor...

— Nu te-om primi, cazace, pînă ce nu-i număra, ca noi, optzeci de primăveri, se împotrivește moș Simion Bugski.

Vremea e lină și blîndă în acel sfîrșit de iulie; soarele-i puternic fără să ardă prea tare; numai un nour subțire de seamă plutește la cea mai mare înălțime. Potcoavă și uncheșul se duc pînă la marginea livezii de unde începe rîpa fluviului. Măreață apă Dniprul, desfășurîndu-și talazurile și oglinzile în depărtarea luncilor și fînațurilor. Ici-colo grădini de legume și roți de scos apa din bălți mărginașe. În șesul ce se întinde pînă sub rîpă, bătrînii din Zaporojă au semănat oarze și hrișcă. Printre spinărie și dudăie umblă doi călăreți singuratici. Se opresc, pornesc iar.

— Au luat pe Boldei, care le stîrnește prepelițile...

Boldei e cățelul cu labele de dinainte întoarse, care s-a învățat a adulmeca și a pătrunde în desimea acelor locuri. Cînd se opresc călărețiii, a sărit prepelița și s-a dat drumul șoimului. Unul din călărești descalecă și se duce unde s-a lăsat paserea vînătoare.

Sînt mezinul Alexandru și Alexa Totîrnac. Cînd descalecă unul, cînd altul. Lasă caii singuri și grăbesc în ierburile dese, după sunetul zurgalăului pe care-l poartă șoimul. Paserea vînătoare nu se vede la așa depărtare, însă Nicoară și uncheșul își dau sama de toate amănuntele acelei petreceri și rămîn multă vreme cu ochii duși într-acolo.

Printre pietrăriile rîpei un iepure își caută scăpare la deal. Vulpea nu poate fi departe. Vînează și ea; dar acest urechiat e un bătrîn cu învățătură și știe că vrăjmașul lui se sfiește de oameni. Dă ocol pe sub spinării și se pitește.

Nicoară se simte deodată înfrățit cu vîntul, cu văzduhul, cu acele întinderi tihnite... Cîntă în el viața cum nu va mai cînta nicicînd.

Se întîmplă să avem, poate numai o dată în anii ce trăim, un răstimp cînd gîndul — viermele făpturii noastre — stă ; și atunci ființa ni se umple de o putere pe care n-am mai cunoscut-o și pe care o păstrăm în amintire totdeauna — scurt și sărac al nostru «totdeauna»...

După ce s-au întors din priveliștea cea neasemuită, în livadă s-a făcut o tăcere în care se auzea deslușit, însă ca într-o somnie, zvonul albinelor. Moș Simion Bugski aștepta subt umbra unui măr să iasă un roi întîrziat, și-și gătise fumul și frunzele de mătăciune și roinița ca să-l împreuneze cu alt întîrziat.

— Mare meșter ești dumneata, frate Simioane, a zis uncheșul. Vreau să prind și eu, nu roi, ci un pui de somn ; drept aceea îmi scot aici aproape burca cea veche pe care o mai țin pentru asemenea treabă, o întind la lumină și eu m-așez cu șalele în sus, să mă străpungă sulițile lui sfîntu soare. Au început a scîrțîi încheieturile, frate Simioane.

— Apoi ne-ajunge și pe noi călărețiii asemenea nacaz, căpitane Petrea. Dar să nu te dai, că încă nu ți-i vremea.

— Ba vremea ar fi ; dar mai am de pălit cu sabia pe unii și alții, care-i știu eu.

Glasurile au tăcut în livadă. În camara lui, hatmanul Nicoară se așezase la masa de lîngă fereastra deschisă și potrivea dinainte-i foile povestirii minunate a lui Heliodor din Emesia, rămasă începută și neisprăvită cînd plecase către asfințit, într-o negustorie cu pagubă.

Cînd și cînd boarea de dinaintea amiezii umfla perdelele ca un răsuflet prelung al acelor mari întinderi, aducîndu-i mireasmă subțire și amară de pelin.

Într-un tîrziu s-a auzit glasul mezinului în cealaltă parte a curții, strigînd la cele două surori văduve și schivnice, că i-i foame.

Nu mult după aceea, mezinul a intrat nu bucuros de vînătoare cum s-așteptă bădița său, ci posomorît că boldeiul n-a mers bine, și că în ziua de azi nu se mai află prepelicari ca altădată.

— Toate se strică, toate se împuținează...

— Ce se strică și ce se împuținează, Alexandre? a zîmbit Nicoară.

— Toate, bădiță, ca atunci cînd nu i-i omului îndămînă.

— Ce va fi avînd acel om de nu i-i îndămînă, nu mi-i greu a pricepe, Făt-Frumos. Este leac: răbdarea.

— Doftoria asta n-o pot bea, bădiță, e prea amară!

Mezinul s-a așezat într-un scaun și a făcut bot; șoimul care-i sta pe umăr s-a cumpănit, a fîlfîit ușor și-a ieșit în zbor pe fereastră, urmărind parcă ceva, — poate clipa fericită care îmblînzise în acea dimineață inima hatmanului.

— Bădiță, trebuie să-ți fac mărturisirea... a suspinat Alexandru.

Nicoară s-a întors în scaunul lui:

— Spune, băiete. Eu abia acum bag de samă că ai slăbit și ți-s trudiți ochii.

— Da, bădiță.

— Ți-ai lăsat zălog inima la apa Moldovei?

— Așa cum spui, bădiță Nicoară. Mi-i dragă o fată fecioară. Știi cine-i.

— Gustul tău nu-i rău, Făt-Frumos. Dar poveștile de la noi ne învață că la asemenea domnițe nu te poți întoarce fără isprăvile cuvenite. Trebuie să treci, Făt-Frumos, peste hotarele oprite, în locul unde se bat munții în capete, și-acolo să tai cele șapte capete ale balaurului.

— Lungă vreme, mîhnită vreme, bădiță. In toate nopțile vine la mine paserea măiastră, îmi bate la tîmplă cu pliscul și-mi șoptește: Nu întîrzia căci vremea trece; aicea pe pămînt oamenii n-au decît o tinereță, du-te că te așteaptă fericirea.

— Alexandre, nici Făt-Frumos al poveștilor nu-și dobîndește bucuria fără lupte și jertfă.

— Spune-mi, bădiță, ce-avem de făcut, s-a rugat mezinul, și să nu întîrziem.

Potcoavă s-a ridicat în picioare. Alexandru a părut că se scufundă în scaunul său.

— Ba să-mi spui tu, băiete, dacă ai uitat cele ce s-au petrecut în vara anului 74?

— N-am uitat.

— Ai uitat oare pe beglerbei Ahmet, pe Cigala, pe boierii care au vîndut pe Domnul lor?

— N-am uitat. Pentru unii ne-am întors acum două luni. Era să ne pierdem capetele. Ce mai putem face?

— Alexandre, războinicii călăresc pe caii furtunii. Cîteodată greșesc. Greșala asta putea să fie greșala dinaintea morții. Am ieșit din ea teferi. Să nu mai greșim. Să cerșim broaștei cu covată încetineala, șarpelui înțelepciunea, de la crugul stelelor ceasul potrivit. Cînd ne vom ridica iar, răzbunarea să se împlinească fără greș ca o *ananke* a zeilor, cum o

socoteau grecii vechi. Dar o pot săvîrși cîteodată și oamenii, dacă nu ocolesc pe la cele necuviincioase: mîncare, vin și muiere...

— Cum grăiești domnia ta, bădiță! Parcă m-ai străpunge cu jungherul. Totuși, bădiță, ale noastre sînt și aceste slăbăciuni.

— Ai uitat?

— N-am uitat, bădiță. Dar mi-i dragă Ilinca.

— Ți-aș putea răspunde că mi-a fost dragă și mie.

Mezinul și-a acoperit ochii cu palmele.

Nicoară a pășit pînă la el și i-a ridicat smuncit fruntea, privindu-i ochii plînși.

— Spune-mi acuma tu mie dacă ai uitat datoria ta și jurămîntul care ne leagă! Dacă le-ai uitat, ești slobod. Du-te!

Mezinul s-a dărîmat în genunchi.

— Bădiță Nicoară, iartă-mă! Fac cum poruncești!

Hatmanul și-a trecut palma peste părul castaniu al lui Făt-Frumos, apoi s-a întors și a început a se plimba de la masa pe care stăteau desfăcute foile lui Heliodor de la Emesia, pînă la soba înaltă, în ocnița căreia se afla un snop mărunt de siminoc, floare fără moarte din stîncăriile Dniprului.

Hatmanul s-a oprit lîngă mezin, privindu-l cum sta umilit la picioarele sale.

— Alexandre, a zis el, cumpănește-ți bine vorbele.

— Bădiță Nicoară, a strigat mezinul cu privirile înflăcărate; să pier aici, în clipă, dacă nu-ți voi asculta porunca.

— Făt-Frumos, porunca nu-i de la mine...

— Știu, bădiță, a suspinat Alexandru, cuprinzînd mîna fratelui său și sărutînd inelul lui Vodă Ion.

Chiar în acel răstimp vîntul a bufnit în perdelele ferestrei deschise, trimes de vîrtejurile fluviului.

— Se schimbă vremea, s-a auzit afară glasul lui moș Simion Bugski ; se strîng albinele cu grabă, nu mai am a păzi roi.

— Iha ! au țipat schivnicele văduve asupra unui vultur ce plutea în preajma curții, sus, ca o cruce de șindrilă vînătă.

Hatmanul a dat drumul geamului ridicat și a ieșit în cerdacul de către asfințit. Unchești Petrea își tîrîia morocănos burca prin iarbă. În ogradă s-a oprit și s-a uitat în sus. Venea cu grăbire de deasupra Dniprului o trîmbă de nouri negri.

Cu burca după el, ca o dihanie care-l urmărea, unchești Petrea a ieșit de cealaltă parte a casei, spre rîpa oablă. În șes, printre lunci și poieni, născuse din fierbințeala ceasului amiezii un vîrtej mare, care se îndrepta din răsărit către malul de la Zid Negru, ca o pîlnie cu gura deschisă larg sus, și cu coada pipăind ici apa, dincolo pulberea. Acest balaur, vărsînd pe deasupra ce-nghițea pe dedesubt, părea că se îndreaptă spre Zid, dar pe urmă și-a cîrmit umbletul cotit în susul Dniprului, a lepădat bale de apă și de glod și s-a potolit.

Căzăcițele văduve se închinau făcîndu-și cruce, rugîndu-se cu glas să fie ferită lumea de asemenea cumpănă. Au intrat în casa lor și au aprins făclii de ceară la icoane. Dar nourii negri care se îmbulzeau pe unde trecuse balaurul n-au ținut samă nici de rugăciuni, nici de cruci, nici de făclii. Au împuns cerul cu coarne uriașe, au acoperit soarele, și au vărsat pe un șuvoi scurt pietre de ghiață cît ouăle de hulub. După aceea au stăpînit în ei grindina, ca și cum n-ar

fi fost la un ceas potrivit, ș-au lepădat ploaie pe ogoarele însetate. Întâi rîuri pe vifor; apoi, stăpînind și vîntul, au lăsat să cadă ploaia curată pe care o doreau hrișca, meiurile și oarzele.

— Păcat că ploaia asta trece repede, au strigat subțire căzăcițele văduve. Va fi bine, căci după amiază avem de clătit rufele.

— Roiul, de-acuma l-oi prinde mîni, a fost de părere și moș Simion Bugski. După amiază culeg bobul.

— D-apoi eu? a rîs și unchețul; am atîtea pe cap, de nu mă pricep cum să-ncep și unde să isprăvesc.

S-a vădit însă că socotelile oamenilor aveau împotrivă stihiile, cum se întîmplă ades, și ploaia aceea de șase zile a fost, după părerea unora dintre cei de la Zid Negru, mare năcaz, mare întîrziere și mare suferință.

Acea ploaie nu l-a putut însă opri pe un vechi prietin al hatmanului și al unchețului din drumul către Zid Negru. Ploua în Zaporoja, și-n Crîm, și la Moldova, și-n Lehia, și-n toată lumea asta. Se aflau ici sate, colo hanuri, dincolo tîrguri. Prietinul hatmanului și al unchețului nu întîrzia decît atît cît avea nevoie. Învălit și acoperit de dulamă se ducea drum lung în buiestru domol.

Cînd se mai astîmpăra curgerea de sus și poposea la o fîntînă, acel prietin al hatmanului și al unchețului trăgea de pe el dulama și o scutura; întinzînd-o apoi măcar un sfert de ceas pe niște ciulini voinicești, își trăgea cușma descoperind o frunte înaltă și rotunjită larg spre pleșuvie, un nas nu mai mare decît al unui prunc, însă ascuțit și rumen, și o barbă desfăcută în două caiere. Ochii mari și bulbucați. Era moș Elisei Pokotilo.

XXV

Moş Elisei Pokotilo

Boc! boc! boc! la miezul nopţii.

Zăvozii sloboziţi din închisoarea lor se izbesc în porţi hămăind cu învierşunare. Straja strigă din foişorul casei oştenilor.

— Care-i acolo?

— Om bun şi prietin! răspunde cineva.

— Ba poftim să cunoaştem numele acelui om bun şi prietin şi să-l vedem la obraz!

— Apoi aprinde făclia să vedeţi cît îs de frumos pe o ploaie ca asta şi strigaţi la uncheşul vostru Petrea că bate la poartă Elisei Pokotilo.

Mare zvoană! S-aprind lumini la casa unde trăiesc uncheşul şi diacul împreună cu alţii, şi la casa unde dorm cei cu buzduganele şi Ile Caraiman cu cobza, şi la casa hatmanului; iar la căzăciţele cele văduve şi schivnice, candela de la icoane nu se stînge niciodată; şi ele se închină în acest ceas tîrziu, ploconindu-se şi rugîndu-se pentru creştinătatea în suferinţă. Cum a detunat zvoana, au ieşit şi ele apoi, în clipă.

Bate la poartă moş Elisei, prietinul uncheşului ş-al nostru. Chemaţi cînii; duceţi-i iar la închisoarea lor, trageţi zăvoarele de la porţi; ridicaţi făclia să vadă călăreţul pe unde să-şi poarte calul.

Ce ploaie! S-au descuiat zăgazurile cerului şi curg potoapele.

— Nu s-a mai pomenit aşa ploaie de pe vremea lui Balcaş-han, cînd l-au prăvălit zaporojenii noştri în vîltoarea Dniprului.

— D-apoi, soră Nimfodoră, cînd s-a arătat Pafnuti nebunul tocmai în vîrful stîncii de la Pin Strîmb ș-a chemat puhoaiele ?

— Acuma-i mai rău decît atunci, soră Mitrodoră, căci atunci eram copile, iară acuma avem orbul găinilor și nu vedem nimic prin întuneric.

S-aude un strigăt grozav :

— Elisei !

A strigat unchеșul Petrea. În lumina roșcată a făcliilor, a deschis brațele ca să primească la piept pe prietinul său.

— Aha-ha ! se înfiorează unchеșul de apa care-i curge de pe obraz și pătrunde în sîn, cînd îl strînge Elisei. Leapădă de pe tine puhoiul, că mă înec, frate Elisei !

Oamenii calcă prin bălți ca de sînge, duc calul, aduc tărhatul prietinului Pokotilo.

— Stați, stați ! strigă oșteanul cel vechi ; la dereșul meu trebuie să mă duc eu singur să-l grijesc ; să-i frec greabănul și spinarea cu șumuiac aspru, să-i înching cergă, să-l trag de urechi și să-i mîngîi ochii, să-i pun în cap traista cu orz... Cînd îl bat cu palma pe gît, el nechează încet ; îi place.

Unchеșul Petrea strigă mai tare decît s-ar cuveni în puterea nopții. Îi răspund cucoșii din poiată, cu niște cucuriguri lungi ca pe o vreme udă ca asta.

— Oameni buni, răcnește unchеșul Petrea, aprindeți focul în vatră ! Trageți de pe acest drumeț dulama ; scoateți-i ciubotele, purtați-l la vatră încet, să nu se strice, învăliți-l cu burca cea veche cu blana de urs. Aduceți, Mitrodore și Nimfodore, o garafă de vinars, pită și slănină. Măi, ce bucurie ne-a fost dat nouă să avem în ziua asta de vineri. Aș posti drept mulțămire, dar nu mă-ndur de Elisei care-i flămînd.

— Is flămînd de veşti şi poveşti cu prietinii mei, rîde cu şiraguri întregi de dinţi moş Pokotilo. De cînd am purces de la Nistru, n-am grăit cu nimeni. M-am uitat, am ascultat, dar mai mult am tăcut. Am umblat, m-a plouat, am descălicat ca să dorm subt un acoperiş; m-am uscat la un foc numai al meu; iar am încălicat ş-am umblat. Am auzit că hatmanul a trecut pe la Movilău, pe la Braţlau şi pe la Umani. Hai la Zid Negru, zic. Şi iată, am ajuns la Zid Negru. Şi mă închin hatmanului Nicoară...

Hatmanul intrase pe neaşteptate în adunare. A apucat şi el pe prietinul cel bărbos în braţe.

— Bucuria mea e cît nouă bucurii, moş Pokotilo, a zis Nicoară.

Moş Pokotilo îl priveşte lung. Ucenicul, hatmanul şi soţul lui într-atîtea întîmplări, îi pare schimbat. Lumina acelor ochi e mîhnită şi înourată. Sărutîndu-l, zaporojanul priveşte, peste umărul lui Nicoară, spre uncheşul Petrea, cerşindu-i o lămurire. O va avea fără îndoială mîni.

— Cum trece noaptea, mîni dimineaţă mă înfăţişez la domnia ta, hatmane, ca să ţinem sfat împreună cu uncheşul domniei tale Petrea.

— Numaidecît, moş Pokotilo, răspunde Nicoară.

Îi bate pe spate pe amîndoi bătrînii, stînd între ei şi întorcînd fruntea într-o parte şi-n alta. În privire i s-a deşteptat o săgeată aprigă. Moş Pokotilo i-o cunoştea şi-i era dragă.

Dar Alexandru care vine către zaporojan cu braţele întinse? Nu mai e prunc; i s-au săpat, pe fruntea altădată lucie, cutele suferinţii.

«Oh! se înmulţesc anii şi grijile...» cugetă cu întristare moşul.

— Cine să fie, în această adunare de la Zid Negru, acel bărbat cu tîmple cărunte, cu privirea dreaptă și liniștită ?

Cine-i tînărul cel negricios care ține lipită de inimă o cobză cu opt strune ?

— Unul e Radu diacul, celalalt Ile Caraiman, slujitori rămași de la Vodă Ion, îi dă lămurire unchesul Petrea. Au venit cu hatmanul, după zilele negre de la Moldova.

Dacă nu i-ai băgat de samă atunci, adaogă moș Petrea, cunoaște-i acum, pentru sfințenia prietiniei lor.

Pe soroceni, pe Alexa, pe Stîngaciu și pe Ștefan a Mariei, moș Elisei îi cunoaște bine din anii lui Vodă Ion, cînd se ridicase pe astă lume puterile și nădejdiile creștinilor. Dar nici acuma, cît ținem în mînă sabie, nu ne-om da.

Ile sună din strune ; cupa trece din mînă în mînă. Cele două căzăcițe văduve au descoperit în fundul chilerului două ulcioare mari pecetluite, pline cu mied vechi, de coloarea soarelui.

— Bine-i cînd se întîlnesc prietinii, oftează moș Elisei Pokotilo ; și afară plouă de năruie pămîntul ; și-n vatră arde focul și fuge pe hoarnă șfara fripturii, și ne mîhnim de pomenirea morților noștri și ne bucurăm de izbînzile tinerilor, care au să ne ia locul și vor ajunge să cunoască poate dreptatea și volnicia pe care au avut-o odinioară părinții noștri. Frate meșter cu cobza, așează-te lîngă mine și cîntă-mi la ureche. După ce m-am bucurat, mă împresură mîhnirile, lăcrămez și mi se răcorește sufletul !

Ile Caraiman sună din strune și zice și din gură viers vechi de la țara Moldovei. Moș Elisei plînge.

— Am slăbit, zice el, rușinat.

Hatmanul și unchеșul cunosc vorba asta. Lui Pokotilo i-i somn; își închină fruntea și ochii bulbucați îi asfințesc. Cîntarea cobzei îi vine tot mai stîns din depărtarea anilor și a întinderilor pe care le-a străbătut călare.

Căzăcițele văduve au așternut în grabă poclăzi pe prichiciul larg al sobei și pe laviția unchеșului Petrea; lumea de la Zid Negru calcă în vîrful picioarelor ca și dînsele și se trage către ieșire. Nicoară face un semn de prietinie și iese cel dintăi. Afară ploaia s-a întețit și opaițul de seu îi luminează sforile răsucite într-o întunecime fumurie. Cîntă cucoșii ceas tîrziu; dulăii au ieșit o clipă din ascunzătorile lor, scuturîndu-și blănile umede. Din vîntul înălțimii sau din zvonul depărtat al apelor fluviului, străbat tînguirile paserilor ce se chiamă puhoieri și care vestesc volburi ale talazurilor.

Unchеșul Petrea ascultă glasurile și pașii ce se depărtează, crește focul în vatră, desface punga de tutun, își îndoapă și își aprinde luleaua; se așează mai bine în unghiul unde stă, săltîndu-și pe umeri dulama. Îl lasă pe moș Elisei oarecum singur.

Fiecare om la vîrsta asta a noastră își are obiceiul lui de a primi cel dintăi răstimp adînc și scurt al somnului. Unii se așează pe spate cu brațele răstignite și fruntea ușor întoarsă; alții, ca diacul Radu, se întind pe pîntece, cu fruntea în pumni, țepeni și drepți ca niște bușteni de brad; alții, ca moș Petrea, pe-o coastă, cu tîmpla pe palmă și cu genunchii aduși spre coate; numai moș Elisei adoarme ca și cum ar fi în șa, ușor rezemat de ceva, cu fruntea ridicată și mînile căzute pe coapse. A închis pleoapele, de și s-ar părea că privește cu luare-aminte.

Uncheșul Petrea îl cercetează cu coada ochiului numai o clipă. Acest somn al lui moș Elisei l-a tulburat totdeauna. Nu i s-aude răsufletul. Oșteanul cel vechi pare scufundat.

«Pare c-a ieșit din el sufletul, își face socoteală, sfios, uncheșul Petrea; și trupul, încleștat ca în moarte, îl așteaptă să se întoarcă.»

In clipa asta bătrînul oftează adînc și se holbează la foc și la om.

— Aha-ha! mormăie zaporojanul.

Uncheșul Petrea tace.

— Aha! abia acum putem schimba și noi două vorbe, măi fecior.

Uncheșul Petrea e cu cinci ani mai tînăr decît moș Elisei.

— Tot te-am așteptat, Pokotilo, răspunde uncheșul, și nu întrebam pe nimeni, temîndu-mă de vești rele.

— Socoteai că m-am prăpădit?

Zaporojanul își arată dinții de criță.

Uncheșul Petrea rînjește și el:

— Da, așa socoteam; însă văd că mai avem de întîrziat amîndoi o bucată de vreme. Nici nu te-am întrebat față de alții ce-ai făcut, știind c-ai să-mi spui tu singur tot.

— Ți-aș spune dar n-am ce.

— Dacă n-ai ce, atuncea nu-mi spune. Sînt bucuros să mă uit și așa la tine, Elisei. Și să-mi dai luleaua, să-ți pun în ea tutun de-al meu, care-i mai bun.

— Mulțămesc; al meu e mai tare. Mi-l aduce același negustător care ți-l aduce și ție. Așa că tu fumează de-al tău care-i mai bun, iar eu fumez de-al meu, care-i mai tare. Iar de vorbit, n-avem ce vorbi.

— Doar să ne aducem aminte de întîmplări mai de demult, e de părere uncheșul Petrea.

— Ce întîmplări ? se miră Elisei.

— Știu eu ? Mai spune-mi întîmplarea care s-a petrecut la Baccè-sarai, cînd ai fost trimes de starșină sol la Murad Ghirai.

— Viclene, rîde moș Elisei, mă ispitești așa ca să-ți mai spun și altele. I-am spus atuncea lui Han-Murad că noi cei din Zaporojă nu ne temem nici de Dumnezeu, nici de dracu... Dar de Han-Murad ne temem.

I-a plăcut lui Han-Tatar asemenea vorbă.

Țah-țah ! rîde Han-Tatar, și de ce vă temeți voi de Han-Murad ?

Apoi zic, ne temem că s-a scula asupra noastră !

Țah-țah-țah ! rîde Han-Tatar.

Zic eu : Ne temem că s-a scula asupra noastră și l-om tăia ; și-l știm bărbat bun și blînd și tare ne-a părea rău !

Atuncea Han-Tatar m-a bătut pe spate. Zice : Aduceți lui Elisei Pokotilo strafide și migdale și naramze !

Mi-au adus robii, într-un talger de farfor de la Chitai, de toate. Mînînc ce-mi pare bun ; iar sîmburii și cojile le țin între măsele și falcă.

Zice Han-Murad : Mai bine să fie între noi pace.

Eu mă închin și răspund : Nu se află șah, împărat și domn mai înțelept decît Han-Murad Ghirai. Vorba lui — zic — e mai dulce decît migdalele și strafidele și mai scumpă decît aurul și nestematele.

Han-Tatar bate din palme și poruncește să mi se mai aducă alte bunătăți dulci.

Eu m-am plecat la o parte ș-am stupit cojile și sîmburii din falcă.

Han-Tatar nu m-a văzut dar robii au strigat : Aman-aman ! ș-au tras de sub mine covorul de Buhara pe care stăteam.

Han-Tatar strigă supărat: Cum cutezați să trageți covorul de sub prietinul meu Pokotilo?

Ei au îngenunchiat înfricoșați, au bătut metanie și-au dat răspuns.

Han-Murad rîde și se miră. Prietine Pokotilo — zice — nu-ți plac fructele noastre?

Ba îmi plac, slăvite și înțelepte Han-Murad, dar n-am ce face cu sîmburii și cojile — și aș poftì băutură ca să-mi dreg gustul: numai să nu fie apă și să nu fie dulce!

A rîs hanul; au rîs și feciorii hanului.

Uncheșul Petrea sloboade din nări fum pe hoarnă și se bucură.

— De solia asta, încuviințează el, s-a aflat și la Zaporojă. După aceea multă vreme oamenii lui Han-Murad, cînd grăiau de-o întîmplare, spuneau: atîția și atîția ani de cînd a scuipat zaporojanul în cort la Baccè-sarai.

Moș Elisei clatină din cap:

— Mai bine decît toate a fost că au luat aminte feciorii lui Murad Ghirai. Și află ce voiai să cunoști tu, viclene: că nu demult mi-a trimes răspuns de la Bugeac feciorul cel mezin Demir. Și Adel de la Crîm și Demir de la Bugeac n-au uitat că le-am dus plocon atuncea cîte-un șoim pentru vînătoare de rațe sălbatice.

Iar cînd a fost războiul cel mare de la Moldova, Adel Ghirai și frate-său Demir Ghirai s-au bolnăvit de greață cînd au aflat cum au oborît otomanii pe Vodă Ion. Ahmed-beglerbei și-a călcat cuvîntul, spurcîndu-și sufletul. Au tatarii o vorbă: Leu dușman place mai mult decît șacal prietin.

— N-aș putea spune că mă prăpădesc de dragoste pentru vecinii noștri nohai, a scuturat din cap uncheșul Petrea, dar vorba asta a lor mi-a plăcut și mie.

Elisei Pokotilo urmează, trimeţînd şi el fum de tutun pe hoarnă:

— Adevăr este că, dintre necredincioşi, mai fără de omenie s-au dovedit turcii. Padişahii lor au aşezat Poarta, ca să vie domn creştin şi rigă creştin să se închine şi să verse haraciurile. Mîncare şi huzur ei nu dobîndesc decît cu războiul; alt meşteşug n-au. Ţin ordii subt arme şi le reped cînd colo, cînd dincolo. Sultanii umplu haremurile de muieri şi de o sută de prunci. Cînd unul din aceşti o sută ajunge stăpîn, apoi taie pe ceilalţi nouăzeci şi nouă. Decît acesta nu se află altă fiară mai cruntă şi mai bănuitoare şi mai cu spaimă de moartea ei însăşi; căci precum face, tot aşa face-i-se. La turci nu-i lege, ci bun plac şi urgie, precum ştii.

— Într-adevăr, la Moldova de mult se cunoaşte asta.

— Pe cînd nohaii lucrează pămîntul, urmează moş Elisei, şi au meşteşuguri paşnice şi altoiesc un pom, şi răsădesc o viţă de vie, şi se arată primitori de oaspeţi, şi nu pun femeilor hobot, şi închină vin ca şi noi. Numai cînd purced în ceambuluri, dau spaimă. Însă acum se tem ei mai mult de noi, decît noi de dînşii. Turcii i-au supus şi asta nu le place; şi i-au pus în coasta creştinilor, care lucru le place şi mai puţin, avînd a suferi de la noi. Şi mai mult le place unealta paşnică decît sabia. Cum spunea Han-Tatar Murad, atunci cînd am fost eu la dînsul, că, de cînd au palate şi grădini şi s-au îndulcit la roadele pămîntului şi la moliciunea trupului, războinicii urmaşi ai lui Nohai s-au îmblînzit; şi bătrînii lor, dacă s-ar scula din morminte, nu ar mai cunoaşte pe strănepoţi. Din mila lui Dumnezeu, ajutînd şi săbiile zaporojenilor, aceşti păgîni s-au prefăcut; este chip de

înțelegere între ei și noi, mai ales de cînd ismailitenii și-au pus piciorul pe grumazul lor.

— După vorba noastră de la Moldova, a zîmbit unchesul, postește robul lui Dumnezeu, că n-are ce mînca. Cît a fost hoarda în putere, de răul lor nu puteau hălădui creștinii. Acuma sabia ismailitenilor stă și asupra lor.

— Aici voiam s-ajung, Petre, a urmat moș Elisei. Cînd ne-am întors la Praguri, după năcazurile noastre din altă vară, s-a zvonit la noi din hotarul nohailor, că vecinii noștri nu se bucură de cele întîmplate lui Vodă Ion. Ș-am căutat vreme să încalec și să mă duc, să aflu ce este. Dar sfatul bătrînilor a hotărît să nu ne mișcăm pînă ce nu și-a spune cuvîntul său hatmanul Nicoară și pînă ce nu vine de la dînșii la noi poftire. In anul cînd le-a poruncit Poarta să pălească la Moldova, ținuturile lor au avut de la noi destulă pagubă, așa că nu se poate să nu ne vie soli de la dînșii. Tot așteptînd, m-am așezat mai către Oceacov, ispitind ba pe fugari, ba pe negustori, ca să mai aflu și altele. Aveam cuvînt și de la hatmanul Nicoară. Cînd îi intră lui Elisei un gînd în cap, apoi pătrunde răzbit, de nu-l mai poate da afară cu nici un fel de cleste. Aflînd de pățania de la Iași, m-am întors, ca să vă ies în cale. Măi băiete, dacă a fost capul tău amestecat în treaba asta, apoi n-a fost cap bun.

Unchesul Petrea și-a plecat fruntea.

— Ai fost bolnav de iutime și de grabă... l-a mustrat moș Elisei. Și s-a molipsit și băiatul... Graba nu-i bun sfătuitor.

Unchesul Petrea ofta umplîndu-și iar pipa.

— Măi băiete, a urmat zaporojanul punîndu-și mînile pe umerii prietinului său. Noi am avut o vorbă și un sfat. Că cel care a primit în mîna sa dreaptă

palosul lui Vodă Ion nu se va socoti împăcat cu viața pînă ce nu va judeca pe toți acei care l-au vîndut pe acel viteaz al nostru.

— Hotărîrea asta e boala hatmanului nostru... a șoptit unchesul Petrea. Era să-și piardă capul și atunci piream și eu.

Unchesul Petrea a închis o clipă ochii; apoi a apucat pocalul, umplîndu-l cu mied. A sorbit jumătate, și i-a închinat lui moș Elisei cealaltă jumătate. A băut și zaporojanul. Apoi s-au uitat țintă unul la altul.

— Și eu sînt bolnav și n-am liniște, a grăit cu glas blînd Elisei Pokotilo, tînguindu-se parcă pe sine; cu toate acestea am avut destulă răbdare, ca să aflu înștiințările care ne trebuiesc. Mintea băiatului e ageră și socoteala lui a fost bună; să ne facem pregătirile domol și în taină. Și cînd le-om alcătui toate, numai atunci să ne mișcăm. Vrăjitu-l-a cineva, să-și ia zborul înainte de vreme?

— Am greșit! a strigat cu mînie unchesul Petrea. Vrei să-mi întind grumazul ca să-l retezi?

Elisei a rîs.

— Nu poftesc să-ți retez grumazul, ci nerăbdările.

— Pokotilo, a răspuns unchesul Petrea cu glas răgușit de tulburare; mi-i destulă pedeapsa ce-am primit. Și tu știi de ce mi-a fost atît de aspră suferința, încît n-am mai avut stare pe loc, s-am purces la pieirea capului. Asta-i taina vieții mele și moartea mea. Asta-i taina pe care n-o cunoști decît tu, Pokotilo. M-am mărturisit ție la o amărăciune și la un pahar dulce; dar nimeni altul nu știe.

— Nici băiatul?

— Nici băietul, Elisei. Căci maica lui Nicoară și a mezinului mi-a lăsat mie pedeapsă pentru dragos-

tea ce a avut ea către mine. Să nu cunoască pruncii ei niciodată că ar fi copiii unui oștean de rînd. Fiecare suflet cu osînda lui, prietine Elisei. Am jurat; morții tac; voi tăcea și eu ca ei.

— A fost mîndră muiere și avea nume frumos, feciorule.

— Nu știu, Elisei; am uitat.

— Să-ți spun eu: o chema Calomfira și era cneaghină; și mai bine ar fi fost să nu fie, ca să nu aibă asemenea osîndă cel mai bun prietin al meu.

XXVI

Nălucire

Plouă și plouă... Sună acoperișul, oftează adierile vîntului. E la un ceas tîrziu, puțintel înainte de revărsarea zorilor. Oamenii de la Zid Negru s-au săturat de somn și încep a se foi, ieșind din casă și lunecînd prin bălți pînă la grajdul cailor, ca să le împrospăteze fînul din corlată. In celălalt grajd, vacile greoaie se odihneau pe culcuș de paie, rumegînd și așteptînd ceasul mulsorii. Abia acuma, cînd oamenii au prins a se mișca, dulăii s-au vîrît mai adînc în culcușuri și dorm fără grijă. La căzăcițele văduve făcliile de ceară ard încă. Sora Mitrodora și sora Nimfodora n-au isprăvit îngropăciunea lui Vodianoi, duhul apelor. L-au vrăjit, depărtîndu-l de acele locuri, și-i cîntă cu glasuri încete prohodul.

La ceasul întăi al zilei, parcă ar sta în cumpănă vremea. Duhul apelor își mai scutură cînd și cînd barba și pletele; ar purcede alte ropote, dacă n-ar sta asupră-i amenințarea și rugăciunea schivnicelor.

— Stă ploaia, vestesc unii și alții ieșind din casă și uitîndu-se la cerul cu nouri coborîți. La răsărit lumina stă gata să străpungă cu sulițile-i de aur ceața.

Schivnicele văduve au stîns făcliile și și-au contenit tînguirile cîntate. Dar s-a întîmplat o poznă pe care n-o poate opri nimeni. Cei doi bătrîni, moș Elisei și unchesul Petrea, au ieșit la fîntînă, au umplut vedrele, au lepădat de pe ei straiele pînă la brîu, ș-au prins a-și turna apă unul altuia pe grumaz, pe spate, pe piept, pe obraz și brațe; pufneau, scuipau și împroșcau apa în jur, dînd strigăte de plăcere și chemînd pe cel de sus. Spaima căzăcițelor văduve s-a adeverit nu tîrzie vreme; duhul apelor s-a întors ca să cunoască ce se întîmplă la Zid Negru și ploaia s-a întețit iar.

Indată după prînzișor, bătrînii cei doi, cu straiele măturate și obrazurile senine, au ieșit prin burniță ș-au trecut la casa hatmanului. După ce și-au șters îndelung încălțările pe rogojina din cerdac, tropăind și tușind, au așteptat să se deschidă ușa. Unchesul Petrea, mai nerăbdător, a apăsat pe clanță. În deschizătura intrării a apărut zîmbindu-le prietinos ucenicul lor Nicoară, care după ucenicie le-a fost hatman.

I s-au închinat. Nicoară i-a luat de după umeri, ducîndu-i cu el în odaia cu sofa și jîlțuri. Pe părețI erau întinse scorțuri; la răsărit, candelă și icoane. Se aflau pe masa de la fereastră meșteșugurile scrisului, foi, cerneală ș-o pană de vultur. Lîngă ușă dormita pe speteaza lui un șoim slobod. A venit diacul Radu și l-a luat, purtîndu-l pe brațul drept.

— Îl duc să-l hrănesc, a zis el rîzînd către Pokotilo și Gînj.

La porunca ce li s-a dat, bătrînii s-au așezat în jîlțuri. Hatmanul a rămas în picioare, privindu-i. Moș

Elisei îl cerceta cu luare-aminte pe Nicoară. În noaptea aceea nu i se păruse numai, ci era adevăr că feciorului i se stînsese bucuria vieții și ochii îi erau înouraţi de îngrijorări.

— Te aşteptam, moş Elisei. Te înţeleg numai după ochi că-mi aduci veşti.

— Da, slăvite hatmane, a răspuns Pokotilo bătrînul; aş fi vrut ca veştile mele să te însenineze.

— Chiar de nu m-ar însenina, moş Elisei, veştile domniei tale vor fi fiind mai bune decît ale noastre.

— Ba veştile de la dumneavoastră, hatmane, nu sînt rele.

— Pentru că ne păstrăm încă pe umeri capetele?

— Tocmai.

Nicoară a început a se plimba pe covor pe dinaintea bătrînilor, aruncîndu-le din cînd în cînd o căutătură furişă.

— Gîndul măriei tale, hatmane, a fost bun dintru începutul începutului. Întăi să se facă pregătirile depline; s-avem la îndămînă puteri destule. După ce căutăm în cea mai mare taină pe vinovaţii de frunte, cu mijloacele pe care le ştii domnia ta, apucăm Moldova şi chemăm la judeţul domniei tale pe toţi boierii ce-au urmat pe Irimia pîrcalab, cîţi se vor mai fi aflînd în viaţă. Aşa este, Petrea?

Uncheşul n-a răspuns.

— Iartă-mi întrebarea, slăvite hatmane, ş-aş vrea să cunosc de ce s-a făcut altfel.

— N-aş putea să-ţi dau răspuns bun, iubite prietine Pokotilo. Uncheşul Petrea a avut o înştiinţare cum că Irimia vînzătorul s-ar afla în Iaşi la curtea domnească, venit cu strîngătorii haraciului. Azi am aflat, mîni am purces.

— Măria sa m-a ascultat pe mine, Pokotilo, a mormăit uncheşul Petrea. Cît am umblat fără oprire, am avut încredinţare de izbîndă. Cînd ne-am desmeticit, mi-am văzut greşala şi vinovăţia.

— Ştiu ; mi-ai spus.

— Ba vinovat sînt eu, a grăit cu hotărîre Nicoară, căci am călcat rînduiala de mine hotărîtă.

Hatmanul a început iar a umbla pe dinaintea bătrînilor cu nelinişte. Moş Elisei îl urmărea cu privirea, zîmbind. Cînd Nicoară s-a oprit, Pokotilo s-a ridicat în picioare şi s-a închinat.

— Bucuroşi sîntem, slăvite, că te-ai întors şi eşti cu noi. Prea tîrziu nu poate fi acuma pentru împlinirea hotărîrilor măriei tale, ori mă înşel eu ?

— Nu va fi, moş Elisei, niciodată prea tîrziu, pînă capul sus mi-a sta.

— Atunci nu ne vom mai lua după acest fecior năprasnic cu numele Petrea şi vom urmări cu înţelepciune hotărîrea statornicită.

Moş Petrea Gînj s-a lăsat în genunchi.

— Aşa să fie, a gemut el cu obidă.

Nicoară s-a plecat, l-a ridicat la sine şi l-a îmbrăţişat. S-a întors cu acelaşi avînt spre Pokotilo, sărutîndu-l.

— Mă-nşel eu ori sîntem mai tari decît înainte ? a întrebat zaporojanul cu ochii în lacrimi. Căci fapta noastră e poruncită de desnădejdea noroadelor şi de dreptatea pe care ele o caută din veci. Îţi aduci aminte, hatmane, de vorbele acestea pe care le-ai rostit la adunarea din Zaporojă, cînd ne-am întors de la Moldova ? Nu le-am uitat nici eu, nu le-a uitat nici unul din luptătorii noştri. M-am întîlnit la Braţlau cu Tadeus Kopiţki, omul măriei tale de la Movilău. Pînă acuma văd că se poartă bine ; şi domnia sa nădăjduieşte să

îndrumeze către noi bărbați destui care vin de la Moldova ; și a și primit cele de cuviință de la Iacob Lubiș.

Stînd de vorbă cu Iacob filosof, am aflat că negustătorii de la Crîm, care trec pe la Oceacov și prin Bugeac, i-au adus lui, la Brațlau, știri care se potrivesc cu ale mele. Eu le am pe altă cale — de la mărginenii Bugeacului, care trăiesc în înțelegere cu noi și în tovărășie de vînătoare, de la fugarii de la Oceacov ce se lipesc de taberile noastre și de la călugării care umblă în tot olatul ismailitenilor, de la Sfîntu Munte la Dunăre și de la Dunăre pînă la noi, și mai departe la Kiev. Am aflat deci și eu că la nohaii de la Bugeac se pomenește cu cinste numele lui Vodă Ion pierit prin vînzarea boierilor și necinstea lui Ahmet-beglerbei și a lui Cigala. Și poate, din rîvna noroadelor pentru pedeapsa răilor, ar fi stîrnit nohaii de la Bugeac că nici lui Amurat-Padișah nu i-ar fi plăcut fapta lui Ahmet și l-ar fi lepădat de la dragostea sa. Eu n-aș crede că un ucigaș de frate ca Amurat să miște un deget pentru pieirea unui viteaz. Va fi depărtat pe beglerbei din alte pricini ; și nu mi s-ar părea nepotrivit să-i cadă lui Ahmet și capul ; socotind eu că și pe calea asta e bună osînda, scutindu-ne pe noi de a-l mai căuta pe acel rușinat gîde. Rămîne să mă încredințez deplin cum că Cigala s-ar fi aflînd în una din cetățile Dunării ; după cît mi s-a zvonit, ar putea fi găsit la Isaccea. Eu m-oi repezi, cu voia măriei tale ș-a sfatului zaporojenilor noștri, pînă la Demir Ghirai ducîndu-i solie de pace. Avem nevoie să așezăm liniște la noi și la hotarul Moldovei pentru treburile noastre, după cum le-ai hotărît măria ta. Cînd ne-om mișca spre Moldova să n-avem în urmă și-n coasta noastră vrăjmași. Iar țara unde ne ducem să fie apărată de prădăciunea ceambulurilor. De la nohaii Bugeacului

socot că se va putea afla adevărul în privința lui Cigala, ca să putem ajunge într-o sfîntă zi pînă la dînsul.

Hatmanul tăcea între bătrînii săi; glasul lui moș Elisei Pokotilo ajungea ca de departe pînă la urechea sa; era ca un glas de rugăciune, domol șoptit, picurînd venin și bucurie ascunsă.

Ziua pătrundea prin geamuri din cernerea de afară a ploii, învăluind toate ale cămării într-o lumină leșietică; părea ca un amurg al inimilor și al singurătăților pustii. Cum stăteau întorși cu fața spre răsărit, lumina candelei de la icoane descoperi întâi hatmanului și apoi oștenilor celor bătrîni zugrăveala pe lemn în colori vii a unui cap încununat.

Era imaginea lui Ion-Vodă și cununa de voievod părea de spini sîngerați. Hatmanul primise acea icoană de la Ian Socol, pictor vestit de la Liov, și o plătise zece zloți prin bancherul său Iacob Lubiș. Cînd Socol zugrăvise acel cap bărbătesc cu sprîncene mînioase, Ion, fiul de suflet al neguțătorului Mati Harian, încă n-ajunsese domn la Moldova. Socol păstrase schița ca pe-o amintire de la un prietin. Iar cînd mai tîrziu aflase de mucenicia acelui mîndru luptător, alcătuise icoana asta și o închinase hatmanului Potcoavă, fratele mai mic al Voievodului.

Nicoară o așezase de un an subt icoane și n-o cunoscuse. I se părea că nu samănă cu Vodă Ion. Dar în acea lumină leșietică a singurătăților pustii și a amurgului inimilor, dintrodată Voievodul mort ieșise ochilor săi aevea, cu fruntea sîngerată, din umbra morții. Îl cunoscuseră cu spaimă și bătrînii și i se închinaseră cu frunțile plecate. Nicoară păși pînă la măsuța de subt icoane unde stătea și palașul rămas moștenire, și trase asupra icoanei fratelui său hobotul

de matasă. Cînd ridicară privirile, bătrînii nu mai văzură chipul de spaimă care îi mustra. Se lăsară să cadă în jîlțuri cu inimile cutremurate de vifor.

După un răstimp s-a auzit glasul mezinului în pridvor îngînînd un cîntec trăgănat. Glasul s-a apropiat; cel care cînta s-a oprit poate lîngă ușă și atunci îngînarea de cîntec a contenit.

— Lixandre! a chemat Nicoară.

Ușa s-a deschis; feciorul a intrat privind nedumerit pe cei doi bătrîni doborîți în jîlțuri; iar Nicoară, cu ochii înfierbîntați, îi ocolea domol ca vulturul pe deasupra unei perechi de bîtlani pitiți la margine de ostrov.

— Bădiță Nicoară, a zis el alintîndu-se, plouă și plouă...

— Ți-i urît?

— Mi-i urît de moarte; nu pot dormi; umblu de colo-colo și n-am ce face.

Nicoară a rîs. Pokotilo a ațintit spre mezin un ochi tulbure:

— Mai îngăduie, feciorașule, și-ți întărește brațul.

S-a întors spre Alexandru încă un ochi — al unchișului:

— Mai îngăduie, mai îngăduie; lasă ploaia... l-a amenințat unchișul Petrea.

Mezinul a ridicat din umeri.

— Pînă cînd?

Cei trei au tăcut, neguroși. Apoi moș Elisei s-a îmblînzit:

— Puiule de om, a zis el, dacă vrei să știi cînd stă ploaia — apoi du-te la cele două văduve schivnice și întreabă-le cînd se schimbă sfertul lunii.

— Întreabă-l și pe diac, a adăogat mormăit unchișul. Radu diacul a fost călugăr și cetește în gromov-

nic. Și apoi, după ce ți-a spune și el cînd stă ploaia, gătește-te de cale.

— Ne ducem la tabăra cea mare ? a strigat cu bucurie mezinul.

— Acolo, pentru pomenirea mortului nostru.

În glasul unchеșului tremura o trudnică mîhnire.

Vîntul a zvîrlit un roi de stropi în geamuri. Mezinul s-a simțit împovărat de tăcerea ce s-a închis asupră-i. A înțeles că cei trei doreau să rămînă singuri.

— Plouă și plouă... a șoptit el copilărește.

Cînd a ajuns în pridvor, a răsuflat, simțindu-se slobod de apăsarea ce-l încleștase. A mîngîiat capul cînelui său de vînătoare, care-i adulmecase urma și-l aștepta afară.

— Să vedem, Boldei, cît mai avem pînă ce ieșim la cîmp, l-a mîngîiat el iarăși ; acuma hai după mine.

S-au dus amîndoi în fugă prin burnița ploii la casa căzăcițelor văduve. Acolo era adunat un sfat mai înviorat decît cel pe care îl părăsise. Aveau îngăduință să intre acolo și cînii, prietini ai omului, mai ales că la acel ceas dinaintea amiezii surorile văduve și pustnice aveau rînduiala să scoată din cuptor plăcintă și pită.

Rînduiala aceasta se isprăvea tocmai cînd a intrat și mezinul.

— Alioșa cel frumos a căzut și el o dată la vreme, a grăit maica Mitrodora, mîngîindu-l cu privirea.

— N-am venit pentru pită... s-a apărat mezinul.

Oștenii de față, avînd între ei și pe diac, i-au făcut loc la masă, bucurîndu-se de schimbul de vorbe.

— Atuncea ai venit pentru plăcinte, l-a împuns maica Mitrodora. Ți-o închin, porumbelule, pe cea mai rumănă, ca în vremea cînd erai mărunțel și trăiai numai cu noi aicea la Zid Negru.

— Mulțămesc, maică Mitrodoră, a răspuns mezinul. Oi mînca-o ca și atunci cu poftă ; dar nu te-oi ruga să-mi spui după aceea poveste, ci să-mi dai o învățătură.

A venit către fecior și cealaltă schivnică aducîndu-i înt-talger clătite cu smîntînă.

— Apoi, dragul măicuței, acuma-i rîndul tău să ne încînți cu povești. Iar învățătura ți-om da-o dacă ți-i de folos.

— De folos, măicuțelor, a răspuns mezinul cu supunere. Rogu-vă să-mi spuneți într-al cîtelea șfert al crugului său se află luna. Dacă n-ar ploua de stîngerea lumii, am cunoaște ; dar stau nourii asupra sufletelor noastre și nu știm. Spun bătrînii că la împlinirea șfertului stă ploaia.

— Cum nu, dragul măicuței ? Se poate ! a răspuns cu plăcere sora Mitrodora.

— Facem socoteli și aflăm, a adăogat cealaltă căzăciță văduvă.

S-au apropiat amîndouă frunte lîngă frunte și au statornicit întăi că la vremea Paștelui a fost lună plină a luminii lui marte. S-au prins a socoti pe degete întoarcerea lunii pline din douăzeci și opt de zile în douăzeci și opt de zile.

În vremea cît socoteau ele, diacul a tras din sacul de piele pe care îl purta încătărămat de cingătoare gromovnicul cel ferfeniţos scris de mînă, întru care se afla cunoștința vremii, a cerului și a pămîntului, alcătuit pe două sute de ani de către învățații de la Bizanț. A căutat în table și a știut numaidecît, dar a vrut să cunoască dacă-i bună socoteala surorilor văduve.

Socoteala surorilor era bună. Crugul lunii se afla în al treilea pătrar și pînă la al patrulea pătrar mai era o zi.

— Așa arată și gromovnicul meu, a încuviințat Radu diacul, și mîni, cel mai tîrziu poimîni, se arată sfîntul soare în senin.

— Bucură-mi-se sufletul ! a strigat mezinul, și mai doresc un talger de clătite. Ce zici, diacule Radule, dacă am cere măicuțelor mele și-un pahar de mied ?

— Este ! este ! au strigat văduvele. Iar ceilalți oșteni de față au ridicat talgerele ca să-și primească partea acelui ceas îmbielșugat și se mirau că gromovnicul diacului cunoaște cîte sînt pe lumea asta, în cer și pe pămînt.

Dacă stau puhoaiele, domnia sa Alexandru își poate începe vînătorile.

Ce spune despre asta diacul ?

Diacul spune că, după o ploaie ca asta, la mijlocul lui august, lumina cîmpiilor și a zărilor se schimbă și se simte că toamna e aproape. E vremea potîrnichilor și a iepurilor. Prepelițile se cîrduiesc și se tot duc spre miazăzi.

— E vremea vînătorilor mele, zice mezinul. Contenim numai cît ne ducem la tabăra mare. Pornim cu șase zile înainte, poposim la Ostrovul Moldovenilor, luăm cu noi pe popa Nectarie Balaban ș-apoi după aceea nu ne mai oprim. Acolo găsim pe toți prietinii lui bădița Nicoară, care au fost unii hatmani și au umblat cu el alături în războaiele zaporojenilor. I se închină ; și popa Nectarie Balaban, ca și anul trecut și ca și anțerț, face slujba de pomenire a măriei sale Ion-Vodă. Și apoi se întinde masă de praznic.

Căzăcițele îl ascultă cu lacrimi în ochi pe pruncul lor pe care l-au dădăcit pînă ce-a crescut mare și falnic. Îi înoiesc cupa cu mied vechi în care lucește tainic lumina soarelui de toamnă.

— Pe părintele Nectarie l-am văzut aici la noi, zice sora Mitrodora, și spun drept că se poate lua la întrecere cu îngerii raiului, atît de dulce cîntă. Să ne spuie Alioșa cel frumos din care pricini acel preot și-a lăsat poporul său din țara Moldovei ? Adevărat să fie că acolo nici obrazele sfinte nu sînt cruțate de stăpînitorii lumii ?

— Adevărat ! strigă cu înflăcărare mezinul. De aceea popa Nectarie Balaban de la ținutul Tutovei lîngă cele sfinte ale sale a adăogit și sabia oștenilor.

Diacul a ieșit în pridvor și pe prispă, privind cerul. S-a întors bucurat și a dat de veste :

— Se prevede soarele prin nouri. În seara asta și la noapte vremea se schimbă.

Toată lumea dă năvală afară. Surorile schivnice se închină și se ploconesc către sfîntul soare de amiază.

XXVII

Vînătoare de cai sălbatici

La tabăra din Lunca Mare, Potcoavă s-a întîlnit cu un vechi prietin de lupte, bucurii și năcazuri — hatmanul Șah, conducător de cîțiva ani al zaporojenilor. Șah fusese și la războiul lui Ion-Vodă împreună cu Svier-cevski și acuma ținea în pregătire sotniile de care Nicoară avea nevoie pentru întoarcerea la Moldova. Era între Potcoavă și Șah o înțelegere veche de doi ani. După întîmplările din acea vară, hatmanul zaporojenilor poftise pe prietinul său la pomenirea lui Vodă Ion care se făcea pentru a treia oară, socotind că e nevoie să se împrospăteze legămintele.

Hatmanul de la Praguri era un bărbat chibzuit și cumpănit în toate, de și înfățișarea lui părea a-i desminți firea. Era mărunt, cu ochii aprigi, cu nasul ca un plisc de șoim. Zîmbea subțire, grăia moale. La război îi plăcea să întrebuințeze mai mult mintea decît paloșul. De aceea capul și-l păstra rece și de băutură multă îi era greață. Ar fi fost bun de schivnic dacă nu s-ar fi dovedit atît de harnic oștean.

Chibzuința hatmanului zaporojenilor se vădea și în felul cum ținea tabăra de la Lunca Mare în rînduială și curățenie desăvîrșită, de la bordeiele oamenilor pînă la grajdurile cailor, de la zemnicele cu hrană și băutură pînă la stogurile de fîn și gropile cu orz. Cu atît mai de mirare era această rînduială și curățenie cu cît mai mult se întărise oprelîștea muierilor de a intra în tabără la soții lor. Se dovedea această chibzuință și în negoțurile pe care le făcea fie cu tatarii, fie cu leșii, pentru caii pe care îi avea de prisos obștea în tabunurile din ostroave.

Mai bun cunoscător și mai priceput nălbar pentru acest animal, tovarăș al călăreților, nu se afla în acele olaturi ale mării și Dniprului.

Foloasele cele mai bune le aducea Șah obștei luptătorilor zaporojeni cu prinderea și îmblînzirea sălbaticilor ce trăiesc slobozi în pustie. Acești cai erau urmași ai harmasarilor și iepelor care scăpaseră din tabunurile vechilor sarmați și schiți, în vremea de demult, și se înmulțiseră în pășuni ascunse în ostroave și singurătăți. Mulți se prăpădiseră în iernile grele ale acelor ținuturi. Puțini răzbiseră și, cu anii, se alesese din aceștia un soi pietros, cu copite late cu care puteau umbla în mlaștini și cu păr mare de iarnă pe care îl năpîrleau în soarele primăverii.

Tatarii îi prigoneau toamna, cînd sînt graşi, spre a-i jertfi şi a-i ospăta. Şah şi vînătorii lui zaporojeni îi urmăreau domol, împresurîndu-i în locuri anumite şi-i prindeau cu arcanele. Mai ales căutau iepele grele, care, după ce fată, se supun cu desăvîrşire omului; iar din mînzii acelor iepe, hatmanul scotea cei mai buni cai de război.

Tatarii cereau voie să intre în Zaporojă pentru a neguţa asemenea strîjnici şi tretini, ieşiţi din iepele sălbatice. Şi-l porecliseră pe hatman, de-i ziceau Geambaş-şah, adică împăratul geambaşilor. Şi le plăcea să se hărţuiască cu el din vorbe hître şi preţuri, supunîndu-se la urmă agerimii şi înţelepciunii lui.

După panahidă, la care a cîntat cu glas înalt popa Nectarie Balaban, zaporojenii s-au aşezat la ospăţ. Înainte de a creşte zarva şi a se aţîţa cîntecele, Şah a înălţat hanapul său cel mare şi a închinat mied vechi întru pomenirea fericitului între sfinţi Ion-Vodă carele a fost apărător al legii creştineşti şi al dreptăţii noroadelor. S-a întins tăcere după vorbele hatmanului şi s-au auzit suspinuri ale războinicilor ce luptaseră cu măria sa în vara anului 1574.

Şah s-a închinat către Nicoară şi amîndoi hatmanii au băut prelung din cupe. Au băut şi oştenii prăznuitori. S-au aşezat toţi la locurile lor; Potcoavă a rămas în picioare, cu ochii aţintiţi în taina gîndurilor lui şi cu obrazul pălit de tulburare.

— Fraţilor, a cuvîntat el, umpleţi iar cupele şi beţi şi pentru cei care or lupta şi de-acum înainte împotriva asupritorilor şi vicleniIor. Mă jur pe sufletul meu că nu voi lăsa să-mi cadă din mînă sabia ce mi-a rămas moştenire de la fratele meu Ion-Vodă.

Toată oştimea taberei s-a învolburat, hăulind la asemenea vorbe şi, după ce s-au deşertat cupele, Ni-

coară s-a văzut prins între piepturile oștenilor și-apoi ridicat pe brațele și umerii celor de-aproape.

Au pornit cîntece despre isprăvile lui și cobzarii băteau cu penele de gîscă în strune, ținînd ison.

Cine intră-n Lunca Mare?
Ion Hatmanul călare,
Hatmanul Ion Potcoavă
Cu izbîndă și cu slavă...

Nicoară a închis ochii, o clipă fericit și depărtat de cele pămîntești. Dar nu după lung răstimp s-a văzut cu hatmanul Șah subt o salcie pletoasă la malul Ostrovului ocolit de apa Dniprului și stăteau tolăniți pe polog de iarbă cosită, vorbind despre treaba ce aveau de săvîrșit.

— Pînă la primavară stăm, așteptînd și pregătindu-ne, frate Nicoară. Avem de ferecat căruțele, de dres ori de întocmit covergile, de primenit hamurile și frîiele, de schimbat caii care au slăbit. Ne-am înțeles să încălărăm cincisprezece sotnii. Pe iarnă, luptătorii noștri se împrăștie, dar cum înfloresc luncile și trec sărbătorile de primavară, se întorc, și abia atunci le slobozim o parte din simbrie. Cei care rămîn pe iarnă își primesc drepturile după munca ce săvîrșesc; jumătate plătește hătmănia, jumătate domnia ta.

— Întocmai așa ne-am înțeles și n-avem nimic de schimbat, încuviințează Potcoavă. Talerii se vor răspunde la vreme prin diacul meu Radu. Și n-ai uitat că în primavară cată să se trimeată dascali buni la Ostrovul Moldovenilor, ca să învețe pe oamenii mei de-acolo meșteșugul călăritului și săbiei.

— Vom alege oamenii noștri cei mai buni pentru asemenea învățătură.

— Și să cauți pe cei cincisprezece sutași dintre oamenii tăi cuminți și tari în rînduiala taberilor, căci

nu intrăm în Moldova după dobîndă, ci pentru a face județ vînzătorilor.

— Se va face și asta și voi fi și eu lîngă domnia ta. Pentru cuvîntul dat răspund cu capul.

Amîndoi prietinii s-au ridicat în picioare și s-au îmbrățișat. Din tufișurile de aproape de la malul ostrovului s-a înălțat un pîlc de rațe, bătînd grăbit din aripi și măcăind. Șah și Potcoavă le-au urmărit îndelung cum se duc pe sforul Dniprului, apoi s-au întors zîmbind unul către altul. Nici Șah nu purta barbă, și în mustața lui castanie strălucea argint.

Pluteau fire de matasa-morților prin văzduhul liniștit. Cîntau departe, la tabără, cobzarii.

— Am aflat de la oamenii domniei tale, Nicoară, că mîni vrei să pornești înapoi la Zid Negru ; dar eu nu cred asta. Căci toamna e lină și blîndă cum n-a fost de mult. Și te poftesc să mergi cu mine și cu oamenii noștri la vînătoare de cai sălbatici.

«Se va mîngîia și mezinul meu», s-a gîndit cu milă Potcoavă. A dat răspuns hatmanului Șah că rămîne.

Iar hatmanul zaporojenilor s-a bucurat și i-a grăit astfel :

— Toate se potrivesc și vin la vremea lor, iubite, căci vînătoarea asta nu-i numai o petrecere zburdatică și nu-i numai un folos negustoresc. Și mîni chiar Elisei Pokotilo al nostru încalecă și se duce la hanul de Bugeac, cu încuviințarea noastră de pace între nohaii săi și luptătorii zaporojeni, și-i arată că vînătoarea noastră s-ar putea întîlni cu a sa, în laturea singurătății unde se țin sălbaticii.

— Adevărat bun prietin am în tine, Costandie Șah, s-a luminat la față Nicoară, și-mi spune inima că treburile mele merg pe cale bună.

Astfel Nicoară a mai rămas o săptămînă la Lunca Mare și după asta, pe vremea aceea sfințită de toamnă, care nu se mai pomenise din vechi zile, a purces în alai de vînătoare către amiază. După cinci zile de umblet, cercetînd amănunțit pustia din granița nohailor, au dat de urmele sălbaticilor.

Tatarii nohai vînează aceste sălbătăciuni cu alt meștești decît zaporojenii.

Împresoară cu voloc de călăreți locurile unde au oblicit că se țin tarpanii și-i tot mînă cu zvon de cornuri și chimvale. Cînd ostenesc fugarii vînătorilor, se face popas, și noaptea se aprind focuri. Atuncea și tarpanii își ies din spaimă, căutînd odihnă și hrană. Pînă ce, odată cu ziua, în urechile lor ciulite intră iar zvonurile spaimei ; și pornesc în goană, întăi mai viforos, apoi mai slab, din pricina toamnei care le încleaștă măruntaiele. Așa îi tot mînă vînătorii, împreunînd un tabun de tarpani cu alt tabun de tarpani, pînă ce-i vîră în mlaștinele ce se chiamă Gloduri. Ș-acolo sălbaticii se înămolesc și primesc cu capetele subpuse săgețile și sulițile prigonitorilor.

Zaporojenii îi vînează în alt chip, luîndu-le urma și căutîndu-le sălașul. Statornicind sălașul, îi împresură pe departe, cu mare luare-aminte, ducîndu-și caii lor de căpestre. Și dacă i-au aflat către o vale, ațin zarea dealului ; și cînd au dat zvon și sălbaticii s-au risipit, călărețiî încalecă și s-ațin cu arcanele. Astfel îi tot prind și-i lasă în urmă, în grija vînătorilor bătrîni, meșteri la domolirea lor. Iar oamenii ceilalți se duc mai departe, pînă unde pustia le pune hotar și unde văd în zare călăreți cu suliți aplecați pe oblînc. Aceia sînt nohaii. Nici ei nu vin într-acoace, nici ai noștri nu mai înaintează într-acolo.

Hatmanul Costandie Șah se bucura de caii prinși și, dînd porunci, amesteca în vorbirea lui zicători din vechime.

— Harmasarul tînăr să-l dai pe mîna călărețului bătrîn, zicea el despre îmblînzitorii sălbaticilor rămași în urmă.

La cal abraș, pinten ascuțit, adăogea apoi. Și noi, cînd ne-om întoarce, găsim fără multă cheltuială cai buni de război. Călărețul bătrîn știe cînd să dea în pumn orz sălbaticului flămînd, cînd să-l împungă cu boldul pintenului și cînd să-i spuie vorbă bună, mîngîindu-i grumazul.

La focurile de popas oștenii cărunți povesteau întîmplări de mirare petrecute în acele pustietăți pline de duhuri înfricoșate. Nopțile acelei toamne erau senine și line și arar ieșeau din singurătăți chemări ca sunetele înăbușite de corn. Dar spuneau oameni care mai hălăduiseră pe acolo că în alte toamne, tulburate de ploi și vînturi, văzuseră cu ochii lor vrăjitoare călărind pe măturoaie pe o rază de lună. Și cînd se întuneca raza, acele vrăjitoare scheunau cu înfricoșare, pînă se prăvăleau în bălți.

Spun bătrînii vînători că nohaii zic sălbaticilor «tarpan», după o vorbă pe care au adus-o cu ei din veacuri vechi cînd au venit cu Batie-Han asupra lumii noastre, și ei aveau acolo, de unde au venit, sub munții ce se chiamă Altai, asemenea sălbatici cu numele tarpan; însă acei tarpani au coada în spic, pe cînd sălbaticii de aici au coada întreagă ca și caii noștri de acasă. De aceea ei frig și mînîncă pe sălbatici, iar noi alegem din ei alergători harnici și neosteniți.

Asemenea povești la focurile de popas plăceau mai ales mezinului Alexandru care le asculta pînă într-un tîrziu, cînd îi cădea nasul în spuză.

În ziua a douăzecea după purcesul din Lunca Mare, călăreții lui Șah hatmanul, care umblau înainte, s-au oprit la o bătaie de săgeată de Cazac-Bunar, în hotarul nohailor.

«Bunar» înseamnă în limba nohailor fîntînă. La acea fîntînă erau descălecați călăreți, se întinseseră covoare de odihnă și se încheia în grabă, de cătră slujitori negri, cort, cu semnul hanului de Bugeac.

Șah a zis soțului său:

— Moș Elisei al nostru ne-a lăsat cuvînt, la plecarea lui, să ne oprim aici. Ori va fi el singur, ori va fi cu Demir Ghirai. A venit, văd, și hanul. Străjile lui s-au înălțat în șăi. Descălecați, copii!

Cum au pus în pămînt piciorul zaporojenii lui Șah, au descălecat îndată și nohaii. Era o întîlnire de prietinie. Șah și-a lepădat sabia, dînd-o în mîna însoțitorilor săi, și a pășit cu grabă spre cort. S-a ridicat de la fîntînă și Demir Ghirai, tînăr sprinten cu mustăcioară subțire, și-i străluceau dinții de bucurie pe fața smolită. Purta strai de matasă fără brîu și arme și turban cu surguci, care se sprijinea în vîrtejul bărbii lui Elisei Pokotilo, înălțat și el în aceeași clipită ca un duh al fîntînii.

Demir-Han a rostit cîteva vorbe străine între care Nicoară a deslușit numele său.

A lepădat jungherul în mîna lui Radu diacul și s-a grăbit să-l ajungă din urmă pe Șah. Demir îl privi clipind și-i întinse mîna.

— Chipul tău îmi place și mă bucură, hatmane Potcoavă. Am dorit să fim prietini.

Pokotilo a tălmăcit vorbele.

— Demir-Han, a răspuns Nicoară, am aflat că ai inimă dreaptă de viteaz. Sîntem din clipa asta prietini.

Hanul cel tînăr s-a închinat întâi; apoi s-au plecănit hatmanii; şi s-au dus tustrei la fîntînă, aşezîndu-se pe covor. Nicoară a băgat de samă că acel covor scump era ţesătură de Buhara, şi a zîmbit întorcînd ochii spre moş Elisei. Hanul a făcut haz amintindu-şi întîmplarea din copilăria lui, la Baccè-sarai în Crîm; şi a bătut pe spate pe Pokotilo.

Nu erau domni închipuiţi şi semeţi, îşi lepădaseră grijile; s-au trezit oameni sub cerul curat ca vioreaua şi în mîngîierea moale a vîntului. Pe deasupra lor, în înălţimea văzduhului, a trecut un stol de cocoare, cu chemări jalnice, plutind sub soare.

S-a înteţit sfatul.

...Slujitorii hanului au dobîndit bună pradă la Gloduri. Zaporojenii au prins cu arcanele cîţiva harmasari tineri, din care au să iasă alergători fără pereche. La focul de lîngă fîntînă se frige, între grămezi de jar, şaşlîc de berbece. După un patrar de ceas, hanul e ca un copil, între bărbaţi băgători de samă la vorbele ce rostesc. Demir porunceşte să se aducă ciubuce cu imamé de chilimbar şi tutun în chisea de cristal. Uncheşul Petrea dă slavă măriei sale pentru bunătăţi şi mai ales pentru acel tutun cum nu se mai află pe lume. Să se întindă masă, să se aducă în talgere de argint berbece fript, şi pită, şi vin de Crîm, şi migdale şi rodii sosite chiar săptămîna trecută de la Adel Ghirai, hanul cel mare.

Dacă uncheşului Petrea îi place mai mult tutunul decît migdalele, să binevoiască a primi în dar chiseaua plină. Şi să-şi ia şi migdale, cît va poftì, cu îndestulare.

Demir-Han pare ameţit, de şi n-a gustat nici o picătură din vinul cel vestit din viile de la ţărmul mării. Se închină către oaspeţi ducînd mîna dreaptă la

inimă, la buze și la frunte, și se simte fericit pentru liniștea ce rămîne și mai înainte statornică între nohaii de la Bugeac și zaporojenii de la Dnipru.

— Asta nu se scrie pe hîrtie, întărește el ; se scrie în inimă.

Și poftește Demir-Han și alte întîlniri, ca să fie înțelegeri depline. Îl poftește pe Șah la așezarea hotarului, ca să nu mai fie pricină de certuri și harță.

Și-l poftește pe hatmanul Nicoară...

La aceste vorbe, moș Elisei s-a uitat țintă la ucenicul și hatmanul său, încuviințînd cu fruntea.

— Și-l poftesc, zice Demir-Han, pe hatmanul Nicoară Potcoavă să mai vie în petrecere la această fîntînă răcoroasă și la aceste crînguri depărtate de răutățile lumii, nu mai tîrziu decît în toamna viitoare, pe o vreme tot așa de blîndă.

— Dacă va binevoi toamna să ne ocrotească, zîmbește Potcoavă.

— Va binevoi ! hotărăște cu tărie Demir. Și-ți închin paharul aducerii-aminte...

Abia atunci hanul cel tînăr soarbe din cupa de vin.

Lui Nicoară i s-a zbătut inima în piept.

«Voi veni negreșit», grăiește el către adîncul său tulburat. Ochii bulbucați ai lui moș Elisei îl privesc ca dintr-o vrajă.

Lui Nicoară îi par ciudate, ca și în alte împrejurări, vorbele pe care le trece unei alte ființi ce se află în sine, de care ar vrea să se desfacă și care totuși se ține îngemănată. E jurămîntul său neînduplecat care-i învenincază ceasurile ; și totuși în acest jurămînt se află singura sa eliberare.

Vorbele pe care le rostește el și cele pe care le rostește Demir sînt străine una de alta. Moș Elisei pare a le descînta și a le împăca tălmăcindu-le. Ciudate în-

tîmplări ale vieții, cu o clipă mai înainte neștiute și acuma scăpărînd deodată.

Lumina gălbie a pustietății, cortul de matasă ridicat de un cuvînt și de un semn, slujitorii muți, Demir adus ca vîntul ori ca gîndul de pe un tărîm depărtat, moș Elisei și Geambaș-șah care fac și desfac acest basm de la Cazac-Bunar, toate se vor tulbura și se vor risipi, ca să se adune din nou la începutul toamnei altui an.

Cît de greu trece timpul, și totuși cît de amenințător vine, mînat de legăminte covîrșitoare...

Iată, ornicul vieții sale a bătut ceasul care schimbă oamenii, vorbele și priveliștile ce-l împresoară. Nicoară și-a încins armele, a încălecat, s-a dus. Curînd nu mai rămîne în zarea de către miazăzi decît un stîlp ușurel de fum...

A rămas acolo și un prietin ?

Nu. A rămas numai vatra unui foc ; curînd o vor spulbera viforele.

XXVIII

Carte de la Olimbiada presvitera

Între ai săi, călărind cu grabă spre Dnipru, obrazul hatmanului s-a luminat încet-încet. La popasul de sară, moș Elisei și-a așezat barba între ucenicul și hatmanul său și între Costandie Șah, și a dat înștiințare că s-a găsit urma lui baș-buluc-baș Cigala.

Nicoară a simțit străpungîndu-l un fior fierbinte. N-a mai avut nevoie de alte vorbe ; urmarea acestei vești trebuia să i se vădească în toamna următoare.

Luîndu-și oamenii și căruțele, fratele lui Vodă Ion s-a îndrumat către Zid Negru, pe sub lumina acelei toamne blînde. Din popas în popas, tot către miază-noapte, se lăsa învăluit de gîndurile-i obișnuite, schimbînd priveliștile și minunîndu-se de noutatea lor ; căci numai cînd și cînd, din adîncul de unde se scufunda, ridica fruntea și primea prin ochi înștiințări de cele ce-l împresurau.

Bălțile rămase în laturea fluviului după ploile de august erau pline de mișcarea sălbătăciunilor aripate care înălțau zvon de furtună și se ridicau în cer la apropierea oamenilor. Iepuri se ridicau din ciulinii din preajma potecii și se duceau în fugă domoală, parcă șchiopătînd, în lungul spinării unui colnic. Acolo se opreau cu labele de dinainte ridicate spre bot, cercetînd în urmă, apoi purcedeau iar trecînd colnicul. Căprioare săltau prin poienile luncilor. Vulpea, vînătoarea acelor singurătăți, nu se vădea, dar era aproape. Alți vînători vrednici pluteau în înălțime dînd ocol prin văzduh și chemîndu-se în răstimpuri cu sonuri înalte. Erau pajuri, șoimi călători și porumbari ai căror soți domesticiți se aflau la căruțe, așteptînd să fie scoși în domnia lor de altădată.

La unele popasuri, oamenii hatmanului scoteau șoimii pentru plăcerea mezinului Alexandru, căutînd în tufișurile mărunte ale cîmpiei potîrnichi. Șoimarii duceau paserile zburătoare pe pumni, după ce le luau lumina cu cușmuță de piele. Cînd cînele stîrnea cîrdul, cușmuțele de piele erau ridicate și paserile îndemnate să-și ia zborul. Porniți întăi la fața luncii, porumbarii se învăluiau în sus, pînă ce vedeau potîrnichile risipindu-se, și atunci își alegeau jertfa pe care o urmăreau pălind-o cu pieptul și ciugulind-o cu clonțul. Călărețiî se duceau cu repeziciune ca să ia

porumbarilor dobîndа, lepădîndu-le numai capetele paserilor prinse.

Potcoavă încăleca uneori ca să urmărească de departe vînătoarea mezinului său.

Astfel au umblat o săptămînă pînă ce, la un popas de noapte, i-a trezit vînt aspru din crivăț, cerul s-a învălmășit de nouri și lunca a prins a se tîngui cu jale. Erau cele dintăi vestiri ale iernii și hatmanul a simțit în nări mirosul omătului. N-au fost decît fulgi trecători urmați de scuturături de ploaie rece.

În cenușiul zorilor, călătorii au ieșit la poteci și au pornit ca împotriva unui dușman. La Zid Negru îl așteptau pe Nicoară Potcoavă chilie caldă și chiler plin; dar în același timp îl împresurau fantasmele gîndurilor și îngrijorărilor.

În lungile nopți ale iernii, cînd bubuie viforul zvîrlind în ferestre snopi de zăpadă și chiuie în sobă și în căpriorii de afară ai acoperișului, Nicoară stă treaz în lumina candelei; și prin umbra ușor luminată se așează la capătul dinspre picioare al patului său de odihnă o întruchipare sură. E o prietină mîhnită, singurătatea, cu care se înțelege fără cuvinte. Cîteodată, arar, obrazul singurătății se întoarce către el domol, și Nicoară vede tulbure un chip iubit, părăsit, dar încă nu uitat, și inima i se îmblînzește. Dar alteori obrazul întors și neclintit, încununat de sînge, e al icoanei de sub candelă.

Între urgiile iernii, se deschid și alinări subt un cer curat și verde ca ghiața.

Sînt zilele luncilor de argint și a podurilor de cleștar, și a căilor lucii pe care lunecă sănii cu cai în troică și zvon de clopoței. Oamenii au căciuli și cojoace, țurțuri de ghiață în barbă și sprîncene, cizme de pîslă cît

buțile, și par a fi venit numai într-o plimbare de la mările de ghiață ca să caute o mireasă pierdută.

Iată, crapă ghiața Dniprului și ape nouă înecă luncile. În aceste cupe de limpezime, în care își scurmă cuib de lumină soarele, prind a poposi sălbătăciunile de la mări calde, în trecere grăbită spre dezghețurile polului. Primăvara e încă după zarea amiezii și trimete soli un cocostîrc ș-o barză să cerceteze dacă bălțile-s libere și cuibarele de pe culmea saraiurilor nedărîmate; pe urmă vin două părechi de rîndunele care au scos zece rînduri de pui la Zid Negru; și ridică ochișori albaștri în lunci, spre lumină, viorelele. Zilele de răscumpărare ale sfintei primăveri se înșiră ca mărgele nestemate pe un fir de aur.

Și la jumătatea lunii întâi a primăverii se oprește la curtea de la Zid Negru, sub zarzări înfloriți, vatamanul lăcustean Agapie cu opt soți, larg încălărați și cu cojoacele lepădate dintr-o mînică.

Bucurie mare între oștenii de la Zid Negru, căci vatamanul Agapie și soții lui vin de la Moldova. Diacul Radu își scoate terfelogul și scrie pe tablă deosebită numele oamenilor ce are a-i îndruma spre Ostrov. Masă mare cu sămînță de vorbă și povestiri despre întîmplări la drum.

Agapie se închină cuviincios către unchesul Petrea și către văduvele surori schivnice și cere învoire ca să intre la Domnul său. L-a văzut numai o clipă cînd au descălecat. Are a-i da vești de la prietini din țară.

— Măria ta, a zis Agapie intrînd în camara lui Nicoară, unchesul meu Mitrea m-a mînat la Dăvideni, ca să duc cartea ce i-ai încredințat. Am umblat cu bine și am așteptat, după poruncă, vești scrise de-acolo, ca să le aduc măriei tale.

— Îți mulțămesc, vatamane, și mă bucur că te văd mai înseninat aicea decît cînd ne-am întîlnit întăia oară la Prut.

Lăcusteanul și-a plecat fruntea.

— Măria ta, a șoptit el, m-am înseninat căci am ajuns la Domnul meu. Mîhnirea mea e mai aspră decît atunci, căci m-am deșteptat din boala ce mă ardea și am înțeles că pe Căprioara, soția mea iubită, am pierdut-o pe veci... Dar ce putem face? Într-acolo drumul e închis; ne întoarcem în altă parte, ca să găsim alt temei vieții noastre.

— Așa este, Agapie, a încuviințat hatmanul, punîndu-și palma pe fruntea vatamanului; să știi că faci bine și-ți va veni poate o mîngîiere.

Carte de la Olimbiada presvitera către slăvitul hatman Nicoară, la curtea domniei sale din Zaporojă.

«Eu, presvitera Olimbiada Filipeanca, scriu măriei tale, hatmane Nicoară, cum că pe la Bobotează, în cap de an nou 1577, a venit la noi vatamanul Agapie Lăcusteanul cu veste despre intrarea măriei tale cu bine în Ucraină. Laudă înălțăm Domnului Dumnezeu.

Și ne spune vatamanul Agapie că măria ta vrei să cunoști cum trăim noi cei părăsiți uitării.

Și ne-a adus și prea plăcută carte de la măria ta, pentru care ni s-a bucurat inima.

Trăim, slăvite, cu nădejdea că te vom vedea iarăși; trăim cu gînduri și îndoieli.

Din mila Ziditorului ne aflăm sănătoși; dar nu toți.

Cei mai tineri se dovedesc mai plăpînzi; tușesc și stau lîngă foc, și le dăm să bea o fiertură pe care măria ta o cunoști, adăogind și vorbe bune. Stau

acești tineri plăpînzi la curtea noastră și s-au bucurat ascultînd cele ce spune Lăcusteanul.

După ce a plecat Lăcusteanul la Dăvideni, acești tineri m-au întrebat de țara unde te afli măria ta; și le-am spus cum că măria ta te afli într-un ținut de către miezul nopții, la Dnipru; și de acolo vine vîntul aspru al iernii, ce se chiamă crivăț, care ne-a adus viscolele și omăturile. Și într-acolo se duce austrul ce s-aude acum în horn, care curge zvonind de către amiază; și au stat tinerii ascultînd acel vînt și n-au avut somn; stăteau treji suspinînd, ca niște copii cu puțină minte ce sînt.

Iar vatamanul Agapie s-a dus la Dăvideni să se înfățișeze mazîlului nostru Andrei și soției sale Zenovia, ducîndu-le vorbe de prietinie și urare de sănătate din partea măriei tale.

Și acolo va să afle și pe Ghiță Botgros, omul mazîlului, care acum e și al meu, de cînd s-a pustiit valea; să-i spuie la ureche o vorbă de la diacul Radu, credinciosul măriei tale.

Și să spuie tuturor celorlalți care au rămas la Dăvideni că unii călători care au trecut pe la noi au făcut acolea popas lîngă grădinile raiului, scurt popas pe care îl vor avea în inimile lor lungă vreme.

Iar fina noastră Ilinca stă la vatră pe cînd scriem această carte. Și m-a rugat să pun lîngă cele scrise de mine o foiță uscată de răsură, strînsă din trecuta vară.

I-am răspuns că mai bine s-o păstreze; căci cartea mea pe care ți-o scriu măriei tale va face lung drum, ocolit și trudnic, și nu va rămîne decît pulbere din foița de răsură.

Ea mă ruga, ținînd în palmă acea bucurie din neuitate zile; și, învăluindu-se focul în vatră, o suflare i-a furat-o, învîrtejind-o în sus cu fumul. Fina

a țipat, dar n-a plîns cum m-așteptam, ci a rîs și s-a bucurat ca de-o minune.

Îmi aduc aminte, slăvite hatmane, că mi-ai mărturisit bucuria care ți-a făcut-o povestirea din vechime a lui Heliodor, și că, în sihăstria măriei tale din Zaporojă, petreci întru spirit cu ibovnicii prigoniți Haricleea și Teaghene, și ești singur cu ei; nimeni dintre acei care se află cu măria ta nu cunoaște nici limba, nici slova acelei comori rămase de la elini de douăsprezece veacuri; așa că în această carte a mea elinească, pe care ți-o trimet prin Lăcustean, pot să spun mai multe și să le știi numai măria ta.

Acea copilă neștiutoare, căreia vîntul i-a furat și i-a dus în vîrtej foița zilelor verii, era încredințată că minunea ce văzuse se prelungește după dorința ei; și a rămas privind în fumul ce fugea după foaia de răsură, și zîmbea închipuirii sale, care o ducea cu repeziciunea întîmplărilor unui basm, acolo unde își închipuie că se află cel ce i-i drag.

Ce spun eu nu e nou pentru măria ta; cunosc ce părere ai avut de această floare ce se deschidea în preajma măriei tale. Dar te-ai înșelat, hatmane, ca și mine, socotind că acea floare se aștepta culeasă de Făt-Frumos, fiul primăverii.

Că altele sînt gîndurile măriei tale, știu. Că zilele ți le închini hotărîrilor ce ai luat și faptelor ce pregătești, deasemenea cunosc. Totuși am încredințarea că cele ce ți-am povestit te bucură cel puțin cît povestirea lui Heliodor. Din cînd în cînd grijile cernite ce-ți stau în jurul culcușului celui aspru se vor scula depărtîndu-se, și-ți va veni la căpătăi, în tăcere, icoana celei pe care o uitai.

Nu te va tulbura, nici te va abate din drumul ce ți-ai ales. Soarele își umblă nebiruit calea; așa au

lege a sufletului unii bărbați, de la răsăritul la asfințitul lor. Totuși, slăvite, ești om și nu se cuvine să ți se hrănească ființa și sufletul numai cu amar. Printre nourii ce te împresoară, luci-va cînd și cînd o stea. Intre grele încercări, vei avea ajutorul umilitei și firavei copile, care s-a întors din basmul său și tușește cu teamă, la vatră, ca să nu mă supere...

Atunci cînd, fără apărare, o chinuiau toți demonii trupului, eu am avut plăcerea crudă de-a crede că nu se poate apăra; și acum mă întreb cum s-a putut păstra curată lamura acestui sufleței?

Slăvite prietine, întîlnim în viață ascunzișuri pe care nu le putem pătrunde.

Cînd eram tînără și soțul meu Dionis îmi împărtășea știința lui despre viață și lume, am intrat într-o primavară în pădurea ce se chema Bolboceanca, nu departe de scaunul Sucevii. Și am găsit într-o rîpă, unde abia pătrundea soarele, un măr pădureț care înflorise, închinînd lumii poate cea dintăi roadă. I-am vorbit ca unei ființi, certîndu-l că pregătește roada acră și amară. După asta, socotindu-mi-l prietin, veneam cînd și cînd la el să-i văd isprava; pînă ce, toamna, am băgat de samă că acel măr sălbatic, ieșit între spini, brădui și mesteceni, rodise mere bune — un soi de mere numai ale lui în acel colț singuratic al pădurii. Era un sălbatic, deoarece avea spini; și totuși se alesese pom de preț. I-am smuls dimprejur ciulinii, am ferit crengile copacilor din jur, i-am gustat dulceața rodului. Toți pădureții bătrîni din Bolboceanca își dădeau merele lor obișnuite, acre și amare; numai acel tînăr se alesese dintre toți și era altcineva.

Uimirea de atunci o am și acum, față de acest pui de om de lîngă mine. Iată, fecioara asta nu-i o ființă

de rînd; alcătuirea ei e menită să strălucească, sufletul ei să înflorească; și mă simt înjunghiată de durere înțelegînd că tot ce are e zadarnic și tot ce poate fi nu va fi niciodată. Nu cutez a striga că ieșirea ei la viață e nedreptate și blăstăm; dar mă gîndesc că așa este...»

Nicoară Potcoavă a cetit cu privirea tulbure și alte știri pe care i le dădea cartea presviterei Olimbiada.

«Faurul Bogonos s-a depărtat de vatra lui, împreună cu Mura și cu lunganul cel cu barosul. Deasemenea s-a desfăcut și o parte din salașul de dincolo de luncă, unde trăiau cîțiva lăutari, și s-au tras către Țara-de-Jos, la podgorii, unde oamenii au poate mai multă tragere de inimă pentru cîntecele lăutarilor.

Gîrbovu a venit la mine arătîndu-mi că nu mai poate trăi în neliniște și frică. Și-a căutat tihnă la un schit, poate la Sihla, în munte, bine nu se știe unde.

Mi-a adus într-o vineri sara pe feciorii Gîrbovului Ghiță Botgros, omul mazîlului nostru.

I-a sfătuit Ghiță Botgros în fața mea să nu se ducă, să rămîie la răzășiile lor, să pornească iar moara.

Feciorii, Nechita și Dominte, — nu, că se duc, avînd spaimă de Vartic.

Iar Botgros i-a încredințat că are el știre de la un paloș din vechime cum că boierul de la Filipeni se teme de acel paloș, să nu-i cășuneze cumva o boală de grumaz.

Ba, au răspuns Nechita și Dominte, noi mai degrabă ne-om duce unde se află măria sa Nicoară Potcoavă.

Și eu m-oi duce, a strigat pe loc Ghiță Botgros. Cînd mi-a veni ceasul, încalic și purced.

Se poate să ai, slăvite, la Praguri, oameni de la noi ; și-ți voi trimete prin ei vești.»

Această din urmă parte a cărții presviterei, hatmanul grabnic a petrecut-o pe subt ochii săi, grabnic a lăsat-o la o parte și s-a întors numaidecît la povestirea cu Ilinca. A mai cetit-o o dată domol și întîrziind, oprindu-se din răstimp în răstimp și privind chipuri și priveliști dintr-o poveste mîhnită din altă primăvară.

A rămas apoi neclintit în scaun, cu cotul rezemat de masă și cu palma sprijinindu-și tîmpla. A oftat, și-a scuturat fruntea, s-a ridicat în picioare și a ieșit în cerdac, chemînd cu glas ce părea mînios pe Suliță diacul.

N-a răspuns nimeni, nici la întăia, nici la a doua chemare.

Văduvele schivnice se aflau în grădina de legume. Unchesul și Alexandru mezinul ieșiseră la vînătoare în mlaștinile luncilor cu șoimul porumbar; ceilalți oșteni coborîseră cu halăie la bălțile Dniprului.

Nicoară a cotit pe după colțul casei, către rîpa fluviului. Nu departe se afla Ile Caraiman, în puterea luminii, subt un cîntec de ciocîrlie.

Cînd s-a auzit a treia chemare, Ile a răsărit și s-a întors către stăpîn.

— Care-i porunca, măria ta ?

— Cată-l pe Suliță, Ile, a strigat hatmanul. Să se puie șaua pe Murguță. Veniți amîndoi cu mine ; luați arce și arcan ; într-un patrar de ceas încalic.

— Numaidecît, măria ta.

«Ce-o fi avînd ? se mira Caraiman. De ce pare tulburat de mînie, pe o zi ca asta ?»

Radu diacul se afla în livadă, punînd altoi într-o mlădiță de măr sălbatic, ca să se bucure oamenii ce-or trăi aicea cînd el nu va mai fi.

— Diece, hai după un stăpîn mînios...

I-a spus lui Radu Suliță ce este și au venit amîndoi la grajduri.

Pregătindu-se de ieșire, Potcoavă își schimbă șiacul pe care-l purta în casă, pe straie mai sprintene. Și-a atîrnat la coapsa dreaptă un jungher.

Ce-i mai trebuia? Nu-i mai trebuia nimic. Și totuși, mai avea de luat ceva. Căuta și nu găsea. A trîntit două scaune; a pășit peste halatul ce lepădase, l-a dat cu piciorul la o parte, apoi s-a întors, l-a ridicat și a tras dintr-un buzunar cartea presviterei. A păturit-o și a strecurat-o în sîn.

— Aici sîntem, măria ta, a dat de știre Ile Caraiman din pridvor.

Cînd a ieșit hatmanul, diacul Radu l-a privit cu luare-aminte, i-a văzut neliniștea și a înțeles că Lăcusteanul i-a adus carte. Veștile grăite nu puteau cuprinde taine, nici pricinui tulburare, deci vatamanul Agapie a adus carte; de aceea a cerut intrare singur la Domnul său.

Despre ce întîmplări poate grăi o carte de departe? Dacă ar grăi de întîmplări obișnuite, legate de necazurile vieții curgătoare, le-am afla și noi — își zicea în sine diacul — căci am trăit la Dăvideni o frăție și-o prietenie. Nici un fel de trecătoare întîmplări nu pot cutremura pe-un bărbat ca hatmanul, așa ca să-i înegureze ochii, să-i răstească glasul, să-l scoată din cumpăna firii pe care ne-o arată nouă.

Diacul mai știa și altele, fie din ce înțelesese el, fie din ce-i spusese Mura. Mezinul împresurase stăruitor pe fina presviterei, însă fecioara se apărase. Dra-

gostea ei se ducea către fratele mai mare şi se aprinsese cu atît mai aprig cu cît Nicoară părea mai nepăsător şi mut. Cartea presviterei îl chiamă deci; îi vorbeşte de frigurile de dragoste ale Ilincăi.

Însăşi mînia lui e soră cu suferinţa de iubire. Hatmanul se zbate ca să se înfrîngă pe sine însuşi. De data asta fratele nu i-i prieten; de data asta se află mai singur decît totdeauna. După cît poate diacul cîntări puterea unui asemenea bărbat, biruinţa lui va pricinui zguduiri şi ruină.

Ziua avea o strălucire de cleştar şi soarele suia către crucea amiezii. Ciocîrliile îşi conteniseră viersul. Desfăşurarea măreaţă a Dniprului sclipea din miazănoapte către miazăzi, luncile înverzeau sub malul înalt. Nicoară şi-a îndemnat fugarul către vîntul lin de miazăzi. Cu tovarăşii săi după el, a scoborît o potecă, ş-a pornit pe drumeagul văii, prin ierbuşca nouă şi prin florile proaspete ale poienilor.

Au mers aşa lung răstimp, la umblet, prin căldura blîndă de primăvară. În cotloane cu bălţi stîrneau nagîţi, care-şi luau zborul cu miaune subţiri; pe sub cerul înalt pluteau cocori. Intraseră într-o singurătate din care oamenii lipseau; cînd s-au oprit, au ascultat să le vie ca dintr-o altă lume un zvon depărtat de clopot; dar nu l-au auzit.

Nicoară a zis către diac:

— Se află aici o curmătură în rîpa malului, adîncită de şuvoaiele de primavară în cursul veacurilor. E o sălbătăcie în care am mai intrat şi altădată.

— Ce căutai, măria ta?

— Urmăream atunci lupi; vîram uneori pe unul în îngustimea din fund a văii, unde nu se află nici o ieşire. Îl prigoneam cu puţini oameni, pînă ce

scotea limba de trudă, și atunci coboram de pe cal asupra lui.

Diacul privi cu milă pe Domnul său, văzîndu-i ochii înegurați și sălbătăciți.

— Să intrăm, slăvite stăpîne, a răspuns Radu Suliță, să căutăm dușmanul. Ar fi bine să găsim aici pe Cigala ori pe Irimia pîrcălabul.

Hatmanul și-a întors ochii tulburi.

— Diece, a zîmbit el cu mîhnire, îi vom găsi și pe aceia; vremea nu-i departe; acum vreau să scap de altcineva. Nu știu dacă mă-nțelegi.

— Înțeleg, stăpîne, a oftat diacul ridicîndu-și privirile umezite de lacrimi. Ai primit carte de la Moldova.

— Ai înțeles, diece? a întrebat șoptit, cu uimire Potcoavă.

— Am înțeles, căci sînt credinciosul măriei tale, și mi-aș da pentru măria ta viața.

Diacul s-a simțit răsplătit de vorbele rostite, primind pînă în inimă privirea de prietinie a Domnului său.

— Vino și tu după noi, Ile, a poruncit hatmanul.

— Mergem să răzbim pe tărîmul celalalt! s-a bucurat Ile Caraiman.

Au cotit la dreapta printr-o poartă de stîncă și-au ajuns între două ziduri oable pardosite cu tufărișuri mărunte. Era vădit că nici om, nici sălbătăciune nu se putea cățăra pe acolo. Putea răzbi, poate, numai paserea măiastră din vreme în vreme; și acea pasere măiastră de data asta avea înfățișare și viers de cuc în strălucirea acelei amiezi de primăvară.

Cucul și-a spus numele, i-a privit înfricoșat cu ochi de rubine și și-a luat zborul spre lumea oamenilor.

Cărarea îngustă a văii era săpată și spălată de șuvoaie.

Au mers așa, au tot mers, pînă ce a sărit lupul, stăpînul acelei domnii, lup sur, bătrîn, slab și năpîrlit. Își căuta hrana de șopîrle și guzgani prin cotloanele înguste ale văii care-i purta numele. Aici se afla totdeauna un singur domn care punea opreliște lupilor străini.

Fiara s-a învîrtejit spre coada văii. Călărețiii au pus pinteni și s-au ținut aproape de dînsa. Caii pufneau spre ea sforăituri; fereau capetele în laturi de putoarea ei; dar frîiele îi îndrumau și glasurile călăreților îi îndemnau. Au dus-o așa fără odihnă, pînă ce au simțit-o slăbind. Atunci Nicoară a aruncat o privire ascuțită către diac, a îndemnat mai cu putere pe Murguț; și nu tîrzie vreme lupul a prins a șovăi pe arcurile picioarelor. Apoi s-a oprit, lipindu-se de o piatră sură ca și el.

Nicoară a tras cuțitul cel lung și a coborît din șa. Se afla la cinci pași de fiară, ațintind-o neclintit. Diacul și Ile țineau pregătite sulițile scurte de vînătoare.

Cînd hatmanul a mai făcut un pas, fiara și-a subpus deodată capul; apoi, într-un cutremur al trupului ei trudit de moarte, a clănțănit din fălci ridicînd botul spre văzduh și slobozind un urlet prelung. În ochii și-n glasul ei tremura spaima cea din urmă.

Era în acest bocet al desnădejdii ceva omenesc; nu, mai curînd oamenii au în minuta pieirii acea tînguire năprasnică a lupului către Ziditorul a toată făptura.

Hatmanul s-a înfricoșat ca de o vedenie neașteptată a milei. Era gata să repeadă în fiară cuțitul. A pre-

getat; a vîrît arma în teacă, s-a răsucit, a săltat în șa, a întors în loc și a apucat înapoi cărarea rovinei.

Cînd au ieșit la luncile fluviului, hatmanul avea fața pălită de mîhnire, însă îmblînzită. Oboseala și zguduirea îl alinaseră.

I se părea diacului că lupul cel singuratic primise în ființa lui o parte din povara lui Nicoară.

Au umblat în pas domol spre Zid Negru pînă în asfințitul soarelui.

XXIX

Ostroveni

Vara era în toi de-a lungul Dniprului. Cînd soarele a ajuns la cea mai mare înălțime a sa, deasupra amiezii, și au înflorit sînzienele, hatmanul a descălecat cu uncheșul Petrea și diacul la Ostrovul Moldovenilor, ca să cunoască ce fac oștenii ce i se adunau acolo.

Moș Elisei, cu doi maiștri mari de călărie, învăța pe cei veniți de la Moldova acel meșteșug al oștilor călărețe pe care zaporojenii de la Praguri îi aveau ca pe o taină a puterii lor.

Cîndva, schiții se dovediseră călăreți fără pereche în adîncul nemărginirii stepelor; faima lor zăcea în curganele pustiei. După schiți, ieșiseră la lume călărimile mongole. În trei sute de ani tatarii din preajma Mării Caspice și a Mării Negre, urmași ai lui Subotai-Behadîr și Batie-Han, se domoliseră și se muiaseră în tihna caselor zidite și grădinilor încîntate; nu-și mai trăiau viața îngemănați de caii lor, fii ai furtunii.

Ieșiseră în lume, din pojarul suferinților, oamenii volnici de la Praguri care țineau fruntea între războinicii acelui veac. Între aceștia își petrecuse tinerețea Nicoară. Cu dînșii, fiind hatman, cutezase a străbate marea pînă la Anadol. Încununat de faimă își petrecuse anii ajutînd la întărirea acelei slobozii de la Dnipru. În acea lume găsise liman mîhnirii sale și nădejde să răscumpere pieirea lui Ion-Vodă, eliberîndu-se el însuși de povara unui jurămînt înfricoșat.

Cînd intrase pe cărări cotite și pe lîngă colibele străjilor, îi picuraseră în auz, din sălciile bătrîne ale luncilor Dniprului, chemări sfioase de privighetori. Iar în noaptea cea dintăi, în lumina lunii, împrejurimea a prins a suna de clocotul viersurilor atîtor cîntărețe, încît se părea că tabăra era împresurată de vrajă. Ardeau focuri la bordeiele fiecărei sotnii, și oștenii pribegi ascultau în tăcere cîntarea nopții de iunie, ducîndu-se cu sufletele și gîndurile, prin painjeniș de lună, în priveliștile de acasă — colibe pustii, țintirimuri proaspete.

— Cum ți-a plăcut, slăvite hatmane, lucrarea noastră de azi? a întrebat Pokotilo.

Stăteau pe buturugi, la focul de dinaintea colibei lui moș Elisei.

— Mă aflu bucuros pentru ucenicii noștri, a răspuns Nicoară, punîndu-și cu prietinie palma mîinii drepte pe umărul bătrînului.

Unchesul Petrea a clătinat din cap.

— Bună treabă s-a făcut, însă ar trebui grăbită.

— De ce, feciorule? a întrebat moș Elisei. Pe cît am înțeles, hatmanul are o socoteală mai bună decît îți închipui domnia ta. Noi toți știm puțin; domnia sa știe tot.

Uncheșul a ridicat lîngă tîmplă degetul:

— Războaiele se fac vara, Pokotilo. Așa-i rînduiala lor, pentru înlesnirea hranei oamenilor și cailor. Nu știu ce zice măria sa.

— Măria sa tace, a rîs moș Elisei.

— Ba nu, Pokotilo. Socot că se pot face războaie și iarna. Fiece boală cu leacul ei; fiece război cu folosul ce trebuie să aducă. Nouă ne e îndămînă să pălim cu repeziciune, cînd neprietinii noștri nici nu s-așteaptă.

— Dacă nu se nimerește la vremea cea mai potrivită, vara, atunci cum?

— Nu știu, moș Petrea, a zîmbit hatmanul. Aștept întăi veste de la ploile toamnei și de la cel dintăi crivăț.

— Atuncea să-l punem pe diac să caute în gromovnic?...

— Nu te supăra, moș Petrea, hotărîrea e la mine, nu la gromovnic.

Bătrînii s-au uitat pe furiș unul la altul și le-a plăcut răspunsul hatmanului.

— Să nu se îngrașe de lene nici oamenii, nici caii.

— Nu-i lăs eu, s-a învoit Pokotilo.

— Potrivit ar fi să putem călări pe cel dintăi vifor... a grăit încet Nicoară, ca și cum ar fi început o poveste.

Numai diacul a auzit oftatul hatmanului și la focul de sfat s-a așezat tăcere.

— Străjile merg la două zile de drum înainte... a urmat hatmanul, deschizînd ochii neclintiți spre vedenia viitorului; și în sara blîndă de vară i se părea că e singur, numai cu cugetul său.

...Străji tari, care trebuie să apuce cu mare grabă vămile de ieșire ale Moldovei, poprind iepuroii...

Noi ceilalți, sotniile lui Costandie-Șah și ale noastre, cată să facem drumul de zece zile numai în cinci...

Hrană de la pămînteni nu ne trebuie. Avem hrana noastră, la căruțe. Opt căruțe de fiecare sotnie.

Slănină și pastramă, pesmete și gurut. Am văzut și învățat gurutul de la mongoli; făină de hrișcă și grîu plămădite cu brînză, lapte și ouă; aluatul subțiat cu sucitorul și tăiat în tocmagi mărunți, uscat la cuptorul nostru și al verii și încărcat în saci. Dintr-o măsură de gurut muiat și amestecat cu apă clocotită se face zama cea mai prielnică. Cu acestea cîte spun, biruim vremea și depărtarea; nu întîrziem în certuri; nu stîrnim și nu prefacem liniștea în furtună. Crainicii noștri strigă în sate: Oameni buni! Domnul nostru Nicoară pe sărmani îi ocrotește, pe cei trufași îi lovește...

Bătrînii și diacul ascultau cu răsuflarea oprită și cu inimile bătînd acele cuvinte încete și blînde. În ochii lui Potcoavă se aprindeau cînd și cînd stele de la focurile taberei.

— ...Așa cuprindem Iașii, a urmat Nicoară, și punem din ziua întăi străji care să umble pretutindeni, oprind orice neorînduială. Acolo intră judecători jurați, nu prădalnici; sotniile găzduiesc la mănăstiri; ascultă cu sfială și împlinesc cu tărie poruncile domnului lor. Uncheșul Petrea e mare armaș; judecători sînt dregătorii noi și căpiteniile peste cinci sute. Și sotnii numite au cuprins scaunele ținuturilor. Și de la graniță și din ținuturi sînt duși la judecată boierii care au vîndut pe măria sa Vodă Ion. Pentru asta ostenim noi, facem drumul în pripă, nu asuprim pe nimeni, ținem liniște și dreptate, —

ca să prindem și să judecăm pe boierii care au vîndut pe Domnul lor.

Hatmanul s-a oprit, cu ochii ațintiți. Și-a clătit domol fruntea.

— Nu... încă nu-i destul și nu-i tot.

...Dacă nu se deprind din vreme sotniile noastre să umble pînă la Moldova în răstimpul hotărît, vom duce acolo oșteni trudiți, și nu putem săvîrși treaba pentru care ne ducem.

— Vom face drumul în cinci zile, măria ta hatmane, a dat încredințare Elisei Pokotilo, și oamenii noștri vor fi în stare să se bată în ziua a șasea. Dar mai trebuiesc și altele, dacă ne ducem pe vifor de iarnă.

— Moș Elisei, a răspuns Potcoavă, oștenii noștri vor fi bine hrăniți, bine îmbrăcați și încălțați. Am trimes răspuns lui Iacob Lubiș că avem nevoie de pîslari, cojoace și cușme. Străjile care umblă înainte vor pregăti popasurile, vor cumpăra vite pentru spor de hrană și ovăs pentru cai. Și nu vom pleca pe vifor de iarnă, moș Elisei. Nu clătina din cap, unchește Petrea, căci știi și domnia ta că sînt răgazuri în vremea toamnei și-n cap de iarnă, cînd vînturile din miezul nopții stau legate și vine pe adierea de la miazăzi o vară tîrzie ce se chiamă a Sfinților Arhangheli; atunci putem călători cu blîndeță și voie bună.

— Are dreptate hatmanul... a încuviințat moș Elisei.

Unchește a cîrtit:

— Dar dacă se pune o vreme tare din luna lui brumar?

— Unchește, a zîmbit Nicoară, vremea ne va fi prielnică și vom umbla bine. Dacă nu va fi prielnică, o vom birui.

Bătrînul Petrea Gînj s-a uitat la Pokotilo și i s-a luminat fața.

— O vom birui, măria ta.

De la Ostrovul Moldovenilor, Nicoară Potcoavă a făcut drum cu însoțitorii săi de aproape pînă la Lunca Mare, unde a ținut sfat de război cu Șah.

Cînd s-a întors, a găsit la moldoveni pe Iacob Lubiș cu care a stat de vorbă pentru nevoile ostașilor săi.

Lubiș filosof l-a înștiințat pe hatman că Tadeus Kopițki îi trimete necontenit ba vești, ba oameni.

— Însă Gavril Ciohoranu, omul lui Țopa, tace și nu dă nici un semn de la Iampol, lîngă Nistru. Un singur om, un oarecare Teofil Tartarău, s-a rătăcit la Brațlau venind de cătră Iampol. Și acel om, urma a povesti Lubiș, îl văzuse pe Gavril Ciohoranu care îl îndemnase să stea un răstimp la Ostrov, și apoi să se întoarcă la Iampol și să-i arate domniei sale ce-ar fi văzut și oblicit acolo.

— Pe acel Ciohoranu l-ai văzut ?

— Nu.

— Nici n-ai primit știre să-i trimeți bani ?

— Nici. Celor pe care vrea să-i piardă, Dumnezeu le ia mai întăi mintea. Cu cine se întîlnește acolo și cu ce trăiește ? m-am întrebat eu. Și am ispitit întăi pe Tartarău. După aceea am trimes răspuns lui Tadeus Kopițki. Se pare că ajung pînă la Iampol oameni de la Iași ; poate aduc răvașe. Eu credeam că poate se va fi înfățișat măriei tale ?

— Nu s-a înfățișat. Îți mărturisesc, Lubiș, că băgarea mea de samă se îndrepta mai mult cătră Kopițki decît cătră Țopa. Kopițki se trage din șleahtici ; Țopa din răzăși de la ținutul Romanului. E mai ușor a ne închipui pe pan Tadeus întinzînd punte

către boierii leşi, decît pe Ţopa uneltind împotriva fratelui lui Ion-Vodă. Şi, cu toate acestea, Kopiţki se poartă cu dreptate şi nefăţărnicie. Aş fi mîhnit să aflu că omul pus de Ţopa la Iampol a lunecat spre duşmani.

— Tot aşa de mîhnit aş fi şi eu şi mi-ar părea rău să rămîie cetatea Iampolului văduvită de acel boier Gavril Ciohoranu. Ce demon îl va fi ispitit să se apuce de meşteşuguri diplomaticeşti? Dacă ar cunoaşte bine pe Lubiş şi pe moş Elisei, nu s-ar încumeta să ducă apă la fîntînă şi să înveţe peştele a înota.

— Lubiş, a hotărît Nicoară, vezi ce este. Noi n-avem nevoie de vicleni, orbi şi tîmpi. Vorbeşte şi cu Elisei Pokotilo.

După plecarea lui Iacob Lubiş filosof, Nicoară a rămas la Ostrov întreaga lună iunie, urmărind cu hărnicie şi înfrigurare învăţătura la călărie a oştenilor săi moldoveni. Uneori le era el însuşi dascăl, punînd şi pe mezinul său Lixandru să săvîrşească mişcări şi isprăvi uimitoare pe caii cei mai aprigi.

Apoi, la începutul lunii iulie, s-a înfăţişat la tabăra moldovenilor monahu Agatanghel de la Pobrata şi prietinul său de voinicie, Strămurare. La o zi după ei au descălecat înaintea hatmanului feciorii Gîrbovului, Nechita şi Dominte.

Bucuratu-s-au oştenii lui Potcoavă de vederea acestor prietini din cealaltă vară şi numaidecît i-au aşezat în bordeie şi le-au dat vatră de foc şi merinde cu îndestulare.

— Măria ta, s-a închinat lui Nicoară monahul Agatanghel, binevoieşte a mă primi în oastea dreptăţii, pe care lumea de la noi o aşteaptă. Şi mă rog să nu-l lepezi de la vederea măriei tale pe acest rătă-

cit în pustia vieții, cu numele Strămurare, care a făcut bine sărmanilor, călcînd orînduielile domnești. Faptele lui au fost bune, căci au alinat dureri.

— Frate Agatanghele, a răspuns hatmanul, chiar dacă ar fi greșit, Strămurare avea-va prilej să se răscumpere, pe sărmani miluindu-i, pe trufași lovindu-i.

Strămurare a îngenunchiat, cu pletele în ochi.

— Mărite stăpîne, pînă acuma n-am făcut altceva, a strigat el cu tărie. De aceea am venit în slobozie după măria ta.

Hatmanul a încuviințat cu fruntea și și-a întors privirile către întinderile cele mari de apă ale Dniprului. Acolo, la o cotitură, se izbeau talazuri mari în stînci. Tumultul lor nu se mai alina din veci și zvonul acelei depărtări ajungea pînă la urechea și inima lui Nicoară.

Nechita și Dominte, feciorii Gîrbovului, s-au înfățișat cînd măria sa Nicoară se afla singur, dinaintea cortului. Au cerut învoire și Ile Caraiman le-a făcut semn să se apropie.

S-au închinat și au rămas în fața măriei sale, mari și greoi, întru sfială și muțenie, învîrtindu-și în degete căciulile de oaie.

— Cum vi-i habarul, feciorilor? a întrebat hatmanul.

Dominte a pălit cu cotul pe fratele său mai vîrstnic.

Acesta șovăia.

— Răspunde, bădică, l-a îndemnat șoptit mezinul.

Nechita a mestecat greu niște cîlți.

— Apoi, măria ta, se chiamă c-am venit și noi...

— Cum îs treburile pe la Dăvideni?

— N-aș putea spune, măria ta, că-s bune.

Nechita s-a oprit; Dominte l-a îndemnat iar cu cotul:

— Spune, bădică, pataraniа noastră cu boierul. Dacă n-o spui dumneata, o spun eu, rugînd pe măria sa ca să mă ierte de îndrăzneală. Slăvite stăpîne, noi ne-am fost dus în voinicie săvîrșind destule răutăți asupra slujitorilor stărostiei și asupra boierimii. Cum îi întîlneam undeva pe slujitori și boieri, cum îi suduiam, și-i păleam. Să fim iertați, căci asemenea fapte le-am săvîrșit din amărăciune și desnădejde. Tătuca nostru s-a pustiit la o sfîntă mănăstire, moara a luat-o puhoiul de primavară; așa că noi ne-am dus la lupi și mistreți, subt ocrotirea codrului, temîndu-ne de oameni. Și fiindu-ne nouă jale mare după locurile prunciei, veneam cîteodată într-ascuns, noaptea, la țintirimul Filipenilor, ca să aprindem făclie la mormîntul maicii noastre. Dacă nu puteam ajunge la țintirim, apoi puneam făcliile la poarta cuvioasei presvitere Olimbiada. În covrul unde așezam noi făcliile în sara asta bunăoară, găseam în noaptea a doua merinde, pomană de sufletul răposatului preot Dionis. Da-ntr-un rînd, iaca ne întîlnim cu Vartic, boierul de la Filipeni. Noi nu l-am căutat, știindu-l păzit de strajă tare; dar a dat el peste noi. Domnia lui se ducea la Roman; noi am trecut Moldova spre satul nostru. Noi ieșeam din vad; domnia lui venea la vad.

— Iaca hoțomanii Gîrbovului! strigă dumnealui la slujitorii ce avea cu sine; dați în ei cu săbiile și-i oborîți.

Noi, ca cei fricoși, o luăm la fugă, unul încolo, altul încolo, — dar nu departe unul de altul. Cei patru slujitori ai domniei sale se înșiră după noi. Cum îi vedem noi cu coada ochiului răsfirați, odată ne întoarcem asupra lor și-i pălim pe rînd cu mare grabă, de frica

ce aveam de ei; și după ce-i pălim cu ghioagele, îndrăznim să ne ducem și la Vartic, și-l pălim și pe dînsul. Întăi l-a pălit bădica Nechita, fiind frate mai mare; după aceea l-am pălit și eu, dar nu mai aveam ce păli, căci Vartic slăbise de tot.

A zis bădica Nechita:

— De-acu hai, măi Dominte.

Fiindu-mi frate mai mare, l-am ascultat; și ne-am dus.

Feciorii Gîrbovului au rămas cu frunțile plecate în locul unde se aflau, așteptînd mustrarea hatmanului. Dar hatmanul tăcea și nu-i mustra. Îi privea într-o mare depărtare, în zarea sinilie a asfințitului, în priveliștea neuitată a Moldovei. Se afla în fundul ființii sale o întrebare despre anume ființi care trăiau în acele depărtări, însă măria sa a stăpînit în tainița ei acea întrebare către feciorii Gîrbovului.

Nechita a cutezat să adaoge și el cîteva cuvinte la istorisirea fratelui său mezin:

— Apoi după asta noi ne-am sfătuit să venim după milă și ocrotire la măria ta... Și te-om sluji pe măria ta cu credință.

— Ați făcut bine, le-a răspuns Nicoară. Și ei s-au bucurat închinîndu-se.

După aceea s-au dus, și mai încolo și-au pus căciulile în cap.

La Sîntilie, hatmanul Nicoară aflîndu-se tot la Ostrovul Moldovenilor, — a descălecat căpitanul Cozmuță Negrea, dinaintea cortului. Sta lîngă Potcoavă, la o măsuță joasă, diacul Radu cu hîrțoagele lui.

— Ile, a poruncit hatmanul către omul său de credință, du calul căpitanului Cozmuță și vezi să i se dea bună îngrijire; și vestește pe domnia sa Lixandru, pe unchesul Petrea și pe moș Elisei să vie la mine. Și nu

uita că oamenii călători au nevoie de mîncare și băutură.

— M-am dus, a răspuns cu voie bună Ile, trecînd pe sub brațul prietinesc al negreanului, care-i lepăda frîul.

Căpitanul s-a închinat către Domnul său, punîndu-și fruntea pe inelul cu stemă.

— Slăvite stăpîne, a grăit el, am îndeplinit după putință lucrarea ce ai binevoit a-mi încredința.

Potcoavă l-a sărutat pe frunte.

— Stăi lîngă mine, Cozmuță, și spune-mi.

— Măria ta, a răspuns căpitanul negrean; am umblat eu singur în țară ca un negustător care vrea să cumpere unele și altele; au mai umblat pe unde n-am fost eu și alți cîțiva răzăși de la noi, barbați de credință. M-am oprit și la scaunul Iașilor, ispitind între diecii de la logofeția cea mare; și toate cîte le-am aflat, le-am însemnat pe rînd și le-am ținut tăinuite, iar acuma le supun măriei tale.

— Toate bune, căpitane Cozmuță; ca să se plinească județul cel drept.

— Le am aici în tașca mea de vînătoare, măria ta.

— Intr-adevăr, Cozmuță, aceste izvoade însamnă vînatul pe care îl urmărim. Nu e nevoie să le cunoască și alții acuma. Le vor cunoaște la vreme. Dă diacului nostru Radu tașca. O vom cerceta împreună, singuri.

Hatmanul avea o aținare de bucurie, ca și cum ar fi sorbit o băutură tare.

— Vine vremea, vine vremea, căpitane Negrea, a șoptit el. Ai însemnare și pentru prea cinstitul și prea credinciosul pîrcalab Irimia?

— Am și pentru căpitenia viclenilor, slăvite stăpîne.

— Bine, Cozmuță; bine, prietine! Ziua de astăzi pot s-o însemn c-o piatră albă, cum spuneau oamenii de demult, s-o însemn cu lumină după atîtea zile negre ce-am avut. Of! Cozmuță și diece, astfel socot să pot ajunge la ceasul acela al păcii sufletului meu, după care tînjesc. Să știți că amîndoi veți fi între județii care vor cerceta și vor osîndi. Iar bătrînul nostru Petrea fi-va armaș mare — ținînd asupra vinovaților paloșul judecății.

XXX

Cigala

Către sfîrșitul lui august, hatmanul a slobozit poruncă de plecare la tabăra cea mare a zaporojenilor, pentru a cincea prăznuire a muceniciei lui Vodă Ion. Drumul pe care aveau a-l face moldovenii era în același timp o cercare a învățăturii lor din acea vară. La meșterii de călărie se adăogise și căpitanul Cozmuță, chiar de a doua zi după intrarea sa la Ostrov, și se dovedise că se aflau în acele locuri puțini călăreți atît de iscusiți ca domnia sa, și puțini nălbari așa de pricepuți, și deasemenea puțini care să biruiască pe cei mai aprinși harmasari și să-i deprindă a merge în buiestru.

Se ținuse și la Lunca Mare sfat pentru meșteșugurile de război; Nicoară Potcoavă ceruse hatmanului Costandie și asaulilor zaporojeni să bage de samă mai ales la iuțeala călărimii. Dacă te afli cu oștenii la vreme la locul hotărît și oamenii nu-s istoviți de trudă, bătălia ți-i pe jumătate cîștigată.

Nu năvala nebunilor aduce biruința, arătase măria sa, cît înțelepciunea.

Cu primejdie de pieire dobîndise însuși măria sa această învățătură în trecuta vară. Cunoască-se că cea mai grea învățătură e cumpăna cumințeniei.

Dacă se învață la buiestru caii, după datina războinicilor care au clădit curganele stepei, avem în mînă o întreită putere: «Cal în bună stare, călăreț neostenit, devreme la locul poruncit».

Ieșirea de la Ostrov a moldovenilor s-a făcut cu asemenea rînduială și umbletul lor le-a îngăduit să străbată calea de cinci popasuri numai în patru popasuri.

Ca să nu fie asupra calului povară prea grea, o parte din tărhatul călărețului merge la cele opt care ale sotniei. Tot la aceste care largi și ușoare, cu covergă, se află și caii slobozi de schimb. Pe lîngă merinde, căruțele poartă și armele nouă de foc, pe care le pot întrebuința oștenii surugii după nevoie, sprijinind din laturi harțurile.

Rînduială bună a statornicit Nicoară Potcoavă și cu umbletul înainte a «ochilor privighetori», cum le spunea măria sa călăreților cercetași. De privighetori are nevoie și coada oștimii.

— Și mai are nevoie oastea mea, cu care intrăm în Moldova, a încheiat măria sa, de cea mai strînsă rînduială. Noi nu ne ducem în pradă; ne ducem ca să plinim dreptățile și să bucurăm noroadele.

După ce au închinat pentru izbîndă o cupă și chiar mai multe, oștenii lui Nicoară Potcoavă au rămas întrucîtva nedumeriți, căci nu se hotărîse ceasul plecării și vara era pe sfîrșite.

Stogurile de fîn pentru iernatic erau clădite, ovăsul și orzul adăpostite în gropi arse, căruțele tocmite, caii potcoviți la picioarele de dinainte; meșterii fauri încă

băteau neînduplecat cu ciocanele și lemnarii ciopleau cu teslele și cuțitoaiele, și rotarii încheiau la cobîle roatele de schimb; Lunca Mare gătea război, dar nu se cunoștea dacă fi-va acest război la Sîntămăria asta, ori la cealaltă.

— Să nu fie oamenii cu nerăbdare, a dat lămurire moș Elisei, mare postelnic al măriei sale; hatmanul mai are de făcut un drum pînă la hotarul nohailor, după făgăduința ce-a dat lui Demir Ghirai-Han în trecuta toamnă, să se întîlnească și ist an amîndoi la vînătoarea cailor sălbatici. Și după asta se va cunoaște dacă mai avem de săvîrșit și altele, pînă ce și-a scoate iarna fugarii albi din saraiurile de ghiață.

— Apoi, ziceau unii dintre zaporojenii vîrstnici, pare-se că măria sa își tocmește treburile cu Demir Ghirai, și, dacă înțelegerea fi-va bună, drumul ne e deschis.

— Feciorilor, i-a amenințat cu degetul moș Elisei; are să vi se bolnăvească de atîta cuget căpățînile. Lăsați-l mai bine pe hatman să cugete pentru toți; măria sa știe ce are de făcut. Să cunoașteți numai atîta că în puține zile purcedem la hotarul din pustie și măria sa ia cu sine nu mai mult decît două sute de săbii bune.

Zaporojenii cei vechi au clătit din cap, cufundîndu-se întru mare nedumerire.

După ce-au trecut cele dintăi ploi de toamnă și brumărelul a suflat argint peste pășuni, a ieșit poruncă pentru încălărarea celor două sotnii cu zece care țe. La straja aceasta a măriei sale hatmanului, s-au adaos oștenii săi mai vechi de credință cu care pătimise la Iași, precum și Cozmuță Negrea, vatamanul Agapie și asaul de vînătoare Elisei Pokotilo.

Au purces sara, pe lună plină, și-au mers pînă după miezul nopții, cînd au făcut popas lîngă o movilă veche, deasupra luncii Dniprului, unde slujitorii de la căruța lui Ile Caraiman au clădit măriei sale cort.

S-au aprins focuri roată între căruțe și oștenii s-au așezat la odihnă. Nicoară n-avea somn și părea neliniștit. A vegheat un timp în capul oaselor la focul său de la intrarea cortului, pînă ce constelația cloștei cu pui s-a înclinat deasupra asfințitului. Atuncea a dat glas ornicul lui Caraiman și a venit la măria sa prin lucirea lunii moș Elisei.

Ile Caraiman a sporit focul. Hatmanul a luat între umeri burca și s-a dus încet prin tăcerea taberii, cu asaulul cel bătrîn după sine.

Luceau către răsărit cotiturile fluviului și către asfințit bruma imașurilor. La miazănoapte carul mare își întorsese oiștea. Pe sub stele, în liniștea văzduhului, se auzea zborul aprig al stolurilor de rațe.

— Sînt îngrijat, moș Elisei.

— De ce, măria ta? Iusuf Mîrza, omul de credință al lui Demir-Han, mi-a spus că omul nostru Cigala e pe cale și nu poate fi nici-o îndoială că va sosi la vînătoarea de la Gloduri. M-a dus tatarul său la întîlnirea cu el și Iusuf Mîrza a arătat că hanul te așteaptă numaidecît ca să te încredințezi de prietinia lui.

— Dar dacă totuși Cigala nu vine?

Elisei a tăcut.

— Dacă totuși nu vine, moș Elisei, însamnă că hotărîrile mele șchioapătă iarăși și că Piaza-Rea n-a contenit a mă prigoni. Întreb stelele veșnice de ce-i așezată lumea oamenilor dacă dreptatea nu poate izbîndi? Așa de mici sîntem oare, lepădați ca frunzele și ca pulberile?

— Slăvite hatmane, liniștește-te. Vei fi fiind trudit; vei fi având și altele asupra sufletului măriei tale.

Nicoară s-a oprit deodată, parcă-l loviseră în piept vorbele bătrînului.

Pokotilo a urmat:

— Peste puține zile Cigala va sta la județul măriei tale. Ș-apoi te vei duce unde te-așteaptă noroadele pentru alte judecăți. Mai am un prietin care nu doarme și se frămîntă, cu nădejdi și îndoieli ca și măria ta. Parcă ați fi de un lut și de un sînge.

— Sîntem, moș Elisei, din aceeași dragoste pentru mucenicul nostru. Dacă este Dumnezeu, mă rog să nu fiu înlăturat de la izbînda mea. Iar dacă nu este Dumnezeu, le cer prietinilor mei să mă sprijine, ca să dobîndim pentru oamenii ce-or rămînea după noi o nădejde, care să le fie temei de viață. Altfel, viața n-are înțeles și mai bine ar fi fost să nu fim.

— Măria ta, leapădă slăbăciunile trecătoare. Crede în prietini.

— Ai dreptate, moș Elisei, m-am liniștit, căci nu sînt singur.

La Al-Șaptelea-Curgan, cum se chema locul popasului, Nicoară a stat pînă la amiaza acelei zile de 20 septemvrie, dormind, după sfatul cu Pokotilo, somn liniștit.

Au pornit tot către amiază și au umblat cu spor și noaptea următoare. Iar în ziua de 22, marți, au apucat la asfințit înspre hotarul Bugeacului. Cînd au ajuns în marginea pustiei fără stăpîn, Nicoară a poruncit popas o zi întreagă și ospăț oștenilor. Dar măria sa a ajunat deplin și a stat singur ca să i se liniștească sărmana inimă.

Joi dimineața la prînzișor, «ochii privighetori» i-au adus știre slăvitului hatman, că tabăra de vînătoare a

lui Demir Ghirai-Han nu-i decît la trei ceasuri depărtare.

Părerea asaulului Elisei Pokotilo a fost că numaidecît măria sa Nicoară trebuie să ajungă în aceeași zi la cortul lui Demir Ghirai, cu oștenii săi mai de-aproape. El însuși îi va sta la stînga, tălmaci.

Cele două sotnii se mișcă în același timp, în afară de vederea taberei hanului, ca să apuce drumurile de scăpare ale lui Cigala.

Tabăra de vînătoare era astfel împresurată, cînd Nicoară Potcoavă a ajuns la Cazac-Bunar lîngă cortul de matasă, dinaintea căruia ardea un foc nou pe-o vatră veche. Demir și credincioșii săi, și un oaspete străin cu puțini slujitori isprăviseră prînzarea și beau cafea.

Cigala trăgea fum de tutun din pipă, răsturnat pe o coastă, pe covoare, în mîngîierea soarelui blînd al toamnei, subt un văzduh albastru în care pluteau domol funigei.

Era un bărbat frumos, încă tînăr, cu fața ușor smolită și nas grecesc. Zîmbea lenei și fumului albăstrui în care îi luceau vedenii fericite ale viitorului.

Demir Ghirai-Han i-a atras luarea-aminte asupra oaspetelui nou care tocmai se oprise și descăleca.

— Iată un bun prietin al meu, hatmanul Nicoară.

Cigala a întors fruntea c-un zîmbet blînd și s-a ridicat pe jumătate din pufuri.

— Eu îl cunosc pe baș-ceauș-baș Cigala, a zis limpede și răspicat Nicoară.

Elisei Pokotilo a tălmăcit.

— De unde? s-a mirat bărbatul cel frumos și zîmbitor.

— Sînt de atunci trei ani, a răspuns cu privirea nouroasă hatmanul; cînd a fost înjunghiat fratele

meu, măria sa Vodă Ion, în cortul lui Mehmet-beglerbei.

Cînd asaulul Elisei a tălmăcit aceste cuvinte ale hatmanului, Cigala a răsărit în picioare. S-a făcut alb ca varul. S-a pipăit căutîndu-și sabia. Insă vînătorii de cai sălbatici nu poartă sabie.

— Ce-nsamnă asta, Demir Ghirai? și-a ascuțit el glasul de mînie. Cine-i acest om? Nu sînt eu oare oaspetele tău?

— Ba ești oaspetele meu, ca și hatmanul, a răspuns hanul.

— Sîntem amîndoi, Cigala, oaspeții lui Demir Ghirai, a urmat a da răspuns Nicoară Potcoavă. Insă locul pe care ne aflăm noi și Demir Ghirai nu-i al nimănui. Aici la Cazac-Bunar, în pustie, nu se află alt stăpîn decît dreptatea. Am venit să te aflu și să te judec.

Baș-ceauș-baș Cigala a cercetat pripit în juru-i. Slujitorii hanului își potriviseră înfățișarea după aceea a stăpînului lor. Cei cîțiva slujitori pe care-i adusese Cigala cu sine de la Isaccea, unde era domn și stăpîn în numele lui Amurat-Sultan, se țineau nepăsători, așteptînd să se întîmple ce era scris în terfelogul lui Mohamed prorocul, într-al șaptelea cer. Pe lîngă asta, Cigala nu era decît un hain, care-și lepădase legea și se turcise ca să aibă pricopseală, baclava și cadîne.

Allah e mare, Allah are să-l apere dacă va socoti de cuviință.

Căutătura ascuțită a lui Cigala s-a tulburat. S-a răsucit spre han; acesta și-a ferit ochii.

— Sînge pentru sînge? a zbierat el cutremurîndu-se. Ai venit să mă tai, bre ghiaur?

— Am venit să te judec.

— Ai venit să mă lovești cu jungherul ?

— Nu. Armașul meu întrebuințează paloș.

Uncheșul Petrea se zbîrlise crunt și pusese mîna pe straja săbiei.

Întrebările lui baș-ceauș-baș Cigala păreau nesăbuite. Dar mintea lui era răcorită de suflarea spaimei și ochii lui căutau o scăpare.

— Fapta mea a fost poruncită de Ahmet ! a strigat el dintrodată.

— Mîrșavă faptă !

— Un barbat ca mine, care și-a cîștigat cu vitejie loc în lume, nu se poate supune unei asemenea judecăți. Pășește la luptă dreaptă !

— Fie, primesc și asta, dacă mărturisești că ești Cigala și ai lovit cu jungherul pe un viteaz care lupta pentru slobozenia poporului său.

— Luptă fără arme, luptă dreaptă.

Nicoară și-a descins sabia și a trecut-o în mîna diacului.

— Să piei și tu, fecior de curvă ! a strigat cu ochii ieșiți din găvanuri levantinul. A tras de sub brîu-i de matasă jungherul pe care-l mai întrebuințase o dată și s-a prăbușit asupra lui Potcoavă.

Demir Ghirai s-a mișcat ca în fulger, voind să repeadă slujitorilor săi o poruncă. Dar în aceeași clipă s-a oprit. Mîna dreaptă a lui Potcoavă prinsese de la încheietură pumnul în care scînteia jungherul. Brațul răsucit al lui Cigala, gata să se rupă ca un vreasc, l-a adus în genunchi. Jungherul a căzut în pulbere ; hatmanul l-a înlăturat cu piciorul, apoi același picior, încălțat cu marochin și împintenat, l-a repezit în coasta levantinului, prăvălindu-l.

Zvîrlindu-se ca din arc, spaimă zbîrlită, omul a făcut cîteva sărituri pînă la unul din caii slujitorilor

săi, care așteptau cuminți la zece pași de vatra focului, lîngă jgheabul fîntînii. A sărit în șa, a dat pinteni și s-a dus către asfințit, căutîndu-și drumul scăpării.

S-a stîrnit murmur și neliniște lîngă cort. Oamenii s-au ridicat toți odată, urmărind scăparea îndrăznețului. Dar îndrăznețul abătuse la dreapta. În fund se arătaseră călăreți moldoveni — voloc de împresurare rînduit de asaulul Elisei.

Cigala se întorcea în goană căutînd să străpungă în partea dimpotrivă, către miazănoapte. Călărețiii moldoveni, cu mezinul Lixandru, au apărut și în acea latură.

Spre asfințit erau Glodurile unde se împotmoleau caii sălbatici hăituiți de nohai. Fugarul s-a dus într-acolo. Goana calului s-a domolit în mlaștini. Călărețul a început a ocoli cu luare-aminte, căutînd pămînt tare. Cei de la cort au încălecat și s-au dus sub soarele pieziș al asfințitului. În jumătate de ceas au ajuns la lucirile glodurilor, între mărghile moi și fîntîni de apă stătută.

Calul fugarului, hățuit și îmboldit de pinteni, s-a poticnit de două ori; apoi s-a lăsat pe-o coastă, apoi s-a cufundat în mocirlă, pe cînd Cigala sărea din șa și căuta o cărare a celei din urmă desnădejdi. Întăi s-a dus pînă la genunchi, după aceea a lunecat pînă-n brîu.

Nicoară, lîngă Demir-Han, între moldoveni și nohai, își stăpînea spasmul întregii ființi. Oștenii lui se pregăteau să arunce suliți asupra osînditului. Nicoară le-a făcut semn de liniște, cu dreapta ridicată deasupra capului.

C-un răcnet înfricoșător și holbîndu-se, levantinul s-a scufundat într-o fîntînă lină. Apa s-a frămîntat în flacări și sînge, apoi s-a domolit.

Inima hatmanului s-a zbătut deodată.

— Nefericite, nu mai am nimic cu tine... a şoptit el, abia auzit.

Cei grămădiţi pe pămînt tare au descălecat şi s-au privit cu uimire. Cal şi om fuseseră, şi acum nu mai erau. Peste liniştea şi lucirea de la Gloduri ieşiseră plutind paseri de amurg cu ochi mari, ciufi şi caprimulgi, căutînd ceva pentru totdeauna pierdut.

Demir veni către Nicoară c-un zîmbet stîns pe obrazu-i oacheş.

— Prietine, îi zise el blînd, să ne întoarcem la ale noastre. Dreptatea domniei tale se vădeşte nu numai aici. Ceea ce s-a întîmplat lui Cigala nu va displăcea lui Amurat-Sultan. Hainul acesta, dacă scăpa de sorburile de aici, s-ar fi sfîrşit c-o frînghioară de matasă la gît, cum s-a sfîrşit Ahmet, stăpînul său, la ostrovul Creta, acum trei săptămîni.

Inima lui Nicoară s-a zbătut iar. Intrarea lui în Moldova, pentru legea dreptăţii sale, nu se putea să mai întîrzie.

XXXI

Steaua cu coadă şi alte semne

La Ostrov stăteau într-o căsoaie clădită anume pentru sfaturi în zile de vreme rea cîţiva din credincioşii lui Potcoavă, vorbind de zvonurile ce umblau prin Zaporojă şi judecînd zloata de-afară.

Erau de faţă Ile Caraiman, Alexa Vulpea şi sorocenii; deasemenea Strămurare, Agatanghel şi vatamanul Agapie. Nu se afla acolo unchеşul Petrea, nici diacul, nici moş Elisei. Aceştia, împreună cu mezinul

Lixandru și căpitanul Cozmuță se găseau încă la Lunca Mare, în sfat de război cu hatmanii.

Se întîmplase o poznă mare către sfîrșitul acelei luni octomvrie; de acea poznă se vorbise o săptămînă în sate, prin taberi și pe drumurile cărăușilor. De așa ceva nu-și aduceau aminte decît moșnegii care trecuseră suta de ani și-și ridicau cu bățul sprîncenele ca să se uite la strănepoți. Crescuse, oameni buni, în fundul cerului o stea de-a mirare; se zbîrlise și făcuse coadă. Se afla ea mai demult printre celelalte stele care arată semnele știute; și se mișca între fus și găinușă, suindu-se spre catapiteazmă din răsărit și umblînd către asfințit, dar n-o băgase lumea de samă decît după un răstimp de cinci nopți cu nouri și neguri. În asemenea răstimp tot crescuse; și în noaptea de Sîmedru, cînd s-a limpezit deplin văzduhul, a văzut-o omenirea în ceața ei de lumină, amenințînd cu coada. Ce coadă? că era ca un paloș de foc.

Atuncea a sosit știre de la mitropoliți învățați de la Rusalim și Țarigrad, cum că acea stea cu coadă ar arăta sfîrșitul veacului vieții. Atîta bocet a fost prin țintirimuri, de socot că s-au tot încălecat plîngerile ajungînd pînă la stea; și atîtea lacrimi de jale au curs, de-ar fi putut purta nouăzeci și nouă de mori; și mulți muritori s-au bucurat că s-or întîlni pe ceea lume cu iubiții lor ș-au chefuit de-au istovit băuturile. Alții au chefuit de scîrbă.

Apa e pentru dobitoace și jivine; aceea a rămas. Dar rachiul și vinul, care-s băutura omului, s-au istovit. Și asta a fost înștiințarea cea dintăi a stelei cu coadă, că va să fie dinspre partea băuturii creștinilor mare secetă.

Pe urmă, au venit alte vești, de la alți monahi înțelepți și de la schivnicii de la lavra Pecerska, cum că

steaua cu coadă înseamnă pieire numai pentru păgînii cei necredincioşi ; iar pravoslavnicii să se tocmească cu sfintele mănăstiri şi schituri, pentru iertarea păcatelor şi lungirea vieţii.

Cînd s-a dovedit că asemenea semne s-au mai văzut de către moşnegii cei vechi, care se ţineau încă de viaţa asta păcătoasă cu unghiile şi cu clonţurile, îngrijorările omenirii s-au mai potolit. Ziua urma nopţii şi noaptea urma zilei ; grîiele răsăreau pe ogoarele de toamnă ; oştenii din Zaporojă se ţeseau în toate părţile împlinind poruncile mai-marilor lor ; soarele avea mai multă blîndeţă în zilele senine ; femeile au prins a meliţa cînepa hăulind cîntece, şi copiii se hîrjoneau pe toloacă ; aşa că zdruncinul sufletului s-a potolit în bietul om, şi, cercînd gustul apei, şi beţivii cei mai îndîrjiţi s-au mulţămit cu dulceaţa ei şi au dat laudă Domnului Dumnezeu care nu doreşte pieirea fiilor săi oamenii.

Tovărăşia din căsoaie aprinsese foc la vatra de subt acoperişul de stuf. Cei de faţă vorbiseră cît vorbiseră de steaua cea zbîrlită, după aceea trecuseră la alte socoteli şi năcazuri. Ar fi poftit să înţeleagă cînd se va urni oastea măriei sale Nicoară către Moldova.

Zilele cele din urmă ale lui octomvrie veniseră c-o vrăjmăşie pripită a vîntului de miazănoapte. Stihiile păreau a se îndîrji împotriva hotărîrii hatmanilor. Dintre cei de la foc, Toader Ursu mai cu samă se temea de iarnă, căreia n-ai ce-i face cu sabia, mai ales dacă-i sprijinită de furtuna de la marea de ghiaţă.

— Asemenea nacaz îl cunoaştem, a încuviinţat Strămurare, numaicît cel dintăi viscol n-aşează iarna temeinic în părţile noastre de lume. Cunoaşteţi şi domniile voastre vorba veche, că omătul cel dintăi curge la rîpă.

— Dar mai știm și altele, s-a pus împotrivă vatamanul lăcustean, că din șapte ierni una se nimerește devreme.

Cei de față au privit afară, prin spărturile căsoaiei, și unii au oftat, cugetînd că anul acela 1577 ar putea fi anul iernii. Amestecul de ploaie și fulgi de nea se țesea afară în învolburări întruna zbătute de vînt, parcă în văzduh se îndeplinea o treabă poruncită ce nu putea suferi nici un fel de întîrziere.

— Ba eu aș avea altă părere decît cinstit vatamanul Agapie, a grăit Agatanghel, ciocănindu-și tîmpla cu arătătorul cîrligat al mînii drepte. Gromovnicul meu de aice mi-a arătat mai demult că pentru ierni nu-i rînduială în ținuturile noastre, nici în Moldova, nici în Ucrainâ. Am învățătură și de la călugării bătrîni că furtuna asta poate fi numai o înșelare.

Adevărat e că, din vreme în vreme, scapă unele furtuni din peștera unde le ține închise Tata-vînturilor. Și cum scapă, prind a bate pămîntul și marea. Dar n-apucă bine a înfiora codri ș-a răscoli valuri, că numai ce se ridică paserea Alchion, cea care plutește pe aripi puternice și n-o poate birui nici un vînt; se ridică în stoluri și grăbește la peștera unde sălășluiește bătrînul furtunii și se jeluiește cu mare zvon de glasuri, rugînd pe bătrîn să binevoiască a porunci fugarilor să se aline și să se întoarcă din stîncile mării, căci acolo în cuiburi se află puii, abia ieșiți din găocile de ouă și încă neînvățați la zbor. După legea stihiilor, puii alchionilor au răgaz în asemenea răstimp. Stihiile au rînduială să cruțe puii viețuitoarelor de pe mări și uscat; numai oamenii varvari nu cruță pe copil și pe mamă cînd bat război; zdrobesc și omoară și se dovedesc a fi cele mai rele și mai blăstămate dintre viețuitoarele lumii.

Se poate întîmpla să iasă la vremea asta de toamnă vînturi nebune, însă rînduiala obișnuită e alta și, după scurt răstimp, bătrînul le chiamă, le dojenește și le închide în peștera de unde au scăpat.

Vremea de toamnă se limpezește iar, de parcă, în apropierea iernii, ar zîmbi trei săptămîni de vară întîrziată.

— Întocmai așa este, a încuviințat Strămurare. Vara asta întîrziată se chiamă la noi, în țara Moldovei, a Sfinților Arhangheli; iar aici în Ucraină — vara femeilor. De ce i-or fi spunînd așa oamenii de aici, încă n-am pătruns.

— Poate-i zice așa, căci nu poți avea desăvîrșită credință într-însa; te bucuri de ea fără multă nădejde; de și cunoști că-i zîmbet înșelător, totuși îți place. Ba ți-i și mai dragă, tocmai pentru că e puțină și trecătoare.

— Să știți, a zis Strămurare, că acest frate al nostru monah de la Pobrata m-a deslușit întru totul.

Agatanghel nu mai era monah; își scurtase pletele și purta strai de oștean, cu niște ciubote dintr-o juncă și c-un paloș de la Ștefan-Voievod bătrînul, găsit într-un pod între cioveiele mănăstirii. Acel paloș greu îl înviorase, îndemnîndu-l a coti pe-o cale nouă a vieții. Se adăogise la asemenea îndemn și prietinia acelui om detreabă, căruia îi spunea Strămurare hoțul. Deasemenea își găsise în tabăra de la Dnipru pe fratele său de cruce Alexa. În străinătatea în care se aflau, acești trei umblau nedespărțiți.

De la focul sfatului s-a ridicat în picioare Caraiman, potrivindu-și pe el dulama.

— Încotro, Ile? a întrebat Alexa.

— Mă duc să încarc cu toate cele poruncite căruța măriei sale hatmanul.

— După cît înțeleg, dumneata crezi în povești, a rîs monahul.

— Apoi, cuvioase, poveștile se spun ca să fie crezute. Dacă n-ar fi, nu s-ar povesti. Mult nu va trece și vedem iar țara Moldovei. Mai mare mîngîiere decît asta noi, cei pribegi, n-avem.

— Mai stăi, Ile, pînă ce-or ieși poruncile.

Pe intrarea cea largă a căsoaiei s-a izbit un vîrtej de zloată bufnind în foc. Ca un berbece de negură și-a scuturat de spuză coarnele, s-a învîrtejit pe loc și a săltat pe fereastră.

Caraiman l-a văzut aidoma; și-a clătit fruntea, uimit, și s-a așezat iarăși la locul său.

Odată cu vîrtejul, fără să fie băgați în samă, au pătruns în încăperea plină de umbră feciorii Gîrbovului. Cu sfiala lor obișnuită, pe care o purtau ca pe un strai, și-au făcut și ei puțintel loc lîngă vatră, scuturînd de pe dînșii mărgele de apă. Trăgînd cu urechea, fără a arăta că se amestecă în sfat, au înțeles din frînturile ce le mai lepădau unii și alții c-ar fi vorba de vreme și de plecare.

Atunci Nechita a tușit cu înțeles și a ghiontit cu cotul pe fratele său mai mic.

Alexa a înălțat spre ei nasul:

— Dar dumneavoastră, feciorilor, parcă erați duși...

— Am fost duși cu măria sa, a răspuns Gîrbovul cel mare, și acum ne-am întors. Nu-i așa, măi Dominte?

— Așa-i, bădică. Am grijit caii și după aceea am venit și noi la foc să ne-ncălzim o țîră.

— Ați sosit cu măria sa și nu spuneți?

— Ce să spunem? Că măria sa a rămas în popas la jumătate de drum, cu hatmanul zaporojenilor; că

mai aveau de pus la cale unele și altele; iar pe noi ne-a trimes înainte, să dăm știre. Pe mîne sară e și măria sa aici.

— Apoi asta-i vestea ce ne trebuie, oameni buni, și dumneavoastră tăceți.

Feciorii au dat cu îndoială din cap și n-au răspuns la asemenea mustrare. Erau trudiți; la căldura focului, cum ieșea din ei aburul ploii, păreau alcătuiți dintr-o putere a pămîntului. Întorceau privirile ca de subt o întunecime de codru. Aveau bărbi tinere; însă plete îmbielșugate.

— Spune dumneata, Nechita, a urmat Alexa, ce porunci a mai trimes măria sa?

— Ce porunci a mai trimes măria sa? Ia gîndește-te și tu, măi Dominte, ce porunci a mai trimes măria sa?

— Măria sa n-a mai trimes nici o poruncă, a răspuns cu îndoială Gîrbovul cel mai tînăr, decît doar atîta ca să gătească dumnealui Ile Caraiman căruța hătmăniei.

— Cum? Asta nu-i poruncă?

— Ba-i poruncă. S-o gătească de lungă cale, și-a adus aminte Nechita.

Cei de la foc s-au uitat cu înțeles unul la altul.

Dominte a ridicat fruntea din dulamă și a boldit ochii:

— Să vă spuie bădica Nechita, a pornit el a vorbi, că hatmanii au prubuluit și domniile lor vremea și au aflat de la gîște, cum că se schimbă.

— Cine se schimbă?

— Vremea.

— Și de la cine au aflat?

— De la gîște. Să spuie bădica Nechita... nu-i așa, bădică? La jumătate de cale, unde ne-am oprit în

popas, domniile lor hatmanii au stat și s-au uitat la Bălțile Uitate. Acele bălți ce se chiamă Uitatele se întind cît vezi cu ochii în lungul Dniprului. Și se afla adunată în acele bălți gîscărimea pămîntului. Erau gîște sălbatice pe luciu, cîtă frunză în codru. Tot se învăluiau, se ridicau și se așezau; veneau și din susul apelor, și din jos; se adunau și țineau sfat; de zvonul lor nici nu s-aude bine ce grăiește om cu om. Se aflau acolo în popas și niște zaporojeni bătrîni din partea locului, care-și aduceau aminte c-au mai văzut ei treaba asta de cîteva ori în viața lor. Iar măria sa Nicoară zice: Să știți că gîștele dau semn de toamnă lungă, de aceea se opresc la Uitatele. Atuncea au răspuns zaporojenii cei bătrîni că de trei zile țin gîștele sălbatice sobor. Zice măria sa Nicoară: Să vedem ce spun. Și dă poruncă unuia Paraipan să sloboadă în vînt o săneață. Cînd a tunat săneața, s-au ridicat gîștele ca un nour deasupra noastră și deasupra bălților. Și-au dat răspuns măriei sale: Da-da-da! Atuncea am cunoscut — eu și cu bădica Nechita — că măria sa Nicoară e năzdrăvan și înțelege limba tuturor viețuitoarelor pămîntului.

— Dar de steaua cu coadă ce spuneți dumneavoastră, feciorilor? a întrebat Agatanghel.

— Apoi ce să spunem? Spunem bine. Întăi mi-a fost groază, care nu se mai află; dar bădica Nechita zice: Mie nici nu-mi pasă! Cînd a spus bădica Nechita vorba asta, mi-a trecut frica. Tot bădica Nechita zice că acea stea face semn cu coada spre țara Moldovei.

Cei de față au întors capetele și s-au uitat la Nechita.

Gîrbovul cel mare tăcea și era cam rușinat.

Astfel soborul gîștelor sălbatice de la Uitatele și paloșul de foc al cometei au arătat măriei sale

Nicoară Potcoavă vremea purcesului său întru cea mai mare și mai scumpă hotărîre a vieții sale, la începutul lunii noemvrie 1577.

Marți, la timpul de după amiază, cînd soarele străpungea cu străluciri roșcate ferestrele înguste ale bisericii de pe un dîmb depărtat, în vederea Ostrovului Moldovenilor, Nicoară a descălecat, venind de către Lunca Mare, după cum arătaseră feciorii Gîrbovului. Se aflau cu măria sa unchețul Petrea Gînj, moș Pokotilo, căpitanul Cozmuță Negrea, diacul Radu și patru zaporojeni, oșteni ai lui Șah hatmanul.

Chiar în acea sară, sub cer senin la foc de tabără, s-au adunat împrejurul măriei sale sotnicii și căpiteniile peste cinci sute de săbii, și oștenii cei vechi care aveau a purta căruțele în preajma călăreților, cu merinde, cojoacele, caii de schimb și făurăriile, și au ținut sfat, ascultînd cu băgare de samă cele din urmă porunci ale hatmanului Nicoară. Și ridicîndu-se în picioare, au închinat pocaluri de mied pentru izbînda măriei sale și pentru liniștirea sufletului scump răposatului Domn al Moldovei Ion-Vodă. Și tot în acea noapte au plecat cei patru zaporojeni — oamenii lui Șah hatman — să ducă la Lunca Mare porunca măriei sale Nicoară Potcoavă.

De la Ostrovul Moldovenilor aveau a se ridica treizeci de sotnii și două sute patruzeci și cinci de căruțe de război. Iar hatmanul Șah avea a purcede, după întocmirile de mai nainte hotărîte, cu patruzeci de sotnii și trei sute patruzeci de căruțe. Drumurile pîlcurilor erau știute și înțelese de lung timp, cu ceasurile de umblet socotite pentru orice fel de vreme, și căile împărțite cu chibzuință ca să nu dea nicăieri spaimă. Șah hatmanul avea a trimete înainte călăreți privi-

ghetori cinci sotnii, care să apuce vadurile Moldovei în dreptul ținutului Lăpușnei și pe lîngă Bugeacul nohailor. Asaul peste aceste cinci sotnii de privighere era pus Grigore Apletin de la Razdelnaia, bărbat încă tînăr, dar înțelept, care vorbea ca apa cinci limbi ale localnicilor acelor ținuturi din preajma Dunării.

Din partea măriei sale Nicoară Potcoavă, purcedea înainte în privighere, spre vadul Lipșei, cu patru sotnii, căpitanul Cozmuță, care deasemenea, pe cît se lăuda, era destoinic întru înțelegerea limbilor. Știa și turcește și chiar persienește. Numai cu chitaii nu se putea descurca.

Înainte de a se mișca tabăra de la Ostrovul Moldovenilor, Nicoară Potcoavă s-a sfătuit îndelung, pînă către miezul nopții, cu moș Elisei Pokotilo, ca să meargă o vestire grabnică la Brațlau, către prietinul măriei sale Iacob Lubiș filosof, să se împrăștie pe Bug și pe Nistru, prin neguțători și cărăuși, în tîrguri și sate, o taină, cum că nohaii s-ar găti să zvîrlă ceambuluri de pradă asupra Lehiei; și că întru apărarea Ucrainei ies zaporojenii, care își țin totdeauna săbiile gata, și își pun piepturile pentru apărarea creștinătății și a muncitorilor pașnici.

S-a hotărît să plece pentru asemenea treabă, chiar în acea noapte, moș Pokotilo însuși. Îl va ajunge din urmă pîlcul său cu sotniile anumite, la un popas pe Bug ce-i zice Mocani. Se vor afla în acel popas, așteptîndu-l, mezinul Alexandru și Alexa Totîrnac cu alte patru sotnii, a căror rînduială era să se lege în stînga cu Grigore Apletin și în dreapta cu căpitanul Cozmuță.

Cînd vor ajunge hatmanii la Iași, aceste trei pîlcuri de sotnii înaintate către hotare aveau a băga de samă drumurile spre Țara Romînească, Ardeal și Lehia,

oprind marfa boierească, alegînd pentru judecată pe toți cei care fuseseră vînzători de țară și Domn în vara anului 1574, cu pîrcalabul Irimia în frunte, după izvodul ce se va da fiecărui sutaș și fiecărui căpitan ori asaul. Diacul și Cozmuță Negrea au pregătit din vreme izvoadele, și fiecare boier, călător ori aflat la curtea sa, va avea a răspunde chemării, ca unui glas de dincolo de moarte.

— Mai rămîne ceva, moș Elisei, a zis cu glas scăzut și întristat Nicoară Potcoavă. Vei chibzui dumneata ce-i de făcut cu boierul de la Iampol, pe care l-am socotit omul nostru și acuma nu mai am încredere în el. Bine mi-ar părea să mă înșel ; dar se poate să fie vinovat, și atunci nu-l putem lăsa în locul unde se află, din care loc ușor poate da de știre la Iași, ori boierilor leși care se știe că nu-mi sînt prietini. Pune oameni ai noștri să-l ridice și să mi-l trimeată mie.

Au mai sfătuit multe altele măria sa Nicoară și moș Elisei, și după aceste toate rînduieli și sfaturi, Pokotilo s-a dus să încalece. Nicoară Potcoavă l-a așteptat pînă ce s-a întors întovărășit de doi oșteni tineri. Și bătrînul, și cei doi oșteni tineri au descălecat și s-au închinat măriei sale.

Nicoară s-a dus către bătrîn, dîndu-i sărutare de despărțire.

— Mergi cu bine, moș Elisei!

Bătrînul a încălecat și s-a închinat iar din șa.

— Să te vedem sănătos, slăvite Voievoade, ținînd la Iași palosul dreptății.

Călărețiii s-au dus ; Nicoară a rămas în picioare, cufundîndu-se deodată în singurătatea sufletului său. A privit către miazănoapte unde carul mic își muta

stelele. Cătră asfințit, șfertul lunii ajunsese pe zare luminînd curgane străvechi. Nu mai era mult pînă la miezul nopții; cerul se limpezise deplin, vîntul părea căzut pe cea dintăi nea ușoară a stepei.

Dintrodată a sunat în înălțime glasul gîștelor sălbatice, care se învăluiau în grabă din zarea amiezii cătră steaua miezului nopții, căutînd încă un popas de liniște în bălți de curînd părăsite. Ridicînd privirile, Nicoară a văzut cometa ajunsă în creștetul bolții, de unde apoi își urma mișcarea cătră asfințit. A oftat ca de-o nădejde împlinită. Cînd și-a plecat fruntea, a simțit o boare de vînt cald.

Era austrul care venea dinspre apa Moldovei.

Venea dinspre apa Moldovei, de unde îi sosise în acea primăvară o carte de dragoste și mîhnire.

Nicoară a lepădat lîngă foc dulama și a început a umbla printre bordeiele oștenilor lui pînă ce a dat la lărgime și nu mai auzea mișcarea și zarva taberei.

Auzea însă chemările din înălțimea de sus a văzduhului, îi mîngîia obrazul vîntul lin cu zvon de strune, îi fulgera tainic în coada ochiului semnul înflăcărat al cometei.

Într-un tîrziu, Potcoavă a venit cătră tabără și a găsit la vatră pe Ile, zădărînd și crescînd focul. S-a așezat iarăși la lumina flacărilor, împresurat de năluciri nedeslușite ale viitorului.

A intrat în cort, lăsînd poala intrării ridicată, ca să ajungă pînă la culcuș lumina și căldura focului. S-a lăsat într-un cot, ascultîndu-și tumultul inimii.

Și-a adus aminte, fără noimă, de un cîntec bătrînesc din pruncie. Îi suna în auz; îi prăpădise vorbele. Pe urmă i-au picurat una cîte una acele vorbe pe buze

și le-a șoptit ca să le-audă el singur. Dar Ile de lîngă foc avea ureche ageră și i le-a prins numaidecît.

Legea ta de codru des,
Văd c-acuma s-a ales
Din tine să nu mai ies...

Le șoptea și Ile acele cuvinte, îngînîndu-le din strune.

Astfel și hatmanului i s-a ales să nu mai iasă dintre harțuri și treburile săbiei. A intrat în anii primăverii și l-a ajuns bruma toamnei.

Ile urma să cînte:

Am intrat copil blajin
Ș-am ajuns moșneag bătrîn...

— Mai am, prietine Ile, pînă la bătrînețe, a zis cu glas tare măria sa, de sub poala cortului. Cîntă-mi altceva, Ile. Zi cîntecul cel vechi cu paserea măiastră.

— Numaidecît, măria ta, a răspuns cu glas înăbușit slujitorul.

Vorbele acelui cîntec vechi i se păreau primejdioase lui Ile Caraiman; totuși le-a sunat în strune și le-a șoptit domol ca într-un ceas ca acela tîrziu al nopții. Focul se stingea și tăciunii se umbreau sub spuză.

Floare albastră...
Vine paserea măiastră,
Ciocănește la fereastră,
Și cu glas de om întreabă:
Nu vii, bade, mai degrabă?
Că dacă mai zăbovești,
Sloi de ghiață mă găsești...

Hatmanul tace; adierile strunelor se amestecă în susurul austrului. Prin deschizătura de sus a cortului, Nicoară zărește o stea care lucește pripit lăcrămînd.

XXXII

Boierul de la Iampol

De doi ani de cînd se așezase în Iampol, domnia sa boierul Gavril Ciohoranu petrecea o viață liniștită între tîrgoveții de acolo; nu-l tulbura nimeni și nu stîrnea nici o tulburare nimănui.

Boier Gavril fugise din țara Moldovei îndată după moartea cumplită a lui Ion-Vodă. Umblase de cîteva ori la Liov și de cîteva ori la Brațlau, la pîrcălabul Țopa; pe urmă nu se mai urnise din Iampol, din apropierea vadului pe Nistru ce-i zicea al Rașcului. Se știa, din cele ce spunea chiar domnia sa însuși, că nu-i place să se ducă la curtea lui Petre Șchiopul-Voievod și că ar sprijini «un barbat ce-ar umbla mai drept» în treburile țării. Acel bărbat fără beteșug i s-a părut a fi domnia sa Ion Nicoară Potcoavă, frate cu răposatul Voievod Ion. Boier Gavrilă făcea cunoscut prin oamenii din preajma sa că, pentru intrarea la Moldova a măriei sale hatmanul Ion Nicoară, domnia sa pîrcălabul Țopa a și scos de la doi bancheri ai săi din Liov sume destul de mari.

Astfel acel boier moldovean era socotit potrivnic lui Petru-Voievod Șchiopul și Porții Otomane; iar dregătorii Lehiei cu greutate mare îl sufereau în hotarele Republicii. Pe cît spuneau domniile lor, aveau năcaz din partea păgînilor ismailiteni, care poftiseră pe leși să nu primească la ei și în Ucraina fugar de la Moldova, ca acest fost dregător al răposatului Vodă Ion. Spuneau domnii leși că turcii «îi poftiseră». Dar turcii le hotărîseră și le porunciseră, ca unii ce stăteau amenințători pe hotarul leșesc. Cu toate acestea,

domnii leși nici nu izgoniseră, nici nu puseseră la popreală pe Gavril Ciohoranu.

Asemenea stare de lucruri păruse ciudată de la început lui Iacob Lubiș de la Brațlau. I se păruse mai ciudată decît hatmanului, trăitor în slobozia zaporojenilor, unde brațul stăpînirii leșești nu-l putea ajunge. Iacob Lubiș mai cunoștea că nici un bancher de la Liov nu slobozise bani lui Țopa pîrcălabul, deoarece pîrcălabul n-avea bani puși nici într-o bancă de la Liov. Deasemenea, Lubiș filosof știa mai bine decît oricine că boierul moldovean Țopa primise sprijin în taleri de argint din partea lui Nicoară și sumele le plătise el însuși, Lubiș, ca mînuitor de bani al hatmanului.

Se mai întîmplase că Iacob Lubiș nu mai primise de un an încheiat cerere de bani de la pîrcălabul moldovean. Și în acest răstimp, Lubiș trăsese de limbă pe unii fugari de la Moldova, care trecuseră pe la Iampol și cercetaseră pe omul lui Țopa, ca pe un credincios al măriei sale Ion Nicoară. Acei fugari spre Ostrovul Moldovenilor de pe Dnipru făcuseră popas și la Brațlau, și Iacob Lubiș filosof aflase de la dînșii cum că Gavril Ciohoranu îi îndemnase să-l înștiințeze pe domnia sa cînd e plănuit să se ridice cazacii din Lunca Mare și moldovenii de la Ostrov, ca să treacă Nistrul. Pe unii îi tocmise chiar să-i aducă asemenea vestire, făgăduindu-le bună răsplată și de la domnia sa, și de la hatman.

Se adunaseră astfel deasupra boierului moldovean, prepusul lui Țopa, destule bănuieli; însă Nicoară Potcoavă nu suferea să-și încarce sufletul c-o nedreptate. Totuși, dacă cumva boierul Gavril a intrat în slujbă la leși și la păgîni, e primejdie să se afle și la păgîni și la domnii leși mișcarea de oști de la Dnipru

către Nistru, plănuită în acea toamnă. Izbînda acelei mișcări de oști se întemeia pe taină și grabă. Ca să nu fie nici o greșală, Nicoară Potcoavă hotărîse ca boier Gavril să fie apucat din vreme și pe neașteptate. Se va vedea îndată dacă e vinovat sau nu de viclenie.

Elisei Pokotilo sosise la Mocani de la Brațlau după sfatul lui Iacob Lubiș, în ziua de 6 noemvrie. Abia ce așezase tabăra celor patru sotnii în preajma unor izvoare și lîngă colibe părăsite acoperite cu paie. Pînă în aceste locuri ajungeau cu turmele ciobani ardeleni; stăteau la pășunat cu oile o vară și după aceea cobonau la vale spre bălțile Dunării. Dar nu veneau în toți anii, ci tot la trei veri. De la acei oieri se dăduse nume locului Mocani; și era o singurătate largă de la popasul izvoarelor peste deal, pînă la niște păduri de mesteceni, cine știe unde, tot locuri umede, cu iarbă îmbielșugată. Locul popasului era înverzit c-o buruiană lucie cu frunză grasă, ce nu pierea de frigul iernii. Ici și colo, pîlcuri de cîte trei-patru stejărei ce se chiamă tufă roșie. Soarele de toamnă lucea în frunzele lor arămii rămase în crengi; venea plutind pe vîntul lin matasa morților și se anina de frunzele uscate. De fiecare din aceste fire de matasă atîrnă un painjen mărunt cît semincioara de mac și-și caută loc și stare pînă la învierea unei primăveri viitoare. Matasa morților e alt semn de toamnă lungă și blîndă.

Descălecînd, moș Elisei a privit cu luare-aminte acele locuri încîntate, departe de lume, și a oftat, rîvnind spre tihnă și pace. Apoi a poftit bun găsit lui Lixandru mezinul și l-a privit lung, ca să înțeleagă de ce-i așa de neliniștit și supărat. Doar cele treizeci și două de căruțe de la patru sotnii aveau cu îmbielșugare de toate, și la vatra de jar se frigeau în țiglă

hartane de oi chivirdic, dobîndite cu puțini bani de la păstori din valea Bugului.

— Mult avem să stăm aici? Nu pornim, moș Elisei? a întrebat cu harțag Alexandru.

— Ba pornim, după cum cunoști și domnia ta, a răspuns, împăciuitor, bătrînul. Porunca noastră este să ne aflăm pe malul celalalt al Nistrului peste cinci zile, adică la 11 ale lunii noemvrie. Cum ne-ajunge măria sa și trece vadul, noi purcedem numaidecît cu rînduiala știută, iar puterea lui Șah și a măriei sale vin după noi, la două zile de cale.

— Știu și cunosc, Pokotilo, dar de ce stăm aici în aceste pustietăți?

Moș Elisei a zîmbit:

— Ca să nu știe și să nu cunoască nimeni nimica despre noi. Mai avem ș-o treabă anumită, căpitane Alexandre.

— S-ar putea s-o cunosc și eu?

— S-ar putea. Ca asaul, răspunderea o am numai eu, și toți cei ce sînt sub mîna mea au datoria să îndeplinească poruncile ce am de la măria sa Nicoară. Dar țin socoteală că domnia ta ești frate și cel mai de credință barbat al măriei sale. Află că trebuie să înfățișăm măriei sale, la trecerea Nistrului, pe boierul Gavril Ciohoranu.

— Acela e omul nostru pus la Iampol de către Țopa.

— Așa s-ar părea, că e omul nostru.

— Se dovedește cumva că e viclean?

— Așa se pare.

— Atunci, asaule Pokotilo, să-l scurtăm.

— Însă avem poruncă să-l ducem nestricat măriei sale și-n taină, ca să nu se facă la hotar neliniște și să n-ajungă zvoana faptei înaintea noastră. Pe lîngă

asta, măria sa vrea să se încredințeze cu ochii și cu urechile și să-i facă județ drept.

Mezinul a ridicat din umeri, oftînd:

— Să ne supunem poruncii, asaule Pokotilo...

Moș Elisei a ridicat varga albă a puterii sale și a strigat către străjile din preajma sa, chemînd la sine pe Alexa Vulpea, pe Strămurare, pe Agatanghel și pe feciorii Gîrbovului.

După ce i-a dăscălit pe toți, asaulul i-a amenințat cu varga și a numit pe Alexa Vulpea călăuz al lucrării.

— Eu nu mă duc? s-a mirat mezinul.

— Domnia ta, căpitane Alexandre, rămîi cu mine, i-a hotărît asaulul. Te poftesc, în numele măriei sale, să-ți înfrînezi neliniștea.

Mezinul și-a mușcat buzele și și-a plecat ochii.

Intr-un pătrar de ceas, Alexa Vulpea, Strămurare și feciorii Gîrbovului s-au încălărat, iar Agatanghel a înhamat patru cai la o căruță a sotniei întăia. Ș-au și plecat. Aveau toată după-amiaza înaintea lor și lumina de la pătrarul de lună către miezul nopții.

In ziua de 8 noemvrie era tîrg de vite la Iampol. O căruță cu patru cai bulziș, întovărășită de patru oameni pașnici, călări, a căutat loc de găzduire la un han din margine, foarte de dimineață. Abia răsărise soarele și hangiul ieșise pe podeț, sub cununa de fîn atîrnată într-o prăjină aplecată asupra ulițiii.

Unul dintre călărești i-a dat cuviincios buna-dimineața în limba malorosienească, și a cerut găzduire și masă bună pentru o zi ori două.

— Dacă vom cumpăra ce poftim, a adaos Alexa Vulpea, nu mai întîrziem. Insă dacă nu găsim ce ne trebuie nouă, om mai sta: numai să binevoiești dumneata, om bun, să ne ocrotești. Ți-om plăti cinstit.

— Banul e cea mai bună zapiscă, a răspuns rîzînd hangiul.

— Banu-i boier leșesc, a încuviințat Alexa. Care-i numele dumnitale, cinstite hangiu?

— Iosip Uliță-lungă, domnule. Poftește a te uita la mine și vezi cît sînt de slăbănog, însă am picioare sprintene și cutreier Iampolu-n grabă, cît ar ceti popa nostru un parastas.

S-au apropiat și ceilalți trei călăreți și au rîs cu voie bună. A scos de sub coverga căruței cap bărbos și părintele Agatanghel, și s-a bucurat și cuviosia sa de asemenea nume.

S-a aflat că pe lîngă picioare lungi și sprintene, prietinul Iosip are ș-un rachiu bun de drojdie, pus în butoiaș în anul cînd a fugit de la Cracovia și s-a dus în țara sa craiul franțuz Hendric. După ce neguțătorii au descălecat și bărboiul părintelui Agatanghel a dat de cîteva ori ocol cailor și căruții, s-a făcut pace, dîndu-li-se cailor cele de cuviință, și nefiind nici oamenii obijduiți din partea băuturii și mîncării. Mai ales băutura de pe vremea craiului franțuz a avut mare izbîndă, fiind în acea toamnă mare lipsă de vinars în țară din pricina cometei. Și cînd s-au mai oprit și alți creștini sub cununa de fîn, Uliță-lungă s-a dovedit fudul și nepăsător față de ei. A stat cu prietinii săi dintăi. Iar alții care au mai venit s-au mulțămit a jindui numai clondirul, pocalul și cîrnatul crud ce se chiamă «trandafir», și cu părere de rău s-au grăbit spre iarmaroc.

Iar cuviosul Agatanghel, binecuvîntînd casa și saraiurile prietinului hangiu, a dorit prea mult să afle ce bărbați străini mai hălăduiesc în acel frumos tîrg al Iampolului. Căci îi spunea cîndva un unchеș al său de la Moldova, c-ar fi trăit aici și bine s-a împăcat cu

tîrgoveții acel uncheș al său. Și s-ar bucura ș-acuma, dacă ar mai fi în viață. Însă, ne mai fiind în viață, nu se mai bucură.

— Cum îi zicea acelui uncheș? a poftit numaidecît să afle hangiul Iosip.

— Îi zicea Nechifor Gîrbovu.

Dominte a rîs; frate-său mai mare a căscat ochii și a stat o clipă în cumpănă să deie dovadă că acel Nechifor Gîrbovu se află încă în viață. Tată-său cel bătrîn, morarul, ne-a lăsat sănătate și nu mai este, dar Nechifor Gîrbovu mai trăiește.

— Hai să ne împăcăm, s-a bucurat Iosip hangiul, și să cinstim în sănătatea celor vii și pentru pomenirea celor răposați. De douăzeci de ani de cînd trăiesc în Iampol, nu-mi aduc aminte să se fi așezat în tîrgul nostru nici un Nechifor și nici un Gîrbov. Oamenii străini nu se prea așează pe la noi. Numai unui boier de la Moldova nu știu ce i-a venit. Stă aici de vreo doi ani, într-o casă goală, numai el singur și c-o babă mută. Cînd și cînd trece cîte un călăreț pe la el, dar nu află ce-i trebuie lui să afle, și se duce în treabă-și. De trei ori în doi ani a venit să-l vadă un popă de la Tighina, din ceea parte.

— De unde știi dumneata, cinstite prietine Iosip, că-i de la Tighina?

— Din altă parte nu poate fi, a răspuns hangiul, căci e popă turcesc.

— Poate de la Bender.

Iosip Uliță-lungă s-a veselit nespus că acel călător cu bolduri de lumină în ochi și nas ascuțit nu știe că Bender și Tighina e tot aceea.

Tighina-i tîrg creștinesc —
Iar Bender gunoi turcesc.

— Zic unii că acest boier moldovean Gavril Ciohoranu ar vrea să se deie în legea turcească.

— Dar asta nu-i adevărat, a fost de părere Alexa.

— Adevărat, om bun, cum mă vezi și te văd.

— Doar nu-i ești vecin, ca să stupești în ogradă la dînsul și să ții socoteala popilor păgîni.

— Nu i-s vecin, dar nici departe de dînsul nu mă aflu.

— Ei, hai să ne-mpăcăm, prietine Iosipe, s-a îndupleeat Alexa. Ce-avem noi cu boierii moldoveni?

În ulița a doua de la hanul lui Iosip Uliță-lungă, cuviosul Agatanghel a găsit sălașul lui dumnealui Gavril dregător de la Moldova. Era o casă scundă, cu obloane la geamuri, în mijlocul unei livezi cu împrejmuire înaltă. Poarta era închisă pe dinlăuntru. Cu toate acestea, cugeta în sine cuviosul Agatanghel, acest boier creștin încă nu și-a schimbat legea, și-l chiamă tot Gavril. Nu se poate să nu fi ieșit la sfînta biserică.

Turla bisericii nu era departe. Agatanghel a grăbit într-acolo și-a intrat sub boltă, ca un creștin care are multă vreme de pierdut. Lume era destulă. Prin fum de făclii și cîntări de psalți, monahul a cercetat cu privirea și a văzut lîngă analoghionul din dreapta ceea ce căuta.

Dumnealui Gavril Ciohoranu făcea cruci mari, pornind de la carârea din mijlocul pletelor, ducînd dreapta pînă sub chimir, apoi aducînd-o la gulerul lat al șubei în dreapta și în stînga, apoi atingînd lespedea c-o plecăciune adîncă.

«Pînă ce s-a face turc, deocamdată-i creștin — își făcea socoteală Agatanghel. Pare-mi-se că-l cunosc eu pe acest credincios boier al măriei sale răposatului Ion-Vodă. Apoi bine, frate dragă, acesta-i Gavril Pîr-

jol de la Buhăieşti. L-am cunoscut cînd era vataman de răzăşi la Bogdănuţ, feciorul Lăpuşneanului. După aceea am auzit de el ca de-un dregător la cetatea Romanului, ridicat din răzăşi.»

Boier Gavril Ciohoranu era un bărbat bine cumpănit din toate mădularele; la cincizeci de ani avea plete roşcate, care abia îi sureau la tîmple; iar barba rotundă şi mustăţile tunse aminteau porecla lui veche din sărăcie — «Pîrjol».

«Vra să zică, se gîndea Agatanghel, acesta-i omul cu care am avut noi multe nacazuri, pe cînd era vataman şi slujbaş domnesc. Din părul acesta roş se uita cumplit la noi şi sărmanii nu cutezau să se apropie de harapnicul lui.

A plăcut pesemne lui Ion-Vodă, fiind mare călăreţ şi bun purtător de sabie.

Iată-l că iese. A stat în sfînta biserică cugetînd la demonul Belzebut. Să-l ducem pînă acasă şi s-auzim cum închide pe dinăuntru poarta. După aceea să vestesc pe Alexa şi pe ceilalţi şi să mărturisesc tuturora că poate greşesc; ca să nu-mi scrie pacat sfîntul Petrea în hîrţoagele din cer.»

Cuviosul Agatanghel s-a întors la hanul lui Iosip Uliţă-lungă şi a ţinut sfat cu Alexa Vulpea afară, lîngă căruţă, aducînd doi cai şi înhămîndu-i la oişte, iar pe ceilalţi doi legîndu-i dinapoi, la codîrlă.

— Eu ţi-oi spune dumnitale, Alexa, ca unui om mai priceput decît mine, că aist dregător pe care-l chiamă Ciohoranu e unul Gavril Pîrjol de la Buhăieşti, şi eu nu ştiam nimic. Dar cum l-am văzut în biserică, l-am cunoscut numaidecît; şi l-am petrecut pîn-acasă.

— Ce spui, frate Agatanghel? Apoi, dacă-i Gavril Pîrjol, îl cunosc şi eu! N-am să-i aduc aminte că m-a pălit cu gîrbaciul plumbuit, pe cînd era slujitor

domnesc la Bogdănuță-Vodă. Așa-i nacazul în saraca noastră țară a Moldovei, că cei care se dau cu lupii și corbii put a hoit. Vai de cei ce-și uită părinții și frații și se înstrăinează de ei și le e dușman și gîde!

— Nu socoți că păcătuim, frate Alexa?

— Noi nu-l obijduim, cum ne-a obijduit el pe noi. Va să-l judece măria sa Nicoară. Așa că noi, din clipa asta, ne așezăm în preajma lui și nu-l lăsăm pînă ce nu-l încleștăm.

Hotărîrea lui Alexa Vulpea a fost să scoată căruța de la han și s-o mute în preajma casei boierului, s-o așeze într-o hudiță deocamdată și s-o mute și de-acolo, dacă va fi nevoie, după împrejurări. Cuviosul Agatanghel și Strămurare au de dres o stricăciune; trebăluiesc la o roată și se arată tîrgoveților care trec pe lîngă ei foarte grăbiți și supărați. Feciorii Gîrbovului se află și ei în treabă, de la han la ulicioară; și nu-i departe nici Alexa.

Măria sa Pîrjol, cum îi spunea rînjind cuviosul Agatanghel, n-a ieșit pe poarta cea ferecată, decît într-un amurg, purtînd toiag și șubă. A închis poarta și a strigat ceva slugii lui de după poartă, oprindu-se o clipită; pe urmă a pornit cu pas cumpănit și destul de repede, bătînd ulița cu toiagul tot la al doilea pas. A trecut pe uliță tot către răsărit; cei din hudiță au rămas învăliți de întunecime.

În capătul uliții, boier Gavril a apucat la stînga și îndată s-a oprit la o ușă de negustător ce da pe un podeț. Cînd a bătut cu toiagul pe acel podeț, ușa s-a deschis și a ieșit în prag, luminată dinăuntru, o femeie ce părea tînără. Boierul s-a dus asupra ei; femeia s-a tras îndărăt. Ușa s-a închis. Căsuța a rămas întunecată, cu obloanele închise.

La al treilea ceas al nopții, s-au auzit clempușurile de la ușă căzînd și Pîrjol a ieșit. Femeia a făcut lîngă el cîțiva pași. S-au oprit amîndoi ținîndu-se de mînă și au ridicat capetele către răsărit. Era înspre acea parte a cerului un pîlc de nouri, și cometa nu se vedea. Șfertul lunii era întunecat și el. Steaua cu coadă avea a ieși mai tîrziu, către miezul nopții, între cloșca cu pui și fus. Omul a mormăit o vorbă de despărțire, femeia a răspuns cu glas subțirel și s-a întors repejor la ușa rămasă deschisă. Bărbatul a apucat calea spre casă, cotind colțul uliții înspre asfințit.

Cînd a ajuns în drept cu hudița, s-au alăturat pe neașteptate de domnia sa două mogîldețe. Boierul a vrut să strige. Cînd a căscat gura, mogîldeața din dreapta i-a și umplut-o cu un ghem de cîlți. Cînd s-a smuncit năprasnic, să scape, l-a primit în brațe al treilea om negru, răsucindu-i mînile la spate. Paznicul uliții, nevăzut, bătea undeva cu ciocanu-i de lemn în toaca atîrnată de gît. Pe urmă a strigat cetățenilor cu glas răgușit că-i liniște și pace pe pămînt și că-i ceasul al treilea de la înserat.

Ornicul din turnul soborului, în mijlocul tîrgului, a bătut de nouă ori.

Domnia sa Gavrilă Ciohoranu era purtat cu repeziciune, ca un buștean, în hudiță, și grămădit în căruță. Strămurare s-a aburcat după el urmînd a-l strînge și a-l cetlui cu frînghia. Boierul icnea din adîncul ființii și se încorda c-o putere înviersunată. Apoi deodată a contenit. Caii înhamați au smuncit streangurile. Trei călăreți au împresurat căruța. Cucoșii din vecinătăți au prins a cînta după socoteala pe care o au ei; pîrcalabul îi asculta tot mai departe și mai stîns.

După rînduiala lui Elisei Pokotilo, călăreții și căruța aveau a se opri la un șipot, într-o vale, și lîngă o dumbravă. Era într-un loc ocolit de drumul mare, cercetat numai vara de plugari și păstori; iar în acel început de noemvrie îl împresura pustia. Pokotilo îl cunoștea și-i dăduse lui Alexa toate îndreptările, ca să nu se rătăcească. L-a sfătuit să întrebe un gospodar din marginea satului al cincilea de la Iampol. Totîrnac a umblat cu luare-aminte; n-a mai întrebat pe nimeni; și după al cincilea sat de la tîrg spre Bug, a găsit locul. Acea pustie depărtată de sate era potrivită pentru popasul sotniilor lui moș Elisei. Se înțeleseseră, bătrînul și Alexa, să se întîlnească acolo. Dacă Alexa nu vine acolo pînă la o joi, îl caută moș Elisei la Iampol, să vadă de ce nu și-a izbîndit isprava. Dar treburile se petrecuseră cu bine, după dorința bătrînului și după norocul ce se vădea lui Nicoară în acea vară a Sfinților Arhangheli.

Șipotul de sub deal și de sub dumbravă se aduna de la trei fîntîniițe pline într-un jgheab de lemn, care vărsa în cupă de piatră o vînă groasă de apă. Acolo s-a oprit căruța după ce a umblat toată noaptea. Cei cinci oșteni au ales un loc ferit, după stejari. Au descălecat; au scos prada lor la lumină, în răsăritul soarelui. Dîmbul scînteia de brumă. Cîteva țărci au venit în vîrfurile stejarilor bătrîni și au prins a se certa.

Dumnealui Gavril boierul era botit și umilit de noaptea de nesomn în hurducăturile căruței. De și Strămurare îi scosese din gură călușul de cîlți, se vedea că acuma îi era încleștată limba de spaimă.

Abia a putut clămpăni nedeslușit: Apă! Apă!

Strămurare, suflet milostiv, l-a ajutat să ajungă la izvor, unde pîrcălabul s-a adăpat și s-a spălat pe ochi.

— Ah! a gîfîit el întorcîndu-se la căruță, amară moarte mă paște!

— De ce grăiești așa, boierule? l-a întrebat Alexa, privindu-l ațintit. Te simțești cumva vinovat cătră măria sa Nicoară?

— Ba nu mă simt vinovat întru nimica, s-a tînguit lăcrămos boierul. Dar bag de samă că vă purtați cu mine ca și cum aș fi un mișel de rînd.

— Greșești iar, boierule! Nu te-am asuprit și încă nu te-am împuținat. Ești întreg și capul ți-i pe umeri. Numaicît trebuie să te supui și să mergi la judecata măriei sale.

— Dar ce-am făcut?

— Nu știu. Te va întreba și vei răspunde.

— Vai și iar vai!

— De ce te tîngui?

— Căci văd cum se răsplătește credința mea.

— Nu te teme, măria sa are obicei să judece cu chibzuință.

Boier Gavril a tăcut. S-a așezat la pămînt și părea trudit de moarte. Însă ochii îi erau vii și treji între tufele de păr roș ca focul. Obrazul i s-a strîmbat de mînie mai mult decît de suferință, cînd Strămurare a pășit pînă la el, legîndu-i din nou mînile la spate.

— Aveți porunca să mă legați?

— Ba nu.

— Atuncea, rogu-vă, lăsați-mă slobod.

— Nu putem, a rîs fără rușine Strămurare, căci ne temem să nu te iei după iepurele care a zbucnit mai nainte din tufe.

— Mă jur pe sufletul meu și al părinților mei răposați că mă supun și nu fug.

— Să te credem? Să nu te credem?

— Sloboziți-mi dreapta să fac cruce înaintea Domnului Dumnezeu, care ne vede. Treclet să fiu și să am parte cu Arie și cu Iuda, dacă nu mă supun. Și stăpînul meu mă va judeca drept, căci i-am fost cu credință.

— Te va judeca după credința cu care l-ai slujit.

— Dar ce-am făcut, oameni buni? Ce-am făcut?

— Nu știu ce-ai făcut de cînd nu mai mînînci pînea Domniei, dar știm ce făceai cînd erai slujitor la curtea lui Bogdănuț-Vodă. Ș-ai bătut cu gîrbaci plumbuit pe sărmani.

Boierul a fulgerat în sus cu fruntea ș-a privit cu băgare de samă pe Strămurare.

— Hai sus în căruță la hodină, i-a poruncit oșteanul, strîngîndu-i mai tare legăturile. Dumnezeu vede și măria sa Nicoară va judeca.

— Dați-mi ceva să mînînc... mi-i foame... s-a jeluit boierul.

— Ți-om da, la vreme. Hai, suie!

In ziua aceea domnia sa boierul Gavril a dormit, a ospătat, s-a hodinit și s-a arătat întru toate supus, cu cea mai mare cuviință. Părea că așteaptă senin județul stăpînului său.

A dormit și în noaptea cealaltă, și l-a privegheat în căruță cuviosul Agatanghel. B-a i-a slobozit și brațele din frînghie, ca să-i fie somnul mai bun. Apoi, milostivul rob al lui Dumnezeu, cuviosul Agatanghel, cînd a răsărit soarele, și-a scăpat fruntea pe braț și răsuflarea a prins a-i cînta.

Toți caii erau legați mai la o parte, între stejari, afară de unul înșăuat, al lui Dominte Gîrbovu, străjerul de dimineață.

Dominte Gîrbovu se trăsese din căruță, își gătise calul, suise în pisc și priveghease împrejurimea, apoi

se întorsese, descălecase, apucase ulciorul și coborîse la șipot să-l umple. Nechita, Alexa și Strămurare dormeau încă la vatra caldă a focului.

Deodată toată această alcătuire pașnică a popasului s-a tulburat năprasnic.

S-a auzit un țipăt scurt, repede înăbușit. Gavril Pîrjol, care nu dormea și priveghea să-i vie ceasul potrivit, l-a lăsat pe cuviosul Agatanghel străpuns în inimă și zbătîndu-se. S-a zvîrlit ca-n fulger de sub cuvergă, a încălecat calul lui Dominte și s-a prăvălit spre izvor, ca să sară peste Gîrbovul cel tînăr și să scape la cîmpie.

De țipetul lui Agatanghel se sculau cu mișcări pripite cei de la foc. Altă cale de scăpare decît spre Dominte, boierul Gavril n-avea. Apucase cu stînga frîul, ținea încă în dreapta jungherul sîngerat al monahului; cu acel jungher înțepă fugarul în coastă, făcîndu-l să salte ca un cerb săgetat. Boierul era cu capul gol și pletele zbîrlite. Șuba i se desfăcuse în două părți ca două aripi; obrazul ca de flacără în bătaia soarelui i se încrețise într-un rînjet de demon.

— Ha-ha! a dat el răcnet, rămîneți cu bine!

Nechita Gîrbovu a slobozit un țipăt înfricoșat:

— Nu-l lăsa, măi Dominte!

— N-am ce-i face, bădică! s-a tînguit cu desnădejde Gîrbovul mezin.

Apoi simțind greutate în mîna dreaptă, s-a ferit scurt de săritura calului și a zvîrlit cu putere asupra rînjetului roș ceea ce ținea el în mînă. Ulciorul s-a sfărîmat de fruntea boierului cu pocnet mare, apa și cioburile l-au orbit; în clipa de șovăire a călărețului, Dominte a pus mîna pe frîu și a grăit calului. Ceilalți de la vatra focului, ca niște mori de vînt pitice, cu

aripi învăluite de furtună, și-au schimbat locul, sărind în capul domniei sale.

Cînd oștenii l-au dus la căruță pe dumnealui Gavril Pîrjol, au văzut sub covergă, răsturnat și cu un braț atîrnînd, pe cuviosul Agatanghel. Au cunoscut că-și dăduse sufletul.

Pîrjol își ferea ochii de privirile care îl ațînteau. Îi curgeau ațe de sînge pe tîmpla stîngă. Era încă frămîntat de o turbare nebună.

— Dați-mi drumul, a urlat el. Mă duc la stăpînul vostru să mă plîng. Cum îndrăznești, mișele, să dai cu ulciorul în capul unui dregător domnesc?

Dominte s-a sfiit:

— Cu ce eram să dau? Că n-aveam altceva în mînă...

— Îți făgăduiesc bună plată pentru necuviința ta!

Alexa a pășit înainte:

— Unde ți-s jurămintele, lup roș?

— Am să-ți arăt eu jurăminte, rîie țărănească! a detunat boier Gavril.

Se răsucea cu jungherul în mînă, se pregătea să sară și să-și facă loc de scăpare.

Atunci Alexa Vulpea a fulgerat din ochi o clipire spre Strămurare.

Prietinul monahului a pășit înainte. Boierul s-a izbit spre el cu jungherul. Strămurare i-a pus în piept baltagul și l-a repezit înapoi. Cînd l-a văzut poticnind, a sărit după el și l-a străpuns cu cuțitul din mîna stîngă subt urechea dreaptă, deschizînd izbuc de sînge. C-un chelălăit răgușit și stîns, boierul s-a întins pe spate ș-a horcăit îndelung, deșertîndu-se de viață.

După ce au coborît de la căruță pe cuviosul Agatanghel și l-au așezat în pajiște, Alexa Vulpea s-a în-

tors cu fața către prietinul său pe veci adormit. I s-a închinat; apoi s-a răsucit spre soții săi.

— Creștini buni, a rostit el cu blîndețâ, să-i săpăm monahului Agatanghel groapă lîngă izvoare și să-i punem semn.

Pe Strămurare, a adaos el, îl poftesc să ia capul acestui Belzebut, să-l ducem măriei sale. Iar leșul l-om prăvăli într-o rîpă.

Întorcîndu-se cu spatele spre Gavril Pîrjol, cei patru oșteni au apucat cu luare-aminte pe monah și l-au dus, să-l puie la odihnă de veci într-o poiană din dumbravă, în laturea șipotului. I-au dat sărutare frățească și l-au astrucat, punîndu-i la căpătâi cruce.

După ce-au isprăvit, s-au suit în pisc ș-au văzut în fundul zării, încă departe, înaintînd la pas sotniile lui Elisei Pokotilo.

XXXIII

Sotniile trec Nistrul

Elisei asaul s-a înfățișat la podul umblător de pe Nistru împotriva Sorocii și a găsit acolo pe nacialnicul Pamfilie Zagorețki călare, cu cîțiva slujitori după dînsul. Era în ziua de 12 noemvrie, trei ceasuri înainte de asfințitul soarelui.

Nacialnicul Pamfilie era un bărbat slăbănog, cu barba balaie și rară în furculiță, privind blînd lumea cu doi ochi spălăciți de gînsac. Cu el se afla întru toată fala și domnia sa Tadeus Kopițki de la Movilău, cu patru haholi în căciuli și cojoace. Pe cînd slujitorii domniei sale domnului Zagorețki erau pirpiriu îmbră-

cați, mai mult în flenduri; însă nasurile le erau rumene.

Moș Elisei a descălecat numaidecît și s-a închinat nacialnicului crăiesc, care și domnia sa a pus piciorul în pămînt și a lepădat frîul, simțindu-se măgulit de cinstea pe care i-o făcea un zaporojan cu faimă, cum era Elisei Pokotilo. Li s-a adaos, sunînd din pinteni, și pan Tadeus, scoțînd cușma vișinie și lăsînd să i se vadă tîmplele rase.

— Care-i vestea domniei tale, Elisei asaul? a întrebat blînd nacialnicul.

— Vestea mea e bună, pan Zagorețki, și vreau să trec cu sotniile mele, cai și căruțe, dincolo de Nistru.

— Din a cui poruncă?

— Dintr-a măriei sale hatmanul Nicoară.

— Vine și măria sa?

S-a amestecat pan Tadeus:

— Îl aștept și eu pe slăvitul hatman din ceas în ceas.

— Atunci e bine, a răspuns pan Pamfilie, puțin nedumerit. Și măria sa hatmanul va fi avînd învoire și îndreptări?

Iar s-a amestecat pan Tadeus:

— Măria sa e volnic să treacă oriunde și are îndreptări paloșul și oastea cu care vine.

Nacialnicul s-a îmblînzit deplin.

— Atuncea noi nu ne punem împotrivă.

— Bine faci, pan Zagorețki, l-a sfătuit Elisei asaul, privind spre slujitorii flenduroși și cu nasurile rumene. Dacă ai bunăvoință, te-aș ruga să mai chemi și alți slujitori, cîți vei mai fi avînd, să deie mînă de ajutor. Eu trec cît ai bate în palme; n-am decît douăzeci și cinci de căruțe; le grămădesc pe pod, slobod caii să vie singuri prin întinsura de apă de la vale, după sot-

niile încălărate, și gata. Nistru-i domol și scăzut de secetă. Cînd sosește măria sa Nicoară, noi sîntem în bună rînduială ca să-l primim.

— Apoi om ajuta, a încuviințat cu blîndețe Zagoreţki, dar n-am alți sujitori decît aceștia cinci.

— Buni sînt și aceștia și i-om răsplăti după cuviință.

Cei cu nasurile rumene s-au înviorat și s-au mișcat către podul umblător să înștiințeze brudnicii.

Era o zi de lene și dulceață a «verii femeilor». Vîntul de la marea din mijloc adia ușurel. Căruța asaului, purtată de Strămurare, a venit la locul unde se afla stăpînirea. Moș Elisei a poruncit popas și vatră de foc, și, la foc, un fedeleș de mied vechi.

Pe cînd mezinul Alexandru rînduia cu hărnicie trecerea și se afla cel dintăi pe celalalt mal, Alexa Vulpea silea călăreții și caii căruțelor ce rămăseseră mai la urmă. După răcnetele de cuviință, toate s-au săvîrșit nu fără destule greutăți. Iar domnia sa Alexandru a poruncit să se dea vestire din corn ; nu mai putea suferi nici un fel de întîrziere. Dar moș Elisei mai avea treabă cu nacialnicul Pamfilie. Îi pusese într-o mînă o coapsă de purcel de șase săptămîni și-n altă mînă un pocal, pe care îl tot umplea cu mied. Cînd ajunsese soarele în zarea asfințitului, pan Tadeus îl îndemna cu bunăvoință pe pan Pamfilie să-și mărturisească durerile de care a avut parte în această lume păcătoasă.

— Numai de nacaz am avut parte și am pătimit ca un mucenic, oameni buni și prietinilor, se tînguia domnia sa.

— Dar ce este ? Ce nacaz greu ai domnia ta, de te jeluiești astfel ? l-a ispitit Kopițki.

— Ah, pan Tadeus, iubitul meu, nacazurile mele nu le doresc nici dușmanilor...

A făcut puțină rînduială politicească Elisei Pokotilo:

— Strămurare, a poruncit el, umple un ulcior cu mied, adaogă și-un hartan de friptură, și du-te de vezi ce mai fac slujitorii crăiești.

După ce Strămurare a plecat, moș Elisei a trezit pe pan Zagoreţki din jalea lui umedă.

— Acum poți să ne spui, prietine Pamfilie. Întăi să deșerți pocalul, și spune, pe cînd eu ți l-oi umplea iarăși.

— Ziua stau și cuget, a prins a spune nacialnicul, iar noaptea mă uit și nu pricep. Domniile voastre nu v-ați speriat de cometă?

— De ce să ne speriem? s-a mirat Elisei Pokotilo.

— Nici eu nu m-am speriat, a urmat nacialnicul Craiului. Dar n-am liniște nici zi, nici noapte, din pricina soției.

— Ce vrea?

— Vrea să-i prorocesc ce vestește acel foc din cer. Atîta mă chinuiește, de-mi vine să-mi iau lumea-n cap. Las' că în douăzeci și cinci de ani, de cînd am pus cununiile, numai pricină de vrajbă îmi caută. Mă zgîrie cu unghiile și mă împunge cu boldul...

— Cum se poate una ca asta? s-a umflat de mirare și de mînie pan Tadeus.

— Da-da... s-a tînguit cu lacrimi nacialnicul. N-am să vă mai spun că, de cînd cu cometa asta, a dracului nu a lui Dumnezeu, atîta și-a ieșit din fire sărmana...

— Cum o chiamă?

— Adelaida. Atîta și-a ieșit din fire sărmana mea Adelaida, încît mi-a trîntit în cap strachina de supă. Noroc că nu era prea fierbinte zama.

— Și domnia ta ai stat așa și nu i-ai făcut nimic?

— Am stat așa, cu brațele căzute, și cu ochii la icoana Maicii Domnului. Pamfilie — s-a mirat ea — acuma semeni într-adevăr cu Domnul nostru Isus.

Pe cînd nacialnicul vărsa lacrimi jalnice, s-a auzit cornul de peste Nistru sunînd a doua oară, și soarele s-a uitat la lume de pe zarea asfințitului. Alte cornuri au dat glas dinspre calea Iampolului. Moș Pokotilo și Kopițki s-au înălțat în picioare și-au încălecat, înțelegînd că se apropie privighetorii înainte ai măriei sale Nicoară. Iar nacialnicul crăiei s-a plecat pe-o coastă, amețit de trudă și somn, în cele din urmă licăriri ale focului din vatră.

Un pîlc de călăreți au sosit gonind și au poprit scurt în vederea fluviului adulmecînd singurătățile. După ei, cu patru cai albi încordîndu-se bulziș, căruța domnească a trecut mai aproape; și peste ape, către tabăra de dincolo, a mugit cornul de bour al lui Ile Caraiman.

Pokotilo și Kopițki au ieșit înaintea călăreților și căruței.

— In jumătate de ceas e aici și măria sa, a strigat Ile ieșind de sub covergă.

Din fruntea pîlcului de călăreți s-a desfăcut vatamanul Agapie Lăcusteanul, venind spre moș Elisei.

— Dacă-i veste bună, nu mai trimet oameni către măria sa, a grăit el.

— Veste bună, Agapie, a răspuns Pokotilo. Cum vezi, dincolo se și aprind focurile taberii. De la Costandie Șah venit-au știri?

— După înțelegere, dacă e tăcere e și liniște, și treaba merge fără sminteală. Cel din urmă sol de la hatmanul Costandie a sosit cînd purcedeam de la Ostrov. Ne-a întărit tocmeala că și el va fi pe Nistru, în unghiul hotarului nohailor, în ziua de 11 noemvrie, tot

așa după rînduiala noastră : Apletin înainte, și domnia sa îndată după Apletin.

Caraiman, vatamanul, și privighetorii săi au văzut cu mirare cum vin de la mal oșteni către nacialnicul crăiesc care dormita la foc, cum îl înalță copăcel și-l duc prin prund la podul umblător, ce avea a trece cu cele din urmă căruțe ale asaulului.

În umbra amurgitului a sosit cu grosul sotniilor și măria sa Nicoară. Luna aproape plină s-a înălțat din răsărit, luminînd întinderi mari, și în urmă spre stepă și spre țărmul moldovenesc, descoperind ca dintr-o pîclă stîncăriile albe de deasupra Sorocii.

Douăzeci și două de sotnii s-au îmbulzit la vad, fremătînd. Îmbrăcămintea sură a oștenilor moldoveni părea întuneric de peșteră între zare și luciul apei. Cînd și cînd scăpărau cremeni în copitele cailor. Căruțele își țineau rîndul la podul umblător. Nicoară Potcoavă, Elisei Pokotilo, Tadeus Kopițki au stat îndelung neclintiți pe cai, priveghind trecerea, primind înștiințări, trimeținď porunci, așa ca să nu fie în acel loc mai mult zvon decît la o viitură de ape. Mai ales glasurile oștenilor nu pătrundeau deasupra acelui zvon nedeslușit și surd.

La al patrulea ceas al nopții, malul stîng se liniștise. Au intrat pe podină căruța domnească și cei care zăboviseră. Brudnicii locului căzuseră de mult de trudă la celalalt țărm, și au venit la trecerea podului umblător oșteni din sotniile asaulului Elisei.

Cînd Potcoavă a pus piciorul pe malul drept, străjile au dat înștiințare și de la toate focurile taberii s-au ridicat oștenii hăulind și urînd bun venit măriei sale. A ieșit, însă, poruncă să fie liniște. Sotniile să-și vadă de cină și odihnă. Începînd de luni, 12 noemvrie, războiul măriei sale pornește, nu din zburdăciune, ci din

mînie și durere. În acea noapte de 12 noemvrie, de mult nădăjduită, măria sa priveghează și ajunează.

Tabăra s-a liniștit în scurt răstimp. Luna s-a înălțat în cer senin ; și s-a arătat mai sus de lună, către creștetul bolții, și cometa cea în chip de paloș de flacără.

Oamenii veniți întru întîmpinarea măriei sale cercau în felurite chipuri să afle vești de ce spune lumea despre steaua cu coadă în alte părți, în colo spre Kiu. Că pe-aici, dincoace de Nistru, lumea încă nu și-a venit în fire. Îndeamnă doi călugări de la mănăstirea Neamțu pe gospodari să-nchine tot ce au la sine și împrejurul lor sfîntului lăcaș.

— Da' de ce ? s-a hlizit Dominte, feciorul cel mai mic al Gîrbovului.

— Cum de ce ? s-au mirat cei care întrebau ; căci vine sfîrșitul lumii, oștene.

— Ba să vă spuie bădica meu Nechita, oameni buni, a grăit cu sfiiciune Dominte, că dacă s-a prăpădi lumea, apoi vite, straie și bani n-or folosi nimănui, fie oșteni, fie călugări.

Oamenii ascultau cu mirare pe acel firoscos care rostea asemenea adevăr înțelept.

— Pe lîngă bădica Nechita, mai spunea și măria sa Vodă Nicoară că oamenii din țara Moldovei să nu se teamă de moarte, ci mai degrabă de viață, dacă e vorba ca viața să rămîie așa de rău întocmită precum este...

— Iaca și asta-i adevărat... îngînau oamenii.

La ceasul miezului nopții, cînd tabăra era luminată ca-ntr-un amurg, de la focuri, lună și cometă, Nicoară a întrebat pe Elisei asaul, care priveghea lîngă sine, ce știre poate să-i dea despre boierul de la Iampol.

— Căci am poftit să-i văd ochii și să-i ascult glasul, a zis măria sa, ca să cunosc dacă-mi este ori nu cu priință.

Atunci Elisei bătrînul a făcut un semn lui Strămurare, care de mult aștepta în preajmă ca o momîie mută. Și acel om de credință a păsit pînă la măria sa și, punînd în pămînt genunchiul stîng, a tras dinainte-i, de la șold, o traistă roșie de lînă și a scos căpățîna lui Gavril Pîrjol, spălată și gătită cuviincios, și a așezat-o pe traista păturită, fără a spune nimic.

Nicoară s-a întors spre acea vedenie și pe obrazul său s-a așternut deodată aurul lunii. Vedea obrazul vicleanului și ochii stînși; dar glasul n-avea să i-l audă niciodată, în veci.

S-a întins asupra pămîntului și cerului o întristare de piatră și Nicoară a oftat. Apoi a făcut semn să se înlăture de lîngă sufletul său acel gunoi de om.

Tot în tăcere, Strămurare a coborît lîngă apă; a dat drumul căpățînei pe un talaz către sforul fluviului și a rămas privind cum se duce, pînă ce s-a scufundat. Iar în vremea asta, asaul Elisei povestea cu glas domol măriei sale întîmplarea în care se prăpădise cuviosul Agatanghel.

Nicoară a ascultat cu luare-aminte; obrazul îi era pălit de mîhnire. După ce moș Pokotilo a tăcut, măria sa a înălțat privirea către bolta văzduhului.

— Vra să zică, a șoptit el, în noaptea aceea, cînd a fost ridicat, s-a uitat și el la acest semn?

— Da... Ieșise și ibovnica lui cu dînsul.

— Aceea, a dat lămurire pan Tadeus, e una Leonora Frumoasa. I-au trimes-o stăpînii lui de la Liov să-l privegheze.

— Da-da... a suspinat Nicoară. Acuma acea Leonoră se uită poate la semn singură și nu înțelege nimic.

Cei doi prietini au privit nedumeriți pe hatman. Cerul cu stele era nalt și depărtat ca niciodată.

Moș Elisei Pokotilo s-a sculat de la vatră și luciul lunii i-a sticlit pe fruntea-i pleșuvă.

— Slăvite Voievoade, a zis el închinîndu-se, eu mă duc să poruncesc încălărarea sotniilor mele și să trezesc pe fratele măriei tale. În noaptea asta cată să călcăm două poște, să luminăm calea înainte. Cînd ajungi măria ta la Prut, eu pun stăpînire pe vămile de la Tazlău și Oituz.

Nici Alexandru, nici Gînj bătrînul nu dormeau. Cel dintăi pleca cu moș Elisei și era neliniștit ca un harmasaraș în primăvară. Al doilea rămînea cu măria sa.

Mezinul a sărutat pe Nicoară strălucindu-și la lumina focului ochii și rîsul, apoi a primit mîngîierea și îmbrățișarea unchesului, cuprinzîndu-l de după grumaz. În tăcere, unii au rămas, alții s-au dus.

Se auzea ronțăitul șiragurilor de cai la conovețe. Cineva cînta, singuratic, la un foc ce se stîngea:

Pentru tine, fa Ileană,
A-nflorit iarba-n poiană...

Nu tîrzie vreme, Nicoară a ascultat tropotul înăbușit al cailor depărtîndu-se pe calea stîncăriilor albe de sus. Cetățuia Sorocei rămînea goală și pustie la o parte. În tîrg era oarecare tulburare, dar crainicii măriei sale Nicoară dăduseră de cu sară înștiințare de liniște și pace.

Din dimineața de 13 noemvrie, grosul călărimii lui Nicoară Potcoavă s-a mișcat înainte, lăsînd în urmă privighetori. Mișcarea către scaunul țării Moldovei era rînduită a fi cu popasuri dese, ca să fie vreme de înștiințare a satelor și de primire a veștilor de la căpitanul Cozmuță Negrea, care urma calea Lipșei spre Suceava, și de la hatmanul Costandie, care suia din Țara-de-Jos spre Fălcii, Tecuci și vărsarea Trotușului în Siret.

La 16 noemvrie, vestitorii lui Șah arătau că cetatea Bender, pe Nistru, fusese deșertată de puținii ismailiteni care o păzeau. N-aveau nici o putere; grămădiseră în căruțe calabalîcul și se trăseseră în hotarul Bugeacului subt ocrotirea lui Demir-Han. Din acea parte nu era nici o neliniște; Demir Ghirai își ținea cuvîntul. Sotniile lui Apletin grăbeau spre drumurile Galațului și Brăilei și spre vămile muntenești, ținînd potecile de la Cașin. Se vestise pretutindeni venirea lui Ion Nicoară-Vodă. Neavînd nici o stricăciune, lumea sta cu pace la sălașele ei. Au început a fi popriți, după izvodul lui Cozmuță, unii boieri din Țara-de-Jos și sînt trimeși la grosul călărimii hatmanului Șah.

La Potîrnicheni, în hotarul de odinioară al ținutului Iași, i-a sosit lui Nicoară vestire și de la căpitanul Cozmuță. Spun răzășii din satele de către miazănoapte că la turcii din cetatea Hotinului s-a simțit intrarea de oști în olatul moldovenesc, deci, după obicei, baș-buluc-baș a închis cu zăvoare porțile de fier și așteaptă. În satele din lungul drumului Lipșei, se ridică răzășime tînără cerîndu-se la oastea măriei sale.

S-a vestit în toate părțile de îndemnul măriei sale Ion Nicoară, să fie popriți și dați stăpînirii nouă boierii haini din războiul lui Ion-Vodă; iar acei care nu au avut păcat, nici mînia norodului pentru asupriri și jăcuiri, să nu se teamă de nimic. Deasemenea satele să prindă și să deie în mîna oștenilor măriei sale pe slujitorii păgîni care vor fi umblînd în țară după dabile, peșcheșuri și plocoane.

Se aleg în sate vornici dintre oamenii care au fost în războiul lui Ion-Vodă din Țara-de-Jos în anul 1574.

Cei care doresc să iasă la oaste cu măria sa Ion Nicoară, să-și caute cal bun, straie de iarnă, și să-și

ia la ciochine merinde pe zece zile. Altfel, căpitanul Cozmuță nu-i primește și să se știe că asta nu-i oaste de dobîndă și sînt oprite cu strășnicie răutățile, furtișagurile și ucisurile. Cine poftește să intre în oastea măriei sale Ion Nicoară, apoi intră numai cu jurămînt.

Au venit vești și de la asaulul Elisei Pokotilo, în privința boierilor vînzători și a liniștirii oamenilor. Fără să-l îndemne cineva, Dominte a cutezat să intre în ziua de 18 noemvrie, duminică, într-o biserică a unui sat și, cu sfială, și-a spus și el părerea despre steaua cu coadă și de mintea puțină a celora care socot că vine sfîrșitul omenirii. Vine numai sfîrșitul răilor, după ce se vor săvîrși slujbele de pomenire ale răposatului Ion-Vodă și se va deschide județul măriei sale Ion Nicoară la Iași. Așa socoate și bădica său Nechita, mare înțelept.

In aceeași zi de duminică, Elisei Pokotilo trecea cu sotniile sale Siretul la Scheia, grăbind spre Tazlău. Totîrnac, cu o sută de săbii, apucase în lungul Siretului, spre Bacău, ca să închidă pasul Oituzului.

Lixandru mezinul a înștiințat pe asaul că ar avea nevoie de o zi ca să treacă în grabă pe la un loc de domnia sa știut, la apa Moldovei.

— Cît mă duc și mă întorc eu, asaule, oamenii pot face o zi popas de hodină.

A răspuns liniștit și cu blîndețe asaulul:

— Domnia ta, Alexandre, nu putem ieși cu nici un chip din hotărîrile măriei sale. Peste cinci zile trebuie să fim amîndoi la Iași. O parte din oameni rămîn să privegheze la ținuturi, cu sutașii cei mai destoinici. Cu două sotnii trecem la Iași ca să ne facă rînduială nouă cum va socoti măria sa.

Mezinul a răspuns cu aţîţare:

— Nu se poate să nu mă duc, asaule, pînă unde am eu treabă.

— Fără învoire?

— Răspund eu faţă de măria sa.

— Nu cuteza a trece domnia ta peste hotărîrea de care îţi vorbesc.

Alexandru a privit cu mînie pe bătrîn; moş Elisei a înţeles că în acea mînie stă o mare primejdie, ca în norul de furtună trăsnetul. A tăcut.

— Mă duc cu orice preţ! a izbucnit mezinul.

Asaulul a oftat. Ar fi putut da poruncă de oprelişte, dar s-a stăpînit. După cum îl prevestise măria sa, acel tînăr se scufunda într-o rătăcire, ca într-o arşiţă de friguri.

Alexandru a făcut semn călăreţilor celor mai de-aproape, scrîşnind:

— Veniţi după mine!

Oştenii au aşteptat semnul asaulului.

— Duceţi-vă, a grăit moale acesta şi a adăogit din ochi semn de întoarcere.

Ei au încuviinţat, înţelegînd, şi s-au luat cu repeziciune după căpitanul lor. Dar acel căpitan buiac nu mai avea nici o luare-aminte asupra lor şi-i uitase.

L-au urmărit îndelungă vreme. Au pus în pas cînd îşi domolea el fuga, s-au avîntat iar cînd l-au văzut pornind din nou viforos.

Unul din cei doi călăreţi ostroveni era Dominte Gîrbovu, care fusese cuvîntăreţ în biserică la Scheia. Al doilea era un om posomorît şi tăcut, unul Mitrea Bogza, fost cioban.

L-au dus pe mezinul Alexandru aşa cu domoliri şi iuţeli, pînă într-un loc unde se făcea în dreapta o pă-

dure bătrînă. Acolo dintrodată căpitanul Lixandru a oprit năprasnic, punîndu-și fugarul în două picioare. Apoi a săltat ca o lăcustă peste șleah, intrînd în luncă, sub lucirea asfințitului.

Bogza a oprit, și-ndată, după el, Dominte.

— Unde Dumnezeu s-o fi ducînd? S-a mirat ciobanul.

— Știe dracu... a îngînat Gîrbovu cel mezin.

Bogza a rînjit:

— Apoi n-om îndrăzni să intrăm și noi unde se duce domnia sa, ca să nu dăm într-o primejdie, să întîrziem și să ne prăpădim sotniile.

— Ba ne-om întoarce grabnic, a zis Dominte, ca să dăm sama către asaulul nostru; altfel se supără bădica Nechita și mă mustră cu pumnul.

XXXIV

La scaunul țării Moldovei

În ziua de joi 22 noemvrie, fiind în preajma Sculenilor pe Prut, Nicoară Potcoavă a fost vestit de Costandie Șah cum că Petru Șchiopu-Vodă nu se află la Iași. A ieșit de două săptămîni de la scaunul său, trecînd Dunărea la Isaccea ca să închine daruri beilor din cetățile Dunării, avînd de gînd să-și urmeze calea către Țarigrad. Străjile lui turcești s-au dus cu el pînă la vadul Obluciței, iar de acolo s-au întors alene. La Iași încă n-au putut ajunge. E bine să fie apucat scaunul țării fără nici o întîrziere.

Deci în sara de joi 22 noemvrie, Nicoară Potcoavă a trecut Prutul și la 23, vineri, privighetorii săi au suit cu repeziciune dealul Popricanilor.

Venea și Șah-hatman pe drumul tătărăsc, răzbind pe la Răducăneni, pînă în dealul Ciricului.

De la Popricani, cu douăsprezece sotnii, Nicoară Potcoavă s-a desfăcut de unchesul Petrea Gînj, și, ocolind pe lîngă pădurea Copoului și prin valea Păcurarului, a lăsat două sotnii la Galata.

Urmînd a ocoli prin Miroslava, a ieșit în valea Bahluiului și-apoi la opustul iazului de la Frumoasa. A prins toate înălțimile și drumurile de trecere de la Bucium, a pus oameni în mănăstirea de lîngă iaz și a împresurat curtea domnească pe din vale. Șah venea de la Ciric, unchesul Petrea dinspre dealul Copoului. Căruțele oștimii stăteau zăgăzuite la intrările tîrgului.

Cînd a pătruns cea dintăi sotnie descălărată a lui Nicoară dinspre valea iazului către poarta cea mică a curții domnești, lîngă odăile siimenilor, au prins a ieși din vecinătăți oameni feluriți cu scări, topoare și tîrnăcoape, ca să dea sprijin. Se îndemnau chemîndu-se unii pe alții și au prins a bate în porți cu topoarele și a dărîma cu tîrnăcoape crăpăturile zidurilor.

Pe deal, la porțile cele mari din față, către Sfîntu-Neculai Domnesc, s-au auzit tunete. Potcoavă stînd în priveliște pe toloaca Frumoasei, a înțeles că unchesul Petrea a ajuns la poarta cealaltă a cetății și a pus sănețe în bătaie asupra turnului de deasupra intrării clopotniții paraclisului, unde se îmbulzeau de obicei străjerii.

Soarele, pe cer senin, abia se cumpănea către al șaptelea ceas al zilei. În tîrg, către valea de la Carvasara, unde se afla și hanul negustătorilor turci, pornise mare zvoană ; bătea a primejdie clopotul cel mare de la Sfînta-Vineri. Tot de-acolo se înălța un fum des de la o casă aprinsă, și adierea zilei îl purta de la vale spre deal, adică de la miazăzi spre miazănoapte. Vîntul

arăta măriei sale Nicoară că vremea bună se prelungește.

Veneau către el din dreapta, prin laturea mănăstirii Frumoasa, călărețîi zaporojeni, trimeși de Costandie, ca să-i vestească apropierea. Călărețul din frunte avea dinaintea sa, în șa, o muiere despletită, călăuză veselă, care-i purta pe oșteni pe poteci cunoscute numai de localnici.

În vremea asta, în zidurile de la mănăstirea Sfîntu-Sava, se închisese cu mare grabă și frică înalt prea sfinția sa mitropolitul Anastasie, așteptînd de la credincioșii săi vești, ca să înțeleagă ce are de făcut.

Soseau în pripă, unii după alții, preoți, călugări, diaconi, și gîfîiau la ușa stăreției, așteptîndu-și rîndul. Iar egumenul Macarie se tot purta pe lîngă camară, ținîndu-se de fălci și tînguindu-se, parcă l-ar fi durut măselele.

— Înalt prea sfinte, a strigat subțire diaconul al doilea de la mitropolie, Cristea Sîrbu, îngenunchind lîngă prag, nici nu s-a mai văzut asemenea oaste în tîrgul nostru. Se umplu ulițile de oșteni călărețî.

— Înalt prea sfinte, s-a spăimîntat cu glas gros și cumplit diaconul întăi, Anania Bîrlea, n-avem alta de făcut decît să ne-nchinăm și noi cu cea mai mare grabă.

— De ce, Ananie ? a zîmbit prea sfințitul Anastasie.

— Apoi, înalt prea sfințite, după ce i-au detunat pe darabani și nemți cu sănețele oștenii lui căpitanu Petrea, de au căzut vreo doi din clopotniță ca ciorile, au pătruns asupra slujitorilor domnești din vale pedestrași ai lui Potcoavă, și cînd au tras săbiile, ș-au început a-i sîngera pe ai noștri, gata — aman ! Cădem la mila măriei sale Nicoară, să ne ierte și să ne slo-

boadă în lumea noastră, unde om vedea cu ochii, ori să se milostivească măria sa a ne primi în leafă.

— Frumos război, n-am ce spune, a rînjit părintele Anastasie mitropolitul. Chiar acum i s-a năzărit lui Vodă să se ducă la Împărăție, lăsînd țara de izbeliște. Asupra lui să cadă blăstemele pentru prădăciuni și pojaruri.

A îngenunchiat în fața înaltului și preotul cel bătrîn de la Sfînta-Vineri, popa Chirică.

— Ba, înalt prea sfințite, să nu păcătuim, a înălțat sfinția sa glas ; crainicii strigă de un ceas de vreme, prin toate părțile, că măria sa Ion Nicoară nu vine cu dușmănie asupra țării și nu va fi asuprit, ucis și prădat nimeni. Numai păgînilor de la Carvasara să le fie frică ; pe aceia îi taie cît te-ai șterge la ochi.

— Strigă crainicii asta ? s-a mirat părintele mitropolit.

— Strigă, înalt prea sfinte ; fac cruce și mărturisesc pe sufletul meu. Mai strigă acei crainici că măria sa vine cu oaste de țară și cu ajutor de la frați creștini. Și va întemeia judecată la scaunul țării.

— Ce fel de judecată ?

— Să judece pe cei mari ai lumii, înalt prea sfinte.

— Se sumețește acest domnișor a se așeza jude în locul lui Dumnezeu ?

— Se sumețește, înalt prea sfinte, n-avem ce-i face. E plin tîrgul de călărime ; tot năboiesc, tot năboiesc oșteni din toate părțile. Și căruțe vin dinspre podul Păcurarului și dinspre Sărărie și de către Ciric ; tună și detună, și nu înțeleg, înalt prea sfinte, de ce se bucură așa prostimea.

— I-a venit vremea să se desfăteze și ea, a zîmbit a treia oară mitropolitul.

Diaconul cel subțire și balan, și diaconul cel gros și negru, și popa Chirică cel cu barba căruntă și ochii bulbucați s-au sculat în picioare și au plecat frunțile către poruncile înaltului lor.

— Poruncesc să se tragă clopotele la mănăstiri și biserici, a hotărît mitropolitul. Și arhiereul Gherontie să iasă înaintea biruitorului cu pîne și sare. Și dacă închinăciunea e bine primită, am să văd; socot că mă voi osteni și eu pînă la curte, să îmblînzesc leul și pardosul.

Îndată s-au sunat clopotele la Sfîntu-Neculai cel bogat, biserica domnească a curții, la mănăstirea Sfîntu-Sava, la Sfînta-Vineri, la Dancu și la toate bisericile și mănăstirile, pînă la Golia în capătul tîrgului.

Vlădica Gherontie, locțiitorul mitropolitului, a ieșit cu sobor de preoți și călugări, venind cu icoane și făclii la curtea domnească, să se plece lui Vodă cel nou, îngenunchind cu pîne și sare.

Caimacanii și dregătorii lui Vodă Șchiopu dăduseră dos la față. Se ascunseseră prin măhălăli, alții avuseseră vreme să iasă către pădurile de la Păun și Repedea.

Căpitanii de la curtea domnească, cei care închinaseră armele, au cerut măriei sale Vodă cel nou milă și ocrotire să intre sub mîna măriei sale, cunoscînd ascunzătorile boierilor dregători și făgăduind să-i aducă de grumaz la picioarele prea slăvite ale stăpînului Ion Nicoară-Voievod.

În vreme ce se așezau zece sotnii de ostroveni la curtea domnească și la mănăstirea Frumoasa, zaporojenii lui Costandie Șah străbăteau tîrgul la pas, cu căruțele cu covergă după fiecare sotnie. Cîntau și-și jucau caii.

Costandie a abătut la curtea domnească, găsind acolo îmbulzeală de curteni de rînd, monahi și popor. Și-a făcut loc călare, a oprit la treptele spătăriei celei mari descălecînd singur, pe cînd straja rămînea călare cu săbiile trase. Ion Nicoară-Vodă a coborît cu brațele deschise. Amîndoi hatmanii s-au îmbrățișat și s-au sărutat. Mulțimea a dat glas de slavă, pe cînd Nicoară și Costandie intrau la sfat în spătărie.

A venit vestire de la mitropolitul Anastasie că înalt prea sfinția sa e gata să se plece cu supunere în fața măriei sale și să-l ungă domn, au a doua zi sîmbătă, au a treia zi duminică, așa cum va porunci slăvitul stăpîn și cum e gustul măriei sale.

Inalt prea sfințitul Anastasie s-a înfățișat, plecat din șale, în negreața rantiei și a camilafcei; binecuvîntînd poporul îmbulzit, a suit domol treptele de la spătărie și străjile i-au făcut loc să intre la măria sa.

Despre ce s-a grăit acolo, nu s-a știut și s-a ținut taină. Inalt prea sfîntul părea împăcat și bucuros cînd a ieșit din spătăria cea mare. Și-a făcut loc pînă în foișor, deasupra adunării poporului, și, după ce a mai binecuvîntat o dată, înainte de-a începe vorba, a înghițit strîmb, răsucindu-și capul de la dreapta spre stînga.

— Să trăiască măria sa! a cuvîntat înalt prea sfințitul Anastasie din cerdac. Măria sa poruncește în ziua de duminică, 25 noemvrie, parastas și praznic pentru odihna sufletului răposatului Ion-Vodă, fratele mai mare al măriei sale. Atuncea să se adune poporul la biserici. Iar ziua încununării măria sa o va hotărî la vreme, avînd alte treburi mai grabnice. Și să se știe că măria sa nu vine voievod din mila necredincioșilor ismailiteni, ci vine cu oaste creștinească și cu puterea săbiei sale, aducînd norodului nădejde ca să trăiască slobod, cum au trăit și moșii noștri din veac.

La vorbele prea înaltului s-au tălăzuit asemenea tunete de hăuliri, mugete și chiote de bucurie, cum nu se pomenise niciodată la vreo domnie nouă.

Mitropolitul Anastasie, bătrîn încă în putere, cu plete negre, sprîncenat și cu dinți albi, se îndreptase din șale și asculta cu luare-aminte acele chemări prelungi, căutînd să-și dea sama dacă-i bună și din inimă zvoana aceea de glasuri și de chiote. Căci înalt prea sfinția sa de mult era deprins să vadă oștenii cu cealmă împrejurul norodului. Și inima acelui norod era cu îndoială și cu frică întocmai ca inima înalt prea sfinției sale.

A adaos înalt prea sfințitul Anastasie :

— Măria sa mai poruncește negustorilor și breslelor să coboare obloanele și să-și scoată marfa. Nimănui nu-i va lipsi un capăt de ață. Măria sa Ion Nicoară-Voievod vine ca părinte și prietin al tuturor.

S-a învăluit iar furtună de glasuri. Clerici mulți, adunați grabnic în foișor, au cîntat cu glasuri înalte :

Sfînt, sfînt, sfînt Domnul Savaot —
Plin e cerul și pămîntul de mărirea lui...

Cînd au contenit cîntările, înalt prea sfinția sa mitropolitul Anastasie a mai îndemnat poporul să se înfățișeze la slujba de vecernie, cînd se vor trage clopotele la toate bisericile tîrgului. Și fiecare să umble cu liniște și cuviincios, ca să nu-l supere pe măria sa.

Insă după slujba de vecernie, prostimea, purtînd făclii, s-a îmbulzit către curtea domnească. Acolo straja fiind în putere și neclintită ca un părete de cremene, făcliile s-au îndreptat spre Sfînta-Vineri și au umplut ulița de la Carvasara. Lumea a stîrnit tumult, și glasuri multe au strigat împotriva negustorilor păgîni.

A trecut o strajă de șase călăreți și a îndemnat lumea să se împrăștie căci, din porunca măriei sale Nicoară, negustătorii ismailiteni au fost ridicați și duși la curte, în temnița de sub turnul porții. Dar lumea nu s-a liniștit. Aparii de la cișmea au înălțat coromîslele și au poftit să bată cu ele pe dumnealui Sima Ghiorț, mare armaș al domniei Șchiopului, care stă ascuns în beci între poloboacele cu vin, chiar acolo în casa lui de lîngă biserică.

Aceste vorbe au zădărît care nu se mai află mulțimea; și Șahîn, starostele breslei aparilor, s-a suit pe o scară pe care o țineau alții cu putere sub dînsul și a grăit astfel:

— Oameni buni, acuma-i vremea noastră ca să plătim lui Sima Ghiorț pentru toate răutățile pe care le-a săvîrșit împotriva omenirii sărmane. Să-l pîrîm la măria sa Nicoară pentru urgia cu care ne prigonește.

— Să-l pîrîm, să-l pîrîm la măria sa! au încuviințat unii mai vîrstnici, de-o samă cu starostele.

— Ba să-l răpunem acuma! au răcnit bărbații mai tineri și femeile.

S-a pornit o învălmășeală în viermătul de oameni, tălăzuindu-se între chiote de mînie și țipete de durere.

Atuncea s-a arătat călare, lîngă biserică, uncheșul Petrea Gînj, chemat de straja dintăi. Domnia sa era împresurat de oșteni încălărați, cu suliți. Darabana a sunat, poruncind liniște.

Lumea s-a domolit cu greu.

— Ce poftiți, oameni buni? a întrebat cu glas puternic căpitanul Petrea.

Nu s-a știut deocamdată ce poftesc oamenii cei buni. Deocamdată au poftit cu toții să strige.

Darabana a mai bătut o dată.

— Să vorbească cel de pe scară! a poruncit unchеșul Petrea. Pe cît înțeleg, e omul dumneavoastră.

— Așa-i! au încuviințat unii.

— Ba nu-i omul nostru! au răcnit alții.

A sunat iar darabana a treia oară. Călăreții ostroveni au aplecat sulițile.

— Eu nu-s nici al unora, nici al altora, a strigat starostea de pe scară; eu îs omul lui Dumnezeu. Și ca un umilit ce mă aflu pe lumea asta, mă rog domniei sale căpitanul Petrea să-l judece pe Ghiorț mare armaș, după tînguirea noastră, ori să ni-l deie în labă, să-l judecăm noi.

Se făcuse tăcere ca după alinarea unei furtuni.

— Ce aveți domniile voastre împotriva lui mare armaș? a întrebat căpitanul Petrea.

— He-he! Cîte avem noi! a rînjit starostea Șahîn, zbîrlindu-și barba și mustățile cărunte.

Deodată s-a auzit un glas subțire și mînios cerînd loc, și, dinaintea căpitanului Petrea, între făclii, s-a înfățișat o țigancă încă tînără, cu cozile împletite cu arginți atîrnîndu-i pe lîngă urechi.

— Asta-i Trandafira! ziceau bărbați și femei din mulțime.

— Eu sînt, a țipat țiganca, rupîndu-și dintrodată de pe piept cămașa și jucîndu-și sînii goi. Una dintre țîțe, cea din stînga, era neagră și ciumpăvită. Oi! a țipat ea, să se uite căpitanii și voievozii ce ne face armaș mare.

A prins a lălăi un cîntec înfricoșat:

Ghiorț ne spînzură-n cîrlige,
De ne arde și ne frige
Șima Ghiorț!

— Unde-i Sima Ghiorț? a strigat cu mînie căpitanul Petrea.

— În palatul lui de lîngă biserică, a răspuns Șahîn starostea. Între poloboace, în pivniță; așa îl pîrăsc slujitorii lui.

— Să mi-l aduceți! a poruncit unchеșul.

— Aista-i venit de la căpcăuni, a înștiințat starostea de pe scară. Cine intra la armaș mare nu mai ieșea, ori ieșea împuținat ca această biată Trandafira.

— Să-l aducă aici, striga ca într-o nebunie țiganca; să-l pălească slăvitul căpitan cu sabia.

O parte din poporul adunat a intrat în palatul marelui armaș, dărîmînd în puține clipe totul. Cu lemne, cu topoare, au răzbit. L-au adus pe armașul mare, boțit, ghiontit și suduit dinaintea căpitanului Petrea.

Trandafira s-a repezit asupra lui ca o caie cu ghiarele, țipînd iar:

— Of! păgîne și căpcăune,

Tu la țîțe ne înjunghii
Și ne bați pene subt unghii...
Sima Ghiorț!

Mare armaș Sima Ghiorț nu era om mare, nici voinic. Era un slăbănog spîn, cu petec negru de catifea peste ochiul stîng. Tremura subt amenințarea mulțimii, cu mînile legate la spate, încovoiat cu umilință dinaintea stăpînirii noua.

Trandafira s-a zvîrlit cu ghiarele asupra ochiului sănătos. Lumea s-a tălăzuit iar. Darabana a cerut întărîtat liniște.

— Vi-l dau! a strigat unchеșul.

Într-o clipă, balaurul cu o mie de capete a rupt și a mistuit jertfa.

XXXV

Temelii ale puterii domneşti

Duminică, în 25 noemvrie, au sunat toate chimvalele bisericilor şi mănăstirilor din tîrgul de scaun, vestind slujbă mare cu parastas şi pomenire a răposatului Voievod Ion.

Fuseseră poruncite deasemenea din tîrg în tîrg şi din sat în sat, în tot cuprinsul ţării, slujbe la fel şi praznice. Aşa că pe acea vreme lină de toamnă, cum nu mai fusese niciodată în veac, cîntau sonurile revărsîndu-se în văzduh şi plutind pe aripi nevăzute. In margine de crînguri înfloriseră alunii şi îmbobociseră cornii. La curtea domnească slobozise floare o creangă de liliac, lîngă fereastra unde odihnea Ion Nicoară.

Măria sa nu prea avea somn. Ardeau făcliile în camara sa pînă la miezul nopţii şi revărsarea zilei îl afla umblînd la odăi şi la oşteni în tot cuprinsul cetăţuii. Sîmbătă, cu strajă tare, a ieşit călare spre dealul lui Păun, şi a coborît prin viile de la Bucium.

Duminică, în tot cuprinsul curţii domneşti, s-au întins mese de praznic pentru oşteni şi la toate bisericile şi mănăstirile s-a îmbulzit lume sărmană la ospeţe. Măria sa a privegheat din cerdacul spătăriei şi, la închinarea oştimii, a ridicat deasupra frunţii sale pocalul, sorbindu-l pînă la cea din urmă picătură. Altă mîncare decît puţină colivă într-un talger de lut, măria sa n-a gustat în acea zi.

In alcătuirea străveche a acestei mîncări se amestecă grîul, mierea şi laptele, de care nu trebuie să fie lipsită fiinţa omenească. Cei în viaţă cinstesc morţii, împărtăşindu-se din ea, mărturisind astfel că n-ar fi

lipsiți de bunurile vieții. Dar coliva e o mîncare dulce numai a praznicelor. Sărmanii nu mai pot s-o aibă în toate zilele vieții, de și muncesc și robesc de la leagăn pînă la mormînt.

La al patrulea ceas al dimineții, Nicoară a coborît scările spătăriei și popa Chirică s-a suit în foișor și a binecuvîntat pe ostrovenii Domniei, cu brațele întinse, ca și cum ar fi vrut să le potolească lăcomia. Sfinția sa a rostit închinare de laudă Voievodului, și atunci oșteni așezați în lungul zidurilor pînă hăt devale, la odăile siimenilor, au prins a detuna unul după altul din sănețe, așa că au fost fulgere și trăsnete, de s-a uimit și s-a mirat, cum nu se poate spune, prostimea aburcată pe ziduri ca să vadă petrecerea de la Domnie.

Cătră ceasul al cincilea al zilei, măria sa Ion Nicoară a ieșit cu Costandie hatman și cu unchesul Petrea, avînd în jur o sotnie de oșteni cu suliți. Au trecut pe la praznice, ca să vadă petrecerea mulțimii. Unde ajungea măria sa, numaidecît prindeau a bate clopotele bisericii, și norodul dădea glas de slavă, iar psalții cîntau așa de năprasnic încît le erau obrazurile ca de postav roș.

La Sfînta-Vineri, sărăcimea a îngenunchiat înaintea calului alb al măriei sale; numai starostea Șahîn a rămas în picioare și, închinîndu-se de trei ori cătră Voievod ca la o icoană, a arătat care-i ruga poporului:

— Să ne dai stăpînitor drept, măria ta, care să nu rîdă de schilozi și cerșetori, cum rîdea Ghiorț; să nu-i anine în cîrlige și să-i ardă cu frigări înroșite; să nu străpungă sînii muierilor și să le farme palmele în țîțîna ușii, cum se arată în cîntecele alcă-

tuite de cobzarii noştri; pentru care Ghiorţ şi-a primit întăia osîndă, iar cea de-a doua are a o primi de-acum înainte în veac şi pururea în fundul tartorului. Ci măria ta binevoieşte a ne da un dregător milostiv; şi-l cerem pe căpitanul Petrea care se află acum în stînga măriei tale, lîngă inima măriei tale. Şi noi l-om asculta şi din poruncile Domniei nu vom ieşi.

— Incuviinţez cererea norodului, a zis Potcoavă. Şi cum te chiamă pe domnia ta?

— Eu îs Şahîn, starostea aparilor, şi oricînd slujitor al măriei tale. Ţi-or pomeni veşnic numele sărmanii, pentru bunătatea ce le-o arăţi, prea slăvite stăpîne!

— Am aflat, staroste Şahîn, de întîmplarea de vineri şi de mînia norodului împotriva lui Ghiorţ. Unde-i Trandafira?

— Aici, Doamne! a răspuns cuviincios ţiganca, ridicîndu-se din genunchi. Era curat îmbrăcată şi-i sunau arginţii cosiţelor.

Măria sa Ion Nicoară s-a uitat o clipă la ea, apoi a întors în loc şi s-a dus.

Calicii fără mînă ori picior, strîmbii şi orbii au bătut metanie în pulberea medeanului şi-au prins a se jelui, cîntînd:

Doamne, miluieşte-ne,
De păgîni păzeşte-ne,
Bunătate să ne-ngădui,
Altă pită nu ne trebui...

Cînd s-a întors alaiul la curtea domnească, îl aştepta descălecat sub foişor pe măria sa un sol grabnic de la asaulul Elisei. S-a închinat cu cuşma în

mînă. Era Mitrea Bogza, cel ce fusese în tinereța sa cioban.

— Ce ți-i voia? a întrebat Nicoară.

Oșteanul s-a apropiat, plecîndu-și fruntea. Nicoară a priceput că i se aduce o veste tainică și a chemat pe sol după sine, ducîndu-l sus în pridvor.

— Acuma spune.

— Slăvite stăpîne, a răspuns Bogza, mă trimete asaulul nostru ca să vestesc cum că Alexandru coconul, fratele măriei tale, a ieșit fără voie de sub mîna asaulului nostru și s-a răzlețit singur, în colo, cătră Moldova. Am umblat o vreme după domnia sa coconul, fiind cu mine și Dominte Gîrbovu, pînă-ntr-un loc, ce-i zice «Sub Boura», după cît am aflat. Acolo l-am lăsat, avînd datoria să ne întoarcem la sotniile noastre.

— Da. Și pe urmă?

— Pe urmă — nimica, slăvite stăpîne. Asaulul nostru trimete vestirea asta și atîta-i.

Nicoară a privit pe oștean fără să clipească.

— Bine, a zis măria sa încet. Acuma du-te la cuhnii, să te ospăteze. Așteaptă pînă ce-ți dau răspuns. Unde-i acuma asaulul Pokotilo?

— Slăvite stăpîne, asaulul nostru a intrat în munte, nici nu-l mai pot găsi; mi-a poruncit să rămîn aice la curte pînă ce-a veni și domnia sa cu unii boieri pe care i-a apucat de grumaz.

— Bine. Înfățișează-te căpitanului Petrea; spune-i și lui ce mi-ai spus mie. Du-te!

Potcoavă grăia c-o voce blîndă, dar îndată ce Bogza a coborît din pridvor, tot lăuntrul său i s-a cutremurat de furtună. S-a învîrtit în juru-i, căutînd ceva. După aceea a intrat în camara unde își avea

patul de odihnă și s-a trîntit cu fața în jos pe poclăzi. După o clipită a săltat în picioare și a căutat cingătoarea cu armele de război. A prins-o cu repeziciune, apoi a aruncat-o.

— Ce-mi folosesc toate? mormăia el înăbușit, ca într-o rătăcire fugarnică. Toate se împlinesc bine, și deodată vine acest prag la care mă poticnesc. Omenești slăbăciuni pe care nu le pot birui!

S-a așezat într-un jîlț și s-a scobit la chimir, scoțînd cartea presviterei și ținînd-o între două degete ca pe ceva de preț. A privit-o lung și-apoi a aruncat-o cu atîtare pe dușamea, ridicîndu-se și umblînd în neștire, între ușă, pat și masa de abanos, înflorită cu sidef. În camara aceea strîmtă, cu puține lucruri amestecate, unele scumpe, altele de rînd, numai c-o icoană în colțul răsăritului, cu candela stînsă, fără scorțuri pe pereți și lăvicere pe jos, ca și cum într-un ceas al zilei de vineri toate ar fi fost luate de un val, i se părea că se înăbușă, ca într-o străinătate pustie, într-o închisoare. Lovi cu mînie sunducul înflorit de sub fereastră. După sunet a înțeles că-i gol.

— Ah! a gemut el, lovind iar cartea de jos cu cizma și trimetînd-o sub măsuța de abanos.

S-a oprit. Auzea îndărătul ușii tusa uncheșului Petrea. S-a îndîrjit asupra sa însuși. S-a întors, dar n-a izbutit să zîmbească bătrînului care intrase.

Oșteanul cel vechi îl privea cu îngrijorare.

— Ce se va fi întîmplat, măria ta? Mi-a spus Bogza de Lixandru al nostru. Fii cu îngăduință; nu-l judeca prea aspru; ți-i frate și s-a purtat întotdeauna ca un viteaz.

— A călcat poruncile Domnului său... a zis domol, însă cu strășnicie, Potcoavă, privind ațintit la mare armaș.

Ca și cum ar fi fost lovit în piept, bătrînul a șovăit înspre Domn, căutîndu-i mîna; ochii i s-au aburit de lacrimi.

— Măria ta, nu-l osîndi pînă ce nu se va afla ce este. În clipă încalic cu cîțiva oameni și purced. Pînă mîne sară ți-l aduc aici. Fii blînd și milostiv; sînteți prunci dintr-o mamă.

Nicoară a oftat; a părut că se îmblînzește; însă privirea îi era aceeași.

— Du-te, mare armaș, adă-l aici pe acel rătăcit.

Bătrînului îi curgeau lacrimi în mustața sură. Nu se clintea încă din loc.

— Du-te, unchește, a adaos Nicoară cu blîndețe, punîndu-i mîna pe umăr.

Unchește a plecat fruntea și a ieșit numaidecît. I s-a lovit sabia de ușă.

«Semn rău», și-a zis în sine Potcoavă; a zîmbit el singur de asemenea eres, care-i dovedea slăbăciunea sa în acest ceas.

A deschis ușa și a strigat caraulei:

— Dă înștiințare să vie logofătul Radu.

Pe urmă Nicoară și-a adus aminte că vel-logofătul cel nou e împovărat de treburi. De și era zi de sărbătoare, Radu Suliță avea în camara logofeției, împrejurul său, pe meșterul de scrisoare moldovenească și pe cei doi ucenici ai lui, pentru întocmirea și trimeterea la scaunele de ținuturi a poruncilor măriei sale. Cu cea mai mare grabă și fără întîrziere, jupînii staroști și pîrcălabi aveau a trimete la curtea măriei sale Ion Nicoară pe cel mai vîrstnic dintre căpitanii de mazîli și răzăși, ca să intre în divanul de judecată al Domniei, care își începe treburile cît de curînd.

— Dacă n-am fi noi, se tînguia diacul de moldovenie, bătrînul Ștefan Hristofor, ce-ar face domniile? Ar fi întru mare nevoie. Pe cînd aflîndu-ne noi aici, scriem poruncile și le trimetem, și toată lumea trebuie să deie ascultare. Să știi, măria ta, că Ștefan Hristofor e stîlpul logofeției încă din vremea răposatului Petru Rareș-Voievod. Se schimbă măriile lor destul de des, după ale lumii nacazuri și nevoi, pe cînd logofeția rămîne statornică, slujind Domnia. Nici Turcul n-are ce ne face; nici măria sa n-are ce ne face; noi n-atîrnăm de schimbări; noi sîntem logofeția și cunoaștem toate încheieturile și rînduielile țării Moldovei. Așa acuma, dacă am scris poruncile, treaba merge strună. Acești ucenici, Mîțu și Codoman, n-au altă treabă decît să taie și să ascută pene bune de gîscă; eu scriu și Domnia țării n-are nici o grijă.

Moș Hristofor se purta cu greu de colo pînă colo nu numai din pricina anilor, ci și dintr-a unei omenești slăbăciuni, plăcîndu-i foarte vinul din viișoara domniei sale de la Bucium, din care își aducea în fiecare zi la curte un clondir de-o ocă. Adevărurile pe care le dovedea tuturor celor ce pofteau să-l asculte și îndrăzneala pe care o arăta mai-marilor săi, în puterea acelui clondir trebuia căutată. Altfel era om bun, cu nasul mare și rușinos. Nu s-amesteca în treburile politicești. Era Ștefan Hristofor pană-de-gîscă, cu ființa domniei sale închinată logofeției Moldovei.

Mîțu și Codoman, ucenicii, slabi și firavi ca și meșterul lor, însă tineri, îl înștiințaseră pe moș Hristofor că vel-logofătul cel nou e cărturar și scriitor mai mare decît toți cărturarii și scriitorii de pe

lumea asta. He-he! De asta nu-i păsa domniei sale! Pe Ștefan Hristofor nu-l putea birui nimeni.

— Ascultă, măria ta:

Jupîne pîrcalabe de la ținutul Covurluiului, cel ce-ai fost așezat la Domnia nouă a măriei sale Ion Nicoară, scoală-te, ia aminte și trimete la scaunul Domniei măriei sale pe căpitanul de mazîli cel mai cuminte și mai bătrîn de la ținutul domniei tale cu grabă și așa să faci iar nu altfel.

Măria sa Vodă a poruncit, vel-logofăt și-a pus pecetea, Ștefan diac a scris.

— E bine, moș Hristofor; să se trimeată poruncă la fel la celelalte douăzeci de ținuturi.

— N-am spus' eu? a rîs blînd moșneagul, cu gura-i știrbă, foindu-se în rantia-i sură. Le facem toate. Dar mai întăi și mai întăi să scriu acea carte pe care mi-a poruncit-o însuși Vodă. Căci, dacă n-oi scri-o azi, se supără măria sa. Cartea aceea cu iazul de la Miroslava, unde este neînțelegere între niște călugări și mișeii țărani. Le spun eu acelor țărani și-i amenințe că dacă nu se astîmpără, apoi au de-a face cu sabia măriei sale.

— Moș Hristofor, a răspuns Radu vel-logofăt, măria sa a poruncit pentru jalba sătenilor de la Miroslava, că intră călugării de la Goruni fără dreptate în iazul lor cu năvodul, și-l pustiesc.

— Atuncea să-i amenințe pe călugări?

— Se-nțelege.

— Bun! Las' pe mine, măria ta, într-o clipeală i-am amenințat. Ce se pricepe Evantie Simandra, diac de elină și latinie, dragă Doamne! Ce se pricepe Radomir Koțmanski, cel de sîrbie și leșască? Dum-

nealor nu dau pe aici cu săptămînile. Numai cînd și cînd îi chiamă Domnia. Iar Ștefan Hristofor e stîlp!

Turnați cerneală în ulcică, băieți.

Pana de gîscă e roasă și cam scîrțîie, dar pentru niște monahi urgisiți, merge.

Ascultă, măria ta vel-logofete:

Cuviosia ta părinte stareț de la schitul Goruni, să nu cumva să vă mai vîriți cu voloacele în iazul de la Miroslava al răzășilor și vecinilor de la Miroslava, căci dacă mai cutezați, apoi nici dracu nu vă scapă din mîna lui mare armaș.

Măria sa Vodă a poruncit, vel-logofăt și-a pus pecetea, Ștefan diac a scris.

Cînd și-a ridicat ochii tiviți cu roș de pe carte, moș Hristofor a clămpănit de două ori din fălci goale și a prins a tremura. Văzuse, oprit în ușa deschisă, pe Vodă. Nicoară ascultase cartea de amenințare cu sprînceana încă mînioasă, dar cînd diacul cel bătrîn s-a spăimîntat, măria sa a prins a se înseni și a zîmbit.

Aprodul care trebuia să vestească vel-logofătului porunca era în dosul măriei sale, cu umerii ridicați pînă la urechi de groază. Cum s-a înseninat măria sa, ochii lui moș Arvinte aprodul s-au bucurat.

— Bună carte! a încuviințat Vodă. Pe cît înțeleg, acesta-i diacul cel bătrîn de care mi-ai vorbit, logofete Radule...

— Da, măria ta, a răspuns Radu Suliță zîmbind, acesta e vestitul în toată lumea Ștefan Hristofor, diac de moldovenie la logofeția cea mare a țării Moldovei.

— Eu sînt, măria ta, a suspinat, cu lacrimi în ochii bulbucați, bătrînul. Învrednicitu-m-am să văd fața măriei tale, viteazule; acuma aș putea să mor,

dacă n-aș avea de scris atîtea în astă camară domnească...

Nicoară a privit cu milă spre edecul logofeției, apoi s-a îndreptat spre vel-logofăt.

— Dacă ați isprăvit, Radule, aș avea ceva să-ți spun. Vino după mine.

Bătrînul și ucenicii s-au închinat cu mare smerenie către fața măriei sale. Vodă și vel-logofătul au ieșit.

— Am fost prea tulburat și mîhnit, prietine, a zis Nicoară după ce au ajuns în camara sa de odihnă.

Diacul a băgat de samă un jîlț răsturnat pe dușamea. După aceea s-a dus drept la măsuță, s-a aplecat și a cules de jos cartea presviterei. Nicoară i-a luat-o din mînă și a vîrît-o cu grijă în chimir, la locul ei, ca pe un odor scump. Au ridicat amîndoi jîlțul; diacul l-a tras către fereastră; Nicoară s-a așezat în el; vel-logofătul a rămas în picioare.

— Îmi pari tare îngrijorat, mărite Doamne, a vorbit Radu Suliță, privindu-l cu luare-aminte pe stăpînul său.

A ascultat apoi cu fruntea plecată răspunsul, cumpănind în sine ce putea face și ce putea spune.

— Socot, a grăit el cu liniște, că greșala fratelui măriei tale nu-i nici din dușmănie, nici din uneltire. E o greșală de tinerețe. Fii îngăduitor, slăvite, căci sîntem oameni, și toate cele omenești nu ne sînt străine.

— Acuma sînt mai liniștit, prietine, a răspuns Nicoară, căci și eu sînt om, cum spui, și-l înțeleg; și mînia mea a fost firească deoarece, cum să-ți spun? Să știi că n-am alt prietin lîngă mine, diece, și-ți cunosc înțelepciunea, de aceea am dorit să te văd, în asemenea împrejurare... Cum să-ți spun?

S-ar fi cuvenit să fiu eu mai nerăbdător decît Lixandru și să mă duc grabnic unde s-a dus el, deoarece am fost chemat; iar Lixandru nu-i așteptat. Și cu toate acestea m-am înfrînat și stau aici, unde mi-i datoria.

Diacul a plecat fruntea:

— Măria ta, dacă dumnealui coconul Alexandru se înșală, atunci chiar înșelarea îi va aduce pedeapsa; ochii care îl vor întîmpina vor fi săgeți înveninate. Să ne fie milă de el. Se va întoarce cu inima frîntă.

Nicoară a luat mîna diacului.

— Prietine, ai dreptate, a șoptit el, cu ochii duși pe geamul ferestrei, departe. S-așteptăm.

Vel-logofătul Suliță a simțit fierbințeala de friguri în acea mînă puternică.

— Pînă vinerea viitoare, mărite stăpîne, nădăjduiesc că se vor tocmi toate; și fratele măriei tale se va întoarce cu unchеșul Petrea. In acea zi de vineri se va deschide în spătăria cea mare judecata vinovaților vînzători.

Joi, c-o zi înaintea deschiderii divanului de judecată poruncit, măria sa a fost înștiințat că marele armaș Petrea Gînj a sosit de la Dăvideni cu alai. Nicoară s-a repezit în foișor. A privit dinaintea treptelor spătăriei. I s-au înegurat privirile. Ceea ce aștepta el nu se vedea. In trăsura ușoară a dăvideanului se afla Iorgu Samson cu presvitera Olimbiada. Din căruța cu covergă a Domniei, cobora unchеșul Petrea și badea Ghiță Botgros, trăgînd după ei umbra firavă și trudită a mezinului Alexandru. Ile Caraiman a sărit și el din chilna de dinainte lăsînd caii în grija slujitorilor de la odăi și s-a alăturat ca să dea sprijin celui bolnav.

Se vedea fără nici o îndoială că mezinul e împuținat și pierit. Își înmlădia moale trupul, sprijinit și dus de subsuori. Obrazul lui frumos și alb ca fildeșul i se prăvălea cînd pe-un umăr, cînd pe altul, cînd în piept.

Presvitera a băgat de samă că măria sa aștepta sus, în foișor; a' pășit repede în straiu-i negru și îmbrobodită strîns cu matasă cernită; a ridicat pripit cele cîteva trepte și, cu mînile la tîmple, s-a repezit abia stăpînindu-și bocetul de jale; a cuprins dreapta lui Nicoară și și-a plecat asupra ei fruntea.

Nicoară o întreba numai cu ochii înfricoșați ca de-o vedenie cumplită. N-avea glas, dar cu acei ochi cerea o lămurire. A făcut un semn aprozilor și caraulelor să lipsească din jurul său.

— Ce s-a întîmplat cu Lixandru? a gemut el cu fundul gurii uscat de arșiță.

— Era să moară, mărite stăpîne; a stat fără răsuflare multă vreme; abia l-am scos din umbra morții, dar nu mai are nici o legătură cu lumea asta.

Presvitera vorbea încet și repede, privindu-l cu agerime.

Nicoară a mai încercat o întrebare, al cărei sunet Olimbiada nu l-a auzit, dar a dat răspunsul ce i se cerea.

— Cum a ajuns la casa mazîlului nostru, Lixandru s-a repezit să vadă pe copilă. A chemat, a întrebat. Casa pustie. Bătrînii se aflau la cină la logofătul Iorgu. El nu căuta decît o singură ființă — așa cum o visase în rătăcirea lui de dragoste. Dar copila nu mai era pe astă lume, mărite stăpîne. De la Sîntilie a adormit de veci și se află îngropată lîngă lespedea lui David Călărețul...

Presvitera s-a oprit. Nicoară o privea ațintit și fără mișcare.

— Spune, presviteră...

Abia a șoptit; ea știa ce trebuie să răspundă:

— Cînd a înțeles, Lixandru s-a repezit pe poteca livezii, a găsit mormîntul proaspăt... Căzuseră din pomi cîteva mere în țărîna încă moale. A dat un răcnet, a căzut cu fața în jos; s-a zvîrcolit pălind cu fruntea lespedea mormîntului celui vechi. A rămas pierit, abia după două zile s-a deșteptat în el puterea vieții. Dar l-ai văzut singur, măria ta, că nu mai trăiește cu oamenii; trăiește cu închipuirile lui bolnave.

Nicoară Potcoavă a tăcut, c-o silință ca să scuture de pe el negura acelui ceas al desnădejdii. A ieșit cu presvitera Olimbiada după el, a auzit glasuri, a înțeles după mișcarea slujitorilor unde se află bolnavul, a trecut și a deschis o ușă, a văzut pe unchеș la marginea unui divan și alături mezinul, secătuit și senin, întins subt o pocladă, cu tîmpla pe un puișor de pernă.

S-a dus la el; i-a pus mîna pe frunte. Ochii bolnavului s-au deschis fără să-l vadă.

— Frățioare... a șoptit Nicoară, ca în anii de demult, cînd trăia maica lor Calomfira...

— Puiule, te chiamă bădița tău... a mormăit unchеșul.

Bolnavul a tresărit la chemarea fratelui său. Era sunet cunoscut, dar stîns și depărtat; n-ajungea nimic la înțelegerea lui.

Nicoară s-a ridicat domol; parcă nu i se mai isprăvea timpul cît i-a trebuit să se înalțe în picioare.

— Presviteră Olimbiadă, a șoptit el; rămîi aici și-l privegheză pe acest copil sărman. Unchеșule, te așteaptă treburile armășiei. Mai stăm de vorbă după ce mă liniștesc.

Cum a trecut de prag, Nicoară a fost ajuns de suspinele stăpînite ale bătrînei. Bolta pe sub care trecea era goală și pustie. Slujitorii se retrăseseră în cotloane, ca să lese loc slobod durerii și tînguirii.

Potcoavă a trecut spre camara sa cu pas nesimțit. Cînd a ajuns la ușa deschisă, a auzit glasuri. Vorbea diacul; îi răspundea ca într-o îngînare de priveghi cineva, care nu putea fi decît Ghiță Botgros.

Domnul s-a oprit, întorcînd urechea.

— Domnia ta, diece, se ruga Botgros, fie-ți milă de mine și închină-mă măriei sale ca să-i fiu slujitor ohavnic. După cîte prăpădește, să cîștige macar un suflet ce-i va fi cu priință.

— Bade Ghiță, nu lăcrima, că nu ești muiere, a grăit vel-logofăt Radu. Închinarea domniei tale, măria sa o va primi cu bunăvoință. In asemenea ceasuri numai prietenii îi pot aduce mîngîiere.

— Așa-i, diece. Degeaba ne-om tîngui, degeaba ne-om zbuciuma, degeaba om întreba; răspuns nime n-o da. De ce se veștezește floarea, de ce tace privighetoarea, de ce sacă izvorul... Iaca, m-aude măria sa. In genunchi te rog, slăvite, nu mă lepăda de la fața măriei tale.

XXXVI

Divan de judecată

După porunca măriei sale, în ziua de vineri 30 noemvrie, s-a deschis, în spătăria cea mare din palatul domnesc, divanul de judecată al țării împotriva boierilor vînzători din anul 74.

Se aflau juzi douăzeci și doi de răzăși din cei mai bătrîni de la ținuturi, șase dregători ai Domniei și

înalt prea sfinția sa mitropolitul Anastasie, cap al divanului. Măria sa Ion Nicoară-Voievod a privegheat deschiderea, stînd cu spada și buzduganul în tronul său, avînd îndărăt doisprezece din ostrovenii săi, cu săbiile goale.

Porțile cetățuii erau deschise și se dăduse învoire norodului să umple ograda, numaicît să fie cuviincios și pașnic, și să nu tulbure divanul măriei sale cu chiote, larmă și sudălmi asupra ticăloșilor aduși la județ. Paza ogrăzii o îndeplineau două rînduri de oșteni cu suliți.

Vremea urma a fi lină și blîndă. La al treilea ceas al dimineții soarele a bătut cu putere în ferestrele spătăriei. Divanul cel mare se deschisese și mitropolitul Anastasie rostise rugăciunea «Împărate ceresc». Juzii s-au ridicat în picioare. Cînd rugăciunea s-a isprăvit, Vodă s-a așezat în tron, iar judecătorii au urmat a sta drepți, închinîndu-se apoi odată toți către stăpînitorul țării.

Mitropolitul Anastasie a grăit:

— Fraților drepți creștini, măria sa Ion Nicoară ne îndeamnă să începem a judeca, astăzi și în zilele următoare, pînă la 20 dechemvrie, o samă de boieri vinovați de vînzarea Domnului lor și a Țării, acum trei ani, în vremea războiului lui Ion-Vodă cu otomanii. Zice măria sa așa, că nu se află pacat mai cumplit decît acela săvîrșit de acești boieri pămînteni; e mai mult decît omorul tatălui, mamei și fraților, e vînzarea Țării, pacatul lui Iuda, cu blăstăm pînă la sfîrșitul lumii.

Iar măria sa poruncește să vadă noroadele pieirea acelor boieri acuma, săvîrșindu-se pedeapsa lor în această scurtă a noastră viață, fără a se îndelunga pînă la sfîrșitul veacului.

Mitropolitul Anastasie s-a oprit privind la măria sa.

Fața Voievodului era mîhnită și pălită de veghere.

— Acestea sînt întocmai poruncile mele, a zis măria sa cu glas limpede.

Atunci părintele mitropolit s-a așezat în jîlț. A venit în fața divanului Radu, logofătul cel mare, îmbrăcat ca oștean și cu sabia la șold; a deschis condica vinovaților, întocmită după izvodul căpitanului Negrea, și a pus-o pe masa judecății. A adaos și o însemnare a acelora care aveau a fi cercetați în ziua aceea.

S-a închinat:

— Cinstiților juzi, măria sa mai adaogă încă ceva, pe lîngă cele spuse de capul cinstitului divan. Dreptatea e legată la ochi; paloșul ei lovește fără milă!

Divanul s-a înfiorat, în tăcere.

S-a strecurat în stînga înalt prea sfințitului Anastasie diacul de moldovenie Hristofor și a arătat, c-o unghie tivită negru, pe însemnarea de pe masă, pe cel dintăi chemat la județ, rostindu-i numele cu glas tare:

— Domnia sa pîrcalabul Irimia!

— Lipsește! a dat răspuns aprodul de la ușă.

Divanul a rămas o clipă nedumerit.

— Nu-i nimica, a grăit blînd Hristofor. Măritul divan să hotărască — chiar înainte de a fi prins domnia sa pîrcalabul.

Părintele mitropolit a grăit:

— Împotriva acestuia mărturisește țara întreagă.

Juzii au ridicat mînile: Așa este!

— Atuncea îl osîndim la pieirea prin sabie, a hotărît moale și tremurat părintele mitropolit.

Juzii au înălțat brațele, încuviințînd.

— ...Așa că îi punem cruce, s-a smerit diacul de moldovenie Hristofor.

Foindu-și șalele în halatu-i sur cu guler de blană de rîs, Hristofor s-arăta mai grăbit decît se cuvenea. Vel-logofăt Radu l-a poprit din ochi, strunindu-l oarecum ca pe-un cal bătrîn și nătîng.

— Acuma cine vine la rînd? s-a tulburat diacul Hristofor. Acuma vine la rînd, a răspuns tot el, dumnealui pîrcalabul de Crăciuna, Haralambie Panțu. Pe acesta, s-a jîmbat el, l-a prins ca pe o găină în cuibar dumnealui asaul Grigore Apletin zaporojanul. Să vie Haralambie Panțu!

— Vine! a răspuns moș Arvinte, aprodul de la ușă, foindu-și și el umerii gîrbovi, c-o bucurie ciudată. Pe-aicea, boierule, l-a îndemnat el pe pîrcalabul Haralambie.

Acel pîrcalab era numai o umbră jalnică. Abia se tîra pe arcurile moi ale picioarelor. Se uita spăriat, clipind din ochi, cînd la divan, cînd la măria sa.

La întrebarea părintelui mitropolit, a dat din cap încuviințînd că într-adevăr și el a fost în steagul de călărime boierească ce s-a închinat păgînilor la anul 74.

Diacul Hristofor a șoptit ca pentru sine:

— Îi punem cruce, și să-l descăpățineze, și-l șterg cu cerneală de pe însemnare. Gata!

Părintele mitropolit Anastasie a rostit osînda.

Pîrcalabul de Crăciuna a privit rătăcit în juru-i, a dat să cadă în genunchi, tinzînd un braț spre măria sa. Aprozii l-au luat și l-au dus. Moș Arvinte a clătinat din cap în urma lui.

S-a auzit din foișorul de-afară glasul puternic al crainicului, vestind:

— Haralambie Panțu, pîrcalab de Crăciuna, să i se ia capul.

Un tunet prelung de glasuri ale mulțimii de-afară a pătruns pînă la cinstitul divan.

Au mai fost judecați cu aceeași rînduială boierii vinovați de la ținutul Putnei — Anastasie Trotușanu, vornic al doilea, Ștefan Dîmbu, vistiernic și strîngător de dabile, plocoane și peșcheșuri, Vasile Belei, Costandin Mîndru și Niță Bou, vornici de poartă, Zaharia Frîncu și Zaharia Stegaru, foști vornici de Focșani, și însfîrșit Costea Lepădatu, spătar la domnia lui Petru-Vodă Șchiopu.

S-au aflat cu toții de față la chemarea divanului, au mărturisit și au suferit mustrarea înalt prea sfințitului Anastasie, după aceea au trecut către o mustrare mai aspră, în tumultul de amenințări și sudălmi ale norodului.

Străjile ograzii aplecînd sulițile, norodul s-a potolit întrucîtva.

Pe podina din fundul ograzii, dincolo de odăile Doamnei, s-a arătat gîdea Ismail Harapu, cercînd tăișul paloșului cu puricarul mînii stîngi; după aceea, suflecîndu-și mînicile cămășii roșe, a țipat subțire și gîngav:

— Bîr-bîr — bîr-bîr!

— Berbecii! Berbecii! a urlat mulțimea, desfătîndu-se de priveliștea acelui gealat mare și blînd, de o sută de ocă greutate, adus din țara Abisiniei de turci, și vîndut curții Moldovei la domnia Lăpușneanului.

N-avea nevoie de altă mîncare decît de-o ocă de chebap de berbec pe zi și nu făcea nici un fel de altă slujbă, nici se pricepea la altceva pe lumea asta, fiind cu puțintică minte și mut. Dormea cu satîrul lui alături, și, în lungul zilelor de lene, îl tot ascuțea pe o lespede de grezie și-l ungea după aceea cu seu de oaie. Ismail Harapu rămăsese neschimbat, necunoș-

cîndu-şi anume stăpînii, fiind numai braţul puterii domneşti, fără auz şi fără cuvînt.

După puţinul răstimp de linişte, norodul a zvonit iar:

— Berbecii! Să-i taie!

Un stol de raţe sălbatice a trecut vîjîind prin lumina de sus către iazul de devale.

— Babă Marie, a strigat cineva din norod, ţi se duc raţele la baltă.

Mulţimea a hohotit: tocmai în acea clipă a tresărit al doilea ţipăt al gealatului:

— Ai, ai!

Ismail Harapu dădea o singură lovitură osînditului îngenunchiat, şi capul se desfăcea rostogolindu-se pe podină. Gîdea îl ridica numaidecît, în priveliştea poporului, hîrîind cu colţii lui albi ca de tigru.

În liniştea apăsătoare a divanului juzilor, s-a simţit, după hăulirile şi tăcerile mulţimii de-afară, că a început lucrarea cea crîncenă.

Între mila de om ce-l frămînta şi hotărîrea înghe-ţată a dreptăţii, i-a nălucit lui Nicoară un gînd de întristare:

— Întăia putere statornică la Domnia Moldovei e diacul, îşi zicea măria sa; iar a doua, gîdea.

Cu un ceas înaintea amiezii, Domnul s-a ridicat din tron şi a zis către jupînii juzi surîzînd lînced:

— Destul. Ajunge fiecărei zile răutatea ei. Mîni, sîmbătă, aveţi mai multă muncă, şi tot astfel şi-n alte zile, ca să se istovească izvodul. Ne vin prinşi şi de la scaunele de ţinuturi.

— Măria ta, a grăit vel-logofăt Radu, am dat înştiinţare la ţinuturi că leşurile celor tăiaţi le pot ridica femeile şi pruncii lor, ca să le îngroape la bisericile unde vor găsi de cuviinţă. Stăpîne, a adaos

în şoaptă vel-logofăt, înainte de prînzare te poftește presvitera să treci pe la camara fratelui măriei tale, să-l vezi. A prins a se înfiripa.

— Aud ş-un cuvînt de bună-vestire... a suspinat Potcoavă.

A dat drumul străjii. Numai cu vel-logofătul Radu, a intrat în camara mezinului. Intr-o tăcere neclintită, unde nu răzbătea de-afară vuietul mulţimii, şi-n umbra uşoară ce se strecura de la văzduhul asfinţitului prin fereastra îngustă, presvitera veghea dintr-un jîlţ. Mezinul era îmbrăcat în straiul lui de oştean, fără cingătoare şi arme; şedea în fundul patului, cu spatele rezemat în perina de părete. Avea un zîmbet veşted, fără lucire. Nu cugeta la nimic. Intristarea lăuntrică sta în ochii lui ca într-o apă moartă.

Cînd a intrat Nicoară, bolnavul totuşi s-a mişcat. I-a auzit glasul şi a întors puţintel fruntea. Fratele mai mare s-a aşezat cu luare-aminte lîngă el şi i-a cuprins mîna.

— Lixandre, a şoptit foarte încet Nicoară... Lixandre...

— Da... a îngînat mezinul.

— Lixandre, spune ce doreşti...

— Bădiţă, bădiţă! a ţipat pe neaşteptate nefericitul.

— Spune, l-a îndemnat dulce Nicoară, cuprinzîndu-l de după grumaz.

Ochii bolnavului s-au umezit, lucind ca două stele în ceaţă. Obrajii lui Nicoară au fost cuprinşi o clipă de palmele reci ale bolnavului.

— Bădiţă, m-am coborît în vîrtej... sub faţa pămîntului... la nepoata bătrînilor... cum o chema? Am

uitat... Și, cînd am coborît eu în vîrtej, ea s-a înălțat, ș-am văzut-o plutind departe... departe... departe... către cometă. Atuncea n-am putut ieși de unde mă aflam; dar acuma trebuie să mă duc și eu acolo, după dînsa...

Trudit, și-a plecat tîmpla pe umărul stîng. Din ochii închiși picurau lacrimi. Presvitera Olimbiada asculta, umbrindu-și privirile cu năframa.

— Măria ta, a șoptit ea, dacă a început a-și aduce aminte, putem avea nădejde de însănătoșire.

— S-ar putea asta?

— Fii încredințat, mărite stăpîne.

— Trebuie să ne mulțămim și c-o nădejde, presviteră.

Olimbiada l-a privit și i-a văzut ochii înghețați. S-a spăimîntat, frîngîndu-și mînile.

— Cel care împlinește ce are poruncit, a urmat Vodă, apoi să-și primească partea; numai să nu fie împovărat mai mult decît poate răbda.

Presvitera și-a plecat fruntea asupra mînii cu inelul domnesc:

— Slăvite stăpîne, fii tare pînă la urmă. Domnul Dumnezeu te va încununa.

— Ce spui, presviteră Olimbiadă? a rîs amar Nicoară.

— Stăpîne, nu păcătui și nu huli împotriva celor sfinte.

— Ah, presviteră, dacă ar fi milă și dreptate dincolo de stele... Dar nu-i. Cerul e pustiu și nu răspunde desnădejdii noastre. Puterea cu care biruim pustia morții nu e decît în noi, mișeii pămîntului.

— Vai, grăiești ca un păgîn, stăpîne, nu ca un creștin.

— Vorbesc ca un biet om, presviteră.

XXXVII

Prietinul și cumătrul Neculai Strămurare

In una din nopțile fără sfîrșit care au urmat, stînd treaz în chilie și singur numai cu sufletul său, Nicoară Potcoavă a auzit zvon în pridvor și glasul caraulei:

— Măria sa hodinește.

— Vin de la domnia sa Grigore Apletin asaul. Vestire grabnică!

Nicoară a bătut cu buzduganul în foaia de aramă de lîngă crivatul său. Tunetul a izbucnit. Măria sa l-a năbușit cu palma.

Caraula a strigat:

— Pas la măria sa!

Potcoavă s-a ridicat în capul oaselor în așternut. Caraula a intrat cu făclie aprinsă, făcînd loc solului. A întărit făclia în sfeșnic și s-a dat înapoi, către lucirea slabă de candele a pridvorului.

Vodă a cunoscut numaidecît pe sol:

— Dumneata ești, Strămurare?

— Eu sînt, Doamne, și-s bucuros c-am putut veni într-un suflet pînă la măria ta.

Vorbind, Strămurare își aruncă lîngă ușă dulama, apoi își feri de privirea măriei sale buzduganul, sucind pe sine chimirul de piele.

— Se vede că ești grăbit, Strămurare? a întrebat Potcoavă.

— Apoi, măria ta, dacă am pătruns aicea, le-oi spune pe toate dintrodată. Cînd ne-am așezat la Domnie, uncheșul Petrea m-a mînat la ținutul Putnei ca să aduc de la asaul Apletin vești. Puțin am stat; asaul Grigore Apletin m-a chemat și mi-a spus

s-aduc măriei tale vestea cea mai bună, cum că s-a aflat urma pîrcalabului Irimia.

— Spune! a strigat Vodă sărind la Strămurare și zguduindu-l de umeri.

— Asta fac, slăvite stăpîne. S-a aflat urma pîrcalabului.

— Vra să zică nu-i ieșit din țară?

— Nu, stăpîne. S-a ajuns cu străjile Șchiopului, care se întorceau de la vadul Obluciței întîrziind prin sate, cătînd mîncare și muieri, după naravul lor. Cinci sute de năvrapi cu baș-buluc-basa lor se chiamă că-i un început de putere, la care s-au adăogat unii boieri de țară cu slugile lor și oameni de strînsură. S-a făcut o oaste de două mii de călărești. Pe lîngă asta, credincioșii pîrcalabului chiamă în leafă și dobîndă pe oameni mai vechi care s-au oștiț în Țara-de-Jos, acu trei ani; și năimește ori ia cu sila pe ciobani și pe fugarii de prin sate de sub mîna boierilor. Așa că tot sporindu-și oastea, pîrcalabul a ajuns destul de grabnic din ținutul Bacăului în ținutul Vasluiului și eu sînt numai cu trei zile înaintea lui, arătîndu-ți măriei tale, după cîte am priceput și chibzuit cu asaulul Grigore, că acel îndrăzneț ar avea încredințarea cum că la scaunul Iașilor măria ta ai puține sotnii, iar celelalte sînt împrăștiate la ținuturi. Deci ferindu-se de drumuri mari și ascunzîndu-se de vederea călărimilor noastre, pîrcalabul Irimia rîvnește să ajungă numaidecît la Iași, căutîndu-și drum printre dealurile de sub codru și pe potecile cotite; și numai ce s-a arăta în preajmă și va lovi prin spate; căci măria ta, adicătelea, stai numai la față în priveală și n-ai nici o grijă de primejdia dinspre miazăzi.

— Așa socoate el ? s-a mirat Nicoară.

— Da, așa socoate.

— Apoi, Strămurare, să știi că cel care purcede la pieirea sa întâi și-ntâi își prăpădește mintea. Mie nu mi-i grijă de oastea lui. Poftesc să-l am viu în puterea mea.

— Cred că s-ar putea, mărite stăpîne. Am eu prietini și cumetri în calea lui, la Tomești, la Goruni și mai încolo în Borosești. Mă înțeleg cu dînșii. Cum simțesc ei apropierea pîrcalabului, ne înștiințează. Cu voia măriei tale, ne-om pricepe să-l închidem într-o capcană.

— Să vedem, a zis pe gînduri Vodă.

Cît îi vorbise și-i povestise Strămurare, Nicoară trăsese pe el straiele, își încălțase cizmele și încinsese sabia. A deschis fereastra spre cetățuia tăcută a curții. Apoi s-a întors la așternutul învălmășit și a bătut iarăși în foaia de aramă.

Caraula a intrat.

— Deșteaptă aprozii, a poruncit măria sa. Să vestească adunare în spătăria cea mică, chemînd pe mare armaș Petrea Gînj, pe vel-logofăt Radu, pe hatman Costandie. Dacă a sosit în noaptea asta, precum vestise, asaul Elisei Pokotilo, să fie chemat și domnia sa. Am nevoie în clipă de toți și în noaptea asta nu mai doarme nimeni. Să purceadă călărețiii în vecinătăți să dea vestire sutașilor, ca să steie gata și cu caii în bună stare pe la gazdele lor, așa ca să se poată ridica îndată la porunca noastră și s-aștepte a doua vestire de la noi. Du-te și dumneata, Strămurare, și vezi să se îndeplinească întocmai poruncile mele. Se pare că vestirea ce mi-ai adus îmi va liniști sufletul.

De cînd îl cunoșteau credincioșii săi, rareori dovedise Nicoară Potcoavă o aținare asemănătoare ca aceea din noaptea de luni 15 dechemvrie. Ieșise deodată din tăcerea-i posomorîtă; dădea iarăși preț zilelor vieții sale.

Aprozii au petrecut pe măria sa în spătăria cea mică, aprinzînd douăsprezece făclii în sfeșnicul cel mare atîrnat în bagdadie. Nicoară s-a așezat în jîlț, avînd lîngă sine deocamdată numai pe Strămurare și Ile.

În tăcerea cămării a răzbit trîmbițarea cucoșilor celor bătrîni de la curtea domnească.

— Aceștia-s cucoșii Chiajnei, a zis Ile Caraiman.

Măria sa a rîs, șoptind mai mult către sine:

— Se adaogă și aceștia la cele statornice ale Domniei Moldovei.

Cei doi credincioși ai lui Vodă s-au privit nedumeriți, nepricepînd tîlcul vorbirii lui.

— Erau optsprezece, a lămurit Ile. Am jertfit pînă acuma șase pentru prînzurile măriei tale.

— Acuma înțeleg de ce i-am dovedit atît de greu, a zîmbit măria sa. Samănă cu baba, stăpîna lor.

Aprodul cel bătrîn, moș Arvinte, a clătinat din cap.

— Mărite Doamne, a îndrăznit el, acești trîmbițași ai Demonului o chiamă în toate nopțile pe Chiajna. Dacă nu i-om jertfi pe toți, nu facem bine. Unul dac-a rămînea, să se știe că acela are s-o cheme și din gropnița ei. La domnia sfînt răposatului Ion-Vodă, era vorba să fie aduși niște meșteri nemți de la Olandia, ca s-așeze ornic în turnul de la poartă...

— Vremea trece și ne alungă și fără ornic, a zîmbit cu blîndețe măria sa către aprod.

Moș Arvinte s-a înfricoșat de asemenea cuvinte ș-a tăcut lîngă ușorul ușii. Apoi urechea lui, obișnuită

cu sunetele și răsunetele pridvoarelor, a auzit înaintea tuturor sosirea credincioșilor măriei sale.

— Vin și dumnealor... a îngînat el.

— Bătrînule, a grăit iar măria sa, privind gînditor pe aprod, pare-mi-se că te cunosc.

— Așa-i, măria ta, am slujit la răposatul Ion-Vodă. Pe urmă postelnicul lui Vodă Petre m-a alungat; iar acuma m-am înfățișat eu singur din voia mea la ușa măriei tale. Încă de-atuncea, pe cînd stăpînea cu milă pentru noi, sărmanii, răposatul Vodă Ion, eu am spus de cucoșii Chiajnei, să-i taie pe toți.

A intrat Costandie Șah cu asaulul său Mircio Popovski, apoi Agapie Lăcusteanu și Alexa Vulpea căpitan, mare armaș Petrea, vel-logofăt Radu, și, la urmă, mai grăbit decît toți, căpitan Cozmuță Negrea, abia descălecat la curte înaintea miezului nopții. Acesta a pășit pînă la jîlțul domnesc, închinîndu-și fruntea pe dreapta măriei sale. Îi erau ochii ca într-un abur și-i bătea inima, cunoscînd năcazul cel mare al stăpînului său, de care auzise în clipa cînd descălecase. Dar toți ceilalți credincioși, care se tulburaseră atunci la întoarcerea mezinului, erau liniștiți; și însuși măria sa părea că depărtase de sine negura acelei urgii.

Cînd Nicoară a făcut semn lui Strămurare să vorbească, moș Arvinte aprodul a ieșit, după rînduială, de la sfatul de taină.

Solul lui Apletin a început a vorbi cu glas gros și cumpănit, arătînd ieșirea la lume a pîrcalabului Irimia.

Într-un răstimp scurt, în vreme cît istorisea Strămurare, Nicoară a simțit că se cufundă într-o întunecime adîncă și binefăcătoare. Cînd s-a trezit, i s-a părut că adormise lungă vreme. Dar solul încă nu

isprăvise ce avea de spus. Adunarea îl asculta cu multă luare-aminte.

Cînd toate au fost știute, Costandie Șah a primit îndemn să arate către măria sa ce crede.

— După cît socot eu, a răspuns hatmanul, e bine să trimetem vestire lui Grigore Apletin să umble în urma pîrcalabului fără a ieși la vedere și la bătălie. Să fie umbletul lui ca o neliniște care să-l grăbească pe pîrcalab. Deasemenea zaporojenii mei dinspre ținutul Bîrladului și ostrovenii măriei tale de către Siret să privegheze, mișcîndu-se după împrejurări, cum le vom trimete noi poruncă, așa ca drumul acelei oști pe care o așteptăm să nu se schimbe. Să fie împinși neprietinii așa cum împing hăitașii vînatul la țiitori.

— Bună poruncă și bună socoteală, s-a învoit Nicoară. Toate trebuie să fie întocmite așa încît să așteptăm fără a ne pripi. Bine este iarăși, după a mea părere, chiar dimineață în revărsarea zilei, să ieșim cu toții în partea cealaltă a dealului Păun, să cunoaștem cu ochii noștri poienile, pădurile și rîpile din partea aceea a locului; ș-apoi după noi să vie să le cunoască și căpitanii și asaulii cu anume oameni.

Astfel, dragilor mei, a încheiat Vodă, s-ar putea ca, din jocul întîmplării, să iasă pentru noi o bucurie pe care să n-o poată birui nici obida cea mai neagră.

Mai avem vreme, a adăogit Domnul, să dormim cinci ceasuri...

«Trudit trup și trudit suflet»... a suspinat către sine însuși Radu vel-logofăt.

In aceeași zi, prietinul Strămurare a suit iarăși printre vii, călare, la Păun în deal, ș-apoi a coborît de ceea parte, spre răzășii de la Tomești. Prin stejarii

cei vechi pe sub care trecea el, şuşuia domol adierea statornică de la miazăzi.

«Şi asta-i o minune a vremii de-acuma, gîndea în sine călăreţul, ca şi minunea stelei ce a ieşit în cer; nu vrea să se-ntoarcă din crivăţ vîntul cu nici un chip. Se vede că întăi trebuie să isprăvim lucrarea ce avem noi aici, la Iaşi, şi după aceea —

Vină, iarnă, nici nu-mi pasă!»

Fluiera un viers de voinicie, străbătînd poienile deşarte. Copitele calului foşneau prin frunzele moarte.

Asta era poteca veche din vremea hoţiei, în preajma scaunului domniei lui Petre-Vodă Şchiopu, cînd se ducea să-şi caute ascunzătoare şi sălaş la gazdele sale de la răzăşia Tomeştilor. Acuma, subt aripa măriei sale Nicoară, Strămurare, hoţul de altădată, are altă putere şi altă inimă.

A călărit în pas, de-a coasta, vreme de trei pătrare de ceas, pînă ce-a ajuns la bordeie săpate în malul de lut galben. Deasupra malului de lut galben, se apleca streşină de pădure.

Strămurare a descălecat la al nouălea bordei, a dus calul subt un sarai şubred de stuf, şi cînd s-a întors în bătătură, boldeiul cu coada cîrligată i-a lins mîna; şi-n uşa deschisă îl aştepta cumătrul Timofte, prietin bun.

— Cumătre Neculai, i-a strigat cu voie bună Timofte, scuturîndu-şi pletele cărunte şi arătîndu-şi numai un colţ alb în gura-i neagră, te-am socotit pierit şi, iaca, ne-a ajutat Cel-de-sus să ne vedem iară. Te-a visat baba Maranda as' noapte, ş-a dat în bobi, arătîndu-i-se că numaidecît sosești de la drum lung.

— Drum lung, bade Timofte, — lung de la curtea domnească din Iași pînă aici.

— Așa? s-a mirat cumătrul Timofte. Iaca-i bun. Decît să te vîneze alții pe domnia ta, mai bine îi vînezi domnia ta pe alții. Hai, intră; așează-te pe marginea vetrei, că pe laiță bolește de inimă rea saraca mea babă Maranda. Eu mă duc să dau o leacă de orz calului dumnitale și numaidecît mă-ntorc.

Timofte a ieșit. Baba Maranda s-a răsucit pe laiță, gemînd.

— Ce-i, lele Marandă? De ce-i fi fiind dumneata bolnavă? a întrebat cu blîndețe omul domnesc.

— Vai și of și iar vai, cumătre Neculai, a gemut baba întorcînd spre oștean obrazu-i veșted. Trei feciori am avut și unul, precum știi, a pierit la oaste în Țara-de-Jos; iar aceștialalți doi au intrat de optsprezece luni în tagma în care erai și dumneata, cumătre Neculai, în voinicie și răutăți. Și s-aude că acuma s-a așezat putere mare la Domnie, de-i sparge pe cei ce săvîrșesc blăstămății; ș-or pieri și bieții noștri feciori în furci, cu juvăț de gît, cumătre Neculai. Vai de zilele noastre cele pustii! Cam de pe cînd te-ai tras dumneata de-aici spre munte, am mers tot în scădere. Iar de cînd s-au pustiit băieții, am lăsat casa din sat și ne-am așezat aicea la bordeiul de la vie... Ca să ne putem vedea batîr din cînd în cînd băieții... Viețuim aicea ca sălbătăciunile, dar am fi de pieirea capului dacă rămînem fără băieți.

— Călin și Florea?

— Întocmai cum spui, cumătre Neculai. Poate te-i întîlni cu dînșii, cînd dau pe-aici din săptămînă în săptămînă; sfătuiește-i să se întoarcă pe căile dreptății. Poate s-a găsi și pentru ei pită la domnia lui Ion Nicoară-Vodă...

— Măi babă Marandă, a grăit din prag cu supărare moșneagul; nu mai boscorodi atîta; că iaca îți stă răsufletul. Mai bine închide ochii ș-ascultă.

Iaca așa o ducem noi, cumătre Neculai, a îngînat cu glas scăzut Timofte. Trăim zile grele și baba nu mai are mult. Apoi cînd n-a mai fi nici ea, nu știu ce m-oi face. Doar să mă întovărășesc cu lupii din codrul Boroșeștilor.

— Ba este acolo schit, moșnege, a țîrîit baba. Te-i face monah și mi-i ceti pomenirile și iertarea înaintea împărăției de sus.

Strămurare a tușit cu hotărîre și a stupit în cenușa din vatră, ca și altădată cînd poposea acolo, pribeag.

— Luați aminte, cumetre și cumătră, a vorbit el cu glasu-i lin. Dacă trec cumva flăcăii voștri pe-aici...

— La noapte... a țîrîit baba Maranda.

— Dacă trec la noapte Călin și Florea pe-aici, atuncea eu i-aș povățui cum să se răscumpere. N-am venit pentru dînșii anume, dar văd că ar putea folosi și ei în treaba pe care vreau s-o pun la cale cu badea Timofte.

Baba s-a tînguit:

— Ba povățuiește-i, ba povățuiește-i, cumătre Neculai, să mi se îndelunge viața și să mai apuc o primavară.

— Mai taci, babă, și închide ochii dracului, a icnit bătrînul. Dacă or veni, i-a povățui și pace bună. Iar dacă n-or veni, m-a povățui pe mine și-i tot aceea. Nu-ți uita vorba, cumătre! Și spune-ne ce se petrece la curtea domnească. S-aude că acolo-i mînia lui Dumnezeu. Harapu de-abia își trage sufletul de atîta căsăpie. Îi taie pe boieri?

— D-apoi pe cine ?

— L-a tăia oare şi pe ceauş Drăghici, carele ne-a asuprit ?

— De ce să nu-l taie ? Pîrîţi-l la măria sa şi gata !

— Auzi dumneata ? Măi, măi, măi ! se schimbă lumea ; asculţi tu, ori dormi, babă Marandă ?

— Ba dorm... dormire-ar acel Drăghici somn de veci.

Strămurare a tuşit iar ş-a stupit în şperlă, după aceea a vorbit :

— Luaţi aminte, măi cumetri. La Domnie s-a deschis divan de judecată împotriva boierilor care au vîndut pe măria sa Ion-Vodă.

Baba a murmurat :

— Pieri-le-ar sămînţa...

— Şi-i taie Ismail gîdea cu satîrul, a urmat cumătrul, de i-a ostenit braţul şi a slăbit Ismail gîdea. Aşa că a ieşit poruncă de la medelnicerul cel nou Mitrea Lăcusteanul să i se adaoge Harapului la tainul de-o ocă de carne încă o halcă de-o litră.

— Şi-i taie unul după altul ? Mira-m-aş !

— Îi taie după cum îs judecaţi, bade Timofte.

— Măi, măi, măi ! Să ştii că toate-s din pricină c-o ieşit steaua cea cu coadă.

A ţîrîit iar baba :

— Steaua-i cu coadă, dar măria sa-i cu paloş. Numai pe feciorii noştri să nu-i taie...

— Babă, a răsărit în sus moşneagul ; dacă nu taci, îţi pun căluş.

— Da' că tare-mi pasă mie de căluşul dumnitale ! Şi nu-ţi uita, cumătre Neculai, vorba !

Atuncea Strămurare le-a spus ce avea de spus, în mare taină. Şi după ce s-a despărţit de bătrîni, făgă-

duindu-le să se întoarcă în curgerea nopții, a încălecat și a purces să caute tocmai în sat la Goruni niște cuscri și alți cumătri, oameni cumsecade și mai cu samă vrednici la treburile pe care le punea el la cale.

XXXVIII

Aici, la curtea veche...

Aici, la curtea veche,
Sub nouă pojaruri și nouă cenuși
Spulberate-n tumult,
Tu, omule, scurmă
Din urmă în urmă,
Spre inima vie a pămîntului,
Pînă la palida piatră nestemată,
Lacrimă înghețată
A unor crunte dureri de demult...

La cîteva zile după aceea, în 19 dechemvrie, cu puțin înainte de a se lumina dimineața, în preajma locurilor pe care le călcase Strămurare, umblînd către bordeiele de lîngă răzășia Tomeștilor, s-a simțit un zvon ca de albine cînd se învălmășesc la roit. Dar era toamnă tîrzie și știubeiele se aflau coborîte în temnice, și albinele nu ies la nunta lor decît în soare și-n primăvară ; era roit și zvon de oameni, sosiți în pripă între păduri și corhane, pe poteci ferite și singuratice. Era oastea unui îndrăzneț cunoscut, cu numele Irimia pîrcalabul, vestit la domnia lui Ion-Vodă.

Irimia pîrcalabul sosea cu năvrapi și pămînteni de strînsură, bine călăuzit de oameni iscusiți din partea locului, avînd în juru-i și un steag de boieri și boiernași moldoveni. Boierii și boiernașii aceștia de țară, cum se știe, sînt cei mai aprigi oameni de gîlceavă și

hart, dintre toți oamenii trăitori pe lumea asta. Umbletul lor călare este fală în straie scumpe. Și aceștia se bucurau că vor apuca vînătorește și năprasnic curtea domnească și scaunul, zdrobind cele douăsprezece sotnii ale lui Potcoavă, cît e el de Potcoavă și de hatman!

Poate să aibă și douăzeci de sotnii și tot atîta-i. Și chiar și treizeci; dar atîta n-are, hoții lui fiind împrăștiați în dobîndă la ținuturi. Nici n-apucă oștenii lui Potcoavă să-și spele ochii la cișmele, și boierii cu năvrapii dau năvală tăcută la curte și la Carvasara și împresură mănăstirile țăpuindu-le vîrtos. Abia se va înseninа vremea de prînzișor, și stăpînirea se schimbă în mîna boierimii, trimețîndu-se numaidecît vestire și poftire lui Petru-Vodă, să vie fără întîrziere la scaunul său, împreună cu ismailitenii ce i s-au mai dat de către beii din cetățile Dunării.

Acel murmur și zvon de roi era sporit și de uimirea nouă a oștimii pîrcalabului pentru schimbările din catapiteazma cerului, vestind fuga și depărtarea dușmanului. Era a treia noapte de cînd cometa pălea și se-nvălea ca într-un hobot de aur în străfundurile văzduhului. În zorii ce se revărsau, au prins a trece cu grabă, către acel hobot de aur, stoluri de rațe sălbatice din balta Cristeștilor, unde-i vărsarea Jijiei în Prut.

Pîrcalabul a încălecat, ca să suie cu năvrapii și boierii în pisc, la Păun. A trimes pe Ioniță Zbierea cel tînăr și pe Costăchel Turcea să urnească oștimea pedestrită pe drumul văii, împingînd-o cu luare-aminte, așa ca să ajungă și gloatele cu toată puterea furcilor, și topoarelor, și coaselor, și ghioagelor țintuite la iaz, lîngă mănăstirea Frumoasa, drept sub curte. Și după ce or urni prostimea, să vie după domnia sa.

Pîrcalabul purta cușmă cu surguci și pene albe care i se învăluiau în jurul frunții. Era un bărbat încă sprinten și se ținea tare în șa, cu toate că trecuse de al cincizecișidoilea an al vieții. Chica și barba îi erau încă negre corb și ochii scăpărători.

La dreapta și la stînga lui se aflau Moghilă paharnic și Jurja vistiernic, bărbați greoi și plini ca niște saci. Grăbind la deal, gîfîiau și ei ca și caii.

«Cei cu tragăn n-ar trebui să iasă la război»... a mormăit pîrcalabul ca pentru sine ș-a apucat înainte. Călăuzii țărani, proaspăt năimiți la Tomești, s-au luat îndată după «măria sa» pe căluții lor mărunți dar vrednici. Stăpînindu-și o clipă fugarul, boierul Irimia a întrebat:

— Care-s feciorii moșneagului?

— Noi sîntem, măria ta, Călin și Florea, cei care am venit acuma din voinicie la bătrînii noștri.

— Cunoașteți bine potecile?

— Ca niște căpriori sălbatici, a rînjit Florea.

— Atuncea-i bine. Boierii au poruncă să iasă în Tomoroagă, cum îi spune Brudea pădurarul. Acolo să mă duceți pe mine mai întăi și mai întăi. Da' tu cine ești, măi? a strigat el către un om zbîrlit și c-un căciuloi dintr-o oaie în cap, cu buzdugan plumbuit atîrnat la încheietura mînii drepte.

Acel zbîrlit călărea pe un cal pag care-și tot mușca zabala.

— Dar voi ceilalți care sînteți? a adaos pîrcalabul către un șirag de alți călăreți țărani.

— Noi sîntem straja măriei tale și te ducem unde poftești! a răspuns cel călare pe calul pag. Ne-au năimit domniile lor Vascan și Dinga. Cu noi ajungi numaidecît la curtea domnească, măria ta. Las' că

știm locurile, dar ne pricepem și la hart, stăpîne. Sîntem vechi întru acest meșteșug.

— Cum te chiamă pe tine ?

— Eu îs Strămurare. Vei fi auzit măria ta de mine.

— Ești cumva Strămurare cel pe care urma să-l suie în furci Ghiorț armașul ?

— El, măria ta.

— Acuma-i vremea să te răscumperi tu, măi Strămurare, ca să intri iar în rîndul oamenilor și-n slujba Domniei.

— Da, măria ta. Iar aceștialalți sînt oameni tot de-ai noștri, aleși pe sprînceană.

— Bun ; hai fără întîrziere, că se face ziua mare.

— În jumătate de ceas sîntem unde trebuie, măria ta. Cum porunciți domnia voastră ? Să se ducă unul dintre ai noștri să abată și pe boierii din urmă pe poteca asta ?

— Să se ducă. Iar noi suim ca să fim înaintea lor.

Doi dintre călăreți au rămas în urmă. Ceilalți l-au dus mai departe pe pîrcalab.

Cei doi au abătut la vale pe boierii bătrîni rămași în urmă. Au dat apoi vestire care-i drumul cel bun către dumnealor Turcea și Tudoran, căpitenii ale steagului.

— Tot la dreapta, tot la dreapta, au îndemnat ei ; și grăbiți, că se face ziuă !

Cum s-a făcut ziuă, a izbucnit deodată cu strășnicie un muget de corn de bour ; au detunat sănețe ; ostrovenii au ieșit bulucuri-bulucuri din vii, dînd glas mare, învîrtind deasupra capului săbiile și pălind în coastă gloata lui Irimia ; au prăvălit-o la vale ș-au pus-o în risipă. A fost o nălucire a unui prăpăd de puhoi. S-a împînzit în văzduh un răcnet al pieirii, care a poprit steagul de boieri și l-a întors în loc. Turcea

și Tudoran au trimes cu grabă pe cei doi călăuzi pe urma pîrcalabului, iar ei au poruncit intrarea în hart cu săbiile.

După cum spune la istorisirea împăratului celui mare Alexandru Machedon, ostrovenii năboiți din văi tăiau în pedestrimea vrăjmașă «precum se taie». Și în urma steagului de boieri, au zvîcnit de sub poală de pădure zaporojenii cu arcanele pregătite. Ei aveau nevoie mai mult de călăreți vii, doborîți din șa, și de caii și straiele acelor călăreți. Au făcut cerc înspre șes alte sotnii, sprijinind pe cei ieșiți de sub poala de pădure.

Era o vînătoare grăbită a cărei priveliște, din poteca ce ducea în pisc la Păun, boierul Irimia n-o vedea, dar îi auzea tumultul.

Năprasnic, în pădurea goală, l-a apucat pe pîrcalab spaima, ca și cum s-ar fi așezat îndărătul lui, în șa, moartea, schelet cu hîrca rînjind. Cu toată înfiorarea și greața, boierul a întors peste umăr barba-i neagră, o dată din dreapta ș-o dată din stînga, holbînd ochi rotunzi și sîngerînd în același timp cu pintenii calul de subt el. A văzut pe feciorii lui Timofte și pe Strămurare cu soții lui, dîndu-i ocol prin pădure cu caii lor mărunți și aținîndu-i calea.

Era călăuzit și dus, cum i se făgăduise.

A hohotit cu amar, trăgînd sabia. În pisc, la Păun, se întrețeseau umbre printre mestecenii albi. A cotit de către ele tocmai cînd îl ajungea din laturea stîngă Strămurare, care a zvîrlit asupra lui arcanul ; și îndată au prins de coardă alți doi călăreți, ca să oprească avîntul năprasnic al calului. Au descălecat și s-au năpustit primindu-l pe boier în brațe. El se zbuciuma cu mînie, bătîndu-i în cap cu straja săbiei ;

însă acei ţopîrlani neruşinaţi rîdeau de sub căciuli buhoase şi-l cetluiau cu luare-aminte şi fără grabă.

— Hai şi te închină lui Vodă Nicoară ! i-a poruncit rînjind Strămurare.

Pîrcalabul a privit cu trufie în jur, pufnindu-şi pe nas mînia. L-au purtat mai mult de subsuori pînă la mesteceni. Acolo aştepta măria sa Nicoară, avînd alături pe mare armaş Petrea, iar mai încolo alţi dregători şi Costandie, hatmanul zaporojenilor.

Din şa, Nicoară l-a privit în tăcere cu ochi îngheţaţi pe pîrcalabul vînzător. L-a privit îndelung şi i s-a schimonosit obrazul de răutate.

Pîrcalabul şi-a sucit într-o parte barba neagră şi ochii bulbucaţi scrijelaţi de sînge.

A gemut, mestecînd clăbuci crunţi :

— Hingherilor !

— Într-adevăr, s-a înveselit moş Petrea, am prins cîncle.

Larma harţului dintre ponoare şi de la cîmp se depărtase, domolindu-se. Soseau în pripă pîlcuri de ostroveni şi de zaporojeni împresurînd piscul de la Păun, făcînd alai măriei sale.

În ceasul al cincilea al dimineţii, domnia sa pîrcalabul Irimia era lepădat ca un sac de grăunţe dinaintea treptelor de la spătăria cea mare, şi pardoseala de cărămidă a ogrăzii a sunat de greutatea lui.

Mulţimea îmbulzită lîngă ziduri şi pe ziduri a slobozit răcnete şi sudălmi spurcate ; iar clopotul din turla porţii a bătut numai într-o dungă, de trei ori.

Slujitorii lui mare armaş au slobozit din legături pe pîrcalab şi l-au pus pe picioare.

— Hai la podină ! Hai la podină ! urla norodul.

Irimia s-a îndîrjit între braţele celor care îl tîrau şi s-a trîntit la pămînt. Armăşeii l-au purtat pe sus.

Cînd a bătut iarăşi de trei ori clopotul în dungă, s-a arătat un crainic în firida clopotniţii care da spre tîrg şi a răcnit cu glas înalt:

— Oameni buni, astăzi îşi primeşte osînda, după hotărîrea înaltului divan, Irimia vînzătorul. Blăstămat fie în veac!

Mulţimea de tîrgoveţi s-a îmbulzit piept lîngă piept, sub boltă. Unii pluteau, înotînd pe deasupra celorlalţi. Ţipau muieri; cîntau jalnic cerşetori orbi; puhoiul omenesc se adăogea mereu.

In foişorul spătăriei celei mari s-a arătat deodată mezinul; şi-a aplecat, o clipă, peste parmaclîc, obrazul supt şi pălit, apoi s-a desfăcut de vederea celor de jos. După ce-a ajuns pe pardoseala ogrăzii, a trecut furiş spre podină. A întors urechea spre strigătele întărîtate ale poporului.

Dintrodată, a răsărit în fund Ismail gîdea; a ţinut dinaintea obrazului său lustruit negru paloşul şi, scoţînd o limbă mare, a lins oţelul luciu. Mulţimea se bucura totdeauna cu vîlvă de şăgile harapului. Intr-acolo s-a îndreptat mezinul Lixandru, tot scuturîndu-şi fruntea cînd auzea acel nume pe care-l uitase: Irimia! Irimia pîrcalabul! Străjile îi făceau loc cu milă, căci săracul nebun era fratele măriei sale.

Dintre dregătorii ce se aflau în privelişte lîngă Vodă, a întors fruntea mare armaş Petrea Gînj şi l-a văzut venind pe mezin. Părea într-o aţîţare nemaipomenită.

Barabancii şi-au bătut dobele. Ismail gîdea a ridicat pe neaşteptate paloşul.

Mezinul a făcut un salt înainte şi s-a înălţat în vîrful degetelor ca să vadă mai bine. In el era un vălmăşag fioros de întîmplări adevărate, amestecate cu visuri ale somnului şi visări ale treziei.

Uncheşul a venit grabnic lîngă el oprindu-l cu pieptul.

— Unde te duci, copilule ?

Mezinul n-a răspuns, ca şi cum n-ar fi auzit. A întrebat el însuşi, tainic :

— Acolo-i Irimia ?... Tatăl tetei mele ?

— Puiule, tu n-ai ce căuta aice, l-a mustrat uncheşul. Intoarce-te la chilia ta.

Nebunul n-auzea.

— Acuma ştiu că o chema Ilinca, a şoptit el. Şi tatu-său se duce după dînsa. Mă duc şi eu.

— Nu se poate.

Uncheşul i-a pus mîna pe umăr şi l-a oprit. S-au apropiat doi aprozi să-l ajute.

Mezinul şi-a arătat colţii ; s-a smuncit cu putere ; s-a ferit din braţele slujitorilor şi s-a abătut la pieptul bătrînului. C-un răcnet de mînie a tras de la chimirul lui mare armaş jungherul din teaca de fildeş şi l-a fulgerat sub coasta stîngă a bătrînului ; a privit o clipă cu mirare sîngele ce-i răzbise sub pumni şi, cu aceeaşi repeziciune, a întors fierul asupră-şi.

Uncheşul a şovăit, cuprinzîndu-l cu braţele. Fapta n-a fost înţeleasă de cei din jur decît în clipa cînd mezinul a căzut la picioarele lui moş Petrea, zgîrcindu-se ca un vierme. Peste el a căzut şi uncheşul horcăind, cu trandafiri pe buze sub mustaţa-i albă.

Pokotilo se zvîrlise de lîngă măria sa.

— Ce este ? a strigat Nicoară.

— Mărite Doamne, l-a înjunghiat pe moş Petrea.

Nicoară s-a oprit ; obrazul i s-a făcut alb ca varul. Moş Elisei îngenunchiase şi ridicase către sine, pe braţul stîng, capul marelui armaş. Mezinul îşi contenise spasmurile.

— L-ai omorît pe tatu-tău, a hîrîit dojană către mort zaporojanul cel bătrîn, ridicînd pumnul.

Puțini au înțeles acele cuvinte rostite într-o limbă străină.

Pokotilo s-a întors apoi cu glas schimbat către prietinul său:

— De-acuma-i gata, feciorule, i-a șoptit, le-ai isprăvit pe toate...

Și-a plecat fruntea suspinînd. Gînj s-a întins și-a rămas înlemnit în brațele zaporojanului.

— Pokotilo, a îngînat Nicoară, nu cutez a înțelege ce-ai spus.

— Nu mai știu, măria ta, poate am rostit vorbe nesăbuite. Nu le băga în samă.

Moș Elisei a privit pieziș în jur. Cei de față stăteau încremeniți; încă nu-și veniseră în fire.

Nicoară și-a dus palmele deasupra ochilor, apoi și le-a smuls în jos. Din locul unde se afla, s-a repezit spre treptele spătăriei. Vel-logofătul Radu l-a urmat. Nicoară s-a răsucit cu privirile uscate:

— Radule, poruncește să fie ridicate trupurile și să fie așezate în pridvorul de la casa Doamnei și să li se dea îngrijirile de cuviință.

— Da, mărite stăpîne.

Radu s-a oprit; Nicoară a pătruns în pridvor prin învăluirea de slujitori, bărbați și muieri care alergau din toate părțile, frîngîndu-și mînile. La trecerea Domnului rămîneau înlemniți pe unde se aflau.

— Lipsiți cu toții de aicea! a poruncit măria sa.

Slujitorii și slujnicele s-au îmbulzit la ieșire. In tăcerea ce s-a așezat, Nicoară auzi gemetele și tînguirile presviterei. A pătruns în camară. Bătrîna se învîrtea în neștire, ca și cum ar fi orbit deodată; își

tremura pumnii la tîmple. S-a oprit, simțind intrarea lui Nicoară.

— Vai, vai, vai! se tînguia clătinîndu-și fruntea.

— Spune, presviteră Olimbiadă, i-a poruncit Nicoară. Dacă știi, nu mă lăsa în îndoială.

— Ce să spun, măria ta? s-a ferit bătrîna. Spun că mare pacat s-a săvîrșit!

Băgînd de samă privirea ațintită și grea a lui Potcoavă, și-a lepădat brațele în lungul trupului și abia i s-a auzit șoapta înspăimîntată:

— Din ce-ai înțeles, măria ta? Cine ți-a spus?

— Nu întreba, presviteră! Vorbește, spune adevărul.

— Adevăr, măria ta; îndoită nenorocire, măria ta, căci fiul și-a omorît părintele.

— Presviteră, nu se poate... nu se poate! a gemut Nicoară înfricoșat.

Olimbiada a tremurat din cap de sus în jos, privindu-l prin lacrimi. A adăogit în șoaptă, aprig:

— Toate se trag din trufia mamei domniilor voastre. Jupîneasa Calomfira n-a vrut să aflați că vi-i tată un om din prostime. S-o judece Dumnezeu!

— N-o va judeca nimeni în veci, a răcnit cu îndîrjire Nicoară privind-o dușmănos. Plătesc eu pentru toate, eu, cel mai nefericit!

— Vai, stăpîne, a țipat îngenunchind presvitera, îți agonisești pedeapsă la scaunul împărăției din veac. Ce-ar putea să te lumineze? Cine ar putea să te mîngîie? Căci primavara măriei tale e veștezită și pierită...

Descîntîndu-i parcă, presvitera i-a șoptit cu desnădejde două stihuri elinești:

Peste pustiul inimii,
Apune soarele-amintirii...

Potcoavă a rîs rătăcit :

— Ha-ha ! Presviteră Olimbiadă, vorbești ca Haricleea din cartea lui Heliodor ; dar eu nu sînt o jucărie ca Teaghene ; sînt luptător care mi-am împlinit hotărîrea și mai găsesc în mine putere de-a merge pînă la sfîrșit. Ha-ha !

Bătrîna s-a ridicat șovăind și apărîndu-se ca de-o iazmă.

In pridvor au sunat pași. Nicoară s-a întors către ușă :

— Dumneata ești, vel-logofete Radule ? Intră !

Diacul s-a oprit în prag ca lovit în piept de-o spaimă nouă în acel ceas al spaimelor. Cum putea fi Domnul său atît de liniștit ? Trecuse dincolo de desnădejde și i se rătăcise mintea ?

— Vel-logofete Radule, s-a aflat că bătrînul a fost părintele nostru, al meu și al lui Lixandru.

Diacul s-a închinat și a sărutat dreapta măriei sale.

— Vel-logofete, a poruncit Domnul, să se adune divanul. Izvodul nostru cu cei vinovați s-a istovit. Dar mai avem jalbe ale sărmanilor împotriva nesățioșilor. Să se judece și să se aleagă dreptatea.

Diacul s-a închinat :

— Se va săvîrși întocmai, slăvite Domn.

— Și mai am de împlinit una, vel-logofete Radule. In ziua de duminică 21 dechemvrie, să se facă pomenirea fratelui nostru răposat Ion în toate bisericile, la Iași, la ținuturi și în oricare sat va ajunge porunca noastră, cinstindu-se astfel de către norod jertfa măriei sale.

— Da, stăpîne, se va da vestire.

— Și încă ceva, vel-logofete. Tot în acea zi să se adune la ospăț domnesc dregătorii noștri și căpiteniile

de răzăşi din sate care se vor afla atunci în tîrgul de scaun.

Aşa să se facă!

În ziua de 21 dechemvrie, barabancii sunau dis-de-dimineaţă dobele pe uliţi şi crainicii strigau la răspînteni:

— Ascultaţi, ascultaţi poruncile măriei sale!

Lumea se strîngea buluc împrejurul slujitorilor şi aţintea urechile cu luare-aminte. Ajunsese pînă în cele mai depărtate măhălăli vestea întîmplărilor înfricoşate de la curte.

— Măria sa porunceşte ca trupurile celor doi morţi iubiţi ai săi, mare armaş Petrea şi Lixandru mezinul, astăzi la al patrulea ceas, să fie îngropate cu alai şi pomeni înafara tîrgului, sub dealul Copoului, la bisericuţa de lemn a lui Sfîntu-Neculai cel sărac, la stejarul vechi, în dreptul altarului. Să doarmă aceşti oşteni, tînărul şi bătrînul, în apropierea oamenilor sărmani pentru care şi-au pus viaţa şi să nu li se stîngă pomenirea.

Şi strigau iar crainicii:

— S-audă tot omul, şi tîrgovăţul şi ţiganul, că în bisericile tîrgului se împart colaci şi colive nevolnicilor, văduvelor şi calicilor, din dania măriei sale, pentru pomenirea răposaţilor săi.

Nicoară a ieşit apoi în privelişte umblînd călare pe uliţile tîrgului, cu oştenii săi credincioşi împrejur. Era în straiele-i scumpe, dar surguciul cu pană îi lipsea de la cuşmă, şi îi era obrazul slăbit şi ca dăltuit în grezie.

Intorcîndu-se la curtea domnească, printre noroadele care prăznuiau la biserici, în zvon de clopote, măria sa a intrat la ospăţ.

S-a așezat în capul mesei și a privit în juru-i, numărînd cu strîngere a inimii, în jîlțuri la masa lungă, pe prietinii săi. Unii lipseau. Cei de față au băgat de samă umbra de amurg ce se așternuse pe fața Domnului.

Înalt prea sfinția sa mitropolitul Anastasie a rostit rugăciunea de lucrare a dinților. Nicoară s-a închinat către meseni și i-a poftit, cu mîna, să șadă.

După ce s-a vestit la cuhnii că cinstiții meseni așteaptă, stolniceii s-au înfățișat cu tot șiragul de vase de aramă cu capac, după datina curții, trecîndu-le întăi pe dinaintea măriei sale și descoperindu-le o clipă.

Cînd Vodă poftea să guste dintr-un fel de bucate, apoi stolnicul cel mare, Alexa Vulpea, c-o lingură nouă de lemn gusta mai întăi.

După stolnici au urmat cuparii. Și paharnicul cel mare al acelui ceas, moș Elisei, luînd credința din cupă ca și stolnicul cel mare din lingură, a închinat măriei sale băutura.

Nicoară a gustat puțină mîncare și vin, dar a îndemnat pe Costandie și pe asauli, pe căpitanii săi ostroveni și pe căpitanii răzășimii de țară să se îndestuleze cu prisosință.

Cînd s-au istovit bucatele ș-au mai umplut o dată cuparii pocalurile, toată lumea ospățului a stat în picioare și Vodă a pomenit pe răposatul Ion-Voievod. După asta a adăogit:

— Iubiților mei frați și oșteni, împlinindu-ne datoria cuviincioasă către măria sa pentru liniștirea inimii noastre, acuma petrecerea ce-am avut la scaunul țării Moldovei contenește. Bem picătura din urmă pentru domniile voastre care rămîneți, și noi ne-om duce la Praguri, unde-i slobozia noastră.

O uimire mîhnită s-a arătat pe multe obrazuri. Cei mai mulți însă aflaseră în cursul dimineții hotărîrea Domnului și erau mai puțin uimiți.

S-a ridicat Mitrea Lăcusteanul, care fusese, în acele patru săptămîni cît ținuse trecerea măriei sale, dregător jitnicer și pitar; și-a mîngîiat barba căruntă și pletele albe și a răspuns pentru toți răzășii ce se aflau de față:

— Doamne, bucuroși fost-am noi pămîntenii de venirea măriei tale; și mîhniți ne aflăm că te duci. Ne-ai învățat dreptatea, ne-ai împuținat asupritorii și ne-ai îndemnat spre volnicia ce au avut părinții noștri în veac. Nemilostive vremi stau încă asupra noastră, dar ne rămîne de la măria ta nădejdea izbăvirii; credem într-însa ș-o vor cunoaște alt rînd de oameni, cînd fi-vor vremi mai prielnice.

Mitrea Lăcusteanul a venit la Voievod, punîndu-și buzele pe inelul cu pecete și măria sa l-a îmbrățișat.

Duminică sara, Radu vel-logofăt, care ținea și vistieria măriei sale, a pus în mîna căpitanilor și asaulilor leafa sotniilor, cîte doi taleri de oștean. S-a vestit că alți trei taleri de cap se vor plăti la Brațlau ori la așezările de la Dnipru, de către Iacob Lubiș, zarafful măriei sale.

Deasemeni Nicoară a binevoit a dărui cîte jumătate de taler tuturor slujitorilor vechi ai curții domnești, care-l slujiseră cît trecuse măria sa pe la acea domnie.

În dimineața de luni 22 dechemvrie, călărimile lui Nicoară Potcoavă s-au mișcat cu aceeași rînduială strînsă cu care veniseră.

Au rămas patru sotnii la Iași, cu căpitanul negrean Cozmuță, și alte sotnii în alte părți, ca să priveghéze

un răstimp tihna țării. Iar grosul oștirii a trecut înainte de amiază Prutul.

Presvitera Olimbiada Filipeanca a făcut măriei sale o rugăminte pentru amărîtele ei zile:

— Măria ta, m-aș ruga să nu mă lești aici de izbeliște și singură. Ci să-mi îngădui să trec și eu în Ucraina, ș-apoi poate mi-oi găsi popas și alinare la o mănăstire de maici, lîngă cetatea cea vestită a Kiului. Dacă încuviințezi asta, apoi înainte de toate m-oi duce la mine acasă la Filipeni, ca să-mi strîng și să iau cu mine puține straie, precum și unele lucruri și odoare rămase de la soțul meu preotul.

— S-a face și asta, presviteră, a răspuns Nicoară Potcoavă. Să mă aștepți la Filipeni.

Presvitera a ascultat cu inima bătînd aceste vorbe nenădăjduite. Deci măria sa Nicoară se ducea să mai vadă locul unei primăveri și al unei iubiri.

L-au însoțit pe Nicoară Potcoavă, în această călătorie scurtă, și tovarășii de odinioară, mai împuținați acum și mai întristați decît în anul 76.

Bătrînii au întîmpinat cu lacrimi și suspine pe măria sa. Pe urmă Nicoară a dorit să fie singur și a ieșit în livada casei celei mari a mazîlului Dăvideanu. A căutat lespedea de pe mormîntul strămoșului David Călărețul și a găsit alăturea, lîngă tufe de bărbănuc verde, cu foi grase și lucii, țărînă proaspătă sub care dormea acel «sufletel» de care îi vorbise presvitera Olimbiada într-o carte. Cartea aceea Nicoară o mai purta cu sine.

A stat singur în tăcere trimețînd acelei copile, pe veci pierdută, un gînd zadarnic, ce plutea după cometă, în străfundurile înghețate ale cerului.

Presvitera s-a dus la Filipeni ca să-şi adune lucrurile de care nu voia să se despartă şi a făcut danie ucenicei sale Safta curtea şi sălbătăciunile.

Cînd Olimbiada şi Nicoară Potcoavă, cu sotniile care străjuiseră în preajma Dăvidenilor, au ajuns la vadul Lipşei, au găsit pe ostroveni năcăjind la trecerea Nistrului. Miazănoaptea se încununase de neguri şi zvîrlise din crivăţ asupra lumii harmasarii rotitori ai celui dintăi viscol al iernii.

— Vă cunosc, a rîs amar Nicoară, am mai luptat cu voi şi v-am biruit!

XXXIX

Istorisirea cumătrului Neculai

Soarele lunii lui cuptor a anului 1578 era în toiul arşiţei, pe o vreme de secetă, cînd începe în Moldova secerişul holdelor.

La hanul lui Goraşcu Haramin, răspîntene de drumuri spre Suceava, Iaşi, Piatra şi Roman, se adunaseră cîţiva călători de departe, căutînd ocrotire de zăduf subt umbra nucilor. În jurul acelor călători se adăogaseră şi localnici, ca să-şi mai aline truda şi să adie asupra lor răcoarea locului. Şi mai ales să afle veşti din lume.

Era într-o zi de joi, 22 a lunii. Călătorii se puseseră subt ocrotirea hanului în două răstimpuri. Întăi sosiseră de cătră miazănoapte, urmînd drumul cel mare al apei, doi călăreţi pe cai mărunţi, veniţi după cît se vedea de departe, avînd la tarniţă o parte din tarhat, iar cealaltă parte în desagi mari atîrnaţi pe cai de schimb, pe care îi mînau alături.

Haramin i-a privit lung și a dat din cap. Îi plăceau caii robaci și totodată buni umblători, pe care îi băgase de samă în cealaltă toamnă, cînd intrase în țară Vodă Nicoară cu oaste de moldoveni și cazaci de la Praguri. I s-a părut chiar că ar fi cunoscînd pe acei călăreți, dar nu-și mai aducea aminte cînd i-a văzut, cu ce prilej și unde. Poate la Roman, cînd au fost tăiați frații Grumeza, dregători ai lui Petru-Vodă Șchiopu.

După acești doi străini sosiră la prînzișor, pe calea Războienilor și Tuchilaților, trei ciobani de la munte, după socotința hangiului. Purtau la șold glugă și în cap pălării late în bouri, chimir de piele peste cămăși spălate în zer și opinci cu boturile întoarse în laturi. Arme aveau, ca și ceilalți, însă nu la vedere. Saricile le purtau în dosul tarniților; în acele sarici aveau ascunse, de bună-samă, baltagele cu coadă scurtă.

Aceștia din urmă s-au odihnit o vreme, despovărîndu-și, ca și cei dintăi, caii. S-au uitat la umblătorii căzăcești care se desfătau slobozi în pajiște, rupînd cu hărnicie smocuri uscate de iarbă.

— Buni cai, a grăit cel mai vîrstnic dintre ciobanii munteni, știu să-și agonisească singuri. Is buni la asemenea lucrare și huțanii noștri. Domniile voastre nu sînteți din partea locului?

Unul din bărbații cei sosiți din miazănoapte a clătinat din cap. Așa-i, nu erau din partea locului. Însă n-a întors răspuns.

Unul din ei era cărunt, cam zbîrlit și cu privirea încețoșată. Tovarășul lui era mai tînăr, smead la față și cu ochii sclipind ca picături de păcură.

Ciobanul cel vîrstnic s-a aplecat spre soții lui, unul de-o samă cu el și celălalt încă fecior tînăr, și le-a spus cîteva vorbe în șoaptă. Aceia au încuviințat.

— Poftim pe jupîn gazda să se apropie de niște oameni flămînzi, dar mai cu samă însetați, a grăit el înspre partea unde se afla hangiul, între gospodarii din partea locului.

Haramin s-a grăbit numaidecît:

— Pită am, a dat el încredințare, iar păpuși de brînză aveți domniile voastre.

— Așa este, jupîne gazdă, dar ne-ar mai face trebuință un ulcior de vin.

— Se poate.

Hangiul s-a întors către oaspeții dintăi:

— Dar domniile voastre ce-ați pofti?

— Am pofti și noi cîte ceva; însă n-avem parale mărunte.

— Nu-i nimic. La hanul lui Haramin călătorul își poate potoli setea și foamea și fără de-a schimba zloți.

— Taleri de argint, jupîne Haramin.

— Fie. Și fără de-a schimba taleri de argint.

Străinul cărunt a rîs:

— Multe rînduieli bune sînt în țara Moldovei.

— Adevărat, a încuviințat hangiul. Afară de rînduiala domniilor... Cam de unde veți fi venind domniile voastre?

— Unui om detreabă cum ești dumneata îi putem spune. Venim din Țara Leșască.

— Așa? Veți fi fiind prietini? Căci frați n-aș crede...

— Ba frați sîntem. Nu frați dintr-o mamă, ci frați dintr-o durere.

Haramin și-a șters de sudoare fruntea cu mînica de la cămașă și s-a uitat la el cu mirare.

— Pe dumneata nu știu unde te-oi fi văzut, om bun, dar tovarășul dumnitale a mai umblat pe aici și a stat și în popas la noi.

— Se poate, a zis străinul cel cărunt.

— Așa este, bade Gorașcu, a dat celălalt încredințare; văd că ai bună țiere de minte.

— Îți cunosc viersul, s-a bucurat hangiul, căci și eu fost-am cîntăreț în zilele mele. Te chiamă Ile și ai trecut pe aici în altă vară, c-un diac. Acela ne-a spus întîmplări de care-și aduc aminte și azi oamenii de pe la noi.

Ciobanii ascultaseră cu ochii boldiți asemenea schimb de vorbe. Și-au părăsit îndată locul și au venit dincoace.

— Jupîne gazdă, a poruncit cel vîrstnic, nu ne lăsa mai mult întru suferință. Adă-ne degrabă ulciorul, căci vrem să cinstim cu acești frați dintr-o durere.

Haramin a strigat:

— Dusu-m-am și m-am întors numaidecît.

Nu tîrzie vreme s-a întors gîfîind, cu două ulcioare de cîte trei ocă. Unul l-a așezat în stînga sa, iar pe celălalt l-a împins dinainte.

— Îngăduiți, oameni buni, a grăit el, să chem și pe acești gospodari din valea Moldovei să cinstească din ulciorul meu. Iar după ce l-om istovi pe acesta al meu, vi-l slobod și pe al domniilor voastre.

— Așa să fie, a încuviințat ciobanul cel vîrstnic. Om scoate și păpușile de brînză afumată, și jupîn gazda ne-a da pită, ș-a binevoi să poruncească slujitorului său cel numai c-un ochi să frigă la gratar o halcă de slănină potrivită pentru o adunare ca a noastră. Și să afli, cinstită gazdă, că aicea în acest chimir se găsesc bani schimbați.

Fratele mai tînăr din aceeași durere, Ile Caraiman, s-a uitat cu luare-aminte la ciobani și s-a trezit în el un viers cu harțag, cîntîndu-l cu dulce glas:

Astăzi beau și mîne beau,
Mă mir bani de unde iau.
Nici cu coasa nu cosesc,
Nici cu sapa nu prășesc,
Banii la chimir sporesc...

— Of-of! a suspinat el, de multă vreme nu mi s-a dezghețat inima.

Ciobanul cel cărunt i-a răspuns numaidecît, detunînd cu glas gros:

Băui azi și băui mîne,
Băui patruzeci de zile;
Băui preț de nouă cai,
De vin nu mă săturai...

— De aceștia mi-ai fost, măi frate? s-a bucurat călătorul cel zbîrlit din Țara Leșască. Bate palma; și poftesc a cinsti vin dintr-o cupă cu dumneata.

După ce s-a istovit ulciorul cel dintăi, păstorul cel bătrîn a dat în el cu piciorul depărtîndu-l și a tras spre sine ulciorul său, făcîndu-i începătură.

— Uiu-iu! fraților, a chiuit el, să știți că eu îs Pahomie cel vestit, cioban de la Piatra Teiului pe apa Bistriței; și acesta e frate-meu dintr-o mamă, iar acestalalt e fecior lui și nepot mie. Noi ne-am ridicat de la locurile noastre și ne ducem în colo, peste Nistru, unde am auzit că s-ar afla un viteaz cu faimă ieșit din părțile noastre, iar numele lui e Botgrozna.

— Am auzit și noi de dînsul... a întărit hangiul.

— Apoi eu vă voi spune domniilor voastre, a încuviințat călătorul cărunt, că partea aceea de lume de unde vin eu cunoaște cu frică ori mirare pe acel

călăreț fără trudă, cu sabie cutezătoare, căruia zaporojenii i-au pus nume Iuri Botgrozna.

— Va fi avînd și altă poreclă?

— N-aș crede, oameni buni și fraților. Între oamenii de la apa Moldovei, îi zicea badea Ghiță Botgros.

— S-ar putea una ca asta? s-a umflat, holbîndu-se, hangiul.

— Se poate, a strigat Pahomie ciobanul de la Piatra Teiului. Dacă n-ar fi, nu s-ar povesti; și nu s-ar umplea lumea de faima lui. Numaidecît, chiar azi, purced să-l caut.

Străinul venit de la leși a zîmbit:

— Bine faci; toți cei din breasla ciobăniei, pe care aveți să-i întîlniți pretutindeni în șesuri, au să vă arăte potecile care duc la salașul acelui viteaz. Unii au să vă călăuzească într-un codru, alții într-un munte.

— Dar dumneata, prietine străine, l-ai cunoscut? a grăit cu atîtare Pahomie, înfățișînd călătorului de departe ulciorul.

Bînd, străinul făcea semn de încuviințare cu ulciorul.

— L-am cunoscut și eu! s-a lăudat hangiul.

Ciobanul a întors numai o clipă un ochi spre Haramin, apoi iar s-a răsucit la omul său.

— Dacă domnia ta, prietine străin, l-ai cunoscut, atuncea spune ce știi, ca să ne întărești inimile.

— S-ar putea, a răspuns străinul, copleșit de arșița zilei și de închinări, numai cît n-am vreme. Mai am de umblat depărtată cale pînă la o soră ce-am avut, să văd dacă se mai află pe lume.

— Dar, mă rog, unde te duci domnia ta?

— Mă duc tocmai la apa Tazlăului, sub Duruitoare.

— Așa de departe ?

— Așa.

— Și numai pentru o soră, ca s-o vezi o clipă, bați dumneata atîta drum ?

— Soră-mea poate nu mai este, a răspuns cu mîhnire călătorul ; dar vreau să-mi alin sufletul la un schit în pustie. M-a ajuns dorul de munți și ape de la noi ; m-am proslăvit și eu în tagma cînteculuí de mai nainte.

— Dacă-i așa, îți sărut mîna, bădică ; și eu ți-oi spune, după cît te văd, că încă nu ți-a venit vremea să te faci schivnic. De aceea, după ce ți-am sărutat dreapta, te întreb, creștine, dacă n-ai putea dumneata, din dragoste pentru frați, să jertfești un ceas ca să mai stai cu noi, ținînd sfat și povestind întîmplări de pe lume.

— Ba aș putea.

— Atunci te poftesc s-apuci cu stînga ulciorul, ca să te mai întărești și să mai îmblînzești pe maica domniei tale durerea.

Astfel, la hanul lui Haramin, badea Neculai, cel fost în voinicie lîngă Pobrata și lîngă Iași, a spus istoria lui Iuri Botgrozna viteazul.

— Să știți domniile voastre, oameni buni și fraților, că atunci cînd l-au adus cu viclenie slujitorii crăiei leșești la Liov pe măria sa Nicoară și l-au pus la închisoare în tainița cetățuii...

— Aha-aha ! a mormăit Haramin. Am oblicit noi de blăstămăția asta, dar n-am crezut.

S-a uimit ciobanul Pahomie de-a rămas mut, clătindu-și numai fruntea.

— Făcut-au acei catolnici asemenea mișelie ?

— Făcut-au, căci stăpînul lor cel negru de la Țarigrad le-a poruncit. Cînd l-au pus, cum spun, la

închisoare pe măria sa Nicoară, la dumnealui şoltuzul Liovului s-a înfăţişat, ca să primească preţul vînzării, un oarecare boier leah cu numele Roman Barbă-Roşă. Pe acest Roman Barbă-Roşă la o nevoie, cînd el pusese zălog la zarafi biserica Uspenia din Moghilău, îl răscumpărase de la pedeapsă măria sa Nicoară, împrumutîndu-i douăzeci şi cinci de taleri...

— Şi tocmai acel Barbă-Roşă l-a vîndut pe măria sa?

— Tocmai acela.

Ciobanul Pahomie a stupit cu greaţă şi a scrîşnit o sudalmă înfricoşată. Apoi s-a grăbit să-l îndemne pe badea Neculai:

— Nu-ţi uita vorba, bădică... Zădărăşte-ne, ca să ne doară.

Pribeagul de la Lehia a urmat:

— Cînd s-a întîmplat treaba asta, noi care ne-am aflat în partea aceea de lume am scrîşnit şi am suduit ca şi fratele Pahomie. Iar Botgrozna n-a scrîşnit, nici n-a suduit. A luat cu sine pe feciorii Gîrbovului, Nechita şi Dominte, şi, cum se aflau călări pe cai, l-au aşteptat prin norod pe Roman Barbă-Roşă. Cînd a ieşit a doua oară de la şoltuz acel boier Roman, tot cu buzele umflate, şi a trecut prin norod mormăind supărat că-i tot purtat cu vorba, Nechita şi Dominte l-au prins în juvăţuri şi-au pornit cu repeziciune în lungul uliţii, tîrîndu-l prin colb, cu Botgrozna pe urma lor.

— Nu lăsaţi, nu lăsaţi! răcnea Botgrozna dînd pinteni şi trăgînd paloşul.

Are un paloş de pe vremea potopului. A ajuns din urmă pe feciorii Gîrbovului, a dat cu paloşul numai o dată şi i-a lăsat să se ducă înainte cu capul, iar

trupul a rămas în medean. Îndată s-au grămădit în jur noroadele, hătcăind leșul.

În vremea asta se făcea judecata măriei sale Nicoară. Iar ostrovenii s-au adunat împrejur de Liov, sfătuindu-se cum să-l scape. În ziua hotărîtă să i se ia capul, măria sa a fost adus pe podina cetățuii și s-a uitat la lume fără supărare și fără frică.

A strigat măria sa de sus către norodul îmbulzit cîtă frunză și iarbă:

— Să știți, oameni buni, că pieirea mea e poruncită de turci; și ne aflăm într-o vreme cînd păgînii sînt mai tari decît Craiul, iar Craiul doboară pe un luptător al creștinătății. Oare va mai putea ridica fruntea Ștefan-Crai de subt asemenea rușine?

Făcutu-mi-am datoria ce aveam, a mai zis măria sa; acuma pot să mor. Din sîngele meu va crește răscumpărarea cum crește grîul dintr-o sămînță. Nu voi pieri întreg. Rămîneți cu bine și aduceți-vă aminte de mine!

Așa a grăit măria sa Nicoară și asemenea vuiet s-a stîrnit și atîta s-au tălăzuit mulțimile, încît gîdea a fost cuprins de sfială și a pregetat să-l lovească pe măria sa. Apoi, șovăind, a pălit de două ori, cum nu i se întîmplase niciodată.

Atuncea au dat năvală ostrovenii întîrziați. Au suit pe sute de scări și s-au înălțat la podină. Iar Iuri Botgrozna și feciorii Gîrbovului și unul Strămurare, pe care dumneavoastră nu-l cunoașteți, dar eu îl cunosc, și căpitanul Cozmuță, și vatamanul Agapie băteau în lănceri cu săbiile și-i alungau.

A fost la Liov o răsmeriță cum nu s-a mai pomenit. A curs mult sînge și au pierit destui dintre ai noștri; mai mulți decît la Moldova. Și acel viteaz cu soții lui a răpit trupul și căpățîna măriei sale Ion Nicoară. Au

cercat stăpînitorii vremelnici de la Liov să încredințeze lumea cum că Potcoavă ar fi fost îngropat la biserica moldovenească ; dar Domnul nostru Nicoară a fost luat cu puterea de vitejii lui. Aceștia au pus pe vraciul cel vestit Bilboe să-i deșerte cinstitul trup, ca să-l spele cu fierturi de buruieni și să-l ungă cu undelemn. Făcîndu-și loc cu puterea au izbutit să treacă pînă în pămîntul slobod al zaporojenilor și au dus pe măria sa la Zid Negru, îngropîndu-l într-o peșteră tăinuită în stîncăriile Dniprului...

Badea Neculai s-a oprit și s-a uitat cu mînie în juru-i. Săracii țărani vărsau lacrimi în colbul bătăturii.

L-a întrebat cu blîndețe ciobanul cel cărunt :

— De ce te-ai supărat, domnia ta ?

— M-am supărat, căci văd pe unii ducîndu-se acolo de unde mă întorc eu. Vă rog să-mi spuneți domniile voastre ce-am să fac eu în pustia unde mă duc ?

Să-mi pun fustă și tulpan ? Să lepăd sabia și s-apuc mătura ? Să văd iar răutățile și asupririle ? Pe cînd în slobozia noastră trăiesc oameni volnici. Fără această rînduială pe care am cunoscut-o, viața mea n-are nici un preț.

— Faci cum vei binevoi... l-a ispitit ciobanul Pahomie cu vicleníe.

— Am să fac cum voi binevoi... a rostit cu tărie badea Neculai privind ațintit. Eu am rîvnit la tihnă. Alții au intrat oșteni în leafă la curtea craiului șved Iuhan, ori la împăratul nemților. Au stat ce-au stat și acu prind a se întoarce. Nu le place mîncarea de pe-acolo, nici cum clămpănesc oamenii din gură. Socoteam și eu să mă alin la Tazlău. Dar mai bine aș face altfel.

— Crezi domnia ta că te-ai putea întoarce la Praguri ?

Badea Neculai a strigat cu întărîtare :

— Proclet și treclet să fie cine va face altfel !

Pahomie a venit iarăși la străinul cel cărunt și i-a apucat dreapta, sărutîndu-i-o.

Cei doi străini călători, care veniseră din sus, și-au scînteiat unul spre altul privirile.

Badea Neculai s-a așezat pe tarniță.

— Aici ne-a fi masul, frate Ile, a grăit el ; și-n trei săptămîni om bate în poartă la Zid Negru, cerînd găzduire presviterei Olimbiada, la chinovia nouă ce se întocmește întru pomenirea răposatului Ion Nicoară-Voievod. Acolo găsim și pe diac, care cetește în cărți și străjuiește mormîntul din stîncă.

A adăogit privind departe :

— Fraților ciobani și fraților țărani, ne-a spus nouă diacul Radu că măria sa Nicoară a trecut ca un vis al noroadelor. Din duhul său care nu se stînge ne-om aprinde noi și alții de după noi cum se aprinde lumina din lumină.

AVENTURA
IN
LUNCA DUNĂRII

1954

I

Partener de șah

L-am cunoscut pe Emilian Popovici la Iași, după războiul întâi mondial, în preajma anului 1920.

Apăruse dintr-odată la cafeneaua «Traian». Nu-mi amintesc anume cu ce prilej mi s-a prezentat solemn, înclinîndu-se și rostindu-și numele. Mi-a cerut să-i fac onoarea de a-l accepta ca partener de șah. Era trecător prin capitala Moldovei, unde n-avea intenția să rămîie multă vreme. Se bucurase de vederea monumentelor istorice pe care le vizitase el singur, fără călăuză. N-avea cunoscuți în localitate și-și căuta distracțiile după-amiezelor în colțul șahiștilor, la cafeneaua cea veche de care vorbesc. În acea epocă nu mă putea impresiona deosebit îmbrăcămintea lui extravagantă. Se vedea din felul cum se exprima că nu e un om oarecare. Era de ajuns asta ca propunerea lui să fie acceptată imediat de un intelectual ieșan.

Mi-a spus la sfîrșitul unei partide pe care o pierdusem:

— Onorate domn, suveranii Europei urmează soarta regilor noștri de șah; cad la cutie, amestecîndu-se cu piesele de rînd.

După ce a rostit aceste vorbe, și-a scuturat pipa enormă de călcăiul cizmei.

Observația nu era nici nouă, nici originală. Era probabil numai o sondă, ca să-mi cunoască părerile în confuziunea de opinii a acelei epoci.

Am zîmbit și l-am cercetat cu mai multă luare-aminte. Obrazu-i era ras, afară de două fîșii înguste de păr castaniu sub lobii urechilor. Costumul lui fusese cîndva tirolez. Aruncase o privire disprețuitoare spre pălăria verde cu pană de bircan, pe care o lepădase pe canapea alături de trupu-i ciolănos și subțiratic.

— Da-o-aș dracului! a rostit el cu vocea-i gravă de fumător. *Musai* să-mi procur un acoperămînt convenabil. Și în loc de pipoiul ăsta cît un hadarag, să-mi cîștig o lulea de *dimenziune* potrivită.

I-am răspuns:

— Numele dumnitale, stimate amice, și *dimenziunea* mă încredințează că ai trăit sub stăpînirea austriacă.

— Mărturisesc, așa este. Sînt coborîtor al unei onorabile familii de țărani de la Ilișeștii Sucevei. Ca funcționar chezaro-crăiesc am ocupat un post la arhivele din Altburg, cetate cu prea puțin soare. Acolo am răsfoit stive de dosare și memorii, referitoare la curțile principilor Europei Centrale. După ce s-a dărîmat împărăția pajurei bicefale, m-am întors acasă. Dar partea asta a biografiei mele desigur nu vă interesează.

A oftat.

— Dorești, stimate domn, să mai jucăm o partidă?

— Ba. Dacă ești dispus, te rog să-ți urmezi istorisirea.

— E istorisirea unui pribeag sărman. Acele tomuri legate în piele de vițel de la arhiva împărătească unde am slujit au fost întrucîtva hrană pentru curiozitatea mea, dar fără a-mi încălzi sufletul. Constatam cu amărăciune că totdeauna acțiunile domnilor au avut ca motor interesul cel mai crîncen ascuns sub vorbe înșelătoare. Ducii și arhiducii împărătești erau destinați din leagăn să fie cardinali și conducători de provincii, chiar dacă se dovedea la timp că ființa lor pute a prostie și a desmăț. Rog să mi se pardoneze expresia.

— Rog a nu se întrerupe expunerea, frate Emilian.

Suceveanul m-a ațintit dintrodată cu privirile îndulcite. Ochii i s-au aburit.

— Cum? a șoptit el cu glas coborît; sub straiele acestea străine domnia ta cunoști un frate?

Am răspuns:

— Da, cunosc.

— Am fost supus blăstămului rătăcirii.

— Rătăcitul s-a întors la ai săi.

— Da, s-a întors, a mormăit el cu tulburare. Pălărioara asta am să lăs să mi-o ia vîntul; pipoiul îl țip într-o rîpă. Și aș pune pe mine straie ca ale părinților mei. Dar nici nu mă aflu îndestulat cu monedă și nici socot că aș găsi niște nădragi așa de lungi. Mi-aș schimba macar *rocul* pe-un cojocel și ciubotele pe niște opinci cu botul întors; dar atunci bat la ochi și m-ar băga în samă persoane indezirabile. Îmi spunea bătrînul meu: «Greu de tine, feciorule, că ți s-a prăpădit măsura picioarelor, de

se uită la tine lumea de parcă te-ai fi suit în catalige». Cum aș face ? Pipa o țip ; picioarele ba !

— Nu te îngriji de asta, l-am liniștit eu. Doar n-ai a te teme de nimic.

— Bine ar fi să fie cum spui dumneata și nu cum știu eu. Doritor sînt de liniște, dar diavolul cugetului neadormit nu mă lasă. Îndrăznesc a-ți mărturisi că m-am bucurat și mă bucur de surparea împărățiilor și mă-ntorc cu fruntea spre crivăț.

M-a privit pieziș ; pe obrazu-i uscat a apărut un zîmbet sarcastic.

M-am prefăcut că mă mir :

— Ce crivăț ?

— A lui octomvrie, a șoptit el.

Vorbind astfel întrucîtva tainic și cu opriri, coborîsem de la cafenea pe strada Săulescu și spre Sfîntu-Andrei. Era la ceasul amurgului. Pe înălțimea de la Miroslava, mănăstirea Galatei plutea ca într-un pojar.

Omul grăbit care venea din urmă pe ulicioară și-a întors o clipită spre noi capul cînd ne-a ajuns. După aceea a trecut. În sfîrșitul zilei ne confundase probabil cu niște cunoștinți ale lui.

— Mai bine la tabla de șah decît pe uliță, a mormăit cu zîmbetu-i strîmb Emilian Popovici. Acolo taci ; pe uliță vorbești ce nu trebuie. Poate și pe domnia ta te-am supărat.

— Frate Emilian, c-un intelectual din Iași poți vorbi cît de deschis.

Individul care trecuse pe lîngă noi se oprise nehotărît în colțul străzii.

— Nu spun eu, a grăit cu liniște prefăcută suceveanul, fără a-și încetini mersul, că bat la ochi persoanelor indezirabile ? Dacă ar binevoi cineva să-mi

sloboadă un împrumut i-aș rămînea profund obligat, ca unui binefăcător, și îndată mi-aș schimba exteriorul.

Eu îmi strecurasem mîna stîngă în buzunarașul vestei. Aveam slăbăciunea să dau cu ușurință din prisosul meu. Nu-mi agonisisem averea cu trudă. Moștenisem de la părinți și mătuși bunuri pe care le mîncam și beam cu nepăsare întocmai ca alți moștenitori, după tradiția boiernașilor moldoveni.

I-am zis, pe cînd făceam calea întoarsă pe lîngă același personagiu de comedie ori de dramă:

— Ne revedem mîne la șah, nu-i așa?

— Obligatoriu! mi-a răspuns Emilian Popovici primind cele șase bancnote de cîte o sută de lei, strîngîndu-mi mîna cu putere și strecurînd o privire ironică spre omul din răspîntie.

Individul era un bărbat tînăr, destul de modest îmbrăcat. Își răsucea mustăcioara neagră și își ferea privirile. Indeletnicirea lui era poate să adulmece miresmele primăverii așteptînd anume persoană subțirică. Traiectoria acelui brunet tinerel nu s-a mai apropiat de a mea; n-am aflat niciodată dacă era copoi ori vînat; dacă era un fericit ori un desnădăjduit.

Insă partenerul meu de șah Emilian Popovici îl categorisise după bănuielile și spaimele sale personale. A doua zi am găsit la cafeneaua «Traian» un plic sigilat în care se afla următorul bilet:

«In Iași nu trăiesc numai intelectuali și binefăcători. Socot *conzult* să-mi iau toiagul și să-mi pun în mișcare cataligele. La revedere pe cît mai curînd.»

Am așteptat pe partenerul meu de șah un an, cinci, zece. La al cincisprezecelea an îi uitasem silueta de stîrc și ochiul bănuitor.

II

Revedere după trei decenii

S-au scurs pe Bahluiul nostru apele multor primăveri; s-au înșirat toamne. Întristările au distilat în mine veninul trudei, cînd am văzut pe semenii mei făcînd pași în regres spre caverne.

Am încercat să reacționez contra acelei generații a turbării care făcea eroism din lașitatea crimei; n-am reușit decît să deslănțuiesc prigoană împotriva ființii mele. Am fost nevoit să mă exilez din orașul generos și progresist de altădată. Mi s-au zdruncinat mijloacele de subzistență; uneori îmi socoteam zilele cîte mai aveam de stăruit sub soare și le apreciam tot mai împuținate. Plîngeam în singurătate soarta nefericită a poporului nostru care, după încercări crude, era amenințat să curgă la groapa gunoaielor istoriei. Familie n-aveam, prietinii sucombaseră în cea mai ticăloasă dintre tranzacții.

Eram tot mai cufundat în mlaștina desnădejdii, cînd s-a deslănțuit crima celui de-al doilea război al lumii, cu ignominia hoțiilor sistematice și a lagărelor morții. Ce mă mai ținea pe această planetă a confuziei organizate? Lupii deveniseră păstori; asasinii se desfătau destinînd cîștigurile științii unei lichidări totale a umanității.

Aceasta a doua încercare m-a îmbătrînit, mi-a îmbolnăvit inima. M-am ridicat din suferință abia cînd m-a luminat soarele eliberării noastre, la august 1944.

Atunci am avut nădejdea că voi putea începe o viață nouă. Am căutat să-mi găsesc o întrebuințare; eram sigur că pot fi folositor. Dar silințile mele n-au

fost băgate în samă. Probabil că nu mai aveam destul avînt şi resorturile îmi erau slăbite.

Mă aflam într-o după-amiază în cea mai mare desime a Capitalei, şi anume în Bărăţie, cînd, fără veste, deasupra valului mulţimii mi-a năzărit un cap cunoscut. Parcă ieşea din noianul anilor şi din moarte. Am strigat cu o voce, vai, destul de slabă:

— Emilian Popovici!

M-am frecat apoi la ochi cu mînile-mi pale de intelectual care nu face nimic de multă vreme. Nu, nu putea fi îndoială. Era partenerul meu de şah, pribeagul, steaua cu coadă a unei epoci depărtate din viaţa mea, poate un prietin regăsit.

Obrazu-i era mai uscat; părul cărunt ca o perie, neacoperit, după o modă pe care o adoptasem şi eu din economie. Ochii lui iscoditori mă căutau în mulţime. Cînd m-au descoperit, au avut în ei o schimbare, ca răsucirea unei frunze de plop.

— A! Iată binefăcătorul meu! a zis el cu vocea-i gravă. Ziua de astăzi o voi însemna cu o piatră albă.

A făcut doi paşi mari, mi-a cuprins mînile şi mi le-a scuturat. Palmele îi erau aspre şi calcinate, ca şi obrazul, de soarele începutului aceluia de primăvară.

Cînd m-a bătut pe spate, am avut o tresărire de retragere. Trecuseră mai mult de douăzeci şi cinci de ani de la despărţirea noastră. În prăpastia de timp ce se deschisese între mine şi el, numele meu poate se mistuise fără urmă. El părea să aibă o înfăţişare întrucîtva biruitoare. Eu eram copleşit de mîhniri... I-am zis cu oarecare ironie:

— Îţi mai aduci oare aminte de numele meu?

Mi-a răspuns:

— Socoteşti oare că ar fi nevoie de eticheta numelui dumnitale, onorate domn? Îmi îngădui să-ţi spun «prietine»? Port în mine mila de atunci ca pe o rană cicatrizată. Nu te înşela şi nu mă nedreptăţi.

Coborîndu-şi lîngă fruntea mea obrazu-i spîn şi uscat, a şoptit cu voce moale numele meu.

— Cum vezi, n-am uitat nici eticheta, nici conţinutul.

Mişcat, i-am apucat mîna aspră, fără a vorbi. El mă observa, cu căutătura-i piezişă.

Oamenii care deodată se opriseră şi ascultau fără să înţeleagă ne priveau ca pe doi bătrîni nebuni şi zbîrliţi, stînd oarecum la îndoială asupra atitudinei ce trebuiau să ia.

Într-o clipă diagnoza s-a arătat în privirile ce-şi trimeteau şi în rîsul ce s-a propagat pe feţele lor binevoitoare. Apostrofe şi comentarii nu ne-au adresat, întrucît purtam haine destul de cuviincioase.

— Cetăţeni ai Republicii, a rostit serios, dar cu bucurie interioară, suceveanul; daţi-ne voie să trecem la ale noastre. Am de dezvăluit o taină acestui tovarăş.

Nebunul cel înălţat pe picioroange m-a călăuzit sever prin spărtura ce s-a deschis în preajma noastră. Ne-am dus pînă într-o stradă apropiată. Am dispărut brusc într-un gang.

— Am aici o chilie pe care o folosesc cînd vin în Capitală, m-a lămurit tovarăşul meu.

A tras dintr-un buzunaraş o cheie şi a deschis.

— Intră, te rog; aşează-te în unul din aceste două fotolii; strînge picioarele, ca să aibă loc şi ale mele; lasă-mă să te privesc un timp, pînă ce voi pricepe de ce ţi-e înourat sufletul.

Înainte de a se așeza în fotoliul al doilea, de partea cealaltă a mesei, suceveanul meu a deschis cele două ferestre ce dădeau înspre o curte interioară. La fereastra mea a apărut o cușcă micuță, în care se mișca vioi un canar. Ne-a salutat cu triluri cristaline, ca și cum ne-ar fi așteptat. Cealaltă fereastră era umbrită de un castan înflorit prin care licăreau luminile soarelui de asfințit.

Pe ușa scundă de sub cîntecul canarului, a ieșit un om mărunt care n-avea mai mult de cincizeci de ani, cu bogăție de păr negru deasupra frunții și pe obraz, pînă la șorțul de piele ce-i acoperea pieptul. Se vedea că e un meșter cizmar, bărbătuș binevoitor și vesel. A salutat pe tovarășul meu într-o limbă străină, pe care am înțeles-o. Cerea cu respect voie lui «Herr Directăr» să-l informeze ce poftesc domnii.

— Domnii poftesc cafea cu lapte, i s-a răspuns.

Mă întrebam în ce dialect al țărilor germane se desfășură acea convorbire menită să-mi aline umilința și să-mi astîmpere foamea. De două zile nu mai descopeream nici un ban în buzunările straielor mele.

— Omul meu, meșterul cizmar, e sas, vorbi Emilian Popovici. Ne-am împrietinit în închisoare.

— De ce nu mai cîntă Clopoțel? a întrebat el în aceeași limbă.

— Vede obraz străin, a răspuns meșterul și a intrat în bucătărioara lui.

Emilian Popovici m-a privit dintr-o latură:

— Nu atît obraz străin, cît obraz supărat... a grăit el.

Urmam a tăcea.

— După ce mi s-au isprăvit nacazurile, urmă tovarășul meu, l-am chemat pe Karl Lamb aproape de

mine. Fiind și el singur pe lume, m-a urmat. Cîteodată vine de mă vizitează și la Vieroș în lunca Dunării, unde am îndeletnicirea mea principală.

S-a oprit o clipă.

— Acolo, la Vieroș, se află o gospodărie de stat.

— Laptele e de acolo?

— Nu, ar fi cam de departe. Imediat Lamb ne aduce gustarea.

Mă privea stăruitor.

De și aveam puțin sînge în obraz, mi-au pîlpîit în flacări ochii.

Emilian înțelesese și-și plecă fruntea. Se mișcă după aceea domol, se ridică și deschise un dulăpior din colțul odăiței. Dintr-un saltaraș tăinuit acolo, scoase o smochină pe care o frînse în două.

— Asta e prăjitura lui Clopoțel. Mă duc să i-o ofer, ca să-l fac să cînte. Mă întorc numaidecît.

După ce ieși trecînd în curtea interioară, am auzit strigarea subțirică a canarului. Bulgăraș de sulf, fîlfîind aripioare aurite de lucirea apusului. Se cățără de gratiile de sîrmă, primindu-și darul; îl ciocăni de cîteva ori, apoi porni o țîrîire prelungă de laudă. Emilian Popovici intră numai o clipă în bucătărioară la meșterul cizmar, se întoarse oprindu-se a doua clipă lîngă căsuța lui Clopoțel; nu mult după asta ajunse cu pași nesimțiți lîngă fotoliul meu.

Cînd am ridicat pleoapele, l-am văzut zîmbindu-mi. Clopoțel își oprise trilurile.

— Karl Lamb, mă informă Emilian Popovici, vrea numaidecît să ne ofere și niște costițe reci de purcel.

Am închis iar pleoapele. Acel vechi rătăcitor sucevean mă cetea deci ca pe o carte deschisă. M-am simțit așa de mișcat, încît am întors fruntea ca să

nu-mi observe ochii umezi. S-a așezat la locul său și am tăcut amîndoi pînă ce meșterul a așezat tablaua bine împodobită pe măsuță. A ieșit pășind în vîrful degetelor.

— Poftește, m-a îndemnat Emilian Popovici.

— Poftesc, am zîmbit eu cu stînjenire, dar văd că dumneata nu-mi ții tovărășie.

Tovarășul meu și-a întors către mine fruntea.

— Trebuie să-ți împărtășesc o taină, a vorbit el cu o expresie cu totul nouă. Zîmbet bun îi înflorea privirile. Atunci cînd ne-am întîlnit la Iași, aveam dinți mulți și mîncare puțină; acum am mîncare multă și dinți așa de puțini, încît te invidiez pentru pofta pe care o dovedești ospătînd la masa mea. Să cunoști că pînă a ajunge la Vieroș n-am avut nicăieri popas și pace. M-am desfăcut de Iași cînd am simțit că mi-a luat urma un agent al inamicilor mei.

— Părerea mea este că acel tînăr nu era decît un biet amorezat.

— Se poate. Grija mea de a-mi păstra libertatea l-a asemuit cu prigonitorii mei. În situația de răzvrătit, aveam dezavantajul acestor picioare ce mă dădeau de gol și care totuși mi-au folosit în pribegiile mele. Mi-au folosit un timp nu prea îndelungat, după care mi-am îngenunchiat cataligele, așteptînd prilej să le întrebuințez iar. După ce m-am despărțit de pălărioara tiroleză, n-am mai găsit în calea mea suflet milostiv; din foame în frig, din arșiță în sete, din singurătate în spaimă, am trecut prin toate cu *viteză*, cum se spune acum, pînă ce mercenarii guvernului fascist au pus labele pe mine. După toate cîte am pătimit, mă temeam că ființa mea va ajunge o cîrpă pe care o umflă vîntul. Însă, iubite binefăcă-

torule, bătrînii mei cei de demult, de la Ilișești, mi-au fost lăsat moștenire criță în trup și îndîrjire în suflet. Blana și coarnele nu-s în grindă, ci tot pe berbecul cel bătrîn.

In tot acest răstimp îndelungat, de pribegie cu popasuri forțate, am cugetat foarte des la partenerul meu de șah rămas la Iași. Ce-ai crezut dumneata despre mine?

— N-am crezut nimic. Mi-am închipuit că ai neplăceri și nu te mai poți întoarce.

— Iar domnia ta cum ai petrecut?

— O, cum am petrecut? Nu m-ai descifrat? Nu vezi? Sînt o pădure devastată.

El s-a cutremurat nu de imaginea poetică ce-i serveam, ci de glasul meu desnădăjduit. Mă așteptam să-mi spuie că am rămas un poet incorigibil; el însă și-a înourat ochii, ascultînd istorisirea luptelor mele zadarnice și a discordării sufletului meu.

Mă fulgera cînd și cînd cu privirea-i furișă.

Vorbirea noastră era întortochiată; ne supravegheam și ne pîndeam unul pe altul.

— Domnia ta, mi-a zis el după ce am tăcut, ești un om al timpurilor noastre, însă nu te-ai putut fixa între tovarăși ca acei cu care m-am aflat eu. Noi trebuie să izbîndim. Singuraticul a obosit și a căzut. Are însă dreptul să ridice fruntea.

Am strîns din umeri.

— Socoți dumneata, frate Emilian, că n-am ridicat fruntea și n-am văzut răsăritul cel nou? M-am luminat de bucurie cînd s-a așezat la noi guvernul democratic. Dar cînd am vrut să mă încadrez, s-au găsit alții mai destoinici ori mai dibaci, care mi-au trecut înainte.

Emilian Popovici ridică fruntea și mă privi drept.

— Stimate amice, grăi el blînd, îmi explic că n-ai avut credința și răbdarea ce m-au susținut pe mine. Nu e vădit lucru oare că lumea se schimbă și datoria dumnitale e să contribui la lichidarea trecutului? De bună-samă că totuși se găsesc deficiențe în progresul ce se desfășoară în jurul nostru. Te-ai molipsit în singurătatea dumnitale de un morb primejdios, pe care nu te supăra dacă-l numesc vanitate. Crezi că lumea datorește totul numai poeziei?

— Da, binevoiește a cunoaște că așa cred eu.

— Și ai voit să vină lumea la dumneata să ți se închine?

— Poate.

— De aceea ai fost jignit că ai rămas deoparte?

— Se poate și asta.

— Stimate amice, a suspinat Emilian Popovici, de aceea florile din grădina nouă apar ofilite privirilor dumnitale. Ți-aș propune să intri într-un sanatoriu de reculegere.

— Nu înțeleg.

— Te poftesc, iubite amice, la noi la Vieroș în lunca Dunării, să faci o cură, privind în jurul domniei tale, și punînd umărul unde e nevoie.

M-am încruntat, strîngîndu-mi fălcile.

— Nu respinge propunerea mea, s-a grăbit Emilian Popovici să mă liniștească. Văd bine că socoți inferioară munca pe care ți-o propun. Dar dacă e adevărat că mă respingi, atunci am dreptul să cer în favoarea dumnitale stîngerea unei datorii vechi pe care eu, Emilian Popovici pribeagul, am contractat-o la Iași.

— Care datorie?

Suceveanul avea zîmbetu-i sarcastic.

— O, sînt sigur că n-ai uitat-o, şi portofelul dumnitale văduv o reclamă. Am primit de la dumneata o sumă importantă care mi-a folosit. Dobînzile, plus diferenţa de valoare a monedei, le pun la dispoziţia dumnitale împreună cu recunoştinţa mea neclintită.

Am răspuns cu răceală, bucurîndu-mă de lovitura ce-i dădeam:

— Dragă domnule, prietinului nu i se împrumută; prietinului i se dă.

— De acord, a replicat suceveanul. Bătrînii mei spuneau în asemenea împrejurare: *bogdaprosti,* şi scadenţa împrumutului se prelungea în eternitate. Altădată ai jertfit dumneata prietiniei, dacă-mi dai voie să mă exprim astfel; acuma nu-mi dai dreptul să jertfesc şi eu? Pe lîngă asta, serviciile dumnitale la Vieroş le socotesc de cel mai real folos.

Ca şi la şah, suceveanul era mai tare decît mine. N-am stat mult la îndoială ca să-i întind dreapta cu un suspin.

Mă gîndeam nu cu plăcere că aliaţii lui Emilian Popovici fuseseră costiţele fragede şi cafeaua, o cafea cum nu băusem de multă vreme. Mă ruşinam puţin faţă de mine însumi că-mi lepădasem cu uşurinţă izolarea şi trufia şi «îmi venise inima la loc», cum ar fi spus prietinul meu.

Am mai avut puterea să-i cer să-mi precizeze ce anume aveam de făcut şi dacă intrarea mea în rîndul oamenilor muncii atîrna numai de dînsul.

— Fii fără nici o grijă, a zîmbit Emilian Popovici. Mergi cu mine şi te pun în curent la faţa locului. Ca să înţelegi toate la timp, e necesar să-mi completez mărturisirile şi să-ţi spun o poveste care, poate, te va interesa.

III

Vorbe pînă la miezul nopții

Înainte de a mă așeza funcționar chezaro-crăiesc la Altburg și înainte de apariția picioroangelor mele la Iași, nu fusesem decît un orfan care abia își aducea aminte de părinți. Încă de pe atunci mă pregăteam să biruiesc viața și învățam la școală întru dobîndirea celor spirituale, slugărind pentru cele materiale.

Întăi am fost serv la un crîșmar din Ilișești, pe urmă la un lăptar din marginea Sucevei.

Neamuri după tată și mamă aveam, însă eu rîvnisem să mă fac cărturar. Uncheșii rămăseseră păstori pe Rarău ori pe Hălăuca, «în bură și negură», cum zice cîntecul muntenilor, și așteptau să mă tămăduiesc de cărturărie. Dar la ei nu m-am mai întors. «Pare-mi rău, dar e tîrziu», cum sună alt cîntec de la noi.

Așa că am rămas să învăț cărțile, oamenii și nevoile.

Am învățat întăi că stăpînii mei crîșmarul și lăptarul se îmbolnăveau cînd secau fîntînile.

Am văzut că pentru toate treburile cîte sînt la o gospodărie, stăpînii mei n-aveau picioare și mîni: aveau numai porunci răstite; eu sărmanul meșteream toate.

Așa am învățat, în trudă și nevoie. Și aveam «conclasan» pe unul tot ca mine, cu numele Neculai Vameșu. După ce am stropit amîndoi cu lacrimi toate poveștile și virtuțile creștinești din tipăriturile noastre școlare, ne-am despărțit. El s-a grăbit să se facă învățător. Eu am mai stăruit la studii, nădăjduind bogăție; și cu adevărat dobîndit-am bogăție cît lînă

pe broască. Curiozitatea mea față de arhivele împărătești de la Altburg mi-a lăsat deșert sufletul. Toate măririle din belșug hrănite, care consumau fără a produce nimic, aveau nevoie de cununi de aur, ca să împodobească golul țestei lor. Cum se spune la noi la Ilișești, «mintea lor cît coada prepeliții». Tot la Altburg, în tinereță, am mai învățat că rînduiala mea e să rămîn singur. N-am putut cîștiga cît trebuie ca să întemeiez familie, să hrănesc și macar să îmbrac o doamnă funcționăreasă.

Apoi m-am îndeletnicit cu altele, pe care domnia ta le-ai înțeles cînd am avut onoarea să te cunosc la Iași. Așa că eu am fost la vremea aceea deșteptul care nu dormea de grija altora; pînă ce am găsit hodină și pat la poliție și la temniță.

În situația de deținut, am învățat altele, nici bune nici rele, mai mult ca să-mi treacă vremea. Astfel am devenit filosof și jurist. Filosofia o practicam spre a mă apăra de nebunie; labirintul codului penal, spre a deslega toate pricinile pentru care se aflau sub zăvor osîndiții de drept comun, trăitori cu mine.

Toți acești osîndiți, după cît mă încredințau, erau nevinovați; iar eu mă sileam, pierzîndu-mi vremea cu care n-aveam ce face, să le desleg enigmele. Cei mai mulți dintre acești vicleni naivi erau niște criminali de rînd și, cînd le făceam dovada, se veseleau și ei. Am practicat acest sport în singurătate, cum practicasem la lumina soarelui jocul de șah.

Întors sub scufia cerului și la acțiune, am lepădat șahul dar am urmat a deslega enigme. În mine rămăsese intact numai sentimentul amiciției.

M-am întîlnit cu «conclasanul» meu Neculai Vameșu. L-am găsit degradat de întristare, după ce fusese în culmea fericirii.

M-am străduit să descurc toate elementele care alcătuiseră nefericirea vieții lui. Asta nu-i mai putea folosi, desigur. Rănile i s-au vindecat de la sine. Îi rămăsese o copilă care acum îl bucură cu nepoțeii pe care o să-i cunoști.

«Pionierii mei și-ai altora, declară el cu mîndrie, sînt nădejdea zilei de mîne.»

Dar acei pionieri, nădejdea zilelor de mîne, se aflau pînă ieri la Cluj cu părinții lor Adrian și Olga. Îi vizitasem acolo cîndva, cînd pionierii de acum erau numai cît broscuțele. Datoria mea evidentă, ca unul ce aveam insomnii și dureri de cap pentru nacazurile prietinilor, nu putea fi alta decît să aduc pe cei din Cluj cît mai aproape de bătrîn.

M-am dus și i-am văzut. Generația cea mai tînără mi-a făcut plăcere cum nu-ți imaginezi.

Întors în Capitală, găsesc pe bunicuța prietinilor mei celor mici, pionierii, o tovarășă institutoare pensionară, Adela Constantinescu. Era și ea grăbită să-și vadă odraslele și, în previziunea mutării, le și pregătise apartamentul în care trebuiau să se așeze.

Tovarășa Adela Constantinescu a accelerat în chip uimitor silințile mele, cu discursuri energice și mai ales abundente, dovedind cu acest prilej adevărul că tovarășelor de sex frumos — ca să zic așa — ar trebui să li se planifice cu economie întrebuințarea elocvenței.

Suceveanul se opri, așteptînd probabil din partea mea o aprobare.

N-aș putea spune din care pricină nu-mi prea plăcea felul de vorbire al lui Emilian Popovici. Înșira glumele cu o'față neclintită, lepădîndu-le c-un fel de nepăsare sau neglijență. Zîmbetul ușor sarcastic îi rămînea înghețat în colțul din stînga al gurii.

— Prin urmare, am întrebat eu, familia de care vorbești se află acum la București?

— Însfîrșit, e în Capitală, întări suceveanul. Bucuria aceasta îmi procură și necazul pe care aș vrea să-l înlătur. Bunicul, nefiind liber să vie să-și vadă nepoții, cere ginerelui său și Olgăi să-i trimeată copiii în vacanța de primăvară care începe mîni. Ca totdeauna, în toate cele bune se amestecă și ceva rău. Vameșu nu poate veni să-și ia nepoții, fiind ocupat la Vieroș. Părinții pionierilor nu pot părăsi Bucureștii avînd mîni, duminică, alte treburi. Cum eram chemat în Capitală, am făgăduit lui Vameșu să aduc eu pruncii. Dar iată că sînt silit să rămîn aici și ziua de mîne, pentru o consfătuire.

Nu înțelegeam încă de ce trebuie să fiu judecătorul unei pricini ce nu mă interesa.

— Atunci ai amînat pe luni? Mi se pare foarte simplu.

— Nu; luni avem cu toții treburi programate; pe lîngă asta am rupe o zi din bucuria copiilor.

— Ce-i de făcut atunci? Să călătorească pionierii singuri?

— S-ar putea; ar săvîrși întăia oară asemenea ispravă. Se împotrivește mama și, mai ales, bunica.

— Atunci, am propus eu cu oarecare nerăbdare, să-i ducă un om al gospodăriei de stat și să se isprăvească povestea.

— Mai întăi, stimate amice, povestea nu se isprăvește ci abia începe.

— Nu înțeleg ce mai poate urma dacă plec eu cu dînșii, începîndu-mi astfel serviciul de care mi-ai vorbit.

Emilian Popovici începu a rîde, descrețindu-și zîmbetul ironic:

— Binefăcătorule, iată deslegarea cea bună a problemei. O aşteptam şi-ţi mulţămesc. Deci trimetem pe meşterul meu să aducă aici, de unde l-ai lăsat, bagajul domniei tale. În camera de alături am un pat şi o canapea. Ţi-aş da dumnitale patul dacă n-aş avea cataligele. Ne odihnim ; mîne dimineaţă ne urmăm destinul în această vale care nu mai este a plîngerii, cum te vei încredinţa. E bine aşa ?

— E foarte bine, am răspuns. Atît numai că bagajul meu m-a părăsit.

— Cum asta ? a întrebat pripit suceveanul : Cum şi unde ? Iată o problemă nouă.

— ...cu deslegare dificilă, l-am complectat eu. În îmbulzeala opririi trenului la Gara de Nord, un călător s-a înşelat şi a luat geamandanul meu, nelăsîndu-mi pe al său.

— Interesant ! Îţi aminteşti ce înfăţişare aveau vecinii dumnitale ?

— Deloc. Tot timpul am cetit un roman poliţist, o idioţie complicată. Constatînd lipsa, mă uitam în jur, destul de indispus. Pe urmă mi-a trecut şi am dăruit acea carte netrebnică unui tînăr brunet cu ochelari, care rămăsese cu mine probabil din simpatie, căutînd şi el ce-mi lipsea mie şi făcînd felurite supoziţii.

— A rămas cu dumneata dîndu-ţi sfaturi ? Să ştii că era tovarăş cu făptaşul.

— S-ar putea ?

— Eu sînt sigur. Ai pierdut cumva lucruri preţioase ?

— Nu cred potrivit asemenea epitet. O cămaşă de noapte, un halat, o pereche de papuci, un brici, un prosop, şi, în plus, alte romane ca cel pe care l-am dăruit. Sînt bucuros că am scăpat de ele.

— Bun, a înregistrat Emilian, cu liniște, paguba mea. Meșterul Karl e scutit de un drum și dumneata nu vei mai avea a purta obiecte de prisos. Găsești la mine la Vieroș ce-ți trebuie. Literatura de romane ar trebui lepădată cum am făcut eu cu pălăria tiroleză.

Ne-am înveselit.

Inserarea albăstrea geamurile. Meșterul cizmar intră, aprinse cele două becuri electrice ale lămpii, închise obloanele și porni pe domni să-l informeze ce-ar dori pentru cină.

Emilian mă privi și mă văzu mirat de acea întrebare fără noimă. Abia mîncasem.

— Vom vedea; mai tîrziu, dădu el răspuns meșterului Lamb.

Ne aflam în preajma tumultului pieții Sfîntu-Gheorghe, dar nimic din zvonul frămîntării acelui loc nu pătrundea pînă la urechile noastre. Ca într-o sihăstrie a liniștii, mă bucuram de izolarea în care ne cufundasem. Lamb a apărut cu tablaua. De data asta sclipeau pe ea o garafă de vin chilimbariu și două pahare.

Suceveanul era aţîţat fără îndoială de întîlnirea noastră după o atît de lungă despărțire, totuși, ridicînd spre sine paharul de cristal, sorbi din el numai o picătură de vin. Ființa lui ascetică, cu zîmbetul uscat, respingea parcă desfătările lumești.

Eu am sorbit domol paharul plin, pînă în fund. El mi l-a umplut iar.

Așezîndu-mă mai bine în fotoliu, l-am îndemnat:

— Aștept să isprăvești povestea.

— Povestea? Da, poate-i poveste, deoarece expunerea mea cuprinde multe lucruri extraordinare. Acolo, în lunca Dunării, au trăit îngenunchiați *rumînii* subt amenințarea iataganelor turcești din raiă. După ce

s-au retras turcii, au venit asupra acelei lumi sărmane boierii și slujbașii stăpînirii autohtone. Din mînia lor amară acolo s-au ridicat țăranii la 1907 împotriva asupritorilor și au fost bătuți cu tunurile și amestecați cu pămîntul. Robie și mormînt au fost soarta generațiilor trecute...

Suceveanul tăcu un răstimp, ațintindu-mă cu ochi mînioși.

— Să ne liniștim, vorbi el iar. La Vieroș și Lunca, altădată muierile nășteau pe brazdă sau la secere: acuma au casă de nașteri. Altădată pruncii piereau ca muștele: astăzi au priveghere medicală și îngrijire în grădiniți, școli și cantine. Adaogă dispensar medical, cămin cultural, bibliotecă. Adaogă școala de adulți, echipe de dansuri și cîntări.

După ce am sorbit al doilea pahar, am întrebat:

— Gospodărie de stat aveți?

— Da, precum ți-am spus.

— Și gospodărie colectivă?

— Mda.

La acest *mda*, am clătinat din cap și l-am privit pe partenerul meu cu oarecare compătimire.

— Așa este, a confirmat suceveanul gîndul meu, avem de toate. *Mda!* Avem și gospodărie colectivă, dar cu probleme ce n-au fost încă soluționate.

— Din care pricină anume?

— Din multe pricini. În general, lumea asta sărmană care a stat pînă ieri cufundată în ignoranță, a priceput un lucru simplu: că veniturile exploatatorului de odinioară sînt astăzi ale obștei. Dar nu ajunge atîta. Fiecare din oamenii mei vrea un codru de pîne cît mai mare și numai pentru sine. Unii vor să apuce silnic ori prin viclenie ceva din bunul ob-

ştesc. Munca de lămurire nu e uşoară; educaţia are nevoie de timp.

După asemenea enunţuri principiale, pline de bun simţ, m-am simţit ceva mai îmblînzit. Ajutînd şi vinul, am avut puterea să ascult şi chestii de importanţă mult mai mică. «Politică locală», cum le poreclea suceveanul.

Am fost chiar mişcat în chip ridicol de o istorioară c-un analfabet surd şi cu nişte purcei.

— Era nevoie, mi se destăinuia amicul meu, de un paznic la o creşcătorie de purcei de soi. Nu găsesc; gospodarii mei vor îndeletniciri mai moţate. Dintre cei pe care vream să-i îndrumez la şcoala de alfabetizare, aflu unul care nu vrea să ştie de carte şi învăţătură.

— Ce e aia abecedar? zice. Se bea? Se mînîncă?

— Ba.

— Atuncea, acolo nu mă vîr, de mi-aţi lua şi viaţa. Mai ales că, din mila Domnului, sînt surd. Daţi-mă la purcei, să-i priveghez ca pe copiii mei.

Însă n-are copii, de şi e însurat.

Dar cu toate că e un barbat tăcut şi fără somn, îi dispar purcei din cetăţuia unde-i ţinem. Pînă acuma s-au împuţinat cu patru. Problema asta încă n-am deslegat-o. Nu ştiu ce să fie, se tînguia suceveanul meu, cu o mîhnire care mă făcea să zîmbesc.

După ce am sorbit încă puţin vin, am avut o părere.

— Poate îi fură un lup.

— Adică o lupoaică, m-a corectat el; una care şi-a aşezat în preajma noastră vatra unde a fătat. De ce n-a atacat însă oile? Ce are cu purceii? Nu înţeleg ce are cu purceii...

Am strîns din umeri. Paharul de vin nu mi-a deschis nici o perspectivă a înțelegerii. Eram într-o bună stare a trupului și a spiritului. Începeau a se înfiripa înaintea ochilor mei ațintiți peisagii trandafirii. Pe acest fundal, prietinul meu Emilian Popovici se zugrăvea cu mîna la frunte, ca un Jupiter care așteaptă să i se despice tidva, ca să iasă din ea Minerva, zîna înțelepciunii.

IV

Tinereță și bătrîneță

La ora nouă, am urcat la apartamentul familiei Constantinescu, etajul al treilea al unui bloc zis al Corpului Didactic, lîngă apa Dîmboviței. Prietinul meu Emilian, înainte de a se duce la treburile ce-l mai țineau în Capitală, își împărțise așa timpul, ca să facem vizita necesară la familia amicilor lui și să ducem pe pionieri la gară. A apăsat pe butonul de lîngă cartea de vizită și o sonerie stridentă a izbucnit dincolo de ușă.

Îmi plăcuse mai mult viersul canarașului de lîngă Bărăție.

În canatul dat în laturi, a apărut imediat o femeie micuță, căruntă, în strai cernit. Ne-a privit cu ochi negri energici și buzele-i subțiri au zîmbit tovarășului meu.

— Vă așteptam, a zis ea cu voce moale.

Suceveanul m-a atins cu cotul. Mă prevenise de primejdia ce ascundea acea melodie suavă.

— Poftiți, intrați. Treceți, vă rog, dincolo în sufragerie. Copiii cei mari nu v-au putut aștepta. Au plecat la opt; vă roagă să-i scuzați. Cei mici se pre-

gătesc cu grabă mare pentru plecarea la Vieroș. Își pun bocanci de sport pe care i-au adus de la Cluj. Acolo se găsesc buni meșteri în această specialitate. Luați loc. Ne conformăm, tovarășe Emilian, comunicării dumnitale telefonice.

Stăpîna casei veni spre mine și-mi întinse mîna cu un gest care, desigur, îi stătea bine în vremea cînd era tînără și frumoasă.

— Dumneata ești prietinul prietinului nostru?

Am încuviințat înclinîndu-mi fruntea și sărutîndu-i mîna. A părut încîntată de asemenea obicei învechit, de și, după cît îmi afirmase suceveanul, era foarte în pas cu vremea.

— Sînt bucuroasă cînd văd ieșeni, șopti ea, cu o privire care se înălța în sus, fugind în trecut. N-am mai fost în acea parte a țării de un sfert de veac. Mi-am cheltuit puterea de viață aici, în București; au bătut asupra mea felurite nenorociri, încît am crezut că mă prăpădesc; după aceea m-am recules, cînd fiul meu arhitectul a dovedit însușirile pentru care e evidențiat și chemat de la Cluj aici. În vremea din urmă, cît am rămas în București singură, iar Adri și Olga s-au depărtat, întăi la Craiova, apoi la Cluj, m-am simțit destul de suferindă.

Îmi era milă de dînșii, tremuram de grija copiilor. I-am adus în fine, dar cu ce peripeții... Neculai Vameșu, tatăl Olgăi, mă hărțuia necontenit, îmi reproșa că nu fac nimic, de și am atîți prietini. Însă nu era adevărat, nu era adevărat; la strădania mea se asociase acest prietin bun, tovarășul Emilian. De izbînda luptei, atîrna liniștea vieții mele. Dacă ți-aș povesti în ce împrejurări am cumpărat apartamentul acesta și cu cît nacaz l-am pus în bună stare, ai rămînea uimit...

In ce împrejurări și cu cît nacaz, înțelegeam după cîntecul cu modulații al acestui glas simpatic. Gîndul meu fugi o clipă înainte, spre ceața tainică ce acoperea lunca Dunării. Încă un loc între popasurile dramatice ale vieții mele! Poate acolo aveam a găsi un liman al liniștii. Privirile mi se întoarseră spre camera cu perdele de horbotă, la ferestrele înalte, cu scaune cu spătar de piele la masa cu față albă ca omătul și spre un portret mare, în ramă ovală, înfățișînd o femeie tînără cu un zîmbet subțire pe care îl avea încă vorbitoarea, gazda noastră, bunica pionierilor.

N-o mai ascultam. Era o poveste nesfîrșită și fără noimă, spusă și iar spusă, ca toate poveștile ce se isprăvesc cu bine.

Deodată mă simții tulburat de un fulger al amintirii. Era oare vreo legătură între acest glas, acel zîmbet subțire și trecutul meu cel de demult?

Cum o chema, în una din primăverile de odinioară ale pămîntului, pe acea femeie tînără al cărei glas cîntat îl ascultam acum?

Eram ispitit să pun o întrebare acelei ființi agere și vorbărețe, rechemînd între noi, într-o clipă atît de tîrzie, sfărîmături ale «stelei ce-a murit».

O urmărisem pe acea copilă, fusesem amorezat de ea ca un poet romantic; împrejurările vieții ne despărțiseră. Se deștepta o gînganie vie în mine: era murmurul unui vers elegiac.

Nu m-am putut stăpîni; îmi bătea inima. M-am întors către tovarășa Adela.

Adela s-o fi chemat pe tînăra cea de demult? Mi se părea că da. Îi pierdusem numele; zîmbetul însă nu.

— Care era numele dumnitale de fată, dragă tovarășă ?

— Mă rog ? s-a întors ea spre mine. Vorbește ceva mai tare !

Îmi zîmbea cu stînjenire.

O ! mizerie a deșertăciunii ! Trăznetul scăpără spre mine din cerul senin al primăverii de odinioară. Amețisem, mai uimit decît la vestea surpării unei împărății.

Suceveanul mă privi sardonic.

— Am avut impresia c-am cunoscut-o, am șoptit închizînd ochii.

— Acum înțelegi de ce vorbește mai mult singură, mi-a răspuns el ; e tare de urechi.

— Despre ce e vorba ? se interesă tovarășa Adela.

— Despre o pildă de la noi de la Ilișești, răspunse Emilian Popovici întorcînd spre mine coada creață a ochiului său stîng.

— Ce anume ?

— Tovarășă Adela, sînt unii oameni pleșuvi, care doresc plete și încă plete negre și crețe.

— A, îngînă bătrîna nedumerită.

Aș fi vrut să-l lovesc și să-l trimet în infern pe suceveanu, dar mi-am plecat fruntea și m-am domolit.

Supărările și mîniile mele au fost totdeauna trecătoare. Nu eram neînduplecat și nu țineam să fiu aspru și sever. Am rîs, căci înțelegeam lecția anilor. Tovarășa Adela nu înțelegea nimic ; era fericită. Era fericită mai ales pentru că avea doi nepoți pionieri.

Ceasul de pe consola sobei a bătut jumătate după nouă. Suceveanul a avut o mișcare eroică pe care o ținea în rezervă ca pe apărarea cea din urmă față de discursurile lungi ale femeilor. A vîrît mîna stîngă într-un buzunar lăuntric al hainei și a tras un maldăr

de hîrtii, din care a ales o scrisoare. A întins-o spre bătrînă. Ea a apucat-o cu grabă.

— Scrisoare de la Neculai Vameșu, a șoptit ea către sine.

Noi auzeam ce spune. Și știam ce cuprinde acea scrisoare a bătrînului de la Vieroș.

«Vieroș, 25 aprilie... Cuscră Constantineasco!»

Bunica cetea mormăind grăbit. Glasul îi ațipea; apoi tresărea deșteptîndu-se.

«Dacă nu-i trimeteți, să știi că mă supăr; mă îmbolnăvesc, faceți o crimă»...

«Îmbrățișări la mari și mai ales la mici»...

«Al vostru, Neculai Vameșu.»

— Da, a grăit cu hotărîre bunicuța; să chem copiii.

Dar tocmai în clipa aceea gemenii dădură de veste ei singuri. Zvoniră cu putere din dosul unei uși scunde, alta decît cea pe care intraserăm eu și suceveanul. Cîntau pe două voci:

— *Cuscră Constantineasco, sîntem gata!*

— Bine, bine, intrați! răspunse bunica grăbind ca să deschidă.

Intrară doi pionieri rumeni, cu cravatele roșii fîlfîind, bocănind cu clonțurile bocancilor.

Cel dintăi, mai scund, purta cu brațele întinse un cozonac pe o farfurie. Al doilea mai năltuț și mai subțirel, aducea trei cafele negre pe o tablă de nichel.

Marșul lor triumfător se domoli îndată ce intrară în cîmpul vederii străinilor.

Bunica cea mititică îmi lămuri, cu fața luminată, că cel scund și mai spătos, cu privirea de coloare nehotărîtă și părul castaniu, e *nenea*. Celălalt era blond, cu ochii sinilii. I-a deprins să fiarbă cafelele tot așa de bine ca și dumneaei. Vai, era așa de mîndră de

pionierii ei! Pe *«nenea»* îl chema Radu. Pe prîslea, Bucur.

Unul după altul păşiră atent pînă la masă şi depuseră ce aduceau ca pe un dar de preţ. Cozonacul se desfăcu în felii. Cafeaua nu-şi pierdu nimic din caimac.

Işi înălţară frunţile; Radu mă aţinti serios; prîslea îmi zîmbi, ca să mi se îndulcească amărîta inimă. Luînd înfăţişare rigidă, gemenii ne adresară salutul pionierilor. Era din partea lor, faţă de noi, o favoare excepţională.

— Bem cafeaua şi plecăm la gară, hotărî amicul meu Emilian.

— Numaidecît, răspunse şăgalnic prîslea. Merge cu noi şi unchiul ieşean?

— Da, rîse suceveanul; «unchiul ieşean» vă însoţeşte pînă la bunicul de la Vieroş.

Prîslea scoase un răcnet de biruinţă, ca un războinic mohican, apoi se înroşi brusc sub privirea de dojană a Constantineascăi.

— Băgaţi de samă, copii, oftă bunica; nu fiţi gălăgioşi, feriţi-vă de tumulturi, nu săriţi peste pîraie, nu vă urcaţi în pomi, ca să nu vă sfîşiaţi hainele.

— Bunicuţă, îi zise Radu cu glas tare, toate le-am scris în carnet.

— Eu numai un lucru am să-l încerc, cuscră Constantineasco, se alintă sub braţul ei prîslea Bucur.

— Ce lucru?

Prîslea Bucur îşi muie glasul, ca să-l auzim mai mult noi:

— O să mă urc pe un stîlp de telegraf.

Bunica îi mîngîie fruntea, fără nici un răspuns.

— Gata cafeaua, declară prietinul meu Emilian. Pionieri, la datorie.

Copiii se năpustiră pe ușa cea scundă și se întoarseră tîrînd ranițile de cîte o aripă.

După datoria cătră gazdă, Emilian Popovici mă îndemnă rotunzind brațele:

— Intăi dumneata, «unchiule ieșean».

Subt acest pseudonim, pe care mi-l dăruise prîslea, începeam singurul episod fericit al vieții mele, epopee bineînțeles neversificată.

V

Nea Ghiță, personagiu cu demnitate

In automobilul cu care venisem s-au adăogat, foindu-se și lovindu-și căpățînile rotunde, nepoții Constantinească. Am străbătut străzi multe, urcînd apoi spre gara Filaret; gemenii își răsuceau capetele cînd spre portiera din dreapta, cînd spre cea din stînga, hotărîți să vadă și să cunoască tot, fără a-și stăpîni bocancii ferecați, cu care își aplicau unul altuia lovituri. Am ajuns cu douăzeci de minute înainte de ora 11.

Prîslea Bucur a întrebat cu uimire:

— Am și ajuns? Aici să fie gara Filaret?

— Ce te-ar putea face să crezi că ar fi aiurea? îl bătu pe umăr suceveanul. Căruța s-a oprit, alfabetul l-ai învățat, numele gării e zugrăvit mare pe frontispiciu.

— Vorbe de prisos din partea unui pionier, nene Emilian; m-a amețit lumina.

Radu Constantinescu, geamănul prim, inspecta gara și împrejurimile fără a se mira de nimic, nici de să-

tenii îmbulziți ca să treacă la peron, nici de camioanele pe care oameni bruni în straie puține le descărcau, aruncînd ca pe niște mingi felurite expresii negramaticale. Printre săteni și camioane fîlfîiau cravate roșii, iar pionierii care le purtau răspundeau la salut cu o privire de admirație spre bocancii nemaipomeniți ai nepoților Constantineascăi.

Intrarăm tuspatru în mulțime, strînși din toate părțile de zimbile încărcate cu felurite cumpărături și de bidoane goale. Cum ieșirăm în preajma liniei ferate, unde trebuia să sosească garnitura de vagoane, găsirăm o mulțime mai deasă, foindu-se întruna, apărîndu-se cu brațele și amenințînd în urmă cu poverile cobilițelor. Manevrele acestea erau însoțite de un murmur monoton, străpuns din cînd în cînd de strigăte disperate. După cît se vedea, viermătul neostoit al așteptării stîrnea în acea strînsură de norod o spaimă a foametei. Ca și cum ar fi făcut parte dintr-o asociație misterioasă, toți mestecau felurite zaharicale, covrigei sărați și brînzoaice.

Emilian Popovici își făcu loc spre casa de bilete și se întoarse numaidecît ținînd deasupra valului de capete, între degetele mîinii stîngi, tichetele de călătorie. Cu dreapta împingea înaintea sa un fel de țăran cu căciulă roșcată de oaie, zeghe neagră și nădragi de coloarea căciulii. Mustăți rare, cărunte și zbîrlite în cîrlige sub nas și ochi rotunzi pe fața roșcovană îi dădeau înfățișare de motan mînios. Cînd ieși în preajma lor, pionierii îi văzură ghetele cam scîlciate și ciorapii albi de lînă ce-i acopereau pînă la glezne nădragii. Bucur prîslea aținti cu mult interes unul din ochii acelui om, ochiul din dreapta, mai bulbucat, care-i clipi șăgalnic îndată ce brațul lung al sucevеanului îl opri.

— Aceștia-s nepoții tovarășului Neculai Vameșu, zise prietinul meu. Ai înțeles, Mustăcilă ?

— Țeles !

— Știi ce ai de făcut ?

— D-apoi cum să nu ? răspunse pripit și cu voce groasă omul.

— Bine, încuviință Emilian Popovici, venind la mine. Iată biletele. Călătoriți cu clasa a treia, ca să petreceți mai bine. La gara de la Vieroș vă așteaptă trăsura mea. La bună vedere ! Desară vin și eu.

Suceveanul se desfăcu de noi. Un val al mulțimii ne clătină spre miazănoapte, apoi spre miazăzi.

Cineva din împrejurime strigă deodată :

— Ce faci, bă Cotoi ?

Omul care ne era călăuz răspunse îmbufnat, fără a-și întoarce capul :

— Il dau dracului *pă ăl dă* mă numește Cotoi.

Apoi găsi pe prîslea și-i zîmbi, clipind din ochiul cel bulbucat.

— Nea Ghiță Mustăcilă ține să fie respectat, adaose el cu liniște.

Asupra garniturii de vagoane care sosea domol la peron se tălăzui în neorînduială mulțimea.

— Haideți cu neica, hîrîi protector omul sucevea-nului.

In acel «haideți» eram cuprins și eu — socotit, după cît înțelegeam, drept un bătrînel neajutorat. Aveam în cap basca. Barim copiii umblau cu capul gol și cușmuțele aninate la raniță. Dar eu, cogea-mite «barosanul», c-o sărăcie ca aia în cap, mai mare rușinea. Aveam pe lîngă toate lipsurile și un adaos fără preț — ochelari. Se știe că «ochelăroșii» mereu se laudă că văd. Or fi văzînd în cărțile lor de po-vești ; dar încolo, vai de maica lor !

Auzul îmi era destul de subțire, ca să prindă frînturile acestea pe care nea Mustăcilă le mormăia la urechea păroasă a unui tovarăș cu care se năpustise spre coada trenului, ca să apuce locuri mai bune. Îndoindu-se că aș putea prinde ceva din vorbele lui tainice, îmi făcu semn de simpatie și îndemn cu ochiul și c-o mînă enormă și neagră.

— Hai-hai, după Mustăcilă, mă anunță el diplomatic. Apoi răcni răgușit către pionieri: După mine, copii, ca la Grivița! Drept e, adaose el iarăși către mine, că eu în persoană n-am luptat acolo, dar a luptat bunicul meu cu vitejie.

— Poate ai luptat la 916, i-am răspuns eu cu bunăvoință.

— La 916 a pierit alde taica. Eu m-am retras la Moldova.

Scoțînd sunete aspre din gîtleju-i lung, nea Ghiță Mustăcilă își făcea loc cu putere și cuceri vagonul pe care îl știa el.

— Mă cetățenilor, strigă nea Ghiță; ăla cu șapcă roșie zice că vagonul ăsta e defect și rămîne pe loc. Eu nu crez nimic; nu știu voi ce ziceți.

Unii din lăuntru se îmbulziră să iasă.

— Stați, creștinilor, îi potolea nea Ghiță.

— Dă-ne drumul, mă nene, îl împingeau năprasnic cei care ieșeau tîrînd după ei boclucuri felurite. După ce se rostogoliră în soarele de afară cei grăbiți, eu și pionierii am pătruns într-un compartiment.

— Ce spuseși, mă? îl apostrofă pe Mustăcilă unul din cei rostogoliți de sus; de care vagon defect spui? Văz că nu rămîne! Cine-i ăsta care înșeală poporul?

— Ăsta e Cotoi, nu-l cunoașteți? — Înapoi, că pleacă iapa. — Să-l luăm de guler, să ne dea socoteală. Ce ziseși, mă Cotoi, de vagon?

— Am zis eu ? se mira nea Ghiță de la fereastră ; a zis ăla cu șapcă ! Eu nu-l crezui. Sus, că este loc și pentru voi.

Mulți dintre cei rostogoliți de sus se împrăștiaseră. După ce s-a potolit tulburarea, s-a văzut că avem loc destul și pionierii s-au așezat la fereastra cea de la răsărit unde nu săgeta soarele. Eu, în preajma lor ; pe cînd omul suceveanului cerceta ca un controlor pe ceilalți pasageri.

— Bre cumetriță Chiro, aflai că-ți lăsași rumînu.

O muiere voinică și rumenă la obraji îi răspunse ascuțit, îndesîndu-se în șolduri :

— Cine spune că-l lăsai n-aibă parte de mălai.

— Amin ! se învoi nea Ghiță, rîzînd ; uite, mă, văz și pe unchiul Bîra. Te suișI singur, ai ? Și măgarul îl legași de coada trenului ?

— Ba pe al meu îl lăsai la oi, la Vieroș. Sînt destui alții acilea.

Copiii ascultară vorbele baciului ca pe-un fel de ghicitoare. Le plăcea și blîndețea rostirii. Radu, geamănul întâi, trase din buzunarul de la piept carnetul ca să stenografieze ce auzise. Oamenii de la oraș, după părerea mea, grăiesc mai puțin subțire. Însă moș Bîra era un baci vechi care se călăuzea de o sintaxă nescrisă, din timpul pribegiei și păstoriei norodului de la Carpați.

Mustăcilă își întoarse în altă parte ochiul, strîmbînd din nas. Dar mie nu mi se părea neplăcut mirosul de zer și unt ce adia cu destulă asprime dinspre păstorul cel bătrîn.

Deodată sclipi în geamuri lumina de afară. Trenul se mișcase pe furiș, spre cîmpie. Clădirile din preajmă începură a fugi îndărăt. Apărură ogoare arate. Întinderile se desfășurau tihnite în lenea acelei duminici

sub puzderia de soare. Ici și colo pomi înfloriți alb păreau globuri de zăpadă.

Prîslea Bucur zîmbea acelui peisagiu nou, ca unui prieținn.

Omul suceveanului veni aproape de mine și-mi arătă din ochi pe copii, care stăteau întorși cu spatele, privind depărtările.

— Mi se liniștiră ciracii, bombăni Mustăcilă ; sînt deștepți foc și dați dracului, nepoți ai profesorului ălui bătrîn de la Vieroș.

Surata Chira își întinse gîtul îndărăt, peste despărțitura băncilor.

— Mie-mi place ăl blond... se alintă ea.

— Se duc întîia oară la bunicul lor, lămuri nea Ghiță. Pîn-acum au trăit cu taica și maica lor cine știe unde, la dracu-n praznic, spre țara ardelenească unde-i zice Cluj. Cum s-au mutat taica și maica lor la București, bunicul de la Vieroș a strigat că numaidecît să-i vază. Mi-i dete tovarășul Emilian pe samă, știindu-mă strict în servici. Dumneata, tovarășe, ești inginer ?

— Nu sînt inginer, am răspuns.

— Ba eu credeam că... Ți-aș spune dumitale, dar nu ești doctor, că serviciul ăsta îl primii mai mult în silă. Sînt bolnav de ficat. Venii azi dimineață la un cunoscut al meu farmacist, să iau niște picături... Colea-n gară dete peste mine tovarășul Emilian. Să-nsoțești copiii, — zice, — ca să facem bucurie prietenului Vameșu. Perfect, răspund eu ; sînt omul dumitale, totdeauna la datorie.

Mustăcilă trase din buzunarul lăuntric al zeghei un clondir lat, plin cu o licoare gălbie. Îi ridică gurguiul între perii zbîrliți de sub nas și-l amirosi.

— Ce mai doctorie o fi și asta ?... se miră nea Mustăcilă. Dac-ai fi dumneata un doctor... Dar poate ești profesor, căci ăia umblă ca dumneata bărbieriți, cu obrajii ca burta de somn...

— Nu sînt profesor, Mustăcilă.

— Te văz îmbrăcat bine, stărui omul suceveanului, cu tichia ca pana de porumbel sălbatic: vei fi fiind inspector la gostaturi.

— Nu sînt inspector.

Nea Ghiță Mustăcilă se bozumflă, întrucîtva jignit. Dădu din cap cu hotărîre, de sus în jos, zîmbindu-mi. «Pare-mi-se că-l nimerii», își zicea el. Nu e nici aia, nici aia, dar ceva tot e, căci n-are ce căuta fără treabă la Vieroș.

Își potrivi clondirașul sub zeghe și se liniști pe bancă, în fața mea. Începu a dormita; din vreme în vreme își crăpa pleoapele, spionîndu-mă. Ofta; îi era foarte năcaz că tot nu-mi dăduse de rost ? Ori îl chinuiau griji întunecate ?

— Face și nea Ghiță ce poate... șopti el cu amărăciune.

Am fost mișcat de mila de el însuși ce-i gîlgîia în gîtlej.

Copiii întorseseră frunțile și-l priveau nedumeriți. Le-am făcut semn:

— Lăsați-l, e frînt de oboseală.

Ei s-au strecurat pe lîngă mine, ca să vadă în partea cealaltă halta unde se oprea trenul cu mișcarea încetinită. Se arătau la ferestrele de cătră apus ziduri roșii pe care înmugureau ghiare verzi de roruscă.

Cea mai mare parte dintre călătorii vagonului nostru, împovărați cu bidoane goale, coborîră la haltă. Cîteva glasuri se certară vesel; mașina aruncă în văzduhul albastru două fluierături glumețe și vagoa-

iele se mișcară iarăși. Ieșiseră la priveliște, în ușă, copiii și cumetrița Chira. De jos, le cerea rîzînd ajutor, cu mînile întinse, o femeiușcă rotofeie, îmbujorată de soare. Gemenii o ajutară ; ea se opinti și, după ce ajunse sus, se lăsă în brațele suratei Chira.

— Tu ești, Lino ? strigă surata Chira cu o uimire exagerată.

— Eu sînt, Chiro, cum mă vezi.

— D-apoi ce bine-mi pare !

Surata cea nouă mă privi c-o bună dispoziție la care nu mă așteptam. Cînd să se lase cu toată greutatea pe o bancă, găsi pe nea Mustăcilă, întins cît era de lung.

— Aoleu ! strigă ea înăbușit.

Îl privi pe nea Ghiță de-aproape și se retrase. Apoi, cu semne ale brațelor, îi chemă la sine pe toți cei de față. Șopti c-un deget la gură :

— Cotoi !

La acest cuvînt magic ne-am uitat unii la alții cu înțeles, ca niște conspiratori. După aceea ne-am îmbulzit în jurul lui moș Bîra ciobanul. El ne făcu numaidecît loc, bătînd cu bîta în sarica de lîngă el și alungînd-o jos de pe banchetă.

Copiii își dobîndiră cu însuflețire locuri la fereastră.

— Mai avem mult, unchișule ? întrebă prîslea.

Moș Bîra răspunse blînd :

— Ba.

Îndărătul nostru forfoti răsufletul zugrumat al lui nea Mustăcilă.

Surata Lina se înălță pe lîngă mine și-l privi pe Cotoi ca pe o dihanie ce avea însușirea s-o învesele-ască.

— Colo-n fund, în înălțime, spre Dunăre, arăta moș Bîra pionierilor mei, se văd niște paseri mari vîs-

lind șirag una după alta. Acelea sînt dropiile care au sosit în primăvara asta, clădind cuiburi în singurătatea de la Negrileasa.

Copiii auzeau întâia oară numele acelor paseri, mai mari decît toate paserile de pe tărîmurile noastre. Un dropioi e cît patru curcani, da lămurire baciul. Mă miram și eu cu copiii laolaltă. Nenea Radu își însemnă noutatea în carnet.

— Slove ca furnicile și ca viermușii, se miră surata Lina, privind peste umărul lui.

Țărăncile se traseră una lîngă alta și începură a sfătui cu jumătate de glas. Nu mă băgau în samă; eu mă aflam cufundat în cetirea unei cărțulii fără valoare, ticălos narav al vieții mele, care mă depărta atît de adesea de realitățile vii ale lumii. Din acel stupefiant, ieșeam numai cînd și cînd la suprafață. Dar în urechea mea intră totuși convorbirea femeilor, ca ceva cu totul neașteptat, chemîndu-mi atenția. Am avut un sfert de ceas de uimire.

Suratele vorbeau de prietinul meu suceveanul.

— Cum o mai duceți, Chiro, cu Mănăilă Picioroange al vostru?

Surata Chira păru ofensată.

— Așa-i ziceam odată, dragă Lino, după numele hoțului ăluia care bîntui odinioară în părțile noastre; dar acuși văzurăm că tovarășul Emilian e omul dreptății, și porecla aia s-a uitat la noi.

— Acum cîțiva ani porniseți cu dușmănie contra lui.

— Fură destui nerozi, Lino, care nu s-au învrednicit a-i cunoaște omenia; se împieptoșară asupra lui, de-i era primejduită viața. Mă împotrivisem și eu și-i bătusem în pumni cum că nu voi carte. Pe urmă am intrat la școala de alfabetizare.

— Și făcuși tu școala aia, Chiro, muiere trecută de patruzeci de ani?

— Patruzeci n-am, Lino, dar școala o făcui și mă rog pentru sănătatea tovarășului Emilian în fiece dimineață și-n fiece seară.

— Pentru sănătatea lui Mănăilă Picioroange? rîdea Lina.

— Da, Lino dragă, și nu-i mai zice cum îi zici, ca să nu te zgîrii cu ghiarele astea.

Asemenea schimb de vorbe între cele două doamne ale societății din lunca Dunării mi-au pătruns în ureche pînă la inimă.

Cunoscusem la Iași, după războiul cel dintăi european, femeile burgheziei, îmbuibate de trîndăvie și lene, căutînd aprig plăcerile sfîrșitului lor de veac. La gustările dinaintea prînzului, în crîșma cea mai elegantă a capitalei Moldovei, intrau femeile tinere și frumoase ale epocii. Rîdeau bărbaților cu toți dinții și primeau în mînuțele lor cu unghii lungi vopsite roș cupele de alcool.

Iată lîngă mine, ridicîndu-se din ignominia fricii și a foamei, femei ale muncitorimii acestui pămînt, cu mîini bătătorite și obrajii rumeniți de vîntul primăverii. Au păsit hotarul întunericului, au intrat în lumina cărții, cu conștiința eliberării din vechea stare larvară; copiii lor urmează ascensiunea spre fericirea rîvnită. Munca lor e bucurie și forță în mers; viața lor e curată ca aurul zilei de-afară.

Entuziasmul acestei viziuni poetice era întrucîtva frînat de sforăiturile bolborosite ale lui nea Ghiță Mustăcilă. Amărăciunile pe care mi le împărtășise Emilian Popovici se tulburau în mine. Deodată văzui ațintiți asupra mea ochii albaștri ai lui prîslea Bucur:

— Ești supărat de ceva, nene Ieșanu? Veselește-te și dumneata că ajungem la Vieroș, unde ne-așteaptă bunicu.

Intră conductorul culegînd biletele celor care-și isprăviseră călătoria. Zgudui pe nea Ghiță, trezindu-l.

Omul nostru și al suceveanului se ridică pe banchetă și privi în jur clipind și cercînd să-și dea samă de situație. Ne cunoscu și zvîcni în picioare:

— Coborîți și la moment v-aduc trăsura, ne zise el c-un accent nou în glas. Vedeam că se limpezise din starea de mai nainte. Se repezi la ieșire și ne deschise drum.

In lumina puternică de afară, în laturea stației cu acoperiș de olane roșii, găsirăm pe moș Bîra, între sarici și două pachete mari legate cu sfoară. Aștepta și el. Cumetrițele se făcuseră nevăzute; o clipă le mai auzirăm rîsul înspre o cărare ce urca printre vii.

— Mie trebuie să-mi iasă înainte Cristea, ne zise baciul. Mi-aduce desagii, ca să încărcăm ce-am tîrguit pentru feciori. După aceea ne ducem la cal.

Prîslea Bucur se interesa de toate, ca la un joc nou.

— Cum îl chiamă pe cal?

— Il chiamă Niță, răspunse moșul. Stă cuminte, cu tarnițile date jos, și-l păzește Cățelușa. Nimene nu se poate apropia de cal și de tarniță; numaidecît hăitușca se zbîrlește și își arată colții. Cel mai vrednic străjer pe care îl am.

Ne-am dus către drumul umbrit de sălcii, pe urma lui Mustăcilă. Îl văzui numaidecît adulmecînd vîntul călduț al costișei line ce cobora spre gară. Se întoarse nemulțămit, făcînd semn de lehamite cu mîna.

— Nu spun eu? răcni el oprindu-se ca să bată cu piciorul în pămînt; în fîrtigăi de ăștia nu poți avea

nici o încredere. Tovarășul Emilian i-a poruncit la telefon să nu cumva să întîrzie și el își bate joc de stăpînire!

Am întrebat:

— De cine-i vorba?

— De individul cu trăsura.

— E departe pînă la Vieroș?

— E colea, peste deal.

— Atunci nu e nimic, pornim pe jos; întîlnim trăsura pe drum.

Mustăcilă scuipă cătrănit și încercă să vadă întorsura drumului de la înălțime. L-am urmat pînă la o răscruce aproape. Dincolo de șanț, pe un tăpșan mai ridicat, văzurăm pe Niță, căluțul ciobănesc, cu botul plecat între niște ogrinji, lîngă tarniță. Mustăcilă dădu să sară șanțul, ca să urce la vedere mai largă, dar Cățelușa se ridicase din cotlonul ei hîrîind cu mînie.

— Ho, dihanie! răcni nea Ghiță retrăgîndu-se; haita asta are pe dracu-n ea.

VI

Turel Milostivu

S-a întîmplat să am în viața mea o însușire, pe care n-am dobîndit-o prin voință, nici nu mi-am dat silința s-o analizez. De altminteri însușirea asta a adus celor din apropierea mea, și mai ales bietei mele mame, multă nemulțămire.

De mic, îmi erau dragi animalele; mă împrietineam mai ales cu cînii; mă duceam fără sfială la dulăii cei mari și cu milă la javrele cele păcătoase.

Mi se întîmpla din cînd în cînd, în drumul de la școală acasă, să dau peste vreun cotei pribeag și flămînd, care dintrodată îmi cerșea ocrotire tupilîndu-se la picioarele mele. Îl luam în brațe, intram cu el pe furiș acasă, îl ascundeam într-o cămăruță de lîngă odaia mea și-l îngrijeam, cu ajutorul bucătăresei noastre celei bătrîne, baba Anița. Cînd afla mama de asemenea ispravă, mă dojenea, amenințîndu-mă cu molipsirea de boale de la asemenea dihănii lepădate, și orînduia astfel încît animalul protejat de mine trecea în stăpînirea unui gospodar de la țară, furnizor de lapte, paseri sau miei.

Am cules de la marginea drumului un cățelandru lovit de căruță și i-am pus în lopățele piciorul frînt; am fereduit și am uns cu alifie prescrisă de medicul veterinar un dulău rămas de turma ce trecea la munte; am săvîrșit destule alte isprăvi încît mama mă mîngîia cîteodată spunîndu-mi Turel *Milostivu*. Adăogea c-aș fi semănînd în îndeletnicirile astea cu tata, care murise înainte de a-mi începe isprăvile. Dar ca în toate ale mele, n-am dovedit nici în prietinia mea cu animalele statornicie. După ce am rămas singur pe lume, mi-am dus viața în pensiune la rude; m-am lăsat lenei și patimii cetitului, mi-am contenit plimbările, și lungă vreme slujba mea de milostiv am părăsit-o.

Acum trei-patru decenii mi-a căzut în mînă o carte a unui scriitor suedez, în care am regăsit ceva din aceste relații dintre om și animalele necuvîntătoare. Autorul prezintă fenomenul acesta atribuind omului o putere de sugestie asupra fratelui său mai mic. Mă îndoiam că explicația ar fi îndestulătoare. Impresiile ce-mi rămăseseră de la isprăvile mele mă duceau mai curînd la presupunerea că animalul ar avea o cu-

noaștere a lipsei de frică la om și în același timp a lipsei de ostilitate; în privirea și mișcările noastre animalul găsește acea simpatie care a prezidat la alianța noastră din veacuri obscure. La unii inteligența, la alții nevoia de protecție îi fac să se apropie cu încredere de oamenii pe care îi simt că le sînt binevoitori.

Din convorbirile cu prietinii mei vînători, am aflat că însușirea ce aveam nu era cu totul rară. Blîndețea și mila chiamă pe frații noștri mai mici, cînii, spre noi; dar se află la ei, fără îndoială, pe lîngă inteligență, și o siguranță a instinctului ce-i călăuzește într-un anumit chip.

Imi aduc aminte de o întîmplare de la Iași, după o vizită ce făcusem unei verișoare a mea, duducă bătrînă, la care mă duceam în unele după-amiezi să iau o cafea cu lapte însoțită, pe lîngă frișcă, de cozonac fără seamăn pe lume. Duduca asta Clementina locuia în Sărărie, într-o casă cu grădină, avînd în cuprinsul ogrăzii, deosebit, bucătărie, cămări tăinuite, pivniță, grajd și alte heiuri.

De cîte ori mă duceam la vară-mea, găseam o cățelușă, rasă *basset,* cu picioarele scurte și trup lunguieț, labele de dinainte strîmbe, neagră la păr, ochi castanii cu arcuri roșcate în chip de sprîncene. O chema Mimi. Îmi dădea întruna ocoluri, cerîndu-mi să mă joc cu ea. O luam în brațe și-i mîngîiam blănița mătăsoasă, prefăcîndu-mă că ascult cu luare-aminte istorisirile prea lungi și încîlcite ale duducăi.

In după-amiaza de care vorbesc, Mimi lipsea. Am întrebat care-i pricina.

— Mimi a sporit populația canină a Iașilor cu patru căței, m-a informat vară-mea. I-am lăsat numai unul. De frică să nu-i fie răpit și acesta, cățelușa l-a

ascuns într-un cotlon de unde, după a ei socotință, nu i-l mai poate lua nimeni. Iese numai la mîncare, hăpăiește cu grabă ce i se dă, și se întoarce iar în adîncime ca să-și alăpteze puiul.

Cum mă îndreptam spre portița ogrăzii ca să ies în uliță, iată că-mi apare înainte cățelușa. Îmi arată cu grabă prietinia ei, supunîndu-se sub palma ce-i mîngîia botul fin. Apoi se avîntă în goană spre acareturile curții, cu urechile pălălăind.

Am stat puțin pe loc, să văd ce se întîmplă.

După cîteva clipe o văd întorcîndu-se cu mișcarea șerpuindă a trupului ei lunguieț, înotînd prin iarba grădinii. Îmi aducea cățelul, purtîndu-l cu gura de pielea grumazului. Mi-l puse la picioare și era vădit că mă roagă să-l admir și să-l ocrotesc.

Bunducelul abia își încăpea în piele de gras și sta nesigur pe lăbuțele-i răsucite. Era și sfios, îl orbea și soarele după-amiezii. Cînd simți că mă aplec asupră-i, slobozi un lătrat subțire: bau! și se întoarse în loc șovăind. Mămucuța lui îl lovi cu botul și mi-l aduse iar, ca să-l binecuvintez. După aceea l-a cărat în cotlonul cel ferit, și a mai avut vreme să se întoarcă iar, să mă vadă cum ies pe portiță.

Altă dată, aflîndu-mă la Brașov, mă plimbam pe o stradă cu grădini, în preajma gării. De departe am văzut un fox de mărime mijlocie, alb și cu pată neagră pe un ochi, stînd neclintit între niște arbuști și privindu-mă cum trec ulița. L-am fixat și i-am făcut un semn cu mîna. A pornit imediat cu iuțeală, ocolind cărările grădinii, ca să nu calce răzoarele cu flori, și s-a arătat la grilajul de fier, așteptînd să mă apropii. A scheunat ușor și mi-a întins o labă. L-am salutat, l-am atins și i-am simțit tremurul de plăcere; l-am

întrebat ca pe un copil dacă-i destul de ascultător și am trecut înainte.

*

După ce Mustăcilă se retrase, adresînd cățelei ciobănești cuvinte de dispreț, eu m-am apropiat de șanț ca să văd mai bine pe «dihania dracului», cum îi spunea el, pe «spurcăciunea ciobănească» și «turba lui Bîra». Spurcăciunea și turba era un animal viguros și sprinten, cu părul cărunt în cîrlionți — o corcitură de *grifon,* după socotința mea.

Cum m-am oprit ațintind-o, și-a culcat o ureche, rămînînd cu cealaltă ciulită drept în sus, a ridicat botul amirosind aerul, apoi s-a ridicat pe patru labe, mișcîndu-și vioi coada scurtată.

— Poftește pînă la noi, Cățelușă, am îndemnat-o eu.

Fără a sta o clipă la îndoială, «dihania dracului» și «turba lui Bîra» a sărit șanțul și a venit să se tupileze la picioarele mele, cu botul pe labele dinainte. Am mîngîiat-o; ea și-a răsucit spre mine capul, privindu-mă cu cei mai frumoși ochi cafenii.

A adulmecat spre gemeni și i-a suferit s-o atingă. După aceea a auzit glasul lui moș Bîra în cotitură, s-a întors și s-a dus furișat spre tarniță. Dar ciobanul cel bătrîn o observase.

— Domnule profesor, mi-a strigat el rîzînd, dumneata ești de cei care fac farmece. Am vrut să-i arăt toiagul, dar am iertat-o.

Nu este alt farmec, adaose el venind către mine, decît bunătatea. Ți-oi spune că eu, cățelușa asta — decît care alta n-am mai avut și nu s-a aflat — am dobîndit-o nu cu bani, ci cu mila ce-am avut pentru ea, găsind-o slabă și părăsită de stăpîni, la Tîrgu-Ocnei, cînd coboram cu turma la iernatic.

— E din neam de cîni vînători, i-am dat eu lămurire.

— Așa este cum spui dumneata, domnule profesor. A avut la mine două rînduri de căței și după ce se făceau mari, îi purta învățîndu-i să caute, și ea se ațînea mai încolo, într-o văiugă ori la un colț de luncă. Pe urmă a înțeles, se vede, că n-are nevoie de asemenea meșteșug: are la ciobani hrană cît îi trebuie.

Ș-apoi văzînd-o aprigă și isteață, pe cînd ne aflam lîngă niște ostroave ale Dunării, în puterea lui faur, cu primejdie din partea lupilor, i-am pus ragilă la grumaz, și am ținut-o lîngă mine în nopțile de viscol, ca să ies cu ea împotriva acestor dihănii și s-o sprijin cu fachia și cu lancea, în vălmășagul cu ceilalți cîni. Apoi a făcut bune isprăvi, ș-o lăudam mîngîind-o, și ea uite așa se uita la mine și parcă înțelegea. Se ducea și amirosea blana de lup întinsă pe cracană.

Acuma, după ce avem întăritură bună, clădită de gospodarii de la Lunca, nu ne mai temem de fiare. În vremea din urmă le văd mai astîmpărate, hrănite fiind cu hapuri de otravă. Dar iarna cînd zvonește vijelia în puterea nopții, cățeaua se duce și scurmă sub locul unde știe că-i ragila ei de bătălie.

Pe tapșan, Cristea scutarul închingase tarnița pe căluț și atîrnase desagii.

— Iaca vin! strigă într-acolo păstorul cel vechi; apoi ne ură sănătate și îndemnă pe pionieri să se ostenească pînă la cîșlă, să vadă cum trăiesc ciobanii în singurătate, cu oile, dulăii și asinii, «în arșiță, ploaie, furtună și zloată de la începutul vremii și pînă acuma...»

Cățelușa aștepta pe tapșan, stînd neclintită în picioare, cu urechile țapoșe, uitîndu-se la noi țintă.

VII

Mitiță Grozăvescu

Moș Bîra a încălecat și a cotit pe poteca dintre vii. Eu și gemenii am apucat pe șoseaua care se trăgăna spre culme și n-am făcut o sută de pași, cînd am auzit pe Ghiță Mustăcilă mustrînd cu mare zvon de glas pe un fecioraș care ocolise la drum c-o trăsurică ușoară de subt un plop tremurător străvechi, sub poala căruia înțelegeam că adăpostise căluții de dogoarea soarelui.

— Unde benga fuseși, mă ? Te căutai pretutindeni. Tragi la aghioase.

— Ce aghioase ? a îngînat fără sfială flăcăoașul. Unde mă căutași ? Că eu adusei sub plop negrișorii. Răspund de ei.

— Nevrednicule ! Nu ești bun de nimic, nu-ți cunoști datoria.

— Ba o cunosc, nea Ghiță ; păzesc lucrul gostatului. Cînd e soarele în asfințit, stau unde mă căutași ; dar în puterea nămiezii vin la plopul ăsta al lui Cuza-Vodă.

— Care Cuza-Vodă, mă ? De unde le scoți ?

— Învățătură de la școală...

— Ce mă-nfrunți, bă, cu școala ? Da-te-aș lui Sarsailă !

— Nu zbiera, nea Ghiță, că-ți vatămi beregata.

Mustăcilă își dădu un pumn în căciulă, urlînd răgușit :

— Cum vorbești tu cu mine, mă, fără nici un respect ? Eu am răspundere și sînt strict la datorie.

— Păi, așa se cuvine ; și eu sînt tot atît de strict !

— Te încontrezi cu mine ?

— Mă încontrez, de ce să nu ?

— Mă, te fac piftie !

— Fă-mă !

— Nu te fac, că n-am cu cine sta la discuție. Ascultă porunca. Ia în primire pe tovarășul profesor, și pe nepoții ăștia ai tovarășului... ăla... știi tu.

— Știu, nu striga, că maica nu mă făcu surd. Bunicul dumnealor, tovarășul învățător Neculai Vameșu. Este ?

— Bagă de seamă ! Să-i duci bine.

— De ce nu i-aș duce bine ? Asta e datoria ce am.

— Mă Mitiță, taci dracului din gură, că-mi crește păr de mistreț pe spinare. Pleacă !

— O să plec. Întîi să se suie tovarășii. Poftiți ! Salut ! Pe mine mă chiamă Mitiță Grozăvescu.

Mă gîndeam observîndu-l. Potrivit nume și colțos fecioraș. Colțos, însă cu liniște și glas ce părea cuviincios. Gemenii îl ascultau cu mirare și plăcere. Era un fecior mărunt, bine legat ; căpățîna îi era mult mai mare decît s-ar fi cuvenit să fie ; iar gura cu dinți mărunți avea o tăietură îndrăzneață spre urechi. Păru-i negru și aspru era acoperit c-o pălărioară cam strîmtă. Așa mi-l închipuisem eu pe Pîcală, cînd îmi pusesem în gînd să-i scriu poemul.

Grozăvescu își întoarse obrazul stîng, cu un ochi mare de catran sub sprînceana înaltă arcuită, spionîndu-ne cum ne așezăm pe perina de dinapoi a droștei, eu în dreapta, gemenii în stînga mea.

Fără să-și schimbe poziția, fluieră ușurel și negrișorii porniră la deal pe șoseaua trăgănată, în trap mărunt.

— Departe-i pînă la Vieroș, Ochilă ? am întrebat eu prietinește.

— Nu. De unde-ai aflat dumneata, tovarășe profesor, că oamenii de la noi mă poreclesc așa?

— De nicăieri; acuma te-am văzut și te-am cunoscut; ți-i scrisă porecla pe față.

— Hm! se poate. Ați observat dumneavoastră cum s-a dus Cotoi fără a-și lua rămas bun? De cîte ori ne întîlnim, așa mă lupt cu el.

Se răsuci mai bine pe capră și se așeză așa ca să observe căluții și să stea de vorbă cu noi.

— Îți plac sfaturile, Grozăvescule?

— Numaidecît. Și asta o știi, tovarășe profesor? Ești ca tovarășul inginer Emilian. Toate le pricepe.

Ne privea atent, cu ochii mari care-i mîncau obrazul. Vocea i se îmblînzise, coborîndu-se și tupilîndu-se parcă în gîtlej.

— Să spun tovarășilor pionieri că Vieroșu-i colea peste deal și bunicul dumnealor îi așteaptă? Tovarășu Vameșu are răspundere pentru o lucrare importantă. Dincolo de sat se face o vale cu două costișe pe care oamenii o țin minte că a fost tot mlăștinoasă. Tovarășul inginer a pus să se dreneze locul; apa s-a tras dedesubt și iese în niște izvoare în rîpă și dintr-o parte și din alta. Minune!

— Acolo a întemeiat grădina de pomi?

— Da, dînd-o subt îngrijirea bunicului dumnealor. De unde aflași dacă n-ai mai fost pe aci?

— Știu: unde e drenaj, e și grădină.

— Știu și eu, tovarășe profesor, preț de cinci clase, dar văd că îmi mai trebuie mult ca să le înțeleg pe toate. M-am oprit de la învățătură, căci maica e văduvă cu prunci mai mici, și sprijin le sînt numai eu. Am intrat în servici la gospodăria de stat.

Prîslea întrebă pe neașteptate:

— Și o duci bine?

— A ! iată, auzii și viersul ălui blond. O duc bine, numaicît sînt supărat că rumînii noștri nu-s toți cum ar trebui să fie. Muncitori buni, dar șmecheri ; vîră intrigă. Să am putere, cum i-aș judeca ! Insă inginerul zice ca să-i mai lăsăm.

— Are dreptate inginerul, am zîmbit eu :

cu răbdare și cu fiere,
faci din aguridă miere.

— Aoleo, iar mi-o luași înainte. Înțeleg eu că la universitate omul adună învățătura cu sacul.

— Așa este, Ochilă. O adună cu sacul ș-o împrăștie cu acul.

Mitiță Grozăvescu oftă adînc, clătină din cap și se retrase către negrișori, întorcîndu-ne spatele. Sări din trăsură, ca s-o ușureze.

— Haida-hai, negrișorilor. Uite, culmea e aproape. Observați, tovarăși pionieri, cum ciulesc urechile și ascultă ? Mi-e milă de ei. Mi-ar fi plăcut să răspunză cu glas.

In aerul curat al după-amiezii, în care se simțea adiind mireasma celor dintăi pomi înfloriți, căluții pufneau cu plăcere. Erau rotunjori ca niște pepeni, aveau coamele tunse și cozile scurtate.

— Popas, negrișorii tatei, le zise Mitiță blînd.

Căluții înțeleseră numaidecît și opriră în culme. De acolo se vedea în vale Vieroșul, cu spume de flori albe în jurul căsuțelor. Departe, în fund la miazăzi, cețuri asupra luncilor Dunării. Din sat sună clopotul melodios al bisericii.

— De ce sună ?

Întrebase mezinul.

— Căci a murit baba Urloaia, răspunse Mitiță. Baba asta a fost într-o vreme doctorul satului. Acuma

străbate și ea vămile văzduhului după alte babe, pe lumea aialaltă. Urloaia credea că acolo unde se duce o să culeagă buruienile pe care le găsea aci. O tot vedeam umblînd pe culmi și văi, agonisind, gemînd de povara anilor și tînguindu-se. Dacă și pe lumea aialaltă va face la fel, cu necaz și foame, apoi socot că zadarnic a murit. Acuma ce facem noi ăștia de la Vieroș fără nici o babă cunoscătoare? Se tînguie unii nătîngi și-și aduc aminte că Urloaia a pus blestem asupra dispensarului. Dar vine la ăst dispensar o doctoriță tînără care cunoaște și ea buruienile mai abitir decît toate babele de pe lumea asta. Îmi dete și mie floare uscată de soc, pentru tuse. Să vedeți că-și pune un ochi în frunte și se uită în gîtlejurile copiilor... Are și aparat cu care ascultă cum bate inima bătrînilor. — Mai este, mai este? întreabă uncheșii. — Mai este, dediule, dar să lași tutunul. — În tinerețe am îi avut cu ce-l schimba; dar acum atît ne-a mai rămas.

Mitiță trecu și șopti ceva căluților negri. Îi trase de urechi, îi mîngîie pe ochi.

— Colo, departe, se întoarse el către gemeni, sub ceață, se află bălțile cele mari. Cînd trăia taica, mă lua cu el la pescuit. Făceam foc lîngă o salcie și frigeam crapu-n proțap. Nu prindeam mult, ci numai cît ne trebuia nouă, ca să îndestulăm casa.

Mitiță Grozăvescu tăcu și rămase privind departe.

— Mai spune, îl îndemnă mezinul.

— Spun, dar ăstălalt, arătă el cu ochii pe nenea Radu, îl văz că tace și adună. Uitați-vă cum s-au ridicat în zbor berzele și se învîrt cercetînd valea. Acum își aleg pereche cele rămase stinghere. Se află de față tot poporul berzelor, ca să se isprăvească bine lucrarea. După ce aprobă comitetul...

— Care comitet ? se veseli mezinul.

— După ce comitetul raional al berzelor aprobă alegerile, apoi își clădesc cuiburi și perechile cele nouă, unde găsesc un loc potrivit.

Grozăvescu se opri o clipă și răsuflă cu plăcere aerul curat. Îi străluceau ochii mari ; îi trecuse sfiala începutului și rîdea cu gura ca un crai nou cu coarnele spre urechi.

Îi era drag interesul susținut cu care îl asculta prîslea. Deodată se întrebă cu mirare pe sine însuși :

— Bă Grozăvescule, știi tu ce spunea mama bunichii tale de berzele care nu-și găseau soție primăvara, la asemenea zbor ? Desigur că știu, tovarășilor pionieri, și mărturisesc că acea barză ce rămîne stingheră nu mai stă cu celelalte, căci n-o primesc în satele lor și e osîndită să fie străpunsă. Deci de năprasnă suie în zbor la mare înălțime și plutește în lungul Dunării la vale și se tot duce ca să afle altă stingheră. Poposește cînd și cînd la un cocioc, apoi iar se înalță și se duce. Dacă pînă la al treilea asfințit de soare nu găsește ce-i trebuie, apoi își dă drumul de cade într-o pustie ascunsă, unde să n-o descopere nici corbi cu clonțuri, nici fiare cu ghiare. Acolo furnicile alea cît bobul o curățâ de carnea amară și îi rămîn oasele curate, să le spele ploile, să le ducă șuvoaiele pînă-n nisipișurile mării, unde-i cimitir a tot ce e stingher pe ăst pămînt.

Mitiță suspină mișcat de propria-i povestire. Pîcală era poet.

— Să vedeți, tovarăși pionieri, ce s-a întîmplat cu aceste berze, în primăvara trecută. După ce s-au întors de la iernaticul lor în Africa, s-au așezat la cuiburile vechi ; mai ales la Lunca, mai în apropiere de bălți. După ce au inspectat dezghețurile și s-au bucu-

rat, iată că într-o noapte sosește vifor din josul Dunării, potmolește ostroavele, înghiață bălțile. Se înșeală și ele uneori. Veniseră prea curînd. Dacă înghiață bălțile, nu mai au de unde scoate hrană. Și iată-le coborînd de la cuiburi, stînd cu aripile căzute, cerșind hrană de la frații lor oamenii. Căci berzele au legat de la începutul lumii prietinie cu rumînii.

Prîslea Bucur cîntă cu bucurie și c-un accent de basm:

— Și pe urmă a trecut frigul și bălțile s-au dezghețat...

— După legea primăverii, l-am alintat eu. Și berzele s-au suit la cuiburi ș-au clămpănit din pliscuri, închinîndu-se și mulțămind fraților oameni...

Pionierii și Ochilă mă priviră cu admirație, ca și cum aș fi pus eu la cale sfîrșitul fericit al acelei întîmplări. Cît de demult și cît de departe veneam eu către acea alianță cu tineretul unei lumi pe care abia atunci începeam a o cunoaște. Inima-mi îmbătrînită se încălzi ca de un viers fericit.

— Acuma, tovarăși pionieri, zise Grozăvescu, bucurîndu-se cu gura întinsă pînă la urechi, după ce se odihniră și ascultară și negrișorii noștri, eu zic să coborîm la Vieroș, că bunicul dumneavoastră ne așteaptă. Băgați de seamă la biserica cea albă, unde lucește acoperișul. Chiar acolo, alături, e casa tovarășului Vameșu. Cîte știe el, eu nu știu nici a suta parte. El să vă spună cîte-n lună și-n stele.

Mi-a plăcut că spusese negrișorii *noștri*...

Mitiță Grozăvescu se cățără pe capră și apucă hățurile. Căluții porniră în trap harnic, fără îndemn și fără bici. După un răstimp, feciorul se răsuci intrînd în tovărășia noastră cu ochii cît strachina și glasul coborît în gîtiță:

— Acum, tovarăși, să știți că avem o supărare mare cu purceii.

— Cu purceii de devale, am adaos eu, de lîngă grădinile de meri.

Mitiță cît pe ce să se prăvale de pe capră de uimire. De unde va fi știind toate profesorul ăsta străin!

— Spune, Grozăvescule! se tîngui mezinul.

— Doar să vă fac un rezumat, se supuse Mitiță cu mai puțin curaj. Va să zică, devale de grădini, lîngă magazia de cereale, se află un țarc bine întărit ca o cetățuie cu dormitoarele purceilor și a scroafelor bătrîne ce-i priveghează. Iar mai mare peste toți, Tănase. Se zice că dinspre Negrileasa ar fi năzuind la purcei o lupoaică. Are vatră în adîncimea tufișurilor și mărăcinilor, și pui fătați acolo. Vine cînd și cînd și fură pentru cățeii ei cîte un purcel. Poruncă de la inginer lui Ghiță Mustăcilă să caute pe unde vine și să-i așeze capcană, să-i găsească urma și să-i semene otravă. Ghiță se dă în vînt călare, cînd încolo, cînd încoace; caută țarcul și nu-l găsește nicăieri spart; seamănă hapuri de otravă, — nimic. Mai vicleană lupoaică nu se află, se plînge nea Ghiță. Eu cunosc meșteșugul acestor fiare, zice. Cunoaște otrava și se ferește. Pe unde sare ea, nu știm noi. Pe unde iese cu purcelul nici atît. De țipat purcelul țipă:

Săriți, coviț, vai mie,
Mă duce la măcelărie!

Dar ce s-audă paznicul! El șade cu capu-n vatră și suflă în cărbuni sub căldare. Iar lupoaica a apucat de ureche purcelul, bătîndu-l dinapoi cu coada, și așa îl duce cu sine.

Copiii ascultau uimiți. Am întrebat pe Grozăvescu:

— Dar la turma baciului Bîra de ce nu se duce lupoaica ?

— Asta m-am întrebat și eu, tovarășe profesor. Asta întreabă și tovarășul inginer. Moș Bîra se lovește peste căciulă și rîde.

— Mai e încă ceva, Grozăvescule, adăogai cu seriozitate ; am fost și eu în zilele mele vînător și cunosc lupii. Că spune lupoaica vorbe bune la ureche purcelului și că-l îndeamnă și-l mînă cu coada, — povestea asta s-o creadă Mustăcilă.

— Nici inginerul nostru nu crede, tovarășe profesor, se veseli Grozăvescu. Iar Mustăcilă se jură pe mormîntul tatălui său că lupoaica n-o să piară decît de mîna lui. E bun nea Ghiță de snoave și minte jurîndu-se pe mormîntul lui taică-su. De taică-su nu s-a știut. Nici de ăla pierit în război, nici de alții.

Grozăvescu strînse hățurile. Satul, pretutindeni înflorit, era în jurul nostru și noi nu-l văzusem din pricina unor povești. M-am trezit cu sufletul mîngîiat de adieri de mireasmă.

— Ho, negrișorilor, că ajunserăm la bunicul tovarășilor pionieri.

Portița de la grădina bunicului avea barbă albă și întindea brațele către prîslea.

VIII

Bunicul, bunicuța și Tantiveta

Intîlnirea nepoților cu bunicul s-a desfășurat aproape fără cuvinte, iar cuvintele erau strigăte monosilabice năbușite de lacrimi. Neculai Vameșu avea

în jurul frunții părul clasic alb ca neaua : sub fruntea naltă, pleoape cernite și ochi stînși de veche suferință. Lăsînd gemenii, a venit către mine cu mînile întinse. Mi-a rostit numele ; a amintit de un prietin comun, Emilian Popovici, și mi-a făcut loc să trec prin portița deschisă către grădina de pomi care, ici-colo, își rotunzeau înflorirea ca globuri de lumină lăptoasă. Căsuța acoperită cu olane roșii ne privi, sticlind din ferestrele deschise în soarele după-amiezii.

— E ora patrusprezece, socoti nenea Radu timpul probabil, pe care avea să-l însemne cu furnici și viermuși în carnetul său.

Mitiță Grozăvescu venise în preajmă, lăsîndu-și o clipă negrișorii, și-și strîmba ciudat obrazul, mișcat de întîlnirea generației vechi cu cea mai nouă. El n-avea nici tată, nici bunic ; era oarecum singur în bătaia vînturilor vieții. Vru să spuie ceva, dar lăsă pe a doua zi, că doar n-avea să se scufunde lumea odată cu acel nemaipomenit soare de aprilie. Își mută pălărioara ceva mai pe sprîncene, și se duse la prietinii săi căluții negri.

In acea clipă apăru de după o desime de arbuști o vedenie. Era o bătrînă cu broboadă și strai cernit, umblînd lin ca mișcată de resorturi și privind neclintit, cu ochii alburii ca solzii, dintr-un veac de dincolo de războaiele și catastrofele epocii. Toate la ea erau subțiri : sprîncenele arcuite a mirare, nasul, buzele, dinții.

Prîslea strigă : Tantiveta ! și împunse către ea cu fruntea.

— Puilor, grăi ea c-un glas ca firul unui suspin. Încrucișîndu-și brațele uscate asupra gemenilor, ridică ochii spre mine cu surprindere, ba chiar cu teamă,

ca și cum profesia mea era să răpesc nepoții oamenilor.

Vameșu mă cuprinse de după umăr, îndemnîndu-mă să pășesc înainte ; ea se liniști.

— E soră-mea Elisaveta, îmi zise bătrînul fără altă ceremonie.

Tantiveta alinta copiii, călăuzindu-i de la spate cu brațele ei lungi spre casa cu ferestrele și ușile deschise. Se mai afla în fund, în coasta unui nuc uriaș, o căsuță umbrită.

— Căsuța aceea e a Tantivetei, zise bătrîna către nepoței, și mă privi pe furiș. Vi-i foame ?

— Ni-i foame de nu te vedem cu ochii, Tantiveta, rîse prîslea.

— Ce vă dă la prînz cuscra Constantinească ?

— Polivitamine.

— Vai, eu nu vă pot pune dinainte decît brînză cu smîntînă și pui de toamnă fript în țiglă.

— Acceptăm, răspunse îngăduitor prîslea, zîmbindu-mi viclean.

O palidă bucurie trecu peste fața bătrînei. Ochii ei mă găsiră, și îndată fugiră în altă parte.

— Ni s-au pus și nouă tacîmuri la masă, mă încredință bătrînul Vameșu.

— Da-da-da, confirmă Tantiveta.

— Avem și-o mămăliguță bună...

— Da-da-da-da.

Tantiveta părea că se află în discuție cu bobocii pe care-i zăream în fundul curții, după o plasă de sîrmă împletită.

După ce am intrat în sufragerie, nenea Radu inspectă încăperea cu tavan scund, văruită alb. Perdeluțe de stambă la ferestre : pe pereți cromolitografii cu Vladimir Ilici, luarea Griviței și Tudor.

Punîndu-și în lucrare fălcile cu dinți puternici, gemenii identificară tot ce se afla în acel loc visat și rîvnit. Flori în ghiveciuri pe prichiciul ferestrei, covorul de deasupra divanului din colț înfățișînd un păun cu coada rotată; o rîșniță de cafea în firida sobei; pe o măsuță scundă un pachet de cărți de joc vechi. Alături, într-un pahar, un singur fir de narcis alb ca omătul.

— Îmi place, șopti prîslea, lucrînd cu hărnicie la piciorul de pui.

La acel glas muzical, ochii Tantivetei se aburiră de lacrimi.

Ce avea de se uita necontenit cu sfială spre mine? Eram un străin în acea adunare. Eram un spin în bucuria pe care o aștepta de vreme îndelungată. Aș fi vrut să rostesc un cuvînt care să ridice de pe ochii ei ceața în care-i plutea înțelegerea. Broboada neagră ce-i înfășura chipul era ca un chenar al unui portret pe care amintirea îl ridica în mine în acea clipă. Mă ocrotise și pe mine în copilărie asemenea fantomă a dezastrelor.

Bătrînul Vameșu îmi atinse brațul și mă îndemnă să ieșim.

— Venim și noi numaidecît! strigă prîslea.

— Foarte bine, încuviință bunicul; vă așteptăm.

Căsuța Tantivetei, curată, lustruită, perdeluită, cu scorțuri și fotografii vechi, mirosea plăcut a rădăcină de iarbă mare. Alături de locuința asta, bucătărioara. Și alături de bucătărioară, o altă cămară pentru cloște și pentru uneltele de apicultură ale bătrînului. «Iarna, fac aici temnic pentru stupi», mă lămurea Vameșu, ca să aline presupusa mea curiozitate. Găini, rațe și gîște după plasa de sîrmă. «Aici stau puișorii bietei mele surori»... a urmat el explicațiile oftînd.

Din ograda caselor am trecut în grădina livezii. Cînd am ajuns sub prunii înfloriți, s-a produs împotrivă-ne invazia așteptată a gemenilor, cu răcnete și tropote. Un motan mare negru cu mustăți cenușii o zbughi în niște tufe. Copiii se opriră brusc și-l poftiră la ei cu un miaun dulce și cu șoapte subțiri: pis-pis...

— Cum l-o fi chemînd? întrebă rugător prîslea.

Bunicul nu-l auzi, dar răspunse nucul din ogradă cu o voce subțire și stranie:

— Negrilă.

Gemenii priviră în jur. Nu văzură pe nimeni.

Se alăturară de bunicul lor, ca să-i spuie întîmplările din tren, cu omul tovarășului Emilian.

Tantiveta îi spiona de la colțul casei.

Copiii își amestecau amîndoi glasurile, așa că bătrînul nu înțelegea decît pe jumătate. Nenea Radu vorbi și de un clondiraș care, după a lui părere, conținea «alcool metilic».

— Mă mir, lui îi place mai mult secărica, zise bătrînul.

— Eu socot că-i plac toate doctoriile de felul ăsta, răspunse Radu; căci nea Ghiță e bolnav de ficat.

— A spus el asta? Vra să zică nu bea de plăcere, ci din pricina ficatului? rîse bătrînul. În primăvara asta tovarășul Emilian i-a dat în seamă purceii din coada văii.

— A descoperit o lupoaică, bunicule!

— Încă nu, clătină din cap bunicul.

Gemenii trecură înaintea noastră, și, printr-o portiță veche tăiată în zaplazul nalt de scînduri, intrară în cimitirul împrăștiat în jurul bisericuței.

În pacea desăvîrșită a după-amiezii flutura un painjeniș de lumină. Mormintele vieroșenilor se înșirau strîns, cu cruci umilite de lemn și împrejmuite

de iarbă nouă presărată de bănuței. Pe cîteva răzoare, zarnacadele, ca cea din odăița unde prînzisem, și zambile violete. Pe marginea cărărilor, talere mărunte de păpădie. Cîte o salcie își plîngea crenguțele îndoite peste cruci căzute. Înflorea undeva o tufă mare de liliac. Copiii dădură la o parte strugurașii de flori și găsiră pe neașteptate mormîntul bunicii celei de demult, subt o piatră cu inscripție:

Smaranda Vameșu, născută Voinea
In anul 1900;
Învățătoare la Lunca și Vieroș;
Dobîndindu-și pacea în al 25-lea an,
15 aprilie 1925.

Deasupra inscripției era așezată, subt un cadru de sticlă, o fotografie pe care vremea pusese pete și ceață. Păreau a mai trăi ochii, care priviră spre noi de dincolo de moarte.

Copiii s-au înduioșat mai puțin decît m-aș fi așteptat. Cercetau mai mult curioși acel loc ce cuprindea, întoarsă la elementele primare, substanța din care ieșiseră și ei la soarele vieții. Radu transcria epitaful. Prîslea se năcăjea să deslușească ochii fotografiei stinse. Expresia acelor ochi eu o priveam de cîteva clipe răsfrîntă în ochii lui. Am fost zguduit o clipă de această înviere a moartei de sub lespedea de piatră.

M-am depărtat ca să-mi ascund emoția.

In mormintele cimitirului sătesc odihneau rîndurile de muncitori ai acelui pămînt dunărean, cotropit odinioară de hoarde și stăpîni nesățioși, trăind, cei mai mulți, o viață întunecată și amară. Nu erau scrise nume, nu apăreau imagini. Le rîdeau flori în lumină; cerul era nalt și curat ca vioreaua, soarele își înclina cursul către orizontul de dealuri. Zvonurile satului păreau căzute ca într-un iezăr al tihnei.

Copiii cercetau toate cîte se aflau în preajmă încorporînd în ființa lor bucuria scrisă în văzduh și sunetele familiare ce împresură locuințile pămîntenilor: un muget de vițel, o trîmbițare victorioasă de cucoș, un glas supărat chemînd prelung pe un copil neastîmpărat cu numele Năiță. Curînd deslușiră un zvon ca murmurul unei strune melodioase. Ascultau nedumeriți. Atunci i-am călăuzit în livadă și, de acolo, către un gărduț viu de smeuriș, care închidea prisaca bătrînului Vameșu. Pionierii noștri m-au urmat cu mirare, dar și cu încredere, pînă ce-au descoperit încîntați cîteva știubeie sistematice, din care săgetau în înălțime și coborau din albastru albine aurii. Am dat lămurire pentru carnetul lui Radu, asupra acelui șuvoi melodios, ce lega pe lucrătoarele cele harnice de grosul livezilor înflorite și de o pădurice de salcîmi pe lîngă care coborîsem cu trăsura.

Cu fața îmbujorată de plăcere, prîslea Bucur se adresă sătulețului mușteloraurii:

— Voi nu țineți repausul duminical?

Greșala lui a fost că și-a însoțit întrebarea de un gest larg cu brațul. Îndată s-au desfăcut cîteva străji de la urdinișurile stupilor, săgetînd împotriva tulburătorilor. Ne-am retras strategic printre coroanele pomilor. Copiii m-au urmat comentînd cu respect alcătuirea atît de înțeleaptă a coloniilor acelor adunătoare de dulceață. Cu respect, căci, după ce se crezu trecut în zona fără primejdie, prîslea se văzu atacat din nou de una din străji care îl urmărise mai de aproape. Urmîndu-mi sfatul, copilul rămase neclintit ca o stană, pînă ce albina îl părăsi.

— Du-te acasă, îi zise el cu blîndețe.

— Să fie pace între oameni și albine, adaose Radu. Musca se învîrtejise asupra lui. El o lovi cu tartajii

carnetului, ajutînd-o să-și îndeplinească misiunea, adică jertfa vieții.

Bunicul ne ajungea din urmă, pe cînd intram sub nuc, apropiindu-ne de casa cea mică. Un grangur învestmîntat cu penet galben aurit slobozi o fluierătură sonoră, dar încurcată, și îndată porni în zbor, ocolind bisericuța.

— Cine-i păsăroiul ăsta ? întrebă prîslea.

— Grangurul ! răspunse nucul cel vechi, descoperind în aceeași clipă obrazul veșted, luminat de zîmbet al Tantivetei.

Chemă spre ea pe bătrîn, cu gesturi ferite, ca să-i comunice, după cît se părea, o taină.

— A venit Maftei, de la oficiul telefonic, strigă ea. Te chiamă de la București tovarășul Emilian.

— Mai încet, soro, o potoli bătrînul Vameșu.

— Vrea să-ți spuie nu știu ce. Vine în sara asta tovarășul Emilian.

Se întoarse șoptind către copii :

— Ați văzut pe bunicuța Anda ?

În glasul ei era o încredințare că acea bunicuță de demult se afla vie într-un palat subpămîntean.

Nenea Radu îi înțelegea rătăcirea ; apucă mîna lui prîslea și i-o strînse, oprindu-l de a răspunde. Tantiveta își uită vorba ; umbra Smarandei Vameșu se topi din vedenia ei.

Dintrodată coloarea cerului se schimbă ; la asfințit, unde scăpătase soarele, se împînzise o vîlvoare uriașă.

Tantiveta își aplecă pleoapele și suspină, apărîndu-se cu palmele-i uscate de primejdia acelui pojar. Se răsuci spre cămăruța ei populată de imagini confuze, urmărind în mintea-i cețoasă sclipiri, ca cioburi uitate într-un fund de săltar.

IX

Dramă din trecut

Bunicul se întoarse în scurtă vreme de la oficiul telefonic. Tovarășul Emilian îl înștiințase că pornește într-un sfert de oră, c-un automobil; cel mult la 9 e la Vieroș. Prietinul ieșan să-l aștepte pînă atunci unde se află. Îndată ce-ajunge, tovarășul Emilian va avea plăcerea să-l găzduiască la reședința gospodăriei de stat. L-a rugat pe tovarășul Neculai să ia măsuri, pe a doua zi, ca atît ieșanul cît și pionierii să vadă satul și măcar o parte din realizările oamenilor muncii.

Copiii, trudiți, stăteau în scaune dinaintea ușii în preajma caișilor, care împrăștiau încă o lumină sidefie din globurile lor de flori; le asfințeau ochii, ar fi renunțat la cină; primiră în silă cești le de lapte cu care îi îndemna stăruitor Tantiveta; după aceea șovăiră pînă în iatacul pregătit pentru ei și, după ce aruncară bocancii ferecați spre ușă și straiele sport spre ferestre, căzură pe culcușuri și intrară numai-decît în dulceața somnului. Bătrîna îi priveghe o vreme, după aceea se închină către fratele său mai mare și către mine, retrăgîndu-se cu pași de pîslă. Se opri un timp lîngă nuc, ascultînd ca să audă un freamăt spre turnul bisericii. La acel ceas, după stîngerea amurgului, nu cîntau cucoșii ca să alunge duhurile. Intră în casă aprinzînd lampa și se așeză în scaun la o măsuță scundă, rînduind și reparînd albiturile casei.

Cu glas monoton și obosit, bătrînul Neculai Vameșu vorbea în răstimpuri, simțind nevoia să împăr-

tăsească unui străin călător tristeța singurătății lui. De mulți ani trăia așa, lîngă mormîntul care închidea «fericirea lui». Abia după venirea lui Emilian Popovici la Vieroș, a ieșit din umbră la lumină, năzuind să dea un scop anilor pe care îi mai avea de petrecut în această lume. Energia tovarășului Emilian îl cîștigase la munca de ridicare a poporului. Priveghiază școlile de alfabetizare, grădina nouă de meri; încet-încet, sănătatea i s-a îmbunătățit; simte că apropierea nepoților lui e un medicament ce-l va însănătoși deplin.

In fiecare noapte Elisaveta, sora lui cu lumina minții împuținată, stă așa fără somn, lucrînd ori închinîndu-se la icoane, pînă ce se aud trîmbițările de primejdie, cum le spune ea, ale ceasului al doisprezecelea. Așa-i rînduit, să cînte cîndva cucoșii sfîrșitul lumii. După ce se vede că pămîntul stă încă pe temeliile lui, biata Tantiveta se alină.

N-aș putea pretinde că Neculai Vameșu m-ar fi plictisit cu vreo istorisire. Întrebările mele destul de discrete nu primeau răspunsuri limpezi; nici nu insistam asupra unor împrejurări despre care el nu putea vorbi cu ușurință unui om abia intrat subt acoperișul casei lui.

Dar aici se amesteca o altă însușire a ființii mele. Aveam nenorocirea și privilegiul de a fi poet, adică fusesem binecuvîntat cu intuiție și fantazie.

Stînd de vorbă eu și bătrînul Vameșu și despre alte lucruri și mărturisindu-i și eu unele «strapațe» ale vieții mele («strapațe» e cuvîntul lui), am auzit din lăuntrul camerelor un ornic cîntînd ora zece cu glas de cuc. Pînă atunci, cufundat în sfatul meu cu bătrînul nu băgasem de samă existența acelui instrument de măsurat timpul, de unde se vede că n-avem

nevoie de atare meşteşug decît cînd obosim ori începem a ne plictisi, ori avem o neliniște.

— De ce o fi întîrziind prietinul Emilian? am întrebat.

— Aud automobilul urcînd din partea cealaltă a dealului, mi-a răspuns Neculai Vameşu.

Mi-am încordat atenția fără să deosebesc nici un zgomot, de şi puteam să mă laud că am ureche fină. Bătrînul era de părere că, uneori, cei cărora vîrsta le îngroaşe timpanul pentru sunetele apropiate, rămîn în schimb cu un spor de percepere a sunetelor grave şi depărtate.

— De unde ştii asta, prietine Vameşu? Ai consultat un medic? Ai cetit undeva? Eu nu cred.

Bătrînul nu ştia ce mi-ar putea răspunde. A strîns din umeri. Apoi a ridicat degetul arătător al mîinii drepte.

— Acuma a intrat în sat.

— Cine?

— Tovarăşul Emilian.

— Imposibil!

Chiar în clipa cînd rosteam acest cuvînt, se deslusi în înălțime vuietul caracteristic al motorului cu benzină. Urechea mea îl căuta aiurea, în cu totul alt registru al sunetelor. Deodată l-am deslusit.

— Acuma e în crucea satului, la cotitură.

Abia ieşirăm în portiță şi automobilul ne pipăi cu farurile-i orbitoare, oprindu-se. Sună ca un tunet o portieră. Silueta fantastică a suceveanului ocoli snopii de raze, venind spre noi cu brațele întinse.

— Am întîrziat. De la amiază nu m-am aşezat pe scaun. Ce face bătrînul meu Vameşu? Te-au bucurat nepoții? Eşti mulțămit de ei?

— Da, suspină bătrînul cu mîhnire; n-o să-i am cu mine decît puține zile.

— *Non multa, sed multum,* prietine Neculai, cum spunea Arune Ciocîndea, profesorul nostru de latină.

Îi strînse mîna.

— Hai, se întoarse el vioi către mine; ajunge fiecărei zile bucuria ei; mergem la hodină. Programul la Vieroș e să salutăm în fiecare dimineață răsăritul soarelui.

Casa gospodăriei de stat nu era departe: dincolo de biserică spre marginea satului. În cuprinsul curții ardeau două felinare. Un paznic cu armă sta de veghe. La mehăitul claxonului, sosiră cu grabă cîni dinspre acareturi și se aprinseră lumini în încăperi.

Toată rînduiala suceveanului mergea ca pe scripeți, fără încurcături, fără vorbe. O femeie căruntă, zîmbitoare și cuviincioasă, ne întîmpină, primind pachete și genți. Dispăru și se întoarse cu două pahare de lapte pe-o tabla de carton lăcuit roșu. Șopti ceva, primi răspuns mormăit, se retrase lăsînd deschise două uși spre camerele de culcare cu paturile așternute.

— Ți-i somn? mă întrebă Emilian.

— Nu; niciodată nu mă culc înainte de miezul nopții.

— Și eu niciodată la oră fixă. Mai stăm de vorbă. Cum ți-a plăcut Vameșu?

— E un om trist.

— Să nădăjduim că i se vor întoarce privirile de la trecut spre viitor.

— Crezi? După cît am înțeles eu, sub lespedea de piatră de lîngă bisericuță se ascunde o dramă. Dumneata cunoști ce-a fost?

— Da, cred c-am statornicit dosarul acestui proces. Nu te neliniști, îi spun eu așa: proces; dumneata i-ai putea spune tragedie. Întîmplări oarbe, victimă nevinovată...

A trăit în partea asta de țară un om care moștenise de la stăpînitorii din raià arma spaimei — aș putea spune — asupra norodului. Era un oarecare Gogu Bivolaru, un fel de bandit aliat cu slujbașii guvernului. Aceștia erau jăcmănitori la lumina zilei, Gogu Bivolaru vămuitorul din umbra nopții. Acel om îndrăzneț se ocupa mai ales cu contrabanda de vite prin trecători ascunse peste Dunăre și aduna bani peste bani.

I s-a părut că învățătorul cel nou Vameșu i-a răpit un drept al său însoțindu-se cu învățătoarea cea tînără Smaranda Voinea. Au început o serie de intrigi, denunțuri, anchete, împotriva lui Vameșu. Prietinul meu a trecut cu îndîrjire prin toate. Însă epoca aceea chinuită i-a agravat Smarandei Vameșu o boală de piept. S-a prăpădit tocmai cînd tiranul vieții ei își încheia cariera într-o noapte de iarnă, împușcat de grăniceri într-un ostrov al Dunării.

După ce-am ascultat cronica acestor întîmplări de odinioară, am rămas tăcut alături de Emilian. Amîndoi eram toropiți de-o trudă plăcută.

Într-un răstimp a lucit într-un geam o lumină ca de la un pojar depărtat.

M-am ridicat și am deschis o fereastră, ca să admirăm răsăritul lunii, la un ceas tîrziu.

Satul dormea cu ochii căsuțelor orbiți de întuneric.

Din locul de unde priveam, am văzut bisericuța din mijlocul țintirimului umil. Am avut vedenia învățătoarei de demult ieșită din somnu-i prelung și întrupîndu-se în aburul luminos al lunii știrbe. Nu era

decît demonul imaginației mele. Mi-am scuturat fruntea întorcîndu-mă spre Emilian Popovici. Dormea în jîlț biruit de oboseala zilei, cu palmele pe genunchi ca mumia faraonului Ramses. Cînd m-am mișcat, a deschis ochi de diamante, zîmbindu-mi.

X

Tovarășul inginer

Dimineața, cînd soarele a umplut camera aurind ghiveciurile înflorite din ferestrele către cerdac, am avut încredințarea că, într-adevăr, m-am stabilit în altă zodie a vieții mele. Era ora 6; tovarășa cea cu ochii plecați isprăvise de dereticat și-mi așezase lîngă pat o pereche de bocanci cu talpă groasă, o beretă cenușie de vînător alpin și o haină mai largă, impermeabilă, pentru vîntul ori ploile primăverii. Am găsit și o armă: un baston greu de corn, pe care l-am mînuit o clipă către un dușman închipuit; dar m-am liniștit îndată auzind glasul lui Emilian Popovici în cancelaria din stînga mea, cu canaturile date în laturi spre coridorul larg.

— Poftește, prietine, mă îndemna el.

Două cești cu lapte abureau pe o măsuță de lîngă birou. Alăturea de cești, felii mari de pîne neagră și, într-un castronaș, miere granulată, cu lopățele de lemn de prun în loc de linguriți de argint. Toate erau alcătuite ca să-mi placă.

Suceveanul sta cufundat într-un scaun cu spătarul înalt. M-am așezat și eu făcîndu-i față, la biroul împovărat de condici și mape. Pe pereții albi, — stampele întemeietorilor vieții noua a lumii.

— Nu ți-i foame? a întrebat prietinul meu, ridicînd dreapta spre bunurile acestui fericit pămînt.

«Acestui fericit pămînt» era interpretarea mea intimă și mută.

Suceveanul meu a urmat:

— Poate nu te împaci cu pînea din făină integrală?

— Dimpotrivă, asta să-mi fie pînea mea cea de toate zilele! am exclamat cu entuziasm.

Emilian a rîs cu voie bună. Apoi a început a-mi lămuri situația lui în acel ținut dunărean. Înainte de a i se încredința conducerea gospodăriei de stat, avusese tot felul de însărcinări în regiune. Lucrase la întemeierea gospodăriei colective de la Lunca; pusese în mișcare manifestări de cultură de acolo și din alte sate: cămin, bibliotecă, cor. Apoi învățămînt pentru analfabeți, comitete de pace și cîte altele...

— E ușor să le enumeri, ofta Emilian, dar cîtă strădanie ca să biruiești inerția, să înlături reaua voință și dușmănia... Tovarășii de la raion strigau mereu că le scot peri albi cu «pretențiile» mele, dar pînă la sfîrșit mă sprijineau în toate. Nacazuri mari am avut la început cu femeile, dar acum dintre ele se aleg cele mai aprige activiste...

Tăceam cu fălcile încleștate.

«Cînd se petrecură acestea?»

Cînd se petrecură acestea, paralel cu indiferența mea, cu trufia, cu dulapul de cărți, cu turnul meu de fildeș?

Ceva din cele enumerate de sucevean îmi sunase la ureche la București, lîngă Bărăție, cînd eram atît de rușinos de flămînd și Clopoțel canarașul îmi îmblînzise inima. Ceva din toate acestea le cetisem cînd și cînd cu o privire perfidă de intelectual sceptic. Oftasem ca și Creangă: «În țara asta bine ar fi să fie

bine!» Iată-mă aruncat năprasnic de întîmplare în marginea unei foste raiale... De cînd ieșisem în lume nu auzisem de Lunca și Vieroș. Aș fi privit cu ochi încrucișați pe acel care mi-ar fi prorocit că o să fiu făcut knock-out lîngă luncile Dunării.

De și nu mă socot atît de naiv, încît să-mi închipui că într-o clipă se pot definitiva asemenea schimbări la vedere, totuși, dacă unele s-au săvîrșit, datorită acelor magii ce se chiamă libertate și deslegare de trecutul negru, atunci progresistul, — cum se spune astăzi, — progresistul din mine are dreptul să înfrunte pe cărturar, robit divanului, țigării și cafelușelor orientale.

Am declarat:

— Mefisto vrea să-mi cumpere sufletul. Iscălesc învoiala!

Ochii suceveanului s-au bucurat cu blîndețe:

— Trebuie să te mai pun în curent și cu altele, a adaos el. S-ar fi cuvenit să cunoști pe titularii conducerii acestei gospodării. Secretarul are treburi la București și-l vei cunoaște mai tîrziu. Inginerul agronom e în mijlocul muncitorilor, plecat de cu noapte. O să-l vezi după ploile pe care le așteptăm. M-ai întrebat ce e cu «tovarășe inginer» în sus, «tovarășe inginer» în jos. Numele acesta se datorește compasului cataligelor mele, — semn ideografic al ingineriei. Mi-a rămas din vremea cînd am hotărnicit la Vieroș, în 1945, pămînturile moșici.

Acum fii atent la tovarășii care ne așteaptă, sfîrși prietinul meu îndesîndu-și în cap bereta alpină. Îmi cer o lămurire cîțiva gospodari nedumeriți. După aceea mergem către livezile despre care ai aflat; coborîm apoi la cetățuia purceilor, iar la amiază ne vom afla în tainițile Dunării.

— Dar cu pionierii noștri cum facem ?

— Pionierii acum «se pun la cale», cum se spune la Ilișești, cu pînea, laptele și mierea pe care le-ai prețuit dumneata. Peste un sfert de oră îi călăuzește pînă aici prietinul lor Mitiță Grozăvescu. Vor face împreună cu noi prima lor expediție în această parte a lumii.

Afară, în preajma cerdacului, așteptau cinci săteni, oameni viguroși, în puterea vîrstei. Purtau toți bocanci și ciorapi roșii pînă la genunchi, cușme nalte de blană de oaie și mintene scurte cafenii.

Ne-au salutat cu demnitate : «Bună dimineața», — fără să se ostenească a-și trage de pe țestele tunse căciulile țuguiate de miel. M-am simțit stînjenit ; mi-am scos ochelarii, i-am șters cu o batistă albă ca helgea și i-am încălecat pe nas. N-aveam de ce să mă tulbur ; oamenii mă priveau cu respect. Probabil că opinia publică fusese prelucrată de Mitiță Grozăvescu, amicul meu.

— Despre ce e vorba, tovarăși ?

Obrazul celui mai în vîrstă dintre săteni se lumină de un zîmbet. Cu glas puțin gîngav, mîngîindu-și mustățile de matasă uscată de porumb, dădu lămurire cum că s-ar fi vorbit în sat la Vieroș despre niște pomișori de măr plantați în grădinile oamenilor și ar fi ieșit de la administrație prepus, cum că acei altoi ar fi fost mutați pe furiș din grădina de la Șovar.

— Adică ce mai ala-bala, întrerupse cu glas vioi unul cu mustăcioară cît un cărăbuș sub nas ; nu mutați, ci luați fără știrea nimănui. Să ni se facă nouă asemenea imputare ?

Emilian Popovici întrebă cu liniște :

— Nu-i adevărat ?

Cel cu cărăbuș sub nas repezi o contra-întrebare:

— Ce dovezi pot fi împotriva acelora care au plantat, pentru copii, cîțiva altoi de măr cumpărați de la Turnu?

— Dacă i-ați cumpărat și aveți recipisă de la grădinarul pepinierei, nu poate fi nici o discuție.

Sătenii tăcură o clipă.

— Ascultați, urmă imediat Emilian Popovici. Cred că mă cunoașteți; nu-mi place vorbă multă. Aveți să-mi răspundeți că ați pierdut recipisele.

— Da, tovarășe inginer.

— Nu mă întrerupeți. Pomologul de la Șovar a cercetat prin grădinile satului și a constatat altoii de meri de care vorbim. Să zicem că peste doi ani vine iar pomologul și stă de vorbă, nu cu voi, ci chiar cu merii.

Sătenii se veseliră, privind unul la altul și făcîndu-și semne ascunse cu ochii, cum că acum «Picioroange» va să scoată din căpățîna lui altă trăsnaie, cum are obicei.

— Așa că îi întreabă pomologul pe merișori, fiind și eu de față. Nu-i întreabă cu glas, ci-i cercetează după rînduiala pe care o știe el. Frunzele și florile, și după aceea, la vreme, fructele sînt aidoma cu ale merișorilor de la Șovar. Toți sînt dintr-un neam, rodesc mere de Stetin, cum îi arată catalogul, cu coaja de-a întregul roșie și cu carnea gălbie. Nicăieri în aceste părți ale Dunării nu se află asemenea soi de mere; am adus puieții de departe și i-am ales bine.

Deci merii îmi vor da răspuns. Unii dintre voi ar socoti că între timp altoii pot fi schimbați. Nu se schimbă, căci eu le pun semne ce nu pot fi înlăturate, și îi și fotografiez.

S-ar putea să piară. Dar eu vi-i dau pe samă și vă fac răspunzători de viața și de creșterea lor nesmintită. Nici copil, nici vită să nu-i strice.

Îi creșteți bine și se va dovedi, să zicem, că au fost scoși de la Șovar, mai ales că pepiniera de la Turnu nici nu există.

Așa că ne împăcăm, să fiți tovarăși în parte cu grădina de la Șovar.

Gospodarul vîrstnic, cel ce începuse sfatul, se bătu cu palma peste frunte:

— Păi, tovarășe inginer, atuncea de ce-i mai mutarăm? Mai bine îi ceream, cu rînduială și dreptate.

— Prin urmare, recunoașteți că i-ați «mutat».

— Ce mai tura-vura? I-am furat, tovarășe inginer, se învoi cel mai tînăr. Să nu mai știe nimeni, că ne facem de rîs; nu că-i luarăm fără știre, dar că furăm descoperiți.

— Scriem pe hîrtie, tovarășe Greblea, semnați și rămîne numai între noi.

— Am înțeles, să trăiți! au răspuns cu demnitate cetățenii.

S-au retras. După cît îi înțelegeam, nu se rușinau de fapta lor; «mutarea» unui pom, ori a unei flori nu li se părea faptă necinstită; dar erau plini de admirație pentru tertipul inginerului. Al naibii Picioroange, te strînge în clește cu vorba de nu poți zice nici pîs. Cu ăsta nu e de glumit!

Emilian Popovici nu părea contrariat de morala vieroșenilor lui. Oamenii aceia, vioi și neliniștiți, zăcuseră sub cea mai cumplită opresiune și fuseseră nevoiți a scormoni ș-a găsi cu inteligența lor mijloace felurite de apărare. Amenințarea pieirii le dictase o nouă tablă a celor 10 porunci.

Dîndu-mi explicația asta, suceveanul ațintea cu ochi pierduți zarea amiezii. Juca din decindea de Dunăre un vîntișor călduț, care slobozea cînd și cînd un viers abia auzit de țînțar.

— Barometrul coboară, șopti el pe gînduri. Apoi, ca și cum ar fi făcut o declarație: Mîni, cel mult poimîni, vine ploaie. Ar fi bună, fără îndoială, dacă isprăvim lucrările începute, ultimele arături și semănatul în curs. Trebuie să cheltuiesc puțină vorbă cu șefii de brigăzi și să stabilesc un premiu pentru cea mai bună brigadă. Binevoiește a ceti situația lucrărilor în însemnarea oficială afișată pe tabela neagră de la dreapta dumnitale. Trebuie să adăogim și informația că ploaia este probabilă.

La poarta deschisă apărură prietinii noștri cei mici, pionierii. Grozăvescu alerga la mijloc, cu bărbia în piept, iar cei doi gemeni pe de laturi, ca niște căluți de troică.

Coborîsem și noi treptele cînd ei s-au oprit brusc, cu salutul consacrat.

— Gata, raportă Mitiță, i-am adus.

— Grozăvescule, îi porunci inginerul, ai pregătit trăsura cea mare?

— Numaidecît.

— Vii în luncă, de la vale de heleșteu. Avem de făcut cercetare la cetatea purceilor pentru pagubele ce avem și apoi după aceea venim la tine.

— Am înțeles.

— Nu uiți să treci și pe la Mustăcilă, să vie și el neapărat devale.

— S-a făcut, mă rog.

Acest «mă rog» al vorbirii din ținutul Sucevei părea să cuprindă oarecare ironie, pe care însă prietinul Emilian n-o băga în samă. Grozăvescu mă căută cu

ochii lui mari și își arcui spre urechi rîsu-i larg și tăcut.

Se alătură de mine, pe cînd suceveanul pornea înainte între gemeni, și-mi șopti ca unui complice:

— N-am fost la Cotoi; îi trimesei o scrisoare, să vie după poruncă unde e chemat.

— De ce? Nu cumva te-ai simțit ofensat de vorbele ce ți-a adresat ieri?

— Te cred, tovarășe profesor. Am rupt cu el orice relație; Cotoi e inamicul meu numărul unu. Cu respect și la revedere, tovarășe profesor.

Grozăvescu a pornit spre poarta pe care intrase, purtat ca un val mînios. Am grăbit și eu spre partea cealaltă, pe unde apucaseră pionierii și suceveanul. Înainte de a ocoli pe după garajul tractoarelor, am mai privit o dată în urmă și am văzut pe Mitiță oprit în poartă, așteptînd din partea mea, ca din partea unui prietin proaspăt, acest gest. M-a salutat adînc, închinîndu-și cu stînga, pînă la pămînt, pălărioara.

XI

Cuculeț, pasere sură...

Ne-am dus de-a dreptul, pe un drumeag îngust, către marginea răsăriteană a satului; am apucat pe o hudiță suind în culmea de unde se deschidea valea Șovarului.

Ne întîmpinau și ne urmăreau ici-colo priviri pe care le ghiceam în dosul ulucilor ori la ferestre între ghiveciuri cu flori. Cotei de diferite forme și colori ieșeau pe sub porți. Unii ne puneau întrebări cu lătră-

turi mînioase; la răspunsul nostru se opreau și ne salutau prietinește cu cozile.

Copii puțini; nu le era încă vremea jocului; se îndestulau la vetre cu lapte și pîne coaptă în țest.

Înțelegeam de la sucevean că oamenii de la Vieroș se ridicaseră cu repeziciune din regimul în care putrezeau cu puțini ani mai înainte. Se înălțau clădiri nouă, era înlocuit cu tablă ici-colo stuful de pe acoperișuri. Porți, uluci, coșare. Nu putea fi pentru mine nici o îndoială despre prosperitatea țărănimii din acea regiune. Îmi sporea curiozitatea de a vedea instituțiile de higienă și cultură.

Ca Toma din legenda Evangheliei, mă pregăteam să cred și să fiu fericit, numai după ce voi vedea.

— Ai dreptate, mi-a răspuns Emilian; fără îndoială, însă, că nu te aștepți să găsești aici un așezămînt academic.

— Nu, și nici un bătrîn academician la școala de alfabetizare din Vieroș.

În acea clipă, ajuns în pisc, am văzut, de o parte și de alta a văii Șovarului, clinele plantate cu meri. Grădina nu era spectaculoasă; altoii tineri abia se ridicaseră și culmile păreau golișt; dar lucrările de drenaj coborau spre pîrăul din vale și aruncau în cîteva locuri, în arcuri spumoase, apa subsolului, hrănind pîrăul care scînteia în soare.

De și în viața mea nu creasem niciodată o livadă pentru generațiile viitoare, trăisem cîțiva ani între oameni de specialitate care lucrau cu plată pentru un văr al meu, bărbat bogat și întreprinzător, o grădină întinsă de meri, ale cărei roade urmau să fie exportate. Pe Uță vărul nu-l interesa frumusețea acestei opere, ci rezultatul ei final în lei aur. Cum locul nu era prielnic, merii, cu toate silințile grădinarilor,

n-au susținut speranțele lui Uță ; au decăzut, în rînd cu țăranii muncitori ai moșiei. Acum înțelegeam pricina dezastrului. Terenul nu fusese drenat.

Vedeam în livada de la Șovar meri sprinteni înălțîndu-și coroanele încă modeste spre soare. Echipe de muncitori îi dezbrăcaseră de armătura de stuf ce le fusese pusă pe iarnă, ca să-i apere de atacul iepurilor. Trestia ruptă era înșirată grămăjoare între rînduri și ardea. Lucrătorii greblau focurile stînse. Înspre acele părți intraseră de-a coasta cîteva pluguri mici cu cîte un cal, ca să îngroape cenușa.

— După asanarea acelui loc de la Șovar, îmi da lămurire suceveanul, gospodarii vieroșeni s-au adunat și s-au rugat să fie dumiriți ce-i cu plantația de meri de care se vorbește. În aceste părți de lume nu s-a mai auzit de așa ceva ; și de s-ar întemeia o grădină de meri, apoi tabără toți asupra fructelor, ca turcii din raiă.

— Pe lîngă asta, întrebau ei, trăim noi oare, tovarășe inginer, pîn-or da roadă bețele astea ?

— Or trăi copiii voștri și copiii copiilor voștri.

— Apăi, de le-o trebui, și-or face ; nu e vorba de ei, ci de noi, pîrliții de acuma. Să ne fie bine și nouă în astă viață. Deocamdată să zicem că e îmbunătățit pămîntul și eliberat de ape cum ne-am liberat noi de ciocoi ; putem pune o legumă ; putem hrăni niște viței, ori miei.

— Colocviul acesta, urmă prietinul meu, ar fi bun pentru dumneata, ca să alcătuiești o schiță dramatică. Mie mi-a scos peri albi.

Suceveanul oftă cu năduf, ocoli cu privirile-i ascuțite grădinile de meri și sfîrși zîmbind :

— Totuși s-a făcut.

Am păşit la vale pe un drumeag ce ducea la clădirile hambarelor.

M-am aplecat spre arătura pomilor şi am cercetat ţărîna zvîntată de soare.

— Îndestulător silicat de aluminiu, am observat eu; merii dumnitale au viitor măreţ. Sănătatea lor se vădeşte în coajă, frunză şi mugur.

Prietinul Emilian m-a privit cu surprindere.

— Nu te mira, am răspuns eu privirii lui. Curiozitatea cărturărească şi fantazia se prelungesc la mine uşor în realităţile vieţii. Asta e a treia însuşire a mea. Am studiat pomologia în vremea livezilor lui Uţă. Îmi îngăduiam să-i dau sfaturi şi el rîdea, invitîndu-mă să altoiesc cu mîna mea un pom.

Suceveanul rîdea în stînga gurii:

— Eşti un om nepreţuit, stimate amice.

— Se poate; vina mea e că n-am căutat prilej să fiu preţuit. Am fost un fecior de bani gata, un leneş şi-un singuratic. Acuma am intrat în luptă pentru a dobîndi o pîne în fiecare zi. Simt că mă vindec.

Suceveanul m-a privit fix şi ochii i s-au înduioşat.

— Copii, strigă el, vă chiamă la vale bunicul.

Gemenii s-au avîntat pe drumeag spre hambare.

Emilian Popovici s-a întors spre mine cu dreapta întinsă.

— La început am avut îndoieli, a mărturisit el; acum am început a crede.

Dintre flăcăruile şi fumegările de trestie, un supraveghetor tînăr, cu haină sură şi cizme nalte, sui spre noi, după ce îşi atîrnase pălăria într-un merişor înflorit.

Emilian Popovici coborî către el şi-l opri ca să-i asculte raportul lucrărilor de dimineaţă. Apoi mi-l aduse, ca să ne cunoaştem.

— Marin Grecu.

— Teodor Ieșanu, m-am recomandat eu.

— Zis și *Turel Milostivu*, a adăogit prietinul meu, rîzînd. Dacă ai vreo nedumerire, Marine, consultă-l pe ăst barbat învățat.

Tînărul șef de lucrări întoarse către mine, respectuos, o privire de catran.

— Știu, mormăi el; am aflat de la Mitiță Grozăvescu.

Am pășit un răstimp lîngă Marin Grecu, prin livada tînără. Am aflat de la el că e venit din regiunea Piteștilor, unde se găsesc cele mai frumoase grădini de meri; că gospodarii de la Lunca și Vieroș aveau obicei să întrebuințeze merișorii pentru codirișcă de bici; dar «acușica s-au mai civilizat».

— Tovarășe Marine, nu-ți plac dunărenii?

— Nu prea; m-aș întoarce la Pitești. Îmi trăiesc părinții; am trei frați și o soră. Acolo petrec altfel. Aici prea multe necazuri cu oamenii.

— Însă pînă ce va veni timpul să te duci la Pitești, îți cunoști și-ți faci datoria...

— Cum nu? Strict și absolut. Sînt membru de partid.

Ne-am dus așa sporovăind pînă la hambare, unde făcuseră puțintel popas bătrînul Vameșu cu nepoții. Ajungea la ei în același timp și suceveanul.

Un stol de vrăbii amestecate cu presuri hălăduiau la gunoaiele din laturea magaziilor de cereale. Agățați de crenguțele merișorilor livezii făceau cercetări amănunțite pițigoi și grimpărușI, ciugulind larvele scoase la lumină de căldura lui aprilie. Mai cu samă de această lucrare binevoitoare a păsăruicilor erau cu bucurie interesați gemenii.

Am întrebat pe Marin Grecu dacă s-au făcut stropiturile în februarie pentru eliberarea de paraziți a merilor. Desigur că s-au făcut, m-a încredințat el cu voce scăzută. Suceveanul avea însă auz fin și vedere pătrunzătoare și zîmbi recunoscător paserilor cerului pentru ajutorul ce dădeau oamenilor.

Pe valea pîrăului hrănit de izvoarele drenajelor, trăgea mai ascuțit băltărețul și bîzîia, aducînd miresme jilave din gîrlele Dunării. Se înșirau într-acolo sălcii cu frunziș cenușiu. Se auzi deodată cucul, de două ori; paserea cu înfățișare de uliu trecu pe deasupra hambarului. Pionierii priviră atent la ea, ca la toate minunile nouă ale acelei primăveri unice.

— Intîia oară? întrebă cu milă Vameșu.

— Da, bunicule.

— Sărmanilor copii!

Întinse către ei amîndouă brațele, mîngîindu-i pe frunte.

— Atunci nu cunoașteți nici legenda populară privitoare la cuc?

— Nu știm, bunicule, se rugă prîslea. Te rugăm, spune-o.

Nenea Radu își trase din buzunar carnetul și creionul.

Nu era timp de spus povești. Totuși bunicul avea din bielșug darul clasic al bunicilor.

— Povestea-i simplă, dragii mei, vorbi el. Erau doi frați pe care îi chema Cucu și Ștefan, gemeni cum sînteți voi. Și certîndu-se ei într-o zi au blestemat pe Domnul Dumnezeu, carele i-a despărțit pe veci, hotărînd unuia sălaș lumea pămîntească, iar altuia celălalt tărîm. De atunci umblă și se caută.

— De aceea chema ăsta care a trecut? se tîngui prîslea. Și numai atîta e povestea?

— Da, Bucure, mărturisi cu oarecare stînjenire învățătorul cel bătrîn.

Am văzut că am datoria să intervin:

— Mai știu eu ceva.

Copiii s-au bucurat din nou; nenea Radu și-a îmbălat iarăși creionul.

— Tovarășilor pionieri, am glăsuit eu didactic, vă rog să lămuriți întâi cine e această pasere care a trecut. Dacă e Cucu, atunci trebuie să cheme pe Ștefan; dar eu susțin că e Ștefan deoarece strigă pe Cucu.

Gemenii și-au plecat nasurile în pămînt; povestea bunicului nu era poveste, ci dilemă. Avea darul să stîrnească îndoială asupra adevărului legendelor, care de altminteri nici nu trebuie să fie adevărate.

— Liniștiți-vă, i-am mîngîiat; eu cunosc ceva adevărat despre această iubită pasere a primăverii. Ce vă spun eu a fost observat de popor și explicat de ornitologi. Anume: cuculeasa nu face pui; cînd îi vine a se oua depune oul într-un cuib de păsărică, de obicei în cuibul pitulicii. Cînd îi vine iar vremea, duce oul în cuibul altei pitulici. Și pe urmă se duce și se așează într-un cireș, benchetuind pînă ce răgușește, împreună cu soțul său cucul.

Este și cîntec:

Cuculeasă, neam haihui,
Ou-n cuib străin îl pui
Alții să-ți clocească pui.

În cuib pitulicea clocește oul cuculesei împreună cu ale ei. Între puișorii mărunți iese și unul mare, ochios și cu clonț. Acesta cere mai multă mîncare decît toți ceilalți la un loc. În două săptămîni puiul cuculesei se îndeasă tot mai adînc în cuib, prăvale jos pe cei mititei și cască clobanțul bătînd din cioturile aripilor,

cerînd mîncare și iar mîncare. După aceea își ia zborul și se duce.

Deci puii de cuc au o măicuță vitregă ; iar doamna cuculeasă umblă în petrecere și nici nu-și clădește cuib.

Adevăr e că această biată pasere a primăverii, așa de cîntată de poporul nostru, are o scădere organică : face ouăle la distanțe de timp prea lungi, așa că nu mai sînt bune de clocit. Cum a găsit ea soluția ce-am arătat e o minune mai mare decît a tuturor poveștilor scornite de om.

XII

Cetatea purceilor

In programul acelei zile intra și cercetarea cetățuii purceilor. Inainte de a trece podul peste pîrăul Șovarului, Emilian Popovici se opri ca să stea de vorbă cu responsabilul de la magazia de cereale. Dar Ahile Papacostea nu putu da nici o informație nouă.

— Nu înțeleg, se mira directorul gospodăriei de stat, cum se face că o așa de apropiată vecinătate rămîne despărțită și neștiută, ca și cum ar fi dincolo de Dunăre.

Responsabilul de la magazii ascultă neguros mustrarea superiorului său și strînse din umeri.

— Nici eu nu înțeleg, tovarășe director, de ce mă tot întrebați pe mine.

Tovarășul Ahile era un bărbat ca de cincizeci de ani, înalt și uscat, cu ochii măslinii și sprîncene stufoase. Ieșise din furtuna celui din urmă război singur

și scuturat de tot avutul, fără nevastă și copii, cu cele din urmă rude tocmai la Pind.

— Afacerea nu te interesează, tovarășe Papacostea ? întrebă cu severitate suceveanul.

— Ba mă interesează, dar vecinii mei sînt niște sălbatici. Din cap de februarie, de cînd s-au așezat aici cu toată familia, ne-am văzut numai o dată, la început, după ce s-a isprăvit lucrarea țarcului. Raluca lui Rîndunea nu trece pîrîul, parc-am avea holeră. Să trec eu dincolo, nici atît ; mă străpunge surdul cu ostia. Tainul îl trimet de două ori pe săptămînă cu dediu Ivanciu. Nici el n-aude de la femeie decît două vorbe : bună ziua, mulțumesc !

— De ce să te străpungă Rîndunea ? zîmbi ironic Emilian ; îl știu om blajin.

— O fi ; dar își teme muierea ! Pînă să-i dai lămurire ce și cum, e primejdie.

— De ce familie vorbeai ?

— De purcei : așa le spun eu. În cîteva rînduri m-am apropiat pe după sălcii, pînă la punte, ș-am auzit cum strigă la ei Ghiță Mustăcilă. Le cere socoteală pentru lipsa purceilor. Îi amenință că-i trimete la miliție și-i dă afară.

— Dumneata ce părere ai de Rîndunea ?

— V-am mai spus, tovarășe director, n-am nici o părere. Mai degrabă ar putea să fie suspectă femeia. Îi plac, după cît am văzut, gătelile. Dar iarăși mă gîndesc că ea e mai supravegheată decît cei cincizeci de godini.

— Acum sînt numai patruzeci și șase.

— Exact.

Ahile Papacostea își scutură nervos fruntea, stînjenit de privirea iscoditoare a superiorului său.

Au mai stat puțin unul în fața altuia, tăcînd și cugetînd.

Mi-am dat și eu părerea, într-un spirit împăciuitor:

— Poate se sinucid purceii de plictis.

Ahile Papacostea a rîs mînzește, cu toți dinții. Suceveanul a avut numai o strîmbătură de nemulțămire.

— Să mergem, a hotărît el.

Pe cînd ne îndreptam spre podețul de peste pîrău, pe sub streșini de sălcii vechi, bătrînul Neculai Vameșu se apropie de mine și-mi zise, așa ca să-mi facă plăcere:

— Știi că presupunerea dumnitale ar avea un temei serios? Tăul de dincolo de țarc, unde umblă purceii ziua, are cîteva bulboane adînci.

— Insă elevii lui Rîndunea înoată ca diavolii, s-a întors Emilian Popovici cu zîmbetul lui cel strîmb. Profesorul glumește. Problemele se desleagă cu date concrete.

— Sînt și alte metode, prietine Emilian, am răspuns.

— Dacă izbîndesc, mă închin și acelora.

Gemenii se uitau pe sus, așteptînd să mai treacă vreun cuc. Dar în singurătatea locului, în care fremăta ușor pîrăul, toate vietățile văzute și nevăzute încremeniseră la apropierea oamenilor. Dincolo de punte se deschidea o vălcea, și-n acea vălcea se deslușea țarcul, înalt îngrădit, cu streșină de spini. Porțile deschise, deci familia lui Rîndunea era ieșită în petrecere la marginea helești eului, mai încolo, la vale.

In poartă, răsări deodată, de unde ne pîndea, nevasta purcelarului. Era o femeie năltuță și mlădie încălțată cu cizmulițe, purtînd iie și fustă de lînă vișinie mărunt încrețită. Părul castaniu îi era strîns

pieptănat cu cosițele încununînd-o pe deasupra frunții și urechilor.

De și n-avea decît treizeci de ani, fața îi era veștezită de muncă și năcazuri. Își dresese umerii obrajilor cu puțintică rumeneală.

Ne zîmbi plăcut și ne dădu bună-dimineață înclinîndu-și capul.

Chiar în acea clipă paserea primăverii și a norocului cîntă undeva în vecinătate.

— Auleo! Îmi cîntă la spate, țîrîi muierea, răsucindu-se cu dosul spre noi.

Dar îndată se întoarse rușinată, acoperindu-și ochii cu palmele. Cucul își repeta chemarea a treia, a patra și a cincea oară.

— Cîntă Ștefan! strigară veseli gemenii.

— Ba Mitiță, rîse femeia; ăsta e cuc holbat.

C-un răcnet, nepoții lui Neculai Vameșu se avîntară pe drumeagul prăvălatic.

— Domol, copii! strigă spre ei Vameșu.

— Nu-i nici o pricină, grăi femeia cu o voce ascuțită. — O voce care părea muzicuță ori strună —. Tovarășul Rîndunea e prevenit și vă așteaptă. De cînd s-a întors de pe front cu suferința asta a surzeniei, s-a învățat a deslușî mai bine toate, cu privirea. Nu-i scapă nimic. Aude nițel, în felul lui, unele deosebindu-le mai bine, altele mai puțin bine. Cu glasul meu s-a învățat și-l deslușește, dar, să iertați, trebuie să-mi vîr ciocul în urechea lui.

Prefăcîndu-se iar rușinată, și-a acoperit ochii numai cu mîna dreaptă, ca să-i putem observa la degetul mijlociu și la cel inelar cîte o verigă subțire de metal. Probabil aur.

— Dacă aveți bunăvoință și plăcere, poftiți după mine.

A apucat înainte pe cărare, mlădiindu-și trupul. Pe urmă a încetinit, rămînînd în stînga suceveanului.

— Nu s-a mai aflat nimic? Nu bănuiți nimic? a întrebat-o prietinul Emilian.

— Nimic, tovarășe inginer; mare mirare, mare minune.

— Și mare pagubă.

— Într-adevăr, tovarășe inginer, așa e cum spuneți dumneavoastră. Stau și-mi frămînt mintea, fără să ajung la o înțelegere.

— Nu calcă nimene străin aici?

— Ferit-a Sfîntul.

— Nici ziua, nici noaptea?

— Unde e chip? Aici dacă ar fi o dorință sau o plăcere, stă un șarpe cu ochii verzi la pîndă, care simte și vede tot și-și poartă furca cu trei săgeți ca pe o limbă. Ziua mai ațipește nițeluș, cu cățelul cel zbîrlit lîngă el; dar noaptea stă ca ciurezul. Pîș-pîș, cu furca, prin casă, pe-afară, în drumeag, la boxele purceilor și scroafelor. Asta e ca o pedeapsă a lui pe lumea asta. Și Zbîrlea lîngă el fără greș, cu limba scoasă, parcă așteptînd clipa să-i primească sufletul, ca să-l ducă lui Caraoschi. Numai o vizită primim, dar aia e de la administrație.

— Vorbești de Mustăcilă?

— Da, de Ghiță Cotoi. Ar fi putut avea altă înfățișare. Să zîmbească și să spună o vorbă blîndă. Dar așa, îl poți pune la ham alături de Zbîrlea. Însă ce să spun? Afară de critica ce ne-o face, cu vorbe spurcate, purtarea lui e strictă. N-ar fi rău să ne viziteze mai rar. Numai vinerea nu dă pe aci.

— Altcineva nimeni?

— Nimeni, tovarășe inginer.

— Spune drept, Rălucă.

— Drept, cu mîna pe inimă. De mișcat de acilea nu mă pot mișca, de răul balaurului. Iar acolea cine să îndrăznească a păși? Trăim ca în povestea aia, cu heleșteul fermecat. Barim de s-ar găsi ceva, să mă prefac într-o lebădă, ori într-o gîscă sălbatică. Altfel, ce să spun? Trăiesc bine, Rîndunea mă grijește și-i place să mă îmbrace; și mi-i drag și el mie din milă. Dar mai bine m-aș duce la maica în groapă, în cimitirul de la Vieroș.

Urmăream cu interes vorbirea femeii. Dar se pare că eram mișcat eu mai mult decît ea. Nici o umbră, nici o lacrimă nu-i tulbura ochii sprîncenați, de și fără îndoială era sinceră și spunea tot adevărul.

In laturea ghiolului, în pajiște, aștepta Tănase Rîndunea rezemat în ostie. Era un om mult, bine făcut, cu privirea tare, dar cu obrazul mîhnit. Pe pletele-i bălăi, căciula cu fundul lat. Nădragi, bocanci, zeghe, toate erau curate pe el. Se cunoștea că muierea îl îngrijește de aproape. Își trecu în mîna stîngă arma și ne salută milităreste cu dreapta.

La salutul nostru, răspunse c-o îngînare de sunete moi.

— A zis bună-dimineața, ne dădu lămurire Raluca.

La malul heleșteului, sub călăuza celor patru scroafe, godacii rîmau cu hărnicie în nămol, căutînd rădăcinile ce le plăceau. Se afla desigur în papura tînără, la fund, o comoară dulce, pe care «elevii» o săpau și o dădeau afară cronțăind-o cu lăcomie. De subt o salcie, se ridică suind împotriva noastră nea Ghiță Mustăcilă. Se cunoștea, după cum se ținea, că ne aștepta și era la datoria lui.

Cînd intrarăm în domnia lor, scroafele dădură semn grohăind și godacii tineri înălțară capetele și, cu sfîrlele neclintite, ne cercetară sticlindu-și ochii vioi.

Le erau vopsite roș boturile. Unii se coloraseră pînă peste urechi.

Mustăcilă, grav, dădu mîna cu noi toți, apoi ne lămuri că în marginea ghiolului se află rădăcini colorate. Ar trebui chemați niște chimiști să constate. S-ar putea scoate din asemenea rădăcini o bogăție.

Suceveanul îl privi drept, zîmbind:

— Crezi, Mustăcilă, că am putea astfel să fim despăgubiți de lipsa purceilor?

— S-ar putea.

Femeia trecuse lîngă Rîndunea și-și vîrîse clonțul în urechea lui, bîziind lămuriri despre ce se spunea.

— Purceii întîi; pă urmă altele!...

Grăise moale ca surzii, însă privirea îi era întărîtată.

— Nu băgați de seamă ce spune el, mi se adresă nea Ghiță cu milă.

Raluca își slobozi iar cîntecul în urechea surdului.

— Ba să bage de seamă tovarășii ingineri și profesori!

— Ts!... făcu Mustăcilă, adînc nemulțămit. Nu-ți mai vîrî, fă, pliscul în urechea lui; lasă-l în pace.

Raluca fulgeră cu ochii pe nea Ghiță:

— Spune *fă* cui ai mai spus. Eu sînt tovarășa Raluca Rîndunea și dau sprijin omului meu după datoria ce am.

— Bine-bine, mormăi Mustăcilă; nu te supăra.

— Ba *mă,* — își răsuci mijlocul tovarășa Rîndunea... și iarăși urmă a cînta subțirel în urechea surdului.

Zbîrlea veni la mine cu prietinie, cerîndu-mi să-l mîngîi. Nea Ghiță îi aruncă un os de picior de pasere, pe care cățelul îl mirosi, apoi îl apucă delicat și-l cronțăi cu plăcere

— Eu slujesc drept și cinstit, ridică glas întărîtat Rîndunea. Se oprea cînd și cînd gîfîind:

...Eu mi-am dat în război o parte din făptura mea; de-am rămas jumătate de om... tovarăși ingineri și profesori... Acuma eu apăr averea gostatului... și nea Ghiță mă înfruntă că nu sînt vrednic, tovarăși ingineri și profesori... Vino aci, Zbîrleo!

...Eu nu vădii încă pe nimeni... Dar de ce aș fi mai vinovat eu decît cei care au și ochi și urechi... Să se dovedească vrednici alții, dacă nu sînt vrednic eu, Rîndunea surdul... Să-mi dea sprijin, nu înjurături.

— Cine te înjură, bă? mormăi Mustăcilă.

— Să-mi dea sprijin... nu să mă arunce de-acilea... zice că eu aș fi vinovat...

— Cine te aruncă, bă, și cine spune că ai fi vinovat?

— Dar să se știe că Rîndunea Tănase nu piere pînă ce nu străpunge pe făptaș cu astă lance... Martori sînteți cei care ascultați și să-mi ajute Domnul Dumnezeu să-mi plinesc legămîntul...

În cele din urmă vorbe ale surdului gîlgîia tulburare de lacrimi.

— Pînă la acel ceas nu pot avea liniște... a suspinat el.

Raluca se apropie și-l mîngîie pe frunte.

— L-am mai scos, ne zise ea, din gînduri chinuite, învățîndu-l slovele. E harnic și cuminte și acum citește orice, gazete și broșuri.

Suceveanu se miră:

— Ce școală ai, tovarășă Rîndunea?

— Apoi fu să fiu învățătoare, dar m-am lăsat din sărăcie și avînd mamă văduvă.

— Gazetele și broșurile de unde ți le procuri? își urmă investigațiile prietinul meu Emilian.

Raluca îi întoarse un zîmbet alintat:

— De cîte ori ne-ați vizitat, tovarășe inginer, Ochilă al dumneavoastră mi-a lăsat cîte ceva.

— Poate și scrisori?

— De astea nu. Poate s-o fi gîndit, dar n-a cutezat. E încă tinerel. Ce să spun? Îmi place să se uite la mine unii și alții, dar eu nu lepăd în tină, tovarășe inginer, vorbele jurate soțului meu. Împuținat cum e, numai pe mine mă are pe lumea asta.

Surdul mormăia singur ca și cum ar fi priceput:

— Ce trebuie oamenilor moarte, bolișteși foame? O fi trebuind război ălor mari; pe noi ne stropșește de ne lasă invalizi.

Femeia se alătură iarăși de el, alinîndu-l.

Niciodată în viața mea n-am rostit unei distinse doamne omagiile de admirație pe care eram gata să le adresez acuma Ralucăi Rîndunea, dacă nu m-aș fi sfiit de tridentul paznicului de pachiderme.

Suceveanul îmi surprinse privirile și-mi zîmbi prietinește și puțin ironic, apoi se întoarse către bărbatul său de credință:

— Ce părere ai, Mustăcilă?

Mustăcilă tresări. Disprețuind conversațiile cu sexul frumos, nea Ghiță petrecea jucîndu-se cu elevii lui Rîndunea, care veneau cu încredere la palma lui dreaptă încărcată de boabe de porumb. Sfîrlele lor mișcătoare și vopsite păreau trandafirași. Responsabilul cerca să le scarpine cu degetele celeilalte mîini brîușorul care le încercuia mijlocul, semn distinctiv al rasei ce se chiamă Bazna.

— Diavoli, nu purcei, ne zise el întorcînd spre noi gura-i bozumflată împodobită cu cîrlige de peri cărunți. Uitați-vă cum fură cîte un bob din palmă și se feresc ca fripți. Iar scroafele pîndesc de sub salcie,

unde stau tolănite. De mult spun eu că porcul e al diavolului care sălășluiește în fundul ghiolului.

— Astea-s povești, Mustăcilă, îl mustră bătrînul Vameșu. Dacă ai fi învățat carte, te-ai fi tămăduit de frica de demon.

Nea Ghiță rînji:

— Credeți dumneavoastră că nu este? Atunci, după cîte întrebați și cercetați, și după cît spun Rîndunea și Raluca, că nu calcă nimeni acilea, și că nu s-a auzit zvon, și nici lupoaica aia de la Negrileasa nu s-ar afla, cum am putea să *desplicăm* chestia cu lipsa? Ori lup, ori diavolul din ghiol!

— Hai, Mustăcilă, îl mișcă din loc cu una din catalige suceveanul; lasă poveștile și cercetează cum te-am sfătuit. Bate și ți se va deschide.

— Adicătelea cum?

— Caută și vei afla.

Nea Ghiță se scărpină sub căciulă.

— Tovarășe inginer, spun cu tot respectul că slujba mea e mare pedeapsă. De unde să găsesc lup?

— Poate e om.

— De unde să găsesc om dacă nu este? Acilea e singurătate s-o tihnă, tovarășe inginer, ca-n valea raiului; dar nu e valea raiului, ci a Diavolului și a păcatului. De-ar mai trăi baba Uța, am pune-o să descînte și să afume. Baba asta cunoștea numele tuturor dracilor în număr de nouăzeci și nouă. Na-vă! apostrofă el pe purcei zvîrlindu-le cele din urmă boabe și bătînd din palme ca să le scuture de pleavă. Văzurăți? Năzuiră la porumb și îndată se năpustiră într-o parte ca fripți. Unul începu a covița și scroafele numaidecît deteră răspuns grohăind. Cine să se pună cu Împelițatul? Ascultați pe Mustăcilă: învățătură din

bătrîni. Ce spui, Raluca? se întoarse el spre femeie: după cîtă carte ai învățat, este ori nu este?

— Nu e! răspunse rîzînd Rînduneaua.

Nea Ghiță își plesni căciula pe ceafă.

— Aoleo! Să nu te-auză ăl din ghiol, că te pocește!

— Mustăcilă, îi porunci brusc suceveanul, du-te și îndeplinește misiunea ce ți-am dat.

— Ce misiune?

— Mă mai întrebi?

— Păi, tovarășe inginer, tot nu v-ați convins, după cîte v-am spus? Uite, încalec și mă duc, ca să nu fie cu supărare.

Își căută după un pîlc de bozie calul bălțat, dar nu încălecă, ci-l duse de frîu la vale spre luncă. Se întoarse o clipă ca să mai spună ceva, dar își luă de samă.

Rînduneaua întoarse spre noi privirea care știa că-i stă bine:

— Tovarășe profesor și tovarășe inginer, vă poftesc sănătate; mă duc după mîncare pentru soțul meu: s-a suit soarele la prînzișor.

— Ceasul lui Tănase merge bine, a rîs suceveanul; deasemenea și femeia, după cît se pare. Ceas și muiere să umble bine, lucru rar.

Raluca i-a șoșotit la ureche lui Rîndunea zicala inginerului. Trecerea de la atenția neguroasă la rîs năprasnic a produs în paznic o explozie care-i putea fi fatală. Cît pe ce să se străpungă în ostia lepădată la pămînt.

— Bagă de samă, Rîndunea! i-a strigat inginerul. Femeia plecase; el n-a auzit și s-a așezat iarăși neclintit în zaua mîhnirii lui.

După ce am pornit, suceveanul a caracterizat-o pe Raluca:

— Limba i-i coasă...

Și mi-a cerut iar părerea despre problema ce-l preocupa.

— N-am încă nici o părere în țeasta asta pletoasă — am răspuns — ci numai o nebuloasă din care poate să se aleagă o stea cu coadă.

XIII

Poveștile lui Mitiță Grozăvescu

Prietinul Emilian mai rămase o vreme la sfat cu învățătorul. Eu am coborît la vale domol, observînd cu luare-aminte peisagiul și împrejurimile. Toate mi se păreau nouă și neașteptate: lunca spre Dunăre cu esențe diverse, grinduri cu stejăriș, gîrneață și tufă roșie, vălcelele cu sălcii și plopi tremurători. În dreapta se adîncea rîpa heleșteului, cu apa sfredelită colea de lumina argintie a lui aprilie, și umbrită dincolo de taina posomorîtă a adîncimii. Peste heleșteu, deasupra repezișului rîpii, se deslușea ocolul țarcului străjuit de spinării.

M-am apropiat de un cotlon ferit dinspre cărare de un prag de pămînt lutos. Am auzit acolo glasul copiilor. Mitiță Grozăvescu le spunea snoave și povești, încîntînd mai ales pe prîslea. Nenea Radu asculta grav. Nu i-am tulburat; m-am lăsat într-o adîncitură a rîpii de unde-i puteam asculta fără să mă simtă. M-am întins pe spate, cu palmele sub ceafă.

— Aici la noi se află minunile lumii... se lăuda Ochilă.

Mezinul se ruga:

— Mai spune, Grozăvescule!

— Stai, se amestecă nenea Radu; te-am întrebat de ce ești singur aici. Era vorba să vii cu trăsura.

— Ba mai întîi, nene Radule, să ne explice cum imită cîntecul cucului.

— Asta nu se poate explica, tovarășe pionier. Strig cum strigă cucul și gata! Iar cu trăsura aflați dumneavoastră că nu se poate trece pîrîul ăsta care iese din ghiol și se duce la Dunăre. Trăsura trebuie oprită la căsoaie; acolo are adăpost împreună cu caii. Astăzi am lăsat negrișorii să se odihnească și am pus roibulețiii. Stă la căsoaie un om de serviciu al gospodăriei; acum acolo e unul Tache Vîrnavă. Are ceva fîn, nițel orz, ca să petreacă și roibulețiii cît stăm noi aci la sfat. După ce am isprăvit, ne întoarcem, să zicem, cinci sute de pași cu piciorul prin luncă, trecem podișca, înham și ne ducem unde poftim, bineînțeles după ce luăm pe tovarășul inginer și pe tovarășul profesor.

Băgați de seamă. Așa cum e soarele aci în luncă, nu e nicăieri. E în putere și lucirea lui e ca o puzderie pretutindeni, dar nu te săgetează ca în bărăgan; ne ocrotește astă ceață străvezie.

Stau adese undeva singur, în luminiș, subt un plop. Tremură pe mine solzi de soare, parcă ar fi vii. Apare pe o smicea un măcăleandru și-mi cîntă; eu nu mă clintesc, ca să nu-l sperii. La chemarea lui numai ce se arată aproape de mine o dihanie mică, cu trupșor prelung castaniu și ochișori sticliți. Stă și ascultă; e cu luare-aminte, ca să vază la ce tufă se coboară măcăleandrul, unde are el cuib; deoarece acelei dihanii micuțe ce se chiamă nevăstuică îi fac trebuință ouăle ori puișorii păsăruicii.

— O alungi?

— Nu, ca să nu fugă cîntărețul meu. Deodată măcăleandrul tace; a simțit primejdie. După o clipă nu mai e. Dihania cea lunguiață stă cu ochii pe mine. Dar ea nu vede din mine decît un nasture de metal cusut la pălărie, care o ademenește și nu știe ce e. Cum i-am zis încet: Du-te! — s-a mistuit în iarbă.

Aștept un glas din înălțime.

Fiți cu luare-aminte. Îl auziți? Ies de sub plop și privesc cu ochioscoapele mele. Îl caut drept spre soare, deasupra bălților. Îl auziți?

— Nu-l auzim.

— Nu-l auziți pentru că vă închipuiți ori un glas gros, ori un țipet subțire; dar trebuie să căutați în văzduh cu urechea ca o ciupitură de strună, cîntînd ceasul foamei. Îl auziți?

— Nu.

Ochilă imită chemarea răpitoarei celei mari din înălțimea văzduhului.

Atunci copiii auziră și văzură pe împărăteasa pajură în coasta unui nouraș. Am văzut-o și eu.

— Sînt două.

Gemenii cercetară albăstrimea spre sud și descoperiră și soața, dînd ocol pe după fulgul altui nour.

Am văzut-o și eu. A țipat: Clang!

— Parcă-s aeroplane, se minună prîslea.

— Într-adevăr, stau plutind pe văzduh.

— Niște paseri, le definì fără mare admirație nenea Radu.

— Într-adevăr, adăogi iar Ochilă cu glasul lui cel coborît în gîtlej; dar să cunoașteți dumneavoastră că trupul lor e cît al unui berbecuț, și aripile de cîte un stînjen. Unul e Pleșuv împărat vulturul, și soața lui e Pleșuva. Plutesc pe vînt și inspectează șesurile și lunca, revărsările și anafoarele Dunării, ca să

descopere prînzul de care au nevoie. Lor nu le ajunge un pui, cît le trebuie unor pionieri. Lor le trebuie o oaie, un godin, o vită, adusă de revărsări și lepădată la un ostrov ori la o alinătură lîngă un grind. Asupra lor coboară acele avioane cu clonț de oțel și cîngi așijderea ; apucă prada ce aleg, o trag la mal sub scorbură de salcie ; se îndestulează ca să le fie de sațș și ce mai rămîne nestrăpuns și nesfîșiat duc la pui într-un cuib din brădet. De aici pînă acolo, două sute de kilometri.

Deodată, cu totul pe neașteptate, matasa albastră a văzduhului fu sfîșiată cu sunet mare de spaimă. Pleșuv împărat și Pleșuva pieriseră din cer.

— Ce fu asta ? se uimi prîslea.

— N-ați auzit ? Au fulgerat la dreptul lor, răspunse Mitiță.

Deasupra sfatului se întinse ca o alinare. Am ridicat fruntea.

Nenea Radu scosese carnetul și creionul, meditînd cum să însemne cele auzite.

— Atenție ! șopti abia auzit Mitiță.

Bucureștenii înălțară capetele. Între frunțile lor, cuprinzîndu-i de după umeri, își vîrî căpățîna lui mare Grozăvescu.

— Tupilați-vă. Fără zgomot, fără vorbă. Trece inamicul numărul unu.

Cobora domol pe cărare, ținînd în mîna stîngă frîul calului pag, nea Ghiță Mustăcilă. Cu dreapta își trase din cap căciula și-și șterse de sudoare fruntea cu blana ei.

— Și ăsta e din colectivul pleșuvilor, șopti Ochilă.

Mustăcilă ofta cu năduf, cînd și cînd, chinuit ca de-o arsură lăuntrică. Scuipă într-o parte, se șterse sub nas cu căciula și mormăi destul de deslușit :

— O să le-arăt eu... Pe mine nu m-a luat încă nimeni în băşcălie. Nici chiar inginerul!

Se întoarse în loc:

— Ce e, mă? Na! Şi duce-vă-ţi!

Coborîseră după el pe cărare doi din elevii cei mai alintaţi ai lui Rîndunea. Se opriră la glasul lui. Cînd le zvîrli boabele, o zbughiră la fugă înapoi. După ce Mustăcilă porni iar, purceii se întoarseră, ciupiră cîte o boabă, două; ridicară sfîrlele ascultînd apelul scroafelor şi dispărură zbeguindu-se prin tufe.

Nea Mustăcilă îşi roti privirea căutînd ceva.

— Aci sînteţi? întrebă el c-un rîs binevoitor. Privea chiar spre adîncitura unde ne aflam. — Nu sînteţi, bre, acilea, ca să vedeţi necazul lui Mustăcilă?

Copiii tăcură ca bolovanii în dosul cărora stăteau cufundaţi. Îi apăra deasupra lăuruscă agăţată pe lăstari de tufă roşie. Eram bine ascuns şi eu.

Nea Ghiţă nu avea cum sui cu calul, ca să cerceteze; şi se grăbea. De lîngă ghiol poate pornise inginerul. Parcă s-ar fi auzit glasuri.

Se hotărî să-şi puie în cap căciula. Apoi, îndemnînd după el calul în cealaltă parte a cărării cîţiva paşi, se opri lîngă o salcie veche şi scotoci scorbura, băgînd pe deasupra mîna şi înălţîndu-se în vîrful picioarelor. Trase din fundul scorburii ceva ca o scurtătură, ca un retevei ori ca un buzdugan.

— Asta e durda cea veche a lui Maican, şopti mai mult pentru sine Grozăvescu, strîmbîndu-şi buzele mirat.

Omul inginerului se înălţă în scări şi în şa.

— Vino, lupe, să-ţi iau pielea, mormăi el răguşit, privind ameninţător în lungul cărării.

Nea Mustăcilă s-a dus. Grozăvescu se mişcă vioi şi-şi mută locul de observaţie mai sus. De acolo putu

înțelege că nea Mustăcilă a apucat în stînga, pe cînd podișca și căsoaia se aflau în creanga din dreapta cărării.

— S-o fi ducînd la niște cumetri ai lui, care au vîrșe în bălțile de către Negrileasa, își făcea socoteală Mitiță Grozăvescu.

Întorcînd privirile îndărăt, m-a văzut în culcușul meu de iarbă.

— Uite tovarășul profesor! strigă el uimit și bucuros.

Au venit toți în jurul meu.

Prîslea avea o rugăminte:

— Ce e aia «durda lui Maican»?

— E o pușcă veche, c-o țeavă, și scurtată de-o poate ascunde călărețul în desagă, îi lămuri Grozăvescu. Maican a fost un ăla care a bîntuit odinioară în lunci. El a pierit de glonte, dar pușca lui a rămas, nu s-a știut unde. Au mai cumpărat-o unii și alții. E o rablă care abia scuipă la zece pași. Am mai văzut-o cîndva. Acum o văd la Mustăcilă. Vrea să doboare cu ea lupul — zice el. De unde lup? Doar să închirieze.

— Săracul nenea Mustăcilă! îngînă prîslea. Ar trebui să-l ierți.

— De ce să-l iert?

— E bătrîn și bolnav.

— Cine? Cotoi? Bătrîn și bolnav? În tinerețea lui, ăsta s-a bătut cu un sălaș de spoitori. Îi lovea pe rînd cu boxul, de strigau acei meșteri: — Nu da, mă, cu cheia; dă cu pumnul, mă! I-a pus pe toți la pămînt. Iar acum e în stare să se bată cu gospodăria colectivă; dar nu-l mai ține cureaua, l-au slăbit doctoriile alea ce se chiamă *Adio mamă* sau *Te zării printre morminte.*

Prîslea privi nedumerit pe Ochilă. Nenea Radu era însă un pionier cu cunoștințî științifice.

— Astea-s porecle ale alcoolului. A vorbit într-o zi mama Olga despre otrava asta. Tu erai scufundat în aventurile celor trei mușchetari.

Prîslea tot stăruia:

— Nu-l mai dușmăni, Ochilă. Văzuși că-i erau dragi purceii și-i mîngîia.

— Văzui. Acușica să ne grăbim spre trăsură, că ne ajunge din urmă stăpînirea. Aci aproape, în rîpa pîrîului, între împletituri de rădăcini, am văzut în săptămîna ailaltă o mamă aricioaică ieșită la soare cu puii ei. Micuți cît șoriceii, cu țepii moi ca perii purceilor. Erau patru; și ea îi alăpta mîngîindu-i cu botișorul. Țiuiau ceva, adică vorbeau, dar nu-i înțelesei. Doar tovarășul profesor să-i asculte, să vază ce spun. Tovarășul profesor știe orice. A învățat din cărți toate limbile oamenilor și dobitoacelor.

Socot eu că aricioaica îi sfătuia pe pui să fie cuminți, cît îi lasă ea cînd se duce după hrană, ca să-și sporească laptele. Să stea sub mal și să nu zică nici pîs. Căci dacă i-o simți nea Cotoi, îi închide cu uluci mici și pune la portiță un lacăt. Precum se știe, mama puilor numaidecît caută iarba fierului, o aduce ș-o pune pe lacăt și lacătul se desface în bucăți. Aricioaica scoate puii și fuge cu ei, dar uită iarba fierului. Iar nea Cotoi o găsește și se altoiește cu ea la palma dreaptă. După aia are putere să fărîme armă, cătușe, broască de ușă, ca hoții ăi de odinioară.

Nenea Radu se veseli:

— Vorbe și povești, Grozăvescule.

— Păi eu nu garantez că-i adevărat, dar spusei ce auzii.

Mitiță grăbea vorbind. Eu am rămas mai în urmă, așteptînd pe Emilian.

Cînd am trecut puntea barajului pe sub care se zvîrcolea tumultuos pîrăul, Mitiță Grozăvescu isprăvea de pus hamurile pe roibuleți, ajutat de Vîrnavă paznicul.

M-am mirat puțin de acel omuleț cu chica balaie și nasul pălit în sus. Avea ochii blînzi și albaștri ca vioreaua. Vîrsta nu i-am putut-o hotărî. Se învîrtea cu sprinteneală, se ducea la căsoaia de trestie, venea de la căsoaia de trestie fără prea mare grabă și totuși se împiedica, scuipînd imediat locul ce i se punea împotrivă.

— Să trăiți! mi-a zis el, amărît de atîta năcaz.

— Urcați, vă rog, în trăsură, m-a îndemnat Mitiță.

— Merg pe jos pînă ce ne-ajunge tovarășul Emilian.

Feciorașul a apucat căpăstrul unuia dintre roibuleți. L-a mustrat nițeluș pe paznic:

— Frățioare Vîrnavă, vezi de strînge ovăsul vărsat și pune-l bine.

— Numaidecît, răspunse cu bunăvoință paznicul cel mărunt, privindu-ne cu frumusețea lui de ochi ca florile.

— Să mergem, mormăi cu milă feciorul. N-aveți idee, tovarășe profesor, ce omuleț bun și cu dreptate e acest Tache Vîrnavă. Pare el așa, moale și zăpăcit. La început inginerul nostru l-a dat oarecum la o parte, în tagma nătărăilor. — Pe Tăchiță ăsta, zicea, mai bine îl făcea maică-sa mînz, ca să-l mînce lupul. Pe urmă cunoscîndu-i blîndețea, l-a chemat și i-a spus: — Iartă-mă, Vîrnavă, că nu te-am cunoscut. De-acum înainte, ești omul meu. Așa face inginerul nostru oameni fericiți; și cei buni îi sîntem robi cu

sufletele. Totuși este ceva la inginerul nostru care mie personal îmi place mai puțin. Întrebuințează niște vorbe prea populare. Astea le știm noi și nu ne sinchisim de ele; dar cînd le rostește dînsul, parcă taie pe om la ficat. Mie îmi place mai curînd cum vorbiți dumneavoastră, — mai delicat și mai înalt.

— Te înșeli, Grozăvescule. Curat și pe înțelesul norodului grăiește numai inginerul. Eu nu sînt decît un cărturar.

— Poate că mă înșel. Dar eu socot că numai în cărți e toată știința. Un cărturar, aș zice eu că e ca un vrăjitor; toate le știe. Cînd vorbiți dumneavoastră, eu am ca o sfială.

— Să nu te temi de mine, Ochilă. Sîntem amici.

Cuvîntul ultim a făcut asupra lui Grozăvescu o impresie profundă. I-a sporit gustul de vorbă:

— Să vă mai spun ceva despre Tache Vîrnavă, tovarășe profesor. Ați băgat dumneavoastră de seamă că are o înfățișare străină? Oamenii de la noi sînt mai mult bruneți. Spun unii și alții că tatăl lui Vîrnavă a fost un inglez de la Giurgiu, cumpărător și adunător de cereale la șlep, pe care inglez îl chema domnu Gion. Încurcîndu-se el cu o văduvă localnică, s-a adaos poporului nostru acest Tache. Domnu Gion s-a dus, lăsînd pe văduvă cu lacrimi pe obraz. După aia, văduva a și murit. Orfanul s-a pripășit în sat la noi, rătăcind pe la ușile oamenilor și slujind ici-colea. Acum s-a ales bun slujitor al gostatului. Să vă mai spun una?

— Spune, amice Ochilă.

— Mai este la noi un străin. Vi-l arăt într-o zi, la Ostrovul mușteloi.

— Tot în luncă?

— Tot, dar pe alt drumeag.

I-am cerut lui Grozăvescu să-mi facă în pripă o topografie sumară a drumeagurilor luncii și am aflat că, atît cărarea directă de la heleșteu în stînga, pe unde apucase nea Mustăcilă, cît și cealaltă, care da ocol pe la Ostrovul mușteloi, ajung în același loc, ce se chiamă Negrileasa. În preajma colibei de la Negrileasa, în unii ani prielnici, așează pescarii închisoare și leasă pentru crapi. În ăst an, numai cîțiva gospodari din Lunca, între care și Mustăcilă, pun acolo cîteva vîrșe, în niște cotloane numai de ei cunoscute.

XIV

Chipuri ale lumii noua

Ieșisem dimineață pe la capătul de răsărit al culmii dealului; făcusem înconjur larg prin marginea luncilor, și acum urcam din apus pe drum trăgănat, avînd în spate răsuflarea ușoară a vîntului primăverii.

Aveam impresia că vechii plopi tremurători înșirați pe cale își răsuceau frunzele după noi ca pe niște ochi argintii ce ne urmăreau.

Grozăvescu ducea în pas roibuleții. În dreapta și în stînga lui avea pe gemeni.

Prîslea Bucur găsi prilej, întorcînd nasul pe după umărul lui Mitiță, să-i povestească prietinului Emilian istoria cu «durda lui Maican».

— Povestea asta, zise Emilian privindu-mă cu zîmbetul care parcă îl ustura, nu dovedește nimic împotriva lui Mustăcilă, ci mai degrabă în favoarea lui. Ai spus ceva?

— N-am spus nimic, iubite; nu pot încă să-mi formulez părerea definitivă.

— Ai un început de părere ?

— Am, dacă binevoiești, vom mai vorbi despre asta.

— *Perfectissimo.*

Ochilă mă privi pe furiș, holbîndu-se. Îi plăcea vorba și și-o întipărea în căpățînă.

La o cotitură a drumului, aproape de culme, Grozăvescu opri, ca să facă plăcere roibuleților. Plăcerea era și a mea, și mai cu samă a gemenilor. În depărtare, dincolo de luncă, se zărea luciul întins și măreț al Dunării. Nenea Radu își trase carnetul ; prîslea Bucur chiui cu entuziasm.

— Grozăvescule, dădu îndemn suceveanul, fă-ți datoria către tovarășul profesor.

— Da, se grăbi Mitiță, răsucindu-și spre mine căpățîna. Tocmai în fund în stînga, către răsărit, e un otac de pescari clădit odinioară de bătrînii noștri. Acolo-i Negrileasa. Mai în susul apei e vărsarea pîrîului grădinilor. Acolo e a doua punte peste rîpă. O luase năboiul, dar acuma s-a clădit din nou. Mai către asfințit, o să vedem mîine Ostrovul mușteloi. În drept cu noi, cîșla lui unchișul Bîra. Pîrîul grădinilor e hotar între gospodăria de stat și gospodăria colectivă.

— Gospodăria de stat, adăogi suceveanul, are purceii pe care i-am vizitat dimineață, și din pricina cărora am un nacaz «care nu se mai află», cum se spune la noi la Ilișești.

Ochilă propuse acestei expresii o variantă a sa :

— Adică un necaz cu ochii deschiși în întuneric.

— Așa este, Grozăvescule, nu pot dormi.

Privirea obosită a tovarășului Emilian urmărea spirala înclinată a fumurilor de la otacul Negrilesei și de la stîna ciobanilor. Pe povîrnișul dealului, se

înșirau butuci de vie mușuroiți și ridicați pe araci. Pe clina cealaltă a văii, în terenurile de arătură, bubuiau ritmic exploziile tractorului.

— Să vedeți dumneavoastră cînd se umflă apele la viituri mari și înecă toate luncile astea... îndrăzni a observa Mitiță Grozăvescu. Cît se vede cu ochii talazuri.

Romantică aducere aminte! Cu aproape patru decenii în urmă, văzusem și eu una din aceste revărsări dramatice a tumultului imens de șuvoaie ale Europei Centrale, tributare bătrînului Danubiu. Mă dusesem să văd prietini pescari și vînători, în Deltă. Satele erau pretutindeni înecate, crapii rîmau în vetrele risipite. Oamenii se retrăseseră departe de primejdie; am vegheat și m-am odihnit cu ei în taberi improvizate, sub stele, cu turmele speriate îmbulzite în preajmă. Fluviul covîrșise toate luncile, tinzînd să acopere bărăganurile, ca într-un vis al străvechii mări sarmatice.

— Am văzut și eu asta, am suspinat: le simt și ale mele aceste priveliști:

> clădite în mii de veacuri de meșterul cel uriaș
> cu barba de matasa broaștei spulberată de vifor...

— Stihuri? a întrebat cu mirare suceveanul.

— Da; ale unui poet tînăr care a fost și nu mai este...

Acel poet tînăr, care nu mai era, privea cu sufletul aburit de amintiri luncile de la Vieroș, străine și totuși familiare.

Cu ochii lui cît strachinile, Mitiță Grozăvescu rămăsese ațintit ca în ascultarea unui ecou al propriei lui inimi.

— Mergem, Ochilă, dacă binevoiești, l-am îndemnat eu.

— Da! a tresărit el și-a pus mîna pe hățuri.

Era o zi tihnită. Cu suflet împăcat și luminat am intrat în cele două sate care «se țineau de mînă», cum îmi explica inginerul.

Instituțiile nouă se aflau la marginea de dincolo a satului Lunca, în apropierea nemijlocită a Vieroșului. Caii umblau în trap lin pe drumul curat prunduit, printre case cu geamuri mari ce se clădeau acum, printre altele înoite și acoperite din proaspăt, printre uluci înalte și streșinite. De pe băncile de lîngă pomi ne priveau femei curioase, care numaidecît își alăturau capetele șoptindu-și taine.

— Vorbesc despre dumneavoastră, tovarășe profesor, și despre nepoții învățătorului ălui bătrîn, se bucura Ochilă.

Inginerul îmi atinse brațul.

In stînga șoselei, cu porțile deschise, se înfățișa o căsuță modestă, alb văruită, cu ferestrele împodobite pe dinlăuntru cu perdelițe și ghiveciuri de flori. Avea firmă: Maternitatea.

Ne întîmpină o soră de caritate, trecută de amiaza vieții, rumenă și prea plină, care ne pofti să vedem orînduirea strictă dinlăuntru, dar ne informă că intrarea la singura lehuză ce-i sosise în acea noapte nu era îngăduită.

Observam de aproape acea instituție umilă și simplă. Era, ca și înflorirea firească a pomilor din grădina din preajmă, o înflorire a inimii oamenilor. Moașa Aglaia rîdea prea des și avea un glas prea înalt, pentru liniștea lehuzelor, și aș putea adăogi că mă privea cu prea multă stăruință, ca să constate că, într-adevăr, admir toate.

Socot că moașa Aglaia era mulțămită de expresia feței mele. I-aș fi sărutat mîna, dacă acest gest n-ar fi fost al trecutului. I-am strîns degetele grăsuțe sub mărul cel înflorit de la poartă. Ș-am trecut mai departe, răcorit întrucîtva de aerul de plictis pe care îl aveau zugrăvit pe fețe pionierii noștri gemeni.

La dispensar, adunare de femei cu prunci în brațe. Împărțea prafuri și sfaturi o doctoriță tinerică, subțire și balaie. Era serioasă, ca să-și ascundă sfiala, își încrunta sprîncenele subțiri ca să-și dea un aer de maturitate. Mai bine i-ar fi stat să se alinte cu suratele în rochița ei albă și să rîdă cu capul dat pe spate, între două ruje înalte.

Era de loc din Maramureș, din părțile Vișeului. Fată de plugar, cu frați mai tineri la școli de calificare. Dadele și liițele o împresurau cu dragoste și-i sărutau mînuțele. Ea mîngîia copiii din juru-i, făcea loc altora să vie lîngă ea ca să-i mîngîie și pe aceia.

O chema Mariela Pădureanu.

— Spune drept, i-am zîmbit eu, că te chiamă Mărioara Pădureanului.

— Asta este; tovarășul profesor i-a nimerit numele adevărat, s-au bucurat suratele.

Mărioara Pădureanului a rîs ca-n sat la ea la apa Vișeului, nu departe de Borșa.

— Am fost pe-acolo, i-am zis eu.

— Cunoști cumva pe ai mei?

— Ba, cunosc brădeturile și șuvoaiele. Cînd am trecut eu, dumneata nu erai încă pe lume. Am prins într-o bulboană a Vișeului o lostriță de șase kilograme.

— Aici la noi, mi-a răspuns ea cu glasu-i argintiu, pescarii au prins la Dunăre un somn de trei sute de ocale.

— Frumosu-i la Vișeu.

— Mai frumos în Lunca, unde poporul s-a deșteptat mai curînd.

O surată a zîmbit, făcîndu-mi cu ochiul:

— O măritățm pe Mărioara noastră aci.

Mi s-a părut a înțelege de ce la Lunca era mai bine decît la Vișeu.

Mărioara Pădureanului își scutura fruntea împotrivindu-se. Avea în ea o îndărătnicie de căpriță, care sare peste pîrău și pe urmă se cațără pe țanc.

— Indîrjirea ei e de joi pînă mai de-apoi, a rînjit la ieșire suceveanul. O împresură vînători harnici și fără milă.

M-am simțit deodată apăsat de mîhnire. Am întors fruntea; maramureșanca mă salută zîmbind din poartă, cu femeile și pruncii în jurul ei. Am șoptit cîteva stihuri amare:

Trecut-au anii ca nori lungi pe șesuri...

. . . . . .

Trecutul crește-n urma mea...

— Fii serios, prietine, m-a sfătuit puțin ironic Emilian Popovici. Versurile astea au accent și coloare numai în ruinile Iașului, unde verbele de iubire și luptă se conjugă la trecut. Fata asta de la Vișeu e o luptătoare vrednică și vînătorii fără milă care o împresoară au să rămînă numai cu gust de cenușă în fundul gurii. Ce vîrstă îi dai?

— Douăzeci și cinci de ani.

— Mai adaogă zece. Nu i-ai observat cutele de pe frunte?

Fata asta firavă a răzbit în lumină ca troscotul prin piatră, biruind singură toate obstacolele puse de regimul trecut în calea copiilor sărmani.

Mă simțeam și eu pătruns de emoția ce tremura în glasul suceveanului.

Ne-am dus mai departe pe jos, lăsînd pe Ochilă să ne urmeze cu trăsura.

Nu ne-am oprit la sfatul popular, ai cărui conducători și deputați se aflau pe teren, în toiul muncilor de primăvară. Suceveanul îmi lămurea că întîlnirea ce se cuvenea să am cu ei — adică prezentarea mea în fața autorităților locale — o rînduise într-o zi liberă, probabil duminică.

Aveam un început de ațițare și tulburare, datorită unei lovituri pe care nu o deslușeam precis. Nu era, fără îndoială, apariția unei tinere luptătoare a timpului nou, care mă cucerise deodată ca o lumină lină, ca un cîntec vechi. Era altceva, ca o drojdie a unui venin ce se elimina însfîrșit din ființa mea. Roabele care n-aveau altădată răgaz și năsteau pe o brazdă, în vipia soarelui ori în bura zloatei, dobîndiseră ocrotirea omeniei, căminul alinării. Și pruncii poporului, care mureau ca muștele cu puțini ani în urmă, înaintau acum în coloane strînse spre bunurile vieții și libertății.

Mă izolasem; trăisem alături într-o nătîngie ce nu era decît o boală de voință a ușuraticilor desmierdați; dar între toate cusururile, inima îmi rămăsese curată și acum tremura în mine umilită de emoție. Bănuiam că încercările mele n-au contenit și mă sforțam să păstrez o atitudine demnă de un ieșan.

Școala, cea mai înaltă și largă clădire a acelor locuri, tăcea tihnită, ca o doamnă mare ațipită în grădină. In asemenea binefăcătoare ceasuri de vacanță, învățătorul planta răsaduri de legume. Stelian Cepar era cel mai renumit producător de ardei din raion. Se specializase în «grași», în «cornul caprei»

și în «năsturași», aceștia atît de iuți, încît celor ce-i gustau le venea să tragă de la brîu ceacîia și să taie ceva : pasere, vită, om.

Acest celebru bărbat nu era nici înalt nici gras, dar purta un păr negru și cîrlionțat de mirare și-o mustăcioară de cărbune numai pe marginea buzei de sus. A venit către noi și a scos la vedere mînile înegrite de pămînt, ascunzîndu-le după aceea la spate.

— Acum elevii mei zburdă pe colnice, ne-a zis el arătîndu-și zăpada dinților. Cîțiva așteaptă însă pe pionierii dumneavoastră la Căminul cultural.

A rîs numai un strop către gemeni. Le-a făcut nițel cinstea să dea cu ei mîna. S-a întors îndată stingherit spre mine și spre directorul gospodăriei de stat.

— Nu simțești dorința să ne înveninezi cu năsturași de-ai dumnitale ? l-a întrebat bine dispus prietinul meu Emilian.

— Dacă poftiți... Adică ce spun eu ? S-ar putea, cu nițică telemea ori slănină. Să mă duc să mă spăl pe mîini. Trimet și la cooperativă după țuică.

— Stimate tovarășe Stelian, vezi-ți de lucrarea dumnitale care-i mai importantă ; astăzi avem și noi treburi.

— Atunci rămîne pe altă dată ?

— Da.

— Perfect, — contract aprobat și semnat de ambele părți ! exclamă Cepar, evident bucuros de amînare.

Își arăta dinții ageri, parcă s-ar fi pregătit să ne muște. Îmi făceam socoteală că era un bărbat primejdios mai ales pentru doctoriețele blonde.

— Știu la ce te gîndești, glumi sueeveanul strîngîndu-mi brațul și ducîndu-mă mai departe. E ade-

vărat că trimete din cînd în cînd scrisori la aceeași adresă ; dar i se întorc nedesfăcute.

Am avut o satisfacție pe care aș putea-o numi absurdă. Îmi sporea tulburarea ca într-o beție ușoară, de și izvorul tinereții mele era secătuit.

La Căminul cultural așteptau cîțiva școlari din Lunca. Nu le era îngăduit să se înfățișeze decît cu bocanci și cravată. După o privire rapidă de inspecție, suceveanul îndemnă și pe băieții satului și pe gemenii noștri să se cunoască și să se îmbrățișeze. Scena se desfășură după sugestia sa ; feciorașii apucară pe tîrgoveți în brațe cu toată puterea, prîslea chiui entuziasmat ; nenea Radu își notă în carnet cu gravitate numele celor din contingentul rural : Ocolea Zamfir, Haramin Voicu, Lișteau Aurică și Mustea Grigore.

Pe loc și în picioare stînd, colectivul ținu o ședință fulger, în vederea stabilirii unui program de excursii. Dezbaterea îndelungîndu-se, eu și suceveanul am lăsat pe gemeni să se descurce singuri, după cum se cuvenea unor pionieri, și am intrat la Căminul cultural.

Era o clădire scundă, cu destule încăperi. Fusese clădită din chirpici, și, în vremea cînd funcționa ca debit de băuturi spirtoase, ferestruicile lăsau să intre cu anevoie soarele. De cînd era cămin, răsfrîngea în ferestrele înalte toți pomii din preajmă și căsuțele de peste drum, dinaintea cărora stăteau și în acea zi slăvită surate cu ștergar alb deasupra frunții, îmbrăcate cu iie și fuste de lînă cu încrețituri mărunte.

Ne ieși înainte surata Chira cea din tren.

— Poftiți, tovarăși, la noi. Bucuroase sîntem de dumneavoastră ca de soare. Să vină și gemenii, că avem nițică nevoie de ei. Uite scaune.

Scaunele erau împodobite cu lăvicere.

— Ați venit? se adresă ea lui nenea Radu și lui prîslea. Poftiți colea, să vă cunoască dada Liminița.

— Veniți, puii măicuței, veniți, le zise sfredelindu-i cu ochii o bătrînă înaltă și dreaptă, îmbrobodită cu maramă neagră. Să știți că eu am cunoscut ș-am iubit pe bunicuța voastră Smaranda. A trăit acilea la noi, sînt ani mulți de-atunci. M-a bucurat fiind naşă unei copile a mea, căreia eu i-am pus nume Smărăndița, după numele bunicii voastre. Și acea Smărăndiță a mea are copilă căreia îi zice Răndița, tot după numele ăl vechi, ca să nu pierdem pomenirea unei sfinte ce-am avut între noi. Ea ne-a învățat carte pe unele. Și avea plăcere cîteodată, la serbări, de ne cînta un cîntec pe care eu îl mai țiu minte, dar oamenii de aci l-au uitat.

Dada Liminița mieună cîteva note subțirele.

Prîslea izbucni:

— Îl știu eu, de la mama Olga! Îl programăm la serbarea de duminică.

— Așa-așa, puiul dadei, suspină bătrîna. Aud la tine tocmai glasul cumetrei noastre cea de demult.

Dada Liminița asculta, înfricoșată de acea înviere din morți. Căci omul, cugetam eu ca și cum aș fi descoperit o noutate, nu trăiește și nu trece singuratic; ochii, glasul și simțirea celor pieriți renasc în unii din acești prunci care ne împresoară și ne privesc curioși.

«Am greșit, am greșit, mă tînguiam eu fără glas, în lăuntrul meu; m-am socotit singur, despărțit de trecut și viitor, și am greșit.»

Răsfoiam înfrigurat catalogul și cîteva cărți aduse atunci de cetitori. Catalogul mărturisea prefaceri și adaosuri din care nu mă puteam descurca. Cărțile

cuprindeau același text al unei povestiri de mare circulație. Una fără copertă, alta fără sfîrșit, cu filele ca la o varză înfoiată. Multe din cele din rafturi pline erau la fel. Serviseră poporului flămînd de lectură, trecuseră din mînă în mînă, intraseră prin ochi în suflete, erau cele mai eroice luptătoare ale prefacerilor revoluționare pe care le vedeam în jurul meu. Am cuprins o invalidă din acestea și am lipit-o în locul unde îmi bătea inima. Am închis ochii, ca să nu mi-i vadă nimeni umezi.

XV

Povestea lui moș Bîra

In văzduhul înalt se învăluiau nouri, trecînd de la sud spre Carpați, domolind în răstimpuri strălucirea soarelui. Curentul de la fața pămîntului era moale; cel de sus aprig și grăbit, confirmînd schimbarea vremii anunțată de sucevean. Alergătorii ploii galopau cu mult deasupra țancurilor de munți.

Ceteam în ochii prietinului meu mulțămire, pe cînd mă punea în curent cu situația semănăturilor și cu lucrările ce mai rămîneau de făcut în acea primăvară. Fete și femei scoteau de sub sticlă cele dintăi răsaduri de legume, ca să le planteze devale, în răzoare pregătite. Meșteri lemnari puneau în bună stare roțile cu cupe pentru vadul grădinilor. Am trecut pe la crescătoria de rațe, la pîrăul Cricovului, la Stanție unde se aflau grădinile de zarzavat și prin alte părți. Ochii iscoditori ai directorului observau și judecau dintrodată tot; își nota fără cuvinte ceea ce socotea el și trecea mai departe, cu bună-voie, nu ca un

stăpîn și nici ca un tovarăș hapsîn. Ce avea de spus amîna pînă la asfințitul soarelui. «Nu e *conzult,* zicea el, să opresc macar o clipă lucrul acum. Discutăm la vreme, prietinește.»

— N-a fost totdeauna așa, urma Emilian să explice, ducîndu-mă pe o cărare cotită spre lunci, în afară de sat. La început oamenii noștri cei mai buni de aici stăruiau să întemeieze în fiece zi, în marginea ogoarelor, o adunare în care opuneau hotărîrilor mele o retorică întortochiată și complicată. I-am dezbărat cu timpul ; în loc de harța celor vechi, cîntecele tineretului.

Mergem acum spre oile pe care le călăuzește Bîra. Apucăm de-a dreptul, pe jos. Găsim la stînă trăsura cu Grozăvescu și copiii, dacă nu s-au dus mai spre Dunăre într-o expediție plănuită ieri cu pionierii satului.

Am avut destule greutăți cînd am plănuit adăposturi sistematice oilor gospodăriei colective, adică obștei, cum le place oamenilor de aici să spuie.

Pentru cai și vite ne-a fost mai lesne. Am clădit adăposturi cum am poftit. Era vorba de animale aduse în asociație pe care ei le socoteau tot ale lor și urmau a le priveghea și a le ocroti.

Cînd a fost vorba de oi, socoteala a fost alta ; de oi se simțeau mai puțin legați.

— Apăi oile, zice unul Gavrilă Aman, cum au trăit pînă acuma ? Nu s-a auzit de cînd lumea de casă pentru oi. Au trăit veacuri fără casă statornică ; să trăiască la fel și de acum înainte.

Am întrebat blînd :

— Dar voi pînă acuma cum ați trăit ?

— Să ferească Dumnezeu de asemenea trai.

— Atunci de ce nu alcătuiți și oilor o viață mai bună ?

Au răspuns alții, dovadă că rezistența era pusă la cale.

— Păi noi sîntem oameni, iar ele oi. Le luăm lîna, laptele, mielul și gata! Așa e de la începutul oilor datina.

— Vorba asta o spuneau și boierii despre părinții voștri, — că datina țăranilor e să robească și să slăbească, iar a boierilor să se îngrașe.

— Așa e, s-au îndîrjit unii; cei ce-au uitat să nu mai crîcnească!

— Dar mai spun și eu una, întrerupe Ciocîrlea. Era bine și odinioară.

— Cînd?

— Cînd erau ăia care nu mai sînt acum.

— Nătărăul, răspund eu cu oarecare obidă, vrea să se întoarcă la ziua de alaltăieri, cînd a murit taică-su și a fost praznic.

A făcut adunarea haz și alții au propus alegerea lui Ciocîrlea ca nătărău al satului.

— Voi cei care nu înțelegeți, zic eu iarăși, sînteți ca mîrțoagele oarbe care învîrt roata de la gîrlă. Și lupul e de părere să nu adăpostim mai bine oile, ca să-și ia mai lesne dobînda.

Cei care șovăiau au rîs, scuturîndu-și capetele.

— Să le adăpostim mai bine, urmez eu, ca să dea lapte mai îmbielșugat și lînă mai de preț. Iată, s-a găsit un baci dobrogean priceput, care se leagă să încrucișeze oile noastre cu berbeci merinos.

— Cum îi zice acelui baci?

— Bîra.

— Bîra? Hm! Ce nume e ăsta? Ce se poate pricepe un ăla pe care-l chiamă Bîra?

— Nu vorbim despre asta! Vorbim de oi merinos. Nu vă plac?

— Adică să boierim oile ?

— Să le boierim.

Au hăulit, și-au trîntit căciulile de pămînt; de atunci avem oi merinos și pe moș Bîra pe care-l cunoști. Să nu crezi că Bîra stă cu oile în grajdul cel făcut după plan. Oile, da. Bîra, tot în sarică vara și în tohoarcă iarna, sub stele, sub vifor; și scoate și oile în porneală după legea oilor: dar a lepădat perdeaua de stuf de pe vremea lui Burebista; fătatul oilor se face la loc călduț; lupii plîng, venind din ostroave depărtate și se tînguie că li s-au împuținat furtișagurile.

Pe botul dealului se afla clădit grajdul de cărămidă, cu streșini largi, cu strungă pentru muls, într-o încăpere deosebită, cu sculele meșteșugului brînzei: cazane, strecurători și comarnice.

Toate mirosurile stînei stăteau asupra acestei așezări curate, dar oile se aflau în lunci la păscut cu feciorii și cînii. Ne-au întîmpinat cîteva javre bătrîne și flocoase care, după ce și-au făcut datoria, zăpăind de cîte trei ori, s-au dus mai încolo mîrîind.

Un moșneag alb adus de șale, bărbierit cu îngrijire, cu chimir lat de piele și cu cămașa spălată în zer, ne-a ieșit înainte.

— Ce mai faci, unchește Filostrat ?

— D-apoi cu fabrica asta de brînză, a rîs bătrînul arătîndu-și dinții încă tari.

— Acasă Bîra ?

— Cum nu ? La porunca dumneavoastră. Scrie socoteli în catastifuri. Vină încoace, nepoate Gheorghieș; au sosit domnii să-ți ieie sămile. Înainte vreme erau răbușurile; acum e mai ușor, însemni toate cu peana. A scris Gheorghieș Bîra scrisoare la

cantelarie, să ni se slobozească brici fain, că cel vechi nu ne mai slujește bine; și ciobanii au rînduială să umble ferchezuiți și curați, ca laptele din șiștar. Iaca Bîra; eu mă grăbesc să pun cașu-n strecurători. V-aș da o gustare, dar nu-i chip din pricina cîntarului și socotelilor. Altă lume; nu zic că-i rău, da-i aspră rînduiala, ca la un palat ca acesta.

A ieșit Bîra, cu tohoarca într-un umăr și cu pletele cărunte unse cu unt. A dat mîna cu noi. Ne-a poftit pe scăunașele scoase afară și el a rămas în picioare.

— A trecut nu demult Mitiță cu feciorașii învățătorului. Dacă l-or găsi pe Nacu, s-or opri, căci la cîrlanele lui se află astăzi Cățeluța. Poftesc s-o mai vadă. Poate s-or întoarce. Altfel, trăsura vine să vă ieie și pe dumneavoastră. Dacă poftiți cîte-o cupă de zer, porunciți.

— Am venit nu atît pentru zer, cît ca să vadă prietinul acesta al meu de la Iași rînduiala asta nouă. Unchețul Filostrat zice că-i place.

— Îmi place și mie, precum știi, tovarășe inginer, numaicît înțeleg că vremea păstorilor trece ș-a rămînea numai ca un vis. Aici e mai mult zavod, mai mult negustorie decît stînă. Mai bine așa, decît cu blăstămățiile și stricăciunile pe care le-am apucat în vremea cînd am intrat învățăcel la ciobănie. Tovarășul profesor e din părților Ieșilor?

— Precum ți-am spus.

— Apoi, tovarășe inginer, și tovarășe profesor, în acele părți am pătimit eu pe cînd aveam optsprezece ani.

Mă aflam slujind cu simbria noastră ciobănească la niște baci din Săcele, fiind și eu de pe acolo din părțile Brașovului.

Acei baci mari, trei frați cu numele Cimpoieru, aveau rînduit să treacă muntele «în țară», cum spuneau ei, cu cinci mii de oi împărțite în turme; din vama Oituzului se împrăștiau în Bacău și Iași; și-apoi mînau la vale către iernatic; se duceau pînă în părțile Constanței, la Marea, unde aveau rude așezate în acele părți, de mult, din vremea turcilor.

Eu slujisem ca scutar tinerel la acei oieri. Și la optsprezece ani vîrstă agonisisem șaizeci de oi, umblînd după rînduiala lor, cu cinste și cu dreptate. Îi eram drag celui mai vîrstnic dintre ei, badea Neculai. La orice nevoie, pe badea Neculai îl căutam.

Intr-un rînd, ajungînd noi în ținutul Ieșilor, la Șipote, loc cu pășuni bune, am întîrziat pînă la Sîmedru. Atunci mi s-a întîmplat să mă îmbolnăvesc de o boală iute de dragoste. Și ducîndu-mă la badea Neculai stăpînul meu, m-am tînguit și l-am rugat să mă sloboadă din legămînt, căci aș vrea să rămîn în acea parte de lume unde s-a arătat dragostea mea.

Badea Neculai m-a mustrat:

— Greșești, feciorule, zice; tu ești intrat acuma în săptămîna oarbă, dar ai să deschizi curînd ochii și ai să te căiești amar. Nu plînge! Ți-oi da partea ta de oi și vezi-ți de bucuria tinereții, pînă ce-or da peste tine nevoile. Atunci gîndește-te la mine, care ți-am fost părinte.

Ca orfan, ce rămîneam singur, am vărsat lacrimi, dar am rămas la Șipote, cu oile. M-am înfățișat la neamurile fetei și-am hotărît logodnă și însoțire. Iar ca să pot începe o gospodărie, ca un străin ce mă aflam, m-am tocmit cu arendașii moșiei să hrănesc curtea și slujbașii din fruptul oilor mele, iar ei să-mi deie lemn de casă și bani cît am prubuluit noi că i-ar face trebuință unui însurățel.

După ce am ajuns la Duminica Mare, cînd se înțarcă mieii, s-a văzut că făcusem socoteală bună. Cioporul meu era în spor și scoteam caș gras pentru îndestularea boierească.

N-a trecut o lună după Duminica Mare, și numai ce-mi fac cunoscut jupînii arendași că tocmeala nu-i cum o știu eu, ci cum o hotărăsc domniile lor. Turma e a proprietății, iar eu slugă.

Nu mai spun că mi se deschiseseră ochii din orbire. Am plîns, m-am rugat, am chemat martori, — cine să se milostivească de un străin? Muierușca s-a lepădat de mine, bătrînii ei m-au izgonit din casă. Am dat într-o gălbănare, cugetam să-mi pun capăt vieții. Dar înainte de asta m-am hotărît să mă duc la Iași să reclam judecătorilor.

La Iași n-am ajuns. În preajma Hîrlăului, iată dau peste o turmă din frunte a ocrotitorului meu. Era vremea întoarcerii la văratic.

Ciobanii m-au oprit. — Ce este? — Uite așa și așa. — Stăi pe loc, pînă ce vine din urmă Neculai Cimpoieru, să-i spui lui ce te doare; numai el poate drege prostiile.

Iaca vine badea Neculai, călărind semeț, mare și greu cît o bute. Cum mă vede, oprește și descalică din tarniță.

— Ți-a trecut orbul găinilor? zice. Aud de la feciori că ai fi intrat la grea nevoie.

Îi spun eu lăcrămînd păsul meu.

— Feciorașule, hotărăște el; stăm pe loc pînă ce m-ajung din urmă frații mei Avram și Tudor, care ți-au fost și ție stăpîni. Turmele se adună către Șipote. Ne ducem acolo și noi, stăpînii, și tu, feciorul nostru, pe care te-am lăsat zălog aici cu șaizeci de

oi. Acuma se mai adaogă și noatenele ce le-ai ales la înțărcat.

Cuprindem oile tale cu ale noastre și ne ducem luîndu-te și pe tine cu noi.

Așa am făcut. La Șipote a fost cuprins și cioporul meu între turmele care treceau. Cei trei baci au rămas cu mine. Cum s-a aflat că cioporul a fost învăluit de turmele mocanilor, se înfățișară jandarmii ca să ceară socoteală.

— Domol, copii, zice badea Neculai celor doi jandarmi. Mai zăboviți o țîră pînă ce vine procurorul cel mai mare de la Iași. Noi avem un avocat al nostru la Iași, pentru năcazuri ca acesta, ce ni se întîmplă nouă uneori în țara Moldovei. Am vorbit cu dînsul pe sîrmă, să vie în bătaie de vînt cu procurorul.

S-au pus de pricină boierii, că să oprească oi ale Cimpoierilor; amenințau cu haidăii de la curte, dar haidăii știau mai bine decît toți cum e treaba.

Iată sosește prim-procurorul; coboară din trăsură cu avocatul săcelenilor. Procurorul, bărbat tînăr și negricios cu numele Păcuraru. Avocatul, om bălan și vesel, cuconu Osvald, bețiv vestit în vremea lui.

Cercetare la fața locului.

— Domnilor, zice badea Neculai Cimpoieru, noi, stăpînii de turme de la Săcele, aveam rînduială de a trece către Țara-de-Jos cu turmele și-apoi de a ne întoarce la văratic. Anul celălalt am lăsat zălog aici cu șaizeci de oi pe un fecioraș al nostru. De cînd umblă mocanii noștri cu turmele prin țara Moldovei, de la vremea lui Ștefan-Vodă Bătrînul, și chiar mai de mult, lăsăm din vreme în vreme cîte-un fecioraș, cu zestre, ca să-și fericească zilele c-o moldoveancă.

Au încercat arendașii să spuie și ei ceva.

— Ba să mi se îngăduiască a grăi, după învoirea ce am de la cinstit procurorul de față, s-a împotrivit badea Neculai.

Pe cioporul lăsat de noi cu feciorașul Gheorghieș Bîra au pus stăpînire fără nici un drept dumnealor, care se uită urît la mine.

Nu, — nu crîcniți, — n-am isprăvit.

Aflați că oile noastre cîte sînt acum pe cale și cîte mai avem, poartă un semn anumit, pe care îl punem fiecăreia, la tunsoarea întăia, după care tunsoare noi le spunem cîrlane. Fiecărei cîrlane îi punem la urechea stîngă o căpușă neagră ca smoala, cu un meșteșug al nostru, de nu-l mai poate prăpădi pînă la moarte. Deasemenea și bărbăcuților le punem același semn.

Dacă se va găsi între oile noastre, după hîrtiile ce avem de la vamă, oaie fără căpușă neagră, omul dreptății să ne osîndească la *știaf* și despăgubire. Iar de se vădește din spusa mea adevărul, atunci să fie mustrați cei care asupresc și despoaie pe sărmani.

Mai am de spus încă ceva!

Dau un fedeleș de douăzeci de ocale vinars, de la Cotnari, acelor slujitori boierești care au cunoscut adevărul în ce am spus eu.

Să se ostenească domnul prim-procuror să cerceteze și cioporul de care e vorba și care e în popas pe cale; să cunoască la toată oaia, mioara și noatena semnul de căpușă neagră.

Știu că m-am tot dus înainte cu oile și cu doi dintre baci. Pe loc a rămas Avram Cimpoieru, mai tînăr și mai sprinten, ca să descurce treaba. Am mai aflat că acel Osvald, avocatul bălan, se trăgea în degete cu consulul chezaro-crăiesc. Adăogind la asta și pe

procuror, pe care, cum am spus, îl chema Păcuraru, și era și el strănepot de baci de peste munte, s-a întîmplat arendașilor năcaz, din care au ieșit bine scărmănați. Au ajutat și haidăii boierești, după ce s-au îndestulat cu fedeleșul de vinars de la Cotnari.

Astfel, nevinovat fiind, am ajuns pe căi cotite la limanul dreptății. Apoi, după aia, cu ajutorul Cimpoierilor, m-am așezat oier într-o pustie dobrogeană ce-i zice turcește Merdevenlî-Punar, adică Fîntîna cu trepte, de unde încet-încet am suit către viață.

— Înțeleaptă istorie, am zis eu.

— Într-adevăr, a răspuns suceveanul; acuma se cuvine să bem cîte o cupă de zer rece, ca să ne răcorim de atîta poveste.

Unchești Filostrat sta la pîndă și, cît te-ai șterge la ochi, a îndeplinit porunca. Ne-a urat să ne fie de bine, căci nu se află pe lume băutură mai bună decît asta a ciobanilor.

— Doar apa... am zîmbit eu.

— Adevăr grăit-ai dumneata, a încuviințat unchești; dar nu aici în ținutul bălților, ci la munte, sub cetina brazilor, unde cîntă îndemnîndu-te izvoare reci, limpezi ca lacrima. Cine s-a adăpat din ele nu mai uită plaiurile. Așa rîvnesc eu de cincizeci de ani să mă întorc unde am cîntat din frunză și să mai dorm o dată în poienile cerbilor.

— Unchești Filostrat, l-a mîngîiat Bîra, te-i duce cu trenul pînă la Bicaz și de acolo te vei sui tot mai sus, tot mai sus, pînă sub stele.

— Asta n-oi crede-o; eu am umblat țara cu piciorul; în tren nu m-am suit niciodată. În cotinețele alea negre n-aș putea răsufla.

Bîra a zîmbit, clipind către noi cu înțeles.

XVI

Spectacol puțin obișnuit

Dintrodată s-a auzit duruind și s-au învăluit negrișorii cu trăsura, sub stăpînirea lui Mitiță Grozăvescu.

— Vă poftim să veniți la berbeci, unde e stăpînă Cățelușa, a strigat el; ca să vedeți ce jocuri s-au stîrnit acolo; ca la comedie.

— Ce spectatori mai sînt? a rîs cu voie bună suceveanul.

— Apoi mai întîi sînt cățelandrii: ei, se chiamă că învață. După aceea niște berbecuți mai slabi; pe urmă sînt pionierii, doi ai noștri și trei din Lunca, ș-apoi tovarășul învățător Neculai Vameșu; iar neamț peste toată comedia — Cristea, scutarul.

— Atunci musai să *merem,* a hotărît prietinul meu.

Baciul s-a apărat răspunzînd accentului mai-marelui său:

— No, că Bîra mai are de scîrțiit cu condeiul prin condici.

Eu și suceveanul ne-am suit în trăsură, și, cît ai număra un sfert de mie, am ajuns într-o poiană țărcuită larg de sălcii vechi pe un grind apărat aproape în toți anii de revărsări. Se afla acolo o curmătură. Pe cline, dintr-o parte și din alta, grăbeau depănînd grăbit din picioare cîte o pereche de berbeci. Doi urcau în dreapta și doi în stînga.

Cățelușa, între doi cățelandri, sta așezată pe coadă cu gura căscată și limba trandafirie atîrnînd.

Îndărătul ei, pe un buștean, bunicul Vameșu. Mai în stînga lui, cinci pionieri, cu obrazurile îmbujorate. Pe drumul năsipos al luncilor trăsura noastră umbla lin, nimeni nu ne auzise. Se vede că reprezentația

berbecilor îi interesa nespus pe toți. Cristea era asudat și-și lepădase căciula.

Numai Cățelușa a adulmecat deodată îndărăt, ca și cum ar fi întrebat aerul ; se ridică și veni cu grăbire la mine, cu ondulări grațioase. M-a condus la spectacol, s-a asigurat că m-am așezat cu tovarășul meu lîngă Vameșu, pe buștean, și a arborat iar foaia de trandafir a limbii.

Cristea a dat semnal c-un fluierat ușurel, nu pentru berbeci, ci pentru spectatorii noi.

Luptătorii, cu coarnele răsucite și cu lîna încă netușinată, ca o claie pe ei, ajunseseră de o parte și de alta pe dîmburi. Acolo se opriră, amenințînd cu frunțile și sfidînd fiecare pe adversarul său.

Dintrodată se prăvăliră dintr-o parte și din alta la vale, cu un avînt vrednic de o lucrare mai puțin neroadă. Intîlnirile au fost ca niște explozii, aproape în aceeași clipă. Se putea presupune că țestele lor se vor desface în bucăți nenumărate. Nimic. Lovitura înfricoșată a zvîrlit pe adversari în sus, apoi i-a prăvălit pe spate. In clipa următoare se retrăgeau depănînd cu grăbire din picioare și ridicau clinele ca să-și ia din nou pozițiile de atac.

In fond, era o competiție tragică, — care totuși stîrnea în cei de față o desfătare nemaipomenită, un rîs cu lacrimi.

Cu aceeași convingere de stîncă și seriozitate nealterată, berbecii și-au repetat atacurile, pînă ce au început a se clătina pe picioare. Măcar de-ar fi luat parte oi la acea priveliște, dar nu se aflau de față decît ființi din alte specii zoologice. Cînd i-a văzut că se duc, nebuni de cap, din nou la deal, după șapte reprize, Cristea i-a bîrîit și i-a împrăștiat amestecîndu-i cu camarazii lor pașnici.

Aţîţarea lor totuşi nu era sleită. Cei patru au pornit-o din nou în altă regiune a lumii, adică spre altă parte de luncă, spre a-şi da viaţa cu glorie pentru nimic. Cristea a apucat caţa şi s-a aruncat pe căluţ fără şa. I-a ajuns şi i-a întors, apucîndu-i de lînă cu prăjina cu cîrlig de fier şi hărţuindu-i. Acel instrument de guvernare era moştenire de la păstorii faraonilor egipteni. In acelaşi timp Căţeluşa îi prigonea lovindu-i cu pieptul şi muşcîndu-i de urechi.

După ce li s-a domolit truda rîsului, copiii şi-au apropiat una de alta cele cinci căpăţîni scurt tunse şi au ţinut sfat în şoaptă.

Invăţătorul cel bătrîn s-a înălţat de pe buştean, cu barba-i albă revărsată pe piept ca o etolă. Parcă ar fi vrut să mustre pe copii cu privirea-i tristă, dar braţul lui mai curînd i-a binecuvîntat.

— In ce cotloane vreţi să vă mai duceţi, mă rog ? N-aţi hoinărit destul în dimineaţa asta ?

Gemenii au venit cu frunţile goale la bunic, alintîndu-se sub barba albă, şi mărturisind cu umilinţă că n-au hoinărit destul.

— Dar oamenii mai au şi altfel de trebi, i-a mustrat el.

— Se poate, a intervenit inginerul ; cei cu trebi să se ducă la datoria trebilor. Pe slăviţii pionieri şi vrednicii barbaţi de mîne Grozăvescu îi va duce, după a mea poruncă, la o baltă veche ce fusese zăgăzuită de nepricepuţi acum şapte ani şi se împotmolise pustiindu-se. După şapte ani, zăporul din primavara asta a rupt pragul închisorii şi a deschis gîrla cea veche de la Nuferi. Acuma, vine pe acolo iarăşi peştele. Irimia Dorobanţu a pus stăpînire pe vad în numele gospodăriei colective. A adus cîţiva nepoţi ajutor punînd în

rînduială colibele vechi. Grozăvescu i-a dus din partea mea răspuns că-i vin oaspeți astăzi.

Vameșu s-a așezat pe buștean clămpănind cîteva cuvinte de încuviințare pe care eu nu le-am deslușit bine.

— Dumneata, Neculai, te duci la livadă.

— Neapărat; la Nuferi n-am ce fabrica.

Am zîmbit, cerînd lui Emilian dreptul de a mă număra între copii.

— Negreșit. Treaba dumnitale la Nuferi am prevăzut-o. Ajuți pe pescari stînd și privind. Deasemeni nici eu nu pot veni; am trebi la cancelarie. M-aș fi dus să văd pășunea mînzărilor; dar lăs asta în sama oilor; găsesc ele singure iarba grasă și călăuzesc pe cioban. Am de luat cîteva măsuri și de primit de la colaboratorii mei informații. Trebuie să dau un telefon la București. Poate să mă eliberez peste două ceasuri și vin să vă iau.

Ceteam în sucevean o nemulțămire și o grijă. Glasul îi era tulburat, cu toată veselia aparentă.

După plecarea lui și a bătrînului Vameșu, gemenii au prins a frămînta din picioare, ca niște căluți nerăbdători.

Eu trebuia să întîrzii o clipă, ca să-mi fac datoria față de prietinii locului. Am dat mîna cu Cristea. Cățelușa a venit să-și puie și ea laba în palma mea, și eu i-am șoptit că voi veni s-o văd cît mai degrabă. Îndată nenea Radu și-a notat în carnet scena și prîslea a comunicat-o celorlalți trei pionieri, ca să se stîrnească la Lunca și Vieroș, a doua zi, faima că profesorul e un fel de năzdrăvan care grăiește cu toate dobitoacele.

Însfîrșit am pornit pe o cărare, avînd înainte călăuz pe unul dintre copiii locului. Îndată după călăuz, gemenii; apoi ceilalți vieroșeni și eu. Am umblat în șirag

și în tăcere cam doi kilometri, pe sub sălcii rotate. Era o liniște ca într-un ținut părăsit; nici strecurare de dihănii mărunte, nici zbor de paseri cîntărețe. Deodată a trecut un porumbel sălbatic într-un zbor cotit, ca și cum ar fi ocolit pe neașteptate o primejdie. Îndată a trecut al doilea și al treilea, cu aceeași mișcare fulgerată. Coțofana bătea în apropiere, înjurînd pe străinul care făcuse popas în domnia ei.

Scînteieri de apă se zăreau prin lăstari și locul se lumină, în lunca măruntă. Apele ce năboiau dinspre Dunăre se învăluiau lin, umplînd o baltă veche, cu maluri bine statornicite. Țărmul dimpotrivă se prevedea nedeslușit pînă în marginea unui desiș de gîrneață. Apoi balta s-a tot îngustat într-o gîrlă de o sută de pași lățime, după aceea mai îngustă, pînă au apărut două colibe mari, la care se vedea că lucrările fuseseră înoite din proaspăt de mîna omului.

Ne-am apropiat unii de alții, oprindu-ne în luminișul colibelor.

Omul nu ne simțise încă. Sta încordat asupra valului care sălta lin pe spărtura deschisă din cap de primăvară de zăpor. Mînuia lin chipcelul, cufundîndu-i ciorpacul plasei în frămîntarea tulbure; fără a opri, aducea prăjina descriind cu instrumentul un arc pe dedesubt, și îndată apărea în plasă jocul argintat al peștilor.

Inclinînd plasa, pescarul o deșerta într-un zimbil de papură bine potrivit în stînga lui.

La strigătele de plăcere ale copiilor, omul se opri și ridică fruntea, înlăturînd chipcelul de deasupra apei și depunîndu-l.

Obrazu-i ars cumplit de soare aținti asupra noastră un singur ochi viu. Celălalt ochi era stîns în pielea boțită, dînd expresiei feței lui o uimire strîmbă. Era

cu picioarele goale pînă la genunchi. Deasupra nădragilor suflecați, o cămașă roșie care-l slujea probabil de ani mulți. Nici cușmă, nici cingătoare. Spîn și pleșuv, uscat și mărunt, acel Irimie Dorobanțu părea alcătuit din mîl și gloduri. Ochilă mă informă de destoinicia acelui pescar străvechi.

Omul singurătății de la Nuferi, după ce rîndui chipcelul pe podina pe care se afla, păru a se închina mai întăi unui duh al apelor, după aceea ridică spre noi un obraz nou în întregime luminat de o bucurie neprefăcută.

Avea și glas, căci ne răspunse la salut. Avea un glas moale, blînd și uniform de pescar ce sfătuiește cu el însuși în zile pustii.

— Bine ați venit la unchiul Irimia Dorobanțu, ne zise el, străpungîndu-ne pe rînd cu săgeata neagră a ochiului său unic. Dumneata ești profesorul ăl nou, adăogi stăruind a mă cerceta ; îmi vorbi de asta ucenicul meu ăl mai tînăr, Mitiță Grozăvescu. Îmi place că nu ești supărat și rîzi la mine : Uite, prinsei nițel pește cu chipcelul. Vine pește, — de ce să nu vie dacă se deschise poarta ?

De șapte ani, nepricepuții închiseseră balta Nuferilor, răspunse el la întrebarea mea. Se supărară atunci gîște și rațe și nu mai clădiră cuib acilea. Crapii dădură cu botul și găsiră zăgaz. Aoleo, ce facem ? ziseră supărați, aci e balta unde petrecură în fitece primăvară moșii noștri de la Papură-Împărat, și unchești noștri din vremea lui Sultan Mahmud, și părinții noștri de la Cuza. Bine petrecură la apă lină și lăsară icrele pe buruiana crapului și se umplu balta Nuferilor de puzderia plevei. La o săptămînă ies ciucii, și într-o lună cresc cît palma și-și zic crăpceni, iar la

șase luni sînt ciortănași și trag la cîntar jumătate de oca.

Care e folosul pescarului, mă întrebi dumneata ?

Întrebasem eu ; știam care e folosul ; dar pofteam să-mi explice moșul.

— Folosul e că avînd noi aci balta Nuferilor, o închidem cu gard tare, după ce intră legioanele de crapi cu miile și miile de mii. După ce leapădă icrele, apoi îi pescuim după rînduiala noastră a pescarilor. Și toamna, deschidem și dăm drumul tineretului și bătrînilor care au mai rămas. În altă primăvară bătrînii să fie călăuză tinerilor, să vie iar la balta lor.

Dacă ne bucurăm acuma de cîștigul ce vom avea iarăși ?

Întrebasem tot eu. Copiii ascultau într-o reculegere uimită.

— Ne bucurăm, de ce să nu ? Dar la mine nu e negoț, e altceva, tovarășe profesor. Dacă poftești, îți spui.

— Poftesc.

— La mine-i lege, de la un medic în vremea războiului ăl dintîi, cînd ne războirăm cu turcii. Am fost intrat într-o fiertură de săbii și lănci, și fui străpuns la ochiul drept, precum se vede. M-au dus sanitarii întîi aproape, după aia la spital la Rusciuc, și avu grijă de mine un medic rus, cu ochelari și barbă cărunță. Îl chema Astap. Frate doftor Astap, nu mă lăsa să pier. Nu te teme, Irimie, îmi spune. Rămîi cu un ochi și poți trăi o sută de ani. Să nu bei vin, să nu mănînci carne. Hrana la tine să fie numai pește și turtă coaptă în țest.

Așa am făcut și, pînă să împlinesc suta, mai am șapte ani.

Își întoarse ochii asupra copiilor :

— Văz aci doi străini cu basma roșie. Cine ești tu ăl bălan ? Nu te-am văzut încă pe aci.

— Eu sînt prîslea Bucur și ăsta e nenea Radu.

— Nepoții Vameșului, am adaos eu.

— Să fie sănătoși. Moșul le-a făcut și lor undițe ușoare ca la învățătură dintîi. Hai, ăilalți de la Vieroș, nepoți ai mei, căutați în fundul colibei la colțul dinspre miazănoapte și scoateți trestiile pregătite.

Căutați rîme. Dați pe gîrlă ceva mai încolo sub sălciile alea, unde se alină apa. Văz jucînd obleți.

Eu mai dau cu chipcelul aci, la ruptură.

Copiii și-au întemeiat într-un sfert de ceas treaba lor la luciul gîrlei. I-am privit un timp cum se frămîntă și i-am ascultat cum zvonesc. Irimia Dorobanțu le-a făcut de pe podina lui semn de liniște. Li s-au alinat glasurile ca ciripitul vrăbiilor la amurgit. Apoi nu tîrzie vreme a izbucnit o larmă aprigă. O săbioară argintie dăduse în cîrligul lui nenea Radu. Acest prim rezultat al expediției lăsă destul de liniștit pe geamănul întăi ; dar prîslea luase foc, i se îmbujorase obrazul, îi sticleau ochii și glasul lui săgetă deasupra luncii cu atîta putere încît rațele cele mari sălbatice, din tainița unui ghiol de sub sălcii bătrîne, se zvîrliră spre cer cu măcăituri de spaimă și bătăi mari de aripi. Cînd văzu pe moș Irimia Dorobanțu lepădînd chipcelul și bătîndu-se cu pumnii în cap, prîslea își lovi gura cu palma mînii stîngi, pe cînd cu dreapta trăgea și arunca peste cap în răchită prima dobîndă pescărească a vieții lui.

Am petrecut așa o vreme în lenea aurită a lui aprilie. Într-un tîrziu, a sosit și trăsura cu inginerul.

Mitiță Grozăvescu s-a prăvălit de pe capră, a desprins șleaurile, a dus negrișorii sub coliba a doua, după aceea a schimbat cîteva semne tainice cu Doro-

banțu și s-a dus să caute în adăpostul principal alte măistrii decît acele cu care se desfătau pionierii.

Suceveanul s-a lăsat obosit între niște maldăre de stuf. Poiana fermecată a bătrînilor și piticilor îi apărea ca în lucirea îndepărtată a unui vis. Într-un timp își înălță fruntea atent. Abia a auzit un mormăit ca din fundul pămîntului și al Dunării înfiorînd cununa de smicele fragede ale unui plop tremurător.

Cele cinci undiți ale copiilor lucrau cu un fel de bucurie, trăgînd de la adînc una după alta andrelele de argint ale obleților.

Suceveanul închise ochii. Mă așezasem și eu aproape, urmărind o vreme isprăvile chipcelarului. Mi s-a părut că mă cufund în bulboana unui somn adînc.

XVII

Irimie Dorobanțu își aduce aminte

...Am tresărit: n-ațipisem decît o clipă. Mitiță Grozăvescu aprinsese foc în preajma mea la adăpostul cîtorva lespezi de piatră. Stufuł pîrîia rupt de dinți aprigi de flacără. Cu mișcări repezi și bine cumpănite, feciorașul sporea pojarul. Potrivi crăcana și atîrnă de lanț, deasupra jocului flacărilor, căldarea plină cu apă.

Cînd ochiul moșului Irimie se întoarse spre mine cercetîndu-mă, cunoscui în apa lui adîncă privirea Cățelușei lui Bîra; se vădea în el dorința de a-mi auzi glasul ori de a-mi cere ceva.

— Aveți apă? am întrebat.

— Avem: bună și rece. Mitiță, urmă el către fecioraș, curățâ peștele din zimbil și aruncă în jar lespezile de piatră, ca să se înfierbînte. Eu mă duc cu to-

varășul profesor la izvor ; iau cu mine și donița pentru îndestularea ălorlalți.

L-am urmat pe cărare, spre gîrnețe bătrîne ce țineau în rădăcinile lor, ca în ghiare, un grind. În dosul acelui grind, ca într-o cupă a țărînei, se afla apa ferită de soare. Tresăreau din fundul ei bulbuci vii.

— O să poți bea ? m-a întrebat moșul.

— Am fost vînător, i-am răspuns eu ; m-am închinat la multe izvoare.

— Asta e bine, mi-a răspuns el, c-o îngînare de viers ce cînta numai pentru mine și pentru el în singurătate.

M-am pus pe brînci, am închinat fruntea pînă ce am simțit înfiorarea apei ș-am băut prelung. M-am tras apoi deoparte și m-am așezat pe o cioată, în mireasmă de mucegai și izmă.

Dorobanțu mă privea stăruitor.

— Mi-a spus băiatul, Mitiță Grozăvescu, unele și altele, din care s-ar vedea că dumneata ai o cunoaștere a omului și a dobitocului.

— Vorbe, unchișule.

— Ba dacă te-a cunoscut o lighioană, mai vîrtos te cunoaște un om.

— Știu eu ? N-am în inima mea decît milă pentru nacaz și durere.

— La mine ai cunoscut ?

— Am văzut scrise pățanii în toată făptura dumnitale. Altceva încă nu.

— Să-ți spun eu, cred că puțini știu ce m-apasă. Spusei cîndva lui popa Nae ; dar el se duse pe ailaltă lume fără să-mi dea răspuns. Cu ce furăm vinovați ca să pătimim atît, ca mucenicii lui Hristos ? Munciră și pieriră, asta fu rînduiala părinților noștri. Vai și amar cînd legile dau dreptate numai ălor mari și tari.

Dumnezeu ori diavol făcu numai pentru noi sapă și lopată ? Ca să ne trudim și să ne săpăm mormînt ?

— Ba nu.

El mă străpunse cu ochiu-i ager :

— Știu ce vrei să spui. Ascultă, ca să-ți mărturisesc și dumnitale ce mărturisii popii Nae, iertat fie de toate păcatele, mai cu seamă de păcatul că nu-i păsa de viața noastră chinuită.

In al cincizecilea an al vieții mele, adică taman la 1907, primăvara, mă aflam cu soția mea Floarea la ogor. Boroneam pentru mazăre, avînd ajutor și doi copii legiuiți ai noștri. Făcusem popas ca să îmbucăm ceva. Dădusem și caii la pășunat la nițică iarbă, într-o vîlcea.

Iată că auzim larmă spre sat. Strigau oamenii că vine armata să puie stăpînire și pe sărăciile noastre, după răzmerița ce se stîrnise prin Teliorman și prin alte părți de țară.

Se arătară călăreți cu lăncile plecate ; rumînii se învălmășiră îndărăt. Bătură tunuri asupra satului. La a patra bătaie de tun, ieșiră flacări prin firidele de la turla bisericii. Oamenii dau năvală iar spre sat. Atunci încep a trage asupra lor vînătorii și după ce-i învîrtejiră iarăși, porniră în pas alergător gonindu-i. Cînd și cînd se opreau și trăgeau salve. Așa dădu mulțimea peste noi. Și căzură de gloanțe copiii noștri, ai mei și ai Floarei. Ne zbăteam eu și Floarea mea cu fețele la pămînt. Trecu pe deasupra noastră cavaleria. Se duse. Satul ardea. Oamenii cîți rămăseseră fugeau, și-i vînau vînătorii.

Eu și soața mea Floarea lăsarăm copiii morți pe ogor. Era pe seară și ne strecurarăm furiș pînă acilea la gîrla Nuferilor, unde mă aflu eu acum, mărturisindu-ți dumnitale faptele.

Aveam o colibă care nu mai este.

Intrarăm în acea colibă a noastră și ne culcarăm între maldăre de stuf, învelindu-ne cu țoalele. Nevastă-mea se tînguia întruna de durere de rinichi. O lovise în trecere un cal cu copitele potcovite. Și așa, plîngînd, a adormit de trudă.

Am ațipit și eu. Și visai, prietene, un vis. Se făcea că vin asupra noastră de la Dunăre ape mari; și grăind cu Floarea, ne înțeleserăm să ieșim din primejdia înecului pe la grindul păstorilor. Se făcea că pornisem ținîndu-ne de mînă. Deodată mă văzui singur. Soția mea cu care pornisem nu mai era. Mă înfricoșai — că fără mine, Floarea mea se pierde. Mă trezii din vis, nădușit rece. Femeia se afla lîngă mine moartă. O pipăii; mai avea încă lacrimi în găvanurile ochilor.

De atunci trăiesc aci pustiu și singur. Mă întorc în sat numai iarna. De treizeci și mai bine de ani tot aștept parcă să-mi aducă puvoiul pe acea pierdută Floare, cu care fui fericit în zilele mele.

Stau și mă gîndesc uneori, tovarășe profesor, că Floarea fu jertfă și visul cu tîlc. Se întoarce puvoiul ducînd la prăpastia sfîrșitului lor pe ăi de ne detunară cu tunul și ne vînară cu gloanțe. Iar satul nostru se umplu iar de lume, și copiii ălor împușcați, astăzi sînt rumîni cărunți și cunosc libertatea, cum se spune la școala unde învățai și eu.

— Ai mai avut vreme și curaj, moș Irimie?

— Numai iarna. Cum înverzește primăvara, mă întorc aci, la visul meu.

Bătrînul Dorobanțu m-a privit cu tristețe. A umplut cu apă proaspătă donița. M-a îndemnat să mă mai închin o dată la izvor și apoi să ne întoarcem la otac.

XVIII

Ospăț la balta Nuferilor

Plimbarea la izvor și povestea lui Irimia Dorobanțu duraseră puțină vreme. Cînd ne-am întors la focul de stuf și vreascuri, Grozăvescu încă nu isprăvise de curățat peștele. Îi aduseseră și copiii obleții și săbioarele lor și, într-o tăcere nespus de atentă, punctau cu ochii și nasurile operația lui Ochilă. Ba încă prîslea era atît de absorbit de noutatea lucrului, încît își scosese vîrful limbii între dinți, semn al ajutorului pe care se silea să-l dea feciorașului.

Suceveanul dormea în maldărele de stuf. Sprîncenele îi erau încruntate și în somn. Îngrijorările i se zbăteau în globii neliniștiți ai ochilor închiși.

M-am lăsat și eu în pătulul de stuf, mîngîiat de adierea plăcut mirositoare a pădurii.

Cînd m-am întors pe spate în culcuș, am văzut spre miazăzi îmbulzeala de nouri ca un zid negru. Spulberul înălțimilor văzduhului spărgea cetatea aceea a vijeliei, mînînd-o spre nord. Am mai auzit încă o dată dincolo de Dunăre, foarte departe, bombănitul tunetului.

— Grăbiți, copii, a grăit cu glas moale moș Dorobanțu.

— Poate trece ploaia... a răspuns cu îndoială Ochilă, mai mult ca să nu întristeze tineretul care privea admirîndu-i dibăcia.

— Poate-o trece, i-a dat ajutor cu bunăvoință moșul.

— Trece, a dat încredințare nenea Radu. Prîslea, privind în juru-i, s-a arătat mîndru de acest oracol.

Moș Irimia dădu ocol vetrei focului inspectînd căldarea.

— Ați pus sare ? Bun. Ați presărat mălai ?

— Numaidecît, a încredințat Ochilă pe moș.

— Să știi că mălaiul e cernut și făcălețul la locul lui.

— Știu, moș Irimie. Și cînd turnăm mălaiul în căldare, tragem alături de foc și lespezile de piatră pe care întindem peștele, zvîrlind deasupra și un praf de sare.

— Masă ca-n poveste, înainte mult mai este, cînta prîslea.

Ascultam șoaptele amestecate cu o stare sufletească nouă, în care pătrundea, ca o mireasmă de pelin amar, veninul istorisirii de la izvor a bătrînului Irimie.

Rareori o tragedie a poeților pe care îi admir mi-a putut da o impresie mai zguduitoare a durerii. Și încă la poeții pe care îi admir, e vorba de semizei și eroi nobili care se apostrofează într-o versificație retorică și îmbielșugată ; pe cînd pescarul cel bătrîn mă sîngerase cu mijloace atît de simple și vorbe atît de puține. Inima lui devastată tremura încă pe cînd grăia cu bunăvoință ciracilor de la focul pescăresc.

Suceveanul se răsuci în stuf ; se întoarse pe o coastă spre mine și deschise ochii.

— Ce faci ?

— Mă pregăteam să aținesc și eu.

— Ai ascultat cumva o istorisire a acestui moș-neag zănatic ?

— Da ; am fost mișcat.

— N-aș putea spune, mi-a răspuns Emilian, că apreciez asemenea amestecuri de realități cu visuri obscure.

A tăcut un răstimp. A oftat. Eu așteptam lămurirea supărării lui. A urmat :

— Ajunează și el, în asemenea zile cînd îl împovărează mihnirea. Trebuie să recunosc că slutul, chiorul, hodorogul ăsta are patos.

Am adaos:

— E un ciclop întîrziat, care așteaptă împlinirea unei legende.

Urmam a sta neclintiți unul lîngă altul.

In vremea asta Ochilă și tovarășii săi de basm mestecau mămăliga și frigeau pe lespezi încinse pește din balta Nuferilor.

Asemenea meșteșug culinar îl practicau păstorii în preistorie, iar malaiul fiert le slujea ca adaos cu mult înainte de născocirea pîinii.

Altă listă de bucate disprețuiau dunărenii, străbunii lui moș Irimia din negura adîncimii trecutului.

Auzeam pe gemeni mirîndu-se cu țipete de găinuși spăriate că pescarul cel bătrîn nu se împărtășește din ospăț.

— Sînt bucuroși că le rămîne partea lui, rînji suceveanul.

Moșul le dovedea că acea zi de marți e ziua lui de post. Dovada lui bineînțeles era neargumentată. Cît își întrebuințau copiii cu hărnicie dinții, el se duse să pîndească trecerea vidrei pe subt undă într-un loc de dînsul cunoscut.

Prîslea a depus într-o parte bulzul de mămăligă și-n alta peștele fript, ridicîndu-se cu avînt și declarîndu-se tovarăș al lui moș Dorobanțu...

— Ba întîi mîncați și vedem după aia... l-a potolit pescarul pe prîslea.

Suceveanul a oftat iarăși prelung.

— Observ că ești contrariat; te rog spune ce e, ca să mă liniștești, l-am îndemnat eu.

— Îți rămîn îndatorat, amice, de interesul ce-mi arăți. Mă liniștesc; de aceea am venit aici lîngă dumneata, căutîndu-mi calmul. Fără stăpînirea nervilor aș rămînea dezarmat.

Am aflat, urmă el, un lucru urît, rămășiță a gunoaielor trecutului, a ignoranței și arbitrarului. Doi din deputații noștri au amînat a treia oară predarea cotei cuvenite statului și refuză în același timp darea fiscală. După cît am înțeles de la secretarul organizației din Lunca, Niță Pîrlea și Tudose Zălog se cred puși în afară de îndatoririle obișnuite ale cetățenilor, deoarece sînt oameni sus puși. Al doilea e chiar președinte al sfatului popular comunal.

— Ce e asta? Nu se pot lua măsuri?

— Ba da. Trebuie să punem problema la adunarea de astăzi.

— Nu pot fi constrînși să-și îndeplinească obligațiile?

— Ba da. Nu e necesar însă numai atît. Toți cetățenii de aici trebuie să-și dea samă de gravitatea faptului.

Eu tăceam.

— Asemenea împrejurare e ca un examen al muncii noastre de lămurire.

E ca și cum m-aș afla la marginea unor zădărnicii. Ca și cum aș munci să umplu cu apă butoaie deșarte.

Dintrodată m-am simțit străpuns de o indignare ce-mi dicta atitudini, declarații și măsuri teribile.

Suceveanul îmi cetea în ochi mînia. Zîmbi sarcastic.

— Să ne răsucim, dumneata spre foc, eu spre luncă. Liniștește-te cum m-am liniștit eu. Dormim o toană — fără vise.

Moș Irimie se retrăsese de la foc, cu mișcări domoale de sălbătăciune. Se rezemase cu spatele în

trunchiul scorburos al unei sălcii și-și cuprinsese cu palmele genunchii aduși către piept.

Focul se stîngea. Ochilă puse bine deoparte în colibă mămăliga rămasă. Cufundă de cîteva ori căldarea în gîrlă, curățind-o pe dinlăuntru cu șumuiog de fîn. Puse dinaintea oaspeților donița cu apă de izvor, ca să se adape fiecare după pofta inimii. Irimia dădu copiilor ce-l împresurară lămurirea că vidra pe care o pîndește e cel mai crud dușman al peștilor de la Nuferi, afară, bineînțeles, de om, care le e și mai abitir dușman. Dar omul e om; și e dușman ș-al vidrei.

In sunetul moale al vorbei bătrînului am ațipit.

Somnul n-are timp. După o clipă sau după un ceas, m-a trezit glasul lui Ochilă:

— Vine furtună!

Nourii se buluciseră asupra colțului nostru de lume. Harmasarii vîntoasei galopau pe deasupra luncii, învăluind-o adînc. Copiii se puseseră la adăpost în șoprul trăsurii. Eu și prietinul meu suceveanul ne-am ridicat din culcușuri, ș-am primit în față, odată cu ascuțișul vîntului, cîteva stropituri de ploaie.

Moș Irimie nu se clintea din locul lui, sta tot grămădit cu spatele în salcie, ca o mumie a mîlurilor.

Ochiul lui negru privea ațintit, nepăsător de furtună.

Intr-un răstimp, se ridică de la pămînt cu mișcări cumpănite și trase după sine în mîna dreaptă o ostie sprintenă cu trei colți. In mișcarea bulbucită a gîrlei, cunoscuse trecerea vidrei.

C-o mișcare aprigă din tot trupul, zvîrli arma asupra dihăniei ce-i împuținа peștii. Ostia rămase înfiptă în nămol, vibrînd din mănunchiul lung și subțire de salcie.

— S-a dus! zise el cu obidă, adăogind bolborosit o înjurătură. Dar pieirea ei, tot de mîna mea!

Grozăvescu se repezise la marginea gîrlei și trăsese ostia, ducînd-o la colibă.

— De-acuși mîine, rînji Irimia. În noaptea asta bate ploaia. Trebuie să ridic maldării la intrări. După aia vin și eu în sat, să văz ce mai face lumea.

— Deseară este film la cămin, îl îndemnă Grozăvescu.

— Să fie. Eu am film balta. Nu vă grăbiți, se întoarse el către sucevean. Norii se împrăștie; ploaia ne vine abia cînd asfințește soarele.

Bătrînul începu a pune în picioare maldării de stuf la intrarea colibei lui. Pentru unele lucruri și unelte de preț avea ascunzători anumite. Duse căldarea, ostia, și strînse plasa chipcelului, mormăind:

— Oamenii de pe la noi nu sînt duși de multe ori la biserică.

Puneam mîna și-l ajutam, eu și suceveanul. El se ferea oarecum rușinîndu-se. Grozăvescu aduse la clacă și pe copii.

Lunca suna cînd grav, cînd cu șuiete înalte; tufărișurile pletoase de sălcii se zbuciumau, răsucindu-se cu silinți repetate, ca să se elibereze din ancorele rădăcinilor și să fugă spre limanuri mai blînde. Unchesul rîdea: așa rumînii de-acilea tot s-au silit să se smulgă și să plece din nedreptate și răutăți și au rămas pe loc...

— ...Pînă ce veni la ei dreptatea...

— Cine spuse asta? tresări bătrînul.

— Eu, Ochilă, nepotul tău, bă moșule. Dar la ședință vii?

— Acolo da.

— Iți pui zeghe și încalți cizmele ale de le făcuși cînd venii eu pe lume.

— Altfel decît cuviincios nici nu mă pot înfățișa, ca unul ce fui și eu ales deputat.

Pe cînd ne pregăteam de plecare, copiii, pe neașteptate, se făcură nevăzuți.

— Nu e nimic, îi ajungem din urmă, își da cu părerea Grozăvescu. Numai de nu i-or fi dus ai noștri de-a dreptul, peste bălți și viroage. Ca să se bucure bunicul, cînd i-o vedea plini de apă și noroi.

Fără să mai aștepte îndemn, Mitiță Grozăvescu își potrivi la gură degetele după un meșteșug străvechi și scoase niște fluierături înfricoșate.

Glasurile gemenilor răspunseră din luncă.

— Sînt aci, se bucură Ochilă.

Alte fluierături răzbiră din înălțime, ca și cum i-ar fi răspuns paserile mari, străine, ce se învăluiau spre munte.

XIX

Economie și politică

Văzduh fără strălucire, boltă de nouri joasă și zi încenușată. Unele din alcătuirile gospodăriei colective din Lunca le cercetam cu surprindere, călăuzit de un bărbat simpatic și curat la înfățișare. Mă lăsase în grija lui prietinul meu suceveanul. Era președintele gospodăriei, Anton Porumb. Patruzeci de ani vîrstă, mustăți cît vrăbiile, ochi sprîncenați de coloarea castanei. Față de cărturarul pe care îl călăuzea, arăta oarecare sfială, rămasă din timpul cînd nu era decît muncitor țăran sărac. Voinic, cu mijlocul supt ca la toți truditorii din greu; cînd și cînd lăsa să cadă în vorbirea noastră un cuvînt potrivit și atunci i se înseninau privirile.

La cloșca artificială brigadiera mi-a zîmbit ca și cum am fi fost cunoștinți vechi. Era o persoană voinică, îndrăzneață și cu nasul pălit în sus. Și-a stăpînit cu buzele strînse toate informațiile pe care mi le-ar fi putut da, încredințată că «inspecția» aceea e a unui cunoscător redutabil.

Incubatoarele se aflau instalate în două camere, cuprindeau cam două mii de ouă. Într-o săptămînă avea să iasă la lume puzderie de pui din rasa pămînteană de găini cu gîtul gol.

— Bune ouătoare, am încuviințat eu, ca unul ce eram dator să știu toate. Ș-am adăogit, amintindu-mi de vrednicele mele învățătoare cărțile, că meșteșugul clocitului artificial îl practicau acum șasezeci de sute de ani și egiptenii, grămădind, în cupele cuptoarelor anume gătite pentru asta, mii și mii de ouă de rață care aveau să se prefacă în rățuște și să treacă la maica lor, apa blagoslovită a Nilului.

Cumetrița Glafira s-a îmbujorat de uimire ascultînd asemenea istorie și importanța oficiului ce i se încredințase a crescut în ochii tuturor gospodinelor și gospodarilor care mă ascultau de la pragurile și tindele celor două cămăruțe, fapt pentru care mîndria însoțitoarei mele a crescut simțitor. Imediat la iia cumetrei a apărut o floare de mușcată.

Ca să nu se deoache, desigur.

— Avem și grajd sistematic pentru cai, a urmat să mă informeze Anton Porumb; și staul pentru vacile cu lapte.

Eu mi-am amintit că, în ferestrele staulelor din Olanda, înfloresc ghiveciuri cu flori.

— Ca și la noi... mi-a zîmbit binevoitor responsabila de la vacile cu lapte.

Persoana balaie, destul de plină în cărnuri, cu mînicile sumese, care mi-a strecurat asemenea replică, părea bucuroasă că și gospodari din alte țări — care vor fi fiind și unde vor fi trăind — se împărtășeau de asemenea progres.

— Hrănim viteii deosebit, dîndu-le lapte în castroane, a adaos tovarășa cu mînicile suflecate.

— Sîntem mulțumiți de munca dumnitale, tovarășă Albu, a lăudat-o președintele gospodăriei.

Am avut imprudența să mai întreb ceva :

— Mieluților merinos le dați lapte cu sugăricea ?

— Cu biberonul, da, m-a corectat tovarășa Leana Albu.

I-am cerut imediat iertare. Sugăricea, hrănitoare primitivă cu zahar și covrig sfărîmat, rămîne la deșeurile trecutului, în care zac și sutele de mii de morminte ale pruncilor poporului muncitor de la țară.

Se mai aud oare astăzi vorbele umilinții și sărăciei din vremea cînd a deschis ochii bătrînul Irimie Dorobanțu ? Dabile, podvezi, havalele, haraci, biruri, clăci, boieresc, plocon...

Toate s-au dus la gunoiul veacului.

Adoarmă în morminte cuviincioase tînguirile de demult :

> dreptul umblă cu capul spart ;
> pînă la Dumnezeu te mînîncă sfinții ;
> sătulul nu crede flămîndului ;
> boii ară și caii mînîncă ;
> de mila ciocoiască, țipă pruncul
> în burta maică-si.

Cufundat în asemenea probleme de lingvistică, înaintam spre cancelarie, în sala unde se aflau înștiințările

legate de muncile de primăvară și atîrna tabla neagră a gazetei de perete.

Ne sosi întru întîmpinare Ochilă, prietinul meu. Îmi aducea o manta subțire de ploaie de coloarea șoarecelui și înștiințarea că îndată se deschide adunarea.

Casa sfatului popular se afla peste drum, în conacul fostului arendaș. De la portiță, aveam a străbate o grădină de flori, din care am urcat două trepte într-un pălimar larg. Cîțiva săteni mai întîrziau aici, trudiți de munca zilei și prăfuiți de spulberele vîntului. Toți purtau bocanci și ciorapi roșii, iar în cap căciuli țuguiate.

Aici se afla țara călărimii de odinioară a moșnenilor ce se numeau «roșii», căzută în rumînie trei veacuri și acuma ridicată iarăși la libertate. Unii dintre acei muncitori trudiți erau deputați ai sfatului local.

— Noroc bun ! le-am zis.

Ei m-au salutat cuviincios :

— Mulțumim, tovarășe profesor. Ne-am tras către sat. Se îmbufnează vremea de ploaie.

Cîțiva au venit cu bunăvoință la mine și mi-au strîns mîna.

Se aflau în dreapta pălimarului și doi milițieni, corect învestmîntați, în mantale, încinși, cu automatele la șold.

Ochilă mă duse către ei.

Unul era nalt și lat în spete, cu ochii verzi subțire sprîncenați. Al doilea, mărunt, țigănatic, cu nasul ager.

Cel lat în spete mă întîmpină cu glas blînd, puțintel trăgănat.

— Cum am intrat în Lunca, am auzit vorbindu-se de domnia voastră, tovarășe profesor.

După accent, l-am cunoscut numaidecît că e moldovan.

— Mă chiamă Dănilă, m-a informat el.

— Ești cumva de la Bogdănești ? l-am ispitit, privindu-i ochii ca unda Moldovei.

— De unde știți ? s-a veselit el. N-avea cine vă spune.

— Știu, căci cunosc partea de țară de unde vii. Am cunoscut destui răzăși vechi cu numele pe care-l ai dumneata. Toți aceștia au venit de la Maramureș cu Bogdan-Vodă, căci măria sa a așezat întâi Domnia țării. Celor cu ochii verzi li se mai spunea încă moroșeni, cînd am trecut eu pe acolo spre mănăstirea Rîșca.

— Iaca, eu de-acolo vin, dar n-am știut asta.

— Apoi cîte ne spune dumnealui!... a îngînat Ochilă.

Milițianul mărunțel și brunet s-a apropiat și el de mine. Ca să întindă mîna, și-a trecut din dreapta în stînga cartea pe care o purta, învălită într-o strajă albă de hîrtie velină.

— Dar mie, a zîmbit el subțire, mi-ai putea spune numele și domiciliul, cum le spuseși tovarășului Dănilă ?

— Cred că da. Numele ți-e Aurică Popescu ; domiciliul, București.

Mărunțelul și-a zbătut pripit pleoapele ochilor de catran ca să se dumirească ; apoi s-a luminat, agitînd mîna cu cartea.

— Dumneata, a rîs el, trebuie că ești vînător.

— Așa este ; mai bine zis, am fost.

— Și trăgeai bine la zbor ?

— E adevărat.

— Ei, să știi că-mi plăcu. Dar și eu sînt dat dracului.

Explica lui Dănilă chestia, arătîndu-i cartea, cu numele și domiciliul deslușit caligrafiate pe straja de hîrtie velină.

— Intrăm la ședință, declară Ochilă, privind cu mîndrie în juru-i.

Am suspinat, trecînd pragul :

— Poporul acesta merită să se ridice din mișelie.

— Da, tovarășe profesor, m-a aprobat șoptit Grozăvescu.

Ochii cît strachinile i se aburiseră.

In camera destul de largă, unde se țineau ședințele, am aflat îndată cu privirile pe sucevean, la masa prezidiului, în dreapta președintelui ; ochii lui m-au întîmpinat cu o lucire deosebită, care s-a oprit numai asupră-mi o clipă ; după aceea s-au întors la asprimea lor atîntită.

Tudose Zălog, președintele, era un bărbat vîrstnic și greoi, cu părul tuns scurt, cu fălcile și bărbia atîrnînd. Se uita holbat, cu albușurile scrijelate de ațe sîngerate, asupra celor de față, truditori ai acelui pămînt — unii dintre ei deputați — care se odihneau cu adevărat în scaunele cu spătar.

Se plîngeau că vîntoasa îi năucise de cap în ziua aceea.

In stînga lui Zălog se așezase moș Dorobanțu, îmbrăcat ca la sărbători, cu cizme și zeghe. După moș, în margine, Anton Porumb.

In partea cealaltă a mesei, în dreapta suceveanului, secretarul de partid în straie orășenești, cu nasul atîrnînd asupra hîrtiilor. In chica-i bogată castanie, deasupra urechii drepte, se vedea deslușit părul mai închis la coloare, în locul unde avea obicei să-și șteargă condeiul.

Indată ce-am intrat și m-am așezat lîngă Chira și Leana, suratele cele zîmbitoare, ședința a început. Grozăvescu își potrivise scaunul în dosul meu. Ii auzeam răsufletul pripit, din pricina emoției.

Tudose Zălog s-a ridicat în picioare. Atunci i-am observat și foalele revărsate.

— Vra să zică, să se facă liniște, a început el.

Tusele s-au alinat ; șoaptele au contenit.

— Înainte de a trece la chestii curente ale adunării noastre, a urmat Zălog, e nevoie să lămurim o afacere pe care eu cu nici un chip n-aș putea-o amîna.

— Chîm ! a făcut îndărătul meu, înăbușit, Grozăvescu.

M-am plecat spre vecina mea Leana Albu, șoptindu-i :

— Tovarășul Zălog n-a fost cîndva primar ?

— Nu primar, ci consilier comunal ! mi-a răspuns ea. De-atunci au trecut ani ; eram copilă.

Președintele a bătut în masă cu inelarul mîinii stîngi :

— Liniște, vă rog.

De către mine, nasurile ascultătorilor s-au răsucit către prezidiu.

— Aș vrea să cunosc, a urmat Zălog, răspicat și rar, ridicînd numai pe jumătate de pe masă o foaie largă de hîrtie și lăsînd-o să cadă imediat cu dispreț, ca pe o cîrpă infectă ; aș vrea să știu cine și-a putut îngădui să înșire în gazeta de perete aceste rînduri la adresa subsemnatului ?...

Tovarășii din prezidiu au tăcut ; sala n-a răspuns.

— Hai ? a lătrat neica Tudose încrucișîndu-și privirile crunte. Mi s-ar putea spune ? Nu răspunde nimeni ?

Suceveanul mormăi, poftind să afle despre ce anume e vorba.

— Tovarășe inginer, se ridică de la locul său Anton Porumb ; cele cîteva rînduri din gazeta de perete adresează unui președinte de sfat — nu i se spune pe nume

— o întrebare despre plata cotelor și impozitelor către stat. Văz că neica Zălog se supără. Acea întrebare o ia asupra dînsului ? Dacă nu-l privește, îi cerem iertare și am isprăvit.

— Ehei ! apoi nu merge așa de lesne cum îți închipui tu, Anton Porumb băiete. Mai întîlnii în cariera mea cutezători ca tine și am știut a-i pune la respect.

— Pe cînd erai consilier, neică Tudose ?

Întrebarea era pusă blînd.

— Mai întîi nu-ți sînt «neică», se oțărî Zălog. Sînt președinte al sfatului popular comunal. Țin să se știe totdeauna asta. Al doilea, nu-ți permit, băiete, să vorbești de altceva decît de ce binevoiesc a te întreba.

— Insă chestia cu dările și cotele cum rămîne ?

— Ce ? Vra să zică vine un ăla, care n-avea după ce bea apă, un sărăntoc ca vai de maica lui, și bate aci din clonț. Bă Anton Porumb, vezi-ți lungul nasului, și după aia...

— Adevăr că fusei un băiat sărman, se umili Porumb. Dar mă întovărășii cu alții nevoiași, frații mei, și întemeiarăm gospodăria de la Lunca. Acuși pot înoda două capete. Ca deputat în sfat, cer să se răspundă ce e cu cotele.

— Iarăși ?

— Iarăși, neică Zălog.

— Atunci află că nu dau socoteală unuia ca tine.

— Ba să răspunzi poporului ce se află acilea, neică Zălog, care te-a ales și s-a încrezut în dumneata. Noi, sărăntocii, cum ne spui dumneata, plătirăm. Dumneata de ce nu stai în rînd cu noi ?

De la spatele meu tresări înăbușit glasul lui Grozăvescu :

— Hai ? Cum ?

Se stîrni murmur de rîs.

Tudose privi în juru-i cu ochii deodată înegurați.

— Va să zică de asta se făcu ședință ?

— Nu de asta, răspunse cu umilință prefăcută Porumb, dar aduseși vorba și ne interesează foarte mult.

— Că n-am plătit dările și cotele ?

Anume membri ai adunării răspunseră cîrcîind și rîzînd.

— Cînd mă aleserăți, se îmblînzi neica Tudose, mă lăudați că sînt doftor de cai și măgari, de cînd fusei la artilerie. Acușica mă împung ăi cu coarnele.

Rîdeți, hai ? Vă bucurați că președintele nu plăti cotele și dările ?

Nu mai sînt bun ?

În sală se stîrniră murmure de mînie.

— Ce să fac ? Să-mi dau demisia ?

— Să ți-o dai !

— O dau ! rîse cu răutate Tudose Zălog. Scap de cai și mai ales de măgari. N-o să le mai am grija.

O voce limpede se ridică de la masa prezidiului. Intervenea secretarul cel tînăr.

— Ar fi de dorit, tovarășe președinte, mai multă cuviință în exprimare.

— Hai ? Mai multă cuviință ?

— Da.

— Însă față de mine nu se pretinde cuviință ? O clipă, vă rog, pînă ce isprăvesc și semnez. Poftim demisia. Acum nu mai aveți nimic cu mine. Mă duc la ale mele. Sînt obosit.

Porumb, — cu blîndeță :

— Dar dările și cotele ?

— Care dări ? Care cote ?

— Acele dări și acele cote pentru care s-a făcut întrebare.

— Și dacă s-a făcut întrebare ?

Atunci s-a iscat tumultul pe care-l bănuiam. Țipau mai cu samă Leana și Chira care se aflau lîngă mine. Tînărul Mitiță Grozăvescu se înviersuna împotriva unui scaun, voind să-l desfacă neapărat în mai multe bucăți.

Deodată Tudose ridică un braț și-și deslănțui vocea de vechi artilerist :

— Mă rumîne ! Îngăduie-mi și mie să pun două vorbe. Așa, neică. Uite, îmi iau pălăria și mă duc. Demisia e pe masă, acilea. Dările și cotele le-am plătit, după cum arată chitanțele pe care le vedeți înflorind aci în panglica pălăriei.

Deodată răcnetele au stat și Grozăvescu și-a privit cu mirare scaunul cu picioarele rupte. Femeile au avut ascuțite exclamații de mirare.

Tudose rîdea săltîndu-și cu îngîmfare burta. Coborî de la prezidiu, clipi din ochi, aruncînd spre Porumb încă o săgeată.

— Veți fi fiind voi hoți, dar eu sînt starostea hoților !

In tumultul care a urmat am observat întăi că neica Tudose avea în sală partizani destul de activi, care întrebuințau și ei metoda înviersunată a lui Mitiță Grozăvescu. Al doilea, că prietinul meu suceveanul îmi zîmbea, neclintit la locul său.

Tulburarea de cîteva clipe, care mă ținea legat de vecinele mele și de zvoana din juru-mi, se risipi. M-am desfăcut de brațele Chirei și Leanei. Odată cu eliberarea îmi veni o trudă ca și cum aș fi luptat din greu. Îmi bătea inima pripit. In același timp mi se limpezea judecata.

Se desfășurase în fața ochilor mei un film dramatic. Neica Tudose își lichidase în ultimul moment socotelile cu fiscul și cotele, dar nu mai putea rămîne pe scau-

nul prezidențial. Se retrăsese c-o satisfacție de o clipă a trufiei.

Cum și cînd se pusese la cale asemenea act politic? Era o metodă care în vechea rînduială a țării de ieri era poreclită «a sforilor». Înfățișarea suceveanului meu s-a umbrit. Dar simpatia mea pentru el a renăscut imediat, căci prietinul meu n-avea în vedere nici interese, nici cîștiguri personale. Dar prietinul meu și cei din jurul lui nu făceau un joc van, de artă pentru artă. Ci înlăturînd pierderi de timp și discuții nefolositoare ajungeau la un final pe care-l socoteau necesar obștei.

Secretarul făcuse un semn către moș Irimie Dorobanțu. Pescarul cel bătrîn se sculă de la locul său cu destulă sprinteneală și trecu la scaunul președinției. Zarva se alină numaidecît; privirile se ațintiră înspre acel reprezentant al suferinților norodului. Își pierduse un ochi la 77. Ieșise împuținat de ai săi în bîntuirile de la 1888 și 1907. Se uita la cei de față cu ochiu-i unic ca din negura trecutului. Aruncă spre ieșire mînia lui ca pe o ostie spre vidra ce se scufundase, dar, la șoapta secretarului, se domoli și rosti formula de închidere a adunării.

Atunci se auzi deslușit în ferestre și pe acoperiș ploaia așteptată, ca o binecuvîntare a muncii anotimpului.

XX

Întuneric

La sediul gospodăriei de stat, prietinul meu Emilian primise rapoartele responsabililor.

Afară ploua îmbielșugat și statornic.

— Ploaia celor din urmă semănături, se bucura suceveanul. Șuvoiul ei duce la Dunăre toate rămășițile de gunoaie ale iernii și spală brazda de mușiță.

Bănuiam că vorbele acestea erau numai un preambul.

— Precum ai observat, urmă el, oamenii noștri s-au purtat în toate sectoarele cu hărnicie ; munca lor e vrednică de laudă. Toată lumea nădăjduiește recoltă bună. Ar fi nevoie să cercetezi toate ale gospodăriei noastre, ca să ne poți ajuta cît mai curînd.

— Ce te face să-ți pui asemenea nădejde în mine ? l-am întrebat.

M-am simțit dintrodată cuprins de-o oboseală ciudată.

— Dumneata, amice, mi-a răspuns Emilian, observi pe alții ; iar eu te observ pe dumneata. Îmi povesteai că n-ai făcut nimic în viață.

— Cuvintele astea, vai, sînt un trist adevăr.

— Ba dă-mi voie să-ți spun că am băgat de samă, în acest scurt timp de cînd te afli la noi, o serie de cunoștinți care ar face onoare oricărui agronom și gospodar.

— Se poate. Am făcut studii bune universitare sub conducerea unui celebru profesor, Sava Troian, de care poate ai auzit.

— L-am cunoscut. Un subțiratic chel, spîn și cu ochelari.

— Da. Acele studii nu le-am dus pînă la capăt. Ca în toate celelalte îndeletniciri în domenii diverse, pe care le-am încercat, am rămas un diletant. Am cunoștințe destule, mă pricep în probleme variate, dar stăruința, statornicia și simțul practic mi-au lipsit. Ce se poate face cu un neisprăvit ?

Emilian Popovici își clătină fruntea cu mîhnire.

— Oare după atîtea suferinți și experiențe nu socoți că ai datoria către dumneata însuți de a ieși din inerție ?

Zîmbii copleșit de tristețea îndoielii.

— Cutez a-ți afirma, urmă suceveanul cu căldură, că nu e vorba numai de datoria către dumneata însuți ; ci de o datorie mai covîrșitoare, aceea care poate da un sens nou vieții noastre.

Am tăcut, înclinîndu-mi fruntea spre pieptul lui. În acea clipă m-am scufundat.

— Ce ai ? a strigat Emilian susținîndu-mă.

— Probabil m-a pălit soarele primăverii, am răspuns eu închizînd ochii și întorcîndu-i de către lumină.

— Ești congestionat. Te doare capul ?

— Da ; capul și ceafa.

— Numaidecît să trecem în camera dumnitale. Te rog iartă-mă dacă te-a tulburat convorbirea noastră.

— Ba îți mulțămesc de ce mi-ai spus.

— Ar trebui să chem doctorița, să vie să te vadă. Dar e în raion, la nu știu ce caz grav. Îi trimet răspuns să se abată la noi îndată ce se întoarce. Se poate să fie o insolație.

— Poate. Am mai avut ceva la fel într-o primavară din copilărie.

Emilian a urmat să mă privească îngrijorat.

M-am ridicat în picioare și am șovăit. El m-a apucat de braț, poruncind :

— Imediat în pat ! Pînă ce vine Pădureanca doctorița, îți pun eu ștergar ud la cap și bei o limonadă rece.

Mai cu samă întunericul din ietac mi-a adus o ușurare, după ce m-am întins pe divan.

Ingrijitoarea cea tăcută și cuviincioasă a așezat îndată o candelă în ocnița sobei. S-a risipit în juru-mi o lucire ca de zori.

Apoi mi-a adus *limonadă de lămîie* și mi-a înfășurat fruntea și tîmplele cu ștergare răcoroase.

Prietinul meu ieși un răstimp, ca să dea cîteva porunci.

In lipsa lui, am ațipit, c-o sensație de tihnă.

Voi fi dormit un ceas-două, nu mi-am dat bine sama cît.

Intrasem într-un vis și ajunsesem la marginea unei rîpi oable, în fundul căreia se învolburau valurile mării. Din țancul pe care stam, contemplam în zarea luminoasă, dincolo de tumultul ariei pontice, grădinile unui liman fericit. Am avut în mine un avînt înfricoșat, să fac un salt în zbor pînă acolo. M-am pregătit dîndu-mă doi pași îndărăt; viziunea de dincolo a pierit; tunetele talazurilor s-au stîns; am deschis ochii.

Prietinul Emilian sta neclintit pe scaun la căpătăiul meu.

— A venit Pădureanca, îmi șopti el.

Am încuviințat din pleoape, fără a răspunde cu glas.

Din locul unde, după socoteala mea, se dezvăluise țărmul fericit, a apărut ca o vedenie albă o femeie tînără, zîmbindu-mi. N-am făcut legătura între ea și doctoriță decît după ce și-a pus mînuța rece pe fruntea mea. Am închis ochii ca să-i păstrez în mine imaginea. Dar farmecul ei s-a stîns.

Intrînd a doua oară în somnie, auzeam șoapte nedeslușite.

Starea de febră și vis m-a copleșit iar.

Mă aflam de data asta în adunare de popor la Lunca și grăiam deslușit, înălțat pe un tapșan, observînd în preajma mea chipuri cunoscute. — Să știți, spuneam, că pretutindeni în grădinile voastre de pomi, am bă-

gat de samă necunoaşterea tăierii crengilor ; lăsaţi, mai cu samă merilor, cioturi ce nu se vindecă şi produc putregai. Tăietura crengii trebuie făcută exact pe inelul de înclinare ; astfel pomul se tămăduieşte uşor şi grabnic.

— Cu cine vorbeşti ? m-a întrebat şoptit Pădureanca.

— Visam, am răspuns eu deschizînd ochii şi oftînd. Îmi era prea cald în aşternut. Am zis cu gravitate : — Numaidecît să fie căutată şi găsită sticla !

Mi-a intrat în raza privirii zîmbetul cel încreţit al suceveanului.

— Aiurează... a şoptit el.

Am răspuns :

— Numai pe jumătate.

— Într-adevăr. Chestia curăţirii pomilor e bună învăţătură. Sticlei însă nu-i găsesc loc şi rost.

Doctoriţa îmi cuprinse mîna, apăsîndu-mi-o. Am înţeles că nu trebuie să răspund. Am întors privirile spre ea, mulţămindu-i.

— Mă simţesc mai bine, am şoptit. Probabil că m-ai descîntat.

— Vai ! a rîs Pădureanca, n-am urmat la şcoala bunicuţii. Meşteşugurile de astăzi ale medicilor sînt cu mult mai puţin poetice decît cele de odinioară.

— Din fericire, a afirmat cu tărie suceveanul.

— Din fericire, — da ; din fericire, — da ! am bolborosit eu obosit.

— Dormi ! a rostit limpede Pădureanca.

Am adormit profund.

Cînd m-am deşteptat, am auzit un ornic bătînd într-o cameră depărtată. O lumină de zori sau de amurg umplea odaia. Eram singur. M-a pătruns ca o bucurie încredinţarea că m-am limpezit şi sînt sănătos.

Mai aveam în tot trupul o trudă plăcută, pe care o mai cunoscusem după expedițiile de vînătoare în munte, altădată, în tinereță. Antrenamentul de atunci nu-l mai aveam. Pare că anii încep să mă împovăreze.

Ploaia nu contenise. O auzeam pe acoperiș; din cînd în cînd o bătaie de vînt izbea stropi în geamuri. Pe una din ferestre, cu perdelele date în laturi, mi se năzărea un colț de sat în ceață.

Pe măsuța de la căpătăi se aflau o căniță de sticlă plină cu apă și-un pahar alături. Mi-am închipuit cu oarecare plăcere că le așezase mîna delicată a Pădurencii.

Zădărnicie... Mă aflam într-o epocă a vieții cînd s-ar fi cuvenit să mă fixez la probleme mai grave. Un bărbat care, către șaizeci de ani, și-a pierdut cărți și straie, rămășiți sărmane ale unei averi risipite, căruia ziua de mîne îi cere o silință spre a-și agonisi un codru de pîne, nu-și mai poate acorda răgaz pentru închipuiri.

Făcut-am oare altceva în cursul deceniilor? Cheltuindu-mă cu entuziasm, mă regăsesc același. La căpătăiul meu stă singurătatea în strai cenușiu, mă privește ațintit și-și clatină cu mustrare fruntea. Prietina asta care m-a întovărășit o viață e mai mîhnită decît oricînd.

Mi se apropie timpul cînd va trebui să călătoresc și eu spre țara de negură unde se află părinții mei și-mi pun, fără a le rezolva, aceleași și aceleași probleme. Am fost un cărturar care m-am ridicat deasupra lumii de huzur și egoism din care ieșisem. Mă îndemnau sporadic spre altfel de viață avînturi pe care cei din juru-mi nu le cunoscuseră. Am avut aripi și n-am zburat. E cu putință oare să mă mai salvez din mlaștină?

Aspre dezamăgiri, dați-mi putere! Îmboldi-mă-va umilința foamei? Ori mă cercetează mai temeinic îndemnul vechi de a căta sprijin în semenii mei, de a le da tot ce am bun în mine, de a primi blîndețea iubirii lor...

De mult ar fi trebuit să fac asta, să rup aderențele de lumea ușoară și vană care își crease în țara asta un paradis artificial.

E cu putință? Mai e timp? Desigur!... Desigur!...

Ațipeam din nou, cînd ornicul din sufragerie sună iarăși.

Am săltat brusc din culcuș. Auzeam pași. O clipă mi-a bătut inima, apoi am cunoscut ritmul rar al picioroangelor lui Emilian.

— Te-ai trezit?

— Da, și mă simt bine. Aș vrea să ies.

— Se poate, zîmbi bucuros amicul meu; numai să stea ploaia și să dea soarele. Dacă îngădui, vom vorbi după masă de situația generală a gospodăriei și vom statornici între noi clauzele unei alianțe solide. În cele dintăi ceasuri ale somnului dumnitale agitat, am avut prilej să ascult un fel de spovedanie încîlcită din care totuși am înțeles că ai fost — mă ierți că întrebuințez o expresie vulgară — din care am înțeles că ai fost «brînză bună în burduf de cîne». De ce rîzi?

— Rîd, căci ai dreptate.

— Și am mai înțeles că ești un prietin bun și drept al oamenilor muncii.

— De asta nu te îndoi.

— Nu mă îndoiesc; ești și prietinul meu. Dar aș pofti să mi se lămurească unele cuvinte din monologul dumnitale, care mi s-au părut fără noimă.

— Nu cumva e vorba de refrenul meu cu sticla?

— Tocmai. Am cugetat că s-ar putea să fie legată sticla asta de ideea dumnitale fixă cu Mustăcilă. Ce te face să-l bănuiești tocmai pe bietul meu Ghiță?

— Sînt sigur că nu mă înșel. De la prima vedere am avut impresia că acest Cotoi e un viclean.

— La început am socotit și eu că e nesincer. Am pus să i se cerceteze trecutul, l-am supus unui interogatoriu strîns. A recunoscut că a fost logofăt boieresc și că a asuprit fără voie lumea sărmană. Striga înălțînd brațele ca pentru a-mi cere ajutor:

— Păcătos am fost!

Dar atunci, cunoscînd adevărul, a jurat să se răscumpere. A plîns, a îngenunchiat, a bătut metanii, presărîndu-și în cap «țărîna umezită de sîngele și sudoarea poporului». Astea-s vorbele lui; le-a auzit din gura unui copil care recita o poezie și le-a ținut minte. A devenit cel mai harnic agitator. Din supravegherea mea necontenită a ieșit fără să-i pot reproșa nimic. Ce vină anume îi găsești dumneata?

— Cum ți-am mai spus, — mi se pare, — aici e vorba de o intuiție a mea.

— Te-aș sfătui, amice, îmi șopti blînd suceveanul, să lești inspirațiile și să te ocupi mai mult de fapte materiale și de argumente obiective.

— Te rog, Emilian, să mă asculți atent. Intăi am avut intuiția, după care însă am adunat toate argumentele basmului meu. De fapt, e o metodă literară. In cazul de față, nu e așa, înlăturăm lupul, cel mai obișnuit hoț al animalelor domestice mici. Oile de sub privegherea lui Bîra pasc liniștite. Nu s-a vestit în împrejurimi nicăieri de asemenea fiară. Deci să căutăm fiara cu două picioare: omul.

Dacă admitem că un om săvîrşeşte furturile, eu îl găsesc suspect numai pe Cotoi.

Mi se poate obiecta că Mustăcilă e responsabilul instituţiei ?

Voi răspunde că, prin urmare, e singurul om care poate intra oricînd la crescătorie.

Că n-ar avea interes să împuţineze purceii în calitatea pe care o are ?

Replica mea e că Mustăcilă e un fost logofăt de moşie, deci am motiv să-l bănuiesc că e duşman al orînduirii nouă care i-a tăiat afacerile şi planurile. Mai adaog că Mustăcilă e vitios. Sticla pe care o caut am observat-o în mîna lui, pe cînd veneam la Vieroş cu trenul. Voia să mă încredinţeze că e medicamentul lui pentru ficat, pe care i-l prepară la Bucureşti un droghist prietin cu dînsul.

De ce face regulat călătorii la Bucureşti ? Nu cumva duce acolo anumită marfă ?

Dar am observat un lucru şi mai interesant : amiciţia lui cu animalele acelea mici şi inteligente. Le mîngîie, le dă din palmă boabe de porumb. Îi învaţă pe purcei să-l cunoască, să nu se sfiască de el. Un amic ca dînsul e simţit de departe ; porcul are mirosul de o deosebită fineţă. Purcelul mîngîiat, hrănit şi ademenit îşi simte prietinul venind şi se strecoară spre el, ca să-l întîmpine, să-şi primească dulceaţa.

Prin urmare, omul nostru se află un răstimp în afară de privirea lui Rîndunea. Zbîrlea tace, căci şi el e mituit şi cu sinceritate încrezător, Cotoi prezintă tînărului nevinovat care a venit la el un pumn de boabe dospite, în prealabil, în alcool îndulcit. Nu trece un minut şi purcelul şovăie pe picioarele slăbite, închide ochii şi se lasă purtat fără de nici o rezistenţă.

E o poveste, nu-i așa ? Dar e o poveste ce se va verifica din punct în punct.

— Imi place, zîmbi amuzat suceveanul. S-ar putea să fie întocmai așa. Totuși, e cu putință să te înșeli.

— Boabele nu le-ai văzut și dumneata în palma lui Mustăcilă ? Iar săcărica am constatat-o în tren la omul dumneavoastră. Înlănțuirea e atît de firească, rimează atît de bogat — am putea zice — cu logofătul, cu viținul, cu ura față de cei care au dărîmat lumea lui veche, în care trăia bine, încît lasă îndoieli extrem de puține pînă la verificarea faptelor.

— Hm ! Cînd s-ar putea face asemenea verificare ?

— Vineri. Nu mă privi prea mirat. Aceasta e ziua în care s-au săvîrșit celelalte patru atentate. E ziua liberă a lui Mustăcilă. Mi se pare firesc să se repete fapta tot într-o vineri.

Emilian stătu o vreme pe gînduri :

— De ce socoți necesar să organizăm un spectacol ? Nu e mai simplu să ne asigurăm de persoana individului și să-l supunem unei cercetări strînse ? Avem la îndemînă pentru asta milițieni.

Am protestat :

— Nu se poate, nu e bine, nu e folositor nici practic. Gîndește-te : un asemenea meșter care săvîrșește faptele lui în atari condiții, poate respinge cu liniște acuzarea. Cum și de unde să-l apuci ? Ipotezei mele dumneata nu-i acorzi încrederea și totuși vrei să te folosești de ea spre a molesta pe un om poate nevinovat ? Nu, să nu faci asta. Să lești să se desfășoare spectacolul, pentru ca proba să fie definitivă. Și te mai rog să rămînă totul numai între noi pînă în mo-

mentul dramatic. Să nu vorbești cu nimeni nimic despre asta.

Suceveanul avu zîmbetu-i creț:

— De acord. Să așteptăm pînă vineri. Las în grija dumnitale organizarea capcanei.

XXI

Lumină

Bura de ploaie răcoroasă a mai ținut pînă către amiază, apoi a contenit, și s-a statornicit în văzduh o bagdadie de cenușă prin care soarele încă nu putea pătrunde. După prînz am hotărît să mă plimb pînă în Lunca. O viclenie sentimentală pe care n-o puteam înfrîna mă îndemna înspre instituțiile noua ale satului, unde s-ar fi putut să întîlnesc o doctoriță simpatică ce mă îndemnase ferm să dorm. Sunetul glasului ei îmi vibra încă în urechi. Cînd am descoperit în mine zădărnicia aceasta, mi-am abătut calea spre casa lui Vameșu pensionarul și am intrat acolo c-o mutră cam supărată.

Copiii mi-au ieșit înainte cu gălăgie veselă.

— Intră, nene, și ne spune o istorie veche! a strigat Bucur.

Apoi ochii i s-au umbrit.

— Ce ai? Ne-a sosit veste că nu te simți bine.

— Am avut o indispoziție ușoară, copii. Voi ce faceți?

— Ne pregătim pentru serbarea de la cămin, duminică. Radu va recita o poezie cîmpenească. Eu cînt o melodie veche populară, moștenire de la bunica Anda.

— Ce poezie pregătești, nene Radule?

— O grozăvie. *Concertul în luncă* de Alecsandri.

— Frumoasă bucată, cu titlu potrivit.

— Da ; însă e prea lungă. Bunicul e foarte cufundat în pasiunea lui, nici nu ne-aude. Face pasienţe c-o pereche de cărţi din vremea lui Papură-Vodă. Nu-i reuşeşte, ş-am băgat de seamă că schimbă cîte-o carte anume, ca să-i iasă.

— A ! trişează...

— Da, trişează, îmi confirmă grav geamănul prim.

A trecut pe aici şi nenea inginerul şi spunea bunicului că-şi fură singur căciula. Bunicul rîde clătinîndu-şi barba. Asta-i plăcerea dînsului.

M-a întîmpinat şi Tantiveta, cu surîsu-i ofilit, şi m-a întrebat dacă nu poftesc un pahar de apă rece cu şerbet de cireşe amare.

— Poftim, Tantiveta, cum nu ? a răspuns şi pentru mine prîslea. Tovarăşului profesor îi faci ş-o cafea turcească, aşa cum e obicei la dumneavoastră în Moldova.

— Numaidecît, numaidecît ! a cîrcîit ca o găinuşă spăriată bătrîna.

Învăţătorul cel cu barbă împărătească se afla cu totul absorbit şi cufundat în cel mai absurd divertisment al lumii mele de altădată. Mi-a întins mîna, mi-a zîmbit o clipă, apoi şi-a coborît imediat privirea asupra jocului. Îl interesa în aşa măsură încît mi-a răspuns la salutare cu vorbele ce-i jucau în minte :

— Popa de cupă !

M-am aşezat în tăcere lîngă el şi am aşteptat şerbetul şi cafeaua pe care mă obligasem să le consum. Copiii interpelau afară pe grangurul din nuc, imitîndu-i fluieratul.

— Pasiansul ăsta se chiamă al lui Napoleon, mi-a şoptit într-un tîrziu învăţătorul cel bătrîn.

Îl priveam, apăsat de oboseala zădărniciei acelei ocupații. Mă simțeam apărat dinspre partea asta de cărțile severe ale adevărurilor care mi-au înflorit totdeauna ceasurile singurătății.

După ritualul cafelei, am ieșit din cameră fără ca jucătorul de cărți să mă simtă și am regăsit rîsul copiilor și lumina cernută din nouri peste grădinile de la Vieroș.

— Unde plecați, oameni buni, cu atîta grabă ? i-am întrebat.

— Ne ducem la Căminul cultural, unde sîntem convocați... mi-a răspuns grav nenea Radu.

M-am îndrumat și eu spre Lunca. Cu toată hotărîrea mea de a-mi păstra demnitatea vîrstei și a rostului ce începea să mi se atribuie, doream o întîlnire plăcută. O doream ca pe o floare, ca pe un painjeniș de lumină într-o dumbravă.

Sub văzduhul închis de pretutindeni și fără nici o adiere de vînt, îmi grăbeam încet-încet umbletul.

Băgam de samă la unele case ale satului, pe prispe și la porți mame tinere și cu prunci, unii încă în fețe, alții zburătăciți și gălăgioși. Femeile mă salutau, zîmbind, ca pe un profesor subt oblăduirea căruia doreau ele să-și așeze cîndva acele odrasle. Își chemau pruncii ca să nu-mi încurce calea. Una mai îndrăzneață mi-a zis :

— E plin satul nostru de prunci, ca balta de broscuțe : așa spune inginerul nostru. Vedea-i-ar maica mari !

— Să vă trăiască ! i-am urat eu.

De ce eram întrucîtva intimidat în fața acelui val tînăr al vieții ?

Am trecut mai departe, în marginea Vieroșului, spre Lunca, printr-o adiere dulce de miresme, pe subt

încrucișări grațioase de rîndunele care treceau arcuit prin înălțime, vînînd gîze.

În dreptul școlii am grăbit pașii, fără să-mi abat privirile nici la dreapta, nici la stînga. Nu doream să fac nici un popas, ca și cum aș fi avut de îndeplinit o misiune grabnică.

Da, desigur. La un podeț văruit, de sub meri înfloriți, s-a arătat Pădureanca. A făcut cîțiva pași în uliță, a întors fruntea, s-a oprit. Era o întîmplare. Întîmplarea pe care o voiam.

— Ce plăcere, mi-a zîmbit ea. Ai îndrăznit a ieși?

— *Audaces fortuna juvat,* i-am răspuns eu. Norocul ajută pe cutezători.

— Crezi? Nu totdeauna!

Răspunsul i l-am priceput cu oarecare întîrziere. De fapt nu eram numai noi singuri în acel punct de pe glob. Pași repezi și elastici ai unui bărbat tînăr și grăbit au sunat îndărătul meu. Nu m-am întors să văd cine e. Bănuiam că poate fi învățătorul. Era el, într-adevăr, c-o înfățișare trufașă, cu sprînceana încruntată, desigur luptător încrezut pe tărîmul pe care eu mă simțisem totdeauna timid.

L-am observat fără a-l privi direct. A trecut mormăind un salut; se duse cu mîndrie. Zîmbeam.

— Îl cunoști? m-a întrebat Pădureanca.

— Da. Am făcut cunoștință alaltăieri. Mărturisesc că i-am uitat numele.

— Vai, aș vrea să am și eu însușirea de a uita mutre și nume ale celor ce nu-mi sînt simpatici.

Cu surprindere, am băgat abia atunci de seamă că glasul și privirile doctoriței erau obosite.

— Ies de la o bolnavă, mi-a explicat ea. Am fost chemată de moașă grabnic; avea un caz primejdios. Ca să ne dea pruncii care se zbenguiesc colo, în

preajma Căminului cultural, bietele mame se trudesc uneori zile și nopți. Am asistat și eu pe gospodina asta în ultimele șase ceasuri. I-am pus lîngă inima istovită, felicitînd-o pentru lehuzie, un bunduc de patru kilograme. Am fost fericită că am putut fi de folos. Abia acum îmi dau seama cît de obosită sînt. Cu toată părerea de rău, trebuie să te las, tovarășe Tudor, nu mai pot. Cad de somn.

S-a dus, cu grumazul împovărat, cu fruntea plecată, strecurîndu-mi totuși piezișș, printr-un colț de geană, o ultimă privire.

Cu inima veștedă am trecut mai departe pe linia satului. Vîntișor de primăvară abia simțit îmi bîzîia la ureche, mîngîindu-mă. «Toate trec ca mine», îmi susura el.

Umblam întrucîtva rătăcit ; nu știam ce să fac.

Un glas cunoscut m-a strigat :

— Tovarășe profesor !

Am ridicat privirea.

Dinspre Căminul cultural, Mitiță Grozăvescu îmi ieșea întru întîmpinare.

— Tovarășe profesor, îmi șopti el cu însuflețire ; eu am acușica sarcina să fiu aghiotantul și totodată gazeta dumneavoastră ; să vă duc unde e nevoie și să vă spun toate despre lucruri și despre oameni.

— Tare bună treabă, Grozăvescule. Mă bucur și-ți mulțămesc.

— Să cunoașteți, tovarășe profesor, că Tudose Zălog s-a îmbolnăvit de gălbinare. S-a pus la pat. Vai și vai !

A fost la el doctorița și a constatat boala.

În vremea cît îl judecam pe nea Tudose, ălălalt berechet, Niță Pîrlea, a aflat cum e tărășenia și grabnic, noaptea, a dus la depozit cota, luînd chitanță. Rîde de Zălog.

Dar inginerul nostru zice : Rîde hîrb de ciob !

Vorba asta a zburat ca pasărea din pom în pom ; a umblat ca popa din prag în prag și din om în om.

— După cît pricep, tovarășe Ochilă, redacția gazetei de perete ești tu.

— Se poate, tovarășe profesor, dar să nu afle și alții, că-i cu primejdie. Acum eu v-aș pofti să intrați nu mai mult decît pe un sfert de ceas la cămin, ca să aflați cum lucrăm noi și ce repetăm pentru serbarea culturală de duminică. Vă poftește și dada Liminița. Dînsa e președintele nostru.

Toate ferestrele și ușile caselor din preajmă făcuseră ochi cînd am intrat în cămin.

Inlăuntru, oarecare frămîntare și neorînduială. Tineret care aștepta să facă proba danțurilor ; un colectiv de cor care discuta numai în frînturi de melodii și chestii tehnice. Învățătorul cel cu păr aspru și ochi îndrăzneți și neprietinoși pretindea dreptul să înceapă el cel dintăi repetițiile și tot suna dintr-o muzicuță un *la* plîngăreț. Aurică Popescu, miliționul, pe un scaun, aștepta cu armonica pe genunchi numărul unu al ordinei de zi.

— Dadă Liminiță, zise el cu blîndețe și vesel ; să se execute programul așa cum s-a stabilit. Eu mă grăbesc ; am și alte treburi. A sosit și profesorul ; sîntem gata.

Intrarea mea a pus oarecare ordine. Tumultul și glasurile au contenit. Cunoștințile mele Chira și Leana își înclinaseră capetele cu grație spre mine. Pionierii bucureșteni se potoliseră și ei. Bucur făcuse un pas în mijlocul odăii, rumen la obraji și emoționat.

Dada Liminița, bătrîna cu maramă cernită și zîmbetul puțintel mîhnit, bătu de trei ori din palme.

— Liniște, copii ! hotărî ea ; începem.

Învățătorul se trînti nemulțămit într-un scaun, răsucindu-și nervos codițele mustăților. Arunca din cînd în cînd în direcția mea priviri al căror sens îl înțelegeam. Tînărul intelectual era, pasă-mi-te, gelos ; și fără îndoială dorea să mă transporte, printr-o minune energică, la antipod. Eu însă mă așezasem temeinic într-un scaun pe care mi-l tîrîse Ochilă lîngă dada Liminița, și șopteam bătrînei, după rînduiala timpului trecut, un compliment asupra frumuseții dumnisale de odinioară. Din fericire dada Liminița avea auzul în bună stare și n-am fost silit să ridic glasul. Șoapta mea i-a adus un oftat. Și chiar o lacrimă fericită. M-a privit recunoscătoare.

— Nepoțelul ăl bălănel al Vameșului, șopti dada Liminița numai pentru mine, o să cînte ceva. Să vezi că are viers. Ce zici, prîslea, începem ?

— Începem, dadă, răspunse Bucur cu voie bună, mai făcînd spre noi un pas.

Cel mai deosebit și de mirare lucru ce se putea vedea în acea adunare însuflețită era însăși bătrîna, luminată la chip de liniștea anilor tîrzii și de prestigiul de proaspătă și excelentă absolventă a școlii de alfabetizare. Toate cărțile bibliotecii căminului trecuseră prin mîna și pe subt ochii ei. Cetea fără ochelari, neobosită, găsind în taina cărților bucurie și o lărgire surprinzătoare de orizont. I s-ar fi cuvenit dadei Liminița încă din tinereță această ieșire la lume. Ar fi urcat cu ușurință trepte spre cultură, lăsînd mult în urmă pe cei care o asupriseră și o făcuseră să sufere. La șaizeci de ani era cu dinții sănătoși, cu ochii castanii vioi, dar plini de o resemnată mîhnire.

— Să te auzim, bălănelule, a zis ea lui prîslea.

Aurică Popescu miliținanul a strecurat din armonica

lui un acord minor. Îndată acestui acord i s-a asociat glasul clar, parcă auriu, al lui prîslea.

De la cele dintăi mlădieri ale viersurilor, dada Liminița mi-a cuprins pumnul stîng cu mîna ei uscată și aspră, strecurîndu-mi o șoaptă abia auzită:

— Ascultă!

Simțeam prin mîna ei tremuru-i lăuntric.

Copilul cînta cu pasiune una din acele melodii expresive izvorîte din amărăciunile desnădejdii. Era ceva neobișnuit și rar, ieșit din tipicul comun, un răsunet al sufletului unui adevărat artist, apărut o clipă în vălmășagul trecutului și dispărut fără pomenire.

Remarcabil era și acompaniamentul lui Aurică Popescu.

Cu repetițiile și fiorîturile lui, cîntecul lui prîslea n-a durat decît cîteva minute.

Aveam car cu patru boi,
Marando,
Ș-am rămas numai cu doi,
Marando.
Măi bădiță Gherasim,
Noi pierim.
Nu mai trudi la ciocoi
Că prăpădim încă doi.
Hai la codru să fugim,
Măi bădiță Gherasim.

În camera plină de zvon felurit la intrarea mea, se statornicise o tăcere, aș putea zice, înfricoșată.

Pînă și privirea crîncenă a învățătorului se îmblînzise. A încercat să spună ceva, dar și-a înghițit cuvîntul c-un spasm.

Nu înțelegeam de ce femeile mă priveau cu milă.

Dadei Liminița i s-a prelins o lacrimă din ochiul stîng, ochiul din partea inimii.

— Tovarășe profesor, mi-a zis ea numai mie; cîntecul ăsta ni-l cînta nouă, nevestelor de la Lunca, acum douăzeci și cinci de ani, învățătoarea noastră cea de demult, care s-a prăpădit și căreia noi îi spuneam domnișoara Anda. Mama lui prîslea, copilă a învățătoarei noastre, l-a învățat, și de la ea sufletul ălei pierdute grăiește și cîntă prin copilul ăsta.

— *Non omnis moriar,* am răspuns.

— Cum ziseși dumneata ?

— Am rostit, dadă, niște vorbe ale unui om ca dumneata și ca mine, care a trăit acum două mii de ani. Vorbele astea înseamnă : Nu voi muri întreg.

— Da, da, a șoptit bătrîna ; și ăla era cîntăreț.

— Așa e, dadă Liminiță, era poet.

Cu întîrziere au răpăit în sală aplauze. Semnalul îl dăduse învățătorul.

XXII

Muștele Bistriței

In acea zi de joi, după rînduiala hotărîtă, s-a înfățișat Mitiță, ca să mă călăuzească spre grîiele din josul Dunării, ale gospodăriei de stat, dincolo de Negrileasa. Intervenise o modificare numai în faptul că Grozăvescu adusese pentru noi doi o trăsură sprintenă cu două roate, care în partea locului se chiamă *faiton.* Drumurile pe năsip din lunca Dunării nu se împotmolesc de noroaie. Iar prietinul meu suceveanul încăleca, avînd însoțitor pe nea Ghiță Mustăcilă, ca să se ducă într-o inspecție ceva mai depărtată, la o grădină de zarzavat, de unde îi venise răspuns că șuvoiul ploii băltise răsadurile.

— Socot că la două ceasuri după amiază ne vedem, mi-a zîmbit el strîngîndu-mi mîna.

Prin urmare, pînă la acea oră, — deschis drumul pentru anumite investigații în afacerea pe care o discutaserăm.

Am plecat cu Grozăvescu. La poarta conacului ne-am încrucișat cu nea Ghiță, care venea călare ținîndu-se dîrz în șa, ca un bărbat în putere ce se afla, și ducînd alături calul pentru sucevean, un murg vîrstnic și domol, cu crupa largă.

Ochilă, în dreapta mea, șfichiui căluțul roib înhămat la faitonul nostru. Ne-am dus cu vioiciune pe linia satului Vieroș. Ne petreceau cu privirile, de la porți și podețe văruite, prunci cu mamele lor. Copiii, din instinct, căutau în grabă proiectile și apucau în mînuțele lor bețe ori pietre ca să ne facă alai: Grozăvescu îi amenința cu biciul; mamele săreau să-i culeagă, apucîndu-i de un braț, și noi ne urmam calea prin dimineața fără soare, cu bagdadia cerului pardosită de nouri.

Vremea era lină. Mă simțeam într-o stare bună sufletească, sigur de izbînzile mele. Siguranța asta nu s-a dovedit însă întru totul. La Lunca, am zărit în grădinița lui pe învățătorul brunet; m-a salutat din cerdacul Căminului cultural dada Liminița; am văzut pe surata Chira, și pe surata Leana; mi-a făcut de departe semn cu pălărioara-i de paie Anton Porumb, președintele gospodăriei colective; am văzut pe toată lumea pe care o cunoșteam. Dar pe cine doream să văd n-am văzut.

N-aș putea afirma că încrederea mea în izbîndă s-a domolit în acest răstimp, nici că am fost cuprins de mîhnire; după cum nu mă stingherea lipsa strălucirii soarelui, ci dimpotrivă îmi pria. Tot astfel socoteam

că Pădureanca m-ar fi obligat să mă opresc și să-i debitez vorbe convenționale. Așa, îi alintam imaginea în legănarea celor două roți înalte ale faitonului, ducînd-o cu mine în prăvălișul drumului, spre luncile de șes.

Am numărat de nouă ori, în față și în dreapta, cîntecul cucului. Am observat, trecînd printre sălcii scorburoase, ciocănitori verzi cu salturi de zbor săgetat. O nevăstuică albă, cu cravată castanie, m-a privit o clipă cu ochișori de rubine, înainte de a se precipita în căsuța-i subterană.

Toate le observa, comentîndu-le, și Ochilă.

Eu tăceam, pătruns de euforia pe care o purtam de cîtva timp în mine, de cînd văzusem, în vis, dincolo de marea furtunoasă, un liman fericit.

Urmam drumul către podul de peste rîpa pîrâului Rogoz. Un milițian călare părea că ne așteaptă. După puține clipe nu l-am mai zărit.

Ochilă mă întrebă:

— Tovarășe profesor, nu poftiți să facem niței popas la stupină?

— Ba da.

— Să știți că aci trăiește un moldovean căruia îi place să-i spunem moș Vasile. Porecla îi este Bistrițanu, care-l arată de unde îi e obîrșia. Poartă albine la pășunat, după un meșteșug pe care l-a învățat în balta Brăilei.

— Să oprim, l-am îndemnat eu pe fecior.

Cu ani în urmă, înainte de primul război mondial, pe cînd Ochilă încă nu era pe lume, cunoscusem, în Delta Dunării, meșteșugul albinăritului transhumant. În rătăcirile mele prin cel mai uimitor, poate, și mai extraordinar colț al lumii, la prisăcari localnici pripă-

șiți și așezați de mult acolo, aflasem de metode ale culturii albinelor, de care încă nu auzisem.

Stupii erau scoși în primele zile ale primăverii la floarea sălciilor. După asta erau transportați pe plute, la cîțiva kilometri depărtare, în păduri de salcîmi, la epoca înfloririi lor. După cercetarea bogăției acesteia de lamură dulce, urma o altă mutare la florile pădurii de tei ; și însfîrșit prisaca avea un ultim popas, la flora tîrzie a bălților, într-un cotlon tihnit.

In mutarea întăia albinele își dezvoltau cuibul și puietul. In a doua și a treia mutare, bogăția culesului de nectar era așa de considerabilă, încît trebuiau adaose toate caturile la stupii sistematici, și ramele pline despovărate zilnic la extractor erau imediat date albinelor ca să le umple iar. Cantitățile mari de miere încă crudă erau coapte artificial în vase mari de sticlă încinse de soarele verii.

— Așa face și Bistrițanu, se miră Ochilă. In vremea verii, Sevastița învîrte întruna din coarba extractorului. Sevastița, mă lămuri el, e o nepoată mută a moșneagului. Un fel de sălbăticiune care fuge de oameni și-i pîndește prin tufe cu ochi ațintiți. Numai eu mă pot înțelege cu dînsa. Dar cîtă miere ridică Bistrițanu de la cei cincizeci de stupi sistematici ai gospodăriei de stat !

— Miere ca de la două sute de stupi, Ochilă ! Cantitate egală cu patru recolte.

Am poposit la Bistrițanu și am aflat de la el întocmai ce știam eu de la prisăcarii vechi din Deltă. Bătrînul mă asculta cu plăcere, mîngîindu-și pleșuvia arsă de soare și rîzînd cu obrazu-i spîn ca al monahilor din antica Tebaidă. El învățase meșteșugul mușteluor mai departe decît Brăila, tocmai la Letea, lîngă vărsările Dunării, de o parte vechiul Licostom și de

alta Sulina nouă. Și locul de baștină a pribegilor ce se așezaseră în ostrovul Letea era tocmai de la Călugăreni, de sub Ceahlău. Ș-apoi înmulțindu-se bistrițenii, au roit și ei întocmai ca muștele. De aceea el cu ai săi s-a mutat la Tulcea, după aceea la Niculițel și apoi la Filipoiu. Ș-apoi a treia prisacă a dus-o într-o toamnă aici; și oblicind inginerul Emilian, l-a luat subt aripa sa. Nu mai are moșul pe lîngă el decît pe nepoata asta care a fugit acuma în luncă, o sălbatică mută, dar care-i este de mare ajutorință.

Ascultam glasul moale al prisăcarului, îndulcit de bunăvoință. Zîmbetul lui avea lucirea mierii limpezi pătrunsă de soare. Intra în mine, în același timp, ca un cîntec neîntrerupt zvonul de la coloniile de muncă ale mușteloг Bistrițanului.

Am apucat mîna aspră și neagră a bătrînului; i-am vorbit cu tulburarea pe care o simt totdeauna în fața tainelor vieții.

— Moș Vasile, îți mai aduci oare cîteodată aminte de Călugăreni și Piatra Teiului?

— Cum nu? Cînd mă hodinesc, sara, de truda zilei, îmi flutură așa ca o aducere-aminte.

— Te-ai mai întoarce pe unde ai trăit în junie?

— De ce să spun minciună, tovarășe profesor? Cunosc binele unde au spor albinele. Muncă multă, tovarășe profesor, și a mea și a lor, dar e și mulțămire destulă. Nu pentru cîștig, ci pentru suflet. Face popas cîteodată la mine, de obicei vinerea, unul Ghiță Mustăcilă, de care poate ai aflat și dumneata. Aprig romîn. Cît a trăit, s-a străduit să aibă și să adune. Se tînguie că nu i-au mers negustoriile și i s-ar părea lui că meșteșugul de aici al mușteloг, așa cum îl vede la mine, i-ar aduce dobîndă și tihnă. Că să-l învăț ăst meșteșug.

— D-apoi, zic, asta e strădanie de schivnic în vremea verii, din zori și pînă într-amurg. Primavara și toamna deasemeni; iar în vremea iernii așijderea, griji fără istov.

— Păi, așa nu mă prind, zice. Pe lîngă asta, nu știu ce au muștele dumnitale, unchiule, de mă împresură cu dușmănie ca să mă înțepe.

Îi răspund:

— Adevărat că pe lîngă cap cu miere, muștele mele au coadă cu fiere. Cată să știi de unde să le apuci. Pe urmă te dușmănesc pe dumneata ca niște lucrătoare vrednice care nu pot suferi putoarea țuicii.

— Nu-mi mai trebuie! s-a lepădat Ghiță Mustăcilă, nu mă mai fac prisăcar și mă lipsesc de stupină.

După ce am mai privit o vreme uzinele mușteior, la adăpost de vînt în dosul leselor de stuf, am gustat cu o linguriță de lemn miere cu gust de flori.

— Bună miere, a zis moșul prisăcar, dar apa s-o cauți subt un grind, dincolo de Negrileasa.

Am zărit o clipă și ochii scînteietori ai sălbaticei. Mi-am luat rămas bun și am ieșit la drum, sub sălcii pletoase, unde Grozăvescu lăsase faitonul. A adus calul dintr-un grăjduț de trestie...

— Căci altfel, zice Ochilă, dacă nu-l punem pe roibuleț la închisoare, îl pot găsi albinele și-l înțeapă prigonindu-l de se umflă bute. Poate să și piară, precum s-a văzut nu numai o dată.

Ne-am dus cu grabă pe sub murmurul grav al șuvoiului de truditoare ce se întorceau de la culeș. Drumul de năsip era zbicit pînă la Negrileasa.

Acolo, colibă bine întocmită din mlăzi de salcie, și lipită cu nomol din baltă. Era o singurătate blîndă, într-o poiană. Spre Dunăre, lucea o baltă veche, dintr-un braț părăsit. Pe luciul neclintit suiseră din adîncîme

frunzele late ale nuferilor albi. Un pescărel cu penel strălucit, cu cioc mare și codiță bearcă, își căuta așezare fluturînd din aripi. După ce s-a așezat, a rămas neclintit ca o jucărie de smalț și aur pe tipsia unei frunze.

Am coborît eu și Grozăvescu din faiton.

Mi-e rușine să mărturisesc, dar cînd am împins ușa colibei din singurătatea de la Negrileasa, am simțit sporindu-mi bătaia inimii. Pardoseala dinlăuntru era curată și bine bătucită. În mijloc, vatra pentru foc. Pe pirostrii, o căldare mijlocie de aramă, spoită pe dinlăuntru, cu puțină apă pe fund. Într-un căuș alături, cîțiva pumni de boabe de porumb fiert. Ne-am uitat în jur. Nimic altceva. Restul încăperii gol.

— Tufă... a șoptit fără curaj însoțitorul meu.

Am întrebat:

— Unde-i sticla?

Coliba nu mi-a dat răspuns.

— Dacă nu se află înlăuntru, să căutăm pe-afară, a fost de părere Ochilă. Trebuie să fie undeva și acea sticlă ce-ți trebuie dumnitale.

Desigur undeva o să dăm și peste durda lui Maican. Deasemeni măistriile de prins pește.

Am ieșit din colibă în liniștea poienii. Am cercetat cîteva scorburi vechi de sălcii. O coțofană bătea la noi dintr-un vîrf de plop, rîzînd de încercările noastre de a afla ce nu se putea afla.

— Inamicul numărul unu e un individ viclean, suspină într-o vreme Ochilă, scuturîndu-se de țărînă și năsip.

— Dacă ce căutăm noi nu se află aici, am zis, atunci va fi fiind în altă parte.

— Asta numaidecît, a rîs Ochilă. Dar unde? Lunca-i mare.

— Nu le mai căutăm. Sticla și durda individul le poartă cu sine.

Ochilă s-a bătut cu palma peste pălărioară, răcnind:

— Asta e. Alta nu poate fi. Dumneata le știi pe toate, tovarășe profesor. Mai căutăm ce mai căutăm și pe urmă ne ducem la holde.

Grozăvescu s-a mai cățărat în doi plopi bătrîni din coada bălții. Eu cercetam năsipul zvîntat de la marginea drumeagului, în jurul colibei.

— Găsișt ceva, tovarășe? m-a întrebat băiatul.

— Nu, și sînt mulțămit că urmele pașilor noștri nu se cunosc.

Ochilă a clătinat din cap cu admirație și s-a dus să aducă faitonul.

În timpul cît am așteptat la marginea bălții neclintite ca o marmoră întunecată, s-a zbătut deodată un val și a apărut înhăpîndu-și prada o dihanie a adîncimii.

— Știuca! a țipat băiatul, oprind lîngă mine trăsurica.

Am umblat repede prin ziua lină pînă la grîul gospodăriei de stat. Verde strălucit și bogat se întindea pe o suprafață de o sută de hectare. Grupe de ciori se lăsau ici și colo, dispărînd în vegetație.

— Nu se vede cioara din grîu... repetă Ochilă o zicătoare veche a țăranilor. Mai rămîne să plivim și să alungăm negreața asta. Iar la întîi iulie, cînd dă în pîrg spicul, putem găti combinele pentru recoltă.

— Sînt de aceeași părere, Grozăvescule, i-am răspuns; numaicît eu n-aș alunga aceste ostenitoare negre, care s-au tocmit ele singure fără simbrie ca să ciugulească goangele și larvele din brazde.

— Uite, nene, că e bună la ceva și cioropina, s-a mirat Ochilă, cu o viclenie voit-naivă, cum îi era obiceiul.

Pornise a trage un vîntișor subțire și nourii se subțiau. Soarele rămînea totuși dincolo de bagdadie.

Ne-am întors pe același drum. Cînd să dăm iarăși în poiana Negrilesei, a zvîcnit din tufe, dinspre sate, o vulpe jigărită cu blana năpîrlind și coada tîrîș, a intrat în desime, spre stufării. Grozăvescu a chiuit-o și i-au răspuns cîteva glasuri moi de rățoi sălbatici, care își păzeau cloștele în cuibare ascunse.

M-am întîlnit la prînz cu prietinul meu Emilian. Am vorbit puțin de ceea ce văzusem eu, și el s-a arătat mulțămit de grîu. Despre ce găsisem eu în cercetarea mea de la Negrileasa n-a întrebat. Eram destul de obosiți și ne-am odihnit în cerdac o vreme.

Fără nici un motiv și fără să mă întrebe dacă sînt dispus, suceveanul m-a provocat la o partidă de șah. De treizeci și ceva de ani nu ne mai întîlnisem într-o dispută a acestui joc care ține mai mult de știință. I-am răspuns imediat că primesc și el a scos tabla și piesele din săltarul mesei lîngă care stam.

Cînd am început — eu cu albele și el cu negrele — mi-am adus îndată aminte de felul de a juca al suceveanului. Emilian era un jucător strîns, iubind partidele închise, luptînd pentru pionii centrali cu grijă. Mie îmi plăceau, din contra, partidele deschise și combinațiile cu sacrificii.

Jucînd, ne-am bucurat de apariția soarelui deasupra luncilor. Fără nici o logică, această revenire a splendoarei de primăvară o legam de izbînda ce-o prevedeam pe tablă, întărindu-mi poziția și sporindu-mi atacul asupra regelui negru. O legam de asemenea și de Pădureanca, pe care n-o zărisem în ziua aceea.

Cînd voi cîștiga partida, am dreptul s-o revăd pe doctoriță.

Încurcătura aceasta sentimentală și copilărească mi-a adus imediat o paralizare a avantajului meu. Am avut o eclipsă, m-am socotit pierdut. Suceveanul și-a împins pionii de atac cu vigoare, lăsîndu-și regele descoperit. Pe neașteptate, după sacrificiul necesar, am executat în cîteva mișcări matul.

Se vede că nu meritam acest cîștig. De aceea Pădureanca nu s-a arătat nici la a doua partidă, nici la a treia. Depresiunea mea sufletească mi-a adus îndoială și asupra celeilalte chestiuni ce mă preocupa. Era sortit probabil să se aleagă pulbere din strădaniile mele, și Cotoi să se dovedească nevinovat. Încet-încet, într-un tîrziu, m-am liniștit. M-am retras în camera mea și am deschis poeziile acelui poet scump inimii noastre, al cărui nume îl rostesc totdeauna cu evlavie. E adevărat că versurile lui Eminescu n-au adus nici o deslegare problemelor mele. Dar într-un tîrziu m-am împăcat cu nădejdea că totuși, cu toate neizbînzile, totuși va fi cu putință să poposesc aici în limanul întrezărit dincolo de talazuri și furtuni.

XXIII

Durda lui Maican

Vineri, mă aflam nu departe de prisaca Bistriței, lîngă o desime de pădure cu esențe diverse întrețesute de liane puternice.

Așteptam de la însoțitorul meu Grozăvescu un semnal, ca să mă pot stabili în cea mai apropiată pîndă la Negrileasa.

Către ceasul unsprezece, cerul s-a înseninat deplin și s-a arătat soarele.

Stînd în acea singurătate pe un buștean, cu coatele pe genunchi și cu fruntea în palme, ascultam zvonul șuvoiului de albine. Mă gîndeam la felurite lucruri, aninîndu-mi inima în ghimpi. Fără pricină și noimă, de pildă, nu-mi plăcea prenumele Pădurencei, pe care nu i-l rostisem niciodată și pe care ea îl îngîna c-o mlădiere alintată. Nu era ea vinovată, desigur, de un cuvînt înscris fără voia ei în registrele stării civile. Mariela! Cum poate s-o cheme pe asemenea ființă ageră și serioasă Mariela? Și încă Mariella cu doi *l* probabil, ca să pară mai distinsă și mai puțin legată de rusticii ei bătrîni moroșeni... După ce se rezolvă problema pentru care mă aflam în dimineața aceea lîngă lianele pădurii de lîngă prisacă, ne vom ocupa și de vanitățile mărunte ale simpaticei mele doctorițe. Se cuvine să-i dedic o epigramă subțire și nu prea usturătoare.

Ciripitul păsărelelor cîntărețe din jurul meu conteni dintrodată. Și am auzit cucul repetîndu-și chemarea de mai multe ori decît se cuvenea după rînduiala lui.

Era semnalul lui Mitiță Grozăvescu.

Cît așteptasem pe bușteanul de plop, cugetasem la lucruri puțin serioase, cum îmi era obiceiul. Venise vremea celor serioase. Am ieșit la drum.

— Tovarășe profesor, mi-a vorbit cu grabă Mitiță, miliția nul m-a informat că omul nostru a apucat cărarea către Rîndunea.

— Bine, am răspuns eu, trezit dintrodată.

Cu faitonul am fost îndată la Negrileasa. Ochilă m-a lăsat acolo și s-a dus să-și dosească vehiculul.

Cît mai trebuie să aștept aici? Cotoi face pe jos drumul pînă la balta Rogozului. Mai întîrzie o vreme pe

loc. Totuși expediția lui cere grabă. Din clipă în clipă trebuie să sosească și suceveanul. Stă undeva în apropiere, nevăzut, și cel căruia Ochilă îi spusese milițianul, adică Aurică Popescu.

Zi prea frumoasă. Încîntător peisagiul acelui colț de lume parcă ieșit proaspăt din baia potopului.

Am coborît către cotul de baltă întunecat și lin. Acolo unde m-am așezat nu puteam fi descoperit de departe ; și în același timp n-aveam a face decît un salt ca să fiu în bătătura colibei.

Îndată ce m-am așezat pe trunchiul mort înflorit de putregai al unei sălcii, am băgat de samă că, în marginea apei, între papură nouă și tuburi uscate de stuf, se produce un eveniment extraordinar. Evenimentul era în legătură cu viața tainică a acelor insecte cărora poporul le spune obișnuit «calul dracului». Oamenii de știință le numesc «libelule». La începutul anotimpului cald, helicopterele lor mărunte și fragile străbat lumina în zigzaguri fulgerate, scînteindu-și aripele diafane cu resfrîngeri colorate, năpustindu-se cu ochi enormi și gură feroce asupra altor insecte zburătoare, pe care le cronțăiesc fără a-și întrerupe săgetările frînte. Sicriile din care ieșeau, în ultim stadiu, aceste ucigașe se aflau în jurul meu, apărute la soare din nămolul bălții. După scurt popas pe fire de trestie ori de papură, în soarele aprig se producea pe sarcofagul mic, inform și murdar, o crăpătură din care cu trudă enormă și vibrînd de nerăbdare se opintea să se elibereze insecta în forma ei perfectă. Subt ochii mei, în puține clipe, ieșea la lumină capul, apoi, dintr-o gelatină boțită, se desfăceau aripi cu nervuri fine, înfiorate de tremur neîntrerupt. Văpaia amiezii lucra secundă după secundă, zvîntînd aripele și fațetele ochilor, eliberînd un juvaer viu dintr-un alt neam decît fan-

toma părăsită. Erau libelule dintre acelea cărora, pe alocuri, li se spune *păunițe*. Brusc, una, apoi îndată alta și alta se avîntau în albăstrimea văzduhului căutînd o pradă, împărecherea și moartea. Sicriile vechi rămîneau mocirlei.

Mă aflam adînc absorbit în această priveliște, cînd mă chemă la lumea oamenilor glasul suceveanului.

— Ce faci aici, prietine ?

I-am arătat cu ochii și c-un deget ce se petrecea. Uitasem a vorbi. Mă transportasem în era mută a geologiei. El a privit interesat spectacolul, însă fără entuziasmul meu.

— Îți aduc salutări de la Pădureanca, mi-a zis el zîmbindu-mi subțire.

Mi-am dobîndit glasul pierdut :

— Îți mulțămesc ; o uitasem, contemplînd o minune mai mare.

Ultima păuniță pleca din mocirlă spre azur. Deodată m-am întors pe pămînt chemat de strigătul înăbușit al tovarășului Ochilă.

— Atenție ! Se-ntoarce Cotoi.

Suceveanul s-a tupilat pe picioroangele lui. Eu am ridicat fruntea.

Suna pe cărarea dinspre Rogoz un pas precipitat. Am numărat pînă la zece. Nea Ghiță Mustăcilă, ducîndu-și pe umărul stîng în cumpănă desagii, intră în raza vederii mele. Cînd a ajuns la colibă, s-a mlădiat spre el, ieșindu-i fără veste înainte Aurică Popescu, reprezentantul autorității.

— Ce este ? a zbierat Cotoi, oprindu-se.

— Nene Ghiță, i-a vorbit liniștit și cu prietinie milițianul cel brunet, profesorul te roagă să-i dai sticla de țuică.

— Mă rog, cum nu ? Cu plăcere. De ce ? I s-a făcut rău ? Unde-i domnia sa ? Noroc că mi-a mai rămas nițel.

Privea în jur, trăgînd sticla din buzunarul interior al zeghei, după care răsuflă prelung ștergîndu-și fruntea de sudoare.

— Mulțumesc, nene Ghiță, a urmat miliținanul primind sticla ; apoi, înălțînd iarăși nasu-i ascuțit, adaose : Profesoru-i colea...

Mustăcilă mă zărise și constată nedumerit că mă aflu pe picioare.

— ...profesoru-i colea și te roagă, nea Ghiță, să-i prezinți și purcelul.

— Cum ? Ce ? Care purcel ? își bulbucă el ochii congestionați.

In clipa aceea văzuse și pe sucevean. Se zvîrli de către miliținan spre noi.

— Vă dau eu purcel ! urlă cu mînie. Așa vă e cîntecul ? Apăi aveți de-a face cu neica !

Aducînd în față cu mișcare aprigă desaga ce-i atîrna în stînga, o deschise numaidecît și scoase la lumină durda lui Maican.

— Bagă de samă, Mustăcilă, îi zise cu neclintită liniște suceveanul ; pentru fapta asta te mînînc ochii !

— Neaa ! Voi să vă beau sîngele, dușmanilor și bolșevicilor ! hîrîi răgușit și epileptic Mustăcilă.

Adăogind o înjurătură absurdă de destrăbălare sexuală cu mamele noastre de mult răposate, Cotoi întoarse cremenea armei luîndu-ne în cătare.

— Nu lăsa, nene Aurică ! țipa cu disperare Grozăvescu.

Miliținanul se repezise, dar nu l-am mai văzut ; Emilian făcuse un pas larg trecînd în fața mea, tocmai cînd oțelele durdei scăpărau.

La mișcarea următoare a suceveanului, Cotoi îmi apăru într-o aureolă de fumegare. Durda îi scăpase din mîni.

— Aoleoo ! Mă mîncară friipt ! urlă el prăbușindu-se la pămînt și zvîrcolindu-se ca un vierme.

Suceveanul a fost în clipă sus. S-a aplecat spre dînsul, apoi spre durdă.

— Duceți-l la baltă, îndemnă el pe Ochilă și pe Popescu ; spălați-l de sînge ; n-are nimica.

— Ochii ! Ochii ! Ochii ! zbiera măgărește nemernicul.

Pe cînd miliținanul și Grozăvescu tîrau pe Cotoi la baltă, inginerul trase din desaga cealaltă purcelul. Era un grăsun care părea mort. Cum îl atinse adierea zilei și răcoarea pămîntului, clipi din ochii omenești cu genc bălăi și gemu trudnic.

— După cum vezi, mi-a observat rîzînd suceveanul, intuiția dumnitale nu face două parale.

N-am răspuns nimica ; înghițeam numai cu lăcomie lumina imensă a văzduhului.

— Puțin a lipsit, a urmat Emilian, ca o bocitoare despletită să nu-ți urmeze sicriul. Ia purcelul, Grozăvescule, și-l bucură pe Rîndunea.

Miliținanul a urcat-la drum cu nea Ghiță. Acesta se tînguia cu jale :

— Muică, muică ! Unde ești să mă vezi !

Nu-și pierduse ochii. Capul, cu un chiag de sînge în vîrful nasului, îi oscila în mers la stînga și la dreapta.

Miliținanul nostru Aurică Popescu îl lăsă o clipă și veni lîngă mine. Cercetă cu atenție durda.

— Mare minune ! a murmurat el cu uimire, ridicînd fruntea și privindu-mă. Glontele inginerului a turtit ca un ciocan țeava, tocmai în locul potrivit și în clipa

cînd scînteia cremenei aprindea pulberea în detunător. I-a scăpat lui Cotoi viața.

— De mirare lucru, a reflectat zîmbind strîmb Emilian. Eu trăsesem în brațul lui.

— Avu păcătosul mai multe zile decît noroc... s-a tînguit cu amar nea Ghiță.

Milițianul mi-a dat o informație pe care am ascultat-o uluit:

— Acum doi ani, la poligonul de tragere, tovarășul inginer cu automatul ăsta a spart la rînd șase talere.

Am holbat ochii către prietinul meu.

— Și eu am încercat asemenea ispravă, dar cu mai puțină izbîndă.

Suceveanul m-a cuprins de braț.

— Face omul ce poate, mi-a șoptit. Doi ani mi-am cîștigat pita între artiștii circului Tomașek, executînd în fiecare sară acest număr.

Începeam a pătrunde biografia nemărturisită încă a nepotului păstorilor de pe Rarău.

Cine-mi mai povestise ceva asemănător ? Tot despre omul meu. Cum putusem uita ? Și despre ce era vorba ? Uitasem; căci după o reculegere în care mă simțeam urcat pe unda bucuriei mele din acea zi, mă scufundasem iar în toropeala febrei și visului. Uitasem și din pricină că Pădureanca îmi vorbise cu atîta admirație despre vechiul meu partener de șah.

Dintrodată mi-am amintit despre ce era vorba. Cu trei ori patru ani în urmă, năboise Dunărea mare primăvara și urmase în vremea verii secetă. În octomvrie, jale în Lunca și Vieroș. Nu se alesese nimic din porumb și amenința foametea. Sărmanii se frămîntau, tînguindu-se. Chiaburii se cuibăreau cu îndărătnicie pe rezervele lor. Emilian Popovici făgăduiește să caute porumb pentru iarnă. Treaba ar fi bună, dar omul stă

pe loc trei zile. Cei neîncrezători rînjesc. Tovarășul Emilian își întocmea întâi o listă precisă a nevoilor. După ce-a plecat el, mormăiau limbile rele: «Să se satură cine crede»...

Dar Emilian s-a întors nu după multe zile. Aducea camioane, unele cu saci de boabe, altele cu știuleți. Zvon, s-adună poporul unde-i acum Căminul cultural. Se îmbulzesc deodată cei mai voinici și mai colțoși s-apuce sacii. Atunci Emilian s-a înălțat pe cataligele lui și a rostit o poruncă. Milițieni au sărit pe platforme și au scos automatele. A apărut și în mîna lui Emilian pistolul. Lege: se va împărți cu rînduială, după listele întocmite. Întâi orfanii și văduvele, al doilea cei mai sărmani. Să nu cuteze nimeni a face altfel. Marcu Buzatu cutezase totuși să înjunghie un sac și să tragă din el un știulete. Să vadă ce fel de «marfă» s-a adus. Emilian a tras. Nu în om, ci în știulete, fărîmîndu-l în mîna îndrăznețului. S-a făcut o tăcere de s-auzeau cînii lătrînd departe în cealaltă margine de sat. Au fost scoase listele; s-a împărțit porumbul cu rînduială.

Suceveanul m-a strîns de braț:

— La ce te gîndești?

— La o poveste a Pădurencei.

M-a privit nedumerit.

— Trebuie să facem popas la moș Bistrițanu, a zis el arătînd spre nea Ghiță. Cotoi se află în destul de proastă stare.

Procesiunea s-a oprit în preajma așezării prisăcarului. Bistrițanu a ieșit c-o căldare de apă, din care Mustăcilă și-a alinat o sete sălbatică, gemînd și gîfîind; cînd deodată, pleava aurie de albine a fost deasupra noastră, căutînd însă cu îndîrjire și mînie numai pe un singur dușman, acel care pufnea pe nas

aburi de alcool. Bistriţanu s-a năpustit către stupină ca s-aducă şumuiacul aprins pe care îl lepădase; a tras dintr-un cotlon un ţol. A sosit pe cînd Cotoi se apăra cu disperare, bătînd din mîini şi din picioare şi înjurînd.

Am purces iar, cît am putut mai grabnic.

De pe drumul prăvălatic au prins a sosi în fugă spre noi săteni. Grozăvescu dusese vestea. Cînd ne-am oprit iar, Cotoi a scos capul din ţol, înfăţişînd privitorilor o dihanie fără nume, un obraz boţit cu două linii în locul ochilor, cu nişte buze ca ale demonului Sarsailă.

Am constatat încă o dată că oamenii n-au milă şi fac haz de nenorocirea semenilor lor. A fost o reprezentaţie de pomină. Nenea Radu însă nici nu zîmbea, iar prîslea părea un înger al întristării; pe cînd între ei Ochilă îşi arăta dinţii cu gura ca un crai-nou cu colţurile spre urechi.

Căţelusa bătea cu îndîrjire spre acea «bală», cum spun păstorii de la noi din Moldova, apoi a venit la mine supunîndu-şi botul ca să i-l mîngîi.

Dacă ar fi să socotim cîți pești — păstrăvi, lipani, crapi, știuci, mrene și carași — a prins Mihail Sadoveanu în viața lui și ne-am pune mintea să-i adunăm, am obține o cifră destul de impresionantă. Dar dacă am încerca să aflăm cîte cuvinte a tras el la suprafață, în decursul anilor, din bălți, iazuri, lacuri, pîraie, rîuri de munte și de șes, cred că ni s-ar zbîrli părul în cap de spaimă.

Cîteodată — ca atunci cînd năvălesc bancurile de scrumbii — își desfășura cu grăbire plasa cea mare, ca să poată aduce la mal cît mai mult vînat, pe care — alegîndu-l, curățindu-l și preparîndu-l cu repeziciune — să-l trimită neîntîrziat în lume.

Alteori, din mulțimea cuvintelor care săgetau în bulboanele adîncurilor, agăța ce i se părea mai deosebit și le punea la păstrare, ca să se poată folosi de ele mai tîrziu.

Aruncînd undița în necunoscut, el singur se minuna uneori de dihăniile pe care le aducea la lumină. Cîte una din aceste „piese rare" — ca acei crapi năzdrăvani de care ne vorbesc poveștile — îl privea numai c-un ochi, în vreme ce el o scotea din cîrlig.

— O, dar lung somn am mai dormit!...

— E-hei! Ai fi dormit tu mult și bine de nu eram și eu pe-aici!... îi răspundea mut pescarul nostru, zîmbindu-i cu duioșie și cîntărind-o cu privirea.

Bineînțeles că o și fotografia; ca apoi, reprodusă în mii de copii, să o putem vedea și noi cu toții.

Dar, an de an, originalul nostru pescuitor s-a arătat tot mai pretențios. Ar fi vrut să scoată tot piese rare — dacă se poate — inedite. Și preocuparea asta de a vîna cuvinte prețioase, care să exprime cît mai exact ceea ce avea el de spus, îl făcea să caute mereu în alte ape, în alte regiuni...

Așa s-a făcut că în anul 1951 s-a dus la Mamaia, să pescuiască perle în apele Mării Negre.

*

Dintre toate regiunile țării, marea l-a atras întotdeauna cel mai puțin pe Sadoveanu.

— Stau două-trei zile — zicea el — mă uit și gata! Mi-i de ajuns.

Căci, după o altă caracteristică a firii sale, n-a putut niciodată sta „degeaba". In viața lui n-a mărșăluit, așa, „degeaba", fără o țintă precisă. Nu s-a plimbat cu barca, așa, ca să se distreze. N-a citit o carte, așa, ca să treacă vremea. Nu s-a dus la un spectacol, așa, ca să mai varieze. N-a stat la taifas, așa, de plictiseală.

Subt aparența-i indolentă — în dosul mișcărilor lui domoale, în umbra vorbirii lui blajine, în culisele privirii lui visătoare — sălășluia un om deosebit de organizat, care utiliza cu folos fiecare clipă a vieții sale.

Imi amintesc cum se tînguia odată secretarul său — tînăr de treizeci de ani, înalt și viguros — la întoarcerea dintr-o expediție printr-un ținut îndepărtat:

— Am făcut sute de kilometri cu mașina, ne-am sfărîmat prin gropi și prin coclauri, am intrat în apă pînă la genunchi, am degerat stînd la pîndă în vîntul aspru de noiemvrie! Sînt frînt. Am și răcit. Mi-i frică să nu fac o pneumonie... Mă duc și mă pun de-a dreptul în pat!...

— Și el? am întrebat cu îngrijorare.

— Dumnealui? Dumnealui scrie un articol de ziar. După aceea pleacă la o ședință și apoi la o recepție...

Așa că-i greu să ți-l închipui pe zmeul nostru stînd tolănit pe nisip, pîrjolindu-se la soare cînd pe-o parte, cînd pe alta ; și asta ceasuri și ceasuri, pînă ți se rumenește pielea ca puiului în tigaie și-ncepe a-ți fierbe nasul în capul cît o caldare.

E drept c-a putut fi văzut, în 1927, pe o plajă, dar numai sub cort ori bătînd mingea de volei cu copiii lui. Și nu se instalase pe țărmul mării, ci pe malul unui lac. Aici, departe de frămîntarea talazurilor, își putea închipui că-i pe malul Prutului ori al Jijiei. Ducea o viață tihnită ; scria, medita ; la ora cinci o partidă de volei, apoi una de șah... ca acasă. Doar diminețile erau săgetate de sulițele soarelui repezite de oglinda felurit colorată a Mării Negre.

Tot pe malul lacului, într-o căsuță a Academiei, s-a instalat și la Mamaia, în 1951. Avînd marea la o distanță respectabilă, ca să nu-i tune necontenit în urechi, se bucura de priveliștea dulce și blîndă a Siutghiolului, care-i venea pînă sub ferești.

Se nimerise, în acel început de septemvrie, o vreme însorită și vîntoasă. Era destul de cald — în unele zile ca-n toiul verii — ; dar cum pășeai pe plajă, briza mării prefăcută în zmeoaică te ataca cu vrăjmășie, căutînd să te smulgă de pe nisip și să te atragă în talazurile vînăt înspumate. Pescărușii zbîrliți se odihneau în cîrduri pe plaja adesea pustie ; puținii vilegiaturiști stăteau cioatcă în jurul hotelului „1 Mai" și „Cazino".

De pescuit era chip arareori — cînd balaurul vîntului se mai potolea pentru cîteva ceasuri. Atunci, suindu-se într-o barcă cu pînze, pleca pe Siutghiol, pînă hăt departe, spre Ovidiu. Cădeau la undiță bibani, hanuși, stavrizi... și multe alte lighioaie — întîmplări și cuvinte — pe care avea grijă să le păstreze pentru mai tîrziu.

De mare se apropia arareori. O privea sever, cu sprînceana încruntată, parcă i-ar fi spus : „Oi, oi, amar te-a blestemat cine te-a blestemat să nu mai ai odihnă în vecii vecilor !..."

— Ce caută Sadoveanu, aici, la mare? puteau să se întrebe cu drept cuvînt cei care-l cunoșteau și-l cetiseră rînd de rînd.

La întrebarea asta avea să le răspundă chiar scriitorul, în una din zilele cele mai vîntoase ale acelui început de septemvrie. Sculat din zori, se așezase la măsuța de pai din odaia lui de la etaj și stătuse aplecat asupra unor foi de hîrtie vreme de cîteva ceasuri. Nici vorbă că simțise nevoia să scoată la soare vînatul îngrămădit în sine de-a lungul acelor zile furtunoase, în care nu contenise să agonisească — cum îi era obiceiul. Dar, ca la un joc de cuburi inedit, cine ar fi putut spune ce figură avea să apară din îmbinarea acelor „piese rare", al căror deținător unic era?

Cînd a ridicat ochi aburiți de deasupra izvodului, a trimis neîntîrziat după prietenul Mihai Beniuc, care se afla întîmplător și el în stațiune, la odihnă, împreună cu soția. S-au adunat și ai săi — cîți se aflau în preajmă-i atunci.

— Am să vă cetesc primul capitol din *Nicoară Potcoavă*[1], a zis el, răsuflînd adînc, ca după un urcuș.

Și a și început, fără nici un fel de comentarii — de care, de altfel, nici nu era nevoie; știam cu toții că de mult se gîndea să reia *Șoimii* — poem de tinerețe, pe care îl credea nereușit — că socotea ca o datorie de onoare să dea o carte pe măsura eroului său preferat: Nicoară Potcoavă. Dar nimeni nu se aștepta ca pragul acesta atît de important să fie trecut așa, fără nici un fel de pregătire.

— Oare cum de i-a venit să se apuce de scris așa netam-nesam? m-am întrebat și eu, îndată ce besacteaua cu giuvaeruri a primului capitol a fost deșertată. După cît se știe, marea îndeamnă la lene, nu-i deloc prielnică lucrului și mai cu samă activității literare... Ș-afară de asta, era natural ca autorul *Șoimilor* să aibă nevoie de cu totul alt fel de cadru pentru proza sa. Unde-s pădurile de brad? Unde-s cîm-

[1] *Nicoară Potcoavă, Viața românească*, 1952, nr. 4—5; Editura Tineretului, noiembrie 1952.

piile și văile poetice? Unde-i șesul Moldovei și lunca Siretului? Unde-i Bulboana lui Vălinaș, Dumbrava minunată, Neagra Șarului? Unde Hanu-Ancuții, Valea Frumoasei, Izvorul alb?

Dar — răspundeam tot eu — n-a sălășluit și-n Ostrovul lupilor? Și, într-o zi de 24 iunie, n-a intrat în bîrlogul unchеșului Mitrea Pescăruș, unde s-a simțit cît se poate de bine? Și iarăși, după cum se știe, în Împărăția Apelor nu fusese ca la el acasă, încă de la vîrsta de doisprezece ani?

Și oare marea, marea cu întinderile-i fără de sfîrșit, cu vînturile-i mistuitoare, cu soarele-i dogoritor, cu mugetu-i de tunet, cu talazurile-i mînioase, cu încruntarea-i vînătă și înspumată și alteori cu seninu-i melancolic de lac idilic — nu era firesc să-i evoce pe Nicoară Potcoavă și povestea-i dramatică?

Ba, cu cît mă gîndeam și cumpăneam, înțelegeam că numai la țărmul Mării Negre putea să găsească imboldul de a se arunca în această splendidă și riscată aventură care e romanul *Nicoară Potcoavă*. Numai la mare te poți simți ca într-un basm, pe care l-ai trăit cîndva, ori pe care poate că numai l-ai visat și ți se pare aievea.

A scris la Mamaia trei ori patru capitole; apoi, întors în București — în răgazul pe care i-l lăsau îndatoririle-i sociale — a urmat să dea la iveală alte și tot alte capitole ornamentate din belșug cu tot ce avea mai de preț, în caseta lui tainică, vînătorul nostru de cuvinte.

*

O foarte frumoasă vorbă pescuise într-o zi, stînd la sfat cu un tînăr sătean, pe care îl cunoscuse în una din expedițiile sale vînătorești. Întrebîndu-l cum merg treburile pe la el prin sat, acesta răspunsese:

— Merg bine. Codrii și munții au rămas neschimbați, dar oamenii se prefac.

Despre aceste prefaceri și acești oameni noi a încercat să vorbească în diferite rînduri. Așa, din apa mul-

ţimii pe care o spumuia, pe îmbuibaţi îi dădea cel mai uşor la iveală, categorisindu-i cît se poate de colorat:

Tu crezuşi că-ţi dă ceva,
Dar Curgros se scărpina.

(Cerşetorul şi chiaburul)

Pe Ghiţă Lungu îl zugrăvise în patru versuri Mitrea Cocor:

Cine-i slabă
Ca o scoabă
Şi înghite pîn' sughiţă,
Dar se-ngraşă nenea Ghiţă?

(Moara şi morarul)

Avea toată simpatia pentru jucăriile lumii noi, cărora se amuzase să le alcătuiască şi cimilituri:

Suflet ţine, suflet n-are
Umblă fără de picioare
Nici pe drum, nici pe cărare,
Nici pe apă curgătoare.

(Avionul)

Ori alta:

Ursu mormăie pe vale
Şi ursaru-i şade-n şale;
Şi-l struneşte de urechi,
Să scurme răzoare vechi.

(Tractorul) [1]

Urzise bine *Aventură în lunca Dunării* [2], dîndu-i un uşor ton senzaţional, după cum arată şi titlul. O lucrase în cursul anului 1953, îndată după ce se mutase în casa de pe malul lacului Florească.

*

Cotrobăind în sine, găsise o samă de lucruri vechi — pescuite cu ani şi ani în urmă — şi rămase în

[1] *Poezia cimiliturilor*, E.P.L.A., 1950.

[2] *Aventură în lunca Dunării*, *Contemporanul*, nr. 44, 29 octombrie 1954; *Viaţa românească*, 1954, nr. 10; Editura Tineretului, 1954.

adîncuri, ca-ntr-un ascunziș ferit de molii, de intemperii și de furi. Aducîndu-le la suprafață și privindu-le îndelung — cu ochiul omului nou — găsise o adevărată comoară, din care nu irosise aproape nimica. Dîndu-și sama că-i de datoria lui s-o împărtășească tuturor, se hotărăște s-o dea la iveală neîntîrziat. Așa s-a făcut că-n vara anului 1948, aflîndu-se la mănăstirea Neamțului, prietenii care-i erau în preajmă au putut auzi cele dintăi capitole din romanul plănuit în două volume: *Lisaveta* [1].

Lumea pe care ne-o descrie în această carte, pe care încă n-a isprăvit-o, e oglindită în ochii unui băiețel, pe care îl cunoaștem foarte bine din multe povestiri ale lui Mihail Sadoveanu.

*

Încă din 1947 dorea să scrie povestea unui sihastru — sfădit cu societatea — care, coborînd în lumea de după 23 August, își dă seama că nu mai are de ce trăi singuratic.

Întoarcerea la lume — trebuia să se cheme acest roman, în care scriitorul plănuise să zugrăvească cum se reflectă în ochii unui obijduit noile rînduieli de după eliberare. Tema era dificilă și cerea multă gîndire și multă dibăcie. De aceea, scriind cel dintăi capitol, s-a oprit ș-a zis:

— Stăi!...

Ș-a stat nu mai puțin de șapte ani de zile, în care vreme *Întoarcerea la lume* a devenit *Cel din urmă cîntăreț*.

Capitolul scris prin 1947 se petrecea într-un vîrf de munte și începea c-o furtună dintre acelea care smulg brazii din rădăcină și-i trîntesc în punți zbîrlite peste prăpăstii. Sihastrul nostru Pavăl, prins sub greutatea unui trunchi răsturnat, are picioarele zdrobite și urmează să fie coborît la un spital din văi.

---

[1] *Lisaveta* (fragmente), *Contemporanul*, 1948, nr. 104 și 117; *Flacăra*, 1948, nr. 46; *Flacăra*, nr. 20, 15 octombrie 1955; *Romînia liberă*, nr. 3799, 24 decembrie 1956.

Ne-a vorbit îndelung despre diferitele etape prin care trece înțelegerea sihastrului Pavăl în expediția lui de descoperire a lumii celei noua. Îmi aduc bine aminte că ne aflam în holul cel mic de pe palierul casei din Pitar Moș, unde își avea atunci așezat biroul lui cel vechi de stejar afumat. Era o zi vînătă și rece, după o ploaie năstrușnică de vară cu fulgere și trăsnete, în care desigur că pescuise acel capitol pe care tocmai ni-l cetise.

Căzută în bură și negură, taina părintelui Pavăl avea să se însenineze încetul cu încetul, pînă într-o bună zi, cînd avea să strălucească viu ca roua în soare. Tot ce fusese nelămurit, acum se dezlega cu ușurință. Poveștile se legau unele de altele, într-un șirag bine ticluit. Și fiecare din boabele acestui șirag avea o frumuseță și un tîlc în sine, care îi dădeau o deosebită valoare artistică. Iată istorisirea celor trei cîni ai sihastrului:

„— Trei cîni m-au slujit în schivnicia mea, rosti el lin. Cît am ținut canonul muțeniei, la început, am trăit cu totul și cu totul singur. Pe urmă mi-a slăbit puterea și am avut nevoie de un asemenea tovarăș.

Uneori treceau pe plaiuri depărtate păstori care aflaseră de schivnicia mea și, lăsîndu-și undeva oile în popas, se abăteau pe la mine, ca să-mi închine un dar de caș ori de urdă.

Așa, într-o primăvară, s-a abătut la Izvorul Cerbului un baci cu numele Hristea Moroșanu, rugîndu-mă, ca pe un cleric ce mă aflam, să-i binecuvintez oile. I-am răspuns cum că nu sînt ieromonah.

— Ba ești ce ne trebuie nouă, a răspuns Hristea Moroșanu, om singuratic și neîntinat de relele lumii.

Atuncea am văzut eu întăi ce-i asta și m-am mirat cugetînd la vechimea vieții păstorilor. În piscurile Călimanilor așa-i datina de primăvară, ca un curat să aprindă foc viu, frecînd două bucăți de lemnuțe moi pînă ce se aprind; și-apoi de la acea limbă a focului viu se aprind cetini cît ține poiana; și peste fumegarea cetinilor trec șiragurile de oi și miori și primesc binecuvîntare să fie apărate de boli, de fiare, de urgia furtunilor.

La asemenea foc am blagoslovit eu turmele lui Hristea Moroșanu; iar el, pe lîngă un fluier de os, mi-a închinat cățelandrul pe care l-am avut întăi la peștera mea. Și acelui cățelandru i-am pus nume „Moroșanu", după porecla stăpînului său dintăi. Și-l deprinsesem pe Moroșanu să nu alunge din preajma peșterii nici căprioare, nici vătui de cerb, care veneau la mine cerînd milostenie fîn și sare în vremea iernii, iar apoi coborau la Izvorul Cerbului care niciodată nu înghiață.

De la acel baci de odinioară Hristea Moroșanu, avînd ani optzeci și cinci, am învățat unele cîntări din gură și din fluier și le țineam minte murmurîndu-le numai în gînd, pe cînd stam singur și pustiit în munte.

Acel baci mi-a spus și o poveste ciudată că, în tinerețele lui, umblînd pînă la Crîm cu alți păstori mai vechi decît dînsul, s-a întîmplat să pălească o molimă în oi și turmele s-au împrăștiat. Viind asupra acelor locuri și o secetă îndelungată, se împuținau oile și de foame. Iar unul din bacii mai tineri și mai îndrăzneți a păsit mai departe decît pășunile de la apa Donului și tot călcînd ba o vale, ba alta, — s-au dus după iarbă pînă în niște plaiuri înalte, la munții Caucaz. Ș-au dat acolo sus peste alți păstori care erau localnici, avînd odăi și săivane în bură și negură. Și înțelegîndu-se bine cu acei păstori, s-au adunat și s-au încuscrit cu ei, și învățîndu-i pe acei străini unele obiceiuri și meșteșuguri de la noi din plaiurile Ardealului. I-au învățat pe acei păstori ce-și ziceau „oseți" cum se face urda și mămăliga; și cum se îngurzesc opincile. Și femeile localnice au învățat de la băcițele care ajunseseră acolo cu păstorii noștri cum se poartă vîlnicele și cum se toarce și se țese lîna la țara Ardealului. Ș-apoi se potriveau și ai noștri și aceia cînd se închinau la sfîntul soare, care-i harul bunătăților pămîntului. Ș-au început a se rosti acolo numai ca la noi: Avesalom și Salomia, care și astăzi se vor fi rostind.

Săturîndu-se de străinătate, baciul cel vechi s-a întors singur acasă, lăsîndu-i pe ai săi la Caucaz. Bine

au petrecut acei oieri, dar ființa și-au pierdut-o și numai numele li s-a întors înapoi ca celor pieriți de-a pururi.

Sihastrul tăcu, fără a închide ochii, bulbucați spre bagdadie.

Profesorii nu cutezau să se împotrivească.

— Al doilea tovarăș, reîncepu sihastrul cu aceeași voce moale, mi l-a dăruit un oier cu numele Iancu Bujor, cînd a văzut că Moroșanu meu stătea bolnav subt umbrar și nu mai clămpănea după muște. Apoi după ce s-a ridicat în putere Bujor al prietinului Iancu, Moroșanu cel bătrîn s-a tras într-un ascunziș neștiut de nimeni. Acolo s-a întemeiat furnicar, care i-a curățat de carne uscată oasele, după care le-au spălat puhoaiele muntelui și le-au purtat într-o cupă de stîncă, la hodină veșnică.

Acest Iancu Bujor umbla cu turmele lui pînă în Tatra la un loc de popas al ciobanilor noștri. În cîteva toamne s-a oprit în preajma chilioarei mele, ș-am stat la povești, învățînd de la dînsul alte cîntece, care îmi plăceau mie, apoi le învățam și le tot rosteam, pînă ce cînele nu mai putea suferi descîntecul meu. Cum era negru ca noaptea, nici nu-l simțeam că se duce.

Al treilea cățel mi l-a dăruit Costea Suru, zis și Uzum-baci, și ați văzut și domniile voastre cît de cuminte a crescut acest tovarăș de schivnicie. Costea Suru umbla în împărăția turcească, pînă la alt munte de popas al păstorilor noștri. Îi puseseră poreclă bosniacii Uzum, adică cel Mare. Decît moș Costea nu se pomenise alt baci mai mare, fiind socotit că s-ar fi trăgînd din urieșii cei de demult despre care au rămas în munte povești, pe care am să vi le spun altă dată, dac-oi mai dura pe lumea asta.

Ș-apoi cu Suru s-a îndeletnicit, în anii aceștia doi din urmă, ucenicul pe care-l vedeți aicea, Irimia Dărîndai. I-a stricat rînduiala pe care i-o făcusem eu, l-a învățat să vîneze iepuri. Dărîndai bate tufișurile de pe văi și Suru se aține în preajmă. Ș-apoi după ce cînele îmi aduce mie iepurele, vine și Dărîndai la foc

la Izvorul Cerbului, împreună cu soțul său, alt fecioraș, și-l dezbracă, îl gătesc, îl pun în țepușă asupra jarului. Astfel m-am spurcat la carne și am prăpădit împărăția cerului.

Dar folosul meu n-a fost numai Suru. Mi-au rămas de la Uzum-baci cîntecele lui, pe care le cînta cu glas de tunet și, din cînd în cînd, se oprea ca să lase cimpoiul să se tînguie."

Ori ia ascultați mărturia starostelui de bouari:

„Pintilie Pleșa bătrînul venise în straiele lui albe, cu sumăieș scurt și cu opinci meșteșugit îngurzite. Lepădase jos lîngă el căciula și de căciulă rezemase toiagul. Era proaspăt bărbierit, ca de sărbătoare. Mustață căruntă, stufoasă. Pleșuvie naltă pînă în creștet, fumurie și boțită ca o chivără veche de tablă.

Aștepta să fie chemat să mărturisească. Privea ca dintr-o ceață a șesului Moldovei, cu totul străin.

Cînd grefierul a chemat pe acuzat, el și-a ferit fruntea și s-a uitat piezîș de la înălțimea lui. Era moșneag drept și subțiratic. A descoperit și pe judecător, și pe procuror și-i era de mirare că se strînsese împrejurul lui atîta lume.

M-am apropiat de dînsul și i-am șoptit să fie cu luare-aminte, căci îi vine rîndul. El a tușit și a înghițit un nod, sfiindu-se de uniforma ce purtam.

Președintele îl chiamă. El răspunde cu glas tare, ca și cum ar fi grăit în aer liber:

— Aicea-s, cucoane!

— Pășește și vino ca să depui jurămîntul.

Călăuzit de aprod s-a oprit în fața crucii. După îndemnul magistratului, a pus mîna pe cruce și a jurat să spuie adevărul cum s-a petrecut întîmplarea de la Cornești.

— Adevărat, domnule, a răspuns el cu emoție. Azi n-am vîrît nimic în gură; nici nafură. Am băut numai un cofăiel de apă în deal la Repedea.

Cînd s-a întors, a dat peste Matei.

— Aista-i! a zis el, făcînd semn spre prietinul meu cu fruntea.

Atunci a observat și pe cuconașul Grigoriță, care se ținea într-o postură umilită și schiloadă lîngă tatăl său, avocatul Grigore Corneanu.

— Acela-i ! a încuviințat el.

— Moșule, i-a poruncit sever judecătorul cel cărunt din mijloc ; ai mai fost martor cîndva ?

— Ba, m-a ferit Dumnezeu, cucoane.

— Atunci află că n-ai a vorbi decît atunci cînd te întreb eu și numai despre ce te întreb.

— Am înțeles, măria voastră ; dar eu am dat numai semn de cunoaștere, obișnuit să deosebesc de la orice *distanție* care-i boul rătăcit și cum îl chiamă.

— Bine, bine. Vra să zică cunoști pe acuzatul Petre Matei.

— Îl cunosc, l-am văzut cînd cu pricina ; dar nu știu ce vorbă i-ați mai adăogat dumneavoastră. Poate-i prepus c-a vrut să omoare pe cuconașu Grigoriță.

— Așa e, a aprobat cu satisfacție președintele, vădit mulțămit de inteligența lui moș Pintilie. Spune cum a fost.

— Apoi, iaca spun. Fata era în casă, cu frate-său, Matei. Și pe cînd își plîngea ea rîsul din trecuta vară, căci rămăsese grea, numai iaca cuconașu Grigoriță. Află că a venit un frate al Anicăi, — așa-i zicea fetei, și bănuind că acelui frate fata îi mărturisește pataranía ei, s-o mîniat care nu se mai află ; ș-o dat năvală asupra lor. Se chiamă că, după ce purcesese ea într-a doua, cuconu Grigoriță voia s-o alunge.

— Lasă asta, moșule.

— Iaca lăs, măriile voastre. Eu adicătelea vreau să lămuresc mai bine chestia. Și nu mult după ce intră cuconașu opintind să tragă din bîtă șpanga, îl vedem zbucnind înapoi pe ușă. Fratele fetei după el ; îl ajunge pe treptele de piatră, îl smucește înapoi și-l trîntește de două ori ca pe-un cojoc, de-a rămas cuconașul lat. Iaca după ei și Anica ; și cînd vede că frate-său vrea să-l omoare pe cuconaș, dă navală drept la fîntînă și se zvîrle cu capu-n jos peste ghizdele. Eu pusesem mîna pe acuzat, cum spuneți domniile voastre, și-l povățuiam să nu facă moarte de

om, că-și pustiește inima și se cufundă în prăpastia ocnei. Și lui i-o venit pesemne așa o milă de om ș-o stat. Dacă-l mai trîntea o dată, apoi îl achita de istov.

— Cum? ce făcea? zîmbește magistratul.

— Îl achita, se bucură moș Pintilie.

— Vra să zică, avea intenția să-l omoare?

— Apoi da, măriile voastre, avea ce spuneți dumneavoastră, ca să-și astîmpere arșița mîniei și obida nedreptății.

— Care nedreptate?

Moș Pintilie nu răspunse. Privi spre boierii din față, apoi spre cei din dreapta și oftă întristîndu-și privirea.

— Te-am întrebat, stărui judecătorul cel cărunt. Răspunde.

— Apoi, măriile voastre, drepții cu dreptățile și strîmbii cu strîmbătățile.

— Ce vrei să spui?

— Vreau să spun, măriile voastre, că după ce l-am dat jandarmilor pe Matei, ș-am adus doftor pentru cuconașu Grigoriță, ș-a fost scoasă moartă din fîntînă acea fecioară nechibzuită, care s-a dovedit a avea într-însa prunc, am lăsat vitele albe în sama lui Tănasă, care eu, după rugămintea acestui Matei, încălecînd pe loc un buiestraș ce am, m-am dus, m-am tot dus pînă ce-am intrat sub codru ș-am ajuns la Goruni și, întrebînd, am aflat căsuța bătrînilor acestui Matei.

Baba ținea ceaunul între picioarele unui scăunel; moșneagul mesteca mămăliga. — Stați, zic; iaca, eu îs Pintilie Pleșa din sat de la Cornești, unde a fost slugă o fată a dumneavoastră la niște boieri și tare bine au ținut-o după obicei, încît a ajuns la o întîmplare frumoasă, pe care am venit să v-o povestesc din pont în pont, după făgăduința ce am făcut feciorului dumneavoastră. Și le spun eu tot ce-a fost, și cu fata lor și cu feciorul lor. Moșneagul zice: — Mulțămesc, bade, de aceste și vai de zilele mele! Baba țipă: — Maică preacurată și pururea fecioară! S-au așternut amîndoi la pămînt și a rămas mămăliga nemîncată. I-am sprijinit să se aburce pe laiță. Unul cu capul spre fereastră, altul cu capul spre cuptor. Moș-

neagul a gemut o vreme. — Marandă, zice, Marandă, eu de-acu mă duc. Baba s-o mai tînguit, s-o mai zvîrcolit și, nu mult după bătrînul ei, și-o dat sufletul și dînsa. Ies și chem vecini din marginea aceea de sat. Trimetem după preot. Săvîrșim cele rînduite. Toporîm sicrie din niște lătunoaie. Iaca și oamenii perceptorului: vin să împlinească datoriile și rămășițile; ar vrea să puie în siguranță boarfele din căsuță și straiele de pe morți ca să rămîie morții numai în cămeșoaiele lor de cîlți; căci altfel, morții îngropați și casa rămasă pustie, or lua alții ce se cuvine statului. Așa că rușinîndu-i noi, că ce fel de creștini sînt, mulțămitu-s-au să ducă numai ceaunul cu mămăliga rece. I-am prohodit pe morți și cu ajutor pentru preot zece lei; după care m-am întors la Cornești.

— Moșule, zice judecătorul cel cărunt; puteai să scutești tribunalul de asemenea povești.

Pintilie Pleșa, starostele de bouari, răspunde:

— Boieri dumneavoastră, vă rog să iertați pe un neștiutor.

S-a tras deoparte și nu i s-a mai auzit cuvîntul."

Dar dintre toate piesele rare pescuite în munte, cîntecul *Mioarei* era cel mai scump scriitorului. Îl culesese cu ani înainte, în munții Vrancei, în una din expedițiile pescărești. Îl curățise, îi potrivise cu trudă lipsurile și-l lustruise cu grijă. Cine l-a auzit citindu-l știe cu cîtă adîncă emoție îi rostea versurile, cu cîtă dragoste scotea la lumină fiecare mărgăritar al acestui unic giuvaer:

„S-aude, s-aude, — departe la munte, — gomăn gomănind, — oile pornind.

Suie și coboară — zi lungă de vară, — ziua pînă-n sară, — din vărsat de zori — pînă-n sîniori; — de la sîniori — pîn' la cîntători.

Pe-o gură de rai, — dincolo de plai, — ies trei turme mari, — cu trei păcurari: — unu-i moldovan, — unu-i ungurean, — și unu-i vrîncean.

Iar cel ungurean — și cu cel vrîncean — mări s-au vorbit — și s-au sfătuit — ca să mi-l doboare — pe

cel moldovan, — că-i mai ortoman, — are oi mai multe — și mînzări cornute — și cai învățați — și cîni mai bărbați.

Dară cea mioară — de doi ani la vară — de trei zile-ncoace — gura nu-i mai tace, — iarba nu-i mai place.

— Ce ai tu, mioară? — Ți fi bolnăvioară? — iarba ți-i amară?

— Stăpînule bace, — dă-ți oile-ncoace. — Stăpîne, stăpîne, — mai chiamă ș-un cîne, — cel mai cu frăție, — mai cu bărbăție. — Baciul ungurean — și cu cel vrîncean — vor să te doboare — în apus de soare, — umbrele cînd cresc, — neguri se opresc, — pe munți și pe ape, — dorm oile toate.

— Mioară, mioară, — de ești năzdrăvană — și mi-i scris să mor, — tu spune-le lor, — baciului vrîncean — și lui ungurean — ca să mă îngroape — aicea aproape, — în strunga de oi, — să fiu tot cu voi, — în dosul stînii, — să-mi aud cînii, — în șoapta teilor, — în jocul mieilor... — Și de m-or răpune, — pe groapă mi-i pune — fluieraș de fag — mult zice cu drag, — fluieraș de os — mult zice duios, — fluieraș de soc, — mult zice cu foc. — Vîntul a sufla — și ele-or cînta, — oile s-or strînge, — pe mine m-or plînge — cu lacrimi de sînge.

Ci tu de omor — nu le spune lor; — spune-adevărat — că m-am însurat — c-o blîndă crăiasă — a lumii mireasă, — că la nunta mea — a căzut o stea...

Iar dacă-i zări, — dacă-i întîlni — măicuță bătrînă — cu brîul de lînă — pe culmi rătăcind, — din ochi lăcrămînd, — pe toți întrebînd:

— Cine mi-a văzut, — cine-a cunoscut — sprinten păstorel — tras ca prin inel? — Fața lui — spuma laptelui, — ochii lui — floarea cîmpului, — mustăcioara lui — spicul grîului?

Tu, mioara mea, — nu te îndura, — și spune-i curat — că m-am însurat — c-o fată de crai, — dincolo de plai.

Iară de minune — măicuței nu-i spune, — că la nunta mea — a căzut o stea, — c-am avut pomeni — fragii din poieni, — buciume zvonind — din culme

doinind, — preoți munți — cărunți, — vînturi bocitoare, — stele făclioare, — poduri de flori, — prohod de miori."

Ai fi zis că — substituindu-se barzilor anonimi — Mihail Sadoveanu trudise o viață întreagă numai ca să lase ca un testament peste veacuri acest cîntec al *Mioarei,* — suflet înaripat al munților cărunți, al izvoarelor ca lacrima și al prăpăstiilor pe care le trece dintr-un salt zimbrul legendar — trăgînd o dungă în curcubeul poeziei noastre populare.

PROFIRA SADOVEANU

7 mai 1959

CUPRINSUL

Pag.

I La hanul lui Gorașcu Haramin . . . 7
II Sfat în doi și întîlnire cu mai mulți . . 23
III Popas la apa Moldovei 30
IV Casa Mazîlului 38
V Presvitera Olimbiada 46
VI Vorbe, la casa logofătului Iorgu . . . 60
VII Povești vechi 74
VIII Vînătoare sub Piscul Bourei 83
IX Badea Ghiță și căpităneasa 93
X Nicoară Potcoavă și visurile nepoatei . . 103
XI Județul lui Alexandru mezinul . . . 114
XII Ospăț de plecare 125
XIII Sfat de drum 137
XIV Mănăstirea cea din pustie 149
XV Curtea lui Iurg 159
XVI La Siret și la Prut 168
XVII Căprioara 180
XVIII Răzăși moldoveni 191
XIX Solia căpitanului negrean 200
XX Mezin cel viteaz 214
XXI Amintiri de la apa Moldovei . . 227
XXII Domnia sa Roman Barbă-Roșă 237
XXIII Cubi Lubiș filosof 251
XXIV La Zid Negru 268
XXV Moș Elisei Pokotilo . . 279
XXVI Nălucire . . . 290

Pag.

XXVII Vînătoare de cai sălbatici . . 300
XXVIII Carte de la Olimbiada presvitera 310
XXIX Ostroveni . . . 324
XXX Cigala 335
XXXI Steaua cu coadă şi alte semne 344
XXXII Boierul de la Iampol . . . 357
XXXIII Sotniile trec Nistrul 373
XXXIV La scaunul ţării Moldovei . . . 385
XXXV Temelii ale puterii domneşti 395
XXXVI Divan de judecată 408
XXXVII Prietinul şi cumătrul Neculai Strămurare 416
XXXVIII Aici, la curtea veche... 426
XXXIX Istorisirea cumătrului Neculai 441

AVENTURA IN LUNCA DUNĂRII

I Partener de şah 455
II Revedere după trei decenii . 460
III Vorbe pînă la miezul nopţii . . . 469
IV Tinereţă şi bătrineţă 477
V Nea Ghiţă, personagiu cu demnitate 483
VI Turel Milostivu 494
VII Mitiţă Grozăvescu 500
VIII Bunicul, bunicuţa şi Tantiveta . . 508
IX Dramă din trecut . . . 516
X Tovarăşul inginer . . 521
XI Cuculeţ, pasere sură 528
XII Cetatea purceilor 535
XIII Poveştile lui Mitiţă Grozăvescu 546
XIV Chipuri ale lumii nouă . . . 555
XV Povestea lui moş Bîra . . . 565
XVI Spectacol puţin obişnuit 575
XVII Irimie Dorobanţu îşi aduce aminte 583
XVIII Ospăţ la balta Nuferilor 587
XIX Economie şi politică 593
XX Intuneric 603
XXI Lumină 613
XXII Muştele Bistriţanului 621
XXIII Durda lui Maican . 630
Note 639

Responsabil de carte: E. Beram
Tehnoredactor: I. Gheorghiu
Corector: E. Găvănescu

Dat la cules 12.08.59. Bun de tipar 12.10.59. Tiraj 20.160 ex. Hîrtie velină mată de 65 gr. m.p. Ft. 540×840/16. Coli ed. 29,33. Coli de tipar 41,25. Ediția I. Comanda 4548. Planșe tipo I. A. nr. 01017. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 R—O.

Tiparul executat sub com. nr. 91069 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN", București — R.P.R.